T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

1980 ÖNCESİNDE İSTANBUL'DA TARİHİ SAYFİYE ALANLARINDA KENTSEL VE MEKÂNSAL DEĞİŞİM SÜRECİ

NEFİSE BURCU YAĞAN

DOKTORA TEZİ
MİMARLIK ANABİLİM DALI
RÖLÖVE-RESTORASYON PROGRAMI

DANIŞMAN
PROF. DR. CAN ŞAKİR BİNAN

İSTANBUL, 2015

T.C.

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

1980 ÖNCESİNDE İSTANBUL'DA TARİHİ SAYFİYE ALANLARINDA KENTSEL VE MEKÂNSAL DEĞİŞİM SÜRECİ

Nefise Burcu YAĞAN tarafından hazırlanan tez çalışması 07.09.2015 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Mimarlık Anabilim Dalı'nda **DOKTORA TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Can Şakir BİNAN

Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Eş Danışman

Prof. Dr. İclal Sema DİNÇER

Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Jüri Üyeleri

Prof. Dr. Cengiz CAN

Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Prof. Dr. Gül ASATEKİN

Kemerburgaz Üniversitesi _____

Prof. Dr. Kutgün EYÜPGİLLER

İstanbul Teknik Üniversitesi _____

Doç. Dr. Gül ÜNAL

Yıldız Teknik Üniversitesi _____

Yrd. Doç. Dr. Mevlüde KAPTI

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi _____

Bu çalışma, TUBİTAK Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Destek Grubu'nun 112K257 numaralı projesi ile desteklenmiştir.

ÖNSÖZ

“1980 Öncesinde Tarihi Sayfiye Alanlarında Kentsel ve Mekânsal Değişim Süreci” başlıklı bu tez, birçok kişi ve kurumun desteğiyle gerçekleşen uzun ve özverili bir çalışmanın ürünüdür.

Koruma projeleri ile başlayan, Yüksek Lisans yıllarımda da kendisinin danışmanlığı altında devam eden beraberliğimiz boyunca, bilgisinden, yardımlarından ve değerli tavsiyelerinden yararlanma ayrıcalığına sahip olduğum, akademik kişiliğiyle benim için model olan değerli Hoca’m, sayın Prof. Dr. Can Ş. BİNAN’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Tez konumun ortaya çıkmasından sonra, orijinal fikirleri ve konuya hâkim bakış açısıyla yönlendirmelerde bulunan ikinci danışmanım, değerli Hoca’m sayın Prof. Dr. İclal DİNÇER’e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca katkılarıyla tezimi zenginleştiren tez izleme komitesinin değerli üyeleri Prof. Dr. Nur AKIN’a, Prof. Dr. Cengiz CAN’a, Prof. Dr. Kutgün Eyüpgiller’e ve Prof. Dr. Gül ASATEKİN’e sonsuz teşekkür ederim. Bu çalışmanın ortaya çıkması için gerekli birikime sahip olmamda büyük katkıları olan YTÜ Mimarlık Fakültesi Restorasyon Anabilim Dalı öğretim üyelerine, içtenlikle yanımda olan ve akademik hayatın zorluklarını beraber paylaştığım değerli arkadaşım, Öğr. Gör. Drahşan UĞURYOL’a ve yardımlarından dolayı sevgili öğrencim Çisil ŞANLIGENÇLER’e şükranlarımı sunarım.

Bu tez çalışması, sevgili ailemin manevi katkıları olmasa gerçekleşemezdi. Her zaman akademik kariyer yapmamı destekleyen annem Gülseren YAĞAN’a, babam Kadir YAĞAN’a, kardeşim Duygu YAĞAN’a ve rahmetli anneannem Fazilet KAYNAK’a, moral kaynağım ve biricik yeğenim Kaan’ıma sonsuz teşekkürler.

Ayrıca tez konumla ilgili projemizi destekleyen Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK)’na teşekkürlerimi sunarım.

Eylül, 2015

Nefise Burcu YAĞAN

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ŞEKİL LİSTESİ viii

ÇİZELGE LİSTESİ xix

ÖZET xx

ABSTRACT xxii

BÖLÜM 1

GİRİŞ 1

1.1 Literatür Özeti 1
1.1.1 Basılı Yayınlarla İlgili Literatür Özeti 1
1.1.2 Süreli Yayınlarla İlgili Literatür Özeti 13
1.1.3 Tezlerle İlgili Literatür Özeti 17
1.2 Tezin Amacı 19
1.3 Hipotez 20
1.4 Kapsam 21
1.5 Yöntem 23
1.5.1 Yazılı Belgeler 25
1.5.2 Görsel Belgeler 29
1.5.2.1 Haritaların Özellikleri 29
1.5.2.2 Harita Okuma Yöntemleri 40

BÖLÜM 2

SAYFİYE OLGUSU VE SAYFİYE YAŞAMI 47

2.1 İstanbul'da Sayfiye Olgusu 47
2.1.1 Sayfiye Kavramı 47
2.1.2 Turizm-Sayfiye İlişkisi 48
2.1.3 Turizm Olgusuyla İlgili Genel Terminoloji 51
2.1.4 İstanbul'daki Sayfiye Olgusuna İlişkin Terminoloji 54
2.1.4.1 Biniş 54
2.1.4.2 Şitaiye 54
2.1.4.3 Göç 55

2.1.4.4 Sayfiye Eğlenceleri 58
2.1.5 Sayfiye Olgusunun Tarihi Gelişimi 88
2.1.6 İstanbul'da Sayfiye Olgusunun Tarihi Gelişimi 94
2.2 İstanbul'da Sayfiye Yaşamı 117
2.2.1 (395-1851) Arasında İstanbul'da Sayfiye Yaşamı 117
2.2.1.1 Bizans Devleti Dönemi'nde İstanbul'da Sayfiye Yaşamı 117
2.2.1.2 İstanbul'un Fethinden 1850'ye İstanbul'da Sayfiye Yaşamı 119
2.2.2 (1851-1914) Arasında İstanbul'da Sayfiye Yaşamı 127
2.2.3 (1914-1980) Arasında İstanbul'da Sayfiye Yaşamı 137

BÖLÜM 3

İSTANBUL'DA SAYFİYE ALANLARI 154

3.1 (395-1851) Arasında İstanbul'da Sayfiye Alanları 154
3.1.1 (395-1453) Arasında İstanbul'da Sayfiye Alanları 154
3.1.2 (1453-1851) Arasında İstanbul'da Sayfiye Alanları 156
3.1.2.1 Haliç ve Kağıthane 159
3.1.2.2 Boğaziçi 174
3.2 (1851-1914) Arasında İstanbul'da Sayfiye Alanları 189
3.2.1 Haliç ve Kağıthane 198
3.2.2 Boğaziçi 210
3.2.3 Üsküdar-Çamlıca Bölgesi 255
3.2.4 Kadıköy-Bostancı Bölgesi 265
3.2.5 Yeşilköy-Bakırköy Bölgesi 279
3.2.6 Adalar Bölgesi 286
3.3 (1914-1980) Arasında İstanbul'da Sayfiye Alanları 305
3.3.1 Boğaziçi 325
3.3.2 Kadıköy-Tuzla Bölgesi 357
3.3.3 Bakırköy-Florya Bölgesi 389
3.3.4 Adalar Bölgesi 410
3.4 İstanbul'un Sayfiye Alanlarında İşlevler 425
3.4.1 Yerleşme ve Konut Dokusu 425
3.4.2 Saraylar 451
3.4.3 Oteller 453
3.4.4 Yazlık Sefarethaneler 464
3.4.5 Rekreasyonel İşlevler 465

BÖLÜM 4

SONUÇ VE ÖNERİLER 485

KAYNAKLAR 502

EK-A

LİTERATÜR ÖZETİ-KAYNAKÇA 518

A.1 Basılı Yayınlara Ait Kaynakça 518
A.2 Süreli Yayınlara Ait Kaynakça 523

A.3 Tezlere Ait Kaynakça 529

EK-B

İSTANBUL'UN SAYFİYE BÖLGESİ HARİTALARI-TABLOLAR 533

EK-C

HARİTA KATOLOĞU 547

EK-D

İSTANBUL SAYFİYE EVLERİ LİSTESİ 562

ÖZGEÇMİŞ 577

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2. 1 Sadabad Mesiresi 59
Şekil 2. 2 Kağıthane Mesiresi 59
Şekil 2. 3 Ahmet Şükrü'nün "Denize Kimler Girebilir" adlı Kitabının Kapağı 67
Şekil 2. 4 Salacak Deniz Hamamı-1875 68
Şekil 2. 5 Moda (Umumi) Deniz Hamamı 69
Şekil 2. 6 Büyükdere'de Özel Deniz Hamamı 69
Şekil 2. 7 Selanik'te Deniz Hamamı 70
Şekil 2. 8 Avrupa'da kullanılan deniz kulübeleri 71
Şekil 2. 9 19.yüzyıl'ın sonunda deniz kulübesinden denize giren kadın 72
Şekil 2. 10 Florya'da denize giren Beyaz Ruslar 73
Şekil 2. 11 Moda Plajı 75
Şekil 2. 12 19.yüzyıl'ın ikinci yarısında Göksu'da kayıkla gezinti 76
Şekil 2. 13 1930'larda Büyükdere Piyasa Caddesi'nde akşam piyasası 76
Şekil 2. 14 Büyükada'da eşekle gezinti 78
Şekil 2. 15 Büyükada fayton gezisi 78
Şekil 2. 16 Küçüksu Çayırı'nda yazlık tiyatro gösterisi- 20.yüzyıl başı 79
Şekil 2. 17 Yazlık sinema 81
Şekil 2. 18 Üsküdar'da yazlık sinema 82
Şekil 2. 19 Yazlık sinema (1960'lar) 83
Şekil 2. 20 Yazlık sinema seyircileri 83
Şekil 2. 21 20. yüzyıl başı Beykoz'da Yazlık Gazino 85
Şekil 2. 22 20. yüzyıl başı Büyükada'da Hristo'nun Yazlık Gazinosu 86
Şekil 2. 23 20.yüzyıl başı Heybeliada'da Yazlık Gazino 86
Şekil 2. 24 19. Büyükdere Beyaz Park Gazinosu (1930'lar) 87
Şekil 2. 25 Beykoz'da Yazlık Gazino (1970'ler) 87
Şekil 2. 26 Osmanlı Devleti'nde kullanılan kayık tiplerinden pereme 99
Şekil 2. 27 Pazar kayığı 101
Şekil 2. 28 Piyade kayığı 101
Şekil 2. 29 Koçu Arabası 102
Şekil 2. 30 Koçu Arabası 102
Şekil 2. 31 Şirket-i Hayriye vapuru 105
Şekil 2. 32 Alman Elçiliği yatı "Loreley" 106
Şekil 2. 33 Banliyö treni 107

Şekil 2. 34 İlk otomobiller 114
Şekil 2. 35 Bizans Dönemi'nde kullanılan dromonun restitüsyonu 119
Şekil 2. 36 Kağıthane Mesiresi 122
Şekil 2. 37 Kağıthane Mesiresi 125
Şekil 2. 38 Kadıköy-İçerenköy Otobüsü-1930'lar 141
Şekil 2. 39 Şirket-i Hayriye-Mart, 1936 Broşürü 142
Şekil 2. 40 Boğaziçi Dergisi 143
Şekil 2. 41 Mehtap Alemi İlanı 145
Şekil 2. 42 Büyükdere Beyazpark Plajı 147
Şekil 2. 43 Salacak Deniz Hamamı İlanı 148
Şekil 2. 44 Atatürk ve Florya Deniz Köşkü 149
Şekil 2. 45 İsmet İnönü Florya Sahili'nde 150
Şekil 3. 1 Bizans Dönemi'nde İstanbul'un sayfiye bölgeleri 156
Şekil 3. 2 (1453-1851) döneminde İstanbul'un Sayfiye Bölgeleri 158
Şekil 3. 2 Bizans Dönemi Sonunda Haliç Kıyılarında İşlevsel Gelişim 159
Şekil 3. 4 Klasik Dönem Öncesinde Haliç Kıyılarında İşlevsel Gelişim 160
Şekil 3. 5 Coronelli Haritası-1688 161
Şekil 3. 6 Klasik Dönemde Haliç Kıyılarında İşlevsel Gelişim 162
Şekil 3. 7 Haliç Haritası-1716 163
Şekil 3. 8 Johann Baptist Homann Haritası-1730 165
Şekil 3. 9 Kağıthane-18. yüzyıl 166
Şekil 3. 10 Johann Baptist von Reben Haritası-1764 166
Şekil 3. 11 Kâğıthane Sadabad Sarayı-1785 167
Şekil 3. 12 18.yüzyıl sonunda Haliç Kıyılarında İşlevsel Gelişim 168
Şekil 3. 13 Melling Gravürü-18.yüzyıl'da Eyüp kıyıları 168
Şekil 3. 14 Melling Gravürü-18.yy Karaağaç'da bulunan yalılar ve Bahariye Adaları .. 169
Şekil 3. 15 Bocage Haritası-1819 171
Şekil 3. 16 Fisher Haritası-1838 171
Şekil 3. 17 Moltke Haritası-1851 172
Şekil 3. 18 Sadabad Kasrı-1817 173
Şekil 3. 19 Sadabad Kasrı-1838 173
Şekil 3. 20 Coronelli Haritası-1688 176
Şekil 3. 21 Boğaziçi Haritası-1766 177
Şekil 3. 22 Boğaziçi Haritası-1766 178
Şekil 3. 23 Boğaziçi Haritası-1816 181
Şekil 3. 24 Boğaziçi Haritası-1816 181
Şekil 3. 25 Bocage Haritası-1819 182
Şekil 3. 26 Bocage Haritası-1819 183
Şekil 3. 27 Fisher Haritası-1838 184
Şekil 3. 28 Fisher Haritası-1838 185
Şekil 3. 29 De l'Espinasse'nin Beşiktaş Sarayı gravürü 186
Şekil 3. 30 Taksim'den Beşiktaş-Boğaz'ın görünümünü yansıtan Bartlett gravürü 186
Şekil 3. 31 Kanlıca sırtlarından Rumeli Hisarı ve Boğaz'ın görünümü 187
Şekil 3. 32 Hellert Haritası-1840 187
Şekil 3. 33 Moltke Haritası-1851 188
Şekil 3. 34 19. yüzyıl'ın İkinci Yarısında Miri Arazilerin Mülk Arazilere Dönüşümü 192

Şekil 3. 35 Sayfiye Alanlarının Kentleşme Sürecinde Geçirdiği Dönüşüm 197
Şekil 3. 36 (1851-1914) döneminde İstanbul'un Sayfiye Bölgeleri 198
Şekil 3. 37 20.Yüzyıl Başlarında Haliç Kıyılarında İşlevsel Gelişim 199
Şekil 3. 38 1930 tarihli Fener kıyılarını gösteren Pervititch Haritası 201
Şekil 3. 39 Haliç-1875 202
Şekil 3. 40 Sütlüce-1890 202
Şekil 3. 41 Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Haritası-1911 203
Şekil 3. 42 Kağıthane girişi-1890 204
Şekil 3. 43 Kağıthane-1910 204
Şekil 3. 44 Rumeli Ciheti Haritası (1928-1938) 205
Şekil 3. 45 Kağıthane Köyü-20. Yüzyıl başı 206
Şekil 3. 46 Kağıthane mesire yerleri-1940 206
Şekil 3. 47 Çağlayan Kasrı ve Çevresi-1940'lar 207
Şekil 3. 48 Çağlayan Kasrı-1940'lar 207
Şekil 3. 49 Günümüzde Haliç 208
Şekil 3. 50 Günümüzde Kağıthane 209
Şekil 3. 51 Günümüzde Haliç Kıyılarında İşlevsel Durum 209
Şekil 3. 52 Sarıyer-Büyükdere-Tarabya Bölgesi-1894 211
Şekil 3. 53 Yenimahalle-1900'ler 212
Şekil 3. 54 Sarıyer-1860'lar 213
Şekil 3. 55 Sarıyer-1868 213
Şekil 3. 56 Büyükdere-1868 214
Şekil 3. 57 Büyükdere Rus Sefareti Yazlığı-1868 214
Şekil 3. 58 Büyükdere-1870 215
Şekil 3. 59 Büyükdere-Çayırbaşı sahili-1868 215
Şekil 3. 60 Büyükdere-1890 216
Şekil 3. 61 Çayırbaşı-1868 216
Şekil 3. 62 Büyükdere-1900 217
Şekil 3. 63 Büyükdere-1920 217
Şekil 3. 64 Kireçburnu-1920 218
Şekil 3. 65 Kireçburnu-1870'ler 218
Şekil 3. 66 Tarabya Alman Sefareti Yazlığı-1900 219
Şekil 3. 67 Tarabya-1909 219
Şekil 3. 68 Tarabya-1870 220
Şekil 3. 69 Tarabya-1870 220
Şekil 3. 70 Summer Palace Oteli-19.yüzyıl sonu 221
Şekil 3. 71 Tokatlıyan Oteli-20.yüzyıl başı 221
Şekil 3. 72 Tarabya-1910 222
Şekil 3. 73 Tarabya-1920 222
Şekil 3. 74 Kalender-1920 223
Şekil 3. 75 Yeniköy-1900 223
Şekil 3. 76 Yeniköy-19.yüzyıl'ın ikinci yarısı 224
Şekil 3. 77 İstinye-1880'ler 224
Şekil 3. 78 İstinye-1910'lar 225
Şekil 3. 79 Rumelihisarı-1870'ler 225
Şekil 3. 80 Rumelihisarı-1880'ler 226

Şekil 3. 81 Büyükdere-Nedjib Bey Haritası-1918 228
Şekil 3. 82 Tarabya-Nedjib Bey Haritası-1918 229
Şekil 3. 83 Yeniköy-Nedjib Bey Haritası-1918 230
Şekil 3. 84 Yeniköy-Nedjib Bey Haritası-1918 230
Şekil 3. 85 Beşiktaş-Dolmabahce bölgesi-1894 232
Şekil 3. 86 Arnavutköy-1880 233
Şekil 3. 87 Arnavutköy-1910 233
Şekil 3. 88 Bebek-1880 234
Şekil 3. 89 Beşiktaş-Ortaköy sahili-Nedjib Bey Haritası-1918 235
Şekil 3. 90 Dolmabahçe Sarayı-1857 235
Şekil 3. 91 Beşiktaş-1890 236
Şekil 3. 92 Ortaköy-1919 236
Şekil 3. 93 Ortaköy-Kuruçeşme-20.yüzyıl başı 237
Şekil 3. 94 Kuruçeşme-Nedjib Bey Haritası-1918 238
Şekil 3. 95 Arnavutköy-Nedjib Bey Haritası-1918 239
Şekil 3. 96 Arnavutköy Akıntı Burnu tramvayı 239
Şekil 3. 97 Arnavutköy-1880'ler 240
Şekil 3. 98 Arnavutköy-19.yüzyıl sonu 240
Şekil 3. 99 Arnavutköy-20.yüzyıl başı 241
Şekil 3. 100 Kuruçeşme-19.yy sonu 241
Şekil 3. 101 Kuruçeşme-19.yüzyıl sonu 242
Şekil 3. 102 Kuruçeşme-20.yüzyıl başı 242
Şekil 3. 103 Bebek-Nedjib Bey Haritası-1918 243
Şekil 3. 104 Bebek-19.yüzyıl'ın ikinci yarısı 244
Şekil 3. 105 Bebek-1880'ler 244
Şekil 3. 106 Bebek-19.yüzyıl sonu 245
Şekil 3. 107 Beykoz bölgesi-1894 246
Şekil 3. 108 Anadoluhisarı-Nedjib Bey Haritası- 1918 248
Şekil 3. 109 Anadoluhisarı-1860 249
Şekil 3. 110 Anadoluhisarı-1920 249
Şekil 3. 111 Göksu-1865 250
Şekil 3. 112 Göksu-19.yüzyıl'ın ikinci yarısı 250
Şekil 3. 113 Beykoz-1890 251
Şekil 3. 114 Beykoz-20.yüzyıl başı 252
Şekil 3. 115 Paşabahçe-19.yüzyıl sonu 252
Şekil 3. 116 Kandilli-1880'ler 253
Şekil 3. 117 Kanlıca-1893 253
Şekil 3. 118 Vaniköy-20.yüzyıl başı 254
Şekil 3. 119 Vaniköy-1906 254
Şekil 3. 120 Jean Baptist Liebaux Haritası-1705 255
Şekil 3. 121 Johann Baptist Homann Haritası-1730 256
Şekil 3. 122 Johann Baptist von Reben Haritası- 1764 257
Şekil 3. 123 Kauffer Haritası-1786 258
Şekil 3. 124 1894 Haritası 259
Şekil 3. 125 Bulgurlu-1880 260
Şekil 3. 126 Çamlıca-1910 260

Şekil 3. 127 Erkan-ı Harbiye Haritası-1909 261
Şekil 3. 128 Üsküdar Bölgesi-1946 Hava Fotoğrafı 262
Şekil 3. 129 Üsküdar Bölgesi-1966 Hava Fotoğrafı 263
Şekil 3. 130 Üsküdar Bölgesi-1982 Hava Fotoğrafı 264
Şekil 3. 131 Üsküdar Bölgesi-Günümüz Hava Fotoğrafı 264
Şekil 3. 132 Coronelli Haritası-1688 266
Şekil 3. 133 Jean Baptist Liebaux Haritası-1705 267
Şekil 3. 134 Johann Baptist Homann Haritası-1730 267
Şekil 3. 135 Johann Baptist von Reben Haritası-1764 268
Şekil 3. 136 18.Yüzyıl haritası 268
Şekil 3. 137 Kauffer Haritası, 1786 269
Şekil 3. 138 Kauffer haritası-1819 270
Şekil 3. 139 Artaria et Compagnie Haritası-1830 271
Şekil 3. 140 Kadıköy haritası-1894 272
Şekil 3. 141 Moda sahili-20.yüzyıl Başı 273
Şekil 3. 142 Moda sahili-20.yüzyıl başı 273
Şekil 3. 143 Fenerbahçe-20.yüzyıl Başları 274
Şekil 3. 144 Kurbağalıdere-1870 275
Şekil 3. 145 Kurbağalıdere-1900 275
Şekil 3. 146 Erkan-ı Harbiye Haritası-1909 276
Şekil 3. 147 Erkan-ı Harbiye Haritası-1909 277
Şekil 3. 148 Moda-Nedjib Bey Haritası-1918 278
Şekil 3. 149 Yeşilköy İskelesi 280
Şekil 3. 150 Bakırköy- Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Haritası-1909 280
Şekil 3. 151 Bakırköy-1910 281
Şekil 3. 152 Bakırköy- Nedjib Bey Haritası- 1918 282
Şekil 3. 153 Yeşilköy-Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Haritası-1909 283
Şekil 3. 154 Yeşilköy-1877 283
Şekil 3. 155 Yeşilköy-1910 284
Şekil 3. 156 Yeşilköy-Nedjib Bey Haritası-1918 285
Şekil 3. 157 Braun ve Hogenberg Haritası- 1600 288
Şekil 3. 158 18.Yüzyıl Haritası 288
Şekil 3. 159 Kauffer Haritası-1819 289
Şekil 3. 160 Heybeliada-Ernest Mamboury Haritası-1914 290
Şekil 3. 161 Heybeliada-1890'lar 291
Şekil 3. 162 Burgazada Ernest Mamboury Haritası-1914 291
Şekil 3. 163 Burgazada-1900'ler 292
Şekil 3. 164 Burgazada-20.Yüzyıl Başı 292
Şekil 3. 165 Kınalıada-Ernest Mamboury Haritası-1914 293
Şekil 3. 166 Adalar-Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Haritası-1916 293
Şekil 3. 167 Kınalıada-Nedjib Bey Haritası-1918 294
Şekil 3. 168 Kınaliada-1900'ler 295
Şekil 3. 169 Kınalıada-1914 295
Şekil 3. 170 Kınaliada-19.Yüzyıl sonu 296
Şekil 3. 171 Büyükada-Nedjib Bey Haritası-1918 297
Şekil 3. 172 Büyükada-1875 298

Şekil 3. 173 Büyükada-1890'lar 298
Şekil 3. 174 Büyükada-1890'lar 299
Şekil 3. 175 Büyükada-1890 299
Şekil 3. 176 Büyükada Çarşıiçi-20.yüzyıl Başı 300
Şekil 3. 177 Heybeliada- Nedjib Bey Haritası-1918 301
Şekil 3. 178 Heybeliada-20.yüzyıl başı 302
Şekil 3. 179 Heybeliada-20.Yüzyıl Başı 302
Şekil 3. 180 Heybeliada Çam Limanı-1910 303
Şekil 3. 181 Heybeliada-1920 303
Şekil 3. 182 Kuruçeşme Sahilinde Elektrikli Tramvay-1950'ler 306
Şekil 3. 183 Büyükada'da Bir Villa 308
Şekil 3. 184 Feneryolu'nda Bir Sayfiye Evi 308
Şekil 3. 185 Mithat Güldü Evi-Erenköy 309
Şekil 3. 186 Mithat Güldü Evi Zemin Kat Planı 309
Şekil 3. 187 Uzunoğlu Villası-Küçükyalı 310
Şekil 3. 188 Yelkenci Villası-Tuzla 310
Şekil 3. 189 Orhantepe'de Bir Yazlık Villa-Kartal 311
Şekil 3. 190 Mühendis Arif Saltuk Yazlık Villası-Pendik 312
Şekil 3. 191 Yeşilköy Havaalanı 313
Şekil 3. 192 Aksaray-1950'ler 315
Şekil 3. 193 Aksaray-1960'lar 316
Şekil 3. 194 Bağdat Caddesi'ndeki Yol Çalışması Haberi-1960 318
Şekil 3. 195 Kızıltoprak'ta Arsa Satış İlanı-10 Ekim 1957 318
Şekil 3. 196 Kalamış Koyu Arsa Satış İlanı 319
Şekil 3. 197 Kalamış'ta Apartman Daireleri Satış İlanı 319
Şekil 3. 198 Bayramoğlu 1960'lar 320
Şekil 3. 199 Namık Yolga Evi-Bayramoğlu 321
Şekil 3. 200 Bayramoğlu'nda Motel Restoran Bekir'in İlanı 321
Şekil 3. 201 Kumburgaz'da Arsa Satış İlanı-5 Nisan 1963 322
Şekil 3. 202 Kumburgaz Plaj Sitesi'nde Satılık Sayfiye Daireleri İlanı 323
Şekil 3. 203 Küçükyalı Sahil Sitesi Satış İlanı-6 Haziran 1967 323
Şekil 3. 204 Marmaris'te Satılık Daire İlanı-12 Temmuz 1972 324
Şekil 3. 205 (1914-1980) arasında İstanbul'da sayfiye alanları 325
Şekil 3. 206 Büyükdere-Sarıyer Bölgesi-1982 hava fotoğrafı 327
Şekil 3. 207 Büyükdere-Sarıyer-Günümüz Hava Fotoğrafı 328
Şekil 3. 208 Sarıyer-Büyükdere Bölgesi Günümüz Fotoğrafı 328
Şekil 3. 209 Tarabya-1946 Hava Fotoğrafı 329
Şekil 3. 210 Tarabya-1982 Hava Fotoğrafı 330
Şekil 3. 211 Tarabya-1970'ler 330
Şekil 3. 212 Tarabya-1980'ler 331
Şekil 3. 213 Tarabya Günümüz Fotoğrafı 331
Şekil 3. 214 Tarabya-Günümüz Hava Fotoğrafı 332
Şekil 3. 215 Yeniköy-1946 Hava Fotoğrafı 332
Şekil 3. 216 Yeniköy-1966 Hava Fotoğrafı 333
Şekil 3. 217 Yeniköy-1982 Hava Fotoğrafı 334
Şekil 3. 218 Yeniköy-Günümüz Hava Fotoğrafı 335

Şekil 3. 219 İstinye-1950'ler 335
Şekil 3. 220 İstinye-1980'ler 336
Şekil 3. 221 Günümüzde İstinye 336
Şekil 3. 222 Bebek-1934 337
Şekil 3. 223 Bebek-1940 338
Şekil 3. 224 Bebek-1940 338
Şekil 3. 225 Bebek ve Arnavutköy-1946 Hava Fotoğrafı 339
Şekil 3. 226 Bebek ve Arnavutköy-1966 Hava Fotoğrafı 340
Şekil 3. 227 Bebek-1960 341
Şekil 3. 228 Bebek-1961 342
Şekil 3. 229 Bebek-1962 342
Şekil 3. 230 Arnavutköy-1960'lar 343
Şekil 3. 231 Bebek-Arnavutköy Sahil Yolu Yapımı-1960'lar 343
Şekil 3. 232 Arnavutköy-1970'ler 344
Şekil 3. 233 Günümüz Arnavutköy 344
Şekil 3. 234 Bebek ve Arnavutköy-Günümüz Hava Fotoğrafı 345
Şekil 3. 235 Bebek ve Arnavutköy-Günümüz Hava Fotoğrafı 345
Şekil 3. 236 Kuruçeşme-Günümüz Hava Fotoğrafı 346
Şekil 3. 237 Günümüzde Kuruçeşme 346
Şekil 3. 238 Beykoz-Paşabahçe-1966 Hava Fotoğrafı 347
Şekil 3. 239 Beykoz-1970'ler 348
Şekil 3. 240 Paşabahçe-1970'ler 348
Şekil 3. 241 Paşabahçe-1970'ler 349
Şekil 3. 242 Günümüzde Beykoz 349
Şekil 3. 243 Günümüzde Beykoz 350
Şekil 3. 244 Beykoz-Paşabahçe-1982 Hava Fotoğrafı 350
Şekil 3. 245 Beykoz-Paşabahçe-Günümüz Hava Fotoğrafı 351
Şekil 3. 246 Çengelköy-1930 352
Şekil 3. 247 Çengelköy-Vaniköy çevresi-1946 Hava Fotoğrafı 353
Şekil 3. 248 Çengelköy-Vaniköy çevresi-1966 Hava Fotoğrafı 354
Şekil 3. 249 Çengelköy-1960lar 355
Şekil 3. 250 Günümüzde Çengelköy 355
Şekil 3. 251 Çengelköy-Vaniköy çevresi-Günümüz Hava Fotoğrafı 356
Şekil 3. 252 Kadıköy-Bostancı Bölgesinde Konut Katmanlarının Dönüşümü 359
Şekil 3. 253 Kadıköy-Bostancı Böl. Farklı Konut Dön.Parsel Yap.-Yapı Yük. Değ 359
Şekil 3. 254 Erenköy Bağdat Caddesi ifraz haritası-1937 360
Şekil 3. 255 Moda Haritası-20. Yüzyıl Başı 362
Şekil 3. 256 Moda-Pervititch Haritası, 1937 362
Şekil 3. 257 Moda Tramvayı-1940'lar 363
Şekil 3. 258 Fenerbahçe-1960'lar 363
Şekil 3. 259 Fenerbahçe Tanzim Planı-Hermann Jansen-1935 364
Şekil 3. 260 Kalamış Koyu Tanzim Haritası-Prost-1938 364
Şekil 3. 261 Fenerbahçe-1940'lar 365
Şekil 3. 262 Fenerbahçe-1940'lar 366
Şekil 3. 263 Moda-Fenerbahçe-1946 Hava Fotoğrafı 366
Şekil 3. 264 Moda-Fenerbahçe-1966 Hava Fotoğrafı 367

Şekil 3. 265 Moda-Fenerbahçe-1982 Hava Fotoğrafı 368
Şekil 3. 266 Moda-Fenerbahçe-Günümüz Hava Fotoğrafı 368
Şekil 3. 267 Fenerbahçe 369
Şekil 3. 268 Suadiye Çevresi Tanzim Planı-1944 370
Şekil 3. 269 Suadiye Plajı-1930'lar 370
Şekil 3. 270 Suadiye Gazinosu-1930'lar 371
Şekil 3. 271 Suadiye Plajı-1964 371
Şekil 3. 272 Bostancı-1952 372
Şekil 3. 273 Göztepe-1960'lar 373
Şekil 3. 274 Bağdat Caddesi-1960'lar 373
Şekil 3. 275 Kızıltoprak-1969 374
Şekil 3. 276 Günümüzde Suadiye 374
Şekil 3. 277 Kadıköy Planı-1970'ler-Zeki Teoman 375
Şekil 3. 278 Bostancı-Günümüz Hava Fotoğrafı 376
Şekil 3. 279 Kartal-1930'lar 377
Şekil 3. 280 Pendik-1924 377
Şekil 3. 281 Pendik-1950'ler 378
Şekil 3. 282 Maltepe-İdealtepe-1964 378
Şekil 3. 283 Dragos-PTT Kampı-1970'ler 380
Şekil 3. 284 Dragos-PTT Kampı-1970'ler 380
Şekil 3. 285 Süreyya Plajı Toprak Doldurma Çalışmaları 381
Şekil 3. 286 Maltepe-Kartal çevresi-1982 Hava Fotoğrafı 381
Şekil 3. 287 Maltepe-Kartal çevresi-Günümüz Hava Fotoğrafı 382
Şekil 3. 288 Maltepe Süreyya Plajı-1970'ler 382
Şekil 3. 289 Maltepe Süreyya Plajı-1970'ler 383
Şekil 3. 290 Maltepe Süreyya Plajı-1990'lar 383
Şekil 3. 291 Günümüzde Maltepe Sahili 384
Şekil 3. 292 Pendik-1970'ler 384
Şekil 3. 293 Günümüzde Pendik 385
Şekil 3. 294 Tuzla-1982 Hava Fotoğrafı 386
Şekil 3. 295 Tuzla-Günümüz Hava Fotoğrafı 387
Şekil 3. 296 Günümüzde Tuzla 387
Şekil 3. 297 Günümüzde Tuzla 388
Şekil 3. 298 Bayramoğlu-Günümüz Hava Fotoğrafı 388
Şekil 3. 299 Günümüzde Bayramoğlu Sahil Sitesi 389
Şekil 3. 300 Bakırköy-1920'ler 390
Şekil 3. 301 Bakırköy-1930 390
Şekil 3. 302 Bakırköy Planı-1938 391
Şekil 3. 303 Bakırköy Ciheti Planı-1938 391
Şekil 3. 304 Ataköy Kamping Alanı Vaziyet Planı 392
Şekil 3. 305 Ataköy Kamping Alanı Genel Görünüş 393
Şekil 3. 306 Ataköy Kamping Alanı'nda Moteller 393
Şekil 3. 307 Ataköy-1960 394
Şekil 3. 308 Ataköy-1960'lar 394
Şekil 3. 309 Ataköy Sahili'nde Yapılan Apartmanların Satış İlanı-1960'lar 395
Şekil 3. 310 Günümüzde Ataköy 395

Şekil 3. 311 Bakırköy-1980 396
Şekil 3. 312 Bakırköy-1982 Hava Fotoğrafı 397
Şekil 3. 313 Bakırköy-Günümüz Hava Fotoğrafı 397
Şekil 3. 314 Günümüzde Bakırköy 398
Şekil 3. 315 Yeşilköy Planı-1938 398
Şekil 3. 316 Bakırköy Ciheti Planı, Yeşilköy-1938 399
Şekil 3. 317 Yeşilköy Havaalanı-1930'lar 400
Şekil 3. 318 Yeşilköy Tanzim Planı-1946 400
Şekil 3. 319 Yeşilköy-1982 Hava Fotoğrafı 401
Şekil 3. 320 Yeşilköy-Günümüz Hava Fotoğrafı 401
Şekil 3. 321 Günümüzde Yeşilköy 402
Şekil 3. 322 Bakırköy Ciheti Planı, Florya 1938 402
Şekil 3. 323 Florya Plajı-1939 403
Şekil 3. 324 Florya-1940'lar 404
Şekil 3. 325 Günümüzde Florya Plajı 404
Şekil 3. 326 Florya Semtinde Satılık Arsa İlanı-1954 405
Şekil 3. 327 Florya-1982 Hava Fotoğrafı 406
Şekil 3. 328 Yeşilköy-Günümüz Hava Fotoğrafı 406
Şekil 3. 329 Günümüzde Bakırköy 407
Şekil 3. 330 Günümüzde Kumburgaz ve Silivri 408
Şekil 3. 331 Günümüzde Kumburgaz Sahili 408
Şekil 3. 332 Silivri Plajı 409
Şekil 3. 333 Günümüzde Silivri 409
Şekil 3. 334 Adalar Planı, Kınalıada-1938 411
Şekil 3. 335 Adalar Planı, Burgazada-1938 412
Şekil 3. 336 Adalar Planı, Heybeliada-1938 413
Şekil 3. 337 Burgazada-1930 414
Şekil 3. 338 Büyükada-1920'ler 414
Şekil 3. 339 Büyükada-1930'lar 415
Şekil 3. 340 Heybeliada-1930'lar 416
Şekil 3. 341 Heybeliada-1927-Çam Limanı 416
Şekil 3. 342 Burgazada-Kalpazankaya-1930 417
Şekil 3. 343 Burgazada-1940 417
Şekil 3. 344 Kınalıada-1940 418
Şekil 3. 345 Burgazada-1970 419
Şekil 3. 346 Kınalıada-1980 419
Şekil 3. 347 Büyükada-Günümüz Hava Fotoğrafı 420
Şekil 3. 348 Günümüzde Büyükada 421
Şekil 3. 349 Heybeliada-Günümüz Hava Fotoğrafı 421
Şekil 3. 350 Günümüzde Heybeliada 422
Şekil 3. 351 Burgazada- Günümüz Hava Fotoğrafı 422
Şekil 3. 352 Günümüzde Burgazada 423
Şekil 3. 353 Kınalıada- Günümüz Hava Fotoğrafı 423
Şekil 3. 354 Günümüzde Kınalıada 424
Şekil 3. 355 Sirakyan Yalısı-Kınalıada 429
Şekil 3. 356 Ahmet Afif Paşa Yalısı-Yeniköy 429

Şekil 3. 357 Ragıp Sarıca Köşkü-Caddebostan 430
Şekil 3. 358 Agopyan Köşkü-Büyükada 430
Şekil 3. 359 Haliç Haritası-1716 431
Şekil 3. 360 Fisher Haritası-1838 432
Şekil 3. 361 Boğaziçi Haritası-1766 432
Şekil 3. 362 Yeşilköy-Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Haritası-1909 433
Şekil 3. 363 Erkan-ı Harbiye Haritası-1909 434
Şekil 3. 364 Heybeliada-Ernest Mamboury Haritası-1914 435
Şekil 3. 365 Yeniköy-Nedjib Bey Haritası-1918 435
Şekil 3. 366 Tarabya-Nedjib Bey Haritası- 1918 436
Şekil 3. 367 Bakırköy Ciheti Planı-1938 437
Şekil 3. 368 Bakırköy Ciheti Planı-1938 438
Şekil 3. 369 B.Yusuf Evi-Suadiye 440
Şekil 3. 370 B.Yusuf Evi-Suadiye 441
Şekil 3. 371 B.Yusuf Evi-Suadiye 441
Şekil 3. 372 Adnan Kunt Villası-Pendik 442
Şekil 3. 373 Adnan Kunt Villası-Pendik 442
Şekil 3. 374 Adnan Kunt Villası-Pendik 443
Şekil 3. 375 Caddebostan'da Bir Villa 444
Şekil 3. 376 Caddebostan'da Bir Villa 444
Şekil 3. 377 Suadiye'de Villa 445
Şekil 3. 378 Yüzerev Projesi 445
Şekil 3. 379 Yüzerev Genel Görünüşü 446
Şekil 3. 380 Yüzerev Genel Görünüşü 446
Şekil 3. 381 Yüzerev Genel Görünüşü 447
Şekil 3. 382 Hakkı Paşa Apartmanı-Feneryolu 448
Şekil 3. 383 Yüksel Sahil Sitesi-Yalova 449
Şekil 3. 384 Yüksel Sahil Sitesi-Yalova 449
Şekil 3. 385 Yüksel Sahil Sitesi Vaziyet Planı 450
Şekil 3. 386 Yüksel Sahil Sitesi Apartman Daireleri Kat Planları 450
Şekil 3. 387 İlk Sayfiye Oteli Şirket-i Misafirhane-Kınalıada 455
Şekil 3. 388 Giacomo Oteli-Büyükada 455
Şekil 3. 389 Büyükdere Palace Oteli 456
Şekil 3. 390 Büyükada Splendid Oteli 456
Şekil 3. 391 Hotel des Etrangers-Büyükada 457
Şekil 3. 392 Yeşilköy Çınar Oteli Genel Görünüş 458
Şekil 3. 393 Yeşilköy Çınar Oteli İçinden Görünüş 458
Şekil 3. 394 Yeşilköy Çınar Oteli –Turistik İstanbul Rehberi'nde Yer Alan İlanı 459
Şekil 3. 395 Ataköy 2. Kısım Motelleri Genel Görünüş 460
Şekil 3. 396 Ataköy 2. Kısım Motelleri Mimari Projesi 460
Şekil 3. 397 Florya Kampingleri Vaziyet Planı 461
Şekil 3. 398 Florya Kamping Alanı Genel Görünüş 461
Şekil 3. 399 Yörükali Umumi Deniz Hamamı-Büyükada 467
Şekil 3. 400 Rus Sefareti Özel Deniz Hamamı-Büyükdere 467
Şekil 3. 401 Kadın ve Erkek Deniz Hamamları 468
Şekil 3. 402 Büyükada Calypso Oteli Deniz Hamamı-1900 468

Şekil 3. 403 Sarıyer Deniz Hamamı-Nedjib Bey Haritası-1918 469
Şekil 3. 404 Deniz Hamamı İçinden Görünüş 469
Şekil 3. 405 Deniz Hamamı İçinden Görünüş 470
Şekil 3. 406 Süreyya Plajı Açılış İlanı 473
Şekil 3. 407 Caddebostan Plaj ve Gazinosu İlanı 473
Şekil 3. 408 Salacak Plajı İlanı 474
Şekil 3. 409 Florya Plajı Soyunma Kabinleri Yerleşim Planı 475
Şekil 3. 410 Florya Plajı Soyunma Kabinleri Projesi 475
Şekil 3. 411 Florya Plajı Lüks Soyunma Kabinleri Projesi 476
Şekil 3. 412 Büyükada Yörükali Plajı ve Tesisleri Vaziyet Planı 476
Şekil 3. 413 Yörükali Plajı ve Turistik Tesisleri Genel Görünüşü 477
Şekil 3. 414 Büyükdere Beyaz Park Plajı 477
Şekil 3. 415 Büyükdere Beyazpark Plajı 478
Şekil 3. 416 Caddebostan Plajı 479
Şekil 3. 417 Florya Plajı 479
Şekil 3. 418 Yalancı Yarim Filmi'nde Yazlık Gazino'dan Bir Görünüş-1973 481
Şekil 3. 419 Yalancı Yarim Filmi'nde Yazlık Gazino'dan Bir Görünüş-1973 481
Şekil 3. 420 Heybeliada Çam Limanı Bölgesi-Nedjib Bey Haritası-1918 482
Şekil 3. 421 Büyükdere Beyaz Park Plajı Yazlık Gazinosu 483
Şekil 3. 422 Tarabya Konak Plajı Yazlık Gazinosu 483
Şekil 3. 423 Büyükada'da Yazlık Sinema 484
Şekil 3. 424 Kartal'da Günümüzde Bir Yazlık Sinemadan Görünüş 484
Şekil 4. 1 Sayfiye Alan. Kentsel Alanlara Dönüşümünde Etkili Olan Faktörler 496
Şekil 4. 2 İstanbul'da 395-1850 Yılları Arasında Sayfiye Bölgesi Olarak Kul.Böl. 498
Şekil 4. 3 İstanbul'da 1850-1914 Yılları Arasında Sayfiye Bölgesi Olarak Kul.Böl. 499
Şekil 4. 4 İstanbul'da 1914-1980 Yılları Arasında Sayfiye Bölgesi Olarak Kul.Böl. 500
Şekil 4. 5 İstanbul'da Sayfiye Bölge. Geçmiş.Gün.Kentten Uzaklaşma Diyagramı 501
Şekil C. 1 Genel İstanbul Haritası 548
Şekil C. 2 En Az İki Semti Birlikte Gösteren Harita Örneği. 549
Şekil C. 3 Yol-İstikamet Haritası 550
Şekil C. 4 Nedjib Bey Haritası. 551
Şekil C. 5 Rumeli Ciheti Haritası 552
Şekil C. 6 Anadolu Ciheti Haritası 553
Şekil C. 7 Adalar Planı Haritası 554
Şekil C. 8 Bakırköy Ciheti Planı. 555
Şekil C. 9 Pervititch Haritası 556
Şekil C. 10 İfraz Haritası. 557
Şekil C. 11 İstimlak Haritası 558
Şekil C. 12 Yangın Yeri Haritası. 559
Şekil C. 13 Tanzim-Çevre Düzenleme Haritası 560
Şekil C. 14 Mülkiyet Haritası. 561

ÇİZELGE LİSTESİ

Sayfa

Çizelge 3. 1 Osmanlı Dev.'nde Padişahlar Tarafından Kul. Sayfiye Saray.-Kasırlar .. 453
Çizelge 3. 2 1850-1980 Arasında İstanbul'un Sayfiye Bölgelerinde Yapılan Oteller 463
Çizelge 3. 3 İstanbul'un Sayfiye Bölgelerindeki Yazlık Elçilikler 465
Çizelge 3. 4 İstanbul'da Yapılmış Olan Deniz Hamamları 470
Çizelge 3. 5 1914-1980 Dönemi'nde İstanbul Plajları 480
Çizelge 4. 1 İst. Sayfiye Alan. ve Sayfiye Olgu. Geçmişten Gün. Dön. Süreci 497
Çizelge B. 1 Kapsadıkları Sayfiye Bölgesinin Büyüklüğüne Göre Harita Türleri 533
Çizelge B. 2 Kapsadıkları Bölgelere Göre İstanbul'un Sayfiye Bölgesi Haritaları 534
Çizelge B. 3 Bir Semtle İlgili Haritaların Genel Özellikleri 536
Çizelge B. 4 Bir Semtle İlgili Haritalar-Yolların Özellikleri 537
Çizelge B. 5 Bir Semtle İlgili Haritalar-Yapıların Özellikleri 538
Çizelge B. 6 Bir Semtle İlgili Haritalar-Yapıların İşlevleri 539
Çizelge B. 7 Bir Semtle İlgili Haritalar-Yeşil Alanların Özellikleri 543
Çizelge B. 8 Bir Semtle İlgili Haritalar-Diğer Alanların Özellikleri 545
Çizelge B. 9 Bir Semtle İlgili Haritalar-Su Kaynakları ve Ocakların Özellikleri 546
Çizelge D. 1 Büyükada Sayfiye Evleri Listesi 563
Çizelge D. 2 Heybeliada Sayfiye Evleri Listesi 568
Çizelge D. 3 Kınalıada Sayfiye Evleri Listesi 570
Çizelge D. 4 Burgazada Sayfiye Evleri Listesi 572
Çizelge D. 5 Boğaziçi Avrupa Yakası Sayfiye Evleri Listesi 573
Çizelge D. 6 Boğaziçi Anadolu Yakası Sayfiye Evleri Listesi 574
Çizelge D. 7 Kadıköy-Bostancı Bölgesi Sayfiye Evleri Listesi 575

ÖZET

1980 ÖNCESİNDE İSTANBUL'DA TARİHİ SAYFİYE ALANLARINDA KENTSEL VE MEKÂNSAL DEĞİŞİM SÜRECİ

Nefise Burcu YAĞAN

Mimarlık Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Can Şakir BİNAN

Eş Danışman: Prof. Dr. İclal Sema DİNÇER

İki kıtanın birbirine bağlandığı özel bir coğrafyada bulunan İstanbul kenti, binlerce yıllık kültür mirasıyla dünyada çok önemli bir konuma sahiptir. İstanbul kenti, yüzyıllardır farklı yaşam alışkanlıklarına ve kültürlere ev sahipliği yapmış, bu kültürlerin ve yaşam alışkanlıklarının şehre bıraktığı yapılar ile Dünya Miras Listesi'ne girmiştir. Yazlık ev ya da şehre yakın kır kesimi anlamlarına gelen "sayfiye", İstanbul'da Bizans Dönemi'nden başlayarak görülen ve 1980'lere kadar varlığını sürdüren bir yaşam geleneğidir. "Sayfiye" geleneği sadece İstanbul'a özgü bir yaşam geleneği olmasa da, yaşandığı kentin coğrafi konumu ve halkının kültürel özellikleri sayfiye geleneğini etkilemiş, "sayfiye" olgusu her kültür tarafından farklı biçimde yorumlanmış, "sayfiye" geleneğinin toplumsal yaşam pratiklerine ve fiziki mekâna yansımasında kentler arasında benzerlikler olmakla birlikte farklılıklar da ortaya çıkmıştır.

Bu tez çalışması beş bölümden oluşmaktadır:

Tezin giriş bölümünde, tezin amaç ve gerekçesi açıklanmış, kapsamı tanımlanmış, tez yapılırken kullanılan araştırma ve inceleme yöntemleri anlatılmıştır. Ayrıca bu bölümde, tezin bilimsel literatürde sağlayacağı katkı da açıklanmıştır.

Tezin ikinci bölümünde, tezin araştırma süreci anlatılmış, araştırma sürecinde ulaşılan belgeler gruplanmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen belgeler, yazılı ve görsel belgeler başlığı altında ele alınarak açıklanmış, görsel belgeler başlığı altında

İstanbul'un tarihi sayfiye bölgelerine ait haritaların sınıflanması, haritaların özellikleri ve harita okuma yöntemleri ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde, sayfiye olgusu ve sayfiye yaşamı anlatılmıştır. Bu bölümde, sayfiye kavramı tanımlanmış ve bu bağlamda turizm-sayfiye ilişkisine değinilmiştir. Turizm olgusuyla ilgili ve İstanbul'daki sayfiye olgusuyla ilgili terminoloji açıklandıktan sonra, sayfiye olgusunun dünyadaki ve İstanbul'daki tarihi gelişim süreci anlatılmıştır. Bu bölümde son olarak da, İstanbul'da 395-1851, 1851-1914 ve 1914-1980 dönemleri için sayfiye yaşamının özellikleri tanımlanmıştır.

Dördüncü bölüm İstanbul'daki sayfiye alanlarının gelişim ve değişim süreçleriyle ilgilidir. Bu bölümde öncelikle 395-1851 arasında İstanbul'daki sayfiye alanlarının gelişim süreçleri genel olarak incelenmiş, özellikle Osmanlı Dönemi'nde gelişen sayfiye bölgeleri olan Haliç ve Boğaziçi'nin gelişim süreçleri ayrıntılı olarak anlatılmıştır. İkinci olarak, İstanbul'daki sayfiye bölgelerinin geliştiği en önemli dönem olan 1850-1914 arasında sayfiye alanlarının gelişim süreçleri ve bu süreci etkileyen faktörler açıklanmış, bu dönem içinde sayfiye bölgesi olarak kullanılan Haliç ve Kâğıthane, Boğaziçi, Üsküdar-Çamlıca, Kadıköy-Bostancı ve Adalar bölgeleri ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Sayfiye bölgelerinin İstanbul'daki gelişimini tamamladığı son dönem, 1914-1980 yılları arasında sayfiye alanları ve bu alanların dönüşümü incelenerek, bu dönemin sayfiye alanları olan Boğaziçi, Kadıköy-Tuzla, Bakırköy-Florya ve Adalar bölgeleri anlatılmıştır. Son olarak da, İstanbul'un tarihi sayfiye alanlarındaki işlevlerden, sayfiye olgusu açısından önemli olduğu düşünülen işlevler ele alınmıştır.

Tezin sonuç bölümünde ise, tezin bundan önceki dört bölümünde verilen bilgiler için genel bir değerlendirme yapılmış ve ulaşılan sonuçlar açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İstanbul, sayfiye kavramı, sayfiye alanı, 19. yüzyıl, 20. yüzyıl, tarihi İstanbul haritaları, banliyöleşme.

ABSTRACT

TRANSİTİON PROCESS OF URBAN RESORT AREAS İN İSTANBUL BEFORE 1980

Nefise Burcu YAĞAN

Department of Architecture

PHD. Thesis

Adviser: Prof. Dr. Can Şakir BİNAN

Co-Adviser: Prof. Dr. İclal Sema DİNÇER

In view The city of Istanbul, which is located in a special position uniting two continents, is a very important place in the world with its cultural heritage dating back thousands of years. For centuries, the city has been hosting very different life habits and cultures, and the structures left to the city by such cultures and customs have been included in the World Heritage List. "Sayfiye" which means a summer house or recreational countryside close to a city is a life tradition that emerged in Istanbul in the Byzantine Era for the first time and continued until 1980s. Although this tradition was not special to Istanbul, the position of the city and the cultural characteristics of its community influenced the tradition and the concept of "sayfiye" was interpreted differently by each culture, and some differences emerged between cities despite similarities regarding the social practices of this tradition and its reflections in the physical space.

This thesis study consists of five parts:

In the introduction part, the purpose and basis of the thesis are explained, its scope is defined, and the research and analysis methods used in the course of the thesis are discussed. The contribution that the thesis will make to the scientific literature is also explained in this part.

In the second part of the thesis, the research process of the thesis is discussed, and the documents accessed in this process are grouped. The documents obtained as a result of this research are addressed under the heading of written and visual documents and, under the heading of visual documents, maps showing the historical recreational areas of Istanbul are classified, information is provided on the characteristics of these maps, and on map reading methods.

In the third part, the concept of sayfiye and recreational life are discussed. In this part, the concept is defined and a reference is made to the relationship between tourism and recreational areas in this context. After the discussion of the terminology relating to the concept of tourism and to the concept of sayfiye in Istanbul, light is shed on the historical developmental process of this concept in the world and in Istanbul. Lastly, in this part, characteristics of the recreational life in Istanbul between the years of 395-1850, 1851-1914 and 1914-1980 are described.

The fourth part is about the development and change process of the recreational areas in Istanbul. Firstly, an overview of the developmental processes of the recreational areas in Istanbul between 395-1851 is given, and the developmental processes of the Golden Horn and Bosporus, which were the developing recreational areas especially in the Ottoman Empire, are detailed. Secondly, the developmental processes of recreational areas between 1851 and 1914, which was the most important period regarding the development of recreational areas in Istanbul, and the factors influencing this process are explained, and the Golden Horn, Kağıthane, Bosporus, Üsküdar-Çamlıca, Kadıköy-Bostancı and the Princes' Islands, which were used as recreational areas in that period, are depicted in detail. Recreational areas and their transformation between the years of 1914 and 1980, which was the final period during which recreational areas Istanbul completed their development, and the recreational areas of this period including Bosporus, Kadıköy-Tuzla, Bakırköy-Florya and the Princes' Islands are described. Lastly, those among the functions of the historical recreational areas of Istanbul which are considered to be important in terms of the concept of sayfiye are addressed.

In conclusion part of the thesis, a general evaluation is made regarding the information provided in the previous four parts, the conclusions reached are explained.

Keywords: İstanbul, the concept of “sayfiye”, resort area, 19th century, 20th century, the historical maps of İstanbul, suburbanization.

BÖLÜM 1

GİRİŞ

1.1 Literatür Özeti

1.1.1 Basılı Yayınlarla İlgili Literatür Özeti

Basılı yayınların değerlendirilmesi, tezin içeriği de göz önüne alınarak, dört ana başlık altında yapılmıştır. Bu başlıklar sayfiye olgusu, sayfiye yaşamı ve özellikleri, tarihi sayfiye alanlarında dönüşüm süreçleri ile sayfiye alanlarındaki işlevler ve malzeme özellikleridir. Basılı yayımlara ilişkin literatür özeti hazırlanırken, tez konusuyla ilgili Türkçe, Osmanlıca, İngilizce ve Fransızca olarak basılmış kitaplar incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Bu kitaplara ait kaynakça tezin ekinde Ek-A'da, A.1 "Basılı Yayınlara Ait Kaynakça" başlığı altında verilmiştir.

- **Sayfiye Olgusu**

Sayfiye olgusu başlığında incelenen kaynakların çeşitliliği diğer bölümlere göre dikkat çekmektedir. Bu bölümle ilgili (Özgüç,2011) ve (Özgüç,1977) önemli kaynaklar olarak öne çıkmıştır. İstanbul'daki sayfiye kavramını daha iyi tanımlayabilmek ve anlayabilmek için, dünyada turizmin gelişim tarihini ve "sayfiye olgusu"nun ortaya çıkışını anlamak, İstanbul'un bu gelişimden nasıl etkilendiğini ortaya koymak gerekliliği görülmüştür. Bu nedenle turizm tarihi ve turizm tarihi içinde sayfiyelerin yeri açıklanırken yukarıda belirtilen kaynaklardan yararlanılmış, turizm-sayfiye ilişkisi kurulmuş, İstanbul'un bu süreçteki konumu belirlenmiştir. Bu kaynakların yanı sıra turizm tarihi açıklanırken yararlanılan kaynaklardan bir diğeri (Kozak, 2001)'dir. Bölüm kapsamında (Löscburg, 1998)'den sayfiye alanlarının Avrupa'da ortaya çıkışı, Eski Roma'daki sayfiye alanları ve

Avrupa'da plajların kullanılmaya başlanması konularında yararlanılmıştır. Sayfiye olgusunun daha iyi anlaşılabilmesi için bu başlık altında kullanılan bazı terimlerin kavram olarak açıklanması gerekli görülmüştür. Bu kavramlardan "Sayfiye ve Şitaiye" kavramları açıklanırken Türk Dil Kurumu'nun Türkçe Sözlüğü'nden, "Biniş ve Tebdil-i biniş" açıklanırken (İnciciyan,2000)'den, "İkincil Konut" kavramı açıklanırken (Keleş, 1998) ve (Özgüç, 1977)'den, "Göç ve Mevsimlik Göç" açıklanırken (Keleş, 1998) ve (İnciciyan, 2000)'den, "Rekreasyon" kavramı açıklanırken (Özgüç,2011)'den ve "Yazlık Ev" kavramı açıklanırken de (Keleş, 1998)'den yararlanılmıştır.

Yabancı dildeki kitaplara bakıldığında ise, özellikle Avrupa'daki turizm tarihinin incelendiği kaynaklardan ilk başlıkta söz edilmesi uygun bulunmuştur. Bu kaynaklar, (Black, 1992) ve (Brendon, 1991)'dir.

Avrupa'da özellikle deniz turizminin ve deniz kenarında tatil yapma kavramının ilk ortaya çıktığı ve turizm endüstrisinin ilk olarak gelişmeye başladığı ülke İngiltere ve İskoçya'dır. Bu nedenle, İngiltere'deki turizm tarihi ve kıyı sayfiyeleriyle ilgili birçok kaynağa ulaşılmıştır. Ulaşılan kaynakların başlıcaları, (Hembry, 1990), (Braudel, 1985), (Beatty, 2010), (Pimlott, 1947)'tur.

Bu bölüm kapsamında literatürde incelediğimiz ve ilginç olduğunu düşündüğümüz birkaç kaynak daha karşımıza çıkmıştır. Kaynaklardan ilki sayfiye-göçebe kültürü ilişkisini açıklayan (Bammer, 1996)'dır. Ayrıca İstanbul'da yüzlerce yıl sayfiye alanı olarak kullanılan Boğaziçi ile kent merkezi olarak görülen ve genelde kış mevsiminde kullanılan "Tarihi Yarımada"nın 19.yüzyıl sonunda yazlık sıcaklık ortalamalarının karşılaştırıldığı (Tchihatchef, 2000) da ilginç bilgiler vermekte, 19. yüzyıl sonu itibariyle Boğaziçi, Avrupa ülkelerindeki diğer sayfiye bölgeleriyle olumlu ve olumsuz özellikleri açısından karşılaştırılmaktadır.

- **Sayfiye Yaşamı ve Özellikleri**

Sayfiye yaşamı ve sayfiye yaşamının özellikleri, sayfiye olgusuyla birlikte en çok kaynakla karşılaştığımız iki bölümden biridir. İncelenen kaynakların bir bölümünü inceleme-araştırma kitapları oluştururken, büyük bir bölümünü de yazarlarının anılarını yazdığı kitaplar oluşturmaktadır.

Kronolojik olarak baktığımızda incelenen literatür, Bizans Dönemi ile 15. ve 17. yüzyıllar arasında yaşanan Osmanlı Dönemi sayfiye hayatıyla ilgili çok az bilgi verirken, ulaşılan bilgiler daha çok 18. ve 19. yüzyıl Osmanlı Dönemi ve 20. yüzyıl Cumhuriyet Dönemi İstanbul'unun sayfiye kültürüyle ilgilidir. Bizans Dönemi sayfiye yaşamıyla ilgili karşılaşılan en önemli kaynak (İnciciyan, 2000)'dir. Bu kaynakta Bizans Dönemi'nde, imparatorluk ailesinin İstanbul'daki sayfiye yaşantısı ve yazlık saraylarıyla ilgili çok önemli bilgiler bulunmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde saray çevresinin sayfiye yaşamıyla ilgili incelenen kaynaklara bakıldığında, Boğaziçi'nde padişahların sürdüğü sayfiye yaşamıyla ilgili bilgiler veren (Hürel, 2012) ve (Şehsuvaroğlu, 1986), 19. yüzyıl sonlarında haremde yaşanan sayfiye hayatı ve mesirelere yapılan gezileri anlatan (Saz, 2000), yine 19. yüzyıl'ın ikinci yarısında büyük sahilsaraylarındaki yaşamı anlatan (Erginöz, 1996) ve padişahların denize girme alışkanlığıyla ilgili bilgiler veren (Evren, 2000) başlıca kaynaklardır.

Sayfiye yaşamıyla ilgilenen diğer bir grup kaynak, toplumun sayfiye yaşamını anlatan kaynaklardır. Bu kaynakların bir bölümü toplumun geneliyle ilgiliyken, bazıları sadece Osmanlı Devleti'nde yaşayan azınlıkları ele almıştır. Literatürde bu konuda öne çıkan kaynaklar; 19.yüzyıl'ın sonu ve 20.yüzyıl'ın başında Adalar'daki Yahudiler'in sayfiye hayatını anlatan (Svastics, 2011), Büyükada, Kınalıada, Burgazada, Heybeliada ve Tarabya Rumları'nın özellikle 19. yüzyıl'daki sayfiye yaşamlarından bahseden (Türker, 1999), (Türker, 2004), (Türker, 2006), (Türker, 2007) ve (Türker, 2008), Adalar Rumları'nın 19.yüzyıl'ın ortalarından günümüze kadar sayfiye yaşantılarını anlatan (Tuğlacı,1989) ve (Tuğlacı, 1992) ile Ermeniler ve Rumlar'ın 19. yüzyıl'ın başından 20. yüzyıl'ın ortalarına kadar geçen süreçte mübadele, varlık vergisi, göçler, 1.ve 2. Dünya Savaşları gibi nedenlerle değişen sayfiye yaşantılarını anlatan (Çarkoğlu, 2009)'dur. Yorgo Zarifi'nin 2006'da yayımlanan kitabı da, gerek 19.yüzyıl'ın sonlarından 20. yüzyıl'ın ilk çeyreğine kadar geçen süreçte Tarabya'daki Zarifi Köşkü'nde geçirdiği yaz mevsimlerini ve sayfiye hayatını anlatması açısından gerekse de geçen süreçte sayfiye hayatını etkileyen nedenleri ortaya koyması açısından oldukça önemli bir kaynaktır. (Zarifi, 2006) aynı zamanda 19.yüzyıl sonunda Zarifi ailesinin sayfiye hayatıyla ilgili çok önemli görselleri de içermektedir. Azınlıkların sayfiye hayatıyla ilgili bir başka önemli kaynak da (Berberyan, 2010)'dur. Bu kitabın tezde bu kadar önemli olmasının sebebi

1930'larda Ermeniler'in Burgazada'daki sayfiye hayatıyla ilgili karşılaşılan tek kaynak olmasıdır. Yukarıda da belirtildiği üzere Cumhuriyet Dönemi'nde İstanbul'da nüfusları oldukça azalan azınlıkların bu dönemdeki sayfiye hayatını anlatan kaynak sayısı çok sınırlıdır.

Osmanlı toplumunun sayfiye yaşamını anlatan kaynaklar oldukça fazladır. Bu konuda öne çıkan kaynakları şöyle sıralayabiliriz; (Özcan, 2010), (Tanpınar, 2011), (Akın, 2002) ve (Akçura, 2010) İstanbul'daki sayfiye yaşamının geneliyle ilgili bilgi vermektedir. İçerdiği bilgiler açısından, 19. yüzyıl'dan 20. yüzyıl ortalarına kadar İstanbul'daki sayfiye yaşamı hakkında yoğunlaşan kaynaklar ise (Dökmeci, 2008), (Türker, 2008), (Erdenen, 2007), (Erginöz,1996) ve (Gökman,2011)'dir. 1923'te Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle toplumsal yaşamın birçok alanında olduğu gibi sayfiye yaşamında da önemli farklılaşmalar meydana gelmiştir. Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne sayfiye hayatındaki geçiş dönemini en iyi anlatan kaynak (Mardin, 2012)'dir. (Mardin, 2012), Osmanlı'nın son döneminden Cumhuriyet'e geçiş döneminde sayfiyeye gidiş ve dönüşte hangi hazırlıkların yapıldığını, ailecek gerçekleştirilen sayfiye eğlencelerini, sayfiye yaşamının toplumun ve ülkenin içinde bulunduğu politik ve ekonomik birçok sebepten nasıl etkilendiğini çok ayrıntılı bir biçimde anlatmaktadır. Ayrıca kitap, Şirket-i Hayriye'nin kuruluşu ve kapatılması hakkında ve Şirket-i Hayriye'nin Boğaziçi'ndeki toplumsal hayatı canlandırmak için 1930'larda çıkardığı "Boğaziçi Dergisi" hakkında önemli bilgiler vermektedir. Boğaziçi Dergisi, Cumhuriyet'in kurulmasından hemen sonra, Boğaziçi'nde sezonluk kiralanan yazlık ev ilanları yayımlayarak o dönem için bir iç turizm rehberi görevi görmüştür. Cumhuriyet Dönemi'nin sayfiye hayatıyla ilgili önemli tespitler yapan en önemli yazarlardan biri de Sermet Muhtar Alus'tur. Yazarın, (Alus, 1995) ve (Alus,1997) adlı kitaplarında Cumhuriyet Dönemi'nde toplumun sayfiye hayatı ve sayfiye eğlenceleri hakkında önemli bilgiler vermiştir. İstanbul'da özellikle 19. yüzyıl'ın başından itibaren sayfiye yaşamına kendine özgü bir nitelik veren önemli nedenlerden biri sayfiye eğlenceleri ve sayfiye bölgelerine özgü yaşam alışkanlıklarıdır. Literatür taramasında İstanbul'daki sayfiye eğlencelerinden birçok kaynağın bahsettiği görülmüştür. Özellikle 19. yüzyıl'ın ikinci yarısından sonra gelenek haline gelen sayfiye eğlenceleriyle ilgili kaynaklara geçmeden önce, İstanbul'daki halkın mesireye gitme alışkanlığından ve bununla ilgili kaynaklardan bahsetmek gerekmektedir. Osmanlı

Devleti'nde mesireye gitmek, çok eski dönemlerden beri görülen bir alışkanlıktır. Mesireye gidilen bölgeler, ilk zamanlar şehir merkezi olan Tarihi Yarımada'ya daha yakın bölgeler olurken, 18. yüzyıl ortası itibariyle Kâğıthane Mesiresi bu konuda öne çıkmış, daha sonraki dönemde ulaşım olanaklarının gelişmesiyle gidilen mesireler şehirden daha da uzaklaşmış ve tercih edilen mesire alanlarından bir bölümü zamanla yaz sezonu boyunca oturulan sayfiye bölgelerine dönüşmüştür. Sayfiye bölgesinde yazı geçirme, mesireye gitme alışkanlığının bir sonraki safhasıdır çünkü mesirelerde konaklamak o dönem için mümkün değildir.

İstanbul'da 18. yüzyıl mesirelerindeki yaşamla ilgili karşılaştığımız kaynak sayısı çok değildir. Bu konudaki başlıca kaynaklar, (Yazar adı yok, 2008) ve (Kortan, 2006)'dır. Yine Boğaziçi mesireleriyle ilgili bilgiler veren (Cansever, 2009), (Emiroğlu, 2011) ve (Şehsuvaroğlu, 1986), yaşanan mevsime göre tercih edilen mesireleri anlatan ve mesirelerde uyulması gereken toplumsal kurallardan bahseden (Sezer, 2005) bu konudaki diğer önemli kaynaklardır. Mesireye gitme alışkanlığı, İstanbul'da sayfiye bölgelerinde konaklanmaya başlanmasından sonra da devam etmiş, İstanbullular yazı geçirdikleri sayfiye bölgesinin dışındaki mesirelere, hoşça vakit geçirmek için gitmeye devam etmişlerdir.

İstanbul'da mesireye gitme dışında karşımıza çıkan sayfiye eğlenceleri denize girme, fayton gezileri, mehtap gezileri, yazlık sinema ve tiyatrolar ile kır gazinoları, çay bahçeleri ve spor kulüplerine gitmektir. Bu başlık altında tarama yapılan kaynaklar, sayfiye bölgelerindeki fayton gezilerini anlatan (Tuğlacı, 1989), Boğaziçi mehtap gezilerinin özelliklerini anlatan (Mazak, 2010), (Hisar, 2005) ve (Akçura, 2003), İstanbul'un sayfiye bölgelerinde mevsimlik olarak yapılan yazlık tiyatro ve sinemalardan bahseden (Evren, 1998), (Dökmeci, 2008) ve (Sezer, 2005), kır gazinoları ve çay bahçelerinden bahseden (Tunç, 2001), (Emiroğlu, 2011), (Türker, 2007) ve spor kulüplerini anlatan (Türker, 2004)'tür. Kaynaklardan öğrendiği kadarıyla sayfiye bölgelerindeki yazlık tiyatro ve sinemalar ile kır gazinoları ve çay bahçeleri ahşap malzemeden sezonluk olarak yapılan ve mevsimi bitince kaldırılan sezonluk yapılardır. Ayrıca kır gazinoları ve çay bahçeleri, açık havada hesaplı yemek yenen mekânlar olarak toplumun her kesimine hizmet etmiştir. Dünyada ve sayfiye bölgelerinde denize girme alışkanlığının evrimi incelendiğinde, dünyada daha çok 18. yüzyıl'ın sonlarından

itibaren, kültürümüzde ise 19. yüzyıl'ın ortalarından itibaren bu alışkanlığın gelişmeye başladığı görülür. Avrupa ülkelerindeki ilk plajlar kadın ve erkek için ayrı olarak açılmış, 19. yüzyıl'ın sonlarına doğru karma plajlar ortaya çıkmıştır. Osmanlı toplumunda ise denize girme alışkanlığının toplum tarafından bir sayfiye eğlencesi olarak benimsenmesi 19. yüzyıl'ın ikinci yarısından itibaren yeni bir yapı tipini yani deniz hamamlarını ortaya çıkarmıştır. Deniz hamamları ahşaptan yapılan, yazlık sinemalar ve kır gazinoları gibi sezonluk yapılardır. Deniz hamamlarıyla ilgili en önemli kaynak, Osman Nuri Ergin'in Mecelle-I Umur-ı Belediyye adlı eseridir. Kitabın 4. cildinde, 19. yüzyıl sonu itibariyle İstanbul'da deniz hamamı yapım talimatnamesi, yapı boyutları ve deniz hamamlarında uygulanması gereken toplumsal kurallar açıklanmıştır. Ayrıca geçmişten günümüze İstanbul'da denize girme alışkanlığının ortaya çıkışı, deniz hamamları ve plajların gelişimi ve deniz giysileriyle ilgili bir başka önemli kaynak da (Evren, 2000)'dir. Bu konu bağlamında incelenen diğer kaynaklar, denize girme alışkanlığının evrimini anlatan (Emiroğlu, 2011), (Türker, 2004) ve (Türker, 2008) ve özellikle 20. yüzyıl başındaki deniz giysilerinden bahseden (Ergün, 2012) ve (Tuğlacı,1992)'dir.

Bazı kaynaklar da sayfiye bölgelerinde konut dışındaki konaklama yapıları olan otelleri anlatması bakımından önemlidir. Özellikle 20. yüzyıl başında otellere, çeşitli okullara mensup öğrencilere yaz mevsiminde hem tatil hem de eğitim imkanı sağlayan yaz kampları eklenmiştir. Ayrıca Cumhuriyet Dönemi'nde sayfiye bölgelerinde kamu eliyle kamu mensupları için kurulan yazlık kamplar ve tatil siteleri de oldukça önemlidir. Sayfiye bölgelerindeki otellerde yaşantıyı anlatan (Türker, 2006) ve (Türker, 2008), okullara ait yaz kamplarından Burgazada Yaz Kampı'nı anlatan (Türker, 2007), Büyükada Yaz Kampı'ndan bahseden (Türker, 2004), Cumhuriyet Dönemi'nde kamu tarafından kurulan yazlık kampları anlatan (İsvan, 2002) önemli kaynaklardır.

İstanbul'daki sayfiye hayatıyla ilgili bahsedilmesi gereken son kaynaklar Osmanlı'dan Cumhuriyet'e sayfiye yaşamındaki dönüşümü anlatarak konu hakkında genel bir değerlendirme yapan (Tuğlacı, 1992) ve sayfiyeye gitme nedenleri ile İstanbul'un sayfiye bölgeleri arasındaki (örneğin Boğaziçi ve Adalar) yaşam farklılıklarını anlatan (Akpınar, 2010)'dur. (Koç, 2005) ise Osmanlı'nın son dönemi ve Cumhuriyet Dönemi'nde Boğaziçi'ndeki sayfiye yaşamının Yeni Türk Edebiyatı'na yansıması

konusunda önemli bilgiler edinmemizi sağlamış, o dönemin yaşantısının ve kültürünün anlaşılabilmesi adına araştırmayı önemli kaynaklara yönlendirmiştir.

- **İstanbul'da Tarihi Sayfiye Alanları ve Dönüşüm Süreçleri**

İstanbul'da sayfiye alanları ve dönüşüm süreçleri başlığında incelenen literatür kendi içinde de dört başlık altında incelenebilir;

Bu başlıklardan ilki İstanbul'un sayfiye bölgelerindeki dönüşümün nedenleridir ki bu başlık dönüşüm sürecini daha iyi algılayabilmek açısından oldukça önemlidir. İstanbul'da sayfiye bölgelerinin dönüşümüne neden olan etkenler incelediğinde özellikle 19. yüzyıl'ın ortalarından itibaren ortaya çıkan nedenleri ulaşım ve diğer nedenler olarak ayırmak yanlış olmayacaktır.

Dönüşüm sürecinin yaşanmasına neden olan en önemli etken ulaşım sistemlerinin gelişmesi ve bununla birlikte ulaşılabilirlik ve uzaklık algısındaki değişimdir. İstanbul'da 19. yüzyıl'ın ortalarında Şirket-i Hayriye'nin kurulması ve banliyö trenlerinin Anadolu ve Avrupa yakasında hizmete girmesi ulaşımı kolaylaştırmış, gidilmesi zor olan semtleri şehir merkezine daha da yakınlaştırarak popüler sayfiye bölgeleri haline getirmiştir. Ancak 20. yüzyıl'ın ilk çeyreğinde ulaşım olanaklarının gelişimine karayollarının açılması ve motorlu araçların kullanılmaya başlanması da eklenince 30-40 yıl önce sayfiye bölgesi olarak kullanılan semtler kentin içinde kalmaya başlamıştır. Adalar bölgesi, dönüştüğü ve betonlaştığı halde hala İstanbul'a en yakın sayfiye bölgesi olma niteliğini sürdürebiliyorsa, bunun en önemli nedeni Adalar'a ulaşımın sadece deniz yoluyla gerçekleşebilmesidir.

İstanbul'da sayfiye alanlarının dönüşüm nedenlerinden en önemlisi olan ulaşımı ele alan kaynaklar şöyle sıralayabilir; (Aydemir, 2004) ulaşım sisteminin dünyadaki gelişimini incelerken, (Engin, 2012), (Türker, 1999) ve (Akın, 2002) Osmanlı'da ulaşım sisteminin gelişimini genel olarak incelemiş, (Akpınar, 2010) ise tarihi süreçte ulaşım ve ulaşılabilirlik kavramının değişimini sorgulamıştır. (Mazak, 2010) ve (Hürel, 2009) Şirket-i Hayriye'nin kurulması öncesi peremeler, pazar kayıkları ve elçi kayıklarından oluşan ulaşım sisteminin gelişimini ele alırken, (Tuğlacı, 1989), (Mardin, 2012) ve (Tutel, 1997) özellikle Şirket-i Hayriye'nin 1851'de kurulmasıyla başlayan süreci ve deniz ulaşımının gelişimini anlatmıştır. (Türker, 2004), 20. yüzyıl'da İstanbul'da

karayolları ve kara ulaşımının artması ve 1956-1958 yılları arasında Avrupa yakası Boğaziçi sahil yolunun yapılmasını anlatmış, (Göncüoğlu, 2010) ve (Emiroğlu, 2011) İstanbul'daki otomobil ve otobüs kullanımıyla ilgili bilgiler verilmiştir. (Kılınçarslan, 2012) ise İstanbul'daki banliyö trenleriyle ilgili en önemli kaynaktır.

İstanbul'un tarihi sayfiye bölgelerinin özellikle, 19. yüzyıl'dan günümüze kadar geçirdiği dönüşümün nedenleri arasında ulaşım dışında sayılabilecek birçok neden vardır. Bu dönüşüm nedenleri, içinde yer aldıkları kaynaklarla birlikte şöyle sıralanabilir; 1. Dünya Savaşı, İstanbul'un işgali, Balkanlar'da ulus devletlerinin kurulması ve alınan göçler, varlık vergisi, I. ve II. Meşrutiyet, yangınlar, depremler, Rus Devrimi, Prost Düzenlemeleri, Cumhuriyet'in kurulması ve Ankara'nın başkent ilan edilmesi, Menderes imar operasyonları, kat mülkiyetine imkân sağlayan 1954 Tapu Yasası değişimi, mübadele, 2. Dünya Savaşı sonucu ortaya çıkan ekonomik sıkıntı ve konut sorunu gibi dönüşüm nedenlerini açıklayan (Akpınar, 2010), Mora İsyanı (1821), Kırım Savaşı (1853-1856) ve İstanbul depremlerini dönüşüm nedenleri arasında sayan (Türker, 2006), bu nedenler arasında 1894 depremi, mübadele, varlık vergisi, Boğaziçi Köprüsü'nün yapılması, yangınlar ve Kıbrıs Olayları'nı gösteren (Pamukciyan, 2002), (Bilgin, 1996), (Yücel, 1996), (Çarkoğlu,2009), (Akın, 2002) ve (Dökmeci, 2008) en önemli kaynaklardır.

İkinci başlık, İstanbul'daki sayfiye semtlerin geçirdiği değişim ve dönüşüm sürecinin genel olarak ele alındığı kaynaklardır. Her sayfiye bölgesinin dönüşümü için daha özele inmeden önce, konunun genel olarak incelendiği kaynakları ele almak doğru olacaktır.

Sadece İstanbul'un sayfiye bölgelerini değil, tüm İstanbul'un dönüşümünü ele alan bu kaynaklar; (Göncüoğlu, 2010), (Tanpınar, 2011), (Akın, 2002), (Dökmeci, 2008), (Akpınar, 2010) ve (Kuban, 2010)'dur. (Kortan, 2006) bu dönüşümün özellikle (1947-1957) arasındaki sürecini ele almıştır.

Üçüncü başlık, İstanbul'un sayfiye semtlerindeki dönüşümü tek tek ele alan kaynaklardır. Bir kaynak tek bir semtin dönüşüm süreciyle ilgili bilgi verirken bazı kaynaklar ise birkaç semtin dönüşüm sürecini anlatmaktadır. Bu nedenle, kaynaklar ve bilgi verdikleri semtler birlikte sıralanacaktır. (Hürel,2012) Fenerbahçe'nin dönüşüm sürecini, (Cansever, 2009) Adalar'ın dönüşüm sürecini, (Ergün, 2012) Göksu'nun

dönüşüm sürecini, (Balcı, 2006) Büyükdere, Yenimahalle, Tarabya, Yeniköy ve Sarıyer'in 19.yüzyıl'dan 20. yüzyıl'a dönüşümünü, (Özcan, 2010) Göztepe'nin, (Kavukçuoğlu, 2010) Moda'nın, (Akpınar, 2010) Yeşilköy'ün, (Türker, 2008) Bahariye, Moda, Kızıltoprak, Kalamış, Göztepe ve Erenköy'ün, (Türker, 2007) Burgazada'nın, (Türker,1999) Arnavutköy'ün, (Demiriz, 2007) Caddebostan'ın, (Erdenen, 2007) ise Boğaziçi'nin mekânsal dönüşüm süreçlerini anlatmaktadır.

Bu konu başlığında üç kaynak, ayrıca bahsetmeye değer nitelikte önemlidir. Bu kaynaklardan ilk ikisi İstanbul Adaları'nı ele alan (Tuğlacı, 1989) ve (Tuğlacı, 1992)'dir. (Tuğlacı,1989), Büyükada'nın coğrafyasından tarihine, kentsel mekânının dönüşümünden, mimari yapılarına, bu yapıların özelliklerine ve kentsel donatı alanlarına kadar bütün ayrıntılarından bahsetmekte, Büyükada'nın Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi'ndeki cadde-sokak isimlerinin listesini vererek bu bölgenin haritalarını çok daha iyi okuyarak değerlendirebilmemizi sağlamaktadır. (Tuğlacı,1992)'de ise aynı bilgiler Heybeliada, Burgazada ve Kınalıada için verilmiştir. Üçüncü kaynak (Atasoy, 2011) olup, İstanbul'un Avrupa ve Anadolu yakasındaki tüm hasbahçelerini anlatmakta, bu hasbahçelerin bir bölümünün sayfiye bölgelerine dönüşmeden ve yapılaşmaya açılmayan önceki fiziki durumları hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Dördüncü başlıkta incelenecek kaynaklar ise, İstanbul'un sayfiye bölgelerinin 18. yüzyıl'ın ortalarından başlayarak günümüze kadar geçirdikleri değişim ve dönüşüm sürecini sadece gravürler, kartpostallar ve fotoğraflar yardımıyla gözler önüne sermektedir. Diğer üç bölümdeki kaynaklar, içerdikleri bilgilerin yanı sıra görsel belgeler açısından da oldukça zengindirler. Ancak bu başlıkta ele alınan kaynaklar sadece görsel belgeler içerdiğinden diğer kaynaklardan daha ayrı bir başlık altında ele alınmıştır. Bu kaynaklardan, (Yazar adı yok, 2010)'da İstanbul'un Rumeli yakası, (Deleon, 2008)'de Kâğıthane, Tarabya, Büyükdere, Yenimahalle, Göksu, Fenerbahçe, Kınalıada, Burgazada, Heybeliada ve Büyükada, (Gökman, 2011)'de Heybeliada, (Özendes, 2008)'de tüm İstanbul, (Başgelen, 2010)'da ise Boğaziçi'nin fotoğraflarını görmek mümkündür. (Bayhan, 2008) İstanbul'daki tüm sayfiye bölgelerinin günümüzde havadan çekilmiş fotoğraflarını içermektedir.

- **Sayfiye Alanlarında İşlevler ve Malzeme Özellikleri**

İstanbul'daki tarihi sayfiye alanlarında görülen yapı tiplerinden şüphesiz en önemlisi konutlardır. Mayıs ayı ortalarından, eylül sonlarına kadar kullanılan bu yapılar için "sayfiye evi" kavramı kullanılacaktır. "Sayfiye evi"nden, farklı kaynaklarda "yazlık ev" ya da "ikincil konut" olarak da bahsedilmektedir. Ancak sayfiye evi, İstanbul'un sayfiye kültüründe çok farklı terimlerle adlandırılacak, bu terimler bir yapıyı nesne olarak tanımlamanın dışında aynı zamanda bir kültürü ve yaşam biçimini de tanımlayacaktır.

Bu bölümle ilgili yapılan literatür özetinde ilk olarak, terim olarak sayfiye evi ve sayfiye evlerini inceleyen kaynaklara öncelik verilecektir. Konuyla ilgili başlıca kaynaklar; 18. ve 19.yüzyıl sayfiye konutunu anlatan (Bilgin, 1996), (Zarifi, 2006), (Bozdoğan, 1996), (Yücel, 1996) ve (Türker,1999)'dur. Cumhuriyet Dönemi sayfiye evlerini anlatan başlıca kaynak ise (Aslanoğlu, 2001)'dir. Osmanlı Dönemi ve Erken Cumhuriyet Dönemi'ndeki sayfiye evleri arasında malzeme açısından ortaya çıkan farklılaşma oldukça çarpıcıdır. Sayfiye eviyle ilgili tanımlar ve özellikler bazen yukarıda belirtilen kaynaklar gibi İstanbul'un tüm sayfiye bölgeleri için genel olarak anlatılırken, bazılarında ise sadece belli bir bölgenin sayfiye evleri hakkında bilgi verilmiştir. Konuyu bu şekilde ele alan kaynaklar; Büyükada bölgesindeki sayfiye evlerini anlatan (Tuğlacı,1989) ve (Kuruyazıcı, 2011), Heybeliada, Burgazada ve Kınalıada sayfiye konutları hakkında bilgi veren (Tuğlacı, 1989) ve (Tuğlacı,1992) ile Kadıköy bölgesindeki sayfiye evleriyle ilgili bilgi veren (Ekdal, 2004)'tür.

Cumhuriyet Dönemi'nde 1930'larda Moda'daki prefabrik, motorlu, denizin içinde hareket edebilen ve sadece yaz mevsiminde kullanılan Moda deniz evlerini anlatan (Türker, 2008) ve (Kavukçuoğlu, 2010) oldukça ilginç kaynaklardır. Ayrıca sayfiye konutuyla, sayfiye bölgelerinde yerleşik olarak yaşayan halkın konutlarını kıyaslayan (Türker, 2007) enteresan tesbitlerde bulunmuştur.

Bu bölümde en az bilgi sahibi olunan konu başlığı, Bizans Dönemi'ndeki sayfiye evleridir. "Bizans Dönemi'nde halkın sayfiye yaşantısı var mıydı?" sorusunun yanıtı maalesef verilememektedir. Ancak, (Eyice, 2007), (Hürel, 2012) ve (İnciciyan, 2000)'de İstanbul'da o dönemde imparator ve ailesi tarafından kullanılan sayfiye saraylarından ve bunların bulunduğu varsayılan bölgelerden bahsedilmektedir.

Sayfiye evi eğer deniz kenarında yapıldıysa “yalı” adını almış, deniz kenarında değil de kırsal bir alanda bulunuyorsa “köşk” olarak adlandırılmıştır. Padişaha ve ailesine ait olan büyük yalılara “sahilsarayı” denmiş, köşk niteliğinde olanlar ise “kasır” olarak anılmıştır. Yine hanedan ailesi tarafından kırsal alanda yaptırılmış, günlük gezmelerde dinlenme amacıyla kullanılan ve yatma eyleminin gerçekleştirilmediği yapılara verilen isim “Biniş Köşkü”dür. Cumhuriyet Dönemi’nin sayfiye evleri ilk başta “villa” olarak adlandırılmış ancak daha sonraları bu kavram sayfiye bölgeleri dışında da bulunabilen, bahçeli, iki ya da üç katlı yapılar için de kullanılmıştır. Sahilsarayları ve yalılarla ilgili bilgi alınan kaynaklar (Hürel, 2012), (Mantran, 2005), (Mardin, 2012), (Dökmeci, 2008), (Tanyeli, 2004), (Emiroğlu, 2011), (Eldem, 2007), (Erdenen, 2006) ve (Şimşek, 2011)’dir. Köşk ve kasırlarla ilgili bilgi edinilen başlıca kaynaklar ise, (Göyünç, 1996), (Emiroğlu, 2011), (Hisar, 2006), (Eldem, 1969), (Eldem, 1977) ve (Şimşek, 2011)’dir. Ayrıca (Emiroğlu, 2011)’de sayfiye konutlarının önemli bir tamamlayıcısı olan kameriye ve veranda kavramlarıyla ilgili bilgiler bulunmaktadır. Bu bölüm kapsamında incelenen (Gökman, 2011), (Özendes, 2008), (Tuğlacı, 1989) ve (Tuğlacı, 1992) içerdikleri kartpostallar ve fotoğraflar ile sayfiye evlerinin malzeme özelliklerine görsel anlamda da ışık tutmuşlardır.

İstanbul’da 19. yüzyıl’ın ikinci yarısından itibaren sayfiye bölgelerinde konutlar dışında görülen yapı tipleri; Tarabya, Büyükdere ve Yeniköy semtlerinde görülen yazlık sefarethaneler, birçok sayfiye bölgesinde karşılaştığımız ve varlıklarını 1980’lerin başlarına kadar devam ettiren sayfiye otelleri, bugün artık İstanbul’da varlıklarından söz edemeyeceğimiz kır gazinoları, spor kulüpleri, yazlık sinema ve tiyatrolar ile deniz hamamları ve plajlardır.

19. yüzyıl’ın ortalarından başlayarak 1. Dünya Savaşı’na kadar geçen dönemde sayfiye bölgelerindeki otellerle ilgili yazılmış başlıca kaynak (Çelebi, 2011)’dir. (Çelebi, 2011)’in sayfiye otelleriyle ilgili verdiği bilgileri, sayfiye otellerinin inşa sistemleri, mimari ve arazi özellikleri, otellerin yer seçiminde etkili olan nedenler, otellerin denetimiyle ilgili yasalar ile otel teknik donanımları başlıkları altında toplamamız mümkündür. Kitapta ayrıca İstanbul’un sayfiye bölgelerinden Adalar, Yenimahalle, Büyükdere, Tarabya, Yeniköy, Fenerbahçe ve Moda’daki sayfiye otelleri tarihi ve günümüz İstanbul haritaları üzerinde gösterilmiş, bu otellerle ilgili ulaşılan her türlü bilgiyi içeren “oteller

katoloğu"na yer verilmiştir. Bu kaynak dışında literatür taramasında karşılaşılan diğer kaynaklar Büyükdere, Tarabya ve Yeniköy bölgesindeki sayfiye otellerini anlatan (Balcı, 2006), Büyükada'daki oteller hakkında bilgi veren (Tuğlacı, 1989), Heybeliada, Kınalıada ve Burgazada otelleri hakkında bilgi veren (Tuğlacı, 1992), Tarabya otelleri hakkında bilgiler veren (Türker, 2006), Yeniköy otelleri hakkında bilgiler veren (Türker, 2004), Moda otelleri hakkında bilgiler veren (Türker, 2008), Büyükada ve Heybeliada otelleri hakkında bilgiler veren (Türker, 2007)'dir.

Boğaziçi'ndeki yazlık sefarethanelerle ilgili incelenen en önemli kaynak (Bachmann, 2003) adlı kitaptır. Bu kitapta Alman Büyükelçiliği Yazlığı yapım aşamasından başlayarak çok ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. Yazlık sefarethanelerle ilgili incelenen diğer kaynaklar (Balcı, 2006), (Türker, 2004) ve (Türker,2006)'dır. 19. yüzyıl'ın ikinci yarısından başlayarak 20. yüzyıl'ın sonlarına kadar İstanbul'un sayfiye bölgelerindeki en önemli yapılardan bazıları insanların toplandığı, sosyalleştiği ve birlikte vakit geçirdiği mekânlar olan kır gazinoları, spor kulüpleri, yazlık sinema ve tiyatrolardır. Bu yapıların malzeme özellikleriyle ilgili bilgi aldığımız öne çıkan kaynaklar (Tuğlacı, 1989) , (Tuğlacı, 1992), (Türker, 2004) ve (Türker, 2008)'dir.

Bu bölümde değinilecek son yapı tipleri, deniz hamamları ve plajlardır. Deniz hamamları daha önce de belirtildiği gibi Osmanlı kültürüne özgü, her yıl sezonu geldiğinde ahşaptan yeniden yapılan bir yapıdır. Plajlar ise, kendisine yakın olarak inşa edilmiş soyunma kabinleri ve gazinosu ile sadece plaj olmanın dışında bir yapı kompleksine de sahiptir. İstanbul'un sayfiye bölgelerinde 19. yüzyıl ortalarından 1980'lere kadar varlığını sürdüren plajlarla ilgili başlıca kaynaklar; tarih boyunca İstanbul'da deniz hamamları ve plajların gelişimini inceleyen (Evren, 2000), Tarabya, Büyükdere ve Kilyos Plajları'nın özelliklerini anlatan (Balcı, 2006), İstanbul plajlarını genel olarak ele alan (Gürpınar, 2009), Caddebostan Plaj ve Gazinosu'nun 1940-1960 arasındaki durumu hakkında bilgi veren (Özcan, 2010) ve 1970'lere kadar varlığını sürdüren tek deniz hamamı olan Moda Deniz Hamamı hakkında bilgi veren (Kavukçuoğlu, 2010)'dur.

Araştırmamız sırasında özellikle dikkat çeken bir durum da, Osmanlı Dönemi'nden Cumhuriyet'e kadar geçen süreçte İstanbul'un sayfiye bölgelerindeki yapılarda genel

olarak ahşap malzemenin kullanılmış olmasıdır. Bu durumun nedenleri araştırılırken başlıca kaynak, (Ergin, 1995)'in kitabından ulaştığımız belediye talimatları olmuştur. Sayfiye olarak nitelenen bölgelere özgü yayımlanan talimatnamelerde sadece bu bölgelere özgü talimatlar ve kararlar olup olmadığı araştırılmıştır. Osmanlı Dönemi'nde sayfiye bölgelerinde, özellikle ahşap malzemenin yalılarda kullanılma nedenlerini ele alan, ahşap yapı elemanlarının 19. yüzyıl'da endüstriyel bir biçimde üretildiğini ve o dönem için modern bir yapı malzemesi olduğunu belirten (Tanyeli, 2004) de oldukça önemli bir kaynaktır. Ayrıca bu konu hakkında incelenen diğer kaynaklar, Tarabya'daki beş katlı sayfiye otellerinin ahşaptan yapıldığını önemle vurgulayan (Türker, 2006), sayfiye evlerinde ahşabın kullanılma nedenlerini açıklayan (Türker, 2008), (Akpınar, 2010) ve (Kuban, 2010)'dır. (Sarınay, 2010)'da Adalar bölgesinde 19. yüzyıl'ın ikinci yarısında ahşap yapı yapılmasına izin veren talimatlar olduğu görülmüştür. Ayrıca incelenen birçok kaynak, bu yapılarla ilgili çok sayıda fotoğraf, gravür ve kartpostal içermektedir.

1.1.2 Süreli Yayınlarla İlgili Literatür Özeti

Süreli yayınlar başlığı altında incelenen Osmanlıca, Türkçe ve Yabancı dildeki süreli yayınların tümü tek bir kaynakçada, tezin ekinde Ek-A'da, A.2 "Süreli Yayınlara Ait Kaynakça" başlığıyla verilmiştir.

- **Osmanlıca Süreli Yayınlarla İlgili Literatür Özeti**

Osmanlıca süreli yayınların taranmasıyla ulaşılan makaleleri altı ana başlık altında toplamak mümkündür:

İstanbul'da Mesire ve Bahçeler: Mesireler ve bahçeler başlığı altında ulaşılan dergi makaleleri, 11. ve 12. asırlarda İstanbul'da Bahçeler ve Mesireler, Beykoz Çayırı, Çırpıcı Veli Efendi Mesiresi ve İstanbul'un mesire alanlarının tümüyle ilgilidir.

Sayfiye Bölgeleri: Sayfiye bölgeleri başlığı altında ulaşılan Osmanlıca süreli yayınlardaki makalelerin bir bölümü İstanbul'da sayfiye bölgesi olarak kullanılan semtlerle ilgilidir. Makalelerde ele alınan semtler, Büyükada, Heybeliada, Boğaziçi, Beylerbeyi, Çamlıca, Moda ve Yalova'dır. Bu başlık altında incelenen bir diğer makale grubu da sayfiye olarak nitelenebilecek bölgelerin özellikleriyle ilgili yazılmış olanlardır.

İstanbul'un Sayfiye Bölgelerinde İşlevler: İncelenen Osmanlıca dergilerde İstanbul'un sayfiye bölgelerindeki yapıların işlevlerini ve malzeme özelliklerini anlatan makalelerle de karşılaşılmıştır. Bu makaleler, Beylerbeyi Sarayı, Boğaziçi yalıları, Kâğıthane Sadabad Sarayı, Çırağan Sarayı, İstanbul'da Bizans Dönemi sayfiye sarayları ve deniz hamamlarıyla ilgilidir.

İstanbul'da Sayfiye Hayatı: Tez kapsamında incelenen, İstanbul'da sayfiye bölgelerindeki dönüşümün daha iyi ortaya konulabilmesi için öncelikle bu bölgelerdeki sayfiye hayatının doğru bir biçimde anlaşılması gerekmektedir. Taranan Osmanlıca süreli yayınlarda, İstanbul'daki sayfiye hayatıyla ilgili oldukça fazla veriye ulaşılmıştır. İstanbul'daki sayfiye yaşamıyla ilgili ulaşılan bilgiler özellikle, Büyükada ve Moda'da düzenlenen kayık yarışları, İstanbul dışı kentlerdeki eğlence hayatı, Boğaziçi'nde sayfiye hayatı, Büyükada'da sayfiye mevsimi eğlenceleri, Sarıyer, Göksu, Küçüksu ve Çubuklu'da sayfiye mevsiminde yapılan eğlenceler, yazlık tiyatrolar, eski nesil ve yeni nesil eğlence anlayışları arasındaki farklılıklar, sayfiye bölgesi çevre donatılarından kulüpler ve gazinolar, İstanbul'da sayfiyeler ve sayfiye hayatı, kış mevsimine doğru sayfiyelerden taşınma hazırlıkları, Avrupa'da sayfiye yaşamı, baharda sayfiyeye göç hazırlıkları, seyahat kavramı ve bu kavramın Osmanlı toplumunda nasıl algılandığı, İstanbul'da şehir hayatı ve sayfiye hayatı arasındaki farklar ile sayfiye bölgelerinde bulunan yaz kamplarındaki yaşam ile ilgilidir. Ayrıca 20. yüzyıl başı Osmanlıca dergilerde İstanbul'da sayfiye hayatı başlığında bulunan makaleler içinde denize girme alışkanlığı ve denize girme-sayfiye hayatı ilişkisi konulu makalelere ayrı bir başlık açmak yerinde olacaktır. Bu konuyla ilgili incelenen makaleler, İstanbul'daki deniz banyoları, denizin sağlık açısından faydaları, deniz hamamları, denizde yüzme alışkanlığı ile seyahat-deniz banyosu ilişkisi ile ilgilidir.

Yabancı Ülkelerdeki Sayfiyeler: Tez kapsamında daha önce de belirtildiği gibi İstanbul dışında özellikle, İstanbul'la aynı dönemde Avrupa ve Amerika'daki sayfiyeler ve sayfiye hayatı tez açısından oldukça önemlidir. Bu konuda ulaşılan her bilgi sayesinde, Osmanlı Devleti'ndeki sayfiye bölgeleri ve sayfiye yaşamıyla yabancı ülkeleri karşılaştırmak mümkün olmaktadır. Osmanlıca süreli yayınların taranmasında bu konuyla ilgili de bazı bilgilere ulaşılmıştır. Ulaşılan bilgiler yaz mevsiminde Avrupa'nın istirahat köşeleri,

Avrupa'da yaz mevsimindeki alışkanlıklar, başka milletlerin eğlence hayatı ve boş vakit değerlendirme biçimleri ile Amerika'nın ünlü sayfiye yerleriyle ilgili bilgilerdir.

İstanbul'da Ulaşım-Sayfiye Bölgesi İlişkisi: İstanbul'da sayfiye bölgelerinin kentsel ve mekânsal gelişim süreci ile dönemsel olarak yer değiştirmesinde ulaşım olanaklarının gelişiminin rolü büyüktür. Bu bağlamda Boğaziçi bölgesinin gelişimi ve bu gelişimde Şirket-i Hayriye'nin rolünü anlatan makaleler de incelenmiştir.

- **Türkçe (Latin Harfli) Süreli Yayınlarla İlgili Literatür Özeti**

İstanbul'un tarihi sayfiye bölgeleri ve bu bölgelerdeki sayfiye yaşamıyla ilgili Türkçe (Latin harfleriyle basılmış) süreli yayınlardan elde edilen bilgileri şu başlıklar altında sıralanabilir;

- Küçüksu, Tarabya, Fenerbahçe, Florya, Suadiye, Kalamış, Maltepe, Büyükdere ve Altınkum Plajları
- Yaz Kampları ve kamp hayatı
- Sayfiye bölgelerindeki semtler için kentsel gelişim ve nedenleri
- Sayfiyeye gitmek için hangi semtler tercih edilmelidir?
- En çok gidilen sayfiye semtleri
- Yurt dışındaki plajlar ve bizim plajlarımızın karşılaştırılması
- Yazlık gazino ilanları
- Sayfiye bölgelerindeki mesire yerlerine ait ilanlar
- Yazlık Otel İlanları
- Yazlık konut ilanları
- Boğaziçi'nde sayfiye hayatı
- Sayfiye bölgelerinin ilerleyen tarihlerdeki durumu
- Deniz banyoları
- Sayfiye bölgeleriyle ilgili karikatürler
- Sayfiye semtlerinin tanıtımı

- Sayfiye bölgelerindeki lokantaların ilanları
- Sayfiye bölgelerindeki yapıların strüktür ve malzeme özellikleri
- Sayfiyeye gidiş ilanları
- **Yabancı Dildeki Süreli Yayınlarla İlgili Literatür Özeti**

Yabanci dildeki süreli yayınlar daha çok turizm tarihi ile ilgilidir. Bu makalelerden, (Agarwal, 2006), (Durie, 2005), (Towner, 1995), (Wall, 2011) ve (Walton, 1981), İngiltere'deki turizm tarihi ve kıyı sayfiyelerinden bahsetmekte, (Cohen-Hattab, 2001) Filistin turizmini, (Garay, 2011) İspanya turizmini ve (Salazar, 2013) ise Çin turizmini incelemektedir. Ayrıca (Towner, 1985) Avrupa'daki turizm tarihine genel olarak ele almakta, (Forstad, 2013) ikinci ev kavramını incelemekte, (Williams, 2004) turizm-rekreasyon ilişkisini sorgulamakta ve (Cohen, 2000) ise "Turist kimdir? Sorusunun yanıtını aramaktadır.

Daha çok Avrupa ağırlıklı olmak üzere, deniz kıyısı ve kırsal nitelikteki sayfiye alanlarının gelişimini ve bu bölgelerdeki kentleşme sürecini anlatan kaynaklar da incelenmiştir. Bunların başlıcaları, (Antrop, 2004), (Ma, 2013) ve (Agarwal, 2002)'dır. Bunun yanında İstanbul'daki sayfiye alanlarının ve bu alanların dönüşüm süreçlerinin yurtdışındaki kentlerle karşılaştırılabilmesi adına Liverpool kentini ve tarihi gelişim sürecini inceleyen (Sykes, 2013), Beyrut kentini inceleyen (Yassin, 2012), Prag kentini inceleyen (Hammersley, 2010) ve Göteborg kentini inceleyen (Enhörning, 2010) ayrıntılı olarak incelenmiştir. Özellikle (Enhörning, 2010)'da 19. yüzyıl'ın ikinci yarısında Göteborg kentinde yapılan banliyö tren yolunun çevresinde sayfiye yerleşmelerinin geliştiğinin anlatılması, İstanbul'da aynı dönemde Anadolu ve Avrupa yakasındaki banliyö tren hatlarının çevresinde aynı biçimde sayfiye yerleşmelerinin geliştiğinin bilinmesi açısından oldukça ilgi çekicidir. Hem Göteborg hem de İstanbul kentlerinde 19. yüzyıl'ın ikinci yarısında, 1860'larda yapılan banliyö tren hatları bir noktaya kadar bu iki şehirdeki sayfiyelerin gelişmesini hızlandırmış, ancak bir noktadan sonra aynı zamanda bu bölgelere ulaşımı da kolaylaştırdığından bu sayfiye alanlarının sabah gidilip akşam dönülebilen şehrin banliyöleri olmasına da neden olmuştur.

Bu kaynaklardan elde edilen bir başka önemli veri de, 19. yüzyıl'ın başlangıcından itibaren ulaşım olanaklarının gelişmesi, ülkeler arasındaki iletişimin artması vb.

nedenlerle sayfiye kavramındaki algının dünya kültürleri arasında benzerlik göstermesidir. 19. yüzyıl ortalarına kadar sayfiyeye gitme alışkanlığı sadece krallara, padişahlara, soylulara ve zenginlere özgü iken, 19. yüzyıl ortalarından itibaren Avrupa'da, Amerika'da ve Osmanlı Devleti'nde daha düşük gelir durumuna sahip orta sınıftaki halkın arasında da sayfiyeye gitme alışkanlığının yayılmaya başladığı görülür. Bu durumun ortaya çıkmasındaki en önemli neden, ulaşım olanaklarının gelişmesiyle ulaşımın maliyetinin düşmüş olmasıdır. İnsanlar dünyanın birçok ülkesinde ulaşım maliyetlerinin düşmesiyle sayfiye olarak nitelenen bölgelere daha kolay ulaşabilmişlerdir.

1.1.3 Tezlerle İlgili Literatür Özeti

Tezler başlığı altında incelenen tezlerin tümü, tezin ekinde Ek-A'da, A.3 "Tezlere Ait Kaynakça" başlığıyla verilmiştir.

İncelenen tezleri, basılı yayınlarla ilgili literatür özeti başlığındaki gibi dört ana başlık altında incelememim mümkündür;

Birinci başlık sayfiye olgusuyla ilgili tezlerdir. Özellikle Anadolu'da Türk kültüründe önemli bir yaşam biçimi olan ve sayfiye yaşantısıyla benzerlikler gösteren yayla hayatı, (Bayram, 2001), (Oral, 2010), (Yalçınalp, 2009), (Kayalı, 2010) ve (Fettahoğlu, 2010) tezleri aracılığıyla ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir. Ayrıca (İstanbullu, 1998), Avrupa'daki turizm tarihini ele almış, (Dinç, 1999) ise boş zaman-rekreasyon ilişkisini incelemiştir.

İkinci başlık sayfiye yaşamının özellikleriyle ilgili tezlerdir. İstanbul'daki sayfiye yaşamıyla ilgili tezlerin bir bölümü olan (Güneş, 2005), (Keskin, 2006), (Yılmaz, 2008), (Işık, 2008) ve (Tekin, 2008) İstanbul'un gündelik yaşamıyla ilgilidir. (Schafers, 2009) ise Osmanlı saray çevresinin Sadabad ve çevresindeki sayfiye hayatını incelemektedir.

Üçüncü başlık, sayfiye alanlarının dönüşüm süreçlerini anlatan tezlerdir. İncelenen tezleri belli konulara göre tasnif etmek mümkündür. Öncelikleri tezler kentsel gelişim sürecini inceledikleri sayfiye bölgelerine göre ayırılabilir. (Salman, 2004), (Sayar, 2010), (Özhekim, 2006), (Aysel, 2004), (Vural, 2008), (Turunç, 2008), (Atalan, 2008) ve (Paker, 2009) Boğaziçi'ndeki sayfiye bölgelerinin kentsel gelişimini anlatırken, (Salah, 2013),

(Anıl, 2005), (Sağlam, 2000), (Arıkan, 2013) ve (Elmas, 2005) İstanbul'un Boğaziçi haricindeki Anadolu yakası sayfiye yerleşmelerinin kentsel gelişimini anlatmaktadır. (Yılmaz, 2008) ve (Arslan, 2006) İstanbul'un Avrupa yakası sayfiyeleriyle, (Günel, 2006) ve (Karsan, 2007) ise Adalar'ın kentsel gelişimiyle ilgilidir. (Selvi, 2010), (Kana, 2006) ve (Gürbüz, 2009) de tüm İstanbul'daki sayfiye alanlarının kentsel gelişimini incelemiştir.

Bu bölümde İstanbul'un sayfiye bölgelerinin kentsel gelişiminin haricinde, Türkiye sınırları içerisinde sayfiye bölgesi niteliği taşıyan bölgelerle ilgili tezler de incelenmiştir. (Kaçmaz, 2005) Sapanca-Kırkpınar bölgesinin, (Özkan, 2006) İzmir-Karşıyaka bölgesinin sayfiye bölgesinden sürekli oturulan kentsel bir bölgeye olan dönüşüm sürecini anlatmaktadır.

İstanbul'daki sayfiye alanlarının kentsel gelişim süreci başlığında incelenen tezleri,n ele alındığı başlıklar içinde en sonuncusu ulaşım olanakları-kentsel gelişim ilişkisini inceleyen tezlerdir. (Aktan, 2006) İstanbul'un tüm ulaşım sistemleriyle kentsel gelişiminin ilişkisini incelerken, (Işık, 2005) banliyö hatları, (Usta, 2006) kara ulaşımı, (Koraltürk, 2009) ise deniz ulaşımıyla İstanbul'un sayfiye bölgelerinin kentsel gelişimi arasındaki arasındaki ilişkiyi incelemektedir.

Dördüncü ve son başlık ise, sayfiye alanlarındaki işlevler ve malzeme özellikleridir. (Kalafatoğlu, 2009), (Özakbaş, 2007) ve (Gel, 2006) tüm İstanbul'daki sayfiye konutlarının özellikleriyle ilgilidir. (Alsancak, 2004), (Köseoğlu, 2013) ve (Aydemir, 2007) Adalar bölgesindeki, (Sayın, 2001), (Muluk, 2007), (Eroğlu, 2012) ve (Baykan, 2002) Boğaziçi'ndeki, (Pilli, 1993), (Yazıcıoğlu, 2001), (Arslan, 2010), (Hanoğlu, 1993), (Tam, 1996) ve (Gököz, 2013) Anadolu banliyö tren hattı boyunca gelişen sayfiye konutlarının özelliklerini incelemiştir. (Akkurt, 2010) İzmir-Buca'daki, (Çiftçi, 2007) ise Diyarbakır'ın Dicle kıyısındaki sayfiye konutlarını ele almaktadır. Bu iki tezin incelenmesi, İstanbul'daki sayfiye bölgesi konutlarıyla, Türkiye'nin diğer coğrafyalarındaki sayfiye konutlarının karşılaştırılması açısından önem kazanmaktadır.

Bu bölüm bağlamında incelenen sayfiye konutlarıyla ilgili tezlerin yanı sıra (Sürel, 2011) İstanbul'daki Bizans Dönemi yazlık saraylarından biri olan Damatris Sarayı'nı, (Göncü, 2006) ve (Dündar, 2008) ise Osmanlı dönemi yazlık kasırları olan Ihlamur ve Küçüksu Kasırları'nın mimari ve malzeme özelliklerini incelemektedir. Ayrıca, (Sökmen, 2013)

Boğaziçi'ndeki yalı kayıkhanelerini inceleyen ilginç bir çalışmadır. Bu bölümde bahsi geçecek son iki tezden ilki (Çelebi, 2010)'dur. Bu tez sayfiye bölgelerinde ortaya çıkan yazlık konut ve saraylar dışındaki en önemli yapı tiplerinden biri olan sayfiye otellerini ele almaktadır. Aslında (Çelebi, 2010) sadece sayfiye otellerini değil, (1840-1914) yılları arasında İstanbul'da açılan bütün otelleri incelemiştir. Bu çalışmanın özellikle, sayfiye bölgelerinde açılan otelleri incelediği bölümünden yararlanılmıştır. Bahsedilecek olan son tez ise (Selçuk, 2009)'dur. (Selçuk, 2009) İstanbul'un özellikle Yeniköy, Tarabya ve Büyükdere semtlerinde 19. yüzyıl'ın son yıllarında ortaya çıkan yeni bir yapı tipi olan yazlık sefarethaneleri incelemektedir ve tez için oldukça önemlidir.

1.2 Tezin Amacı

Bu tezin önerilme amaçları, "sayfiye"yi kavramsal olarak tanımlamak, İstanbul'da sayfiye yaşamının özelliklerini ortaya koymak, İstanbul'un tarihi sayfiye bölgelerini, dönüşüm nedenlerini ve dönüşüm süreçlerini çözümlemek, sayfiye bölgelerine özgü yerleşim dokusu özelliklerini, malzeme özellikleri ve yapı işlevlerini belirlemek ile, İstanbul'un sayfiye mirasından günümüze ulaşabilenlerin korunabilme olasılıklarını saptamaktır.

Bu tez konusunun önerilmesiyle, İstanbul'un kentsel dönüşümüyle ilgili yapılmış diğer çalışmalara göre, yaratılmak istenen bir farkındalık bulunmaktadır. Şöyle ki, İstanbul'daki her bölgenin yerleşim dokusu açısından dönüşümü aynı şekilde gerçekleşmemiştir. Özellikle Osmanlı döneminin sonlarında insanların kent merkezi olarak gördükleri yerler Avrupa yakasında Tarihi Yarımada, Galata ve Pera'dır. Anadolu yakasında ise, Üsküdar bu bölgenin yerleşim merkezi olarak değerlendirilebilir. Yakın bir zaman öncesine kadar kent merkezi dışında yaşayan İstanbul kökenli yerli nüfusun, Eminönü tarafına gidecekleri zaman "şehre iniyorum ya da İstanbul'a gidiyorum" tabirini kullandıkları bilinmektedir. İşte bu nedenle dönemsel olarak, Osmanlı Dönemi'nde Tarihi Yarımada, Galata ve Pera, Üsküdar; Cumhuriyet Dönemi'nde de bunlara ek olarak gelişen Nişantaşı, Osmanbey ve Şişli bölgesinin kış mevsiminde kullanılan ve kent merkezi olarak algılanan bölgeler olduğunu, Adalar, Boğaziçi semtleri ve banliyö tren hatları boyunca gelişen semtlerin ise yakın zamana kadar sadece yaz mevsiminde kullanılan ve sayfiyeye gidilen bölgeler olduğu konusunu kanıtlamak, bu

tezin en önemli amaçlarından biridir. Çünkü kışlık olarak tanımladığımız Tarihi Yarımada'da yapı yoğunluğu, malzeme ve kentsel örüntü daha farklı şekillenirken, Boğaziçi ve Adalar gibi sayfiye bölgelerinde görülen yapı yoğunluğu, kentsel dönüşüm ve kullanım özelliklerine bağlı olarak gelişen işlevler daha farklı olmuştur. Bunun da en önemli kanıtı, Osmanlı Dönemi'yle ilgili karşılaştığımız bazı belgelerde Boğaziçi ve Adalar'ın sayfiye olarak tanımlanması, Tarihi Yarımada'da yangınlar ve yapı yoğunluğu nedeniyle ahşap malzemeye karşı çıkılmasına rağmen, sayfiye bölgesi olarak tanımlanan Boğaziçi ve Adalar'da ahşap yapı yapılmasında sakınca görülmemesidir [1]. Çünkü bu bölgelerde yerleşme karakteri gereği yapılar birbirine çok yakın değildir, yangın çıktığında yayılma ihtimali bu nedenle daha azdır ve bu bölgeler genellikle denize daha yakın olduklarından yangınların söndürülmesi daha kolaydır. Görüldüğü gibi, bölgelerin mevsimlere göre kullanımındaki bu farklılık "sayfiye" adlı bir kavramı ve yaşam geleneğini oluşturmuştur.

1.3 Hipotez

Tez çalışması kapsamında ilk etapta basılı yayınlar, süreli yayınlar, tezler ve arşiv belgeleri üzerinden yapılan ilk literatür taramasının sonucunda;

Hipotez 1: "İstanbul'da geçmişte, farklı dönemlerde, farklı özelliklere sahip bir sayfiye kültürü yaşanmıştır."

Hipotez 2: "İstanbul'un tarihi sayfiye bölgeleri, döneminin sosyolojik, ekonomik, politik, idari ve kentsel yapı özelliklerine göre yer değiştirmiştir."

Hipotez 3: "İstanbul'daki tarihi sayfiye bölgelerinin sayfiyeden, kentsel alana doğru geçirdiği bir dönüşüm süreci vardır."

Hipotez 4: "İstanbul'un sayfiye bölgelerine özgü yerleşim dokusu özellikleri ile bazı mimari ve malzeme özellikleri, kentin sürekli oturulan bölgelerindekilerden farklıdır."

Hipotez 5: "İstanbul'un tarihi sayfiye bölgelerine özgü, yapı işlevleri ve kentsel alan kullanımları mevcuttur."

Hipotezleri ortaya atılmış ve tez çalışması boyunca bu hipotezlerin bulunan bilgi ve belgelerle kanıtlanabilmesi amaçlanmıştır.

1.4 Kapsam

Tez konusu kapsamında, hem Bizans İmparatorluğu'na hem de Osmanlı Devleti'ne uzun yüzyıllar başkentlik yapmış, farklı yaşam alışkanlıklarına ve kültürel geleneklere şahitlik etmiş, "İstanbul kenti" çalışma alanı olarak seçilmiştir. İstanbul kentinde, farklı tarihlerde sayfiye bölgesi olduğu tesbit edilen Boğaziçi, Üsküdar-Çamlıca, Kadıköy-Tuzla, Bakırköy-Florya ve Adalar adlı üst bölgelerin başlıkları altında İstanbul'un sayfiye alanları, bu alanların dönüşüm nedenleri ve dönüşüm süreçleri çözümlenmeye çalışılmıştır. Sayfiye alanlarının kentsel alana dönüşüm sürecinde, "banliyöleşme" bu bölgelerin kentsel alan olmadan önceki durumunu ifade eden bir kavram olup, bir yerleşme alanında hem kalıcı hem de yazlık konut yerleşmelerinin olduğunu ifade etmek için kullanılır. Tarihi süreç içerisinde, İstanbul'un sayfiye bölgeleri incelenirken özellikle, yalnızca sayfiye amaçlı olarak kullanıldıkları dönemin çözümlenmesi hedeflenmiş, ancak bölgelerin günümüzde geldikleri durumun anlatılabilmesi açısından banliyö ve kentsel alan oldukları dönemlerle ilgili bilgilere de yer verilmiştir. Tezin çalışma alanı içinde yer alan ve İstanbul'da, Cumhuriyet Dönemi'nde önemli sayfiye bölgeleri haline gelen Bayramoğlu, Yalova, Kumburgaz ve Silivri yerleşmelerinin, sayfiye bölgeleri oldukları tezin ilgili bölümünde ifade edilmekle birlikte, bu bölgelerin sayfiye olarak kullanıldıkları dönemle ilgili yerleşim dokusu özellikleri ve dönüşüm süreçleriyle ilgili yeterli veri bulunamaması nedeniyle bu bölgeler, tezin çalışma alanı kapsamının dışında bırakılmıştır.

"Sayfiye" kavramı, hem "şehre yakın kır kesimi" hem de "yazlık ev" anlamlarına gelen bir yaşam geleneğidir. Bu yaşam geleneği, özellikle 18. ve 19. yüzyıllar'da İstanbul dışındaki Osmanlı'nın diğer kentlerinden örneğin İzmir'de ve Avrupa'nın başka kentlerinde görülmektedir. Ancak söz konusu kentlerin sahip olduğu kültürel farklılıklar; farklı sayfiye alışkanlıklarının, farklı yerleşim karakterlerinin, farklı mimari ve malzeme özellikleri ile fiziki çevre donatılarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Tez kapsamında yapılan literatür taramasında düşünülenin aksine, Avrupa kültüründeki sayfiye kavramı ve sayfiye bölgeleriyle ilgili, Türk kültürüne göre daha çok bilgi ve belgeye ulaşılmış, tez kapsamında bu bilgilere İstanbul'daki sayfiye kültürüyle karşılaştırmalı olarak yer verilmiştir. Ayrıca özellikle Anadolu'da görülen kırsal yaşam alışkanlıklarından "yayla ve bağ kültürleri" ile bu amaçla kullanılmış kırsal bölgelerin

özellikleri tanımlanmış, İstanbul'daki sayfiye kültürüyle ve sayfiye alanlarıyla olan ortak noktalar ve farklılıklar tespit edilmiştir. İstanbul çevresinde yalnızca bağ alanı ya da tarımsal alan olarak kullanılan ve sayfiye yerleşmesi olmayan kırsal bölgelerin dönüşüm nedenleri ve dönüşüm süreçlerinin çözümlenmesi tez kapsamı dışında bırakılmıştır.

Daha önce de belirtildiği gibi, İstanbul'da sayfiye bölgeleri olarak nitelendirdiğimiz alanlar ve sayfiye yaşamının özellikleri yaşandığı döneme göre farklılıklar göstermektedir. Bu süreci önemli derecede etkileyen ve kırılma noktası olarak adlandırabileceğimiz bazı olaylar vardır. Bunların en önemlilerinden biri 1851'de Şirket-i Hayriye'nin kurulmasıyla başlayan, ulaşım olanaklarının gelişimidir. Şirket-i Hayriye'nin kurulmasını, banliyö hatlarının hizmete girmesi izlemiştir. Diğer bir önemli olay da, 20. yüzyıl'ın ortalarından 1980'lere kadar İstanbul'da gerçekleştirilen imar faaliyetleri, şehrin orantısız bir biçimde büyümesi ve "gecekondu" olgusunun ortaya çıkması ve denizin içine girilmeyecek boyutta kirlenmesidir. 19. yüzyıl'da ulaşım olanaklarının artması ve 20. yüzyıl'da da kentin orantısız bir biçimde büyümesi ve denizin kirlenmesi olarak ortaya çıkan bu olgular, İstanbul'da sayfiye bölgelerinin gelişiminin hızlanması ve sayfiye hayatının bitmesi sürecini zaman aralığı olarak tanımlamaktadır.

Diyebiliriz ki 1851'de Şirket-i Hayriye'nin kurulmasıyla ve deniz ulaşımının gelişimiyle başlayan süreçte bu tarihten önce ulaşımın zor olduğu semtler 1851'den başlayarak sayfiye bölgesi olarak önem kazanmış, banliyö hatlarının hizmete açılması bu semtlere yenilerini eklemiştir. İstanbul'da şehrin orantısız olarak büyüdüğü, gecekondu olgusunun ortaya çıktığı, denizin kirlendiği ve sayfiye yaşamının sona erdiği tarihler 1980'lerdir. Bu nedenle İstanbul'da sayfiye kültürü ve sayfiye alanları üç dönemde ele alınmıştır. Birinci dönem, Bizans İmparatorluğu'nun kurulmasından 1851'e kadar olan dönemdir. İstanbul'daki sayfiye kültürüyle ilgili ulaşılan en eski verilerin Bizans Dönemi'ne ait olması nedeniyle, Bizans Devleti'nin kuruluş tarihi birinci dönemin başlangıç tarihi olarak seçilmiş, yukarıda da ifade edildiği gibi İstanbul'daki sayfiye bölgelerinin gelişmesindeki en önemli olaylardan biri olan 1851 tarihli Şirket-i Hayriye'nin kurulması, dönemin bitiş tarihi olarak belirlenmiştir. Sayfiye bölgelerinin gelişiminin incelendiği ikinci dönem 1851'de başlamakta, 1914 yılında 1. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla sona ermektedir. 1. Dünya Savaşı, İstanbul'da özellikle Osmanlı Dönemi sayfiye kültürünün ve sayfiye bölgelerinin gelişiminin sona ermesi açısından

simgesel bir öneme sahiptir ve bu nedenle ikinci dönemin sona erdiği tarih olarak seçilmiştir. İstanbul'da sayfiye olgusunun gelişiminin incelendiği son dönem, 1914'te başlayıp, 1980'de bitmektedir. 1980'lerin başında denizin kirlenmesi ve kentin orantısız bir biçimde büyümeye başlamasıyla İstanbul'daki sayfiye yaşamı sona erdiği için 1980, üçüncü dönemin bitiş tarihidir.

1.5 Yöntem

Tez konusuyla ilgili araştırma sürecinin birinci aşamasında, yazılı belgelerin literatür araştırması yapılmış, ikinci aşamada ise görsel belgelerin taraması gerçekleştirilmiştir. Tez konusuyla ilgili olduğu düşünülen Türkçe, Osmanlıca, İngilizce ve Fransızca dillerinde yayınlamış olan basılı yayınlar incelenmiş ve bu yayınlara ilişkin literatür özeti hazırlanmıştır. Ayrıca elde edilen bilgilerin konular bağlamında daha kolay tasnif edilebilmesi adına bir araştırma planı oluşturulmuştur. Basılı yayınlar için, araştırma yapılan kütüphaneler İstanbul Teknik Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, YTÜ Şevket Sabancı Kütüphanesi, Mimar Sinan Üniversitesi Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Beyazıt Kitaplığı, IRCICA Kitaplığı, İBB Atatürk Kitaplığı, İSAM Kütüphanesi, Milli Kütüphane ve ODTÜ Kitaplığı'dır.

Yazılı belgeler başlığı altında yer alan tez konusuyla ilgili süreli yayınların incelemesi yapılmıştır. Bu süreli yayınların yabancı dilde, Osmanlıca ve Türkçe (Latin harfleriyle basılmış) gazete ve dergilerden oluştukları görülmüştür. Bu dergi ve gazeteler incelenerek, yabancı dilde, Osmanlıca ve Türkçe olanlar için ayrı ayrı literatür özeti hazırlanmıştır. Osmanlıca olarak basılmış ve Türkçe (Latin harfleriyle basılmış) süreli yayınların taranmasında İBB Atatürk Kitaplığı Süreli Yayınlar Arşivi, Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Arşivi ve İSAM Kütüphanesi Süreli Yayınlar Arşivi'nden yararlanılmıştır. Yabancı dildeki süreli yayınların taranması işleminde ise, uluslararası indeksli dergilerde yayınlanan pek çok makaleye ulaşılabilen "www.sciencedirect.com" adlı internet sitesi kullanılmıştır.

Tez konusuyla ilgili olduğu belirlenen tezler de incelenerek tezlere ilişkin bir literatür özeti hazırlanmıştır. Ayrıca Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bir tarama çalışması yapılarak, tez kapsamındaki belgeler belirlenmiş ve çevirileri yapılmıştır. Tezlerle ilgili araştırmalar öncelikle, YÖK'ün internet sitesindeki "Tez Merkezi" sekmesi aracılığıyla

yapılmıştır. YÖK Tez Merkezi'nde bulunamayan tezler için İstanbul Teknik Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, YTÜ Şevket Sabancı Kütüphanesi, Mimar Sinan Üniversitesi Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Beyazıt Kitaplığı ve ODTÜ Kitaplığı'ndan yararlanılmıştır.

Tezin araştırma sürecinin ikinci aşamasında görsel belgelerin taraması yapılmıştır. Tez kapsamında incelenen harita, gravür ve fotoğraflarla ilgili araştırma yapılan en önemli arşivler, İBB Atatürk Kitaplığı Harita ve Fotoğraf Arşivi ve Alman Arkeoloji Enstitüsü Fotoğraf Arşivi'dir. Ayrıca internet ortamında yapılan araştırmalar sonucunda İstanbul'un sayfiye bölgelerine ait pek çok gravür ve fotoğraf bulunmuştur. Sayfiye bölgeleriyle ilgili tarihi hava fotoğraflarına ulaşılan internet sitesi de İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin www.ibb.gov.tr internet sitesindeki "Şehir Rehberi" sekmesinin altında bulunan Hava Fotoğrafları başlığıdır. İBB Atatürk Kitaplığı Harita Arşivi'nde sayfiye bölgelerine ilişkin haritalarla ilgili bir ön çalışma yapılmıştır. İBB Atatürk Kitaplığı Harita Arşivi'nde tezle ilgili ön çalışma yapılırken, öncelikle genel literatür taramasında kaynaklardan sayfiye bölgesi olduğu anlaşılan semtler belirlenerek, bu semtlerin adlarıyla harita kataloğunda tarama yapılmıştır. Bu semtlerle ilgili arşivde yaklaşık olarak 3500 civarında harita olduğu saptanmıştır. Belirlenen haritalar, TUBİTAK'ın desteğiyle İBB Atatürk Kitaplığı Harita Arşivi'nden satın alınmıştır. Söz konusu haritalara, basılı yayınlardan elde edilen haritalar da eklenerek, tüm haritalar için tasnif ve değerlendirmeler yapılmıştır. Öncelikle haritalar sayfiye semtlerine göre tasnif edilmiş ve her semt için belirlenen haritalar da kendi içinde tarih sırasına sokulmuştur. Tüm haritalar incelendikten sonra, İstanbul'un sayfiye bölgelerine ait haritaların, kapsadıkları bölgenin büyüklüğüne göre tipleri tanımlanmıştır. Bu harita tiplerinden bir semtle ilgili haritaların özellikleri için de, haritaların genel özellikleri, yapıların işlevleri, haritalardaki yeşil alanların özellikleri gibi konularda ayrıntılı değerlendirmeler yapılarak, ulaşılan bilgileri sınıflandıran ve kolay okunmasını sağlayan tablolar oluşturulmuştur. Sayfiye bölgeleriyle ilgili gravür ve fotoğrafların araştırılmasına başlanmıştır. Bu bölgelere ait, 19. yüzyıl'ın son çeyreğine kadar olan dönem için gravürler ve 19. yüzyıl'ın son çeyreğinden günümüze kadar olan dönem için de fotoğrafların tespiti, bölgelere ve yıllara göre tasnifi yapılmıştır. Fotoğraf ve gravürler, sayfiye bölgelerindeki değişimi görebilmek adına, tez için haritalar kadar

önemlidir.

Son aşamada, yapılan literatür araştırması ve görsel belgelerin taranması çalışmalarında oluşturulan literatür özetleri sentezlenerek sonuç oluşturulmuştur.

Araştırmanın sonucunda ulaşılarak incelenen belgeleri yazılı belgeler ve görsel belgeler olarak iki ana başlık altında toplamak mümkündür.

1.5.1 Yazılı Belgeler

Basılı yayınların ve tezlerin haricinde incelenen yazılı belgeler, süreli yayınlar ve arşiv belgeleridir.

İncelenen süreli yayınları Osmanlıca, Türkçe ve yabancı dildeki süreli yayınlar başlıkları altında inceleyebiliriz.

Osmanlıca Süreli Yayınlar: İstanbul'un tarihi sayfiye alanları ve sayfiye yaşamıyla ilgili yapılan Osmanlıca süreli yayınların taranması çalışması sırasında Osmanlı Dönemi'nde özelikle 19. yüzyıl'ın son on yılı ve 20. yüzyıl'ın başında, 1900-1928 yılları arasındaki dönemde yayımlanmış, aşağıda belirtilen Osmanlıca dergiler incelenmiştir.

Aşağıda isimleri verilen dergilerin tümü taranmış, bu dergilerin bir bölümünde istenilen bilgilere ulaşılmış, bir bölümünde ise tezle ilgili herhangi bir veriye ulaşılamamıştır. Ayrıca söz konusu arşivlerde incelenen Osmanlıca gazetelerde de konumuzla ilgili bir bilgiye ulaşmak mümkün olmamıştır. Çünkü dönem gazetelerindeki haberler daha çok siyasi ağırlıklıyken, dergilerden sayfiye bölgeleri, sayfiye bölgelerindeki toplumun yaşam alışkanlıkları ve bunun dünyadaki diğer kültürlerle karşılaştırılması gibi bilgiler elde edilmiştir.

İncelenen Osmanlıca dergiler;

- Asri Hafta Dergisi
- Aylık Mecmua
- Derme Çatma Dergisi
- Donanma Dergisi
- Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası

- Fen Alemi Dergisi
- Haftalık Mecmua
- Haftalık Resimli İstanbul Dergisi
- Hayat Dergisi
- Hazine-i Evrak Dergisi
- İrtika Dergisi
- İstanbul Şehremaneti Mecmuası
- Maarif Dergisi
- Maarif Vekaleti Mecmuası
- Malumat Dergisi
- Mehtab Dergisi
- Meşale Dergisi
- Resimli Hafta Dergisi
- Resimli Ay Dergisi
- Resimli Mecmua
- Sebilürreşad (Sırad-ı Müstakim) Dergisi
- Servet-i Fünun Dergisi
- Süs Dergisi
- Şehbal Dergisi
- Türkiye Edebiyat Mecmuası
- Yeni Mecmua

Bu dergilerden Servet-i Fünun Dergisi ve Resimli Ay Dergisi'ne çalışmamız kapsamında ayrıca değinmek gerekmektedir. Çünkü Osmanlıca süreli yayınların incelenmesi sırasında en çok bilgiye ulaşılan kaynaklar Servet-i Fünun Dergisi ve Resimli Ay Dergisi'dir.

Servet-i Fünun Dergisi, 1891-1944 yılları arasında toplam 2464 sayısı çıkan bilimsel haftalık bir dergidir. Daha sonraki dönemde edebi bir dergi haline gelmiş, Harf Devrimi'yle birlikte 1928-1940 yılları arasında adı "Uyanış" olmuştur. Yayımlandığı son dört yılda da, tekrar eski adını almıştır. Resimli Ay Dergisi ise, 1924-1928 yılları arasında 60 sayısı çıkan aylık edebi bir dergidir. 1926-1927 yılları arasında "Sevimli Ay" adıyla da yayımlanmıştır.

Türkçe Süreli Yayınlar: Türkçe (Latin harfleriyle basılmış) süreli yayınlar 1928-1990 arasındaki döneme ait dergi ve gazetelerdir. Bu kapsamda incelenen dergileri şöyle sıralayabiliriz;

- Arkitekt Dergisi
- Ayda Bir Dergisi
- Boğaziçi Dergisi
- Cumartesi Dergisi
- Çınaraltı Dergisi
- Foto Magazin Dergisi
- Hafta Dergisi
- Haftanın Sesi Dergisi
- Haftalık Yeni Hayat Dergisi
- Her Hafta Dergisi
- Modern Türk Mecmuası
- Panorama Dergisi
- Yedigün Dergisi
- Yelpaze Dergisi

İncelenen dergilerden Hafta, Her Hafta, Foto Magazin, Yedigün ve Arkitekt dergileri İstanbul'daki tarihi sayfiye bölgeleri ve sayfiye yaşamıyla ilgili bilgilerin çokluğu açısından incelenen dergiler arasında ön plana çıkmaktadır. Arkitekt dergisi haricindeki bütün dergiler, daha çok yayımlandığı dönemdeki toplum yaşantısını anlatan magazin

ağırlıklı dergilerdir. Arkitekt dergisinde, sayfiye alanlarındaki yapıların işlevleri, mimari ve malzeme özellikleriyle ilgili makalelere ulaşılmıştır. İncelenen dergilerden elde edilen verilerin bir kısmı makalelerden bir kısmı ise dergilerdeki ilanlardan elde edilmiştir.

İncelenen Türkçe (Latin harfleriyle basılmış) gazeteler ve yayınlandıkları tarihler;

- Cumhuriyet (1924-2012)
- Hürriyet (1948-2012)
- Milliyet (1926-1935), (1950-2012)
- Son Posta (1932-1962)
- Süper Tan (1900-1995)
- Tan (1935-1957)
- Tercüman (1955-2010)
- Yeni İstanbul (1949-1984)
- Yeni Sabah (1938-1964)

İncelenen gazetelerden en çok veriye ulaşılanlar Cumhuriyet, Hürriyet ve Tercüman gazeteleridir. Gazetelerden İstanbul'daki sayfiye alanlarıyla ve sayfiye yaşamıyla ilgili elde edilen bilgilere genellikle gazete ilanları aracılığıyla ulaşılmıştır. Gazete ilanlarında İstanbul'un sayfiye alanlarındaki gazino, mesire yeri, plajlar, kamplar, sayfiye otelleri ve yazlık evler ile ilgili birçok ilana ulaşılmıştır. Gazetelerin incelendiği tarih aralığı 1928-1990'dır. Bu gazete ilanlarının özellikle gazetenin çıktığı dönemle ilgili İstanbul'da hangi sayfiye bölgesinin tercih edildiğini görmemiz açısından çok büyük önemi olmuştur.

Arşiv Belgeleri: Tezle ilgili, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde araştırma yapılmıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde belgeler için anahtar kelimelerle arama yapılmış ve birçok belgeye ulaşılmıştır. Bu belgeler; sayfiye mevsiminde kullanılan saraylar, azınlık ve Levantenlerin hangi semtleri sayfiye olarak kullanabilecekleri, Avrupa'daki kraliyet ailelerinin gittikleri sayfiyeler, sayfiyelere ulaşımın sağlanması, yabancı elçiliklerin yazlık sefaret edinme izinleri, sayfiye bölgelerinde düzenlenecek eğlence ve şenliklere verilen izinler, padişah ve ailesinin sayfiyelere gidişlerini ve kışlık saraylarına dönüşleri,

sefarethane personellerinin sayfiyeye gidiş-dönüşlerinde güvenliklerinin sağlanmasıyla ilgili istek ve izinler, saray çevresinden sayfiyelere gideceklere ve kışlık saraylarına döneceklere verilen izinler ve padişahın sayfiyeye gidişinde yapılan hazırlıklar gibi konularla ilgilidir.

1.5.2 Görsel Belgeler

Tez kapsamında incelenen görsel belgeler, haritalar, gravürler, fotoğraflar ve çizimlerdir. Bu belgelerden, gravürler, fotoğraflar ve çizimlere, basılı yayınlar, tezler ve süreli yayınlar aracılığıyla ulaşılmıştır. Ayrıca İBB Atatürk Kitaplığı Fotoğraf Arşivi'nde de araştırma yapılmış ve proje için gerekli görülen fotoğraf ve gravürler arşivden alınmıştır.

Görsel belgeler içinde, tez kapsamındaki en önemli belgeler ise İstanbul'un sayfiye bölgelerine ait haritalardır. Bu haritalara basılı yayınlar ve İBB Atatürk Kitaplığı Harita Arşivi'ndeki incelemeler sonucunda ulaşılmıştır.

1.5.2.1 Haritaların Özellikleri

İstanbul'un Tarihi Sayfiye Alanları'nı incelediğimiz bu tezde, sayfiye alanlarındaki dönüşümü fiziki olarak inceleyebilmemizi sağlayan İstanbul'un tarihi haritaları oldukça önemlidir. Bu nedenle tezin araştırma süreci boyunca, İBB Atatürk Kitaplığı Nadir Eserler Bölümü Harita Arşivi'nden 3300 civarında harita satın alınmıştır. Ayrıca haritalarla ilgili genel değerlendirme yapılmadan önce basılı yayınlar aracılığıyla ulaşılan İstanbul'un sayfiye bölgelerine ait haritalar da araştırmaya dâhil edilmiştir. Yapılan değerlendirmeler 17. yüzyıl'la 20. yüzyıl sonu arasındaki dönemde yapılmış olan sayfiye bölgelerine ait tüm haritaların incelenmesi sonucunda ortaya çıkmıştır.

Öncelikle haritalar kapsadıkları sayfiye bölgesinin büyüklüğüne göre gruplanmış, haritalarla ilgili yapılan incelemeler ve tesbitler tablolaştırılarak, harita özelliklerinin daha kolay okunabilmesi ve anlaşılabilmesi amaçlanmıştır. Haritaların gruplanması sonucunda ortaya çıkan liste ve harita özellikleriyle ilgili hazırlanan tablolar ve oluşturulan harita katoloğu tezin ekinde EK-B olarak verilmiştir. Yapılan her tablo için daha açıklayıcı ve tablonun daha anlaşılır olması için ayrı bir renk seçilmiştir. Hazırlanan

ilk tablo olan Tablo 1 (Çizelge B.2), her haritanın İstanbul'un hangi sayfiye bölgesiyle ilgili olarak yapıldığını göstermektedir. Harita grupları düşeyde kronolojik olarak sıralanmış, sayfiye bölgeleri ise yatayda alfabetik olarak sıralanmıştır.

Bu aşamadan sonra bahdeceğimiz bütün tablolarda, haritalar düşeyde kronolojik olarak sıralanmıştır. Tablolarda bazen aynı haritanın iki farklı ölçekte ancak aynı isimde alt alta yazıldığı görülebilir. Bunun nedeni, aynı isimde olmalarına rağmen farklı ölçekte yapılmaları nedeniyle haritaların içerdikleri detayların birbirinden farklı olması ve bu detayların hazırlanan tablolara yansıtılmak istenmesidir. Tablolarda, düşey sütunda harita isimleri kronolojik olarak sıralanmış, yatay sütünda yer alan yapı özellikleri, işlev ya da sayfiye bölgelerindeki yapı dışında kalan alanların özellikleriyle ilgili tesbit edilen bilgilere yer verilmiştir. Harita adı ve özellik sütununun çakıştığı karenin, tablo için seçilen renkle dolu olarak ifade edilmesi, bakılan haritada o özelliğin bulunduğu anlamına gelmektedir.

Haritalarla ilgili hazırlanan Tablo 2'de (Çizelge B.3) haritaların dili, tarihi, ölçeği, haritayı yapan kişi ya da şirket, haritada bulunan yükselti, kot, mevki gibi bilgilerin değerlendirmesi yapılmıştır.

Haritalarla ilgili hazırlanan Tablo 3'te (Çizelge B.4), haritalarda gösterilen yollar ve yollarla ilgili özellikler ve detaylar incelenmiştir. Tablo 4 ve Tablo 5, haritalarda gösterilen yapıların özellikleriyle ilgili olarak hazırlanmıştır. Tablo 4'te (Çizelge B.5) haritalardaki yapı adaları, yapı yükseklikleri, yapı strüktürü ve yapı kitlesiyle ilgili özelliklere yer verilirken, Tablo 5'te (Çizelge B.6) sadece haritaların hangi yapı işlevlerini gösterdiği incelenmiştir. Haritalarda gösterilen yapı işlevleri arasında dini yapılardan, eğitim yapılarına, askeri yapılardan, konutlara, rekreasyon yapılarından, yönetim yapılarına ve ulaştırmayla ilgili yapılara kadar pek çok türde yapıya rastlanmıştır. Belli bir sınıfa sokulamayan yapılar ise tabloda, "Diğer Yapılar" başlığıyla ifade edilmiştir.

Tablo 6'da (Çizelge B.7) haritalarda gösterilen yeşil alanların özellikleri ele alınmaktadır. Yapı işlevlerinde olduğu gibi, yeşil alanlarda da haritalarda gösterilmiş olan birçok tipte yeşil alan olduğu göze çarpmaktadır. Yeşil alanlarla ilgili hazırlanan bu tabloda, ormanlık alanlar, bağ, bahçe, bostan alanları, korular, çiftlikler, çayırlar, sebze, meyve ve çiçek bahçeleri, harman yeri, tarla, mesire, fidanlık, mezarlıklar ve spor alanları

belirtilmekte, Tablo 6'da bu yeşil alanlardan hangilerinin harita üzerinde görülebileceği okunabilmektedir. Hazırlanan bir diğer tablo, Tablo 7'dir. Tablo 7'de (Çizelge B.8) yeşil alan niteliğinde olmayan, kayalık, uçurum, çukur, harabe gibi alanlar, diğer alanlar başlığı altında incelenmiştir. Son olarak hazırlanan Tablo 8'de (Çizelge B.9) ise, su kaynakları ve ocak alanlarıyla ilgili bilgiler verilmiştir.

Kapsadıkları bölgenin büyüklüğü açısından haritalar şu şekilde gruplara ayrılmış ve bu harita tiplerinin örneklenmesi amacıyla hazırlanan harita katoloğu Ek-C'de verilmiştir.

- **Genel İstanbul Haritaları**

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Harita Arşivi'nden alınan haritalarının arasında genel olarak İstanbul'u gösteren haritaların sayısı fazla değildir. Bu haritalarda genellikle İstanbul'un sayfiye bölgelerinin 1850'den sonraki yerleşimiyle ilgili bilgiler vermektedir. Arşivdeki haritaların büyük bir çoğunluğunun Osmanlı Dönemi'ne ait olduğu görülürken, Cumhuriyet Dönemi'nde yapılmış olan genel İstanbul haritası sayısı oldukça azdır. İstanbul'un dokusunu gösteren genel haritalara, arşiv dışında Kubilay tarafından hazırlanan [2]'den ulaşılmıştır. Bu kitapta 17. yüzyıl'ın ortalarından başlayarak 20. yüzyıl'ın başına kadar İstanbul'un genelini gösteren çok sayıda harita bulunmaktadır. Sayfiye bölgelerinin 18. yüzyıl ve 20. yüzyıl arasındaki değişimi, İstanbul'un genel dokusunu gösteren haritalar aracılığıyla incelenebilmiştir.

Osmanlı Dönemi'ne ait İstanbul'un genel haritalarında bazı ortak özellikler dikkat çekmektedir. Haritaların tümünde önemli yollar gösterilmiş, yapı adalarında yapı bulunan bölümlerin tümü siyaha ya da kırmızıya boyanmıştır. Bu noktada belirtilmesi gereken, yan yana olan bütün yapıların birlikte tek bir leke halinde gösterildiği, tek tek yapıların belirtilmediğidir. Ancak yapılar, birbirinden uzak kırsal yerleşme tarzında alanında yer alıyorsa, yapı sınırları tekil olarak gösterilmiştir. Osmanlı Dönemi genel İstanbul haritalarında ayrıca önemli dini ve askeri yapılar gösterilmiş, semt isimleri belirtilmiştir. Bazı haritalarda ormanlık alanlar ve ekili alanlara kadar farklı ayrıntılara yer verilmiştir. Yine de haritaların yapıldığı tarih göz önüne alındığında, İstanbul'un genelindeki yerleşme yoğunluğunun semtlere göre dağılımını göstermesi açısından bu haritalar oldukça önemlidir.

Cumhuriyet Dönemi'ndeki genel İstanbul haritaları ise daha çok küçük ölçekte yapılmış olan semt haritalarının anahtar paftaları olarak 1/50000 ölçekte hazırlanmış olan haritalardır. Bu haritalarda Osmanlı Dönemi haritalarına göre çok daha az bilgi bulunmakta, semt isimleri yer alan haritalar, belli ölçüdeki karelere bölünerek daha küçük ölçekte çalışılan alanlar harita üzerinde gösterilmektedir. Anahtar pafta niteliğindeki bu haritalarda İstanbul şehir hududu da işaretlenmiştir.

- **En Az İki Semti Birlikte Gösteren Haritalar**

Vaziyet Planı Biçimindeki Haritalar: İstanbul'un en az iki ya da daha fazla sayfiye semtini birlikte gösteren haritalardır. Bu grupta yer alan haritalar çoğunlukla Osmanlı Dönemi İstanbul'una ait olup, genellikle Osmanlıca'dır. Bu haritalarda birbirine konum olarak yakın semtler birlikte gösterilmiştir. Örneğin 19. yüzyıl sonuna ait olan bir haritada Kadıköy ve Üsküdar semtleri birlikte gösterilirken, 20 yüzyıl başına ait bir başka haritada ise, Heybeliada, Burgazada, Kınalıada, Maltepe ve Kartal bölgeleri birlikte görülebilmektedir. Vaziyet planı biçiminde olan bu haritalar, genel İstanbul haritalarına göre çok daha fazla bilgi içermektedir. Yapı adaları, sokak dokusu, önemli dini ve askeri yapılar, yapı adalarında yapıların kapladığı alan, yükselti eğrileri, mevki adları bu haritalarda gösterilirken, ölçek gereğince sokak isimlerine yer verilmemiştir. Ayrıca sözü edilen haritalarda, ekilmiş alanlar belirtilmiş, hatta bu alanlar ekilen ürünün çeşidine göre farklı taramalarla gösterilmiştir. Ormanlık alanlar, kayalık alanlar ve mezarlıklar belirtilen alanlar arasındadır.

Yol-İstikamet Haritaları: İstanbul'un tarihi sayfiye bölgeleriyle ilgili bu gruptaki haritalar, genellikle iki semt arasında yeni açılan yolları ya da genişletilecek olan yolları göstermektedir. Genişletilecek olan yollarda, yolu işgal eden yapıların yıkılacak olan bölümleri işaretlenmiş, yeni açılacak yolun sınırları eski haritanın üzerine kırmızı kalemle gösterilmiştir. Bu haritalarda yeni açılacak yolun ya da yolların ölçüleri de bulunmaktadır. Yolun açılması nedeniyle herhangi bir değişikliğe uğramayacak olan yapı adalarının sınırları da kalın siyah kalemle işaretlenmiştir. Yol-İstikamet Haritaları karşımıza hem Osmanlı hem de Cumhuriyet Dönemi'nde çıkmakta, ölçekleri ise yapılacak olan yolun uzunluğuna göre değişiklik göstermektedir.

- **Bir Semtle İlgili Haritalar**

İstanbul'un tarihi sayfiye semtlerinden yalnızca bir semti gösteren haritalar, sözü edilen ve edilecek bütün harita grupları içinde tezimiz için en önemli başlıktır.

Bir semtle ilgili haritalar başlığındaki ilk haritalar, 1908 yılında yapılmış olan Goad Haritaları'dır. Goad Haritaları, 1/600 ölçekte Charles Goad tarafından Fransızca olarak yapılmış sigorta haritalarıdır. Goad Haritaları'na İrfan Dağdelen'in "Charles Edouard Goad'ın İstanbul Sigorta Haritaları" adlı kitabından ulaşılmıştır.

İkinci grup haritalar ise Nedjib Bey haritaları olup, haritalara ismini veren Nedjib Bey tarafından 1918 yılında İstanbul şehir rehberi için yapılmıştır. Bu haritalar Fransızca olup 1/5000 ölçeklidir ve 1918 yılında hazırlanan İstanbul Şehir Rehberi için hazırlanmıştır.

Üçüncü gruptaki haritalar Rumeli Ciheti Haritaları'dır. Rumeli Ciheti Haritaları, İstanbul Boğazı'nın Avrupa yakasındaki semtleri için İstanbul Harita Şirketi tarafından yapılmıştır. Haritalar Osmanlıca olup yapım tarihleri tam olarak bilinmemektedir. Ancak Osmanlıca olmaları nedeniyle Harf Devrimi'nden yani 1928'den önce yapıldıkları kesindir ve 1/500 ölçekte yapılmışlardır.

Dördüncü gruptaki haritalar Anadolu Ciheti Haritaları'dır. 1938 yılında İstanbul Harita Şirketi tarafından yapılmış olan bu haritalar İstanbul Boğazı'nın Anadolu yakasındaki semtlerini kapsamaktadır. 1/2000 ve 1/500 ölçekte olan Anadolu Ciheti Haritaları Türkçe'dir ve belirtilen sayfiye bölgeleriyle ilgili pek çok detay içermektedir. 1/500 ölçekli olan haritalar, 1/2000 ölçekli olanlara göre çok daha detaylıdır.

Beşinci grup haritalar "Adalar Planı" olarak adlandırılmıştır. 1938 yılında Mühendis İ.Rahmi Harita Bürosu tarafından yapılmış olan bu haritalar, Anadolu Ciheti Haritaları'nda olduğu gibi 1/2000 ve 1/500 ölçekli olarak hazırlanmıştır. Adalar Planı adından da anlaşılacağı üzere, İstanbul'un sayfiye alanlarından Büyükada, Heybeliada, Kınalıada ve Burgazada'yı içermekte olup Türkçe olarak yapılmışlardır.

Altıncı grup haritalar Bakırköy Ciheti Haritaları olup, çizim tekniği açısından Anadolu Ciheti Haritaları ve Adalar Planı Haritaları'na benzemesi ve üzerinde İstanbul Harita

Şirketi ile Mühendis İ.Rahmi Harita Bürosu yazması nedeniyle, bu iki grup harita gibi 1938 yılında yapıldığı tahmin edilmektedir. Bakırköy Ciheti Haritaları Bakırköy ve çevresini içerecek şekilde 1/2000 ve 1/500 ölçekte olup, Türkçe olarak yapılmışlardır.

Yedinci grup haritalar Pervititch Haritaları'dır. 1935-1939 yılları arasında İstanbul'un birçok semti için Jack Pervititch tarafından hazırlanmıştır. Pervititch Haritaları'nda Fransızca ve Türkçe'nin birlikte kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bu haritalar 1/500 ve 1/600 ölçekler kullanılarak yapılmıştır ve oldukça ayrıntılı bilgiler içermektedir.

Son grupta inceleyeceğimiz haritalara, İstanbul'un 1934, 1955 ve 1989 şehir rehberlerinden ulaşılmıştır. 2013 İstanbul Şehir Rehberi Haritaları'na ise web üzerinden İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin internet sayfasından ulaşılabilmektedir. 2013 Şehir Rehberi haritaları günümüz haritacılık teknikleriyle çok detaylı bir biçimde yapılmış olduklarından bu haritaları diğer şehir rehberi haritalarından farklı bir yerde tutmak gerekir. 1934 İstanbul Şehir Rehberi haritaları Ernest Mamboury tarafından Fransızca olarak, 1/8000 ve 1/10000 ölçekte yapılmıştır. 1955 İstanbul Şehir Rehberi Haritaları da Hayrettin Lokmanoğlu tarafından Türkçe olarak, 1/7500, 1/8000, 1/10000 ve 1/15000 ölçekler kullanılarak yapılmıştır. 1934 ve 1955 Şehir Rehberi Haritaları içerdikleri detaylar açısından benzer özellikler göstermektedir. 1989 Şehir Rehberi Haritaları ise 1934 ve 1955 Şehir Rehberi Haritaları'na göre çok detaylıdır. Tahmin edileceği gibi sözü edilen Şehir Rehberi Haritaları İstanbul'un bütün bölgelerini kapsamaktadır. Araştırmamız kapsamında bu haritalardan yalnızca İstanbul'un sayfiye bölgeleriyle ilgili olanlar incelenmiştir.

Bir Semtle İlgili Haritalar başlığında, İstanbul'un tarihi sayfiye alanlarına ait 20. yüzyıl'da ortaya çıkan değişim incelenmiştir. Ancak 1938'den, 1989'a yapılmış olan harita çalışması oldukça az, yetersiz ve detaysızdır.

- **Bir Semtin Belli Bir Bölümünü Gösteren Haritalar**

İfraz Haritaları: Bu gruptaki haritalar, henüz yerleşime açılmamış, ormanlık alan ya da tarım alanı olarak kullanılan ya da çiftlik arazisi olan kırsal alan niteliğinde bulunan yeşil alanların yerleşime açılmasına karar verildikten sonra, yapı adalarına ne şekilde bölüneceğini ve yapı adalarındaki parselleri göstermektedir. Yapılan incelemede ifraz

haritalarının sayı olarak daha çok, sayfiye bölgelerinin yayıldığı 19. yüzyıl İstanbul'una ait olduğu görülmüş ancak, Cumhuriyet Dönemi İstanbul'una ait haritalarla da karşılaşılmıştır. Bu haritalarda, ifraz edilen bölgelerde yeni açılan yolların ve oluşturulan yapı adalarının oldukça geometrik bir biçimde tasarlandığı görülmekte, yapı adalarının ve yolların boyutları belirtilmekte ve yeni açılan sokaklara verilen isimler de yer almaktadır. İfraz haritalarında da yeni yapılacak düzenlemeler, siyah kalemle çizilmiş olan eski dokunun üzerine, kırmızı kalem kullanılarak belirtilmiştir. Ayrıca ifraz haritaları, ifraz edilen bölgenin büyüklüğüne göre, 1/500, 1/600 ya da 1/200 olarak yapılmıştır.

İstimlak Haritaları: İstanbul'un sayfiye bölgelerine ait istimlak haritalarından elimizde olan örnekler çok sınırlı olmakla birlikte, bu grup haritaların genel olarak Cumhuriyet Dönemi'nde değişik tarihlerde yapıldığı görülmektedir ve haritalar Türkçe'dir. Elimizde bulunan istimlak haritası örneklerinde, istimlak yapılacak olan sayfiye bölgesinde, istimlak edilecek olan ada ya da parseller 1/1000 halihazır imar haritası üzerinde sarı renkle işaretlenmiştir.

Yangın Yeri Haritaları: Yangınlar, İstanbul'da Osmanlı'nın son 300 yılına ve Cumhuriyet'in ilk yıllarına damgasını vurmuş, şehrin tarihinde depremler ve salgın hastalıklarla birlikte en çok can kaybına neden olmuş felaketlerden biridir. Yangınlar o dönemde İstanbul'da o kadar yıkıcı ve harabeye çevirici olabilmektedir ki, geniş bir nüfus kısa zamanda bundan şiddetle etkilenebilmekte, İstanbul'un birkaç semti aynı anda yanıp yok olabilmektedir. Yangınların daha yoğun yaşandığı özellikle 19. yüzyıl Osmanlı İstanbul'unda yangınlara yol açan ve yangınlarla mücadeleyi güçleştiren başlıca sebepler; itfaiye teşkilarının yetersizliği, İstanbul'da suyun miktar ve dağılım konusundaki yetersizliği, ahşap ve bitişik nizamda yapılmış olan konutlar, kentsel gelişme ve planlama planının yetersizliği (örneğin dar ve çıkmaz sokaklar), kundaklama ve kasti yangınlar çıkarılmasıdır [1].

Öte yandan her yangın, kentin yeniden gelişmesine izin vermektedir. 19. yüzyıl'da Osmanlı mahallelerinde yangın sonrasında oluşmuş boş arsalar oldukça sık olarak görülen bir manzaradır. Bu başlık altında özelliklerini inceleyeceğimiz yangın yeri haritaları, yangınlar sonucunda oluşan boş arsaların yeniden yerleşime açılması

öncesinde, bu arsalarla ilgili yapılan yol ve yapı adası düzenlemelerinin gösterildiği haritalardır.

İstanbul'un semtlerine genel olarak baktığımızda, Osmanlı Dönemi'nde çıkan yangınların daha çok Tarihi Yarıma'da gerçekleştiğini görüyoruz. Bunun nedeni, Tarihi Yarımada'da konut dokusunun bitişik nizam olması, yapı stoğunun çoğunluğunun ahşap olması, sokakların ise oldukça dar ve çıkmaz sokakların da yoğun olmasıdır. İstanbul'un sayfiye bölgelerinde de yangın yeri haritalarıyla karşılaşılmaktadır ancak, bu bölgelerdeki konut dokusunun büyük çoğunluğu da ahşap olmasına rağmen sayfiye alanlarında çıkan yangın sayısı Tarihi Yarımada'ya göre çok azdır. Bu durumun en önemli sebebi, bu bölgelerin çoğunluğunun kırsal nitelikte olması, yapıların birbirine uzak yapılması nedeniyle yangınların yayılma alanı bulamamasıdır. Ayrıca denize yakın olan sayfiye bölgelerinde yangınlar, suya kısa zamanda ulaşılabilmesi nedeniyle çabuk söndürülebilmiştir. Sayfiye bölgelerinde 19. yüzyıl'da çıkan yangınların genelde yerleşik olarak o bölgede yaşayanların yoğun olarak bulunduğu ve dükkanların yer aldığı yerleşimin ana merkezinde başladığı ve buradan çevreye yayıldığı dikkat çekmiştir. Yine de sayfiye bölgelerinde yangınlardan etkilenen alanların, Tarihi Yarımada'daki yangınlardan etkilenen alanlarla ve burada ortaya çıkan can kayıplarıyla kıyaslanması bile mümkün değildir.

İstanbul'un sayfiye bölgeleriyle ilgili yapılan yangın yeri haritalarının özellikleri incelendiğinde, bu haritaların kapsamı ölçeği 1/200 ya da 1/500 olabilmekte, haritaların kapsadığı alan ise yanan bölgenin büyüklüğüne göre değişmektedir. Hem Osmanlı hem de Cumhuriyet Dönemleri'ne ait yangın haritalarına rastlandığından, yangın haritaları hem Osmanlıca hem de Türkçe olarak yapılmıştır. Osmanlı Dönemi'nde yangın sözcüğü yerine "harik" sözcüğü kullanıldığından, arşivde tarama yapılırken çok sayıda haritanın adında "yangın yeri" yerine "harik mahalli" ifadesi olduğu görülmüştür. Yeni yapılan düzenlemeler, yeni oluşturulacak yapı parsellerinin izleri, yeni açılacak yollar ve bu yolların genişlikleri, yapı adalarının ölçüleri, yeni yapılacak yapıların yapı parsellerinden ne kadar içeri çekilerek yapılacağı ve yol kotları, eski dokunun üzerinde kırmızı ya da bazen yeşil renkte kalemler kullanılarak gösterilmiştir. Yangın haritalarında açılmasına karar verilen yolların eskisinden daha geniş yapıldığı ve yangın mahallerinin ızgara plan sistemiyle planlandığı görülmekte ve

yangın bölgesi çevresinde yangından etkilenmeyen yapı adalarının kalın siyah çizgilerle işaretlendiği dikkat çekmektedir.

Tanzim-Çevre Düzenleme Haritaları: Bu başlık altında grupladığımız haritalar daha çok Cumhuriyet Dönemi İstanbul'una aittir. Osmanlı Dönemi çevre düzenleme haritaları genellikle 20.yüzyıl'ın başında, Osmanlıca olarak yapılmıştır. Cumhuriyet Dönemi'ne ait olan tanzim-çevre düzenleme haritaları ise, düzenlenen alanın büyüklüğüne göre 1/200 ya da 1/500 ölçektedir. Cumhuriyet Dönemi'nde İstanbul planlamasının yaptırılması amacıyla Proust ve Herman Jansen gibi plancılar Türkiye'ye getirilerek farlı dönemlerde görevlendirilmiştir. Bu plancıların yaptığı düzenlemeler ve alınan planlama kararları şüphesiz ki tüm İstanbul'u içermektedir ve sayfiye bölgeleriyle de ilgilidir.

Özellikle Boğaziçi'nin Avrupa yakasındaki sayfiye semtleriyle ve Kadıköy-Kartal sahil şeridindeki Caddebostan, Fenerbahçe gibi bölgelerle ilgili tanzim-çevre düzenleme planlarını görmekteyiz. 1930'lardan itibaren daha önce Tanzim-Çevre Düzenleme Haritaları adı altında yapılan haritalar, bu tarihten sonra "imar planı" adıyla yapılmaya başlanmıştır. İmar planlarının 1930 tarihinden itibaren yapılmasının nedeni, 1930 tarihinde bütün belediyelere imar planı yapma zorunluluğu getiren 1580 sayılı "Belediye Kanunu" ve 1933 yılında da kentlerin planlanması çalışmalarını düzenleyen 2290 sayılı "Belediye Yapı ve Yolları Kanunu"dur. 2290 sayılı yasa ile, yerel yönetimlere sorumlu oldukları yerleşim yeriyle ilgili 50 yıllık imar planı yaptırma görevi verilmiştir.

Tez metninde üzerinde durulan en önemli konulardan biri, İstanbul'un sayfiye bölgelerinin gelişen ulaşım olanaklarıyla birlikte sadece yaz mevsiminde kullanılan bölgeler olmaktan çıkarak ilk etapta sabah şehre gidilip akşam tekrar dönülebilen kentin banliyöleri oldukları, daha sonra ise kentin genişlemesiyle şehrin içinde kalarak onun bir parçası olduklarıdır. İşte bu süreçte, İstanbul'un sayfiye alanlarında 1950'lerden itibaren yapılmaya başlanan yapı kooperatifleri bu kentleşme sürecinin hızlanmasına önemli bir katkıda bulunmuştur. İncelenen haritalar içinde, sayfiye bölgelerinde yapılmaya başlanan bu kooperatiflerin yerleşim planlarını gösteren haritalar vardır.

Sayfiye bölgelerindeki bu kooperatifler başlangıçta sadece yaz mevsiminde kullanılan sayfiye konutları yapmak amacıyla kurulmuş olsa da (Özellikle Florya bölgesi örnek

gösterilebilir), ilerleyen zamanlarda bu konutların hem yaz hem de kış mevsiminde kullanılmaya başlandığını ve İstanbul'un sayfiye bölgelerinde 1950'lerden itibaren kentleşme sürecinin hızlandığı görülmektedir. Bu anlamda yapı kooperatiflerinin yerleşim planlarını da Tanzim-Çevre Düzenleme Haritaları başlığı altında değerlendirmek mümkündür. enmiştir.

Mülkiyet Haritaları: Arşiv genelinde yapılan incelemelerde bu tip haritalarla oldukça az sayıda karşılaşılmıştır. Mülkiyet haritaları, bir kişiye ya da bir kuruma ait taşınmaz malların bir harita üzerinde gösterildiği harita tipidir. Mülkiyet haritalarının ölçeği, taşınmaz malların bulunduğu alanın büyüklüğüne göre değişmektedir. Bu haritalara, 1902 yılında Osmanlıca olarak yapılmış Tarabya'da Metropolithane'ye ait emlak ve arsaların gösterildiği harita örnek gösterilebilir.

Diğer Haritalar: "Bir Semtin Belli Bir Bölümünü Gösteren Haritalar"ın altında bahsedeceğimiz son gruptaki haritalar "Diğer Haritalar" başlığı altında toplanabilir. Bu haritalar İstanbul'da sayfiye alanı olarak nitelenen bütün bölgelerle ilgili karşımıza çıkmaktadır. Haritalar temelde yapıldığı bölgeyle ilgili halihazır harita niteliği taşımaktadır. "Diğer Haritalar" kategorisindeki haritalar sayfiye semtlerinin bir sokağıyla ya da bir yapı adasıyla ilgili olabilmektedir. Bu haritalar ait olduğu sayfiye bölgesi için devamlılığı olmayan haritalardır. Diğer haritalar, eğer devamlılığı olan ya da bir semtin tümü için yapılan haritalar olsaydı bu haritaları "Bir Semtle İlgili Haritalar" başlığında incelememiz daha doğru olurdu. Yani sadece sayfiye bölgesinin bir sokağındaki ya da bir yapı adasındaki yapılarının durumunu göstermek için yapılmışlardır. Diğer haritalarda genel olarak sokak isimleri, yapı sınırları, yapı adalarının sınırları, yapı yoğunluğu bazen de önemli yapıların işlevleri gibi bilgiler yer almaktadır.

Genel Değerlendirme: İstanbul'un sayfiye bölgesi haritaları için genel bir değerlendirme yaptığımızda, "Genek İstanbul Haritaları" ve "En az İki Semti Birlikte Gösteren Haritalar", İstanbul'un 17. yüzyıl ortalarından 20. yüzyıl başına kadarki gelişimini göstermesi açısından önemlidir ve İstanbul'un sayfiye bölgelerinin bu dönemdeki gelişmesi ancak belirtilen bu haritalar üzerinden okunabilmektedir.

Bir Semtle İlgili Haritalar" başlığındaki haritalar ise, 1908-1940 yılları arasında İstanbul'daki sayfiye bölgelerinin durumunu oldukça ayrıntılı bir biçimde ortaya koymaktadır. 1908 öncesinde yapılmış olan haritalara göre çok fazla detay içeren bu haritalar, tez için kilit öneme sahiptir. Çünkü incelediğimiz İstanbul haritaları içinde, ne 1908 öncesinde ne de 1940 sonrasında bu kadar ayrıntı ve bilgi içeren bir başka harita grubuyla karşılaşılmamıştır. Bu haritalar aynı dönemde Adalar, Bakırköy, Kadıköy, Boğaziçi'nin Anadolu ve Rumeli yakası gibi İstanbul'un bütün sayfiye bölgeleriyle ilgili çok ayrıntılı bilgiler verdiğinden, İstanbul'un sayfiye bölgelerinin 1908-1940 döneminde yerleşme açısından birbirleriyle olan ortak ve farklı yönlerinin ortaya konması olanağını da sağlamaktadırlar. 1940'tan 1980'lere kadar geçen dönemde ayrıntılı bir sayfiye bölgesi haritasıyla karşılaşmak mümkün olmamıştır. Ancak bu kırk yıllık dönem içinde sayfiye bölgelerinin gelişimini incelemek ve değerlendirmek için İstanbul'a ait hava fotoğrafları ve İstanbul Şehir Rehberleri'ndeki haritalar kullanılacaktır.

Yukarıda sözü edilen haritalar dışında, Yol-İstikamet Haritaları, İfraz Haritaları, İstimlak Haritaları, Yangın Yeri Haritaları, Tanzim-Çevre Düzenleme Haritaları ile İmar Haritaları, İstanbul'un tarihi sayfiye bölgelerinin kırsal niteliklerini kaybederek önce kentin banliyölerine daha sonra da kentin bir parçasına dönüşme sürecini izleyebilmemiz açısından oldukça önemlidir. Örneğin, halk arasında popüler olmaya başlayıp ilgi gören bir sayfiye bölgesinde, önceki yıllara göre yapı talebinin artması nedeniyle imar çalışmaları hızlanır, tarla ve ormanlık alan niteliğindeki alanlar yerleşime açılır. Bu durum o sayfiye bölgesi için, belli bir tarih aralığında İfraz, İstimlak ve Tanzim-Çevre Düzenleme Haritaları'nın sayısının önceki dönemlere göre birden artması sonucunu doğurur. Böylece o bölge için, haritaların sayısının arttığı tarihler dikkate alınarak, önce banliyöleşme daha sonra da kentleşme sürecinin ne zaman başladığının tesbitini yapmak mümkün olur.

İstanbul'un tarihi sayfiye bölgelerine ait haritalar, elbette kentin merkezi olarak görülen Tarihi Yarımada, Galata ve Pera bölgesi haritaları kadar çeşitli ve detaylı değildir. Bunun en önemli sebebi, 20. yüzyıl'ın başından itibaren yapılan İstanbul haritaları daha çok sigorta şirketleri tarafından yerleşimin yoğun olduğu bölgeler için yaptırılmıştır. Sadece yaz mevsiminde oturulan İstanbul'un sayfiye bölgelerinin haritalarının yapılması bu nedenle ihmal edilmiştir. Bir başka çarpıcı tesbit de Yangın

Yeri Haritaları için yapılabilir. Sayfiye bölgelerinde yerleşimin çok yoğun olmaması, yapılar arasında mesafeler bulunması ve bu bölgelerin kırsal niteliklerinin belli bir döneme kadar devam etmiş olması nedeniyle, sayfiye bölgelerinde çıkan yangınlar, İstanbul'un kent merkezi olarak görülen semtlerde çıkan yangınlara göre sayı olarak çok daha azdır. Bu nedenle, sayfiye bölgeleri için hazırlanan yangın yeri haritaları da, kent merkezindeki semtlerin yangın yeri haritalarına göre çok daha az sayıdadır.

1.5.2.2 Harita Okuma Yöntemleri

İstanbul'un tarihi sayfiye bölgeleriyle ilgili haritaların, harita okuma yöntemleriyle ilgili değerlendirmeler, kapsadıkları bölgenin büyüklüğü açısından yapılan harita gruplandırması esas alınarak yapılacaktır.

Genel İstanbul Haritaları: Genel İstanbul Haritaları'nda detay olarak yapı yoğunluğu, semtlerin kentsel dokusu, önemli dini ve askeri yapılar gösterilmiş, ayrıca bu haritalarda semt isimleri belirtilmiştir. Genel İstanbul Haritaları'nda dini ve askeri yapılar, saraylar gibi önemli yapıların yanında, yapının adı da yazmaktadır. Haritalardaki kentsel dokunun tümü siyah ya da kırmızı renkle ifade edilmiş, ayrıca ormanlık alanlar yeşil renkle gösterilmiştir. Çok fazla detay içermemesi ve üzerinde bilgi verici yazıların fazla olması nedeniyle Genel İstanbul Haritaları'nı çözümlemek zor olmamıştır. Kullanılan renklerle sadece yapılar, yeşil alanlar ve deniz ifade edilmiştir.

En az İki Semti Birlikte Gösteren Haritalar: En az iki sayfiye semtini birlikte gösteren haritaların ilk tipi olan vaziyet planı biçimindeki haritalar Osmanlı Dönemi İstanbul'una ait olup genellikle Osmanlıca'dır. Vaziyet planı biçiminde olan bu haritalar, Genel İstanbul Haritaları'na göre çok daha detaylı bilgiler vermektedir. Yapı adaları, sokak dokusu, önemli dini ve askeri yapılar, yapı adalarında yapıların kapladığı alan, eşyükselti eğrileri ve mevki adları bu haritalarda gösterilmiş ancak sokak adlarına yer verilmemiştir.

Vaziyet planı biçimindeki haritalarda dört farklı renk kullanılmıştır. Yapı adaları kahverengi, yapı adaları üzerindeki yapılar kırmızı, ormanlık alanlar yeşil, üzerinde yapı olmayan ancak ormanlık alan niteliği de taşımayan bölgeler sarı renkle ifade edilmiştir. Haritalarda belirtilen bu detaylar harita üzerinde Osmanlıca yazılarla da anlatıldığından,

bu türdeki haritalardan az sayıda bulunup hepsinde ortak lejant kullanılmış olduğundan, haritaların okunmasında bir sıkıntı yaşanmamıştır.

En az iki semti birlikte gösteren haritaların ikinci tipi Yol-İstikamet Haritaları'dır. İstanbul'un tarihi sayfiye alanlarıyla ilgili bu haritalar genellikle iki semt arasında yeni açılacak yolları ya da genişletilecek yolları göstermektedir. Genişletilecek olan yollarda, yolu işgal eden yapıların yıkılacak olan bölümleri işaretlenmiş, yeni açılacak yolun sınırları o bölgeye ait eski halihazır haritanın üzerinde kırmızı renkle gösterilmiştir. Bu türdeki haritalarda, yeni açılacak yolun ya da yolların ölçüleri de bulunmaktadır. Yolun açılması nedeniyle bir değişikliğe uğramayacak olan yapı adalarının sınırları da kalın siyah çizgi tipiyle işaretlenmiştir. Yol-İstikamet haritaları sadece yeni açılacak yola ya da yolun etrafındaki yapı adalarına odaklandığından ve sadece bununla ilgili bilgi vermek amacıyla yapılmış olduğundan, haritaların üzerinde fazla detay bulunmaması ve birçok bilginin yazı ile ifade edilmiş olması gibi nedenlerle kolay bir biçimde çözümlenebilmiştir.

Bir Semtle İlgili Haritalar: Bir Semtle ilgili Haritalar başlığındaki haritaları, harita okuma yöntemlerinin farklılığı sebebiyle beş ana grup altında incelemek mümkündür.

Birinci gruptaki haritalar Goad Haritaları'dır. Bilindiği gibi sayfiye bölgelerinden sadece Moda bölgesi için yapılmış olan Goad Haritaları'yla ilgili, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Harita Arşivi'nde oldukça detaylı bir harita lejantı bulunduğu tesbit edilmiş ve haritalardaki verileri okumak oldukça kolay olmuştur. Haritada kagir yapılar pembeyle, ahşap yapılar kahverengiyle, cam çatılar ve kış bahçeleri maviyle, yapı adalarındaki boş alanlar ve sokaklar ise krem renkle ifade edilmiştir. Alt katları kagir, üst katları ahşap olan yapıların dış sınırları pembe renkle ifade edilmiş, içi ise kahverengiye boyanarak anlatılmıştır. Haritalarda kullanılan renkler bunlardan ibaret olup, harita üzerinde sokak adları, önemli yapıların isimleri, yapıların kaç katlı olduğu gibi birçok bilgi de yazıyla ifade edilmiştir. Goad Haritaları'nda kullanılan dil Fransızca'dır. Charles Goad'ın kullandığı bu lejant, dünyanın pek çok ülkesinde hazırlamış olduğu tüm haritalarda ortak olarak kullanılmıştır.

İkinci gruptaki haritalar Nedjib Bey Haritaları'dır ve harita üzerinde kullanılan dil Fransızca'dır. Nedjib Bey Haritaları, İstanbul'un sayfiye bölgelerinin tamamıyla ilgili en

ayrıntılı bilgileri aldığımız ilk haritalardır. Goad Haritaları, Nedjib Bay Haritaları'ndan önce yapılmış olmakla birlikte, İstanbul'un sayfiye bölgelerinden sadece Moda için yapılmıştır. Nedjib Bey Haritaları'yla ilgili herhangi bir lejanta ulaşılamamıştır. Bu nedenle ilk etapta haritaların okunması zor olmuş, ancak haritaların tümünde yapılan incelemeden sonra, renklerin ve taramaların ne anlama geldiği, haritalar üzerindeki yazılardan ya da taramalarda kullanılan simgelerden anlaşılmış ve Nedjib Bey Haritaları için bir lejant oluşturulmuştur. Nedjib Bey Haritaları'nda sayfiye bölgelerindeki yapıların malzemeleriyle ilgili bir bilgi yoktur. Yapıların çok yoğun bir biçimde örneğin yan yana olduğu yapı adaları tümüyle pembe renkle ifade edilmiştir. Yapıların daha seyrek olduğu kırsal sayfiye alanlarında, yapılar pembe renkteki dikdörtgenlerle ifade edilmiştir. Ayrıca bölgedeki iskele, kilise, cami ve okul gibi önemli yapılar koyu kırmızı renkle gösterilmiştir. Nedjib Bey Haritaları'nda yeşil alanların gösterimi ise ilginçtir. Yapıların bulunduğu alanlar dışındaki tüm bölgeler yeşik renkle belirtilmiş, ancak bu alanlar yeşil rengin üzerine taramalar yapılarak, mezarlık, sürülmüş tarla, orman alanı, ekili alan vb. biçiminde birbirinden ayırt edilmiştir. Haritalardaki bu ifade tekniğinde özellikle taramaların ne anlama geldiği, bazı haritalarda yazıyla belirtilirken, bazı haritalarda aynı taramayla gösterilen bölgeyle ilgili hiçbir açıklama yapılmamıştır. Bu durumda daha önceden bu taramanın ya da rengin ne anlama geldiği başka bir Nedjib Bey Haritası'nda çözümlenmiş olduğundan, yazıyla bilgi içermeyen sadece tarama yapılan haritada o bölgenin ne amaçla kullanıldığı anlaşılabilmiştir. Haritalardaki bazı taramalarla ilgili hiçbir harita üzerinde yazılı bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bu taramalar araştırma grubumuz tarafından anlamlandırılmıştır. Örneğin, Türk ve Hristiyan Mezarlıkları'yla ilgili taramalar, yapılan taramada o dine özgü bir dini motif (örneğin Hristiyan Mezarlıkları için haç işareti) kullanılmış olması nedeniyle anlamlandırılabilmiştir.

Üçüncü gruptaki haritalar Pervititch Haritaları'dır. Pervititch Haritaları'nın İstanbul'da genellikle Tarihi Yarımada bölgesi için yapıldığı görülmektedir. İstanbul'un sayfiye bölgeleri için incelenen Pervititch Haritaları Moda, Çamlıca, Altunizade ve Bağlarbaşı bölgeleri için yapılmıştır. Harita dili olarak bazen Fransızca, bazen de Türkçe kullanılan Pervititch Haritaları'nın lejantı kullanılan renkler açısından Goad Haritaları'yla benzemektedir. Goad Haritaları ile Pervititch Haritaları arasındaki en önemli fark, Goad

Haritaları'nda ormanlık alanların, mezarlık ve park gibi yeşil alanların belirtilmemiş olmasıdır. Pervititch Haritaları'nda ise bu alanlar yeşil renkle ifade edilmiş olup, farklı türdeki ağaç taramalarıyla birbirlerinden ayırt edilmişlerdir. Bunun dışında sokak adları, önemli yapıların isimleri, yapı konstrüksiyonları, yapı adaları, yapıların kaç katlı oldukları gibi pekçok bilgi Pervititch Haritaları'nın üzerinden okunabilmektedir.

Dördüncü gruptaki haritalar "İstanbul Şehir Rehberleri Haritaları"dır. Şehir Rehberi Haritaları, "Bir Semtle İlgili Haritalar" başlığında en az bilgi içeren ve bir lejanta gerek duymadan okunabilen haritalardır. Şehir Rehberi Haritaları'ndan sadece 1955 İstanbul Şehir Rehberi'ndeki haritalarda yollar sarı renkle ifade edilmekte, diğer şehir rehberi haritalarında ise herhangi bir renk kullanımına rastlanmamaktadır. Bu haritalardan okunabilen en önemli detaylar, haritası yapılan sayfiye bölgelesinin yol dokusu ile önemli yapıların (okul, iskele, dini yapı, saray vb.) yerleridir. Haritaların üzerinde kullanılan dil Türkçe'dir.

"Bir Semtle İlgili Haritalar" başlığında harita okuma yöntemlerindeki farklılığa göre inceleyeceğimiz beşinci gruptaki haritalar Rumeli Ciheti, Anadolu Ciheti, Kadıköy Ciheti ve Adalar Planı Haritaları'dır. Bu haritaların aynı grupta incelenmesinin nedeni aynı harita şirketi yani İstanbul Harita Şirketi tarafından yapılmış olmalarıdır. Aynı harita şirketi tarafından yapılmış olmaları nedeniyle, bütün haritalar için ortak bir lejant kullanılmıştır. Bu haritalar içinde Rumeli Ciheti Haritaları'nın bir kısmı 1928 yılı öncesinde yapılmış olmaları nedeniyle, haritalarda kullanılan dil Osmanlıca'dır. Osmanlıca olan Rumeli Ciheti Haritaları'nın bir bölümünde ise renkle ifade tekniği kullanılmamıştır. Ancak renk kullanılmayan bu haritaların tümünün ifade tekniği, renk kullanılmaması haricinde beşinci grupta yer alan haritalarla tümüyle aynıdır. Bu gruptaki haritalarda ortak bir lejant kullanıldığından daha önce bahsedilmiştir. Haritaların genel olarak, aynı bölgeye ait iki ölçekte (1/2000 ve 1/500) yapıldığı göze çarpmaktadır ve yukarıda belirtilen Rumeli Ciheti Haritaları'nın bir bölümü haricinde, bütün haritalar üzerinde kullanılan dil Türkçe'dir. İstanbul Harita Şirketi'nin hazırladığı bu haritalarla ilgili herhangi bir lejanta ulaşılamamakla birlikte, harita dilinin Türkçe olması, harita üzerinde çok fazla renk ve tarama kullanılmamış olması ve yazıyla pek çok detayın harita üzerinde belirtilmiş olması gibi nedenlerle bu haritaların okunmasında bir zorluk yaşanmamıştır.

Beşinci grupta yer alan 1/2000 ölçekli haritalarda yapıların yan yana bulunduğu yapı adaları ve yapı olmayan diğer boş alanlar krem renkle ifade edilmiş, yollar ise kahverengiyle gösterilmiştir. Yapılaşmanın seyrek olduğu sayfiye bölgelerinde ise yapıların bulunduğu yerler, yapı büyüklükleri ve yapıların malzemeleri gösterilmiştir. Bunun dışında, 1/2000 ölçekli haritalarda eşyükselti eğrilerinin, uçurum, çukur vb. coğrafi oluşumların gösterildiği görülmektedir. 1/500 ölçekli haritalar ise, 1/2000 ölçekli olanlara göre çok daha ayrıntılıdır. 1/500 ölçekli haritalarda, yollar gri renkle gösterilmiş, kâgir yapılar pembe, ahşap yapılar kahverengi ile ifade edilmiştir. Bunun dışında yeşil alanlar için bir renk kullanılmaması ilginç olmakla birlikte, 1/500 ölçekli bu haritalar oldukça detaylıdır. Haritalardan sokak adları, önemli yapıların işlevleri, sokak dokusu, yollar vb. bilgilerin yanında yapıların ölçüleri, ağaç yoğunlukları ve yol kotları gibi pek çok detaylı bilgiye de ulaşmak mümkün olmuştur.

Bir Semtin Belli Bir Bölümünü Gösteren Haritalar: Bu başlık altında incelenen ilk gruptaki haritalar ifraz haritalarıdır. İfraz haritaları henüz yerleşime açılmamış, ormanlık alan ya da ekili alan olarak kullanılan yeşil alanların yerleşime açılmasına karar verildikten sonra, yapı adalarına ne şekilde bölüneceğini ve yapı adalarındaki parselleri göstermektedir. Bu haritalarda, ifraz edilen bölgelerde yeni oluşturulan yolların ve yapı adalarının boyutları belirtilmekte ve yeni açılacak sokaklara verilecek isimler gibi bilgiler de yer almaktadır. İfraz haritalarında yeni yapılacak düzenlemeler, siyah renkte çizilmiş eski dokunun üzerine, kırmızı renkte bir çizgi kullanılarak ifade edilmiştir. İfraz haritalarında bunun dışında renk kullanılmamış, bütün bilgiler ve ölçüler rakamla ve yazıyla belirtilmiştir.

İkinci gruptaki haritalar istimlak haritalarıdır. Bu haritalar genellikle Cumhuriyet Dönemi'nde sayfiye bölgeleri için yapılmış olmakla birlikte, Osmanlı Dönemi'nde yapılmış istimlak haritalarına da rastlanmıştır. Bu nedenle, harita üzerinde kullanılan dil yapıldığı döneme göre Osmanlıca ya da Türkçe olarak değişmektedir. İstimlak haritalarında renk kullanımının olduğu görülmektedir. Bazı haritalarda istimlak edilen ada ve parseller halihazır plan üzerine sarı renkle işaretlenmiş, bazılarında ise renksiz bir halihazır harita üzerinde istimlak edilen yapı kırmızı renkle, istimlak edilen alan ise yeşil renkle boyanarak ifade edilmiştir.

Üçüncü gruptaki haritalar yangın yeri haritalarıdır. Yangın yeri haritaları, yangınlar sonucunda oluşan boş arsaların yeniden yerleşime açılması öncesinde, bu arsalarla ilgili yapılan yol ve yapı adası düzenlemelerinin gösterildiği haritalardır. Hem Osmanlı hem de Cumhuriyet Dönemi'ne ait yangın yeri haritalarıyla karşılaşıldığından, harita üzerinde kullanılan dil yapıldığı döneme göre değişiklik göstermektedir. Yeni oluşturulan yapı parsellerinin izleri, yeni açılacak yollar ve bu yolların genişlikleri, yapı adalarının ölçüleri, yeni yapılacak yapıların yapı parseli sınırından ne ölçüde içeri çekilerek yapılacağı ve yol kotları, bölgeye ait yangın öncesindeki yapı dokusunu gösteren harita üzerine, kırmızı ya da yeşil renkte çizilen çizgilerle belirtilmiş, yangın geçiren bölge çevresinde yangından etkilenmeyen yapı adalarının sınırları kalın siyah çizgi tipiyle ifade edilmiştir. Yangın haritalarında yapılan incelemede kırmızı ya da yeşil renkte çizgi kullanılması dışında herhangi bir renk kullanımı görülmemekte, yapılacak olan bütün düzenlemeler ve uygulanması istenen ölçüler, harita üzerinde ya da harita kenarındaki boşluklarda yazı ile ayrıntılı bir biçimde belirtilmektedir.

Dördüncü gruptaki haritalar Tanzim-Çevre Düzenleme Haritaları ile imar Planları'dır. Bu türdeki haritaların bazılarında hiçbir şekilde renk kullanımı yokken, Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan Proust Planları'nda ve daha sonraki yıllarda yapılmış olan imar planlarında yapıların, yeşil alanların ve imara açılmış olan boş arsaların farklı renklerle (sistematize edilemeyecek biçimde her haritaya göre değişen bir biçimde) ifade edildiği görülmektedir.

Beşinci gruptaki haritalar mülkiyet haritalarıdır. İstanbul'un sayfiye bölgeleriyle ilgili, İBB Atatürk Kitaplığı Harita Arşivi'nde oldukça az sayıda harita olduğu görülmüştür. Bu nedenle araştırmamız kapsamında incelediğimiz örnekler de sınırlıdır. Mülkiyet haritaları, bir kişiye ya da bir kuruma ait taşınmaz malların bir bölgeye ait harita üzerinde gösterildiği harita tipidir. Araştırma projesi kapsamında incelenen mülkiyet haritası örneklerinde renk kullanımı yoktur ve harita üzerinde yazıyla birçok açıklamaya yer verildiği görülmektedir.

"Bir Semtin Belli Bir Bölümünü Gösteren Haritalar" başlığında inceleyeceğimiz son gruptaki haritalar "Diğer Haritalar"dır. Daha önce de açıklandığı üzere bu türdeki haritalar, herhangi bir harita grubu tasnif edilemeyen, sayfiye bölgesinin sadece bir

sokağı ile çevresinin ya da o bölgedeki birkaç yapı adasının detaylarını gösteren halihazır harita niteliğindedirler. Bu haritalara daha çok Osmanlı Dönemi'nde rastlanmaktadır. Haritalar üzerinde bir renk kullanımı görülmemiş, yazı olarak sadece sokak adlarının belirtilmiş olduğu, yapı adaları ve yapıların kapladığı alanlar ile ilgili bilgilerin de çok sınırlı olduğu görülmüştür. Diğer haritalar başlığındaki haritalarda renk kullanılmamış olması ve yazıyla da o bölgeyle ilgili bilgilerin çok fazla ifade edilmemiş olması gibi nedenlerle, haritaların yapılmış olduğu sayfiye bölgesine ait yapı malzemeleri ve yapım sistemleriyle ilgili bilgi edinmek mümkün olmamaktadır.

Görüldüğü gibi "Genel İstanbul Haritaları", "En az iki semti birlikte gösteren haritalar" ve "Bir semtin belli bir bölümünü gösteren haritalar" başlığındaki sayfiye bölgesi haritalarını okumak, içerdikleri detayların az olması, tarama ve renk kullanımının fazla olmaması ve haritaların içerdiği bilgilerin genel olarak yazıyla da ifade edilmiş olması nedeniyle zor olmamıştır. Ancak bir semtle ilgili haritalar, diğer gruplardaki haritalara göre çok daha fazla detay içerdiğinden, bu haritalarda renk ve tarama gibi ifade teknikleri de kullanılmış olduğundan bir lejanta ihtiyaç duyularak okunabilmiş ve harita üzerindeki bilgiler çözümlenebilmiştir. Goad ve Pervititch gibi bazı haritalara ait lejantlara ulaşılabilmiştir, ancak Nedjib Bey Haritaları gibi lejantı olmayan bazı haritaları okuyabilmek için uzun bir inceleme sürecinin sonunda aynı türdeki haritalar için ortak bir lejant çıkarılması gerekmiştir.

BÖLÜM 2

SAYFİYE OLGUSU VE SAYFİYE YAŞAMI

2.1 İstanbul'da Sayfiye Olgusu

2.1.1 Sayfiye Kavramı

Sayfiye (sayfiyye)" kavramının, Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde birinci sözcük anlamı "yazlık, yazlık ev", ikinci sözcük anlamı ise "şehire yakın kır kesimi" olup Arapça kökenli bir sözcüktür [3]. Görüldüğü gibi, "sayfiye" sözcüğü kavramsal olarak, hem yazlık olarak kullanılan bir bölgeyi, hem de sadece yaz mevsiminde kullanılan bir yapıyı karşılamaktadır. "Sayf" da Arapça kökenli bir sözcük olup "yaz mevsimi anlamına gelirken, "sayfi" "yaza ait, yazla ilgili" demektir [4]. Şemseddin Sami'ye göre sayfiye ise; "Yaz mevsimine mahsus mesken, yazlık ikametgah, köşk, yalı" anlamına gelmektedir. Mecelle-i Ahkam-ı Adliye'nin 525.maddesinde sayfiye "yaz ürünü" anlamında şu şekilde kullanılmaktadır; "Bir kimse, dilediğini ekmek üzre isticar eylediği arzda sayfiyye ve şitaiyye olarak, bir sene içinde mükerreren ziraat edebilir." [5].

Sayfiye kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için, öncelikle "turizm" kavramının tanımlanması; "sayfiye"nin, "turizm"in kavramsal çerçevesi içindeki yerinin belirlenmesi gerekmektedir.

2.1.2 Turizm-Sayfiye İlişkisi

İnsanoğlu bulunduğu yerden uzaklaşmak, farklı kültürler ve farklı insanlar görmek arzusunu var olduğu günden beri korumaktadır. Bu arzuyu tatmin etmenin yolu ise, tarih boyunca seyahat etmekten geçmiş, insanı seyahate iten faktörler zaman içinde farklılaşmıştır. Bunların yanında, insanların seyahat sırasında oluşan ihtiyaçları ve bu ihtiyaçları karşılama şekilleri de değişmeye devam etmektedir. İnsanoğlu üzerinde bulunduğu yerkürenin her noktasını keşfetmek için yüzyıllardır çaba göstermektedir ve bu durum da "turizm" olayını doğurmuştur.

"Turizm" kelimesi köken itibariyle Latin dilinde bulunan "tornus" ve "tornare" kelimelerinden türemiştir. Dönme ve dairevi bir hareketi gerçekleştirme gibi anlamlara gelen bu kelimeler günümüzde uluslararası kabul görmüş turizm teriminin temelini oluşturmaktadır [6].

"Turizm" kavramı üzerine birçok tanım yapılmışsa da, bütün sosyal kavramlarda olduğu gibi tek bir turizm tanımı üzerine anlaşılamamıştır. Bu durumun temelinde turizmin, insanın doğrudan özüne dayalı bir hareket olması ve sosyal, ekonomik, siyasal ve psikolojik unsurları içermesi yatmaktadır.

Uluslararası Turizm Sözlüğü'ne göre turizm; "Eğlenmek amacıyla yapılan geziler ve seyahatleri içeren insan faaliyetlerinin tümü"dür [7].

Hunziker ve Krapf'ın [8]'de belirttiğine göre turizm; "Devamlı konaklamaya dönüşmemek ve kazanç getirici hiçbir faaliyette bulunmamak şartıyla, yabancıların geçici süre konaklamalarından doğan faaliyetlerin tamamı"dır.

Bull ise turizmi [9]'da; "İnsanların sürekli yaşadıkları, çalıştıkları ve doğan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışındaki seyahatleri ve buralardaki turizm işletmelerinin ürettikleri mal ve hizmetleri tüketen geçici konaklamalardan doğan faaliyetler bütünü"olarak tanımlamıştır.

Turizm kavramıyla ilgili en iyi tanımlardan biri Öztaş ve Karabulut tarafından yapılmıştır [10]. Öztaş ve Karabulut'a göre turizm; "Sürekli olarak ikamet edilen yer dışında, eğlence, dinlenme, spor, kültür, din vb. gereksinimlerin giderilmesi amacıyla yapılan seyahat ve geçici konaklama faaliyetlerine denir" [10].

Turizm olayı insanların değişik ihtiyaçları ve isteklerinden ortaya çıktığı için farklı şekillerde sınıflandırılabilir. Ancak bu tez için önemli olan sınıflandırma biçimi "turistin geldiği yere göre" turizmin sınıflandırılmasıdır. Turistin geldiği yer açısından turizm, iç turizm ve dış turizm olarak ikiye ayrılmaktadır. İkisi de önemli başlıklar olmakla birlikte, tezle ilgisi açısından "iç turizm" kavramı üzerinde durulacaktır.

Öter'e göre iç turizm; "Ülke vatandaşlarının kendi ülkeleri sınırları içinde yapmış oldukları seyahatlerden doğan turizm olayına denir" [6]. Açıklamalı Turizm Terimleri Sözlüğü'ne göre iç turizm, "Daimi oturulan-ikamet edilen- ülke sınırları dışına çıkmadan yapılan turistik amaçlı gezi türüdür" [11].

Ayrıca "iç turizm" için, İngilizce'de "domestic tourism", Fransızca'da "le tourisme national" ve Almanca'da "der ınlandtourismus" terimleri kullanılmıştır [12].

İç turizm başlığı altında gerçekleştirilen geçici konaklama faaliyetlerini dört ana başlık altında toplamak mümkündür;

Birinci başlıktaki iç turizm tipinde, şehirsel alanlardan kıyılara doğru bir akım vardır. Bu akım başlangıçta, kıyının çevresel niteliği göz önüne alınmaksızın, ulaşılabilir en yakın kıyıya doğru olur. 19. yüzyıl sonunda, ilk sanayileşme hareketinin ortaya çıkardığı büyük şehirsel merkezlerde durum böyle olmuştur. Örneğin, bu dönemde, Manchester ve Liverpool sakinleri Blackpool'a, Londra'nın doğusundakiler de kendilerine en yakın kıyı şeridi olan Southend-on-Sea'ye gitmeye başlamışlardır.

Kıyılarda olduğu kadar büyük hacimli olmayan ikinci bir ziyaretçi akışı da şehirlerden kırsal alanlara ve dağlara doğrudur. Aslında bu akış ülke içindeki iklim koşulları ve geleneklerle de bağlantılıdır. Örneğin, Hindistan'da yazın sıcağından kaçmak için Himalayalar'da (Darjeeling gibi) dağ istasyonlarına gitmek, ülkemizde ve daha birçok yerde yaylalara çıkmak gibi rekreasyon yanı da olan gelenekler, geçmişte de rastlanan bir mevsimlik yer değiştirme olgusudur. Ancak olayın kitleselleşmesi ve turizme dönüşmesi günümüze özgüdür.

Üçüncü tipte, ziyaretçi ya da turist akışı tamamen ters yönde gerçekleşir ve kırsal alanlarda yaşayanlar kültürel çekicilikler, eğlence vb. Ihtiyaçlarını karşılamak, hatta kalabalıkların içine karışmak için şehirlere yönelirler.

Dördüncü akış şehirler arasında gerçekleşir. İş, kültürel temas, akraba-arkadaş ziyareti, şehirlere doğru yönelen akışı çok büyük boyutlara çıkarır. Turistlerin yarattığı büyük trafikle, zaten çok büyük boyutlara varan ve sorun olan şehirlerdeki turizm dışındaki trafik birbirine geçmektedir [13].

Özellikle 19. yüzyıl'da sanayi devriminden sonra "hafta sonu tatili" ve "yıllık tatil" kavramlarının toplumların yaşamında önemli yer tutmaya başlaması, milyonlarca insanın her yaz kıyılara ve kırlara göç etmesine neden olmaktadır. Yeni bir göç olarak adlandırılan bu olay, büyük bir nüfus hareketliliğine, yeni bir endüstri yaratılmasına yol açmış ve yeni yeni birçok yerleşmenin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Tatil yapmak, dinlenmek, sağlık kazanmak gibi nedenlerle yılın belli zamanlarında ve belirli süreler içinde gidilen bu yerler "sayfiye yerleşmeleri" olarak anılmaktadır.

19. yüzyıl'ın ikinci yarısında ulaşım olanaklarının gelişmeye başlaması, şehirsel alanlardan en yakın kıyılara ve kırsal alanlara doğru olan insan akımı, uzaklık algısının zamanla değişmesi ile şehirsel alanların yakınında gelişen sayfiye yerleşmelerinin şehirlerin büyümesinin etkisiyle şehrin bir parçası haline gelmesi gibi nedenlerle, şehirsel alanların yakınında gelişen sayfiye yerleşmeleri, kent merkezlerinden daha da uzaklaşmıştır. Örneğin, İstanbul'da sayfiye yerleşmeleri 19. yüzyıl'ın ikinci yarısında, Boğaziçi, Adalar, Yeşilyurt, Yeşilköy, Suadiye ve Bostancı gibi bölgelerde ortaya çıkarken, 20. yüzyıl'ın ortalarından itibaren ise Kumburgaz, Bayramoğlu ve Silivri gibi bölgelere, ilerleyen zamanlarda daha da uzaklara kaymıştır. "Sayfiyeye gitme" biçimindeki yer değiştirme olayı, "tatil" kavramının ortaya çıkmasıyla şekil değiştirerek rekreasyon faaliyeti halini almış ve buna paralel olarak gidilen sayfiye yerleri de modaya uygun biçimde değişmeye başlamıştır. Yani sayfiyeye gitme alışkanlığı başlangıçta "iç turizm" konu başlığı altında incelenirken, ulaşım olanaklarının gelişmesiyle "dış turizm"in konusu da olmuştur. Bunun nedeni zaman geçtikçe insanların, yurtiçi yanında, yurtdışındaki sayfiye yerleşmelerini de tercih etmeye başlamalarıdır.

Bu bölüme kadar anlatılanlar ışığında görülmektedir ki, sayfiyeye gitmek iç turizmin de, dış turizmin de konusu olabilmektedir. Ancak çalışma konumuz kapsamında İstanbul il sınırları içinde geçmişten günümüze gelişen sayfiye yerleşmeleri incelenmektedir. Bu yerleşmelerin gelişimi özellikle 1851 yılında Şirket-i Hayriye'nin kurulmasıyla birlikte

hızlanmış, 1970'lerde ise sayfiye için gidilen bölgeler, İstanbul il sınırlarından uzaklaşmıştır. Bu nedenle özellikle incelediğimiz 1851-1980 arasında İstanbul'unda sayfiye yerleşmelerine doğru gerçekleşen akım iç turizmin özel bir biçimini oluşturmaktadır.

Özellikle 1851-1980 yılları arasında İstanbul'da sayfiyelere doğru gerçekleşen insan akımı, "iç turizm"in çeşitlerinden ilk ikisiyle ilgilidir. Şöyle ki, iç turizmde birinci olarak insanlar şehirsel alanlardan en yakın kıyılara doğru hareket etmişler, böylece şehirsel alana en yakın kıyı bölgelerinde sayfiyeler gelişmiştir. İstanbul'da da 19.yüzyıl'ın ikinci yarısından itibaren gelişen sayfiye bölgeleri, Boğaziçi ile birlikte Bostancı, Suadiye, Erenköy ve Adalar bölgelerinin kıyı kesimleridir. İkinci olarak ise, yine şehirsel alana en yakın kırsal alanlara doğru bir akım gerçekleşmiş ve kırsal bölgelerde sayfiye yerleşmeleri gelişmiştir. İstanbul'da Çamlıca, Bağlarbaşı gibi bölgeler, Kadıköy-Kartal tren yolu ile Yeşilköy-Florya-Zeytinburnu tren hattı boyunca gelişen sayfiye bölgeleri, kırsal alanda gelişen sayfiye yerleşmelerine örnektir. Görülmektedir ki, İstanbul'un sahip olduğu coğrafi konum nedeniyle, özellikle 19. yüzyıl'ın ikinci yarısından 20. yüzyıl'ın son çeyreğine kadar, İstanbul'un yakın çevresinde hem kıyı alanlarında hem de kırsal alanlarda sayfiye yerleşmeleri ortaya çıkmıştır.

2.1.3 Turizm Olgusuyla İlgili Genel Terminoloji

Boş Zaman: Kişinin işle ilgili sorumluluklarına, kendisinin ve ailesinin bakımına ayırdığı zaman dışında kalan, dolayısıyla zorunlulukların olmadığı, özgür bir zaman birimidir. Boş zaman insanın zorunluluklara bağlı olmadan amaç ve şart belirtmeden, kişinin eğilim ve arzusu yönünden kendi yaşam tarzına uygun şekilde, başkalarıyla birlikte ve tek başına meşguliyeti ve dinlenmesi için hak ettiği zamandır.

19. yüzyıl'ın sonlarından başlayarak boş zamanın artması dört nedenden dolayı ortaya çıkmıştır;

- Çalışma günlerinin azalması,
- Hafta tatili,
- Yıllık izinler,
- Emeklilik yaşının öne alınması [14].

Boş zaman değerlendirme aktiviteleri evde müzik dinlemek, kitap okumak, sinemaya ve tiyatroya gitmek, spor vb. olayları izleme ve bunlara katılma ile piknik yapmaktan günlük ya da daha uzun sureli gezilere kadar geniş bir perspektifte karşımıza çıkmaktadır. Sayfiyeye gitmek, yazlık ev ya da hafta sonu evi gibi ikincil bir konutta vakit geçirmek de bir boş zaman değerlendirme aktivitesi olarak bu geniş perspektifte yerini alır.

Mevsimlik Göç: Almanca literatürde "saisonbedingte wandering", Fransızca'da "migration saisonneire", İngilizce'de ise "seasonal migration" anlamlarına gelmektedir. Belli mevsimlerde bir yere göçen ve o mevsimin sonunda eski yerlerine dönen kimselerin, kümelerin devinimine verilen addır [15].

Rekreasyon: İnsanların "varoluş" (uyuma, yeme, içme vb.) ve "geçim" (çalışma, işe gidiş-geliş, çocuklar için okul vb.) için gerekli olanın dışındaki tüm zamanlar olarak tanımlanan boş zamanlarda yaptıkları faaliyetlerdir [13].

Gerek rekrasyona duyulan ihtiyaç gerekse de bu ihtiyacın giderilmesi için yaratılan kolaylıklar sanayileşme ve şehirleşmenin ortaya çıkardığı sonuçlardır. Uygulamada rekreasyon, çok çeşitli arazi kullanış şekillerini ve çok sayıda faaliyet grubunu ifade eder. Rekreasyon, turizm, boş zaman, spor, oyun ve bir ölçüde de kültürle iç içe geçmiştir.

Rekreasyonda coğrafi farklılıklar önem taşır. Donmuş bir dağ gölü de, tropikal bir plaj da rekreasyon kaynağı olabildiği gibi, hava kirliliğinin olmadığı dağlık alanlar kadar, hava kirliliğinin yüksek düzeyde olduğu ama çok çeşitli çekiciliklere sahip bazı büyük şehirler de aynı derecede arzulanan rekreasyon mekanları olabilmektedir [13].

Rekreasyon faaliyetleri çeşitli şekillerde sınıflanmaktadır. Genellikle "kapalı" ve "açık" mekanlarda sürdürülmelerine göre sınıflanabildikleri gibi, insanların "katılımcı" veya "izleyici" olarak bu faaliyetleri gerçekleştirmelerine göre "aktif" ve "pasif" olarak da sınıflanabilmektedirler. Aslında rekreasyon faaliyetleri için daha sık kullanılan ayrım, "şehirsel" ve "kırsal" şeklinde olandır. Sayfiyeye gitmek de kırsal alanda gerçekleştirilen rekreasyon faaliyetlerinin bir parçasıdır [13].

Kırsal rekreasyon faaliyetleri, gerek tatil süresi gerekse de rekreasyon alanlarının yakınlık ve uzaklığına, yani mesafesine göre değişmektedir. Hafta ve yıl içinde

rekreasyona ayrılabilir zamanın değişik uzunlukta olması, farklı hareket tiplerinin yarattığı farklı kalıpların birbirinden ayırt edilmesini kolaylaştırır. Günlük, haftasonu ve yıllık tatillerde gidilecek yerlere karşı olan eğilimler de böylece belirlenebilir.

Rekreasyon bir anlamda da, bir yerden başka bir yere gitmek ya da yer değiştirmek demektir. İster bir caddede karşıdan karşıya geçilsin, isterse dünyanın uzak bir yerine tatile gidilmek istensin, rekreasyonun birçok türüne erişmek için belirli bir mesafe içinde hareket etme zorunluluğu vardır.

Kısa sureli tatillerde, yolculukta fazla zaman harcamak istenmemesi nedeniyle, genellikle şehre yakın günlük gidilip gelinebilecek yerler tercih edilir. Yolculukta birkaç saatten fazla zaman harcamaya istekli olmak ise hafta sonu tatilleri için mesafe sınırını daha genişletirken, ev dışında birkaç gece geçirecek olanlar ise daha da uzağa gitmektedirler.

Haftasonu kuşağının genişliği şehirsel merkezin büyüklüğüyle de ilgilidir. Geçilmesi gereken şehirsel alan çok genişse, zorunlu olarak metropoliten alan içinde ve yakınında olmak gerekebilmektedir. Ancak günümüzde ulaşım alanındaki gelişmeler ve yollardaki iyileştirmeler yanında, mesafe algılama kavramı da oldukça değişmiştir. Araştırmalara göre genellikle, zaman-mesafe olarak iki saate kadar olan bir araba kullanma mesafesi (160-200 km) göze alınmakta, ancak bunun daha üzerinde mesafeler de aşılabilmektedir [13].

Seyahat: Kişi ya da nesnelerin (uçak, bot, tren vb.) uzak yerler arasında gerçekleştirdiği devinimdir. İnsanları seyahat etmeye iten sebepleri şöyle sıralayabilir;

- Fiziksel ihtiyaçlarını gidermek için (Yorgunluktan kurtulmak, bir faaliyet ya da hareket yapma isteğini gidermek),
- Toplumsal ihtiyaçları karşılamak için (Toplumsal ilişkileri geliştirmek, toplumsal görevlerden bir süre için kurtulma isteği),
- Statüyle ilgili ihtiyaçlardan (Rahatlık ihtiyacından, başkalarının hayranlık duyacağı farklı toplumsal statüye kavuşmak ihtiyacı),
- Zihinsel ihtiyaçlardan (Zihinsel yorgunluktan kurtulmak, karışıklık ve riskten kurtulmak).

2.1.4 İstanbul'daki Sayfiye Olgusuna İlişkin Terminoloji

2.1.4.1 Biniş

Osmanlı tarihinde, padişah gezilerine "biniş" ya da "biniş-i hümayun" denmektedir. Sarıcaoğlu [16]'da, "biniş-i hümayun"u, padişahların atla veya kayıkla, sarayiçi/saray dışı ve suriçi/sur dışındaki olağan gezileri olarak tanımlamakta, bu gezilerin yapılması için pazartesi ve perşembe günlerinin tercih edildiğini ancak diğer günlerde de binişe çıkılabildiğini vurgulamaktadır. İnciciyan ise [17]'de binişi, padişahın yazlığa veya herhangi bir dinlenme yerine ailesiz gidişi olarak tanımlamaktadır. Bilinen iki tür biniş-i hümayun bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, padişahın bilinen kostümlerle ve biniş takımıyla yaptığı "açık biniş-i hümayun"lardır. İkinci biniş türü ise, padişahın kendini gizleyen elbiselerle, törensiz ve yanında kimse olmadan ancak birkaç kişiyle ve sıradan kayıklarla yaptığı "biniş-i hümayunlardır ki, buna da "tebdil-i biniş" denmektedir. Sarıcaoğlu, sadrazamların binişlerini ise, "biniş-i asafi" olarak tanımlamaktadır [16]. Biniş gezileri, günübirlik ya da birkaç günlük kısa geziler şeklinde olabilmektedir. Ayrıca padişahların biniş amacıyla sık sık gitmeyi tercih ettikleri yerlerde, dinlenme amacıyla kullanmaları için "biniş köşkleri" yapılmıştır. Her padişahın beğenisine göre tercih ettiği biniş yerleri farklı olmuştur. Örneğin biniş gezileri için, I.Abdülhamit, Beylerbeyi'nde Havuzbaşı, Defterdar Bağı, Kuleli bahçesi, Fenerbahçe, Sultaniye, Çubuklu ve Büyük Çamlıca'yı; I.Mahmut, Göksu, Küçüksu, Şerefabad Kasrı, Çubuklu Mesiresi, Beylerbeyi'ndeki Fıstıklıbahçe Bebek bahçesini, III. Mustafa ise, Yemişçibaşı Bağı, Göksu, Tokat Bahçesi, Fener Bahçesi ve Havuzbaşı'nı tercih etmiştir [16].

2.1.4.2 Şitaiye

"Şitaiye" sözcüğü Arapça kökenlidir ve Türk Dil Kurumu'nun Sözlüğü'ne göre, "kış mevsiminde kullanılan yer, kışlık" anlamına gelmektedir [3]. Şitaiye kavram olarak, "sayfiye" kavramının tam olarak zıt anlamlısıdır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde incelenen belgelerde, "mevsim-i şita" ve "şitaiye sarayı" ifadeleri kullanılmakta ve hem kışın oturulan bölge hem de kış mevsiminde oturulan konut ifade edilmektedir [18], [19], [20], [21].

2.1.4.3 Göç

"Göç", kelime anlamı olarak, "taşınma, yurt değiştirme ya da hicret" olarak anlaşılsa da, İstanbul'da göç dendiği zaman, yaz mevsimi geldiğinde Suriçi, Eyüp, Galata ve Beyoğlu'ndan şehrin sayfiye bölgelerindeki köşklere, yalılara, kasırlara taşınmak anlaşılmıştır. Göç kavramı ilk etapta, Osmanlı padişahlarının yazlığa gitmeleri için kullanılan bir kavram iken, 19. yüzyıl'ın ikinci yarısından itibaren sadece padişah ve saray çevresi için kullanılmamış, halkın tüm sınıflarının sayfiyelere gidişini anlatmak için kullanılan genel bir terim olmuştur.

Padişah ve saray çevresinin sayfiyelere gidişi, toplum açısından başlı başına bir tören olmuştur. Bahar mevsiminin sonuna doğru, padişahın "göç fermanı" yayınlamasıyla hem saray hem halk sayfiyeye gidebiliyordu. Bu izin belgesine "göç fermanı" denmiştir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde sayfiyelere gidilmesine ve sayfiyelerden şehre dönülmesine izin veren bu belgelerle karşılaşmak mümkündür. Ulaşılan belgeler, 1851 ile 1891 tarihleri arasına aittir. İzinlerin yayınlandığı aylar, sayfiyelere gidiş için, senenin hava şartlarına göre bazen mart sonu, bazen nisan ayı içi, bazen de mayıs başıdır. Sayfiyelerden dönüş için ise, ekim ve kasım aylarında izin verilmiştir. Bu belgelerde verilen izinlerin daha çok genel olduğu, sayfiyeye gitmek isteyen tüm devlet görevlilerini, sefirleri ve halkı kapsadığı görülmektedir [22], [23], [24], [25], [26], [27], [28], [29], [30], [31], [32].

Saray görevlilerinden kimlerin sayfiyeye gideceği ve sayfiye mevsimi süresince aralarında nasıl bir görev dağılımının yapılacağı önceden belirlenmiştir. Bu durum Tanıl Bora tarafından [5]'te şöyle aktarılmaktadır: "Tanzimat'tan önceki devirde devlet erkanı ve ricali, İstanbul ayan ve eşrafı, diledikleri anda kışlık konaklarından yazlık yalı ve köşklerine taşınamazlar ve yalılarından, köşklerinden de diledikleri zaman kışlık konaklarına dönemezlerdi. Yazlık ve kışlık göçleri, her yıl, havaların icabına uyularak hükümet tarafından bildirilirdi. Daha önce gidildiği, daha önce dönüldüğü ve gidişte dönüşte fazlaca gecikildiği taktirde şüpheler uyandırırdı. Herkes yalıya köşke gittiği halde bu herifin konakta işi ne? Muhakkak bir fesat ile meşgul olacaktır, denilirdi."

Tanıl Bora, halkın sayfiyelere gidişini ise şöyle anlatmaktadır: "Halk için yazlık göç hayli masraflı olurdu, yazlığa çıkan aileler de orta tabakadan tam refaha kavuşmuş olanları

ile kibar ve rical takımı idi. Yazlığa çıkanların çoğunluğu da kendi mülkleri olan yalı ve köşklere giderlerdi. Köşk ve yalıların hepsi dayalı döşeli idi. Yazlığa yalnız yazlık giyim eşyası ve gerekli mutfak eşyası götürülürdü. Bendegan da çamaşır bohçaları ile yataklarını alırlardı. Kira ile tutulmuş bir köşke veya yalıya gidildiğinde ise giyim ve mutfak eşyasına yatak denkleri, nakli kolay ve vücudu zaruri bazı ev eşyası eklenirdi. İstanbul içinden Rumeli yakasında bir yere göçte, (Yeşilköy, Boğaz'ın Rumeli yakası köyleri gibi) götürülecek eşya manda ve öküz arabalarına yüklenerek nakledilirdi. Anadolu yakası göçleri daha külfetli olurdu, eşya evvela araba ile Sirkeci'de bir iskeleye indirilir, arabadan gidilecek köyün pazar kayığına yüklenir, kayıktan yalıya çıkarılırdı, eğer geride bir köşke gidiliyorsa, oradan da tekrar bir arabaya yüklenirdi" [5].

İstanbul'daki sayfiye mevsimleriyle ilgili anılarını yazan birçok yazar eserlerinde, şehirden sayfiyeye göç ya da sayfiyeden şehire göç etme ile ilgili düşüncelerini belirtmişlerdir. Sermet Muhtar Alus [33]'te 19. yüzyıl'ın ikinci yarısında Osmanlı toplumunda sayfiyeye gitme hazırlıkları şu şekilde hoş bir dille anlatılır: "O zamanlar üst kademe paşalar ve beylerin değil, bu gibilere nispetle daha önemsiz, kalem müdürü, başkâtibi gibi orta tabaka kimselerin de yaza mahsus sayfiyeleri mevcuttu. Kodamanlarınki bittabi kaşane (Büyük süslü köşk, saray gibi yapı), sahilsarayı; öbürlerininki yedi sekiz odalı köşk, yalı..... Nisanın üçüncü haftası tamamlanacağı sıralar konaklarda, evlerde taşınma lafları başlardı.....Taşınma mutlaka hıdrellezden evvel olurdu. Büyük konaklılara hava hoş. Uzun boylu toplanma, gidecekleri kalacaklardan ayırma falan yok. Zira köşk, yalı lebalep dolu; kışlıklar şitaiyede (kışlıkta), yazlıklar sayfiyede. Birkaç gün evvel kâhya kadın veya başkalfa ile iki halayık gönderip ortalığı sildirip süpürttün mü, ağır kumaşlı, perdelere sarılmış patiskaları çıkarttın mı kafi... Öbür tabakalar öyle mi ya? İğneden sürmeye kadar her şeyin götürülmesi şart. Maşayı unutsan geçici kıptiyi nerede bulacaksın? Ateş elle tutulur mu? Günlerce derlenip toparlanıldıktan sonra eşyalar denk edilir, başlarda çatkı, ev çatıdan bodruma kadar gıcır gıcır silinir, sabah karanlığında da çıngırtılı yük arabası kapının önüne dayanırdı... Yüksek kişiler içinde akıllı davranıp peşin cariyeler göndererek yerleşme işlerini aradan çıkaranlardan gayrısı, yani hoppadak göç edenlere, adımlarını atar atmaz çile çok...Kapıdan taşlığa dalınınca ekşi ekşi ayak, sası sası kir kokusu. Yukarı çık, her yer zindan; çünkü pancurlar, kafesler sımsıkı kapalı. Pencereleri açıp bir de etrafa bak, her

taraf toz deryası. Hanfendi başta olmak üzere derhal kalfalar, ahretlikler kolları paçaları sıvarlar. Çıtkırıldım küçük hanfendi kendi odasında soluğu alıp yeldirmeleri, kaşpusiyerleri, dantelli şemsiyelerinden modası geçenleri, dalkavuklarına behşetmek için ayırdıktan sonra piyanosunun akordunu denemekle meşgul. Toruncuklar oyuncak odalarında oyuncaklarıyla oyunda."

Pier Loti ise [34]'te, 1910 yazında sayfiye mevsimini geçirmek için Kandilli'ye taşınmasını şöyle anlatmaktadır: "Taşınmak için Kandilli'deki pazar kayığını tuttum. Kıyıda her köyün kendi pazar kayığı vardır. Türkler bunları baharda Boğaz kıyılarına oturmaya gelirken, sonra da güz serinliği başlayınca İstanbul'a dönmek için kullanırlar. Öğlenleyin, adamlarımı, eşyayı, her şeyi o kayığa bindirdim, meltem iyi esiyordu, yelken açıldı, kayık Boğaz'ın sürekli akıntısında sürüklenerek uzaklaştı." Diğer bir yazar Yusuf Mardin, 1925-1930 arasında ailesiyle yazları geçirdiği Kocataş Yalısı'ndan şehre dönme mevsimi geldiğinde hissettiklerini [35]'te, şiirsi bir betimlemeyle şu şekilde ifade etmiştir: "Kocataş Yalısı'nı ve yalıda oturanları en çok etkileyen ay Eylül ayıydı. Üstünden geçen kışların romatizmasıyla inleyen tahta basamaklar yazın sıcak günlerinde sessiz bir rahatlığa kavuşmuşken, Eylül'de yeniden gıcırdamaya başlar. Yalıda oturanların gönüllerine ılık bir dudak gibi değmesiyle ruhlarında sevgi yankıları uyandıran yaz günlerini bütün duygululuğu ve içliliğiyle izleyen Eylül, bir yandan yaprakların yeşillerini tunçlarıyla değiştirirken, öbür yandan su seslerinin akışına gizli bir üzüntüyü damlatır..." Son olarak da 1929 yazında Çizmeciyan, Sarıyer'deki sayfiye evlerinden Osmanbey'deki kışlık evlerine dönüşlerini [36]'da şu şekilde anlatmaktadır: "...Bütün gece halam, annem ve hizmetçimiz Takuhi Dudu çalışıyorlar. Birçok şey dolaplara kalkıyor, bavullar dolduruluyor. Teldolap boşaltılıp, içindekiler Pupulik Hanım'a veriliyor. Pencerelerden nakışlı yeni perdeler çıkarılıp yerine eskileri asılıyor, öyle ya geçen geldiğimizde onları lekeli bulduk...Biz her sene Sarıyer'e şöför Halil Efendi'yle gidip döneriz. Ama şimdi onu bulmak imkansız. Valizlerle vapura binmek de çok zor, hele kadın kişiler için. Tanıdık bir arabacı bizi ve bavullarımızı Osmanbey'e kadar götürebileceğini söylüyor."

Osmanlı'nın son döneminde popüler dergilerden biri olan Servet-i Fünun Dergisi'nde yazlıklara taşınma ve yazlıklardan kışlıklara geri dönüşle ilgili 1902 ve 1920 tarihleri arasında pek çok makale yayınlanmıştır [37], [38], [39], [40], [41].

2.1.4.4 Sayfiye Eğlenceleri

Mesireye Gitmek: Mesire kelimesinin, Türk Dil Kurumu'nun sözlüğüne göre sözlük anlamı, "gezinti yeri, gezilecek yer"dir [3]. Arapça kökenli bir kelime olan mesire, gezinti eylemine dayanılarak üretilmiştir ve yer kelimesiyle birlikte oluşturduğu "mesire yeri" söz grubu ise, gezinti ve rekreasyonel eylemin gerçekleştiği mekânı işaret etmektedir. Mesire yeri söz grubunun anlamı, mesire yerlerinin sunduğu mekânsal potansiyellere ve kullanıcıların mekânı çok amaçlı olarak kullanımına bağlı olarak ortaya çıkan yaşantı biçiminin sonucunda genişlemiş ve gezinti eylemine ek olarak birçok açık alan rekreasyonel eylemini içerecek şekilde dönüşmüştür [42].

Tarih boyunca, şehir hayatının aileyi ve özellikle kadını eve bağlayan şartları sebebiyle tabiatı çok seven Türk insanı mesirelere gitmek, kır gezintileri düzenlemekten çok hoşlanmıştır. Denilebilir ki mesireye gitmek, İstanbullu Türk ailesinin en eski ve en büyük eğlencesi olmuştur. Mesireler genellikle Küçüksu ve Göksu, Fenerbahçe, Moda Burnu, Büyükdere, Kağıthane gibi yerlerdir. Karadaki gezilere at, katır veya büyük, üstü kapalı ve çok süslü öküz arabaları üstünde gidilmiştir.

Özel kullanıcı gruplarının kullandığı mesire yerlerini, padişahın ve saray erkânının kullandığı mesire alanları (saray bahçeleri, hasbahçeler, bağlar, meyvelikler, kıyı köşklerine ait bahçeler) ve bireysel kullanıcıya ait, özel mülkiyetli, özel kullanıcı grubunun kullandığı mesire alanları olarak ikiye ayırmak mümkündür. Kamusal kullanıcı grubunun kullandığı mesire yerleri, çayırlar, koruluklar, yaylalar gibi kamusal kullanıma sahip, genellikle büyük grupların toplanmasına olanak verecek boyutta olan açık mekânlardır (Şekil 2.1). Bu mekânlar gösterilerin, güreşlerin, cirit oyunlarının ve gölge oyunlarının sunulduğu yerlerdir ve bu mekânların kullanıcıları saatlerden günlere kadar değişen bir zaman dilimi boyunca mekâna ait belli bir alanı kullanıp, çadırlarını bu alana kurmaktadırlar (Şekil 2.2) [42].

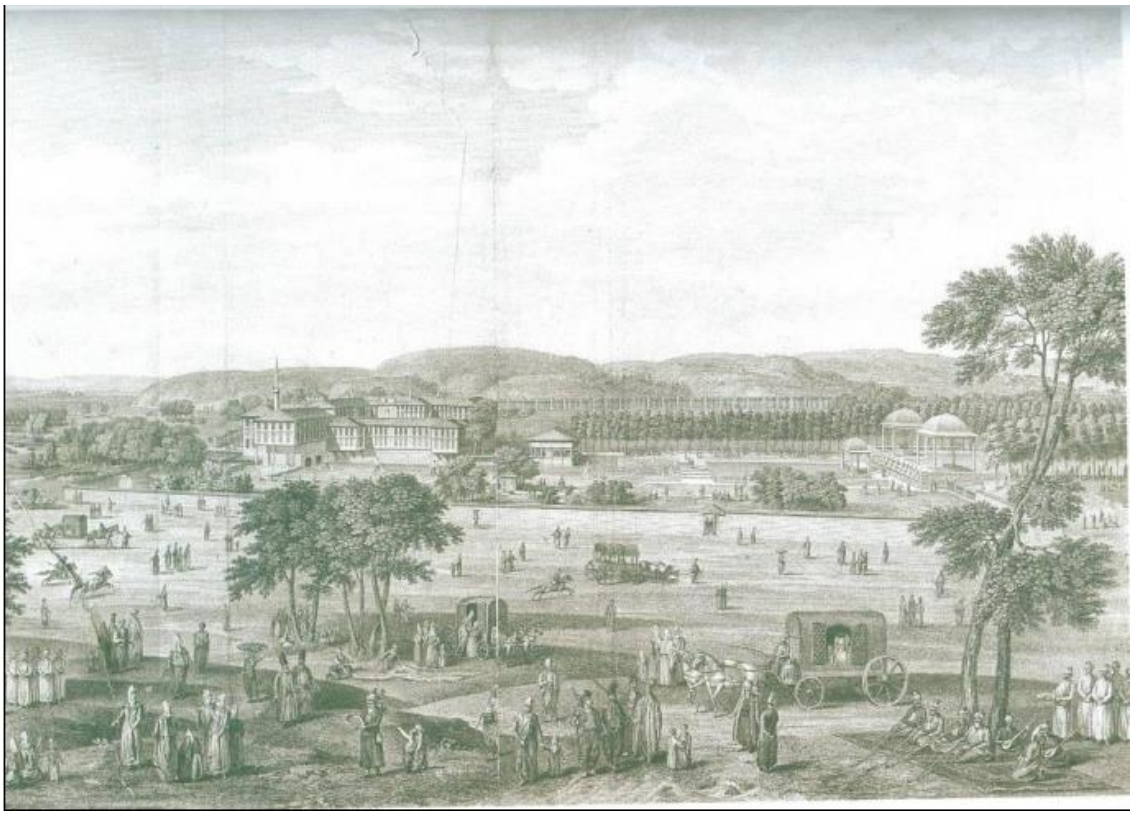

Şekil 2.1 Sadabad Mesiresi [42]

Şekil 2.2 Kağıthane Mesiresi [43]

19. yüzyıl'ın ortalarında İstanbul'un mesire bölgelerine halkın ilgisi öylesine artmıştır ki, 1846 yılında Takvim-i Vakayi gazetesinde toplumun mesirelerde uyması gereken kuralları yayınlama gereği duyulmuştur. Gazetede yayınlanan metin şu şekildedir: "Boğaziçi'nde kadınlar Cuma günlerinde yalnız Küçüksu ve Göksu ya gidip başka hiçbir seyir yerine gitmeleri yasaktır ve cuma günüyle Pazar gününden başka kadınların sair Boğaziçi seyir yerlerine gitmeleri caiz olup, fakat erkek bulunduğu halde gayet edibane ve erkekler dahi yoluyla hareket ederler ve Cuma günü erkeklerin zikrolunan Göksu ve Küçüksu'ya gitmeleri yasak olup sair seyir yerlerine gidebilirler ve Üsküdar taraflarının seyirleri pazartesi ve Perşembe günlerinde yalnız taifeyi nisaya mahsus olup erkek gitmesi yasaktır. Ve bu iki günden başka dahi kadınların bu Üsküdar seyirlerine gitmeleri caiz değildir…Boğaziçi'nde Kalender nam mahalde ve Maslak dedikleri yerde sair seyir yerleri gibi her cinse ayrı mahaller olmadığından ve buralara ehl-i İslam kadınlarının her ne gün olur ise olsun azimetleri caiz olmayacağından eğer hilafında hareket görülür ise haklarında tedibat-ı şedide icra olunacaktır" [44]. Basında çıkan haberlerin dışında, mesire yerlerinde halkın uyması gereken kurallarla ilgili, farklı tarihlerde çok sayıda emir yayınlandığı görülmektedir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bu konuyla ilgili birçok belgeye ulaşılmıştır [45], [46], [47], [48], [49], [50], [51], [52], [53], [54], [55], [56].

Mesire alanlarında düzenlenen sosyal etkinliklerden biri lonca esnafının yaz gezmeleridir. Lonca esnafı, yaz mevsimine rastlayan peştemal kuşanma merasimlerini bir kır eğlencesiyle birleştirerek Çırpıcı, Veliefendi, Fenerbahçe, Göksu, Sarıyer gibi mesirelerde yapmakta ve bu etkinliklere "esnaf teferrüçleri" adı verilmekteydi [57].

Mesire geleneğinin Osmanlı kültüründe tam olarak hangi dönemde başladığı bilinmemekle birlikte geçmişi çok eskilere dayanmaktadır. Halk mesireye gitmek için öncelikle şehre yakın olan mesire yerlerini tercih etmiş, 19. yüzyıl ortasından itibaren ulaşım olanaklarının gelişmesiyle ve sayfiye evi sahibi olma geleneğinin yayılmasıyla, halkın gittiği mesire yerleri şehir merkezinden uzaklaşmıştır. 1911 tarihli Servet-i Fünun Dergisi'nde mesirelerle ilgili yazılmış olan bir makalede, halkın 19. yüzyıl'a göre kentin gelişmesi nedeniyle artık daha uzaktaki mesire yerlerini tercih ettiğine dikkat çekilmektedir [58]. Günümüzde mesire geleneği şekil değiştirmekle birlikte hala devam etmektedir. İstanbul hızla büyümekte ve şehir içindeki yeşil alanlar gittikçe

azalmaktadır. Gerekli ulaşım olanaklarına sahip olanlar elbette kent dışındaki uygun yeşil alanlara gidebilmektedir ancak bu imkanlara sahip olmayanlar, şehir içinde hatta otoban kenarlarında bulduğu her yeşil alana yönelmekte, özellikle tatil günlerinde bu bölgeleri mesire amaçlı olarak kullanmaya devam etmektedir. Bu bağlamda, gerçekleştirilen bu eylemin burada açıklanan anlamdaki mesire kültürüyle ne kadar ilişkili olduğu tartışma konusudur.

Donanma Geceleri: Asırlardan beri sallar üstündeki ışık oyunları bilinmekte ve bunlar önemli gecelerde düzenlenen etkinliklerde yer almaktadır. Fakat 19. yüzyıl'da bu şenlik geceleri daha sık tekrarlanmaya ve donanma şekilleri de daha fazla gelişmeye başlamıştır. Donanma geceleri, özellikle hükümdarın seyahatlerden dönüşlerinde, tahta çıkış yıldönümlerinde, şehzade ve sultan doğumlarında yapılmıştır. Kabacalı'nın [59]'da verdiği bilgilere göre, II. Mahmut, Boğaziçi'nde vükela yalılarını ziyaret eder ve bazen gece yatılarına kalırdı. Böyle geç saatlere kadar kalınan yalılarda padişah için yalnız ziyafet düzenlemekle yetinilmez, bina ışıklarla donanır ve deniz üstünde türlü renkli fişeklerin atılışı seyredilirdi. Abdülmecit'in 1845'te yaptığı Rumeli seyahatinden dönüşünde İstanbul'da büyük gösteriler ve donanma geceleri yapılmıştır. Üç gece evler ve sahilhaneler önlerinde, karakollarda, kışla ve diğer resmi binalarda kandiller yakılmış, Boğaziçi'nin çeşitli yerlerinde hazırlanan sallarda havai fişekler ateşlenmiştir. Abdülaziz zamanında ışık tertibatında yenilikler olması dolayısıyla donanma geceleri daha güzel yapılmaya başlanmıştır. Tabi ki bunda Avrupa zevkinin etkisinin de artmış olmasının önemli payı vardır. Ayrıca bazı zengin vükela yalılarıyla, sultan yalılarında böyle donanma geceleri büyük masraflarla, o vakite kadar görülmemiş aydınlatma elemanlarıyla yapıldığından çok görkemli olmuştur [59].

Mehtap Alemleri: İstanbul'un sayfiye bölgelerinde düzenlenen en önemli eğlence biçimlerinden biri mehtap alemleridir. Akçura'nın [44]'te belirttiğine göre, mehtap seyirlerinin başlangıcı Kanuni'den sonra tahta çıkan oğlu II. Selim dönemindedir. Farsça "meh=ay" ve "tab=aydınlık" kelimelerinden kurulu bir birleşik ad olan "mehtab", kelime anlamı itibariyle "ay ışığı" anlamına gelmektedir. Osmanlı toplum hayatında "mehtab" demek, mehtaplı bir gecede Boğaziçi'nde dolaşan bir kayıkta bir saz takımı peşinden onu dinleyerek yapılan gezinti demektir. "Mehtapçılar" demek de bu gezintiye katılanlara verilen addır [60].

III.Mustafa döneminde İstanbul'da bulunan Baron de Tott anılarında, Büyükdere'deki Fransız Sefarethanesi'nde yapılan bir musiki aleminden söz eder. Bu alemi kıskanan semtin Rum halkı, o gece saz takımları ile sandallara binerek sefarethanenin karşısına geçip karşı alem düzenlemişlerdir. Ahmet Hamdi Tanpınar da [61]'de, Tott'un yazdığı bu olay üzerine şu yorumu yapar: "Bu rekabet Tanzimat'ın Boğaz'daki mehtap alemlerinin başlangıcı sayılabilir. Müslüman halkın ve bilhassa ricalin açıktan açığa musiki alemleri yapmalarına devir pek müsait değildi. Bu gibi şeyler, daha ziyade saraylarda, köşklerde, hususi ikametgahlarda yapılıyordu. Tanzimat öncesindeki sazlı sandal alemleri tablolarını uydurma şeyler gibi kabul etmek daha doğrudur."

Tanpınar'a göre ise, mehtap alemlerinin başlaması için Abdülaziz dönemine gelmek gerekmektedir. Ahmet Hamdi Tanpınar şöyle devam eder: "Abdülaziz döneminde şehrin yarısı mehtaplı gecelerde suda "gümüş servi"seyrine çıkıyordu. Akşamları ise serinlemek için yavaş yavaş kadınların da katıldığı deniz gezintileri vardı. Musiki bu devirde peyzajın çok doğal bir tamamlayıcısı olur. Ve onunla Kanlıca, Bebek, Mihrabad, Boğaz koyları ve Çamlıca tepelerinin modası başlar" [61].

Uzunca bir dönem Boğaziçi'ne imza atacak bu alemleri, 1935 yılında yetmiş yaşında ve yaşayan en yaşlı Şirket-i Hayiye kaptanı olarak bilinen Eksenefon Efendi, 19. yüzyıl'ın son çeyreğinde yaşadığı biçimiyle şöyle anlatmıştır: "Mehtaplı gecelerde, karşıdan karşıya bir zincir hasıl olurdu. Bu zinciri vücuda geçiren sandallar, kayıklardı. Saz sandalı denize açılınca peşine kayıklar takılırdı ve bu kayıkların adedi bini çok geçerdi. Yanık bir taksimi müteakip başlayan sazların ve sesin hazin, tatlı, kıvrak ve coşkun nağmeleri bütün denizi kaplar, sahillerde tatlı akisler yapardı ve bu konser sabahlara kadar büyük bir neşe ve vecd içinde devam ederdi. Saz geceleri taksim edilmişti. Bütün Boğaz halkı bilirdi ki, Halim Paşanın saz gecesinden sonra, Nafia muhasebecisi Şeyh Cemal Beyin, ertesi akşam Rumelihisarı önünde Şura-ı Devlet Tanzimat Dairesi Reisi gözlüklü Ali Beyin, daha ertesi gün Kanlıca koyunda İncirköylü Hasan Paşanın geceleri, mehtap alemleri vardır. Zevk ehli olanlar ona göre hazırlanır, sandalına çoluğunu çocuğunu alarak, saz sandallarının kalkacağı sahile gider, beklerdi. Velhasıl Boğaz'da her gece bir eğlence, her gece bir zevk alemi vardı. Sandallar, Pazar kayıkları, kağıt ve cam fenerlerle donatılır, Pazar kayıklarının başında oynayanlar olurdu" [44].

Gökhan Akçura [44]'te mehtap alemlerinin ayrıntılarını şu şekilde sıralamaktadır:

- Zamanın Seçilişi: Mehtap geceleri yılda belki iki, üç, nihayet dört defa tekrarlanırdı. Bu geceler birçok ince hesaplarla seçilirdi. Haziran, Boğaziçi mevsimi için henüz yeni bir aydır. Mevsim daha Boğaz'ın bütün ahalisini toplayamamıştır. Eylülün on beşinden sonra ise rutubet çoğalır. Gelenlerin bir kısmı dağılır. Artık deniz alemi kalmaz. Soğuklar başlar. Boğaziçi'ni balıkçılar kaplar. Bunun için saz genellikle Temmuz, tercihen Ağustos, hele eğer mehtap on beşinden evvele tesadüf ediyorsa, Eylül aylarına rastlayan arabi ayın 12., 13.ve tercihen 15.gecesinde düzenlenirdi. Fakat bu rakamlar bu kadar kesin olmazdı. Zira saz alemi için tabii bulutsuz ve saf mehtaplı bir gece ister, bunu bulabilmekse herşeyden evvel havaya bakar [44].

- Mehtap Bir Kişi Tarafından Düzenlenmelidir: Mehtaplı bir gecede ayrı ayrı dolaşarak birbirlerinin seslerini bozabilecek, rakip gibi karşılaşacak ve sazı takip eden kayak ve sandal kafilesini iki saz takımının dolaşması o zamanki Boğaz için bir rezalet sayılabilirdi. Bu nedenle sazı düzenleyen, tüm Boğaziçi'ne karşı bir sorumluluk üstlenmiş olduğunu bilir "ve geceyi, eğer böyle bir rakibi varsa, daha makbul bir saz hazırlayabilecek daha zangin ve hatırı sayılır birisine bırakırdı. Esasen o zamanlarda servet, mevki ile birlikte gittiğine göre, böyle hareket etmek, izzeti nefsine daha kolay gelirdi [44].

- Saz Heyetinin Seçimi: Mehtabı düzenleyen kişinin önemli bir sorumluluğu da saz heyetinin seçimi ve biraraya getirilişiydi. Sazın geçmiş mehtaplarda, özellikle de, o yılın mehtaplarında dinlenmiş olanlardan aşağı kalmaması ve mümkünse bunlardan üstün olması istenirdi. Sazda biraraya getirilen hanende ve sazendelerin uyum içinde çalacak bir yapıda olması gözetilirdi [44].

- Mehtabın Duyurulması: Gece seçildi, mehtabın sahibi belli oldu, saz heyeti belirlendi. Boğaziçi'nde öyle uyumlu bir toplum yaşamı vardı ki, dönemin "sansürlü ve teşrifatlı gazeteleri böyle bir haberi vermedikleri ve ikide bir yangınları ve mahalleyi ilgilendiren hadiseleri bağıran bekçiler de söylemedikleri halde, nasıl olurdu iyice bilinemez, Şirket vapurlarında ağızdan ağıza yayılmalarla, bu geceleri kollayan kira kayıkçılarının da selamlıklardan yalıların haremlerine kadar ulaştırmalarıyla bütün Boğaziçi halkı hangi gece, kimin mehtabı var bilirdi [44].

- Mehtaba Katılacakların Hazırlıkları: Mehtabı düzenleyenler dışında, bir de katılanlar vardı. Bunlar için bir hayli evvelinden başlayan tatlı bir hazırlık devresi vardı. Hemen her yalının bir çifte olsun kayığı, ya da bir sandal bulunurdu. Hususi sandal veya kayıkları olmayanlar da mahallede en alışık oldukları kira sandallarına haber gönderirler, onları bu gece için ayırtırlardı. Beyler, aralarında sözleyerek hangi kayıkta kimlerle beraber çıkacaklarını önceden kararlaştırırlardı. Mehtap gecesi gelince, bazı beyler, akşamcılıklarından kendilerini alıkoyamazlar, evlerinde rakılarını alıştıkları gizli merasim içinde içtikten sonra çıkarlardı. Bazı orta halli efendilerse yemek yemezler, sandalda, kaçamak oalrak, gizlice biraz rakı içmeye, biraz meyve yemeye karar verirlerdi. Hanımlar sofraya biraz daha erken otururlar ve yemekten sonra, ezan saatiyle bir buçuğa doğru herkes çıkmaya hazırlanırdı. Söz vermiş olan komşular gelirler, kayak veya sandal yalının rıhtımına yanaşır ve bekler, çocuklar, büyüklerin yavaşlıkları yüzünden zaman geçiyor diye telaş ederlerdi [44].

- Mehtabı Düzenleyenin Hazırlıkları: Mehtabı düzenleyen kimsenin saz takımının binmesi için, oturduğu köyün pazar kayığını kiralaması geleneksel bir davranıştı. Bu kayıkların arka tarafındaki düz ve hayli uzunca kısımları hanende ve sazendelerin oturmalarına, saz aletlerinin konmasına pek elverişliydi. Bu kayıkta saz sahibinin bir adamı bulunur; o, herşeyin efendisinin istediği gibi gitmesini temin ederdi. Sazı düzenleyen her kim olursa olsun, hiçbir zaman hanende ve sazendelere ayrılan kayığa binmez ve onlarla birlikte mehtaba çıkmazdı. Böyle bir mehtap gecesinin masrafını göze almak için elbette zengin olmak gerekliydi. Saz pahalıya mal olurdu. Bazen bir sazcı evine, örneğin Cibali'ye gitmek istediğini söyler, o zaman onun için de özel kayak ve sandallar tutulur, gece yarısından sonra, belki de sabaha karşı bunlar uzak semtlere gönderilirdi. İçki, mezeler, saz kayığının kirası, kayıkçıların bahşişleri de hayli masraf tutardı [44].

- Mehtap Alemine Kimler Katılabilir?: Boğaziçi, mehtap gecelerine karşı adeta ikiye ayrılırdı. Rumeli sahilinin Kuruçeşme'ye kadar olan bölümüyle, Kalender'den sonraki bölümü bu gecelerin dışında kalırdı. Çünkü, Kuruçeşme'ye kadar olan köylerde Müslüman olmayan unsurların çokluğu ve yalıların yerinde şehirle hiç ilgisi olmayan bir takım sarayların bulunuşu, bu köylerin mehtaba ilgi duymamasına sebep oluyordu. Boğaz'ın Kalender'den sonraki kısmı da, Sarıyer'e kadar, daha alafranga sayılır ve bu

taraflar da oturanlar da mehtap alemlerine fazla katılmazlar, belki böyle sazlar düzenleneceğini bile bilmezlerdi. Mehtaba katılan yabancılar olsa da, sayıları çok azdı. Bebek'te oturan ve hiçbir mehtabı kaçırmayan Hollandalı doktor dışında, Rumelihisarı ve Bebek'teki İngilizler, Kandilli'deki Fransızlar'ın bazılarının da ara sıra geldikleri olurdu. Türkler arasında alafrangalığa meraklı kişiler mehtap alemlerine burun kıvırarak bakarlardı [44].

- Hareket ve Toplanış: Zevk için dolaşan bütün öteki kayık ve sandallar yalnız ay ışığıyla aydınlanırken hizmetteki pazar kayığı mumları yanmış üç dört fener taşıyarak gelir ve o geceki saz sahibinin yalısından, hanende ve sazendeleri alır, açılır giderdi. Sazın asıl toplantı yerinin Kalender'in önü olması da Boğaziçi geleneğiydi [44].

- Güzergah: Yılda en çok üç dört defa gerçekleşen mehtap alemleri genellikle temmuz, tercihen ağustos ya da eylül aylarına tesadiü eden Arabi ayın on ikinci, on üçüncü, on dördüncü ya da on beşinci gecesi tertip edilirdi. Boğaziçi geleneğine göremehtabın kendine has görenekleri vardı ve bu gezintide takip edilecek istikamet hemen hemen belliydi. Saz sahibinin yalısından çıkan saz kayığı Kalender'e dek tek başına giderdi; çünkü sazın asıl toplanma yeri Kalender'di. Kalender'in önünde çalınan ilk fasıllardan sonra Yeniköy akıntısıyla birlikte İstinye'ye kadar gidlir, İstinye Koyu'na girmeden karşıya geçilir, Kanlıca Körfezi'ne girilirdi. Buralarda yankılardan dolayı hanendelerin gazel okumaları adetti. Suların müsait olduğu gecelerde de bir iki fasıl çalınırdı. Saz kafilesi Kanlıca Körfezi'nden ayrılınca aşağı doğru yoluna devam eder, Kandilli açıklarından Bebek Koyu'na sapardı. Burada da bir iki saz faslı yapılırdı. Bebek Bahçesi'ndekiler de bu saz faslına karadan iştirak ederlerdi. Buradan tekrar Kalender'e dönülür ve alaturka saat gece beş, beş buçuğa doğru kafile dağılırdı [62].

İstanbul'da mehtap alemlerinin hangi tarihe kadar sürdürüldüğü hakkında net bir bilgi yoktur. Ahmet Hamdi Tanpınar [61]'de; "Çok defa Osmanlı istikrazını düşünürken hatırıma 1914 yazında son mehtap alemlerinin başkalarından dinlediğim hikayesi gelir." derse de, imparatorluğun içinde bulunduğu durum düşünüldüğünde bu alışkanlığın savaş yıllarından önceki bir zamanda sona ermiş olduğunu düşünmek daha doğru olacaktır.

1914'ten itibaren, 1930'lara kadar, 1.Dünya Savaşı ile başlayan savaş yılları nedeniyle, Boğaziçi'nde mehtap alemleri düzenlenmemiştir. 1910 tarihli Resimli Kitap Dergisi'nde, 1928 tarihli Resimli Ay Dergisi'nde ve 1926 tarihli Aylık Mecmua dergilerinde yayınlanan makalelerde, 19. yüzyıl'da düzenlenen mehtap alemlerine olan özlem dile getirilmektedir [63], [64], [65]. Şirket-i Hayriye'nin 1930'ların sonlarında başlayan, halkın Boğaziçi'ne olan ilgisini tekrar diriltme çabaları kapsamında, vapurların ve sandalların birlikte kullanıldığı mehtap alemleri düzenlenmiş, ancak bu mehtap alemleri hiçbir zaman 19. yüzyıl'ın ikinci yarısında düzenlenen mehtap alemlerinin keyfini vermemiştir.

Denize Girmek: Denize girme alışkanlığının Türk kültüründe ve dünyada nasıl ortaya çıktığıyla ilgili bir şey söylemek elbette mümkün değildir. 19. yüzyıl'da Avrupa'da Viktoryan Dönemi (1837-1901)'yle birlikte denize girmek, hızla bir boş zaman etkinliğine dönüşmüş, Tanzimat'la beraber Batı'yla daha yoğun etkileşime geçen Osmanlı'da ve imparatorluğun başkenti İstanbul'da da karşılığını bulmuştur.

Deniz suyunun zararlı olduğu inanışı, aslında sadece Osmanlı Devleti'nde değil, Sanayi Devrimi'ne kadar batıda da inanılan bir düşüncedir ve üstelik esmer ya da koyu bir tene sahip olmak alt sınıflara ait bir özellik olarak görüldüğünden, denize girmek üst sınıflar için yapılması düşünülemeyecek bir eylem olarak görülmüştür. Deniz suyunun sağlık için yararlı olduğu düşüncesi, Batı'da modern anlamda dinlenme aktivitelerinin geliştiği Viktoryan Dönemi'nde halk arasında yayılmış, bu tarihten itibaren özellikle İngilizler ile Batı'da ve elbette Tanzimat'ın etkisiyle Osmanlılar'da da hissedilen bir şekilde, küresel dünyanın yaşam ve eğlence biçimlerinde bazı değişiklikler olmuştur. 1773 yılında İngiltere'de Dr. Charles Russel tarafından yayınlanan "Deniz Suyunun Kullanımı" adlı kitapta, çok çeşitli hastalıklardan kurtulmak için deniz suyunun kullanılması önerilmiş, bundan sonra sahiller hızla popüler olmuş ve doktorlar deniz banyosunu reçetelere bile yazmaya başlamışlardır [66].

Denize girme alışkanlığıyla ilgili Osmanlı basınında 19. Yüzyıl boyunca ve 20. Yüzyıl başında pek çok makale yayınlanmış, denize girmenin sağlık açısından önemi üzerinde durularak, denize nasıl girilmesi gerektiğiyle ilgili bilgiler verilmiştir [67], [68], [69], [70]. Ayrıca bu konuda, Doktor Ahmet Şükrü tarafından 1906 yılında "Denize Kimler Girebilir" adlı bir kitap yayınlanmıştır (Şekil 2.3).

Şekil 2.3 Ahmet Şükrü'nün "Denize Kimler Girebilir" adlı Kitabının Kapağı

Osmanlı Devleti'nde denize girme ihtiyacını karşılamak için sahillerde özel mekanlar geliştirilmiştir. Böylece denize girme alışkanlığı toplum tarafından alınırken, kültürümüzle ve İslam'la uyumlu hale getirilmiştir. İnsanların denize girebildiği, sosyal mahremiyet kavramına da aykırı olmayan, denizin üzerindeki bu dört tarafı kapalı mekanlar "derya hamamı" ya da "deniz hamamı" olarak adlandırılmışlardır (Şekil 2.4)

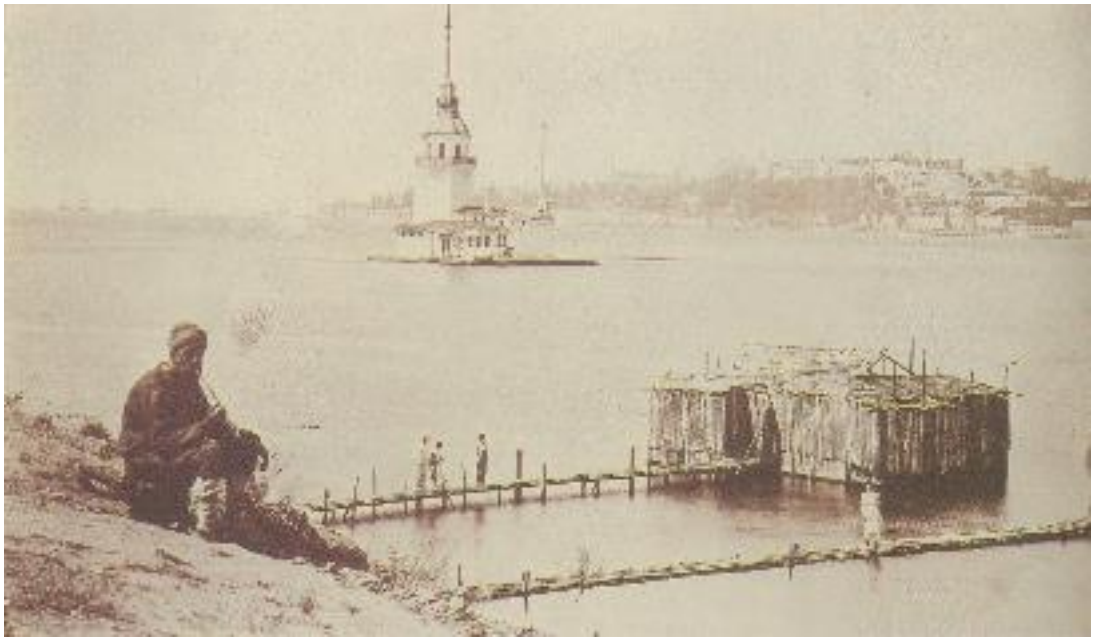

Şekil 2.4 Salacak Deniz Hamamı-1875 [71]

Deniz hamamlarında denize girmek, yüzmekten daha çok normal hamamlar gibi yıkanma esaslıdır. Deniz hamamları özel ve umumi olarak iki tipte yapılmışlardır. Özel deniz hamamları (Şekil 2.6) yalılar önünde, daha küçük, sadece o yalıya ait olarak yapılırken, umumi deniz hamamları (Şekil 2.5) tüm halkın kullanımı için daha büyük ölçekli olarak yapılmışlardır. Deniz hamamlarında toplumsal yapıya uygun olarak gözden uzaklık ve güvenlik ön planda tutulmuş, kadınlar ve erkekler için ayrı ayrı umumi deniz hamamları yapılmıştır.

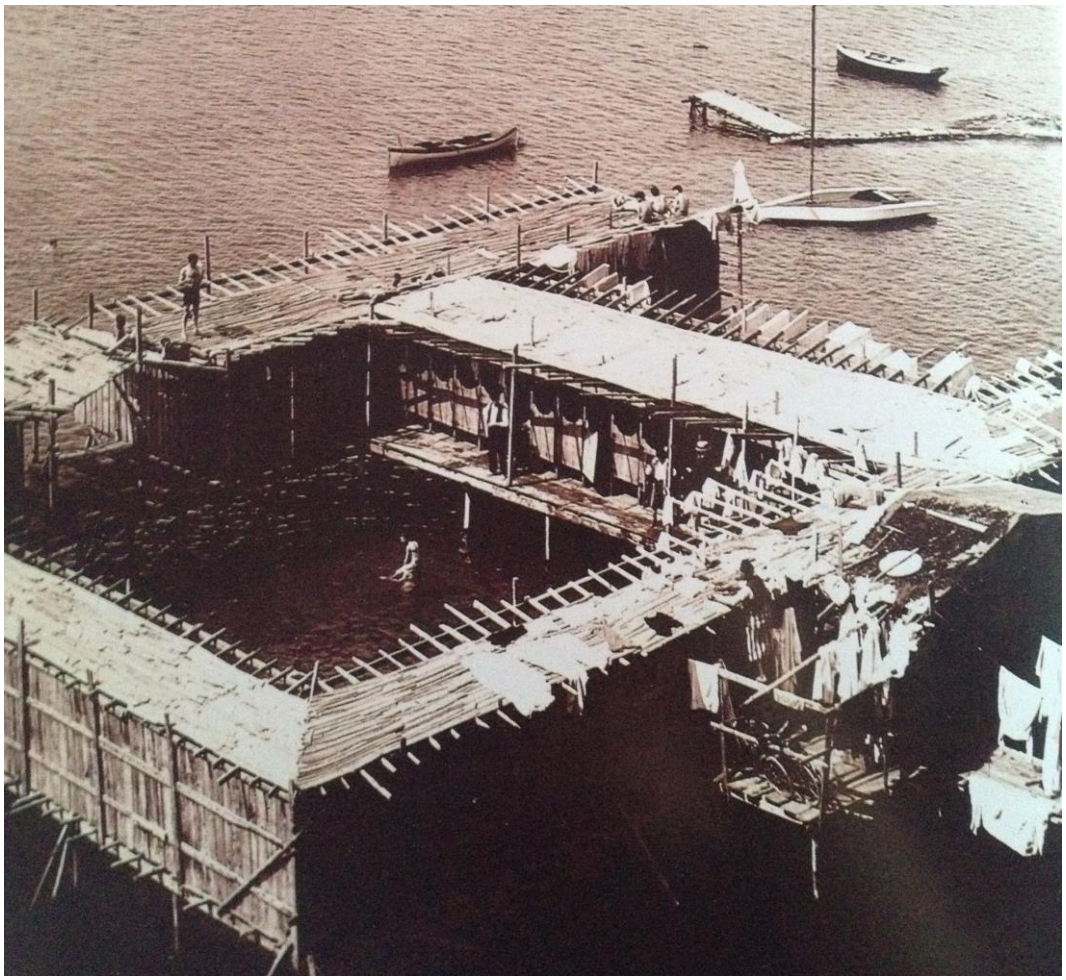

Şekil 2.5 Moda (Umumi) Deniz Hamamı [72]

Şekil 2.6 Büyükdere'de Özel Deniz Hamamı [44]

Osmanlı Devleti zamanında, deniz hamamlarının ilk kez hangi tarihte ortaya çıktığı hakkında kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Beyoğlu [72]'de, 17. yüzyıl'ın ünlü gezgini Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde, deniz hamamlarından bahsettiğini yazmaktadır. Ancak deniz hamamlarıyla ilgili, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yapılan araştırmada ulaşılan en eski belge 1783 tarihlidir. Bu belgede, Davutpaşa İskelesi'ndeki deniz hamamı çeşmesinden bahsedilmektedir [73]. Ayrıca arşivdeki diğer belgeler, deniz hamamlarının sadece İstanbul'a özgü yapılar olmadığını kanıtlamakta, belgelerden 19. yüzyıl boyunca İzmir'de, Çanakkale'de, Samsun'da ve hatta Dicle Nehri kıyısında deniz hamamlarının varlığı anlaşılmaktadır [74], [75], [76]. Ayrıca Selanik'te 19.yüzyıl'da yapılmış deniz hamamamlarını gösteren kartpostallar da bulunmaktadır (Şekil 2.7). İstanbul'da umumi deniz hamamlarının yapımı ve kiraya verilmesi ile deniz hamamlarında uyulacak kurallarla ilgili Şehremaneti sorumluluk verilmiştir [77], [78], [79], [80]. Batılılaşma Dönemi'nde, dış mekân eğlencesi olarak halkın yaşamına giren denize girme alışkanlığı ve deniz hamamları basında, özellikle toplum hayatını anlatan dergilerde geniş yer bulmuştur [81], [82], [83], [84], [85], [86].

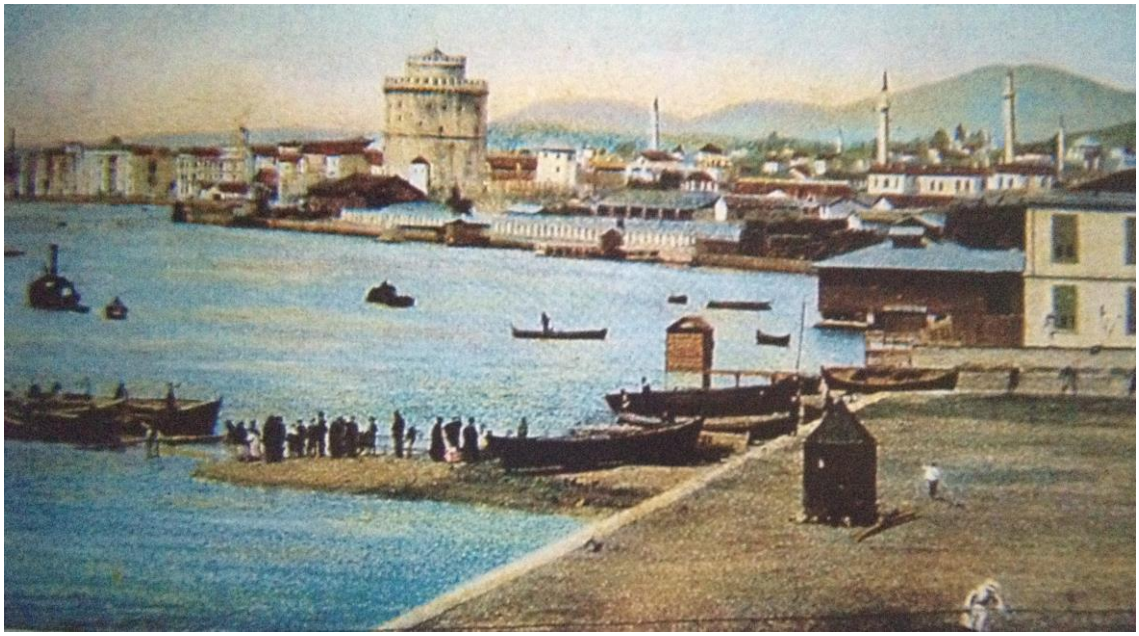

Şekil 2.7 Selanik'te Deniz Hamamı [87]

Halkın denize girme alışkanlığını bir yana bırakırsak, akla gelebilecek en önemli sorulardan biri Osmanlı sultanlarının denize girme alışkanlıklarıyla ilgili olacaktır. Osmanlı toplumunda sayfiye alışkanlığının yayılmasına öncülük eden Osmanlı sultanlarının denize girme alışkanlıklarıyla ilgili kaynaklarda ya da arşivlerde yeterince bilgi yoktur. Yalnızca, II. Abdülhamit'in denize girme alışkanlığıyla ilgili Ayşe Osmanoğlu, "Babam Abdülhamit" adlı anı kitabında padişahın ağzından şunları aktarmaktadır: "O zaman sarayda Doktor Masiro adında bir İtalyan hekimi vardı. Hemen onu getirip tedaviye başlattılar ve bunu babamdan sakladılar. Üç ay kadar hasta yattım. Doktor bana deniz banyosu tavsiye etti. Beylerbeyi Sarayı'na gittim. Doktor da benimle birlikte Beylerbeyi Sarayı'nda kaldı. Her sabah birlikte denize girdik. Beni denize alıştırdığı gibi banyo usulünü de doktordan öğrendim. Şimdi bir ihtiyaç haline geldi. İşte o gün, bugün susuz yaşayamaz oldum" [88].

Avrupa'da ise aynı dönem denize girme alışkanlığı, Osmanlı toplumundan daha farklıdır. Öncelikle denize girmek için deniz hamamı gibi bir yapı söz konusu değildir. Avrupalılar açıkta denize girmiş ve kum üstünde güneşlenmişlerdir. Önce idare girişinden bilet ve havlularını alarak, tekerlekli bir karavana benzeyen kulübeler kiralamış, sonra ata bağlanan bu kulübe ile deniz kenarına hatta denizin içine kadar ilerlemiş, sonra denize girmişlerdir (Şekil 2.8 ve Şekil 2.9).

Şekil 2.8 Avrupa'da kullanılan deniz kulübeleri [89]

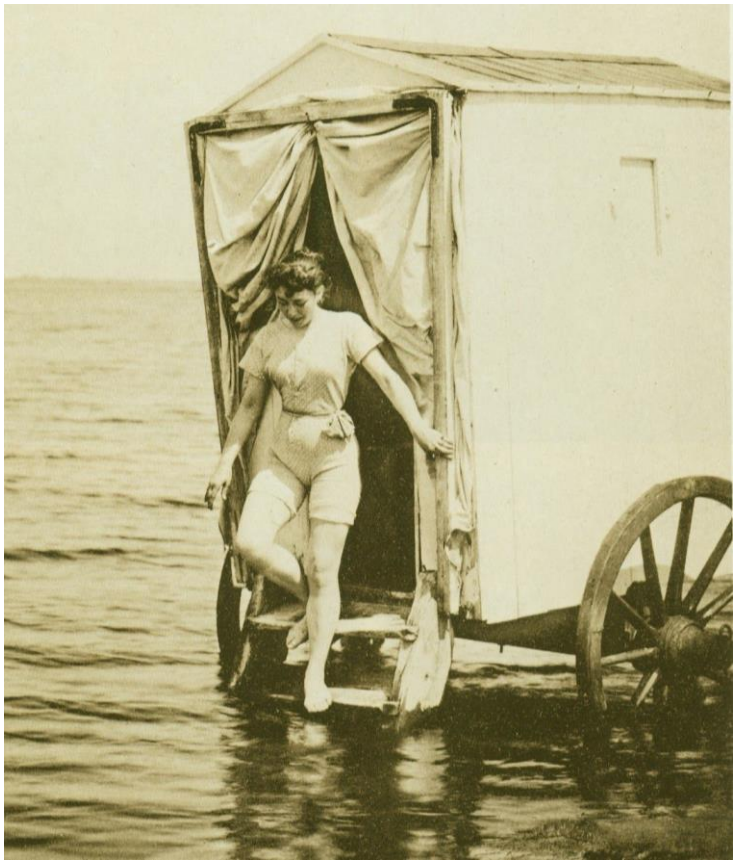

Şekil 2.9 19.yüzyıl'ın sonunda deniz kulübesinden denize giren kadın [90]

Yabancı literatürde karavana benzeyen bu kulübeler "the rolling bathing machine" olarak adlandırılmaktadır. 20. Yüzyıl başında, 18 Şubat 1934 tarihli Akşam Gazetesi'nde, İngiltere'nin sayfiye şehri Brighton ve 27 Haziran 1931 tarihli Hâkimiyeti Milliye Gazetesi'nde de Blackpool kentleri ve bu şehirlerdeki halkın denize girme alışkanlığıyla ilgili Osmanlı gazetelerinde haberler çıkmış, ayrıca İngiliz kadınlarının, açıktan ve neredeyse çıplak denize girmesi de 22 Eylül 1927 tarihinde Servet-i Fünun dergisinde yayınlanan bir makalenin konusu olmuştur [91], [92], [93]. Ayrıca Osmanlı devlet adamlarının zaman zaman hastalıklarına şifa bulmak için Avrupa'ya deniz banyosuna gittikleri Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki izin belgelerinden anlaşılmaktadır [94], [95], [96], [97].

1902 yılına kadar Avrupa'da açıktan denize girmek söz konusu olduğu halde, kadınların ve erkeklerin denize girdiği yerler birbirinden ayrılmıştır. Ancak bu tarihten sonra modern anlamda plajlardan bahsedilebilir. Osmanlı Devleti'nde ise, deniz hamamlarından plajlara geçişin başlangıcı işgal yıllarına rastlamaktadır. İstanbul'da ilk kez denize girenlerin Beyaz Ruslar mı yoksa işgal kuvvetleri mi olduğu tartışmalıdır.

1920’lerin başında Bolşevik Devrimi’nden kaçarak İstanbul’u geçici bir süre de olsa mesken tutan Beyaz Ruslar’ın bir bölümü, Florya kıyılarına yerleştirilmiştir. Biraz sıcaktan, biraz da yolculukta kaptıkları parazitlerden kurtulmak amacıyla denize giren Beyaz Ruslar’ı görmek için, İstanbullular akın akın bu kıyılara gelmişlerdir. Willy Sperco bu ilk günleri şöyle anlatır: “Başlangıçta boşta kalan subaylarla kendilerini tatilde sayan ve güz sonu Rusya’ya döneceklerini hayal eden Petersburglu ve Moskovalı dilberler, yakıcı güneşte, altın kumlarda çıplaklıklarını sergiliyorlardı [88]. Buradan anlaşılmaktadır ki, İstanbul’da plaj usulüne göre ilk denize girilen yerler Yeşilköy ve Florya sahilleridir (Şekil 2.10). Florya bölgesindeki ilk plajların kuruluşunu da, Feridun Kandemir [98]’de şöyle aktarmaktadır: ““Anastas ismindeki bir Rum, Solaryum’un olduğu yere küçücük bir baraka kurarak bir açıkhava meyhanesi işletmeye koyuldu. Florya’nın ilk tadını çıkaran işte bu barba Anastas’tır.” Anastas’ın meyhanesinde demlenenler denize girmeye niyetlendiklerinde ne yapacaklar? İşte bu konudaki boşluğu ilk değerlendirenler ise yine iki Rum vatandaşımız oldu; Uzun Aleksandr ve Küçük Aleksandr. Bu kişiler kiraladıkları yerde, Solaryum Plajı’nı kurmuşlardır. Solaryum Plajı yeterli gelmeyince biraz öteye Haylayf Plajı kurulmuştur. Ve ondan sonra da Florya’nın yıldızı parlamıştır.”

Şekil 2.10 Florya’da denize giren Beyaz Ruslar [88]

1920’lerde deniz hamamlarından plajlara geçişi sağlayan elbette öncelikli olarak hukuki zemin yani İstanbul’un fiilen Osmanlı hâkimiyetinden çıkmış olmasıdır. Her ne kadar Osmanlı Devleti, Tanzimat’tan sonra dışa daha açık bir politika izlese de, politika genel hatlarıyla modern ya da Batılı olanla, eski topluma ait olan arasında bir denge kurmaya dayanıyordu [66]. Genç Cumhuriyet dönemi İstanbul’un plajlarla tanıştığı yıllardır. Hukuki ve sosyal açıdan İstanbul plajlara hazır hale gelmiş, plajlar bizzat Atatürk tarafından modern İstanbul ve Türk sosyal hayatının bir simgesi olarak desteklenmiştir.

Cumhuriyet Dönemi boyunca İstanbul’da plajların sayısı hızla artmıştır. Bu dönemdeki en önemli plajlardan biri Moda Plajı’dır (Şekil 2.11). Evren, Moda Plajı’nı ve plajdaki sosyal yaşamı [88]’de şu şekilde tarif etmektedir: “Moda'da halka açık iki plaj bulunuyordu. Ancak bunların özellikleri vardı. Bir tanesi herkese açıktı. Diğeri ise sadece kadınlar ve çocuklar içindi. Buraya ilkokul yaşından sonra erkekler giremezdi. Henüz güneş şemsiyelerinin ve ve tentelerinin İstanbul plajlarında kullanılmadığı o yıllarda güneşten korunmak için en fazla enseden bağlı bir eşarp ve hasır bir şapka yeterli görülürdü. Günümüzde yüzlerce çeşit kozmetik ürünü bulunmadığı gibi, genç hanımlar bronz bir tene sahip olmak için zeytinyağlı ev yapımı karışımlar kullanırlardı. En basit bir güneş kremi dahi ancak yurtdışından sağlanabilecek bir ayrıcalıktı. Plajın kadın bekçileri, bir kadınlar hamamını korumanın titizliğiyle içi erkek dolu sandalların buraya fazla yaklaşmasına izin vermezlerdi. Tüm ilkel yapısına rağmen Moda Kadınlar Plajı 20. yüzyıl'ın başlarından kalmış deniz hamamı geleneğini 1970’lere kadar yaşatmıştır. Özellikle Moda'nın orta sınıf Türk ve azınlık hanımları en yeni plaj kıyafetlerini ve mayolarını burada sergilemişlerdir. Kadın erkek herkese açık olan plaj, sabahın erken saatlerinde açılır ve gün batımına kadar müşterisi eksik olmazdı. Sık sık yüzme yarışları için kullanıldığından her şeyinin tam olmasına çalışılırdı. Denizin üzerine oturtulmuş, üstü kapalı etrafı açık bir lokantası vardı. Burada meşrubat dışında pahalı da olsa sucuk, sosis, ton balığı gibi basit yiyecekler de bulunurdu. Hoparlöründen dönemin en sevilen İngilizce, Fransızca ve İtalyanca şarkıları yükselirdi. Her iki plaj da Moda'nın lodos fırtınalarına açık yerinde bulunduğu için, sonbahar aylarında büyük ölçüde sökülürdü. Kış geçip büyük lodos fırtınaları atlatıldıktan sonra, Mayıs başında yine aynı planda yeni baştan yapılırdı. 1960’ların ortalarına kadar Kadıköy halkının yaz

yaşamında önemli yer tutan bu plajlar 1970'lerde deniz kirliliğinin artması ile önce gözden düşmüş daha sonra da sahil yolunun yapılmasıyla tamamen yok olmuştur."

Şekil 2.11 Moda Plajı [99]

Günümüzde yaz mevsimi ve yazlığa gitme dendiğinde akla ilk gelen eğlence biçimi denize girmektir. 20.yüzyıl'ın başlarında halk arasında yayılan denize girme alışkanlığı, günümüzde de popülaritesini sürdürmektedir. Bugün İstanbul'da hala denize girmek için tercih edilen plajlar olmakla birlikte, halkın büyük çoğunluğu denizin kirli olması sebebiyle İstanbul dışında gittikleri sayfiye bölgelerinde denize girmeyi tercih etmektedir.

Akşam Piyasaları, Kayıkla ve Arabayla Gezmek: İstanbul'un sayfiye bölgelerindeki önemli eğlence biçimlerinden biri de "gezmek"tir. Gezmek, çok geniş kapsamlı bir ifade olmakla birlikte bu eylem, bazen yürüyerek, bazen kayıkla, bazen faytonla, bazen bisikletle, bazen de eşek ya da atla yapılmıştır.

Aile gezileri daha çok kayık ya da araba kiralayarak, Boğaziçi, Haliç ve Adalar kıyılarında yapılmıştır. Bu geziler yaz mevsiminde yapıldığından, sıcaklık nedeniyle gezi yapmak için, zaman olarak özellikle ikindi sonrası ve akşam tercih edilmiştir (Şekil 2.12).

Şekil 2.12 19.yüzyıl'ın ikinci yarısında Göksu'da kayıkla gezinti [100]

Yürüyerek yapılan gezilere ise, halk arasında "piyasa yapmak" denmiştir. Büyükdere ve Sarıyer günümüzde de Boğaziçi kıyısındaki ulaşımı sağlayan caddenin adı bu tabirden yola çıkarak verilen "Piyasa Caddesi" adını taşımaktadır (Şekil 2.13).

Şekil 2.13 1930'larda Büyükdere Piyasa Caddesi'nde akşam piyasası [44]

Çocukluk ve gençlik yıllarını Büyükdere'de, büyükbabasının adını taşıyan Kocataş Yalısı'nda geçiren Yusuf Mardin, akşamüstleri Piyasa Caddesi'nde nasıl dolaştıklarını [35]'te şu şekilde anlatmaktadır: "Bazı akşamüstleri saat beşten sonra sandalla gezintiye çıkar ve o zaman yazlığı geçirmekte oldukları yalıdan Osman'la Nermin'i de sandala davet eder, hep birlikte Büyükdere Koyu'na doğru yol alırdık. O sıralarda Büyükdere'de Şirket-i Hayriye'nin yaptırıp hizmete soktuğu Lido Yüzme Havuzu yeni açılmıştı. Gençlerin on beş metre yüksekliğindeki atlama kulesinden denize dalışlarını seyrettikten sonra Beyaz Park Gazinosu önünde mola verir, hanendelerin hangi makamdan olduğunu söyleyemeyeceğim hüzünlü türküleri cızırdayan hoparlörlerden kulaklarımıza çarpar, anlatılması zor duygular getirirdi… Piyasa Caddesi'nde akşam gezmesi için süslenmiş bayanların yürümesi çoğunlukla saat beş buçuktan sonra başlar, Sarıyer İskelesi'nden Büyükdere İskelesi'ne kadar gidilip dönülürdü. Ama bu gezintiye çıkmadan önce, bayanların ayna karşısında saatlerce süren bir özenle süslenmesi, hazırlanması gerekirdi. Bazen yürümek yerine sandal kiralayarak kıyı boyu Piyasa Caddesi'nde yürüyenleri izleyecek şekilde, parmaklar suya daldırılarak, deniz havası almayı tercih ederlerdi. Özellikle Beyaz Park adlı su üstünde yükselen gazino önünde mola verilir, deniz hamamından suya balıklama atlayanlar seyredilirdi…. İnsan Piyasa Caddesi'ndeki gezici satıcıların "taze fıstık", "sıcak mısır", "Beykoz'un cevizi", "Helvam kıtır", "Halkalarım kıtır kıtır", "Kavak inciri" gibi seslerini duymasa, batan güneşin gönle damlattığı derin hüzünle, daimi bir ayrılık türküsünün esiri olurdu. Doğu Posta'nın Büyükdere İskelesi'ne yaklaşması, dönüşe geçme zamanının geldiğine işaretti."

Adalar'da motorlu araç olmadığından gezmek için, özel bazı ulaşım araçlarından yararlanmak gereklidir. Bunların en eskisi eşeklerdir (Şekil 2.14). Yalnız gezmek için değil, her türlü taşıma, hatta inşaat işleri için bile eşeklerin yardımından yararlanılmıştır. Atlar ve faytonlar ise Adalar'a daha sonra gelmiştir. Özellikle tur yollarının yapımından sonra faytonculuk büyük bir hızla gelişmiş ve bugün de olduğu gibi Adalar'ın ana ulaşım aracı haline gelmiştir (Şekil 2.15). Adalar'ın üçüncü bir gezi aracı ise kayıklardır. 1925 Büyükada Sandal Tarifesi'ne göre, Büyükada'dan Heybeliada'ya, Maltepe ve Yörükali Plajı'na kayıkla gidilebilmektedir. Bu tarifeye göre, "Saat hesabıyla sandal tenezzühlerinde ücret, ilk saat için yüz kuruş, müteakip saatler

ve küsüratı için ellişer kuruş hesabıyla" ödenecektir. Bunlar hem gezi, hem de ulaşım için kullanılmıştır. Bisiklet ise, daha yeni zamanların ulaşım aracıdır [101].

Şekil 2.14 Büyükada'da eşekle gezinti [102]

Şekil 2.15 Büyükada fayton gezisi [103]

Yazlık Tiyatro ve Yazlık Sinemaya Gitmek: İstanbul'un sayfiye bölgelerindeki bir diğer eğlence biçimi de, yazlık tiyatrolara ve yazlık sinemalara gitmektir.

Yazlık tiyatroya gitmek, İstanbul halkı için 19.yüzyıl'ın sonlarına doğru alışkanlık haline gelmiş, Cumhuriyet dönemi boyunca önemli bir eğlence biçimi olarak varlığını sürdürmüştür. Kabacalı'ya göre, İstanbul'da batı hayatı, ilk tiyatro temsilleri Tarabya, Yeniköy ve Büyükdere ile Beyoğlu'nda başlamıştır [59]. Sayfiye mevsimi başladığında mayıs girer girmez yazlık tiyatrolar kapılarını halka açmış (Şekil 2.16), temsillere başlamıştır. Bu tiyatrolar Sermet Muhtar Alus'a göre, Kadıköy'de Kuşdili Çayırı, Papazın Bahçesi, Zamboğlu Bahçesi, Yoğurtçu Çayırı, Kısıklı Millet Bahçesi, Bağlarbaşı, Üsküdar İcadiye'de, Göksu Çayırı'nda, Bakırköy Millet Bahçesi, Sarıyer Çırçır Suyu, Küçükçamlıca Libadiye'de temsiller vermişlerdir [104]. 1911 tarihli Servet-i Fünun Dergisi'nde Göksu'da yazlık tiyatroda verilecek temsille ilgili bir ilan bulunmaktadır [105].

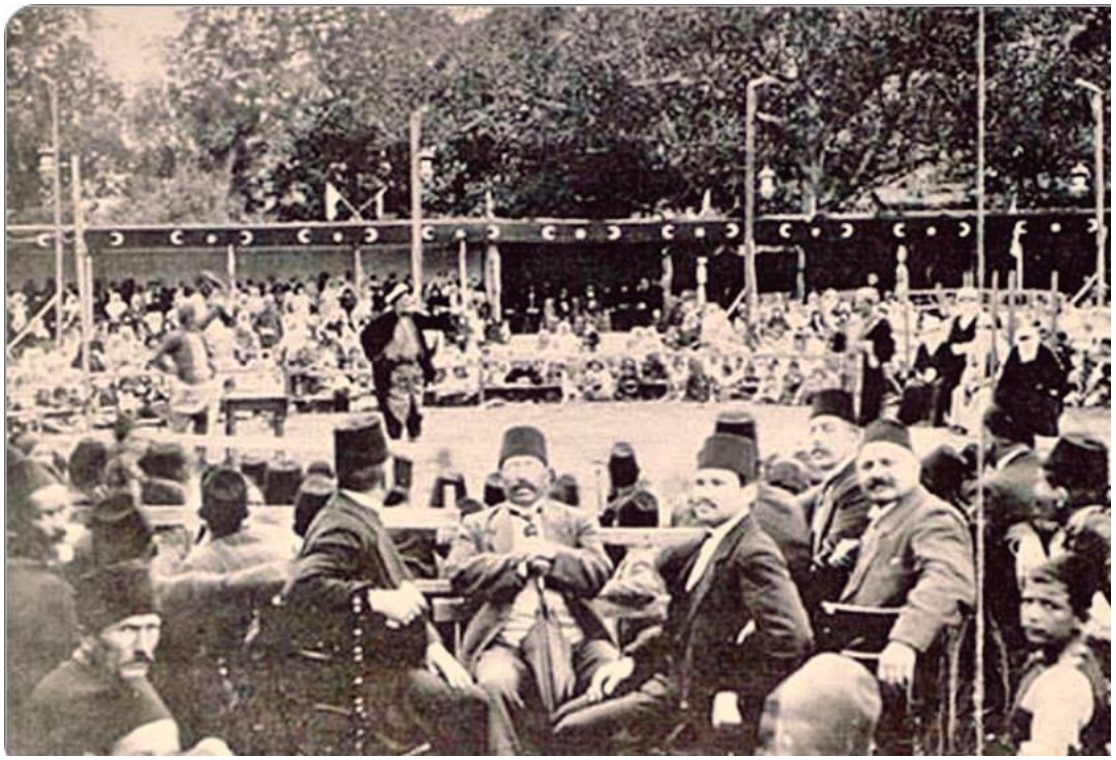

Şekil 2.16 Küçüksu Çayırı'nda yazlık tiyatro gösterisi- 20.yüzyıl başı [106]

Örneğin Cumhuriyet Dönemi’nde, Moda Caddesi ve Devriye Sokağı'nın birleştiği köşede, Pervititch planlarına göre ünlü Whithall ailesine ait geniş bahçe değerlendirilerek 1962 yazında Moda Park isimli yazlık bir bahçe sineması açılmıştır. Orhan Türker’in [107]’de belirttiğine göre, basit ve dar tahta iskemleler üzerinde oturup film seyretmek günümüzün konfor anlayışına çok ters de düşse, o yıllarda insanları pek rahatsız etmemiştir. Zaman zaman yaz turnesine çıkan tiyatro toplulukları da burada bir veya iki gece temsil vererek Kadıköy'ün sosyal ve kültürel yaşamına katkıda bulunmuşlardır. 1965'ten sonra Moda'yı saran hızlı yapılaşma süreci boş bulduğu her arsayı yutarken, Moda bahçe sinemasının da değerlendirilmesi gecikmemiştir.

Sayfiye bölgelerinde toplum tarafından en çok ilgi çeken eğlence biçimlerinden biri de yazlık sinemalara gitmektir (Şekil 2.17 ve Şekil 2.18). Ülkemizde yazlık sinemaların tarihi, kapalı sinemalar kadar eski, hatta onlardan daha öncedir. Sinemanın emekleme çağını yaşadığı 19. yüzyıl'ın sonlarında önce saraya oradan da konaklara giren sinema, yaz aylarında ve özellikle ramazanda bahçelerin tek eğlencesi olmuştur (Şekil 2.19 ve Şekil 2.20). Evren’in [108]’de verdiği bilgilere göre, 1896'da Şehzadebaşı'ndaki Fevziye Kıraathanesi'nin bahçesinde İstanbul yakasındaki ilk film gösterileri yapılmaya başlanmıştır. Böylece sinema, yaşamımıza açık havada girmiş, ardından 1913'te Şişli'de Artistik, 1914'te Erenköy'de Erenköy, 1915'te Kadıköy'de daha sonra Kuşdili Sineması'nın yapılacağı yerde Milli, 1916'da Eyüp'te Defterdar, 1920'de Kadıköy'de Mısırlıoğlu, Üsküdar'da İnşirah ve Kamer, 1921'de Üsküdar'da Park, 1922'de Beşiktaş'ta Elektra ve Park, 1924'te ise Beykoz, Beylerbeyi, Üsküdar ve Kadıköy'de bir dizi yazlık sinema salonu açılarak bu tür sinemaların öncüsü olmuştur [108].

Şekil 2.17 Yazlık sinema-Kadıköy [109]

Yazlık sinemalar altın devrini 60'lı yıllarda yaşamıştır. Sinemalar, 70'li yılların ortalarında kapanmaya başlamış ve 80'li yılların sonunda ise tümüyle yok olmışturYazlık sinemaların altın çağını yaşadığı 60'lı yıllarda Adalar'da 6, Bakırköy'de 19, Beşiktaş'ta 9, Beykoz'da 5, Beyoğlu'nda 8, Eyüp'te 7, Fatih'te 30, Gaziosmanpaşa'da 15, Kadıköy'de 31, Sarıyer'de 8, Şişli'de 13, Üsküdar'da 18, Zeytinburnu'nda 9 yazlık sinema vardır. 1974'te yani TV hayatımıza girmeden hemen önce, Adalar'da 9, Bakırköy'de 16, Beşiktaş'ta 8, Beykoz'da 8, Beyoğlu'nda 6, Eminönü'nde 5, Eyüp'te 10, Fatih'te 33, Kadıköy'de 30, Gaziosmanpaşa'da 9, Sarıyer'de 5, Şişli'de 16, Üsküdar'da 18, Zeytinburnu'nda 9 yazlık sinema tespit edilmiştir. 1987'de Türkiye çapında sinema salonlarına ilişkin yapılan bir araştırmada alınan sonuçlara göre, Zeytinburnu'nda 7, Eminönü'nde ise 1 yazlık sinema kalmıştır. Beyoğlu, Fatih, Kadıköy, Üsküdar, Eyüp ve

diğer ilçelerde hiç yazlık sinema yoktur [108].

Şekil 2.18 Üsküdar'da yazlık sinema [106]

Öte yandan devamlı gelişen kent, yazlık sinemaların işlevini ve kendine özgü özelliklerini de yok etmiştir. Aşırı gürültü, ulaşım zorluğu, yazlık olgusunun kentten, kent dışına kayması, eğlence odaklarının değişikliğe uğraması, eski filmlerin TV'de gösterime sokulması, mahalle dayanışmasının yerini apartman yalnızlığının ve yabancılaşmanın alması, ev, işyeri mesafesinin uzayıp, zaman kısıtlaması vb yazlık sinemaların kapanmasına zemin hazırlayan nedenler olmuştur.

Şekil 2.19 Yazlık sinema-Üsküdar, 1960'lar [110]

Şekil 2.20 Yazlık sinema seyircileri-Üsküdar [106]

Yazlık Gazinoya Gitmek: İstanbul'un sayfiye bölgelerinde yazlık gazinoların ortaya çıkması ve halkın yazlık gazinolara gitmeye başlaması, 19. yüzyıl'ın sonuna yani deniz hamamlarının ortaya çıktığı döneme rastlamaktadır. Bu dönemde, deniz hamamlarının olduğu yerlere mutlaka yazlık gazino da yapılmıştır. Deniz hamamlarından plajlara geçiş döneminden sonra da yazlık gazinolar varlıklarını korumuş, plaj kompleksinin bir parçası olmaya devam etmiş, varlıklarını İstanbul'un sayfiye yaşamının sona erdiği 1980'lere kadar sürdürmüşlerdir.

Ayfer Tunç, [111]'de yazlık gazinoları şu şekilde tanımlar: "Gazino aslında içinde yemek yenip içki içilen ve şarkıcıların orkestra eşliğinde şarkı söyledikleri yerler iken, eskiden çay bahçelerinde de gazino denirdi. Bu şarkıcıların, turneye geldikleri zaman çay bahçelerinde program yapmalarından kaynaklanan bir adlandırmaydı. Halkın genellikle gazino dediği çay bahçeleri varsa deniz, göl, ırmak gibi su kıyılarında, yoksa şehrin en güzel yerinde bulunurdu. Yaz akşamlarında birçok aile akşam yemeğinden sonra "gazino"ya giderdi. Gitmeden önce çocuklar arsızlık yapmamaları, birden fazla gazoz istememeleri konusunda sıkıca tembihlenir, anneler gece havanın serinleyeceğini düşünerek yanlarına bolca hırka alırlardı. Bahçeye girmeden önce çekirdek almak adetti. İçerde, şehir küçük olduğu için hemen herkes birbirini tanırdı. Selamlaşılır, bazen masalar birleştirilir, hatır sormalar, havadan sudan sohbetlerle gecenin yarısı gelirdi. Çay bahçelerinin iç kısımlarında tavla ve kağıt oynanır, bu kısma aileler oturmazdı. Çay bahçelerinde "aile" kısmı ayrıydı."

Yazlık gazinolar, sayfiye bölgelerinin sosyal yaşamında önemli bir rol oynamıştır. Tiyatro temsillerinin yanı sıra Hacivat-Karagöz oyunlarına, özellikle 19. yüzyıl'da Rumlar'ın akordeon ve mandolinli yaz gecesi eğlencelerine, Türk ailelerinin sünnet ve nişan eğlencelerine ev sahipliği yapmıştır [112].

Osmanlı Devleti Dönemi'nde yazlık gazinolar, 19. yüzyıl'ın sonundan itibaren Şekil 2.21'de olduğu gibi ya deniz kenarında ya da Şekil 2.22'de olduğu gibi ormanlık alanda açılmıştır. Şekil 2.23'de görülen deniz hamamı ise ormanlık alanda ancak ahşap çardak tarzında yarı açık bir biçimde yapılmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde de varlıklarını sürdüren yazlık gazinoların en önemlilerinden biri, Şekil 2.24'te görülen Büyükdere Beyaz Park Gazinosu olmuştur. Bu devirde yazlık gazinolar yaz aylarında sosyal hayatın merkezi haline gelmiş, yine ahşaptan yapılan ve mevsimi gelince kaldırılan geçici

sahneler yapılarak bu gazinolarda müzik etkinlikleri de düzenlenmiştir. Yazlık gazinolar 1980'lerin başına kadar varlığını sürdürmüştür. Şekil 2.25'te, 1970'lerin sonunda Beykoz sahilinde yer alan bir yazlık gazino görülmektedir.

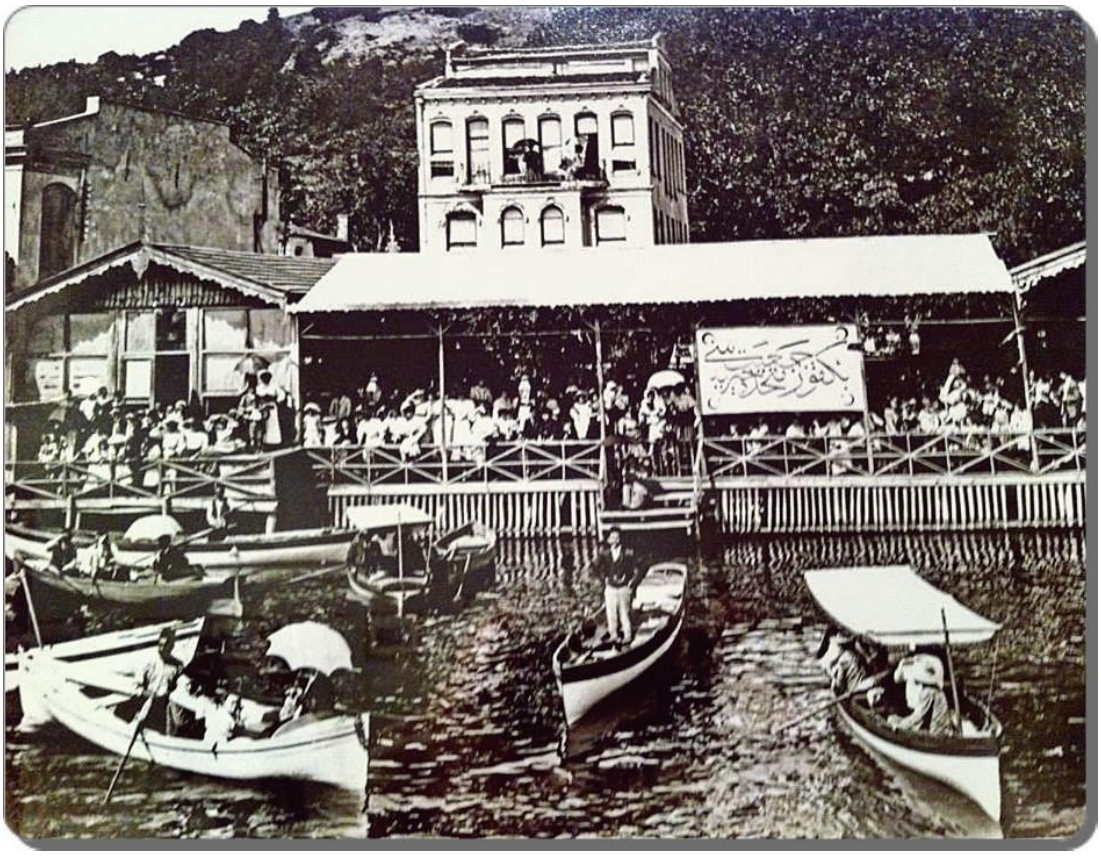

Şekil 2.21 20. yüzyıl başı Beykoz'da Yazlık Gazino [106]

1917 tarihli Yeni Mecmua Dergisi'yle, 1928 tarihli Resimli Ay Dergisi'nde, 20. yüzyıl'daki eğlence anlayışı sorgulanmakta ve yazlık gazinoların yeni nesil eğlence anlayışının bir ürünü olduğu anlatılmaktadır [113] ve [114].

Şekil 2.22 20. yüzyıl başı Büyükada'da Hristo'nun Yazlık Gazinosu [106]

Şekil 2.23 20. yüzyıl başı Heybeliada'da Yazlık Gazino [106]

Şekil 2.24 19. Büyükdere Beyaz Park Gazinosu (1930'lar) [44]

Şekil 2.25 Beykoz'da Yazlık Gazino (1970'ler) [106]

2.1.5 Sayfiye Olgusunun Tarihi Gelişimi

Sayfiyelerin gelişmesi, turizmin gelişiminin de tarihini oluşturmaktadır. İlkçağlar'da zengin ve asillerin içinde yaşadıkları iklim koşullarına göre değişik yerlerde kendilerine "sayfiye evleri ya da dinlenme evi" diyebileceğimiz evler yaptıkları bilinmektedir. Ancak Tanıl Bora bu konuya [5]'te şu şekilde yaklaşmaktadır; "Ortaçağ'da iktisadi bir etkinlikmiş sayfiyelere gitmek… Soylular yazları arazilerine mukayyet olmak için, ekini denetlemek için kırdaki mülklerine göçerlermiş. O devrin altyapı kısıtları yazın şehirleri hiç yaşanır kılmıyor: pislik, koku, sinekler, hastalıklar… Ondan da kaçıyorlar aynı zamanda… O zamanlar güzidelerin tatili, hasat mevsimini atlattıktan sonra, kışın şehirde eğleşmek…"

İlkçağlar'da insanların dinlenme amacıyla mı, kent merkezlerinden kaçmak için mi yoksa ekonomik kaygılarla mı sayfiyeye gittiklerini bilinmektedir. Ancak birçok uygarlıkta "sayfiye yerleşmeleri"nin ve "sayfiye evleri"nin varlığı günümüze ulaşan kaynaklardan anlaşılmaktadır.

Özgüç [13]'te verdiği bilgilere göre, milattan yüzlerce yıl önce, yaz sıcağından korunmak için Mezopotamya'da asiller, kent merkezlerinden ayrı daha serin yerlerde kendilerine çadır kuracakları alanlar ayırmışlardır. Ayrıca Eski Babil'in günümüzde çözümlenebilen bazı kaynaklarında, Babil yöneticilerinin "Şulgi Vergisi"ni ödeyen asiller için yolları koruduğu ve dinlenme evleri yapmalarına izin verdiği yönünde bilgiler vardır.

Löschburg [115]'te, ilkçağlardaki sayfiye olgusu açısından, Roma Uygarlığı'nın önemini vurgulamaktadır. Löschburg, ilk olarak Roma İmparatorluğu Dönemi'nde, Romalılar'ın başta imparatorlar ve valiler olmak üzere özellikle üst düzey yöneticilerin ve şehrin zengin üst tabakasının yaz aylarında daha çok serin küçük kasabalara sayfiyeye gittiğini belirtmektedir [115]. Ancak bu dönemde sayfiyeye gitmek, toplumun bütün kesimleri için yaygın bir alışkanlık değildir. Nazmiye Özgüç [13]'te, günümüz turizmine uygun olarak ikincil konutların ilk örneğinin Romalılar'da görüldüğünü vurgulamaktadır. Tanıl Bora da, Romalılar'ın yazın Roma'nın dayanılmaz sıcağından kaçmak için, Roma'nın güneydoğusunda kalan Tiran'a, Baiae kentine, Pompei'ye, Arnavutluk Dağları'na ve Napoli Körfezi'ne sayfiyeye gittiklerini yazmaktadır. Hatta bazı Romalılar'ın sayıları onbeşe varan ikincil konutları olduğunu ve bu evlerin değişik mevsimlerdeki

elverişliliklerine göre kullanıldığını belirtmektedir. Bu villalar genellikle, deniz kenarında, güzel manzaralı kıyılarda, dağ yamaçlarında ve termal kaynakların çevrelerinde kurulmuştur [5]. Ayrıca yine Roma Dönemi'nde, Antakya'nın bugün Harbiye olarak bilinen çağlayanları ve havuzlarıyla ünlü bölgesi olan Defne/Depne (Daphne), Antakyalı zenginlerin sayfiye olarak kullandığı bir yerdir [116].

Roma Dönemi'nin bir başka önemi de, zevk için seyahatin, Roma İmparatorluğu'nun sağladığı güvenlik ve oldukça gelişmiş ulaşım ağı sayesinde başlamış olmasıdır. Tüm Avrupa'yı ve Ön Asya'yı bir ağ gibi saran Roma yollarının önemi, uygarlığın yayılmasını da kolaylaştırdığından daha da büyümektedir. İmparatorluğun çöküşüyle birlikte, güvenliğin ortadan kalkmasıyla seyahatlerde de azalma olmuştur [117].

Romalılar aynı zamanda sağlık ve tedavi amacıyla da seyahat eden kişilerdir. Roma Dönemi'nde termal kaynaklar hem sağlık hem de dinlenme için önemli noktalar haline gelmiştir. Ancak Hristiyanlık'ın yayılmasıyla, klasik dönemdeki içme ve kaplıcalara ilgi azalmış, bu ilgi Ortaçağ'da tamamen ortadan kalkmıştır. Rönesans'la birlikte dinlenme amacıyla başka yere gitme alışkanlığı, tekrar başladıysa da en büyük yoğunluğu 16. yüzyıl'ın ortalarından itibaren kazanmıştır. Maden sularının sağlık kazandırıcı etkilerinin 17. yüzyıl boyunca doktorlar tarafından tavsiye edilmesi, evden uzakta tatil geçirilmesinde hekimlik mesleğinin etkisini de açıklamaktadır. Böylece 17. ve 18. yüzyıllar'da Avrupa'nın değişik yerlerinde içme ve kaplıcaların bulunduğu birçok merkez gelişmeye başlamıştır. İngiltere'de Bath, Buxton ve Scarborough ile Almanya'da Baden Baden önemli kaplıca ve içmeleri nedeniyle gelişmiş sayfiyelerdir. Hristiyanlık'ın doğuşundan sonra ikinci defa önem kazanan kaplıca ve termal tesislerin bu ikinci dönemde artık farklı bir özelliği daha vardır. Bu kaplıcaların odak noktalarında artık sadece yaşlılıktan kaynaklanan sorunlar ya da hastalıklar yoktur. Aynı zamanda bu kaplıcalar buluşmalar, tanışmalar, sohbetler ve eğlenceleri içeren sosyal bir nitelik de taşımaktadır [118].

1750'lerden sonra suya girmek sosyal bir ihtiyaç haline gelmiştir ve eğlence ile birlikte birçok su sporu kaplıcalarda yer almaya başlamıştır. Pimlott'un [119]'da belirttiğine göre, 18. yüzyıl'ın ortalarından sonra içme ve kaplıcalar birinci derecedeki önemini yitirmiş, bu dönemdeki sosyal değişmeler kaplıcaları birer tedavi (kür) merkezi haline indirgerken, kaplıca şehirlerinin yapılarında önemli değişmelere neden olmuştur. Bu

dönemde, sağlık için deniz suyunun yararları anlaşılınca, 18. yüzyıl'ın ortalarından itibaren, İngiltere kıyılarındaki küçük balıkçı köyleri sağlık amacıyla deniz suyundan faydalanmak isteyen birçok ziyaretçiyi çekmiştir. Scarborough ve Brighton deniz kıyısındaki bir kaplıca iken, tıbbi tedavi amacıyla ilk kez deniz suyundan yararlanma imkanı sağladığından, 1730'larda düzenli olarak turist çekmeye başlamıştır [120]. Dr. Richard Russel'ın 1752'de yayınladığı "Concerning on the Use of Sea Water (Deniz Suyunun Kullanımı Üzerine Bir Araştırma)" deniz banyosunu bir gelenek haline getiren eser olmuştur [121].

Blackpool ve Southend de aynı gelişmeleri göstermiştir. Tunbridge Kuyuları, Harrogate, Cheltenham, Weymouth 1788'de Kral II. Georges'ın buraları ziyaret etmesinden sonra, Nice de York ile Gloucester düklerinin buraya ayak basmasından sonra 18. yüzyıl'ın ikinci yarısında zenginlerin ve aristokratların kıyı sayfiyeleri haline gelmiştir [122].

18. yüzyıl ortalarında dünyadaki ilk plaj, Dr.Richard Russel tarafından Brighton-İngiltere'de açılmış ve çok geçmeden rağbet edilen bir yer haline gelmiştir. Fransa'da 1767'den itibaren Dieppe Plajı'na gidilmeye, 1777'de de Ren Nehri'nde yüzülmeye başlanmıştır. Almanya'da ilk plaj da 1793 yılında, Doberan yakınlarında Heiligendamm'da açılmıştır. Çevreye düzenlenen keyifli gezintiler, balolar, tiyatro oyunları ve diğer eğlenceler giderek daha çok insanı plajlara çekmeye başlamıştır. 1799'da önce Norderney ve Travemünde Plajı, sonra Rügen Adası'nda Putbus ve Lauterbach Plajları açılmış, bunları Warnemünde Plajı, 1819'da da Heringsdorf Plajları ve nihayet Avrupa sahillerinde başka plajlar takip etmiştir [115].

Walton [121]'de verdiği bilgiye göre, Heinrich Heine 1825'te Norderney (Almanya)'e gittiğinde, bu kasabanın balıkçı kulübelerinden oluşan küçük bir köy olduğunu yazmıştır. Bundan 10-20 yıl sonra ise, insanların denize girmeye başlamasıyla Norderney gibi yoksul balıkçı köyleri modern plajlara sahip sayfiye yerleşmelerine dönüşmüştür. Scheveningen, II.Leopold'un yazlık ikametgahını kurduğu Ostende, Napolyon'un düzenli olarak ziyaret ettiği Biarritz gibi yerler bu dönemde ün kazanmıştır. Fakat bütün bu yerlerin hepsi de hayli soğuk Kuzey Denizi ve Atlantik Okyanusu kıyısında yer almaktadır ve Akdeniz'in sıcak kıyıları daha sonraları keşfedilmiştir. Agarwal ve Brunt'un [123]'te belirttiğine göre, denize ilk girilen bu dönemlerde, denize girenlerin hayli sert olan plaj yönetmeliklerine uymaları zorunlu

kılınmıştır. Almanya'da kadın ve erkeklerin denize ayrı ayrı girme zorunluluğu 1902 yılında kaldırılmış ve ilk aile plajı Westerland'da açılmıştır. Plajın kurallarına göre, yanında hanım olmayan beylerin bu plaja girmesi ve fotoğraf makinesi getirilmesi kesinlikle yasaklanmıştır [115].

19. yüzyıl'da turizmin ve özellikle de sayfiye yerleşmelerinin gelişmesinde iki önemli etken vardır. Bu etkenlerden birincisi, tren ve buharlı gemilerin kullanılmaya başlanmasıyla ulaşım olanaklarında meydana gelen gelişmelerdir. İkinci etken ise, sanayi devriminden sonra çalışan kesimin gelir artışı sağlaması ve boş zamanların da artması nedeniyle "tatil" kavramının ortaya çıkmasıdır.

Sanayi devriminden sonra çalışan nüfusun karanlık fabrikalardan, boğucu atölyelerden ve havasız kiralık dairelerden çıkıp doğaya açılma ihtiyacı giderek artmış ve kent dışına geziler, kafeler, bira ve konser bahçeleri, ailecek gidilen pazar günlerinin ayrılmaz bir parçası haline gelerek, insanların özellikle deniz kenarındaki sayfiyelere gitmeye başlamalarını sağlamıştır. Ancak bu sayfiye yerleşmeleri sınırlı zaman ve gelir nedeniyle büyük şehirlerin yakın çevresinde gelişmiştir. Örneğin, İngiltere'nin kuzey Yorkshire kıyısı, Durham ve Teeside maden kömürü alanlarına yakınlığından dolayı gelişmiştir [124]. Aynı şekilde, Amerika Birleşik Devletleri'nin Atlantic City gibi Atlantik Okyanusu kıyısındaki sayfiyeleri de, kuzeydoğudaki sanayi şehirlerine yakın olmaları nedeniyle gelişmişlerdir [125].

19. yüzyıl'da demiryollarının inşa edilmesi ve buharlı gemilerin sefere başlaması seyahat alanında büyük bir etki yaratmıştır. Demiryolları ve tren seferleri ulaştıkları birçok yerde sayfiye yerleşmelerinin ortaya çıkmasına, var olanların daha da gelişmesine neden olmuştur. 1830'da ilk tren seferi Liverpool-Manchester arasında düzenlenmiş, ilerleyen zamanlarda Brighton gibi yerleşmelere uzatılarak, bu iki büyük kenti sayfiye yerleşmelerine bağlamıştır [124].

Ulaşım imkânlarının artmasıyla, yolculuk seçenekleri arttığı gibi aynı zamanda seyahat etmek de ucuzlamıştır. Sayfiye yerleşmeleri zaten 19. yüzyıl'dan önceki dönemde de asiller ve saray çevresi tarafından ulaşılabilen bölgelerdir. Ulaşım olanaklarının artması artık orta sınıfın da bu sayfiye yerleşmelerine ulaşabilmesini kolaylaştırmıştır. 19. yüzyıl'da demiryolları Batı Avrupa'nın büyüyen şehirlerini Fransa ve İtalya kıyılarına

bağlayınca, Cannes, Nice, ST.Tropez, Cote d'Azur ve Riviera'yı içine alan Avrupa'nın ilk "yaz metropolitan alanı"nın 1865-1914 yılları arasında gelişmesini sağlamıştır. Ulaşım ağının, sayfiyelerin gelişmesine etkisi konusunda, Stocholm kenti de örnek gösterilebilir. Stocholm'e en yakın sayfiye yerleşmeleri, kente bağlanan demiryolu hattı boyunca gelişmiştir [117].

Yukarıda da belirtildiği gibi 19. yüzyıl'a kadar asiller, yöneticiler ve zenginler arasında yaygın olan sayfiye olgusu, 19. yüzyıl'ın ikinci yarısından itibaren toplumun daha alt sınıfları arasında da yaygınlaşmıştır. Ama bilindiği gibi sayfiye alışkanlığı toplumların en üst seviyesinde bulunan insanlar arasında ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Bu nedenle, özellikle imparatorluk ve saray çevrelerinin 19. yüzyıl'ın ikinci yarısındaki sayfiye alışkanlıklarının nasıl olduğu oldukça önemlidir. Bu dönemde, Osmanlı Devleti'nin elçi bulundurduğu Avrupa ülkelerinin bazılarında, imparatorların gittikleri sayfiyeler hakkında, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan 1878-1904 tarihleri arasındaki belgelerden bilgi edinmek mümkündür. Bu belgeler, o dönemde Osmanlı Devleti ile, devletin Avrupa'daki elçileri arasında gerçekleşen yazışmalardır.

Örneğin, 1878 tarihli bir belgeden Alman İmparatoru'nun Bablesburg sayfiyesinde olduğu ve daha sonra Gasten Kaplıcaları'na gideceği, 25 Mart 1881 tarihli bir belgeden İngiliz veliahd ve hanedan üyelerinin sayfiyede olmalarından dolayı kendileriyle görüşülemediği, 1883 tarihli bir belgeden İspanya Kralı'nın sayfiyeden hükümet merkezine döneceği, 22 Ağustos 1889 tarihli bir belgeden Romanya Kralı'nın Sinaya adlı sayfiye yerleşmesinde bulunduğu, 24 Temmuz 1890 tarihli bir belgeden Yunan Kralı'nın Tatvay adlı sayfiye yerleşmesinde bulunduğu, 6 Temmuz 1891 tarihli bir belgeden Bükreş'teki ecnebi sefirlerin sıcaklar sebebiyle sayfiyelere gittikleri ve kral hanedanının da yazı geçirmek için Sinapa'ya gitmek üzere oldukları, 1893 tarihli bir belgeden Prens Ferdinand'ın Ebnal adlı sayfiye yerleşmesine gittiği, 4 Eylül 1894 tarihli belgeden yine Prens Ferdinand'ın Manasır sayfiye yerleşmesine gittiği, 30 Ağustos 1896 tarihli bir belgeden İngiltere Kraliçesi'nin sayfiye yeri olan İskoçya'nın Balmore Sarayı'nda bulunduğu, 7 Ağustos 1903 tarihli bir belgeden İtalya Kralı ve Kraliçesi'nin Piemond'daki Raconicci sayfiyesine gidecekleri, 1903 tarihli bir belgeden Varna'ya sayfiyeye giden Bulgaristan Prensi'nin Sofya'ya geri döndüğü ve 2 Temmuz 1904 tarihli

bir belgeden de Alman İmparatoru'nun Korfu'daki sayfiyesine gideceği anlaşılmaktadır [126], [127], [128], [129], [130], [131], [132], [133], [134], [135], [136], [137].

19. yüzyıl boyunca ve 20. yüzyıl başında refah seviyesinin artması, daha çok tatil ve iç turizm sektörünün gelişme eğilimi, önce 1. Dünya Savaşı, 1930'lara doğru ekonomik çöküntü yılları ve son olarak da 2. Dünya Savaşı tarafından kesintiye uğratılmış ve bu tarihten sonra 1945'ten itibaren savaşın verdiği sıkıntının dağıtılma arzusunun da etkisiyle, deniz kıyısı sayfiyeleri yeniden canlanıp en parlak günlerini yaşamaya başlamıştır. Ancak bu dönemde eski sayfiyelerin birçoğu çekiciliğini kaybetmiş ve bazılarında ise turistlerin değişen zevklerini karşılamak üzere geniş çaplı yeniden geliştirme projeleri başlatmışlardır. Bununla birlikte, Karayipler, Kuzey Afrika, Orta Doğu, Doğu Afrika ve Hint Okyanusu'ndaki yeni turizm alanlarında tamamen yeni sayfiyeler inşa edilmiştir [119]. Bunlar, daha çok belli bir özelliğe dayanan (deniz-güneş gibi) ve birçok yerden gelen değişik milletlerden turistlere rekreasyon ve eğlence olanakları sunmak üzere tasarlanmış turizm alanlarıdır.

Ancak bu arada bir başka gelişme de, karayollarının yapımıyla gelen "otomobil sahipliğinin artması"dır. Bu gelişme Pooley 'in [138]'de anlattığına göre, nüfusun kendi başına hareketliliğini arttırmış, demiryoluyla erişilemeyen başka çekiciliklere de erişilebilirliği ve turizmin bu alanlara yayılmasını teşvik etmiştir. Kişisel hareket esnekliğinin otomobil sayesinde sağlanması, ailelerin önüne kamp yapma ve karavanda tatil geçirme gibi tatil şekilleri ve gidilecek yer konusunda daha çok seçenek getirmiş ve gerek demiryolları gerekse geleneksel deniz kıyısı tatil kasabaları düşüşe geçmiştir. Gerçekten de, daha önce tatil geçirmek için bir süre kalmak üzere gidilen birçok sayfiye yeri günübirlik gidilen yerler haline dönüşünce, bunların konaklama kapasitelerinde de düşüş meydana gelmiştir. İngiltere'den bir örnek verilirse, gözde sayfiye yeri Scarborough'da, daha yakın bir dönem olan 1978-1994 arasında bile yatak kapasitesi kullanımı özellikle küçük otellerde % 55 azalma göstermiş, bu kapasite daha sonra çocuk ve yaşlı bakım evleri haline dönüştürülmüştür [118].

1950-1960'lardan sonra havayollarının gelişimi ve insanların trenlerin, gemilerin ve otomobillerin yanında uçaklarla da seyahat etmeye başlaması, dünya ölçüsünde tatil alanlarının daha erişilebilir hale gelmesini sağlamıştır. Bu dönemden sonra, yoğun olan iç turizmin yerini dış aktif turizm almaya başlamış; turizm, kitle turizmi haline gelerek

ticari bir fonksiyon kazanmış ve turizm kavramının ekonomik özellikleri ortaya çıkmıştır [13].

Sayfiye olgusunun geçmişten günümüze olan gelişim sürecine baktığımızda, büyük kentlere yakın olan sayfiye yerleşmelerinin gelişimi; ulaşım olanaklarının gelişmesi, insanların gelirlerinin ve boş zamanlarının artması gibi sebeplerle 19. yüzyıl'ın ikinci döneminde hızlanmıştır. Sanayi devrimiyle başlayan süreç, 20. yüzyıl'da büyük kentlerin nüfuslarını daha da arttırmış, kentlerin daha geniş alanlara yayılmasına neden olmuştur. Bunun sonucu olarak da, 19. yüzyıl'da büyük kentlere yakın gelişen sayfiye yerleşmelerinin büyük bir çoğunluğu, 20. yüzyıl'da kentin bir parçası haline gelmiştir. Bu süreçte, dış turizm ve insanların gelişen ulaşım imkânlarıyla yabancı ülkelere seyahati elbette ki artmıştır. Ancak, yaz aylarının büyük kentlere yakın olan sayfiye bölgelerinde geçirilmesi ve ikincil konut sahibi olma alışkanlığı, iç turizmin özel bir biçimi olarak varlığını günümüze kadar sürdürmüştür. Bu evler aynı zamanda, şehre yakın uzaklıkları açısından hafta sonlarının geçirilmesi için de kullanılmıştır. Bu noktada önemli olan, uzaklık algısının zamanla olan değişimidir. 19. yüzyıl ortalarında büyük kente 20-30 km uzaklıktaki bir sayfiye yerleşmesine ulaşım yeterince zor iken, 20. yüzyıl başında otomobillerin ulaşımda kullanılmaya başlamasıyla, büyük kentlerin yakınındaki sayfiyeler bu dönemde kentten 100-150 km uzaklıktaki alanlarda da gelişebilmiştir. Kısaca, zamanla büyük kente yakın bölgelerde gelişen sayfiye yerleşmeleri, şehirlerin de büyümesi nedeniyle, büyük şehirlerin yerleşim alanlarından uzaklaşmıştır.

2.1.6 İstanbul'da Sayfiye Olgusunun Tarihi Gelişimi

İstanbul geçmişi yüzyıllara dayanan çok eski bir şehirdir. İstanbul'da sayfiye kültürünün varlığıyla ilgili ilk bilgileri [17]'den almaktayız. Bizans Dönemi'nden başlayarak İstanbul ve yakın çevresindeki bölgelerin mevsimlere göre kullanımındaki farklılık, sayfiye adlı bir yaşam geleneğini oluşturmuştur. Bir önceki bölümde açıkladığımız gibi, yazın sayfiyeye gitme alışkanlığı yüz yıllardan beri başta Avrupa olmak üzere dünyanın dört bir tarafındaki toplumlar ve kültürler arasında oldukça popüler olan bir alışkanlıktır. Bu yaşam geleneği, Anadolu'da Türk kültürünün hakim olduğu diğer şehirlerde de görülmüş, İstanbul'un Osmanlı Devleti'nin başkenti olması ve diğer Osmanlı şehirlerinden farklı sosyolojik, toplumsal ve coğrafi özelliklere sahip olması nedeniyle,

18. yüzyıl'ın ortasından 20. yüzyıl'ın son çeyreğine kadar İstanbul'daki sayfiye bölgelerinde özel bir mimari, kentsel yapı ve toplumsal kültür ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle özellikle bu dönem için sadece İstanbul'a özgü olan bir sayfiye olgusundan bahsetmek doğru olur.

Daha önce belirtildiği gibi "sayfiye" kelimesi kavram olarak hem yazı geçirmek için gidilen bölgeyi, hem de yaz mevsiminde içinde yaşanan yapıyı karşılamaktadır. Bu durumda belirtmemiz gereken kilit nokta, sözü edilen İstanbul çevresinde gelişen sayfiye yerleşmelerinin büyük şehirlere yakın ve şehrin dinlenme amacına hizmet eden, özellikle turizm amaçlı olarak tasarlanmamış sayfiye yerleşmelerinin çok özel bir tipi olduklarıdır. Sayfiyeye gitmek, iç turizmin özel bir çeşidi ve zamanla farklılık gösteren anlamlar içerse de, halen devam eden bir alışkanlıktır.

Türk insanının geleneksel yaşam tarzı incelenecek olursa "yazlık ve kışlık konut" kavramının kültürümüzde çok eskilere dayandığı çok açıktır. Beylikler ve Osmanlı Dönemleri'ndeki yazlık saraylar, Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde yer alan bağ ve yayla evleri bunun en iyi kanıtıdır. İstanbul'daki "sayfiye kültürü"nü toplumsal açıdan değerlendirdiğimizde, bunun kırsal kesimdeki "yayla kültürü" ve "bağ kültürü" ile bir benzerlik taşıdığı görülmektedir.

Sayfiye kültürünü daha iyi anlayabilmek için, "yayla kültürü" ve "bağ kültürü" kavramlarının ne olduğunu ve bunların "sayfiye kültürü" ile arasındaki farkları bilmek gerekmektedir. Çünkü bu kavramlar Türk kültüründe sayfiye olgusundan daha önce yerlerini almışlar, belki de "sayfiyeye gitme olgusu"nun hazırlayıcısı olmuşlardır.

Yalçınalp'in [139]'da belirttiğine göre, yayla tanım olarak, genelde kışın boş kalan, yazın en sıcak devresinde tarım ve hayvancılıkla uğraşan insanların geçici bir süre için çıkıp kaldığı, hayvancılığa elverişli, zengin bir bitki örtüsüne sahip yüksek, düz ve serin yerleri ifade eder. Yaylacılık temelde hayvancılığa dayalı mevsimlik bir göç hareketi olup, yaylalar da yaz mevsiminde insanların hayvanlarıyla birlikte gittiği geçici yerleşim yerleridir. Burada hem ekonomik kazanç hem de dinlenme amacı söz konusudur. Yaylacılığın bu dinlenme amacı, karşımıza yaylacılığın sosyal yönü çıkar ki buna rekreasyon amaçlı yani boş zamanı değerlendirme amaçlı yaylacılık veya sayfiye yaylacılığı denir [140].

Türk Kültürü'nde ve Türkiye'de yaylalara çıkmak, yüzyıllardan beri gelenek haline gelmiştir. Geleneksel yaylacılık faaliyetlerinin hala devam ettiği yerlerde, yaylacılığın sayfiye anlamı ikinci planda kalmakta ve bölge halkı arasında yaylalara çıkmak doğal ve ekonomik niteliklerinin yanında bir de kültürel ve sosyal özellikler barındırmaktadır. Oral (2010)'a göre, geleneksel yaylacılık anlayışında yaylalar, hayvanları otlatmak ve tarım yapmak amacıyla gidilen, köyden ayrı fakat köye sosyo-ekonomik olarak bağlı, geçici yerleşim yerleridir. Günümüz yaylacılık anlayışı ise geleneksel yaylacılık anlayışından farklı özelliklere sahip olarak doğal beslenme, farklı iklim, gürültü ve diğer kirliliklerden uzak olma, eğlenme ve dinlenme amaçlı gidilen yerlerdir [141]. Dolayısıyla geleneksel yaylacılıktan, yayla turizmi anlayışına geçişte değişim ve dönüşümler söz konusudur.

Yaylalara çıkış, kıyıya yakın olan, yükseltisi nispeten az olan köylerde, nisan ayı ortalarından itibaren başlamaktadır. Doğal olarak yüksek kesimlerde yer alan köylerde yaylaya çıkış zamanı daha sonraya, mayıs ayına doğru sarkmaktadır. Yaylalardan inişte, önce aşağı yaylalara, daha sonra da mezralara yahut köylere dönülmektedir. Yüksek kesimlerde yer alan yaylalardan geriye dönüş, çoğunlukla eylül ayının başlangıcındadır. Öncelikle aşağı yaylalara inilir, eylül ayının ortalarına kadar aşağı yaylalarda kalan halk, havaların artık bu yükseklikte de iyice bozulması ve yağışların artmasıyla birlikte mezralara iner. Mezralardan köylere dönüş zamanı ise, bazı yerlerde ekim ayı sonuna kadar uzayabilmektedir [140].

Ali Cengizkan'ın [142]'de belirttiğine göre, "bağ" kelime anlamı olarak, "üzüm kütüklerinin bulunduğu yer"anlamına gelmekte ve bağda, duvarla, çitle, telle çevrili ve içinde "alacık" da denilen çardak, kulübe, bağ evi, havuz ve kuyu bulunmaktadır. "Bağ kültürü", yıllık döngüsel yaşantının bir parçası olarak, kentli bireye ve aileye bir yenilenme, mekân değiştirme ve tazelenme olanağı vermektedir.

Faroqhi'ye göre, Anadolu'da bağa göçme kültürünün başlangıcı, 17. hatta 16. yüzyıl'a dayanmakta, en yoksul aileler dışında halkın çoğunun kentte oturacakları bir evin yanı sıra, kent yakınında 1-2 dönümlük bir bağı bulunmaktaydı [143]. Örneğin, 19. yüzyıl'da Ankara'nın güneyinde, Keçiören, Etlik ve Çankaya'da Rum ve Ermeniler'e ait gösterişli bağ evleri vardır. Faroqhi [143]'te Ankara'daki evleri şöyle anlatmaktadır: "Kent içi evlerinin bahçeli olanları azdı… Ama yazları doğanın tadını çıkarmak için yazlığa

gidilirdi. Zengin ailelerin çoğunun kent dışında bağları, bahçeleri vardı; eşkiya tehlikesinin fazla olmadığı zamanlarda, havalar ısınınca yazlık evlere taşınılırdı. Dükkan sahipleri ve zanaatkarların da yazlıklara gitmesiyle kentler epeyce boşalırdı. Bu mevsimde özellikle kadınlar rahat ederlerdi. Ağaçlar bahçelerin içinin dışardan görünmesini engellediği ve çevrede oturanlar akraba ve tanıdık olduğu için, yabancı erkekler kadınları görmesin diye, kentteki gibi önlemler almak gerekmezdi…"

Ankara dışında Anadolu'da bağ kültürünün yaşandığı bölgelere başka kentlerden de örnekler verebiliriz. Örneğin, Diyarbakır kent merkezine yakın bir alanda gelişen Esfel Bağları, Malatya kent merkezine yakın gelişen Asbuzu/Aspuzu yerleşmesi, Tokat'a yakın gelişen Tozanlı Vadisi, Safranbolu'nun bağ evleriyle ünlü sayfiyesi Bağlar, çok kurak bir iklime sahip olan Konya'ya bir saat uzaklıkta dağ eteğinde gelişmiş Meram ve Kayseri'ye 1,5 saat uzaklıktaki Talas, geçmişte "bağ kültürü"nün yaşandığı bölgelerdir [144]. Ancak bu bölgelerin bazıları günümüzde kentsel alanlara dönüşmüştür.

Yayla, bağ ve sayfiye kültürleri arasındaki diğer bir önemli fark da yayla, bağ ve sayfiye bölgelerinin sahip olduğu coğrafi konumdur. Şöyle ki, bütün bu alanlar kırsal nitelikli olmakla birlikte, yayla alanları, bağ ve sayfiye bölgelerine göre coğrafi konum olarak daha yüksekte bulunmaktadır. Gidildiği mevsim açısından benzerlikler gösteren bu kültürlerin ayrıldığı en önemli nokta, sayfiye alanlarına gitmenin sadece dinlenme amacı taşıması, yaylaların ve bağların ise dinlenme amacı dışında tarımsal üretim ve ekonomik faaliyet amacıyla kullanılmasıdır. Yaylalarda bu döngüye, tarımsal üretim içinde yeri olan hayvanlar da katılmaktadır. Yaylak, hayvanların tehlikesiz dolaşma ile kaybolmadan ve vahşi hayvanlara av olmadan doğanın nimetlerinden faydalanmalarını sağlayan doğal mekândır. Bağlarda sadece bahçe tarımı yapılmakta ve kümes hayvanları beslenmektedir. Sayfiye alanları ise, bağ ve yayla alanları gibi kent dışında olmakla kalmamış, üretim dışında kalmayı başararak, daha yakın dönemdeki yazlık kullanımı ve ikinci ev kavramı ile daha ilişkili olmuştur. Ekonomik etkinlik amacıyla yaylaların ve bağların kullanımının azalması, bu amaçla yaylaya çıkan ve bağa giden insanların sayısını da azaltmıştır. Yani günümüzde, yaylaların ve bağların ekonomik amaçla kullanımının azalması "sayfiye kültürü", "bağ kültürü" ve "yayla kültürü" arasındaki farkı neredeyse ortadan kaldırmış, yaylalar ve bağlar günümüzde, kentte yaşayanların sıla hasretini gidermek amacıyla geldikleri sayfiye yerleri haline gelmeye

başlamış, büyük kentlere yakın gelişmiş olan bağ alanları da, sayfiye alanlarının bir bölümü gibi şehirlerin büyümesiyle kentin bir parçası haline gelmiştir.

İstanbul'daki sayfiye yaşamıyla ilgili ilk veriler İnciciyan'ın [17]'de verdiği bilgilerle günümüze ulaşmıştır. İnciciyan'ın verdiği bilgilere göre, Bizans Dönemi'nde imparator ailesi ve soyluların kent merkezinin dışındaki sayfiyelerde yazlık saraylar ve evler yaptırdıkları bilinmektedir. Bu dönemde elbette ki, içinde bulunulan şartlara göre özellikle güvenlik sebebiyle sayfiye amaçlı olarak yapılan yapılar, kent dışında sadece güvenli olduğu düşünülen bölgelerde yapılmıştır. Bunula birlikte, Bizans Dönemi'yle ilgili araştırılan literatürde, Bizans saray çevresi ve soylularının sayfiye kültürü dışında, Bizans halkının sayfiye kültürüyle ilgili herhangi bir veriye rastlanmamıştır.

İstanbul'un 1453 yılında fethedilmesinden sonra İstanbul'da Osmanlı Dönemi başlamıştır. 15. yüzyıl'ın ortasından başlayarak, 19. yüzyıl'ın ilk yarısına kadar ulaştığımız veriler, daha çok padişah ve saray çevresinin sayfiye kültürüyle ilgilidir. Bu dönemdeki sayfiye kültürüyle ilgili bilgiler, bugün anladığımız anlamda, yaz mevsiminin tamamını belli bir yazlık konutta geçirme şeklinde değildir. Padişahın maiyetiyle birlikte İstanbul dışında özellikle Edirne Sarayı'nda yazın belli bir bölümünü geçirdiği Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki bilgilerden anlaşılmaktadır [145], [146]. Ancak padişahın İstanbul civarında bu dönem boyunca daha çok geçici süreler için ava gittiği, ava gittiği bu süre boyunca bazen çadırda gecelediği, günlük olarak gittiği av ve kır eğlenceleri için, gittiği yerlerde bir süre dinlenmesi için köşk ya da kasır gibi yapıların yapıldığı, kaynaklardan elde edilen bilgilerdir.

İstanbul'da, Osmanlı Devleti'nin kurulmasından 19. yüzyıl ortalarına kadar kent merkezinden sayfiye bölgelerine olan ulaşım, kayıklar ve peremelerle sağlanmıştır.

Bizans Dönemi'nde Haliç'in ikiye ayırdığı İstanbul ve Galata yakası arasında pereme kayıkları ile yapılan ulaşım oldukça yoğundur. Türker'in fetih sonrası ilk kullandığı kayık türü peremeler olmuştur. Pereme birçok kaynakta "Gondola benzeyen bir kayık" olarak ifade edilmiştir (Şekil 2.26). Hiç kuşku yok ki, Batı Roma sınırları içerisinde olan Venedik'in sembolü olan gondol; Doğu Roma'nın merkezi olan İstanbul sularına özgü dizayn edilmiş ve "pereme" kayık türü ortaya çıkmıştır [60]. Hürel'in [147]'de belirttiğine göre, peremeler ve kayıklar, İstanbul'da tiplerine göre sınıflandırılırdı. "Kaba

peremeler” ve “yılandili” denenler dört veya altı kürekli olurdu. Sayfiye bölgeleriyle İstanbul arasında sefer yapan peremeler en fazla 12 kişi alırdı. Peremelerin daha fazla kişi taşıması tehlikeli olduğundan yasaktı. Akşam çökünce kayıklar sefer yapmaz, gidilen yerde karanlık bastırınca gecelenir ve kayığın başına da bir fener konurdu. Peremeler, 16. yüzyıl’ın en yaygın deniz ulaşım vasıtası olarak karşımıza çıkmaktadır. 17.yüzyıl’ın başından itibaren İstanbul sularında değişik kayık türleri görülmeye başlamıştır. Kayıkçılık sanatının doruğa ulaştığı devir ise 18. yüzyıl ortalarıdır.

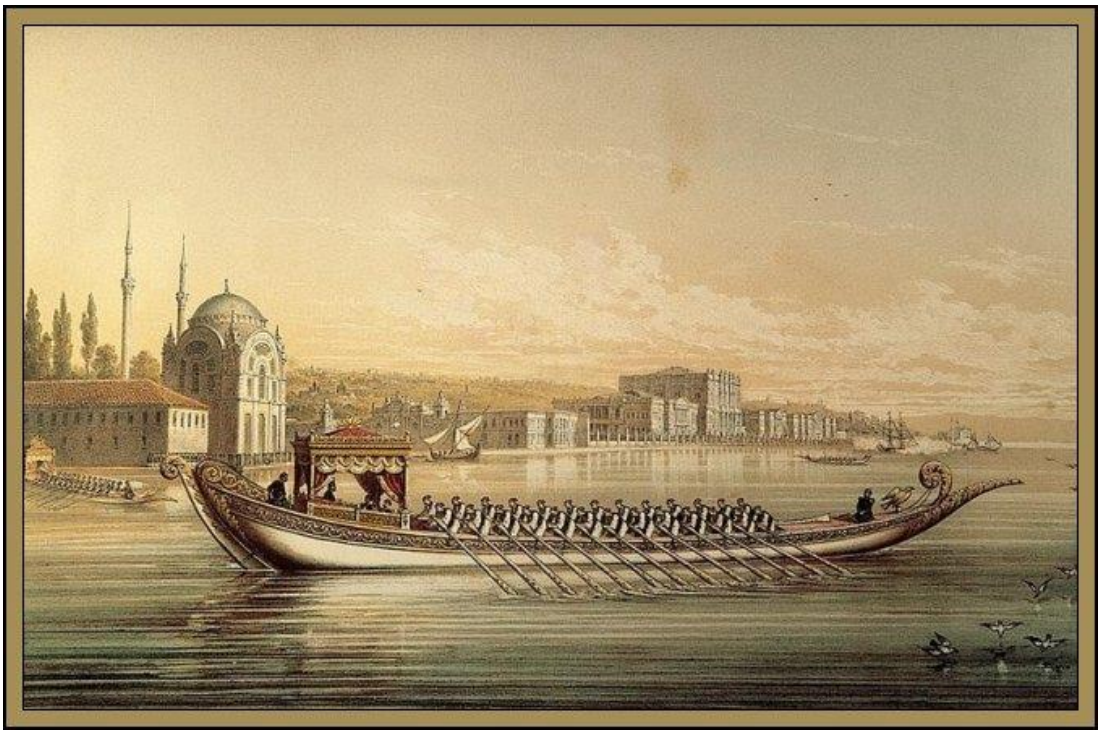

Şekil 2.26 Osmanlı Devleti’nde kullanılan kayık tiplerinden pereme [148]

Bu dönemde, Osmanlı padişahlarının sayfiyelere giderken kullandığı sandallar iki çeşittir. Birinci çeşidin adı “sandal”dır. Baş tarafının eğriliği nedeniyle bunlara halk dilinde “kancabaş” adı verilmiştir. Bunlar bostancıların yönetim ve bakımında bulunur, kürekçileri bostancılardan oluşurdu. İkinci çeşidinin adı ise “filika”dır. Baş tarafında kırlangıç süsü olduğu için halk onlara “kırlangıç” adını da vermiştir. Filikalar tersanelilerce korunmuş ve bakımı yapılmıştır. Geziler sırasında padişah sandala ilk biner, inişte ikinci olarak inerdi. Bu iki tip sandalın yanında daima birer ufak kayık bulunmuş ve nereye gidilse her zaman büyük sandallara eşlik etmiştir. Padişahın binmiş olduğu kayık daima önde gitmiş ve öteki sandallar onu arkadan izlemiştir [17].

Devlet ricalinin çoğu iş için sıklıkla Şirket-i Hayriye'nin kuruluşundan önce halk arasında "vükela kayığı" adı verilen kayıklarla İstanbul'a gidip gelmiş, Şirket-i Hayriye'nin kuruluşundan sonra ise şirketin kendilerine tahsis ettiği bir vapuru kullanmaya başlamışlardır [62].

Meriç'in [149]'da belirttiğine göre, 1829 tarihinde, eski ve gerçek bir İstanbullu denizin üzerinde dolaşan kayıklara bakarak bunların devlet ricaline mi, zengin bir beye mi, şehzadelere ya da tulumbacı neferlere mi ait olduğunu hemen anlaşılabilmekteydi. Padişahın kayığı mesireye gidecekse "yedi çifte" olur, mektupçular "beş çifte yağlı piyade" ile giderlerdi. Padişahın esvap ve kahve takımları "beş çifte piyade" ile taşınır, tulumbacılar yangın yerine "altı oturaklı kayık"la giderler, ayrıca zengin beylerin "piyade"lerinde hizmetkârları ve kahvecileri hatta güneş ya da yağmurdan korumak için şemsiye tutan adamları bulunursa da saray ve devlet erkânından biri kayığı ile geçiyorsa geleneklere göre şemsiye kapatırlardı [149].

Şirket-i Hayriye'nin kurulmasından önce, Boğaziçi ve Haliç'in kenarlarında oturan halkın her gün İstanbul'a gidip gelmek ve alışveriş malzemelerini taşımak için kullandıkları kayık ilk deniz toplu taşıma vasıtası da olan pazar kayıklarıdır (Şekil 2.27). Bunlar 20-40 kişi taşıyabilen ve güvenli yolculuk yapmaya elverişli, çok süslü olmayan kayıklardır. Pazar kayığı orta ve alt gelir seviyesinde olan halkın rağbet ettiği ulaşım vasıtasıdır. İstanbul'daki yabancı elçilik görevlilerinin kullandığı elçi kayıkları çok daha gösterişlidir. Pazar kayıkları çoğunlukla Boğaziçi'nde işletilen vakıflara ait kayıklardır. Bu kayıklar, Boğaziçi'nde karşıdan karşıya geçmek için bir iskeleye bağlı olarak çalışırlardı. Para kazanmak gayesi ile muhtelif kişiler pazar kayığı işlettiği gibi hayırsever şahıslar da pazar kayığı işletir, elde edilen hasılatı cami, mektep vb. yerlere vakfederlerdi [60].

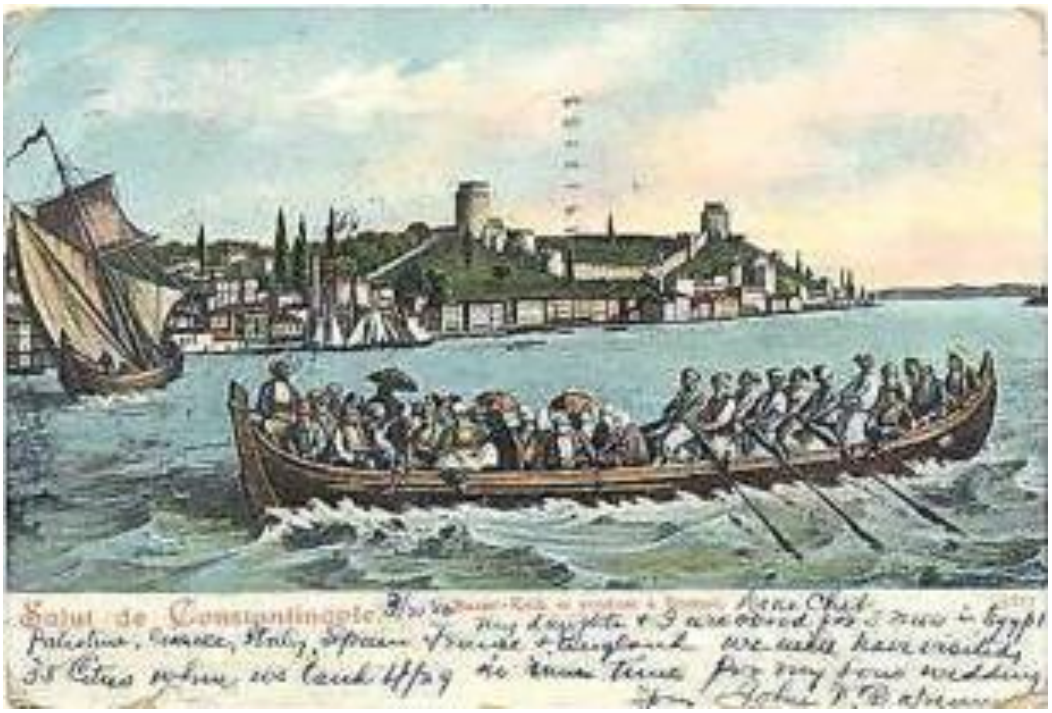

Şekil 2.27 Pazar kayığı [148]

Pazar kayıkları dışında diğer bir kayık tipi de piyade kayıklarıdır (Şekil 2.28). Piyade kayıkları iki sınıfa ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi, yalılarda kişiye ve aileye özel kayıklardır ve bu kayıklara "yalı piyadesi" denmektedir. Bu kayıklar, günümüzün özel deniz otomobili statüsündedir. İkinci kayak tipi ise, "iskele piyadesi"dir. İskele piyadeleri de, günümüzün ticari taksisi statüsünde olup, bunları görmüş oldukları işlev itibariyle ilk deniz taksileri olarak adlandırabiliriz. Piyade kayıkları daha çok zengin ve orta halli halkın gezintilerde ve kendi ihtiyaçları için yaptırıp kullandığı, kişilere özel nakil vasıtalarıdır [60].

Şekil 2.28 Piyade kayığı [148]

Bu dönemde karada ise, koçu, hanto, talika, kâtip odası, kupa, lando gibi adları olan arabalarla dolaşılırken daha sonraları da faytonlar ortaya çıkmıştır (Şekil 2.29 ve Şekil 2.30) [150].

Şekil 2.29 Koçu Arabası [151]

Şekil 2.30 Koçu Arabası [152]

İstanbul'da denizde sadece pereme ve kayıklar, karada ise at arabalarıyla gerçekleşen ulaşım, 1851'den sonra büyük bir gelişme gösterecek, denizde ve karada çok farklı ulaşım olanakları ortaya çıkacak, hatta bu ulaşım olanakları sayfiye yerleşmelerinin gelişimi ve değişimi konusunda kilit rol oynayacaktır.

Aslında İstanbul'da, görüldüğü gibi 18. yüzyıl'ın ilk yarısına kadar gerek saray çevresinde gerekse de toplumda bir sayfiyeye gitme alışkanlığı olduğundan bahsetmek doğru değildir. Ancak Osmanlı tarihinde "Lale Devri" olarak anılan ve 1718 yılında başlayan dönem ile Osmanlı kültüründe Batı'ya açılma başlayacak ve birçok şey değişecektir. Avrupa'ya giden ilk elçi Yirmisekiz Çelebi Mehmet'in anlattıkları doğrultusunda yapılan Kâğıthane düzenlemesi ve Sadabad Sarayı küçük bir kentsel düzenleme denemesi ve yeni bir yaşam biçimi olan sayfiye yaşamı için geliştirilmiş erken bir model olmuştur. Bu dönemden itibaren, sayfiye kültürü İstanbul'da öncelikle saray çevresinde hızla yaygınlaşmış, o dönem için ulaşım kolaylığı nedeniyle Haliç ve Kâğıthane'de birçok yazlık konut yapılmıştır. Boğaziçi ise az da olsa yazlık konutların varlığına ragmen, Kâğıthane'nin aksine ulaşımının bu dönemde daha zor olması nedeniyle sayfiye bölgesi olarak özellikle 18. yüzyıl'ın sonundan itibaren ilgi çekecektir.

Dünyada sayfiye bölgelerinin ve sayfiye olgusunun gelişiminde ulaşım olanaklarının gelişimi oldukça önemli bir belirleyicidir. İstanbul için de 19. yüzyıl'ın ortalarından itibaren büyük bir hızla gelişen ulaşım olanakları sayfiye bölgelerinin gelişmesinde ve yer değiştirmesinde en çok belirleyici olan faktör olmuştur. Doğal olarak insanlar eziyet çekmeden, kolay ulaşabilecekleri yerlerde yazlık konut sahibi olmayı tercih etmişler, bu akımın hangi bölgelere doğru olacağını da ulaşım araçları açıkça etkilemiştir. Aslında ulaşım olanakları, "sayfiye" olgusunun toplum içinde algılanmasında da sosyolojik olarak belirleyici bazı roller oynamıştır. Özellikle 19. yüzyıl'ın başına kadar İstanbul'da sayfiyeye gitme, saray çevresine ve zenginlere özgü bir alışkanlıktır. Ulaşım olanaklarının gelişmesiyle, toplumda daha alt gelir grubuna mensup halkın sayfiyeye gitmesi kolaylaşmış, sayfiye gitme olgusu onlar arasında da yaygınlaşmış ve bütün toplum tarafından benimsenen bir yaşam geleneği haline gelmiştir.

19. yüzyıl'ın ikinci yarısından, 1. Dünya Savaşı'na kadar geçen dönemde İstanbul'un sayfiye bölgelerinin ulaşım olanaklarını karadaki ulaşım olanakları ve denizdeki ulaşım olanakları olarak ikiye ayırabiliriz.

1873’te Boğaziçi’nde ve Haliç’te ulaşım ve yolcu taşımacılığı pazar kayıkları, piyade kayıkları ve peremelerle sağlanmıştır. İstanbul’da 1800 yılında kayık sayısı 4000 iken, 1845’te 19000’e çıkmıştır [150]. Bunun sonucunda artan ilgiye cevap verebilmek amacıyla, 1837’de bir İngiliz ve bir Rus iki şirket kapitülasyonların verdiği haklardan yararlanarak birer vapur çalıştırmaya başlamışlardır. Buna karşılık, 1843’te Tersane-i Amire’nin bünyesindeki Hazine-i Hassa Vapurları İdaresi, “Fevaid-i Osmaniye” adıyla Boğaz’da yolcu taşımaya başlamıştır. Vapur seferlerine olan ilginin daha da artmasıyla 1 Ocak 1851 tarihinde Şirket-i Hayriye kurulmuştur.

Şirket-i Hayriye'nin kurulması Takvim-i Vakayi gazetesinde şöyle duyurulmuştur: "İstanbul halkının rahatını ve Boğaziçi'ne gidip gelenlerin güvenliğini sağlamak amacıyla bir süreden beri Tersane-i Amire tarafından Boğaziçi'ne ve Adalar'a vapurlar çalıştırılmaktaydı. Ama yaz mevsimindeki kalabalık, kış mevsiminde de Boğaziçi'nde kalanların çok olması nedeniyle halen işlemekte olan vapurların adedinin yeterli olmadığı görülmektedir. Bu nedenle, sabah ve akşam yalnız bir vakitte vapur bulunabilmektedir. Ama herkesin işini bu vakte ve saate göre ayarlayamayacağı bellidir. Özellikle memuriyette bulunan kişiler için, örneğin ezani saat 9.00'da (alafranga saatle yaklaşık 15.00'te) İstanbul'dan Boğaz'a hareket edecek vapurun onlara hiçbir yararı yoktur. Böyle olunca da pek çok kimsenin işine gücüne eskiden olduğu gibi yine kayıklarla gidip gelmesi tabiidir. Eğer vapurların sayısı ve seferleri arttırılırsa, yazları Boğaziçi'ne rağbet çoğalacak, tenha yerler imar ve iskân edilecektir. Kışın da Boğaz'a gidip dönme olanakları sağlanırsa, çok kimse kışı Boğaz'da çıkartacak, altı ayda bir, yazlık için Boğaz'a taşınmak mecburiyeti kalmayacaktır. İstanbul'da evi olmayanlar da kiralık konak ve ev tutmak için büyük masraflara girmeyeceklerdir" [153].

Şirket-i Hayriye’nin kurulmasından sonra, Tersane-i Amire vapurları Marmara'da İzmit, Gemlik, Tekirdağ, Gelibolu, Karadeniz'de Trabzon, Samsun ve Varna gibi limanlara, Şirket-i Hayriye vapurları (Şekil 2.31) ise, Boğaziçi ve Adalar'a sefer yapmıştır.

1860 yılına gelindiği zaman Köprü'den Boğaz'a altı sefer yapılmakta, ama elde henüz yazılı bir tarife bulunmamaktadır. Yolcular vapur saatlerini ancak iskelede öğrenmişler ve bekleme salonları olmadığı için kötü havalarda en yakın kahvelerden birine sığınmak zorunda kalmışlardır. Görülen ihtiyaç üzerine her köye bir iskele ve bekleme yeri

yapılmasına bu yıllarda karar verilerek iskelelerin yapımına başlanmıştır. Bu dönemden sonra Boğaziçi'nde çok sayıda iskele yapılmıştır ancak bu iskeleler vapurların yanaşabileceği uygunluğa sahip değildir. Bu durumda vapurlar, uğrayacağı köyün önünde uygun derinlikte beklemiş, yolcular da kayıklarla vapura çıkmak zorunda kalmışlardır.

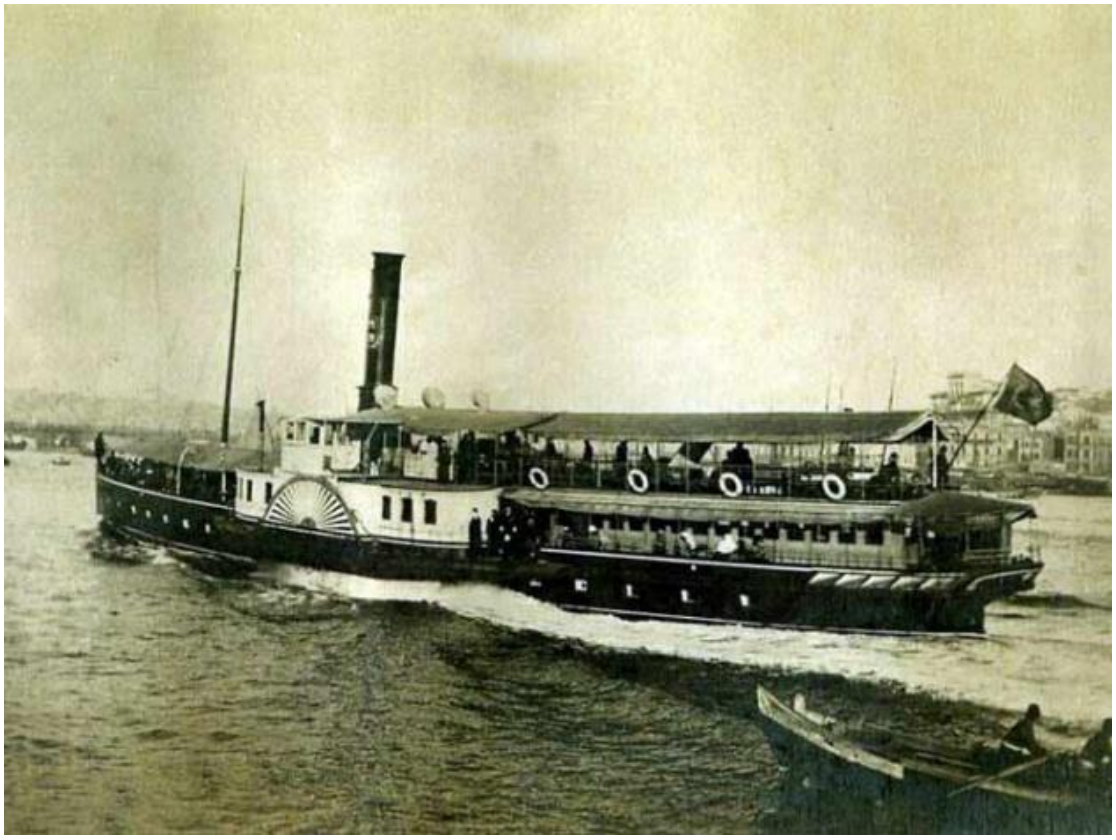

Şekil 2.31 Şirket-i Hayriye vapuru [154]

Şirket-i Hayriye'nin sayfiye bölgelerine özellikle de Boğaz'a olan yararları kuruluşunun hemen ardından görülmeye başlamıştır. 1851'i yani vapurların sefere başlamasını takip eden yıl içinde Boğaz'ın iki yakasına otuz kadar yeni yalı ve köşk inşa edilmiş, az sayıda da olsa, kış aylarında yapılan seferler sayesinde Boğaz'ın soğuk mevsimlerdeki sakinlerinin sayısı çoğalmıştır [44]. Şirket-i Hayriye'nin Boğaz'daki yolcu sayısını arrtırmasıyla ilgili 1892 tarihli Servet-i Fünun Dergisi'nde ve 1912 tarihli İstanbul Şehremaneti Mecmuası'nda makaleler yayınlanmıştır [155], [156].

1870'den sonra normal yolcu vapurlarının seferlerinden başka bir de "vükela vapuru" denen özel seferler yapılmaya başlanmıştır. Bu seferleri yapan vapurlara ancak önemli

kimseler yani saray mensupları, nazırlar, yüksek rütbeliler ya da onların aile fertleri ve yakınlarının binmesine izin verilmiştir [153].

19. yüzyıl'ın ikinci yarısında padişahların, zengin devlet adamları ve bankerler ile konsoloslukların özel yatları bulunmakta, İstanbul ile sayfiye bölgeleri arasındaki ulaşımlarını bu yatlarla sağlamaktadırlar (Şekil 2.32). Ayrıca Osmanlı Devleti döneminde sayfiye mevsimlerinde elçilik yatlarının yaptığı yarışlar ve kayık yarışları düzenlenmesiyle ilgili Servet-i Fünun Dergisi'nde birçok makale yayınlanmıştır [157], [158], [159], [160]. Yabancı elçilerin, sayfiyeye göçü için zaman zaman vapur tahsis edildiği ve güvenlik sağlandığı da Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki belgelerden anlaşılmaktadır [161], [162]. Bu dönem padişahlarından özellikle Sultan Abdülaziz denizcilikle ilgilenmiş ve özel yatını sıkça kullanmıştır. Bu yat, kısa zamanda Avrupa hanedanlarının bindiği özel yatların en güzeli ve en haşmetlisi olmuş, ancak daha sonraları yat, II. Abdülhamit tarafından Haliç'te hareketsiz bırakılarak çürümeye terk edilmiştir [163].

Şekil 2.32 Alman Elçiliği yatı "Loreley" [164]

Kara ulaşımına geldiğimizde ise, önceki dönemde olduğu gibi İstanbul'da halk arasında değişik tipte at arabalarının kullanımı devam etmiştir. Ayrıca İstanbul'da ilk banliyö treni Anadolu yakasında 1873'te Haydarpaşa-Gebze arasında hizmete girmiştir. İkinci banliyö treni ise, bundan on beş yıl sonra Sirkeci-Halkalı arasında yolcu taşımaya başlamıştır (Şekil 2.33). 19.yüzyıl'ın ikinci yarısında banliyö treniyle seyahat etmek, o dönemin şartlarına göre halk için oldukça yeni, oldukça hızlı ve ucuz bir ulaşım sistemidir. Nasıl ki Şirket-i Hayriye'nin kurulması sonucunda, İstanbul'da deniz kenarında bulunan semtler sayfiye yerleşmesi olarak geliştiyse, banliyö trenlerinin hizmete girmesiyle de tren güzergâhı üzerinde bulunan istasyonların çevresindeki alanlar sayfiye yerleşmesi olarak gelişmiştir.

Şekil 2.33 Banliyö treni [148]

Avrupa'daki sayfiye bölgelerinin gelişimini anlatırken, bu bölgelerin bir bölümünün önemli kaplıca ve içmelere sahip olmaları nedeniyle sayfiye bölgesi olarak geliştiklerinden bahsedilmişti. Bu durum İstanbul için geçerli değildir. İstanbul içinde kaplıcaları görmemekle birlikte, İstanbul'a yakın olan Bursa ve Yalova gibi yerleşmeler şifalı içme ve kaplıcalara sahip olmaları nedeniyle, İstanbul halkına hem Bizans hem de Osmanlı Dönemleri'nde bu anlamda hizmet etmişler, İstanbul'un bir nevi sayfiyesi durumunda olmuşlardır. Günümüzde bu bölgelerdeki kaplıcalar halen önemlerini

korumakla birlikte, tedavi (kür) merkezi boyutuna indirgenmişlerdir. Bu anlamda bu bölgeler günümüzde sadece İstanbul halkına değil, ülkenin dört bir yanından gelen insanlara hizmet etmektedirler.

İstanbul çevresi önemli kaplıcalara sahip olmamakla birlikte, şifalı olduğuna inanılan birçok içmeye sahiptir. Bu içme suları, Bizans Dönemi'nde ayazma adıyla anılmış, Osmanlı Dönemi'nde de önemlerini korumuşlardır. Sağlığa iyi geldiğine inanılan içmelere Sultaniye, Bulgurlu, Çamlıca suları, Sarıyer'de Kestane Suyu, Abuhayat Suyu, Yuşa Tepesi'nde Gümüş Suyu örnek gösterilebilir. Bu içme sularının bulunduğu yerler özellikle Osmanlı Dönemi'nde mesire alanları olarak gelişmiş, birçoğu Cumhuriyet Dönemi'nde de mesire alanı olarak kullanılmıştır.

Türk kültürüne özgü bir başka önemli olgu da "mesireye gitmek"tir. Göçebe kültürün etkisiyle oldukça geniş bir doğa kavramına sahip olan, yazlık çadırları ile yaylaklara yerleşen Türkler, Osmanlı Dönemi'ndeki yerleşik kentsel yaşamlarında da geniş boyutlu mesireleri engin bahçeler olarak kullanmış, bu alanlarda uygun iklim şartlarında gerçekleşen dış mekân rekreasyonel aktivitelerinde, çadırlarla, mesire alanlarında konaklamayı sürdürmüştür. Açık mekânlarda sürdürülen kamusal yaşamda, Osmanlı Dönemi'ndeki mesire alanlarının kent için, toplumsal ve ekonomik açıdan önemi büyüktür. Mesire alanları, kent kullanıcılarının sosyal ve psikolojik açıdan bazı gereksinimlerini karşılayan rekreasyon alanları bağlamında, kamusal yaşama ait açık mekanlar yaratmaktadır [42].

Mesire olgusu için, Osmanlı Dönemi'nde iki önemli nokta vardır. Bunlardan birincisi, mesireye gitme alışkanlığı İstanbul'da tarihin her döneminde halk arasında önemli olmuştur. Yani mesireye gitmek, sayfiyeye gitme olgusunun ortaya çıkmasından önce vardır, sayfiyeye gitme alışkanlığının gelenek haline gelmesiyle varlığını devam ettirmiş ve günümüzde de hala var olan sosyal bir olgudur. 19. yüzyıl'ın sonlarından itibaren mesire alanlarının bir bölümü sayfiye yerleşimleri olarak gelişmiştir. Mesireye gitme isteği, zamanla değişmemiş, kentsel gelişmeler bağlamında mesireye gidilen yerler değişmiştir.

İstanbul'da 18. yüzyıl'ın sonlarından başlayarak insanların sayfiyeye gitme nedenleri sadece dinlenmek değildir. Türker'in [165]'te belirttiğine göre halkın sayfiyeye bölgelerine gitmesinin çok önemli üç nedeni daha vardır;

- Saray tarafından sürgün edildikten sonra sürgünden dönen yüksek devlet memurları ve askerler, saray tercümanlığı ile Eflak ve Boğdan Beylikleri gibi görevleri nedeniyle devamlı izlenen ve gözaltında olan azınlıklara mensup kişilerin, İstanbul'dan uzak bir köyde doğanın zenginliklerinden yararlanmanın yanı sıra kendilerini daha özgür bir ortamda hissetmeleri sayfiyeye gitmelerinde önemli rol oynamıştır.

- İstanbul'da sık sık patlak veren salgın hastalıklar sırasında şehrin mikroplu havasından kendilerini ve ailelerini uzak tutma amacı, halkın sayfiyelere yerleşmesinde etkilidir. 1865 yılının yaz aylarında kolera salgını nedeniyle, Adalar'a, Yeniköy'e ve Tarabya'ya büyük bir akın başlamıştır. Dönemin bazı doktorlarının öne sürdüğü "Boğaz'dan esen serin rüzgârların kolera mikrobunu uzaklaştırdığı" iddiası halk arasında yayılmaya başlayınca sayfiye bölgelerine gösterilen ilgi gün geçtikçe artmıştır.

18. ve 19. yüzyıllar'da veba ve kolera salgınlarının İstanbul'u kırıp geçirdiği yıllarda Rum Patrikleri ve üst düzeyden birçok din adamı bu bulaşıcı hastalıklardan korunabilmek için kalabalık ve riskli Fener semtini terk ederek nüfusu az ve havası çok iyi olan Arnavutköy'de salgınlar bitene kadar kalmışlardır. Orhan Türker, böyle salgın yıllarında hastalık Arnavutköy'e ulaştığı zaman, halkın köydeki evlerini terk ederek tepede "Parianos'un Tarlası"denilen havası ve manzarası güzel bir yere sığındığını, burada inşa ettikleri derme çatma kulübelerde yatıp kalkarak hastalığın uzaklaşmasını beklediklerini anlatmaktadır [166].

Bu durumla ilgili bilgi veren başka yazarlar da vardır. Antoine Galland bu durumu [167]'de "Galata ve Beyoğlu'nda başlayan hastalık sahasından uzaklaşmak üzere, B. Büyükelçi Fransa Sarayı'nı terk edip Karadeniz Boğazında oturmaya gitti…" şeklinde belirtmekte, Pars Tuğlacı ise Büyükada'yı anlattığı [168]'de "Bu köy gitgide İstanbul'un gayrimüslimleri ile yabancıların sayfiye yeri halini almış, o sıralarda sık sık rastlanan veba salgınlarından kaçanlara da emin bir sığınak olmuştur" diye yazmaktadır.

• Sayfiyelere gidilmesinin üçüncü sebebi ise, kent merkezindeki yangın felaketlerinden kaçmaktır. Daha sonraları yangınlarda evlerini kaybeden insanlar sayfiye bölgelerine kalıcı olarak yerleşmiştir ve bu durum, sayfiye bölgelerinin banliyölere dönüşme nedenlerinden biridir.

Romalılar'ın farklı yerlerde aynı sayfiye mevsimini geçirmek için yapmış oldukları sayfiye evlerine benzer bir durumdan Haluk Şehsuvaroğlu da [169]'da İstanbul için bahsetmektedir. Şehsuvaroğlu'na göre aynı sayfiye döneminde, baharda ve yaz mevsiminde iklime göre kullanılmak üzere, aynı aile birkaç sayfiye bölgesinde ev sahibi olabilmektedir. Bu da İstanbul için oldukça ilgi çekici bir durumdur [169] .

İstanbul'un çevresinde gelişen sayfiye bölgeleri, önceki bölümlerde tanımlanan sayfiye yerleşmesi tiplerinden ilk gruptaki sayfiye yerleşmelerine girmektedir. Bu tip sayfiye yerleşmeleri, kıyının çevresel niteliği göz önüne alınmaksızın sanayileşme hareketiyle birlikte en yakın kıyıya akın başlamasıyla oluşmuş sayfiye yerleşmeleridir. Bu sayfiye yerleşmeleri, İstanbul'un merkezinin (Tarihi Yarımada, Galata ve Pera) yakınında, İstanbul'un nüfusuna ve fiziki şartlarının elverişliliğine parallel olarak gelişen yerleşmelerdir. İstanbul'un sayfiye yerleşmelerinin birçoğu, 20 yüzyıl'ın başında kırsal bir görünüm taşımakta ve su kenarında yer almaktadır.

İstanbul fiziki konumu nedeniyle, bazı Avrupa kentleri için sözü edilen ikincil konut halkalarıyla çevrili değildir. Çünkü İstanbul'un fiziki yapısı ve konumu bunun için elverişli değildir. İstanbul'un sayfiye bölgeleri, kent merkezinin yakınında bulunmakla birlikte, kent merkezini çevrelememektedir. Denilebilir ki, İstanbul'da 18. yüzyıl'ın ortalarından itibaren görülmeye başlayan sayfiye olgusu, iç turizmin özel bir çeşididir. Bahsi geçen sayfiye yerleşmeleri, birer "ikincil evler" ya da "tatil evleri" sahasıdır. Önceleri sadece dinlenme amacı güden sayfiyeye gitme alışkanlığı zamanla "tatil" kavramının ortaya çıkmasıyla bir rekreasyon faaliyeti şeklini almıştır ve sayfiye olgusu ile gidilen sayfiye bölgeleri dönemin modasına uygun bir biçimde değişmeye başlamıştır.

İstanbul'da 18. yüzyıl'ın ortasından itibaren sayfiyeye gitme alışkanlığının toplumun her kesiminde benimsenmesi, "şehir evi", "sayfiye evi" ayrımını kesin bir biçimde ortaya çıkarmıştır. Sayfiye bölgelerindeki bu yazlık evler, her yıl sayfiye sezonu boyunca

kullanılmaktadır. Sayfiye evlerinin kullanımında bütün aile sayfiye dönemi geldiğinde yazlık eve taşınmaktadır. Ancak aile reisi bu dönemde, ya her gün ya da haftanın belli günlerinde sayfiye evinden işine gidip gelmekte ya da hafta sonları ailesine katılmaktadır. Bu durumla ilgili verilebilecek en iyi örnek, 19. yüzyıl'da bazı Osmanlı gazetelerinde çıkan haberlerdir. Bu haberlerde, sayfiyeye giden bazı paşaların ve yabancı elçilerin haftanın bazı günlerinde işlerini halletmek için şehre indiğinden bahsedilmektedir.

İstanbul'da yaşanan sayfiye olgusunda, "sayfiye evi"ne sahip olmanın yanında, sayfiye evinin kiralanması durumuyla da karşılaşılmaktadır. Bu durumun bir ölçüde ev sahibi olmaya göre daha avantajlı olduğu düşünülebilir. Çünkü sayfiye bölgelerinde ev kiralayan insanlar, belli bir bölgeye bağlı kalmaksızın her yıl farklı bir sayfiye bölgesinde oturma şansına sahip olabilmektedir. Ancak bunun aksine ev sahibi olmadığı halde, ev kiralamak için her yıl aynı bölgeyi tercih eden aileler de bulunmaktadır. Sayfiyeye gitmenin iç turizmin özel bir tipi olduğundan hareketle, sayfiye bölgelerinde genellikle İstanbul'un yerli halkının ikamet ettiği görülmektedir. 19. yüzyıl'ın sonundan itibaren açılan sayfiye otellerinde bile yoğun olarak İstanbul'un yerli halkının kaldığı dikkat çekmektedir. Özellikle, İstanbul'un farklı sayfiye bölgelerinde evi olan bazı ailelerin, değişiklik istedikleri için ya da sağlık sebebiyle bu sayfiye otellerine gelip hizmetçileriyle birlikte en az iki hafta olacak şekilde kaldıkları araştırmalarda dikkat çeken diğer bir unsurdur. Sayfiye evlerinin kiraya verilmesinde ise, bugün bizim algıladığımız anlamda bir kiralama söz konusu değildir. Sayfiye evleri genellikle 2-3 katlı ve bir aileye özel olarak yapıldıklarından, ev sahibi olan aile evin belli bir katında ikamet etmekte, evin kat sayısına göre diğer katlar kiraya verilmekte ancak, banyo, tuvalet, mutfak gibi mekânlar evin sahipleri ve kiracılar tarafından ortak olarak kullanılmaktadır.

İstanbul'da, Avrupa'da ve dünyada olduğu gibi sayfiyeye gidişlerde özellikle iki dönemde patlama yaşandığı görülmektedir. İlk dönem, 19. yüzyıl'ın ortasında ulaşım olanaklarının gelişmesi ve Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla başlayan dönem, ikinci dönem ise 2. Dünya Savaşı'nın sonrasıdır. Yukarıda da bahsedildiği gibi, sayfiyeye gitme halk arasında ilk dönemde bir yaşam alışkanlığı haline gelmiş, ulaşım olanaklarına bağlı olarak birçok bölge sayfiye alanı olarak gelişmiştir. Bu dönemde sayfiyelere ulaşım vapur ve trenle sınırlıdır. 19. yüzyıl'ın sonuna doğru sayfiye bölgelerinde, konutların

yanında oteller, deniz hamamları, plajlar, yazlık sinemalar, gazinolar, spor kulüpleri ve yaz kampları gibi işlevlerin de yerini almaya başladığını görülmektedir.

İstanbul'da denize girme alışkanlığına bu bölümde ayrı bir parantez açmak gerekir. Avrupa ülkelerinin aksine, İstanbul'da denize girmek, 19. yüzyıl'ın sonlarına kadar söz konusu değildir. Ancak 1880'lerden itibaren, denize girme alışkanlığının sayfiye bölgelerinde yaygınlaşmaya başladığı görülmektedir. Denize girmek ilk aşamada, diğer ülkelerde olduğu gibi plajların kullanımıyla mümkün olmamıştır. Osmanlı Devleti'nde insanların denize girme isteği kazanması ve bunun halk arasında da moda haline gelmesi, "deniz hamamı" denilen sadece Osmanlı sayfiye bölgelerine özgü bir yapı tipinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yapı tipi, Osmanlı toplumunun sahip olduğu din, kültür ve geleneklerin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Deniz hamamlarının, plajlara dönüşmesi İstanbul'un işgal günlerine rastlamıştır. İstanbullular'ın plajlarda denize girmeye başlamasının başlıca iki önemli aktörü vardır. Bunlar, işgalci İngiliz askerleri ve Rusya'daki Bolşevik ihtilalinden kaçıp İstanbul'a sığınan Beyaz Ruslar'dır. Beyaz Ruslar ilerleyen dönemde İstanbul'un eğlence hayatında da önemli bir role sahip olacaklardır. İşgal günlerinden 1930'lara kadar kadınlar ve erkekler ayrı plajları kullanmışlar, bu tarihten itibaren plajlarda kadın-erkek ayrımı kalkmış ve halk plajları yaygınlaşmıştır.

20. yüzyıl'ın ilk çeyreğinden itibaren İstanbul'un hızla gelişip büyümesi, şehrin sayfiye alanlarındaki konutların devamlı oturulan konutlara dönüşmesine ve bu bölgelerin sayfiye niteliklerini kaybederek şehirsel alan içinde kalmalarına neden olmuştur. Şehir sakinleri böylece daha uzak mesafelerde yazlık konut edinmeye başlamışlardır. Ancak bu noktada cevap verilmesi gereken önemli bir soru ortaya çıkmaktadır. 19. yüzyıl ortasından itibaren vapurla ve trenle ulaşılan sayfiyelerden daha uzak olan yeni gelişen sayfiye bölgelerine, 20. yüzyıl'a geldiğimizde ulaşılabilirliği sağlayan nasıl bir ulaşım aracıydı? Bu sorunun yanıtı olan ulaşım aracı elbette "otomobil" ve otomobil sayısının artmasıyla gelişen karayolu taşımacılığıdır. Otomobil bir anda, insanların daha kısa sürede ve konforlu bir biçimde daha uzun mesafelere yolculuk etmesini sağlamış, uzaklık kavramının algısını büyük ölçüde değiştirmiştir. Kolay ulaşılabilirlik, bir taraftan 19. yüzyıl'da gelişen sayfiye bölgelerinin, sayfiye niteliğini kaybetmesine neden olmuş,

bir taraftan da kentsel mekândan daha uzak mesafede yeni sayfiye alanları yaratılmasına olanak sağlamıştır.

Osmanlı Devleti'nin 2 Ağustos 1914'te, 1.Dünya Savaşı'na girmesiyle ülke darboğaza girmiş, bu dönemden sonra deniz ulaşımında yolcu sayısında büyük gerileme olmuştur. Bu gerilemenin nedenleri; İstanbul nüfusunda savaş nedeniyle gözlenen azalma, sefarethanelerin yazlık bölümlerinin ve büyük yalıların kapanması, ülke genelindeki yoksulluk nedeniyle seyahat talebinin azalması, savaş sırasında Boğaziçi'nin Yeniköy'ün kuzeyinde kalan kısmının yasak bölge ilan edilerek buradaki yerleşime son verilmesi, İstanbul'un hükümet merkezi olmaktan çıkması, yaşam biçimindeki ve eğlence alışkanlıklarındaki değişimdir [170]. Ayrıca Boğaziçi'nde Yeniköy'ün kuzeyindeki yasak bölgede oturan Fransız, İngiliz ve Rus vatandaşı olan yabancılar, hükümetin Almanya'nın tarafında savaşa girdiğini gördüklerinden, Osmanlı topraklarından ayrılmaya başlamışlar, bu durum da Boğaz'ın yolcu sayısını azaltan nedenlerden biri olmuştur.

20. yüzyıl'ın başında İstanbul'da dikkat çekmeye başlayan ulaşım olanaklarından biri de otomobil (Şekil 2.34) ve otobüslerin kullanılmaya başlanmasıdır. Tam tarihi net olarak bilinmemekle birlikte, İstanbul'a ilk olarak özel izinle "Hotchkiss" ve "Mercedes" marka iki otomobil II. Abdülhamit'e hediye edilmiş ancak bu otomobiller padişah tarafından kullanılmamıştır. Sultan II.Abdülhamit'in 17 Ağustos 1907'de sıvı yakıtlı taşıtların ithaline izin vermesiyle, İstanbul'da yeni bir dönem başlamış, özel otomobil ile otobüs sayısında büyük bir artış meydana gelmiştir.

Şekil 2.34 İlk otomobiller [171]

Otobüsün kara ulaşımında kullanılmaya başlanması, 1. Dünya Savaşı'ndan sonra zaten zor bir döneme girmiş olan Şirket-i Hayriye'nin toplu taşımada, otobüslerle rekabete girmesine neden olmuş ve bu rekabet Şirket-I Hayriye'nin sonunu getirmiştir. Otobüslerle ulaşım, vapurlarla ulaşıma göre daha hızlı ve ucuz olduğundan, zamanla halk tarafından daha çok tercih edilir olmuştur.

1. Dünya Savaşı'ndan sonra da Halkalı-Gebze ve Haydarpaşa-Pendik banliyö tren hatları hizmet vermeye devam etmiştir. Trenle ulaşımda, 1955 yılı çok önemli bir milattır. Bu tarihte, İstanbul'daki banliyö trenleri elektrikli hale geldiğinden bir yerden bir yere trenle ulaşım süresi kısalmıştır [172].

İstanbul'da Şirket-i Hayriye'nin kapanmasıyla, hem deniz ulaşımında hem de Boğaziçi'ndeki sosyal yaşamda çok önemli bir dönem sona ermiştir. 1851-1914 arası İstanbul'unda kent merkeziyle sayfiye bölgeleri arasındaki en önemli ulaşım sistemi denizyolu ulaşımıdır. Şirket-I Hayriye'nin kapanmasından günümüze kadar deniz ulaşımı, İstanbul'un ulaşım sistemleri arasında bir daha hiçbir zaman 1851-1914 arasındaki dönemde olduğu kadar önemli olmayacaktır.

Deniz ulaşımının önemini yitirdiği bu dönemde, trenlerin elektrikli olması ve motorlu taşıtların kullanılmaya başlamasıyla, kara ulaşımı oldukça gelişmiş ve halk tarafından çok tercih edilir olmuştur. Kara ulaşımı olanaklarının gelişimi, İstanbul'un sayfiye bölgelerinde yeni bir kültür öğesini oluşturmuştur. Sayfiye yerleşmelerinde oturan insanlar, sabah evden trenle ya da otobüsle işe gitme ve aynı şekilde işten eve dönme yöntemini tercih etmeye başladıklarından, Boğaziçi ile Marmara'nın Anadolu ve Rumeli kıyısındaki sayfiye yerleşmelerinde, sayfiyeden banliyöye geçiş süreci hızlanmıştır.

İstanbul'un sayfiye yaşamında 1. ve 2. Dünya Savaşları, sayfiye yaşamını büyük ölçüde kesintiye uğratmıştır. 1. Dünya Savaşı sırasında, Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi nedeniyle insanlar eğlenmeyi unutmuş, sayfiye bölgeleri yaz mevsiminde büyük ölçüde boşalmıştır. Bu dönemde, sayfiye evlerinin bir bölümü Avrupa'daki örneklerde olduğu gibi yılın tümünde kullanılan birincil konutlara dönüşmüştür. 2. Dünya Savaşı'nda ise durum biraz daha farklıdır. Yeni kurulan Türk Cumhuriyeti savaşa katılmadığı halde, savaşın sebep olduğu ekonomik zorluklar ve toplumsal dönüşüm tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde de hissedilmiş ve bunun sonuçları İstanbul'daki sayfiye hayatını da etkilemiştir.

1950'lerden sonra, hızlı ekonomik kalkınma ve toplumsal yapı değişikliği kentleşmenin artmasına, buna bağlı olarak kent sakinlerinin kentin ezici baskısından ve yoğunluğundan kaçmak için yeniden ikincil konut alanlarına yönelmesine neden olmuştur. Yukarıda bahsedilen ulaşım sektöründeki gelişmelere paralel olarak İstanbul'un çevresinde gelişen sayfiye bölgeleri, şehrin büyümesiyle kentin içinde kalmış, birçok sayfiye evi devamlı ikametgâh haline gelmiştir. Böylece de tatil evleri (ikincil evler) sahası giderek şehir merkezinden daha uzaklara itilmiştir.

İstanbul'daki sayfiye yaşamında Cumhuriyet Dönemi'yle birlikte, özellikle banliyö hatları boyunca gelişen bölgeler, sayfiye bölgesi olarak önem kazanmıştır. Bu alanlara Yeşilköy, Florya, Küçükçekmece, Kartal, Pendik ve Suadiye örnek gösterilebilir. Bu semtler de özellikle 1970'lerin sonundan itibaren her mevsimde ikamet edilen bölgeler haline gelmiş ve bu alanların çeşitli kentsel fonksiyonlar kazanarak ve nüfuslanarak tamamen kentsel alan içinde kalmalarıyla İstanbullular kendilerine sürekli olarak kentsel alanın ötesinde yeni tatil alanları aramaya başlamışlardır. Böylece de Güzelce, Kumburgaz, Celaliye, Selimpaşa ya da Bayramoğlu gibi daha önce tamamen kırsal bir

yapıda olan alanlar değişime uğrayarak İstanbul'un yeni sayfiye bölgeleri halini almışlardır.

1970'lerin sonundan itibaren gelişen İstanbul'un yeni sayfiye bölgeleri değerlendirildiğinde anahtar kelimeler "mesafe" ve "şehre gidiş geliş"tir. Sayfiye kelimesinin birinci anlamı daha önce belirtildiği gibi şehre yakın kır kesimidir. İnsanlar yaz aylarında bu yeni gelişen sayfiye yerleşmelerine gittiklerinde en önemli beklentileri kolay ulaşılabilirlik olmuş, en azından haftasonları sayfiye evlerine kolay bir biçimde ulaşma isteği duymuşlardır. 19. yüzyıl'ın ikinci yarısında sayfiye bölgesi olarak gelişen Adalar ve 20. Yüzyıl'ın ortalarından itibaren sayfiye bölgesi olan Güzelce, Kumburgaz, Celaliye, Kamiloba, Silivri, Selimpaşa ve Bayramoğlu gibi yerleşmeler bugün halen hem kolay ulaşılabilirlik hem de İstanbul'un sayfiyesi olma özelliğini korumakta, yaz mevsiminde bu bölgelerde yaşayan ve İstanbul'un merkezinde çalışan insanlara her gün işe gidip gelme ve de sayfiye evinde yaşayan ancak çalışmayan ailenin diğer fertleriyle birlikte olma şansı vermektedirler.

Kentler üzerinde yaşayan toplum ve onların kültürü sayesinde zaman içinde sürekli değişerek biçimlenir ve kendilerine özgü bir kimlik yaratırlar. Bu bölümde İstanbul'da yaşanan sayfiye olgusunun gelişim sürecini değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bir sonraki bölümde, İstanbul'da yaşanan sayfiye hayatının hikâyesi anlatılmaya çalışılacak, böylece kentin geçmişinden günümüze kalan bu kültür daha iyi değerlendirilebilecektir.

2.2 İstanbul'da Sayfiye Yaşamı

2.2.1 (395-1851) Arasında İstanbul'da Sayfiye Yaşamı

İstanbul'un sayfiye yaşamının birinci döneminin özellikleriyle ilgili bu konu başlığı iki döneme ayrılarak ele alınmıştır. Birinci dönem, 395 tarihinde Bizans Devleti'nin kuruluşuyla başlayıp, 1453'te Bizans Devleti'nin yıkılmasıyla bir başka deyişle Osmanlı Devleti'nin İstanbul'u fethiyle sona ermiş, ikinci dönem ise, İstanbul'un fethiyle başlayıp Osmanlı Devleti'nin 1851 yılına kadar devam etmiştir.

2.2.1.1 Bizans Devleti Dönemi'nde İstanbul'da Sayfiye Yaşamı

İstanbul geçmişi Bizans sayfiye yaşamıyla ilgili bilgilerimiz, mevcut kalıntılara, arkeolojik kalıntılardan elde edilen sonuçlara ve sınırlı sayıda birkaç kaynağa dayanmaktadır. Gülgün Köroğlu, 4.yüzyıl'dan itibaren Bizans İmparatorları'nın başkentte resmi ikametgâhları olan, yabancı elçileri kabul ettikleri ve törenlerin yapıldığı imparatorluk sarayları dışında, kente yakın değişik semtlerde, kent surları dışında Avrupa ve Asya yakasındaki banliyölerde denize ve manzaraya hâkim yerlerde, önemli kiliselerin yakınında, imparatorların en büyük eğlencelerinden biri olan avlanmaya olanak veren alanlarda dinlenmek amacıyla gittikleri ve kaldıkları sayfiye sarayları olduğunu yazmıştır. İmparatorların bu saraylara, dinlenmek ve şifa bulmak amacıyla gittikleri düşünülmektedir. İnciciyan, İmparator V.Konstantinos'un başkentte musallat olan ve binlerce insanın ölümüne yol açan 747 yılındaki veba salgını sırasında İzmit'teki saraya giderek bir süre kaldığını belirtmektedir [173].

Görülmektedir ki, Bizans Dönemi'nde de Osmanlı Dönemi'nde olduğu gibi kent merkezini kasıp kavuran salgın hastalıklar sayfiyeye gitme sebebi olmuştur. Bizans Dönemi'yle ilgili incelenen tüm kaynaklar, Bizans İmparatoru ve saray çevresinin sayfiye yaşamıyla ilgilidir. Bunun sonucunda, Bizans İmparatorluğu döneminde sayfiyeye gitme olgusunun sadece imparator ve saray çevresine özgü olduğunu, toplumun diğer kesimleri arasında gelenek haline gelmiş bir yaşam biçimi olmadığını söylemek mümkündür.

İnciciyan [17]'de, Bizans Dönemi'nde imparatorların sayfiyeye gidişleriyle ilgili bazı kavramlar ve tanımlar vermektedir.

Bizans İmparatorları'nın yakındaki yazlıklara ya da başka yerlerdeki kiliselere törenle gidişlerine "öne gidiş" anlamına gelen **"proodos** ya da **prohorisis"** denilirdi. Buradan esinlenerek imparatorların yazlıklarda kalmalarına da **"processus"** denilirdi. Bizans'ın Rum tarihçilerinin yazılarında bu kavram **"prokessa** ya da **prokensa"** olarak da geçmektedir [17].

İnciciyan, Constantin Berperos, Luitprant ve bazı yazarlar imparatorların saraydan törenle çıkıp kente yakın yazlıklara gitmesine, "taşınma, yer değiştirme ve gidiş" anlamlarına gelen **"metastimata, metastazimon, metastazimata ve metastazis**" dediğini yazmaktadır [17]. Daha uzak yazlıklara gidişler içinse, "uzağa gidiş" anlamına gelen **"makrokenson** ya da **makronprokenson"** deyimi kullanılmıştır [17].

İnciciyan ayrıca imparatorların sonbaharda saraydan çıkıp yaklaşık bir ay dışarda kalmasının bir gelenek olduğunu belirtmekte ve 6. yüzyıl'da İmparator Justiniaus döneminde yaşayan tarihçi Durovnalı Gregorius'un "Onun eğlenmek için yazlığa çıkması, imparatorların geleneği gereğince bağ bozumu günlerinde idi." yazdığını anlatmaktadır [17].

Bu kavramlar dışında, yazlıklara giderken kullanılan ulaşım araçlarıyla ilgili bilgiler de verilmektedir. Örneğin, imparatorların deniz kıyısındaki yazlıklara gideceği zaman kullandıkları sandallara **"Azrarion"** denilmektedir. İmparator, ailesiyle uzak bir yazlığa, örneğin Bursa kaplıcalarına ya da Çekmece taraflarına gittiğinde, daha uzun bir sandal olan **"dromon"** kullanmaktaydı (Şekil 2.35). Dromon, Rumca **"gidiş"** anlamına gelmektedir ve bu ad sandala büyük ihtimalle hızlı gittiği için verilmiştir [17].

Şekil 2.35 Bizans Dönemi'nde kullanılan dromonun restitüsyonu [174]

2.2.1.2 İstanbul'un Fethinden 1851'e Kadar İstanbul'da Sayfiye Yaşamı

İstanbul'un Osmanlılar tarafından fethedilmesinden sonraki ilk dönemin sayfiye yaşantısı hakkında bilgi veren kaynak sayısı fazla değildir. Ancak bu dönemle ilgili çok az kaynaktan biri olan İnciciyan'ın [17]'de verdiği bilgiye göre, Bizans Dönemi'nde olduğu gibi Osmanlı Dönemi'nde de İstanbul'un sayfiye yaşamını başlatanlar padişah ve Osmanlı saray çevresidir.

Padişahların yazlık yaşantıları zamanla Topkapı kıyı saraylarından Boğaziçi ve çevre kasırlara kaymıştır. Padişahlar Topkapı'daki saraylar ve bahçelerle yetinmemişler, İstanbul ve çevresinde havasının, suyunun, görünümünün güzelliğiyle tanınan yerlere bahçeler ve köşkler yaptırmışlardır. Hükümdarlar kendilerine ait korularda avlanmaya çıkmış ve buralarda istirahat köşkleri inşa ettirmişlerdir. Padişahların kıyılarda ve bahçeler içinde biniş kasırları da bulunmaktadır. Bu dönemde, padişahların yazı geçirmek için gittikleri yerler arasında Boğaziçi ön plana çıkmaktadır. Özellikle 16. yüzyıl'ın sonlarına kadar küçük köylerden meydana gelen Boğaziçi'nde av koruları ve az sayıda köşk varken, asıl saray ve kasırlar bundan sonra yapılmıştır.

Çeşitli Boğaz semtleri hasbahçeler, kasırlar, saraylarla süslendikçe, Boğaziçi de zevk ve neşe daha sık yaşanır olmuştur. Boğaz'da yer alan hasbahçelerin en eskisini, Evliya Çelebi'nin yazdığına göre III. Murat (1574-1595) yaptırmıştır. Evliya Çelebi, Sultaniye bahçesinin Beykoz'un güney tarafında ve deniz kenarında olduğunu söyledikten sonra, buranın Sultan Murat tarafından yaptırılan cennet gibi bir bahçe olduğunu belirtmiştir. Sultan IV. Murat da (1623-1640), Erivan Hanı Emirgün için, bugün Emirgan olarak andığımız semtte, güzel köşk ve bahçeler inşa ettirmiştir [175].

Boğaziçi kıyılarında uzun zevk ve sefa yılları ile ünlü bir padişah da IV. Mehmet (1648-1687)'tir. IV.Mehmet, Şehsuvaroğlu'nun [169]'da belirttiğine göre, Üsküdar Sarayı'nda, İstavroz Bahçeleri'nde, İncirköy ve Tokat Köşkleri'nde birbirinden güzel mevsimler yaşamıştır. Kiraz zamanlarında Beylerbeyi'ne geçmiş, bu dönemde civar bahçeler de kira ile tutulmuş, Padişah orada haremiyle beraber kiraz bitinceye kadar kalmıştır. IV. Mehmet, bazen Kandilli Sarayı'na göç ederek, yazın en sıcak ve uzun günlerini serinlik ve ferahlık içinde geçirmiş, bazen de Beşiktaş Sarayı'ndan saz takımlarıyla ve iki sandalla Şemsipaşa Kasrı'na geçerek, geç vakitlere kadar orada içilip eğlenildikten sonra yine karşı sahile dönmüştür [169]. Ama bunu izleyen dönemde devamlı bir savaşın felaket haberleriyle kederli ve sakin yıllar geçirilmiştir. Bu süre içinde hasbahçeler bozulmuş, kasırlar harap olmuştur.

III. Ahmet (1703-1730), Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'yı sadrazamlığa getirinceye kadar Boğaziçi kıyılarının bu havası devam etmiştir. Osmanlı tarihinde III. Ahmet'in padişah olması, Osmanlılar'ın sayfiye yaşamı için oldukça önemlidir.

Damat İbrahim Paşa, Pasarofça Anlaşması'nın ardından, Boğaziçi ve Haliç'in çeşitli yerlerine, saraylar, kasırlar ve köşkler yaptırmış, Kâğıthane yeniden ele alınmış ve Sadabad Kasrı'nın inşa edilmesi bu bölgeyi o dönemin en gözde sayfiye yerleri arasına sokmuştur. Böylece, Boğaz ve Haliç'te Osmanlı tarihinin Lale Devri diye anılacak olan renkli ve neşeli bir dönem de başlamıştır.

Lale Devri'nde Damat İbrahim Paşa, yalnız kasırların inşaatları ve mesire mekânları meydana getirmekle kalmamış, daha önce seyrek de olsa yapılan Çırağan şenliklerini arttırmış, dönemin özelliği haline getirmiştir. Lale eğlencelerinin yapıldığı köşklerde ve yalılarda bunlara Çırağan Eğlenceleri veya Helva Sohbetleri gibi isimler takılmıştır.

Bilhassa Çırağan Eğlenceleri adını, “ışıklarla gece şenliği” anlamına gelen “çırağan” kelimesinden alırken, birkaç kez yenilenen İbrahim Paşa Konağı da, bu sözün kullanılmaya başladığı yer olarak sonradan burada yapılan tüm yapılara ve şimdiki Çırağan Sarayı’nın bu ismi almasına neden olacaktır. 15 Nisan 1719’da İbrahim Paşa’nın, Sultan Ahmet’e Kâğıthane’de verdiği ziyafetin bu devrin başlangıcını belirlediği söylenmektedir. Sultan, ertesi yıl 26 Nisan 1720’de bu defa Beşiktaş’taki İbrahim Paşa Sarayı’nda verilen yemekte, sadrazam tarafından harem halkıyla birlikte ağırlanmıştır. Bu ziyafet ise bilinen ilk “lalezar seyranlığı” ve “çırağan eğlencesi” olarak tarihe geçmiştir. Yine ertesi sene 5 Mart 1721’den başlayarak, on gün süren lale eğlenceleri düzenlenmiştir [176].

Çırağan Eğlenceleri, günlerce süren bu aktivitelerin en ünlüsü konumuna gelmiştir. Bahçelerin kaplumbağalar üzerine veya çiçekler arasına yerleştirilen fanuslu kandillerle ışıklandırıldığı gecelerde, gazelhanlar, hanendeler çalıp söylerken bu meclislerden esinlenmişlerdir. Akan’ın [176]’da anlattığına göre, mehtaplı gecelerde Haliç ve Boğaziçi, “serv-i simin” (ay ışığının sudaki aksi) olarak adlandırılan seyranda, onlarca belki de yüzlerce kayığın sazlı sözlü eğlenceleriyle çınlamış, musiki heyetlerinin bindirildiği kayıklar saatlerce denizde seyran etmişlerdir. Lale Devri’nde yapılan kasırların en meşhuru Sadabad’dır. Derede çağlayanlar yapılmış ve geceleri kaplumbağalar üzerine mumlar dikilerek lale bahçeleri arasında çırağanlar tertip edilmiştir. İstanbul’u baştan başa lale yetiştirme merakı sarmış, çiçek pazarlarına yeni cins laleler çıkartılmıştır. Lale Devri’nde semtlerin mevsimleri vardır. Alpay Kabacalı’nın belirttiğine göre, senenin ilkbahar aylarında III. Ahmet, Topkapı Sarayı’ndan Sadabad Kasrı’na geçer ve diğer devlet ricali de Haliç yalılarına göç edermiş. Sıcaklar başlayınca ise padişah Beşiktaş Sarayı’na gider, sadrazamla vezirleri de Beşiktaş çevresindeki yalılarına yerleşmişlerdir.

Osmanlı Devleti’nin sayfiye yaşamının ele alındığı bu bölümde şimdiye kadar hep padişah ve Osmanlı saray çevresinin sayfiye yaşamı üzerinde durulmuştur. Halkın sayfiye yaşamı ise, padişah ve saray çevresindekilerden daha farklıdır. Aslında halkın üst ve orta sınıfı için bir sayfiye yaşamından söz edilebilir. Bu sayfiye yaşamı da, 16. ve 17. yüzyıllar’da şehre yani Tarihi Yarımada’ya yakın olan bölgelerdeki mesire yerlerine gitmekten ibarettir. Boğaziçi gibi şehrin daha uzağında bulunan mesire yerlerine ise,

tatil günlerinde eğlenmek ve dinlenmek için gidilmiştir. Bu mesire yerlerinde sadece çadırlarla geceleme söz konusudur. O dönemde, yazın geçirilmesi için sayfiye evi edinilmesi ya da kiralanması söz konusu değildir. Sayfiye bölgelerinde sahilsarayı ve köşk yaptırılması, padişah ve saray çevresine özgü bir alışkanlıktır. Uzak yerlerdeki mesirelerin halk tarafından fazla tercih edilmeme nedeni ise, buralara olan ulaşımın sadece kayıklarla olması ve o dönemin şartları nedeniyle ulaşımın uzun sürmesidir.

18. yüzyıl'a bir başka deyişle Lale Devri'ne gelindiğinde, her şey Osmanlı toplumu açısından biraz farklılaşmıştır. Lale Devri, on yıllık kısa bir sürede, tüm bir yaşam görünüşünü olağanüstü bir enerjiyle değiştiren özgür bir dönemdir. Böyle bir uygulama içerisinde yer alan ana nesne her zaman lale olmuş, bütün inşaatlar, lale bahçeleri ve eğlenceleri için hazırlanmıştır. Osmanlı halkının, yüzyıllar süren içe dönük hayatı bir anda değişmiş, zengin bir sosyal seyre dönüşmüştür [176]. Kâğıthane, bir mesire yeri olarak düzenlenerek kayıkçılar eşliğinde gece gündüz sandal sefaları ve cümbüş yapılan bir mekan haline dönüştürülmüş, halka açık alanlar, yapılan çevre düzenlemeleriyle birer çiçek bahçesi haline gelmiştir. Kent içerisinde çeşmeler ve havuzların inşası ile yetinilmemiş, yapay çağlayanlar meydana getirilerek şehrin içinde cennet mekânlar oluşturulmuştur. Lale Devri eğlenceleri, senelerin ilerlemesiyle halka kadar inmiş, sayfiye kültürünün giderek gelişmeye başladığı görülmüştür (Şekil 2.36).

Şekil 2.36 Kağıthane Mesiresi [106]

Göz kamaştıran Kağıthane bahçelerinin ve kasırlarının hikayeleri halkın bir bölümü arasında türlü dedikodulara yol açmış, özellikle sefahatin alıp yürümesi hoşnutsuzluklara sebep olmuştur. Patrona Halil İsyanı Lale Devri'ni sona erdirmekle kalmamış, III.Ahmet tahttan indirilmiş, Damat İbrahim Paşa öldürülmüş, Kağıthane kasırlarını, bahçelerini ve o dönemdeki debdebeli yaşamı sona erdirmiştir.

III. Ahmet'ten sonra tahta geçen I.Mahmut (1730-1754) sayfiye mevsiminde daha çok Boğaziçi'nde vakit geçirmiştir. Yazları ana sayfiye sarayı olarak Beşiktaş Sarayı ve İstavroz Sarayı'nda vakit geçiren I. Mahmut, Haluk Şehsuvaroğlu'na göre, Göksu ve Kandilli gibi Boğaz'ın çeşitli yerlerindeki hasbahçe ve korulara binişler düzenlemiş, eylülün sonunda ise tekrar Topkapı Sarayı'na göç etmiştir [169].

Boğaziçi'nin en güzel dönemi 18.yüzyıl sonlarında III. Selim (1789-1807)'in tahta çıkışıyla başlamıştır. Batı uygarlığına açık bir padişah olan III. Selim, yabancı mimarlara Boğaziçi kıyılarında yeni saraylar ve kasırlar inşa ettirmiştir. III. Selim dönemi, Boğaz'ın en refah ve mutlu dönemi olmuş, denizde ve kıyılarda emniyetle dolaşılabilmiştir.

III. Selim'den sonra tahta geçen II. Mahmut döneminde (1808-1839) Boğaziçi'nin havası bütün güzelliğiyle devam etmiştir. Kalender bölgesinin canlanması bu dönemde olmuştur. 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında, padişah yaz karargâhını Tarabya'da kurmuş, böylelikle İstanbul'da sarayında oturmayarak kısmen seferi bir hayatın şartlarına uymuştur. Kendisi Rum beylerinden Matoz'a ait sarı boyalı, iki katlı, büyük ve geniş bir yalıya yerleşmiştir [59].

Osmanlı sayfiye yaşamının, Lale Devri'nin başlamasından 19. yüzyıl'ın ortalarına kadar devam eden döneminde, artık padişahların Topkapı Sarayı'ndan çıkarak sayfiye mevsiminin çoğunluğunu geçirdikleri bir ana sayfiye sarayı söz konusudur. Bu saray, padişahın beğenisine göre bazen İstavroz (Beylerbeyi) Sarayı, bazen Beşiktaş Sarayı bezen de Kavak (Üsküdar) Sarayı olmuştur. Padişahlar bu yazlık saraylardan maiyetleriyle birlikte ayrılarak, birkaç günlüğüne binişler düzenlemişler, biniş kasırlarında ya da kasırlarda kısa sureli zaman geçirdikten sonra yine tercih ettikleri sayfiye sarayına dönmüşlerdir. Bu dönemde ayrıca, toplumun üst kesimi, yani saraya yakın çevreler ve zengin azınlık aileleri arasında, sayfiye bölgelerinde özellikle de Boğaziçi'nde ev sahibi olma alışkanlığı yayılmıştır. Kaynaklar, zaman zaman vezirlere ve

zengin azınlık ailelere ait bu sayfiye evlerinde padişahın ve hareminin misafir edildiğini yazmaktadır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki, sayfiye evi sahibi olma o dönem için toplumun üst sınıfına özgüdür. Çünkü sadece birkaç ay süren ve mevsimlik kullanılan ikinci bir ev sahipliği söz konusu olup, bunu gerçekleştirmek oldukça pahalıdır.

Bir önceki paragrafta, padişahların kısa sürelerle düzenlediği "biniş"lerden bahsedilmiştir. II. Mahmut'un 13 Ağustos 1813 gününe denk gelen bir biniş gezisini Kahraman [57]'de şu şekilde anlatmaktadır: "Padişah, öteden beri şöhret bulmuş olan Hünkar İskelesi'ne "koçulu kayak"la gitmiştir. Bu gezilerin genel programı önce namazların edası, ardından sportif etkinlikler ve daha sonra da saz ve söz faslı şeklindedir. O gün de, adet olunduğu üzere pehlivan güreşleri başlar. Bunlardan bazıları uzadıkça güreşten sevk almayanlara bıkkınlık gelir. Sonra atışlara geçildi. Kiler Odası'ndan Selim ve Hazine'den Hanefi Ağa'lar ilk atışta testiyi kırdılar. Daha sonra yeri İskender kadar yüksek olan padişah aldı. Her fende benzersiz ve tek olduğu için Allah'a şükür tali de uygun düştüğü cihetle dört kez birbiri ardına bin beş yüz adımdan hedefi parça parça etti. Bunu görünce sanki bütün kulları yeniden taze yaşama kavuştular."

19. yüzyıl başında Göksu ve Kağıthane Mesireleri ilgi çekmeyi sürdürmüştür. Kağıthane Mesiresi en çok bahar mevsiminde rağbet görmüş, cuma günleri Müslümanlar, cumartesi günleri Museviler ve pazar günleri ise Hristiyanlar tarafından kullanılmıştır. Ayrıca bu mesire, III. Selim döneminden itibaren, pazartesi ve perşembe günleri askerlerin talim yapması için kullanılmıştır. Kağıthane Mesiresi'ni geçmişte tüm kullanıcı grupları kullanmaktadır. Padişahın kullandığı hasbahçe alanı, kamusal mesirenin yanında yer alsa da özel kullanıma sahiptir. Kağıthane Mesiresi, mesire alanı olarak Osmanlı'da kullanıldığı dönemde daha çok aristokratik kesim tarafından tercih edilen Göksu Mesiresi'nden farklı olarak, daha çok halk kesimlerinin ilgi gösterdiği bir mesire alanıdır (Şekil 2.37) [42].

Şekil 2.37 Kağıthane Mesiresi [177]

Sayfiye yerleşmelerinde oturanlar genelde kendilerine en yakın mesire alanine tercih etmişlerdir. Böylece Lale Devri'nden önce, İstanbul'un merkezine daha yakın yerler mesire olarak tercih edilirken, Lale Devri'nden itibaren sayfiye evlerinde oturmaya başlayan zenginler oturdukları sayfiye yerleşmeleri çevresindeki mesirelere gitmişlerdir. Nurhan Atasoy'a göre, Beşiktaş ve çevresinde oturanlar Ortabahçe'ye, Hacıhüseyin Bağı'na, Fulya Tarlası'na, Ihlamur'a, Yıldız'a, Kuruçeşme civarında oturanlar ve Arnavutköy halkı Maslak ve Ayazağa taraflarına, Rumelihisarı'nda oturanlar Şehitlik Tepesi'ne ve Baltalimanı'na, Boyacıköy ve Emirganlılar Fıstıklı'ya, Büyükdere halkı Sarıyer sularına gitmişler, Anadolu yakasında oturanlar ise Fenerbahçe'ye, Haydarpaşa'ya, Bağlarbaşı'na, Çamlıca'ya, Beylerbeyi'ndeki Fıstıklı'ya, İcadiye Tepesi'ne, Küçüksu'ya, Göksu'ya, Otağtepe'ye, Anadoluhisarı'nda oturanlar Mihrabat'a, Kavacık'a, Çubuklu'ya, Sultaniye'ye ve Beykoz'a gitmişlerdir [178].

Mesire alanı olarak kullanılan bölgeler, mevsimlere göre de farklılık göstermiştir. Baharda kullanılan mesireler, Kağıthane, Silahtarağa, Aynalıkavak, Karaağaç, Çırpıcı, Hacıhüseyin Bağı, Ihlamur ve Fulya tarlaları iken, Yazın ise Beykoz Çayırı, Kalender, Sultaniye, Çubuklu, Göksu, Küçüksu, Çamlıca ve Fenerbahçe mesireleri tercih edilmiştir [178].

19. yüzyıl başında, Boğaz'ın iki yakası, Haliç ve kent merkezi arasındaki ulaşım özel kayıklar ve çoğu zaman pek rahat olmayan tıklım tıklım dolu pazar kayıklarıyla yapılmıştır. İnsanlar bu dönemde sık sık yer değiştirmemişlerdir. Aileler bir kere konutlarına yerleştikleri zaman, fazla çıkmadan sayfiye mevsimi sonuna kadar kalmışlar ve bütün ulaşım denizden sağlanmıştır. Kadınlar ve çocuklar yalnız seyrek ziyaretler için çıkmış, fakat erkekler, sivil memurlar daha sık şehre inip sayfiye bölgelerine geri dönmüşlerdir.

Sermet Muhtar Alus, [179]'da bu dönemki sayfiye hayatını şöyle anlatılmaktadır: "Hal ve vakti yerinde olanın, kesesi biraz mamur bulunanın yalısı varmış. İlkbahar nihayete erip ekinler sarardı mı, dalları basan kirazın arkasından dut çıktı mı, eşyalar toplanır, denkler hazırlanır, kayak tutulur, yalılara taşınılırmış. Çocukların sabah akşam mektebe gidip geldikleri tertip, şimdiki gibi her gün daireye işe taşınmak yok. Devlet memuru, hayriye tüccarı, yüklü esnaf, yazın sıcak aylarında işi sererler, yalılarında yan gelirlermiş; İstanbul'a inilirmiş. O zamanlar Şirket-i Hayriye yok. Bu işi pazar kayıkları görüyor. Pazar kayığı zamanın deniz otobüsü gibi bir şey. Boğaz'ın yukarılarından kalkıyor; köylere uğraya uğraya, müşteri ala ala Eminönü'ne geliyor. İkindiden sonra da yine aşağıdan yukarı boyluyor…"

Görülmektedir ki, Osmanlı Devleti'nin kuruluşuyla başlayıp, 19.yüzyıl ortalarına kadar devam eden bu dönemin sayfiye yaşantısı açısından, Lale Devri'nin başlaması önemli bir eşiktir. Lale Devri öncesinde, padişahın sayfiye bölgelerine uzun sürelerle gidişi söz konusu değildir. Sadece avlanma ve dinlenme için birkaç gün geçirme niyetiyle gidilen Haliç ve Boğaziçi gibi bölgelerde biniş kasırları ve sahilsarayları yaptırılmıştır. Elbette bu kasır, sahilsarayı ya da çadırlarda geceleme yapılmaktadır ancak bu durum süre itibariyle birkaç günle sınırlıdır. Lale Devri'nin başladığı 1700'lü tarihlerde Osmanlı Devleti, Batı Medeniyeti'ni tanımaya başlamış ve imparatorluk gerek mimari gerekse de sosyal açıdan farklı bir dönemin içine girmiştir. Lale Devri sona ermesine ragmen, bu Batı'ya açılma dönemi devam edecektir.

Lale Devri'nde Sadabad Kasrı'nın yapılması ve Kağıthane'nin peyzajında insan eliyle yapılan düzenlemeler farklı bir çığır açmıştır. Baharda, Topkapı Sarayı'ndan çıkarak, baharı ve yaz mevsimini sayfiye saraylarında geçirme geleneği, Osmanlı padişahları arasında bu dönemden sonra yaygınlaşmıştır. Burada dikkat çekici olan, önceden

Topkapı Sarayı'nda ikamet edilerek, sayfiye bölgelerine kısa sureli geziler düzenlenirken, Lale Devri'yle birlikte artık Topkapı Sarayı'ndan farklı olarak sayfiye mevsimi boyunca ikamet edilen bir sahilsarayı ortaya çıkmaktadır. Kısa sureli düzenlenen geziler ise, artık sadece sayfiye mevsiminde kullanılan bu ana saraydan yapılmaktadır. Aslında padişahların, bir yıl içindeki sayfiye mevsimi boyunca, birden çok sarayda ikamet ettikleri görülmektedir.

Bunun yanında, bu dönem içinde halkın mesirelere gitme alışkanlığı her zaman mevcuttur. Lale Devri'nden önce gidilen mesireler, ulaşım zorluğu nedeniyle daha çok şehire yakın olanlardır. Tatil günlerinde daha uzak mesireler tercih edilmiştir. Ancak Lale Devri'nden sonra padişah ve saray çevresinin etkisiyle, toplumda üst gelir grubuna sahip kişiler arasında sayfiye evi sahibi olma olgusu gelişmeye, sayfiye kültürü ortaya çıkmaya başlamıştır. Mesireye gitme alışkanlığı bu dönemde de önemli olmakla birlikte, tercih edilen mesireler artık kent merkezine değil, gelişen sayfiye yerleşmelerine yakın olanlardır.

2.2.2 (1851-1914) Arasında İstanbul'da Sayfiye Yaşamı

Osmanlı Devleti sayfiye yaşamı açısından, 19. yüzyıl'ın ortalarından 1. Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar yaşanan dönem oldukça önemlidir. Bu dönem, gerek eğlence biçimleri, gerek bu dönemde gelişen sayfiye yerleşmeleri, gerek sayfiye bölgelerinde oluşan yerleşim dokusu özellikleri, gerekse de sayfiye yaşamına katılan İstanbul halkının sosyolojik özellikleri açısından Osmanlı Devleti'nin sayfiye yaşamı tarihinde farklı bir yere sahiptir.

Öncelikle 19. yüzyıl'da meydana gelen ve devlet ile toplumu bu döneme hazırlayan bazı olaylar vardır. Bunlardan birincisi, 3 Kasım 1839'da okunan ve Türk tarihinde demokratikleşmenin ilk somut adımı olan Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesidir. İkinci önemli olay, Rusya'yla Osmanlı Devleti, Fransa ve İngiltere arasında 1853-1856 tarihleri arasında gerçekleşen Kırım Savaşı'dır. Üçüncü olay, 17 Ocak 1851'de Şirket-i Hayriye'nin kurulması ile, 1873'te Haydarpaşa-Gebze arasındaki ilk banliyö treni ve 1888'de de Sirkeci-Halkalı arasında ikinci banliyö treninin hizmete girmesidir. Dördüncü önemli olay ise, 1856'da Dolmabahçe Sarayı'nın yapımının bitirilmesidir. Elbette bu sayılan olayların en önemlisi Tanzimat Fermanı'nın ilanıdır. Çünkü Tanzimat Fermanı,

Osmanlı Devleti'nde yukarıda belirtilen diğer olayların gerçekleşmesi için de zemin hazırlamıştır. Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla getirilen en önemli yeniliklerden biri, herkesin taşınmaz mala sahip olabilmesi, Osmanlı vatandaşlarının din ayrımı olmadan özel mülkiyetinin güvence altına alınması ve müsaderenin kaldırılmasıdır. Bunun sonucu olarak, Osmanlı Devleti'nde yaşayan gayrimüslimler de Müslümanlar'la aynı haklara sahip olmuşlardır. Ayrıca Osmanlı Devleti tüm alanlarda yabancı sermayeye açıldığından, Avrupa'yla olan ilişkiler daha kolay bir hale gelmiştir. Sayfiye bölgelerinde yabancıların ve gayrimüslimlerin mal sahibi olma durumu ortaya çıkmış, bu topluluklar 19. yüzyıl'ın ikinci yarısından, 1. Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar İstanbul'un sayfiye hayatına yön veren kişiler olmuşlardır.

Bu dönemin hazırlayıcısı olan ikinci önemli olay, Kırım Savaşı'dır. Bu savaş nedeniyle İstanbul'a gelen İngiliz ve Fransız askerler, İstanbul'un sayfiye bölgelerine özellikle de Boğaziçi'ne rağbet ettiklerinden o dönemde, Boğaz'da yalılar değerlenmiş ve kiralar artmıştır. Ayrıca bu yabancı askerler, kendi yaşam tarzlarını ve kültürlerini İstanbul halkına tanıtmışlardır.

Üçüncü önemli olay, İstanbul'daki ulaşım olanaklarının gelişmesidir. 1851'de Şirket-i Hayriye'nin kurulması ile 1873 ve 1888'de İstanbul'un Anadolu ve Rumeli yakalarında banliyö trenlerinin hizmete girmesi, İstanbul'da özellikle sayfiye alanlarına olan ulaşımı kolaylaştırmıştır. İstanbul'da daha önceden ulaşım denizde kayıklarla, karada ise atlı arabalarla sağlanmıştır. Bu ulaşım seçenekleri, uzun zaman aldığından ve pahalı da olduğundan 1851 öncesinde, toplumun tüm kesimlerinin bu ulaşım imkânlarından yararlanması çok zordu. Ancak Şirket-i Hayriye ve banliyö trenleri, İstanbul'un sayfiye bölgelerine ulaşımı hem zaman açısından, hem de ekonomik açıdan kolaylaştırmıştır. Böylece önceki yüzyıllarda, toplumun üst sınıfına özgü olan sayfiye alışkanlığı toplumun orta sınıfı arasında da yayılmaya başlamıştır.

Sayfiye yaşamının dönüşümündeki dördüncü önemli olay da, Dolmabahçe Sarayı'nın yapımının bitirilmesiyle, Topkapı Sarayı'nın padişahın sürekli olarak oturduğu saray statüsünden çıkmasıdır. Bu durum sayfiye yaşamı açısından daha çok simgesel bir dönüm noktasıdır. Padişahın 1856'dan sonra resmi konut olarak tercih edeceği Dolmabahçe Sarayı, Boğaz'da ve sayfiye alanlarına daha yakın olup, eski bir sayfiye sarayı olan Beşiktaş Sarayı'nın yerine yapılmıştır. Bu dönemde padişah ve yönetici

seçkinlerden başlayarak, toplumun daha düşük gelir grubuna mensup halka kadar inen sayfiyeye gitme alışkanlığı, geleneksel yaşamın rutin törenlerinden, resmi görevin ve gündelik yaşamın yükümlülüklerinden, ayrıca denetlemek ve denetlenmekten kurtulmadır yani kısa süreliğine de olsa bir çeşit özgürleşmedir.

Padişahın Dolmabahçe Sarayı'na taşınmasından sonra, Osmanlı sosyal düzeni, Boğaziçi sahillerinde, kişi ve grupların devletle olan ilişkilerine göre yerleşime de yansımıştır. Bu nedenle yalıların mevkii yalı sahipleri hakkında az da olsa bir fikir vermekteydi. Tophane ve Beşiktaş arasındaki sahilde devlet ricalinin yalıları ve hasbahçeler, Ortaköy ve Kuruçeşme arasında kalan sahilde ise sadrazam ve kaptan-ı derya ile eyalet valilerinin sahilsarayları bulunuyordu. Arnavutköy'de Ermeni sarraf ve hekimler, Arnavutköy'den Bebek'e kadar uzanan sahilde birkaç nesil şeyhülislam ve hekimbaşı yetiştirmiş köklü aileler, Rumelihisarı'nda peygamber soyundan gelen aileler ve yüksek devlet görevlileri, Yeniköy'de tüccarlar, Tarabya ve Büyükdere'de ise yabancılar oturuyordu. Anadolu yakasında ise emeklilerin, görevden azledilmiş kadıların, şeyhülislamların, hekimbaşıların ve İstanbullu varlıklı aileler ile devletin alt kademelerindeki görevlilerin yalıları boy gösteriyordu [62].

18. yüzyıl'ın ilk dönemlerinde Belgrad Ormanı'na yazlığa giden yabancı elçilik mensuplarının, 18.yüzyıl sonunda padişahtan aldıkları izinle Tarabya ve Büyükdere'de yazlık yalı kiralayarak sayfiyeye gitmeye başladıklarından bir önceki bölümde bahsedilmiştir. Bu konuda, 1821 tarihi bir dönüm noktası olmuştur. 1821'deki Yunan ayaklanmasından sonra, Osmanlı Devlet'inin Fenerli Rum Beyleri ile arasinin bozulmasından sonra, devletin varlıklı pek çok Rum ailesinin değerli mülklerine el koyması ve sonra bu mülklerin yabancı devletlerin İstanbul'daki elçilerine hediye edilmesi ile İstanbul tarihinde yeni bir sayfa açılmıştır. 19. yüzyıl'ın ikinci yarısından sonra, İstanbul'da bulunan batı ülkelerine ait sefarethanelerin bir iki istisna dısında hemen hepsi bu cömert bağışlar ve satın almalar yolu ile İstanbul'da Büyükdere, Tarabya ve Yeniköy'de büyük malikânelerin ve bahçelerin sahibi olmuşlardır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yapılan incelemede, yabancı elçiliklerin 1872 tarihli bir belgede Kandilli bölgesinde yazlık sahibi olmak istediği ancak padişah tarafından Büyükdere ve Tarabya semtlerinin elçiliklere tahsis edildiği gerekçesiyle bu bölgede yazlık sefarethane açılmasına izin verilmediği görülmektedir [180]. Sefaret yazlıkları

özellikle 1. Dünya Savasi'nin arifesinde (1914) Avrupalı büyük devletlerin zenginlik ve prestij gösterisi yaptıkları birer merkeze dönüşmüşler ve özellikle yaz aylarında sosyal yasama damgalarını vurmuşlardır [165].

1856 Gülhane Hatt-ı Hümayun'undan sonra, sefaretlerin yazlığına dönüşen Boğaziçi'nin Tarabya ve Büyükdere gibi köylerine, iyice özgürleşen ve zenginleşen Rum burjuvazisinin yazlığa gelme modası da eklenmiştir. Ayrıca Avrupa'dan İstanbul'a gelerek çeşitli nedenlerle burada yerleşen Levantenler'in büyük çoğunluğu, sayfiye mevsimini geçirmek için yine bu köyleri tercih etmişlerdir. Bunun nedeni, kış aylarında oturmak için konsoloslukların bulunduğu Pera'yı tercih etmeleri gibi, yazın oturmak için de konsolosluk yazlıklarının bulunduğu Tarabya ve Büyükdere'yi tercih etmeleridir. Levantenler, konsoloslukların yakınında hem kendilerini daha güvende hissetmişler, hem de günlük yaşantılarını özgür bir biçimde sürdürmüşlerdir. Barındırdığı yabancılar ve azınlıklar nedeniyle Avrupai bir havası bulunan 1844 Tarabya'sını Alexandre Timoni şöyle anlatmaktadır: "Yaz aylarında Tarabya'ya gelen bir yabancı, buraya yazlığa gelen kadınların son moda şapkalar ve danteller icinde dolaşmakta olduklarını görür ve Paris'in güncel dedikodularının yakından bilinip konuşulduğunu hayretle gözlemler" [165].

Osmanlı Devleti'nde 1839 Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesi ve 1856 Islahat Fermanı'yla rahatlayan, ticaretle zenginleşen ve seyahat etmeye başladıkları Avrupa'nın yeniliklerini büyük bir hevesle taklit etmeye başlayan azınlıklar, 19. yüzyıl'da İstanbul'da "otel" adlı yeni bir yapı tipinin ortaya çıkmasını sağlamışlardır. Bu yeni yapı tipi sadece İstanbul kent merkezinde yapılmakla kalmamış, 19. yüzyıl'ın ikinci yarısında Adalar, Büyükdere ve Tarabya gibi bölgelerde de "sayfiye otelleri" olarak ortaya çıkmıştır.

Örnek alınan yasam modeli dönemin İtalyan ve Fransız sayfiye kasabaları olup, başlangıçta hedef alınan müşteri kitlesi de İstanbul'da çalışan ve yaşayan yabancılarla, azinliklardir. Müslüman-Türk müşterilerin otellerde görülmeleri zaman almış, ancak 1923'ten sonra Cumhuriyet döneminde mümkün olabilmistir. Otel müşterileri de gunümüzde moda olduğu gibi, sadece 2-3 günlük hafta sonu müşterisi olmayıp, en az birkaç hafta, hatta tüm yaz mevsimi boyunca kalan varlıklı ailelerdir [181]. Anna Grosser Rilke, anılarını yazdığı [182]'de, eşi ve çocuğuyla 1892 sayfiye mevsimini

geçirdiği oteli şöyle anlatmaktadır: “Mayıs ayında, çocukla bakıcıyı da yanımıza alarak, Tarabya Oteli’nde önceden ayırttığımız bir odaya yerleştik. Eski bir oteldi, pek modern sayılmazdı, ama Boğaz kıyısındaydı. Biz kuzeyliler için şarkta bir yaz mevsimi asla hayal edilemeyecek bir şeydir. Burada mayıstan ekim sonuna kadar yağmur ve puslu günler pek ender görülüyor...Gündüz öğlen saatlerinde genellikle pek dışarı çıkılmıyor, ama öğleden sonra saat beşten itibaren modern yaşam başlıyordu....”

Aynı aile 1893 yazını ise bu sefer Tarabya’da kiraladıkları bir evde geçirmiştir. Rilke, 1893 yazını ise şu şekilde betimlemektedir: “Yaz kapıdaydı, yeniden Tarabya’ya kök salmaya hazırlanıyordum.... Yine Tarabya’nın tepelerinde, Bayan Heuser’lere yakın küçük bir ev tuttum. Ev bu kez eşyasızdı, tam bir göç olacaktı benim için. Taşınacağımız gün kapımızın önünde, güçlü kuvvetli dört öküzün çektiği iki araba bekliyordu. ..Bense saha komutanı gibi sağa sola emirler yağdırıyordum...Tarabya’daki evde salon ve yemek odası yoktu, sadece oturma odasına eşya kondu, en büyük konfor hasır iskemlelerle şezlonglardı” [182]. Bu dönem içinde Rilke ve ailesi gibi Levanten aileleri, kendi ülkelerindeki sayfiyelere de gitmeye devam etmektedir. Rilke, 1895 yazında Almanya’daki Marienbad sayfiye yerleşmesine gidişlerini ise şöyle anlatmaktadır: “....Önce Marienbad’a kaplıcalara gittik; kocam aslında Karlsbad’ı istiyordu, ama akrabaları Marienbad’da olduğu için, Karlsbad’ın tuzlu suyunu Marienbad’da içmek istedi, ben de orada zayıflama kürü yapacaktım” [182].

Görüldüğü gibi, bir önceki paragrafta da değinildiği üzere sayfiye bölgesi otellerinde, birkaç gün ya da haftayı değil bir mevsimi, tüm aile, bakıcılar ve hizmetçilerle geçirmek söz konusudur. Başka bir sayfiye bölgesinde ev sahibi olan aileler, bazen değişiklik bazen de sağlık nedenleriyle daha farklı sayfiye bölgelerinde ev kiralama ya da sayfiye otellerinde kalma yoluna gitmişlerdir. Yorgo Zarifi bu durumu anılarında şöyle anlatmıştır: “1884'te babasının romatizma ağrılarının artmasıyla, doktorların Boğaz'ın rutubetli havasının kendisine iyi gelmeyeceğini söylemesi üzerine Tarabya'ya yazlığa gitmekten vazgeçtiğini ve Buyukada'ya yöneldiğini yazar. Babası büyükada'nin en güzel evlerinden biri olan Blacque Pasa'nin evini kiralamistir. Her yazın basında adaya göç adını verdigimiz büyük bir taşınma telaşı yasanirdi. Evdeki tüm ihtiyacları karşılayacak elbise ve esyalarla dolu bavul ve sandıkların dısında İstanbul'dan dört at ve iki at arabası da getirildi. Bunlar özel olarak kiralanan yelkenli mavnalara yüklenir ve 6 saati

bulan bir yolculuklar adaya tasınırdı. 1891'den itibaren Büyükada'ya her sene mayıs ayının basında gitmeye başladık ve bu yıllarda Giacomo Otel'inin birinci katini tamamen kapatarak Mayıs ayının sonuna kadar bu otelde kaldık. Tüm aile fertlerinin yanı sıra, özel öğretmenler ve mürebbiyeler de ailemiz de birlikteydi" [183].

19. yüzyıl'ın ikinci yarısında padişah ve saray çevresinin sayfiye alışkanlıklarında çok fazla bir değişiklik olmamıştır. İstanbul'un farklı sayfiye bölgelerinde yaptırılan yalı, köşk ve kasırların sayısı artmış, ulaşım olanaklarının kolaylaşması nedeniyle bunlar arasında gidip gelme kolaylaştığından, bir sayfiye mevsimi boyunca kullanılan sahilsarayı ve kasırlar önceki döneme göre fazlalaşmıştır.

Padişahın izin vermesiyle sayfiye bölgelerine göç başlamakta, yine izinle yazlıklara geri dönülmektedir. Mevsime göre farklı sayfiye bölgelerinin ve farklı sayfiye evlerinin tercih edilmesi artık sadece padişaha özgü değildir. Bu dönemde, padişah dışında saraya yakın insanlar da sayfiye bölgelerinde birden çok sayfiye evi sahibi olma yoluna gitmişlerdir. Mümtaz, devrin eski sadrazamlarından Mustafa Naili Paşa'nın 19.yüzyıl sonundaki sayfiye yaşamını şu şekilde anlatmaktadır: "Bu zatın Emirgan'da bir yalısı, bir de Yakacık'ta köşkü vardı. Devrin adeti mucibince yazları devlet büyüklerinin sayfiyelere gitmeleri için padişahın izni çıkar çıkmaz Mustafa Naili Paşa evvela Yakacık'a; yazın ortasında Emirgan'daki yalısına, kışlarda da konağına gelirdi. O zaman sayfiyelerden konaklara avdet olunması dahi padişahın izniyle olurdu" [184].

Padişah ve saray çevresinin yabancı ülkelerle özellikle de elçiliklerle ilişkisi arttığından, elçilik yazlıklarında düzenlenen balo ve eğlencelere yoğun biçimde katıldıkları gözlemlenmektedir. Ayrıca padişah ve saray çevresi bu dönemde ortaya çıkan eğlence biçimlerinden yoğun bir biçimde yararlanmıştır. Özellikle Abdülaziz'in saltanat yılları (1860-1876) sayfiye eğlencelerinin yeni bir kişilik kazandığı dönemdir. Bu eğlence biçimleri arasında en önemlileri de donanma geceleri ve mehtap eğlenceleridir. Donanma gecelerinde, özellikle de padişahın tahta çıktığı günün yıldönümlerinde, Boğaz'ın bu ışıklarla süslenmiş ve büyülenmiş gecelerini gören seyyahlar, hatıralarında Türk donanmalarına uzun uzun yer vermişlerdir. Bu gecelerde, renk renk kandillerle yalılardan deniz üstüne, havaya, korulara şekiller çizilir ve beyitler yazılırdı.

II. Abdülhamit (1876-1909) döneminde de bu tür gece donanmaları yapılmaya devam edilmiştir. Padişahın tahta çıktığı 1 Eylül "Donanma Günü" olarak kutlanmıştır. Bu günlerde, İstanbul halkı sokağa dökülür, camiler, saraylar donatılır, şenlikler yapılır, eğlenceler tertip edilirdi. Prenses Mevhibe (1887-1952), ilk gençlik günlerinde tanık olduğu donanma gecelerini şöyle anlatıyor: "Donanma günü yaklaşırken, Kandilli'de de hazırlıklara başlanırdı. Her şeyin güzelini ve iyisini seven babam donanmanın mükemmel ve eşsiz olması için çok itina ederdi. Sarayın bahçesi, rıhtım rengârenk fenerlerle bayraklarla süslenirdi. Korunun tam ortasındaki duvara büyük harflerle, "Padişahım çok yaşa" cümlesi yazılırdı. O vakit elektrik olmadığı için yazı, içerisinde mum yanan cam fenerlerle aydınlatılırdı. Yazı karşı kıyıdan kolayca okunabilecek kadar büyüktü. Bahçenin bir köşesinde mızıkacılara yer ayarlanırdı. Mızıka Sultan Hamid'in marşıyla başlar, herkes ayağa kalkardı. Bunlara binip Boğaz'da gezmek için can atardık. Şayet Cemile Sultan'dan müsaade gelmişse, çatanalarla biraz dolaşırdık, amma bu pek ender olan bir işti. Donanma gecelerinde havaya atılan rengârenk havai fişek seyretmek en büyük zevkimdi. Rumeli ve Anadolu yakası ışıktan pırıl pırıl parlar, bu güzelliğe doyum olmazdı" [57].

19. yüzyıl'ın ortasında başlayıp, 1. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla sona eren bu dönemin sayfiye yaşantısının en önemli özelliğinin, sayfiyeye gitme alışkanlığının, ulaşım olanaklarının gelişmesinin de etkisiyle toplumun sadece üst sınıfları değil, toplumun orta ve alt sınıfları arasında da gelenek haline gelmesi olduğunu daha önce belirtilmiştir. 19. yüzyıl'ın ortalarından başlayarak başta Boğaziçi ve Adalar olmak üzere İstanbul'un sayfiye yerleşmelerine Şirket-i Hayriye vapurları çalışmakta, İstanbul halkı sayfiye bölgelerinde sahip oldukları ya da kiraladıkları sayfiye evlerine ya da sayfiye otellerine yazlığa gitmektedirler. Halk bu dönemde sayfiye yerleşmelerinde ortaya çıkan denize girme alışkanlığı, donanma geceleri, mehtap alemleri, sandalla ve faytonla gezme ve piyasa yürüyüşleri gibi eğlence biçimlerinden yaralanmış, İstanbul'un sayfiye bölgelerinde 1. Dünya Savaşı'na kadar keyifli, eğlenceli ve unutulmaz yazlar geçirilmiştir.

Sayfiye yerleşmelerinde yaşayan halkın sürekli şehre gidip gelmesi zor olduğundan alışverişlerini de buraya gelen satıcılardan yapmışlardır. Örneğin, Boğaziçi'ne o dönemde deniz dışında ulaşım mümkün olmadığından, satıcılar kayıklarla yalıların

önünden geçmektedir. Güneş, bu durumu [62]'de şöyle anlatmaktadır: "Yalıların önünden daha nice satıcı kayıkları geçer ve içindekiler sattıklarını kendilerine mahsus şiveler ve seslerle haykırarak balıkçılar daha canlı balıklarını, mısır satanlar daha az kazanda kaynayan mısırlarını ve dondurmacılar tenekelerinde donan dondurmalarını methederlerdi."

19. yüzyıl'ın ikinci yarısında, sayfiye yerleşmelerinde sadece yaz mevsiminde oturanlar olduğu gibi, kış mevsiminde oturanlar da bulunuyordu. Neave, kışın Boğaziçi'ndeki yaşayışlarını [185]'de anlatmaktadır: "Abim ve arkadaşları, kışın Anadolu tepelerindeki korularda çulluk avına çıkarlardı. Arkadaşlarımızdan birçoğu, kışın İstanbul'da yerleşirlerdi. Ama biz bu av için Kandilli'de kalırdık. Meftun edici yaz havası bozulduktan sonra başlayan soğuk, rüzgârlı, fırtınalı kış ayları boyunca, Boğaz kıyılarında geçirdiğimiz o uzun ve kasvetli kışlardan nefret ederdim. Şen bir grubun kış için toplandığı Beyoğlu'nda rahatça outran arkadaşlarımı nasıl da kıskanırdım. Elçilik muhafız gemilerinin de, kışın demirleyecekleri Tophane'ye doğru Tarabya ve Büyükdere önlerinden geçişi, yazın sona erdiğinin işaretiydi. Sonra, kır yaşayışının sükûnetini tercih eden ya da av için kalan iki üç İngiliz aileyle bir başımıza sonbaharın hüznünü ve yalnızlığını yaşardık."

Sayfiye yerleşmelerinde azınlıklar, yabancılar ve yerel halk dışında, kışın oturan bir diğer kesim de çeşitli sebeplerle görevinden azledilen devlet adamlarıdır. Boğaziçi'nde yazın keyfini sürmek için yaptırılmış olan yalılar kimi zaman da sürgün yeri olmuştur. Çeşitli sebeplerle görevinden azledilen devlet adamlarının birçoğu İstanbul içinde bulunmaları mahsurlu görüldüğünden İstanbul dışına sürülmüştür. Eğer azledilen devlet adamı sevilen ve sayılan bir kişi ise, Boğaziçi'ndeki yalısında ikamete mecbur tutulurdu. Bu kişi, mevsim kış ise yalısında oldukça sıkıntı çekerdi. Azledilen kişi vükeladan ise yalısının deniz tarafındaki pencerelerini kaldırmadan, perdelerini kapalı tutarak oturması adettendi. Eğer İstanbul'a inmesi gerekirse ya da devlet tarafından bir iş için huzura çağırılırsa beş çifte kayığa binmez, üç çifte kayıkla giderdi. Sahilde bulunan sarayların yakınından geçemez, uzaktan dolaşırdı [62].

Bu dönemde İstanbul, çok sayıda turist çekmektedir. Ancak bu turistler daha çok Osmanlı kültürünü tanımak ve şehri görmek için kısa sürelerle İstanbul'a gelmektedir. Ancak bunlar arasında, Mısır'dan sayfiye bölgelerine yazı geçirmek için gelen Mısırlılar'ı

ayrıca ele almak gerekmektedir. Avrupa müthiş rekabetiyle İstanbul ve Boğaziçi'ni bu Müslümanlar'ın gözünden henüz düşürememiştir. Ahmet Hamdi Tanpınar, bu durumu şöyle ifade etmektedir: "1908'den önce Akdeniz'in bir İslam çevresinde zevk ve sanat içinde yaşamak isteyen zenginleri İstanbul'a gelirlerdi. Rumeli ve Arabistan vilayetlerinin zengin çiftlikleri, büyük ve verimli toprakları, Çamlıca'nın ve Boğaziçi'nin sonraları Kadıköy ve daha ileri taraflarının köşklerini ve yalılarını beslerdi. Büyük bahçe ve korularını yeşertirdi. Yangınlar yüzünden otuz, kırk senede bir şehrin yeni baştan yapılmasını temin eden şey servetti. Bilhassa Tanzimat'tan sonraki devirde bu akın daha da artmıştı. Mısır'ın servetinin mühim bir kısmı Abdülmecid, Abdülaziz ve Abdülhamit devirlerinde İstanbul'a akıyordu ve bu yalılar, bu köşkler, şehir dışındaki konaklarla beraber, henüz çok yerli bir zevk, bir örfle çarşıya, asıl şehrin temelini kuran yerli esnafa bağlıydı" [61].

İstanbul'un sayfiye yaşamında bazı olaylar, tercih edilen sayfiye bölgelerini de etkilemiştir. Örneğin 1894 depreminde, merkez Adalar bölgesi olduğundan, halk depremin ardından sayfiye mevsiminde Boğaziçi'ni tercih etmiştir. Pamukciyan, 1894 İstanbul depreminden sonra yaşadıklarını [186]'da şöyle anlatır: "Büyük bir felaketten kurtulduktan sonra ben ve dayım Paşabahçe'ye yazlığa gitmiş olan büyük dayım Mardik Şekerciyan'ın evinde misafir kaldık. Dayım, vapur iskelesinin sol tarafında bulunan ve bir Türk'e ait olan büyük bir yalıyı kiralamıştı."

Osmanlı toplumunda, sayfiye mevsimi boyunca sayfiye yerleşmelerinde sürekli kalmak genel olarak kadınlar ve çocuklara özgü bir durum olmuştur. Erkekler çalışma hayatından dolayı değişen sıklıkta ya İstanbul'a gidip gelmişler ya da belli süreler sayfiyelerde belli süreler ise İstanbul'da kalmışlardır. Prens Seniha, 29 Haziran 1911'de Madame Simone de la Cherte'ye yazdığı mektupta bu durumu şöyle anlatmaktadır: "Beykoz'dan sevgili iki gözüm, Beykoz'dan yazıyorum bu mektubu, İstanbul'dan değil… Nihayet yaz geldi. Şehir çok ısındı, konak oturulmaz hale geldi. Ama zevcim, saray ve parlementoya yakın olabilmek için daha birkaç hafta daha şehirde kalacak. Çünkü burada işler günden güne kötüye gidiyor. Bu yüzden, hareminden ayrılmamaya ve biz, dördümüzü-kayınvalidem, görümcem, ben ve Leyla'mızı-yukarı Boğaziçi'nin daima taze olan havasını teneffüs etmek üzere buraya gönderdi. Kısacası, iki günden beri, Anadolu

yakasındaki Beykoz'da, sizin zaten tanıdığınız eski yalıya yerleşmiş bulunuyorum…" [57].

19. yüzyıl'ın ikinci yarısında ve 20. yüzyıl'ın başında halk arasında mesirelere gitmek oldukça önemli bir alışkanlık olmaya devam etmiştir. Ulaşım olanakları geliştiğinden mesirelere rağbet daha da artmış, bu nedenle mesirelerdeki toplum hayatını düzene sokmak için bazı kurallar yayınlanmıştır. Ancak II. Abdülhamit'in saltanatının son zamanlarında sayfiye bölgelerindeki eğlence yaşamı iyice canlılığını yitirmiştir. Gün geçtikçe artan baskı yüzünden Göksu ve Küçüksu eğlenceleri yasaklanmış, ünlü mehtap alemleri ve sandal gezileri bile yapılamaz olmuştur. 1908'de II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi eski rejimin sonu olmuş, bundan sonra sayfiye hayatı yeni bir canlanma içine girmiştir. Özellikle mesire yerleri hareket kazanmış, yazlık tiyatrolar ve açık hava sinemaları sayfiye bölgelerinde gösteriler düzenlemiştir.

19.yüzyıl'ın ikinci yarısından 1. Dünya Savaşı'na kadarki Osmanlı sayfiye yaşamını anlatıldığı bu bölümde belirtmek gerekir ki, 20.yüzyıl başlarında sosyal yaşam açısından Osmanlı Devleti sınırları içinde Tarabya, sadece Büyükada ile kıyaslanacak düzeyde, Batı'ya en yakın ve özgür sayfiye yerlerinden biri haline gelmiştir. Tarabya, her ne kadar sunduğu görkemli yasamdan Müslüman Türkler pek fazla yararlanmasa da; otelleri, deniz banyoları, teniz kortları, muzikli lokantaları, sefaret yazlıkları, parkı ve yürüyüş alanları, koyuna demirlenmis çeşitli ulusların bayraklarını taşıyan gösterişli tekneleri ile Avrupa'nın tanınmış sayfiye kasabalarini aratmayacak bir görüntüye ve yasam kalitesine ulaşmıştır. Pek çok tanınmış ve varlıklı Rum ailenin ev, köşk ve yalıları Tarabya'yı bu dönemde doldurmuştur [165].

Edwin A. Grosvenor 1899'da yayınlanan kitabında 20. yüzyıl başındaki Tarabya için "Tarabya ve Büyükdere, Boğaz'ın diğer koylerine benzemezler. Canlı bir yasamla terkedilmiş kasvetli bir ortam arasında periyodik olarak gidip gelirler. Tarabya kıs aylarında Karadeniz'in acımasız sert rüzgârını bir kamçı gibi yiyen ve yasamak için insana çok itici gelen bir yerdir. Ama ilkbaharın gelmesi ile birlikte terkedilmislik sona erer. Aylar boyunca Demir kepenklerle sımsıkı kapatılmış olan kapılar, birbiri ardına açılmaya baslar. Pera ve Galata'dan insan yığınları hızla buraya akmaya baslar. Burada yaz aylarında sefaret, otel ve ev tipi olmak üzere üç değişik yasam tarzı sergilenir. Sahillerde, balkonlarda ve salonlarda gıpta edilecek bir sıklık ve moda gösterisi

sergilenir. Ancak bütün bu süsleme ve giyim kendine has yerel bir özellik taşımaz. Her şey tamamen Avrupa taklididir. Elbiseler Paris'ten gelmiş olsa da; onları giyen kisiler çok daha farklı olan kozmopolit bir kültürün ve dünyanın insanlaridir." demiştir [165].

1908'de ilan edilen 2. Meşrutiyet eski rejimin sonu demektir. Gerçi Osmanlı hanedanı 1922'ye kadar sembolik bir statüye sahip olarak kalmıştır, ancak artık bir devir kapanmıştır. Bu sadece hanedanın değil imparatorluk yönetimindeki seçkinlerin de sonudur. Kendilerini yeniden konumlandırmaları ve önemli bir bölümünün 1908'de tasfiye edilmesi, seçkinlerin sahne aldığı prestij alanları için de artık yeni bir durumdur. 2. Meşrutiyet'in ilan edilmesi sayfiye eğlence hayatını biraz canlandırmıştır ancak, 1. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla araya giren uzun savaş yılları nedeniyle, kimse Cumhuriyet'e kadar eğlenmeyi düşünememiştir.

1. Dünya Savaşı'nın, Osmanlı Devleti'nin önemli sayfiye yerleşmelerinden biri olan Tarabya'da meydana getirdiği trajik değişimi, Yorgo Theotoka,"Evripidis Pentozalis Ki Alles İstories" adlı eserinde 1914'te 1. Dünya Savasi arifesinde İstanbul'da geçirdiği son yazı anlatırken şöyle ifade etmektedir: "Büyük Savaş'tan önceki son görkemli günlerin izleri de belleğimde kaldı. O yaz Tarabya bütün ihtişamını sürdürüyordu. Koya demirlemis olan, sefaradlara ait gösterişli teknelerin çokluğu dikkati çekiyordu. Sık giyimli, süslü insanlar yalılara, konaklara, otellere ve sefaradlara girip çıkıyorlardı. Sefaretlere ait yat ve motorların bazılarının isimlerini hala hatırlıyorum. Almanlar'inkinin adı Loreley, Amerikalilar'inkinin adı ise Scorpios'du. Osmanlı Devleti Büyük Savaş'a girdi. Tarabya bir anda bosaliverdi. Almanlar'ın Loreley teknesi dısında diğer sefaretlerin tekneleri ve mürettebatları ortadan kayboldu" [165].

2.2.3 (1914-1980) Arasında İstanbul'da Sayfiye Yaşamı

Osmanlı Devleti 1. Dünya Savaşı'na girdikten sonra İstanbul'daki sayfiye semtleri bir anda boşalmış, herkesin yaşantısı alt üst olmuştur. 1. Dünya Savaşı'nın sonucunda meydana gelen gelişmeler ve Kurtuluş Savaşı'nda Yunanlılar'ın yenilmesiyle, İstanbul'daki Rumlar'ın birçoğu Yunanistan'a gitmişlerdir. Arkalarında ise birçok mülklerini bırakmışlardır.

Savaştan sonra ekonomik ve sosyal düzenin sarsılması, Boğaziçi'ndeki saltanatı ve onun büyüleyici güzelliğini derinden etkilemiştir. Zengin yalı sahiplerinin gelirleri ya Anadolu

ve Rumeli çiftliklerinden, ya İstanbul'daki mülklerinden ve ticaretten ya da devletten aldıkları maaşlarındandı. Orta halli ve fakir halkın geçimi ise daha basit yollardan, bahçıvanlık, balıkçılık ve kayıkçılık gibi işlerdendi. Zamanla imparatorluğun parçalanması ve ekonomik durumun bozulması gibi nedenlerle bu gelirlerin çoğu kesilmiştir. Bu yüzden Boğaziçi eski önemini yitirmiştir. Sosyal doku değiştiği ve eskisi kadar etkili olmadığı için yalılar birbirinden izole, kendi içinde yaşayan konut birimleri haline dönüşmüştür [187].

Refik Halit Karay, 1910-1940 arasında yazdığı birçok yazıda, Boğaziçi'nin daha 1. Dünya Savaşı eşiğinde, özellikle Anadolu sahilinde, moda dışı olarak terk edildiği, bütün bir mimari mirasın korunmasız bırakıldığı düşüncesindedir [188]. Sedad Hakkı Eldem ise, 1. Dünya Savaşı'nın eski yalı yaşamının da sonu olduğunu belirtmekte, toplumsal yıkım ve değişmelerin mülk sahibi aileleri konutlarını terk etmeye zorladığını anlatmaktadır [189].

Uzun süren savaş yıllarından sonra 1923'te Cumhuriyet'in kurulması ve Ankara'nın başkent ilan edilmesiyle İstanbul bu önemli statüsünü kaybetmiştir. Bunun sonucunda İstanbul'un rantı tükenmiş ve yüksek tüketim gücüne sahip olan seçkinlerin dünyası çökmüştür. Dolayısıyla iddialı yapılar dönemi kapanmış, Avrupa modasını izleyen tefriş nesneleri pazardan çekilmiş ve İstanbul'da 1908'den sonra zaten durgunlaşan yapı üretimi, 1923 sonrasında yok denecek kadar azalmıştır [190].

1. Dünya Savaşı'nın başlamasından, 1980'e kadar devam eden bu dönemde artık padişah ve saray çevresinin sayfiye yaşamından bahsetmek mümkün değildir. 1923'te yeni Türk Cumhuriyeti'nin kurulması gerek toplum gerekse de İstanbul kentinin yapısında büyük değişikliklere sebep olacaktır. Bu dönem İstanbul'unda anlatılacak sayfiye olgusu artık sadece topluma ve cumhuriyet rejimiyle devleti yöneten yönetici sınıfına özgüdür.

Cumhuriyet'in kurulmasından sonra, 1923-1930 arasındaki dönemde önceki kadar yoğun olmamakla birlikte, İstanbul'da bir sayfiye yaşamı söz konusudur. Sayfiye yerleşmelerinde daha çok sayfiye otelleri ve pansiyonlara gidilmiş ya da sayfiye evi kiralama yoluna gidilmiştir. Orhan Türker, Heybeliada'daki Antigoni Palas Oteli'nde 2. Dünya Savaşı'na kadar yaşanan hayatı şöyle anlatmaktadır: "Antigoni Palas Oteli'nde,

müşterileri eğlendirmek için bazen kukla ve Karagöz gösterileri de düzenlenirdi. Mütareke ve İşgal yıllarında (1918-1923), Sotiri Arvanitis isimli bir Rum tarafından işletilen otel, Cumhuriyet Dönemi'nde de özellikle 2. Dünya Savaşı yıllarına kadar kaliteli düzeyini koruyarak varlığını sürdürmüştür. 1930'larda yaz aylarında özellikle pazar günleri, neşeli Yunan operetlerinin tanınmış Rumca parçaları, Antigoni Palas'ı dolduran varlıklı Rum ailelerini eğlendirirdi" [112]. Kınalıada Şahap Oteli'nde 1928 yazında kalan bir müşteri ise otelde geçirdiği günleri, otelin ziyaretçi defterinde şu şekilde belirtmektedir: "Ailece istirahat ve hava tebdili için Kınalı'ya, Şahab Oteli'ne gelmeğe karar verdiğim zaman içimde daimi bir endişe, bir korku vardı. Bir ay oturduk. Hergün geçtikçe intihabdaki isabetimi takdir ediyor ve bu güzel aşiyanda, bu terbiye ve samimi…muhabbetim artıyordu. Otel temiz ve ferah. Sahibi samimi ve hörmetkar. Ailesi efradı ise aynı hissiyatla, aynı samimiyetle misafirlerine karşı muhabbetkardır. İstirahat ve hava tebdili için Kınalı'nın yegâne oteli Şahab Oteli'nden ayrılıyorum" [168]. 1930'a gelindiğinde ise, Liji Pulcu Çizmeciyan, İstanbul'un yeni sayfiye bölgelerinden Yakacık'ta bir pansiyonda yaz mevsimini geçirdiklerini şu şekilde anlatmaktadır: "Babam 27 Mayıs 1930'da ölünce, annem Sarıyer'deki yalıya gitmek istemedi. O yazı Yakacık'taki Cihan Oteli'nde geçirdik. Roz halam ve o kadar sene sonra artık evimizin insanı olan Takuhi Dudu da bizimle geldiler. O otelde iki oda kiralamıştık. Aslında orası otelden çok bir pansiyondu. Mutfağı vardı. İsteyen yemek pişirebilirdi" [36].

1. Dünya Savaşı'ndan sonra para sahipleri, böyle ahşap, bakımı güç yapılara ilgi göstermediğinden İstanbul'un sayfiye bölgelerindeki köşkler, hatta Boğaziçi yalıları, inşaat seferberliği başlayana kadar kaderlerine bırakılmıştır. Bu dönemde aileler düştükleri ekonomik sıkıntı nedeniyle sahip oldukları sayfiye evlerini bölüm bölüm kiralama yoluna gitmişlerdir. Adnan Giz bu durumu şöyle aktarmaktadır: "Ailesini yitiren ve yoksul düşen Tahsin Paşa, köşkü yazlık olarak bölük, bölük kiraya veriyordu. 1928 yazını Feneryolu'ndaki bu köşkün bir bölümünde geçiren bir tanıdığımıza gittiğim zaman, köşkün ve bahçenin bakımsızlığı dikkatimi çekmişti" [191]. İrini Mavrogordatu ise, Atina'da yayınlanan kitabında 1930'larda Tarabya'daki yaşantıdan bahsederken "Yaz gelince, hepimiz evin bir bölümüne toplanır, geri kalan kısmını yazlık kıraya

verirdik. Tarabya çok rağbet edilen bir sayfiye yeri olduğu için halam hiç kiracı bulma sıkıntısı cekmezdi" demiştir [165].

1. Dünya Savaşı'na girildikten sonra Şirket-i Hayriye'nin yolcu sayısında azalma görülmüştür. Eser Tutel'e göre, günde 40 bin yolcu şirket vapurlarına binerken, bu sürede sayı 35 bine düşmüştür. Daha sonraları Yeniköy ve Beykoz'dan yukarısı harp sahası ilan edilince, buralarda oturan yerli halk da ister istemez daha aşağılara çekilmek zorunda kalmış, şirketin gelirlerindeki azalma artık önlenemez hale gelmiştir. Bu dönemde, yurttaki her kuruluş gibi, Şirket-i Hayriye'nin içine düştüğü ekonomik sıkıntı çok büyük boyutlara ulaşmış, şirket askeriyenin isteği üzerine vapurların büyük bir bölümünü ordunun emrine vermiştir [153].

1. Dünya Savaşı'nı izleyen dönemde 1920'ler ve 1930'larda İstanbul'da kent içi ulaşımında denizyolunun sahip olduğu ağırlığı karayolu devralmıştır. Otobüs seferleri 1930'lardan itibaren deniz ulaşımına rakip hale gelmeye başlamıştır. Otobüsler (Şekil 2.38) vergi ödemedikleri için daha ucuza yolcu taşıyabiliyorken, vapur şirketlerinin artan maliyetlerinden dolayı bilet ücretlerine zam yapması yolcu kaybının önemli nedenlerindendir. Otobüsün sunduğu kolaylıklardan biri de vapurdan daha hızlı, dolayısıyla zaman maliyeti daha düşük bir ulaşıma olanak tanımasıdır. Dolayısıyla Şirket-i Hayriye'nin bu açıdan bazı önlemler alması gerekmiş, şirket bu amaçla eğlence ve dinlenme amaçlı seferlere yönelmek üzere yatırımlarda bulunmaya başlamıştır [170].

Şirket-i Hayriye'nin tanıtım atağının başlangıcı olarak, 1929 yılında Jean Weinberg'in yayınladığı İstanbul Rehberi'nde verdiği ilanları gösterilebilir. Bu ilanlarda, Boğaziçi'nin nasıl benzersiz bir belde olduğu şu cümlelerle anlatılmaktadır: "Tabiat kucağında bütün güzelliklerini toplayan bir kadın ise bunun en güzel kızı muhakkak Boğaziçi'dir. Ne Venedik'in denizden sokakları, ne İspanya'nın yedi fıskiyeli havuzları ne de Amerika'nın yetmiş katlı binaları Boğaziçi'nin sihirli sahilleri kadar güzel ve ruh okşayıcı değildir." Şirket-i Hayriye 1930'da Robert Kolej'in "Record" adlı yıllığında bir ilan vermiştir. Şirket, bu ilanla yeni bir uygulamasını tanıtmaktadır. İlanın metni şöyledir: "Boğaziçi'nde ev yaptırmak ve kiralamak istiyorsanız, size birçok kolaylıklar gösterecek olan broşürü vapur iskelelerinden meccanen (ücretsiz) temin edebilirsiniz" [44].

Şekil 2.38 Kadıköy-İçerenköy Otobüsü-1930'lar [192]

Yaz başlarında düzenli olarak yayınlanan o broşürlerde (Şekil 2.39), Boğaz'ın hangi semtinde kiralık ya da yazlık ev bulunduğu tek tek açıklanıyordu. Boğaz'da evi olup da kiraya vermek isteyenler Şirket-i Hayriye'ye başvuruyor, şirket yöneticileri de broşür vasıtasıyla halka duyuruyordu. Bu broşürlerde evlerin mobilyalı ya da mobilyasız olup olmadığı, oda sayısı, istenen kira, kime ait olduğu gibi hususlar ayrıntılı olarak yer almaktaydı. Örneğin 1936 yılında yayımlanmış olan broşürde semtlere göre bazı evlerin kiraları şöyle belirtilmekteydi: "Bebek'te General Arifi'ye ait 4 odalı yalı, aylığı 17 liradan, Rumelihisarı'nda mobilyasız 10 odalı bir ev, aylığı 20 liradan, Emirgan'da mobilyasız 10 odalı ev, aylığı 15 liradan kiralıktır." Daha çok parası olanlar için de broşürde uygun mekanlar vardır. Örneğin İstinye'de Mısırlı Rıza'ya ait 8 odalı ve mobilyalı yalıyı yazlık için tutmak istediğiniz taktirde 650 lira ödeme yapmak gerekmekteydi. Yeniköy semtinde ise bu fiyat daha da artmakta, 11 odalı mobilyalı bir yalının yazlığına 1000 lira isteniyordu [44].

Çeşitli yayın organlarına verilen ilanlarla da Boğaziçi çeşitli açılardan övülmeye devam ediliyordu. Bunların arasında en ilginci, 1936 yılında Yücel dergisinde yer alan ve İstanbul'un diğer sayfiye mekanlarını kötüleyen şu ilandır: "Adada oturmak Kerbelada

oturmaktan daha fena oldu. Adalılar suyu radium gibi gramla kullanıyorlar. Suadiye, Bostancı tarafındakiler tozdan korunmak için gaz maskesi kullanmak mecburiyetinde kalıyorlar. Bakırköyündekiler çimento dumanından nerde ise taş kesilecekler. Halbuki dünyanın incisi, Boğaz içinde dünyanın en nefis suyu, en temiz havası, en güzel manzarası var. Hayatınızın en güzel günlerini, Boğaziçinde geçireceksiniz. Yaşanacak, gezilecek yegane yer Boğaziçidir. Boğaza geliniz" [44].

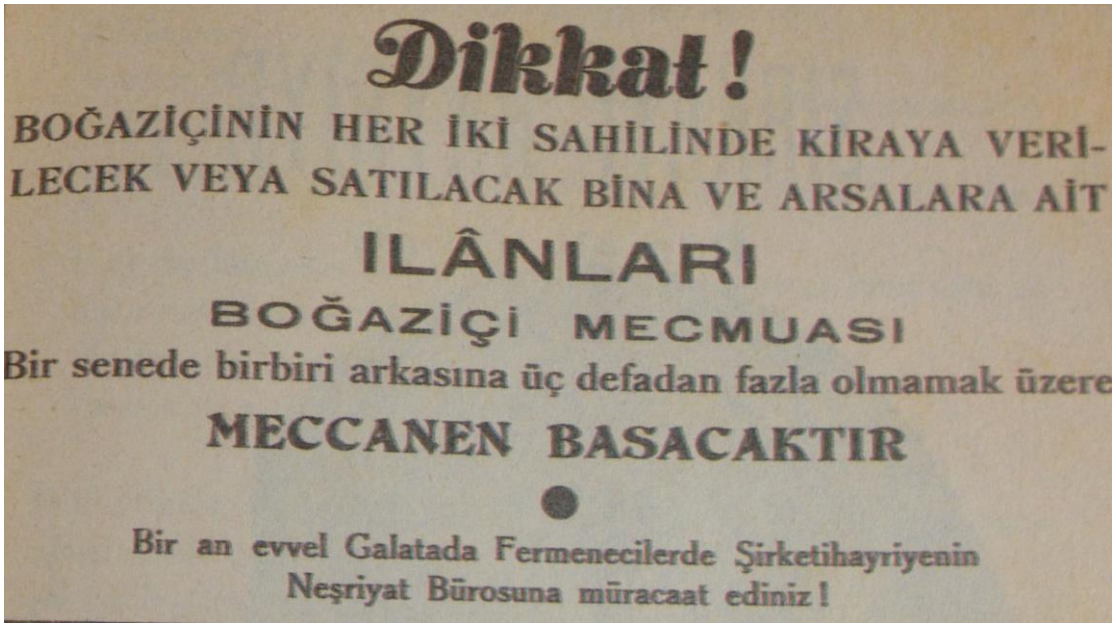

Şekil 2.39 Şirket-i Hayriye-Mart, 1936 Broşürü [44]

1936 yılında, Şirket-i Hayriye'nin tanıtım çabaları doruk noktasına ulaşmış ve "Boğaziçi" dergisi yayınlanmaya başlanmıştır (Şekil 2.40). Yusuf Mardin 2012'de yayınladığı anılarında Boğaziçi dergisinin yayınlanmaya başlamasını şöyle anlatmaktadır: "Büyükbabamı iş başında görmek, Şirket-i Hayriye'de göreve başladıktan sonra nasip oldu. Kendisi "Şirket-i Hayriye" adlı ilk Türk Anonim Şirketi'nin Yönetim Kurulu Başkanı'ydı. Boğaziçi'nin kalkınması, kıyılarının kalabalıklaşması, halkın rahat ve süratli vapurlarla işlerine gidip gelmeleri amaçlarının ve uğraşılarının başında geliyordu....Yönetim Kurulu'nun aldığı bir kararla amacı Boğaziçi'ni tanıtıp sevdirmek ve reklamını yapmak için "Boğaziçi" adlı aylık turistik bir derginin çıkarılması ve bunun yazı işleri müdürlüğünü benim üzerime almam kararlaştırılmıştı. İlk sayısı 1 Ekim 1936'da yayınlanan Boğaziçi mecmuasının beşyazısını büyükbabam dikte ettirmiş ve başlık olarak "Şirket-i Hayriye Kuruluşunun Tarihçesi" demişti. Zira Boğaziçi ile Şirket-i Hayriye birbirini tamamlayan iki varlıktı" [35].

Yusuf Mardin, büyükbabasının Boğaziçi'ni tanıtmak için yaptığı çalışmalarını şu şekilde aktarmaya devam etmektedir: "Büyükbabamın Boğaziçi'ni şenlendirmek için zihni sürekli olarak işliyordu. Örneğin, Boğaziçi'nde ev yaptıranlara, devletçe tanınan üç yıllık vergi muafiyetine parallel olarak üç yıl için geçerli meccani pasolar vermiş, inşaat malzemelerini ve kışlık odun ve kömürlerini parasız taşıtmıştır. 1 Nisan 1937'den itibaren, yüzde 25 ile yüzde 40 arasında değişen tenzilatlı abonman kartlarını yürürlüğe koyduğu gibi, bilet ücretlerinde de indirim yapmış ve bu indirim araba vapuru ücretlerinde yüzde 50'yi bulmuştur" [35].

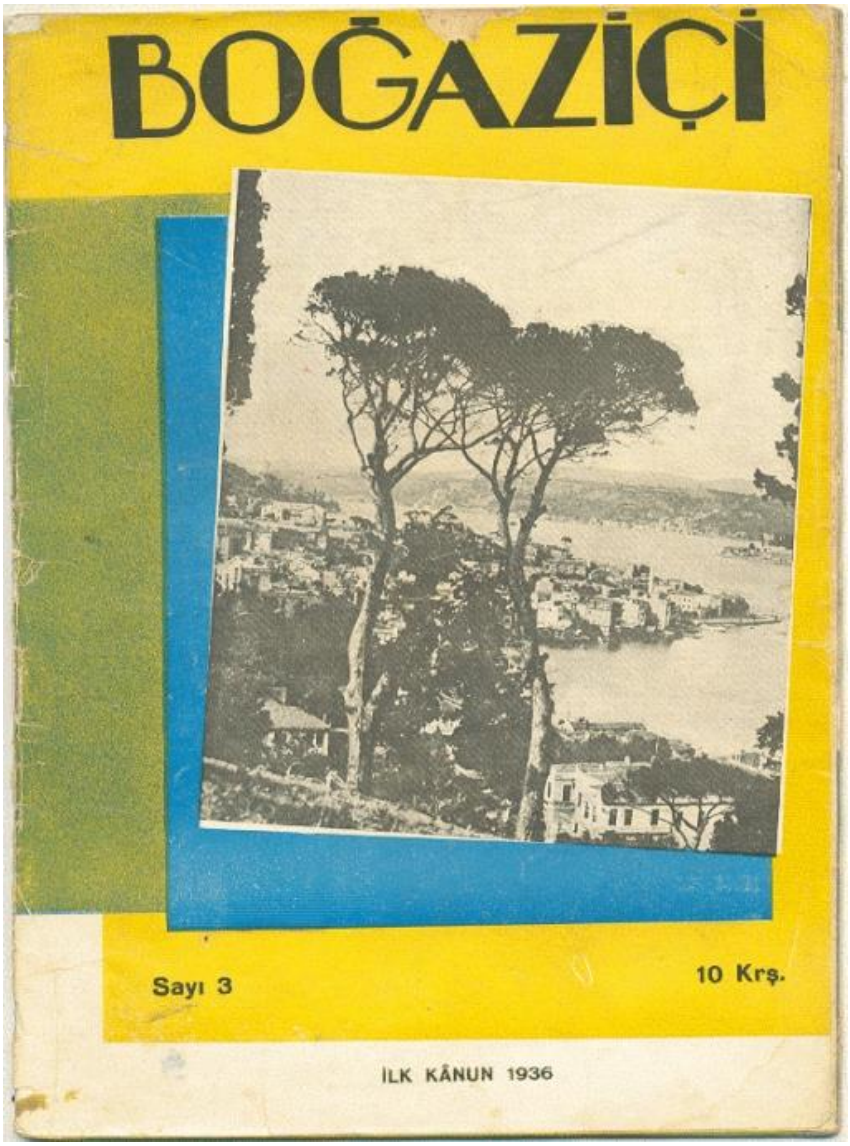

Şekil 2.40 Boğaziçi Dergisi-Mart,1936

Şirket-i Hayriye, Boğaziçi'nde eğlence yaşamını geliştirmek için yatırımlar yapmaktan da çekinmemiştir. Sarıyer'de Canlı Balık Lokantası, Anadolukavağı'nda Altınkum Plajı ile

Küçüksu Plaj ve Gazinosu, şirket tarafından açılmış ve işletilmiştir. Ayrıca Şirket-i Hayriye'nin Boğaz'da, Osmanlı sayfiye yaşamında olduğu gibi mehtap eğlenceleri düzenleme fikrinin nasıl ortaya çıktığı ise Mardin tarafından [35]'te şu şekilde belirtilmektedir: "Büyükbabam Boğaziçi Dergisi'nde yayınlanmak üzere bana bazı görevler de verirdi. Mesela bir seferinde, "Boğaziçi mehtap alemleri ve donanma geceleri" konusunda bir araştırma yapmamı ve yönetim kuruluna sunmamı istedi. Galiba bunu bir karar konusu yapacaktı. Bir hayli kitap karıştırdım, yabancı kaynaklardan elde ettiğim bilgileri Türkçe'ye çevirdim ve sonunda kendisine okudum. Beğendi, "Boğaziçi'ne rağbeti arttırmak amacıyla ben de Şirket-i Hayriye'nin böyle mehtap alemlerini ihya etmesini düşünüyorum. Şunu Yönetim Kurulu'nda sana okutayım da, bir karar alalım dedi. Büyükbabam, daha ben yazının sonunu getirmeden, Şirket-i Hayriye'nin Boğaziçi'ne "Mehtap alemleri"ni canlandırma hareketini oya koymuş ve üyelerin oybirliğiyle fikir benimsenmişti."

20 Ağustos 1936 Cuma gecesi "Büyük Mehtap Alemi" düzenlenmiştir. Gazetelerdeki ilanlarda alemin (Şekil 2.41), Şirket-i Hayriye'nin 71 numaralı vapurunda Safiye Ayla ve saz heyetinin katılımıyla yapılacağı duyurulmaktadır. İlanda gezinin programı, "Saz heyetini taşıyacak olan 71 nolu vapur, Köprü'den saat 21.15'te hareket ederek, Yeniköy'e kadar Rumeli yakasını takiben Beykoz'a gidecek ve orada 23.45'e kadar mehtab alemi yaşatacaktır. Kafile, Beykoz'dan Büyükdere'ye gelecek ve piyasa önünde bir noktada duracak ve saz heyetleri saat 1.30'a kadar çalmaya devam edecektir" şeklinde verilmektedir" [44].

1936 yılının son gezisi, 2 Eylül Çarşamba günü yine Safiye Ayla'nın katılımıyla yapılmıştır. İlanda verilen bilgilere göre, gezinin güzergâhı aynıdır ve gezi Büyükdere'de Beyaz Park önünde noktalanacaktır. Sandallarıyla geziye katılmak isteyenler çok fazla olduğundan ilana şöyle de bir not eklenmiştir: "Vapurların seyir ve hareketleri esnasında bir kazaya mahal vermemek için bu mehtaba sandallarıyla iştirak edecek zevatın yalnız Beykoz ve Büyükdere koylarında evvelden toplanıp kalmaları ve vapurların arkalarına sandallarını bağlamaktan kaçınmaları sureti mahsusda rica olunur" [44].

Tüm bu tanıtımlara, teşvik çabalarına, gezi seferlerine karşılık Şirket-i Hayriye bir türlü durumunu düzeltememiş ve otobüsler halk tarafından kısa sürede benimsenmiştir.

Boğaziçi semtlerinin karayoluyla birbirine bağlanması, düzenli otobüs seferlerinin başlaması, buna karşılık hükümetin artan masraflar nedeniyle Şirket-i Hayriye'nin zam taleplerini geri çevirmesi kaçınılmaz sonu hazırlamış ve şirket, Temmuz 1944'te tarihe karışmıştır.

Şirketi Hayriyeden :

Temmuzun 12 nci salı günü akşamı

Boğazda ilk mehtab âlemi

En yüksek san'atkârımız Bayan

SAFİYE

Bestekâr meşhur SALAHADDIN PINAR'ın iştirakile

Saz heyeti olarak:

Kemanî SADİ ve NECATİ, Udî CEVDET, Klarnet ŞEREF, Piyanist FEVZİ.

Okuyucular:

NURİ HALİL, HAFIZ YAŞAR, SUAD, Bayan RADİFE, SUZAN, Küçük SAFİYE.

Saz heyetini hâmil bulunan (71) No. lı vapurumuz Köprüden saat 21,15 te hareketle Yeniköye kadar Rumeli yakasını takiben BEYKOZA gidecek ve orada 23,45 e kadar

Mehtab âlemini yaşatacaktır.

Boğazda oturanlardan bu tenezzühe iştirak edecekler için RUMELİ ve ANADOLU iskelelerine uğrıyarak Köprüye gelecek olan 74 ve 66 No. lı vapurlarımızda Köprüden 21,20 ve 21,25 te hareketle 71 No. lı vapurumuzun iskele ve sancağında olarak Beykoza gideceklerdir.

Kafile, Beykozdan Büyükdereye gelecek ve piyasa önünde halkımıza en müsaid bir noktada duracak ve saz heyetleri saat 1,30 a kadar mehtabın en büyük safasını ihya edecektir.

Avdette 66 ve 74 No. lı vapurlarda bulunan yolcularımızdan doğru Köprüye gitmek istiyenler için Büyükderede ayrı bir vapur temin edilmiştir.

Fiatlar : 71 No. da 100 kuruş, 74 ve 66 da 50 kuruştur. Pasa ve kart abonemanlar muteber değildir.

Fazla tafsilât el ilânlarındadır.

Şekil 2.41 Mehtap Alemi İlanı, Cumhuriyet Gazetesi, 11 Temmuz 1936 [44]

19. yüzyıl'ın ortasından sonra alışkanlık haline gelmeye başlamakla birlikte, özellikle 20. yüzyıl'ın ilk yarısında yaygınlaşan "denize girme alışkanlığı" İstanbul'un sayfiye yaşamındaki en önemli eğlence biçimlerinden biri olmuştur. Denize girmek ilk etapta "deniz hamamları" aracılığıyla olmuştur. Deniz hamamları 20. yüzyıl'ın başında çoğalmış, hemen hemen denize kıyısı olan her semtte açılmıştır. Ayrıca, Büyükdere, Bebek ve Fenerbahçe gibi semtlerde yalılara ait özel küçük deniz hamamları da

kullanılmaya devam etmiştir. Erkeklerle kadınların birarada denize girme olanağının olmadığı bu hamamlar ancak 20.yüzyıl'ın ilk çeyreğinde plaja dönüşme sürecine girecektir. Bu dönemde dış mekan eğlencesi olarak denize girmek toplum hayatında yavaş yavaş yer edinmeye başlamıştır. Cumhuriyet Dönemi deniz hamamlarını Osmanlı dönemi deniz hamamlarından ayıran en önemli fark, Cumhuriyet dönemi deniz hamamlarında kadınlar tarafına erkeklerin girememesi, erkekler tarafına ise arzu eden kadınların girebilmesidir [87].

Deniz hamamlarından plajlara geçiş sürecinde Büyükdere Beyaz Park Plajı'nın açılışı oldukça önemlidir. Büyükdere Beyazpark Plajı (Şekil 2.42) 13.08.1926'da açılmıştır. Plajın açılışı bazı çevrelerce normal karşılanmadığından "Ahlak ve edep dışı" olduğu söylenerek devamlı şikâyet edilmiş ve kapatılması istenmiştir. Aslında olayın gerçek nedeni erkeklerle kadınların birlikte yüzmeleridir. İtirazların yoğunlaştığı bir sırada Mustafa Kemal Beyaz Park Plajı'na gelmiş ve plajın yerini ve suyunu çok beğendiğini söylemiştir. Plajın sahibi durumu iyi değerlendirerek olanları Tahsin Uzer Bey'e anlatmış ve yardım istemiştir. Tahsin Bey olayı Mustafa Kemal'e anlatmıştır. Mustafa Kemal bu durum karşısında şöyle demiştir: "Kadın, erkek ayrımı ne oluyor? Burada doğru olmayan şey, aradaki mesafenin azlığı değil, deniz hamamında hala haremlik ve selamlık aranmasıdır". Bu ifadeden sonra Beyaz Park yıkımdan kurtulmuştur [193].

Plajlarda ne kadar modern olursa olsun, kılık kıyafetten kumlarda yatmaya, yasak ve uygunsuz bakışları denetim altında tutmaktan denize girme biçimine kadar görgü kuralları mevcuttur. Batılılaşma döneminde dış mekan eğlencesi olarak halkın gündelik yaşamına giren denize girmek, adab-ı muaşeret kitapları ve dergilerde de geniş olarak yer almıştır. Bu kurallar içerisinde Cumhuriyet Dönemi'nde hamam yapmak tabiri banyo şeklinde değişim yaşamıştır. Deniz hamamları dünyadaki hızlı değişime ayak uydurmuş kapalılık kalkmış, dönemin insanları birdenbire kendilerini plajda bulmuştur. Böylece deniz hamamları yanında plajlardan denize giren insanlar her geçen gün artmıştır [87].

1934 yılının Hafta dergisi, Florya bölgesindeki plaja denize girmeye gidecekler için gerekli bazı rehber bilgiler vermektedir (hesaplamalar iki kişi içindir): "Trene-tenzilatlı tarifeden istifade etmek şartıyla-gidip gelme 166 kuruş vereceksiniz. Bu bilet sizi banyolar için duhuliye vermekten de kurtaracaktır. Ama plajlara girmek yeterli değil,

giyinip soyunacaksınız da elbette. Solaryum veyahut Haylayf'ı tercih ederseniz büyük kabineler 5, orta kabineler 3 liradır. Her iki nevi de sabahtan akşama kadar emrinize amadedir. Bu suretle denizin maliyet fiatı asgarisine indirilmiş olur. Eğer küçük kabinleri tercih ederseniz, iki kişi için yalnız 70 kuruş ödeyeceksiniz. Bu küçük kabinlerini fiatı Çekmece ile Büyük Plaj'da iki kişi için 45 kuruşa kadar inebilir. Ağaç altında içilen bir gazozun en az 15 kuruş olduğunu düşününce, yeme içme için ayıracağınız para gözünüzü korkutacaktır" [194]. Görüldüğü gibi, plajların açılmasıyla birlikte, 20. yüzyıl'ın ilk yarısından itibaren, İstanbul plajlarında kabin ya da dolap kiralamak da alışkanlık haline gelmeye başlamıştır. Plajlarda kabin kiralamak, dolaplardan daha pahalı olup, bu kabinlerde soyunup giyinmek kolaydır. Dolap kiralamak ise daha ucuz olmakla birlikte, soyunup giyinmek için WC'leri kullanmayı gerektirmektedir. 26.07.1956 tarihli Apoyevmatani gazetesi bu konuda ilginç bir haber vermektedir: "Uzun zamandır Moda Plajı'nın kabinlerinden giyim eşyası çaldığı saptanan Anastas isimli bir şahıs sonunda suçüstü yakalanmıştır" [107].

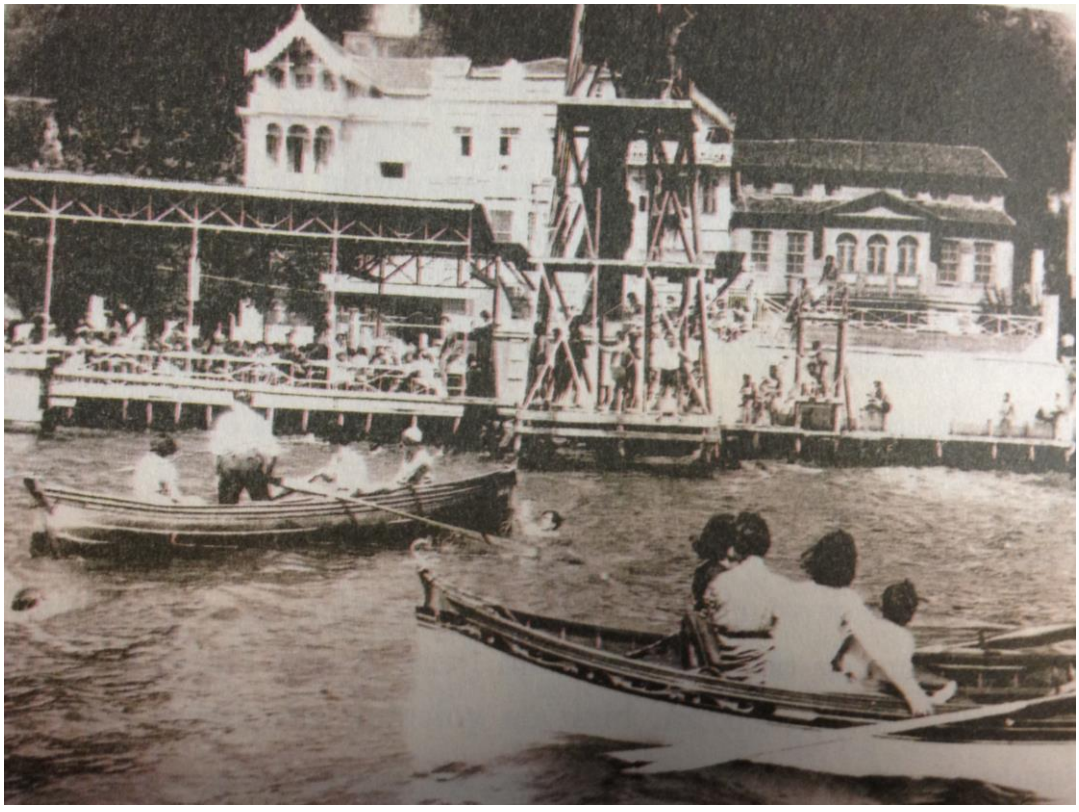

Şekil 2.42 Büyükdere Beyazpark Plajı [44]

Enis Kortan , İstanbul'un 20. yüzyıl ortasındaki plajlarıyla ilgili şu bilgileri vermektedir: "Plajlarla ilgili birçok seçenek vardı: Fenerbahçe, Moda, Caddebostan, Suadiye. Bunlar arasında en çok sevdiğim, güzel peyzajı ve iyi servisiyle Caddebostan Plajı'ydı. Moda Plajı'nda ise, deniz içine kurulup sınırları ahşap kalaslarla belirlenmiş olan olimpik standartlardaki ölçüleriyle bir yüzme havuzu ve atlama kulesi vardı. Suadiye Plajı ise, oteli ve gazinosu ile daha büyük bir tesisin parçası durumundaydı. 50'li yıllarda, İstanbul'un hemen hemen her plajında deniz temizdi. Boğaz'da ise Ortaköy'de yeni açılmış olan Lido, yüzme havuzu, kabinleri, gazinosu ile çok güzel ve lüks sayılabilecek modern bir tesisti. Gerek sosyal standartının ve gerekse kabin ücretlerinin yüksek olması nedeniyle varlıklı insanların rağbet ettiği bir yerdi. Taksim'den otobüslerle Tarabya Plajı'na da giderdik; kaliteli bir tesisti, fakat Boğaz'ın suları bana biraz soğuk gelirdi. Kilyos'un temiz, fakat dalgalı deniziyle farklı bir atmosferi vardır. Büyükada'daki Yörük Ali ve Değirmen Plajları da nadiren gittiğim yerlerdendi" [195]. Şekil 2.43'te Salacak Deniz Hamamı'nın 1943'te bir dergide verdiği ilan görülmektedir.

Şekil 2.43 Salacak Deniz Hamamı İlanı [44]

Elbette 1930'lu yıllarda İstanbul'un sayfiye yaşamındaki en önemli olaylardan biri Florya Deniz Köşkü'nün yapılması ve 1935-1938 yılları arasında her yaz Atatürk'ün Florya'da kalmasıdır (Şekil 2.44). Bu durum, Florya'nın sayfiye bölgesi olarak gelişmesini sağlamış, Atatürk'ün sayfiye yaşamına verdiği önemi halka göstermiştir. Burçak Evren, [88]'de Willy Sperco'nun Florya'nın Atatürklü günlerinin betimlemesini şöyle anlatır: "Başkan'ın bir kayıkta kürek çektiğini, güneş banyosu yaptığını ve köşkün inşaatını yakından izlediğini halk da görüyordu. İstanbul Belediyesi Milli Şef'ten de etkilenerek plajla ilgilenmeye başladı. Yol 15 günde onarıldı. Kulübeler, barakalar yıkıldı, modernleşme planı hemen uygulamaya koyuldu. Halk, Cumhurbaşkanı'nın öteki yanık tenli yüzücüler arasında kumlara nasıl uzandığını seyretmeye geliyordu…" Atatürk'ten sonra İsmet İnönü ve diğer cumhurbaşkanları da Florya Atatürk Köşkü'nü sayfiye köşkü olarak kullanmıştır (Şekil 2.45).

Şekil 2.44 Atatürk ve Florya Deniz Köşkü [192]

Şekil 2.45 İsmet İnönü Florya Sahili'nde [99]

1940'lı yıllara gelindiğinde ailelerin sayfiye bölgesi tercihlerinin yıllara gore değişiklik gösterdiği ve çeşitli okulların öğrencileri için sayfiye bölgelerinde yaz kampları düzenledikleri görülmektedir. Liji Pulcu Çizmeciyan, 1940 yılı sayfiye mevsimini [36]'da şu şekilde anlatmaktadır: "Bu sene yazlığa gitmiyoruz. Şehirde kalmak çok sıkıcı. Bir ziyaret günü, Çarşamba, Tarabya'ya M.Dilecta'yı görmeye gidiyoruz. Dönüşte anneme o kadar yalvarıyorum ki beni on beş günlüğüne Tarabya'ya göndermeye karar veriyor. 1 Ağustos'tan 15 Ağustos'a kadar gidip orada kalacağım. Vaktimiz deniz banyosu-okulun kendine ait, önünde bir kabini var, küçük bir kadınlar hamamı, Büyükdere'deki gibi-ve tenisle geçiyor…" Bu sözlerden o dönemde yabancı okulların bazılarının sayfiye bölgelerinde yaz kampları düzenlediği öğrenilmektedir. Çizmeciyan, 1930-1941 arasında ailesinin sayfiye hayatıyla ilgili ise şu bilgileri aktarmıştır: "1941'a kadar Sarıyer'e birdaha gitmedik. Annem göçebe ruhlu olsa gerek, her sene başka bir yazlığa gittik; Fenerbahçe, Suadiye, Adalar…". Çizmeciyan, 1942 yazını ise şöyle anlatmaktadır: "İlk defa olarak bu yaz Tarabya'da bir ev kiraladık. Bu Dar-el Selam (Notr Dame de Sion Yaz Kampı) demektir benim için. Sık sık oraya giderim. Sahilden, kamışla sepet sepet

istavrit tutuyoruz. Bisiklete binip geziyoruz, hatta annemi arkama alarak Kefeliköy suyuna götürüyorum. Çok şifalıymış" [36].

20. yüzyıl'ın başından ortalarına kadar gerçekleşen sürede, Lozan Anlaşması'nın sonucu olarak uygulanan Mübadele (1923) ve 1963 yılında gerçekleşen Kıbrıs Olayları, Osmanlı Devleti'nin nüfüsunun etnik yapısında değişikliklere neden olmuştur. Bu olaylar sonucunda Türkiye'deki Rumlar'ın büyük bir çoğunluğu Yunanistan'a göç etmiştir. Geriye kalanlar da diğer azınlık milletlerle birlikte 1942 yılında alınan Varlık Vergisi'yle maddi açıdan zor duruma düşmüşlerdir. Bu durum şu açıdan önemlidir. Bu döneme kadar anlattığımız İstanbul'un sayfiye hayatında azınlıklar ve yabancılar hep bir lokomotif görevi görmüşler ve İstanbul'un sayfiye hayatını şekillendirmişlerdir. Ancak 20.yüzyıl'ın ikinci çeyreğinden itibaren azınlıklara ait işyerleri ve evler hızla el değiştirmeye başlamış, Türkler hem sayfiye bölgelerinde hem de sayfiye yaşamında ön plana çıkmışlardır. 2. Dünya Savaşı sırasında (1939-1945) ülkede büyük yokluklar ve sıkıntılar olmasına ragmen, yazlıkçıların sayısı artmış, Türkler'den yazlığa gelenler çoğalmıştır.

Cumhuriyet Dönemi'nde de sayfiye mevsimini geçirmek için, sayfiye bölgelerinde ev kiralama alışkanlığının devam ettiği görülmektedir. Ancak bu dönemde kiralanan sayfiye evleri, ya müstakil bir köşk ya da yalının bölüm bölüm kiraya verilmesi ya da o dönem için yeni bir yapı tipi olan apartmanların bir dairesinin kiralanması şeklindedir. Bu durum, maddi olanaklardan daha çok, ailelerin yapısında meydana gelen değişmelerle ilgilidir. Türk toplumunda artık ataerkil aile yapısı görülmemektedir. Yani eskiden olduğu gibi, bir yalı ya da köşkte birkaç aile birlikte yaşamamaktadır. Aile, anne, baba ve çocuklardan oluşmakta ve aile üyelerinin sayısı azaldığından, sayfiye bölgelerinde büyük müstakil konutlara ihtiyaç duyulmamaktadır.

Sayfiye evi kiralamanın yanında moteller, oteller, çadır kurulacak alanlar yani kampingler ve kamu kuruluşlarına ait kamplar da İstanbul'da sayfiye mevsimini geçirmenin yollarından biridir. 1927 tarihli Maarif Vekaleti Mecmuası'nda, 1948 ve 1949 tarihli Her Hafta Dergisi ile 1956 tarihli Milliyet Gazetesi'nde, yaz kampları, kamp hayatı ve kamuya ait yaz kamplarıyla ilgili makaleler yayılanmış, o dönemlerde sayfiye bölgelerinde kamp hayatının özellikle İstanbul dışından gelen yerli halk tarafından tercih edildiği vurgulanmaktadır [196], [197], [198], [199].

Kampinglerle ilgili en ilginç makalelerden biri Dr. Galip Ataç tarafından Boğaziçi Dergisi'nin Ağustos 1937 sayısında yayınlanmıştır. Bu makalede, kampingler ve çadır hayatı övülmekte ve sağlığa olan yararları şu ifadelerle anlatılmaktadır: "Boğaziçi'nde bir yalıda yahut bir köşkte bütün yaz mevsimini geçirmek, şüphesiz, pek iyi, pek ferahlı, sağlık bakımından pek faydalı bir şeydir. Fakat her bakımdan, yalıdan da, köşkten de daha üstün çadır vardır. Yalı olsun, köşk olsun sabit bir yerde alacağınız hava, göreceğiniz manzara aşağı yukarı hemen daima aynıdır. Daima birörneklik, örnek güzel olsa da, insanın canını sıkabilir. Halbuki insanın bir çadırı olunca, canının sıkılmasına zaman kalmaz. Herhangi bir yerde canınız biraz sıkılınca, çadırınız istediğiniz yere kalkıp gitmek için her vakit emrinize hazırdır. Bu hafta, hatta yalnız bugün, keyfiniz deniz kenarı havasını ister. Çadırınızı deniz kenarına kurdurursunuz. Gelecek hafta, hatta yarın, canınız bir tepe üzerinde, Boğaziçi'nin hepsi birbirinden güzel, o binbir manzarasından birinin karşısında birkaç gün geçirmek istersiniz, çadırınız her türlü arzunuzu yerine getirir…Avrupalıların her türlü modası İstanbul'a pek çabuk geldiği halde, onlarda haylıca zamandan beri pek ziyade rağbet bulan Kamping modasının burada yapılamamasına sebep de belki de bu benzemek korkusudur.Vakıa burada da mekteplerden bazıları yaz mevsiminde çocuklarını deniz kenarında yahut başka kırlık yerlerde bir müddet çadır altında yatırmak usulünü tatbik ediyorlar ve yaptıkları şey pek de isabetli oluyor. Fakat bu usulü yalnız mekteplerde tatbik etmek yetişmez. Çocuklarının, büyüklerinin de, sağlığını korumak isteyen aileler arasında da Kamping usulünde hava tebdilinin tanınması, yayılması pek lüzumludur. Yaz mevsiminin bir kısmını çadır altında geçirmek, sağlığı korumak, hatta birçok hastalıkları, iyi etmek için en iyi usuldür… Burada kamping usulü henüz yayılamadığından şimdilik çadır bulmanın kolay olmadığını biliyorum. Fakat ne de olsa bir, hatta iki çadır yaptırmak bir yalı yahut köşk kiralamak kadar külfetli değildir. Hem de kira ile tutacağınız ev yalnız bir mevsim için olduğu halde yaptıracağınız çadır size birkaç yıl idare eder" [200].

Görüldüğü gibi Cumhuriyet Dönemi'nde, sayfiye mevsimini geçirmek için halkın önündeki seçenekler de çoğalmıştır. Bu konuda İstanbul'un Avrupa yakasında Florya, Anadolu yakasında ise Caddebostan ön plana çıkmaktadır. Bu bölgeler, sayfiye bölgesi olarak özellikle Cumhuriyet Dönemi'nde geliştiklerinden motel, otel, kamping ve kamp gibi yeni işlevlere olanak verecek şekilde gelişmişlerdir. Florya'daki "Turistik Tesisler"in

1965-1970 yıllarındaki durumuyla ilgili Ahmet İsvan şunları yazmaktadır: "...Belediyenin Florya'da, sahilde "Turistik Tesisler" diye anılan çok değerli büyük bir arazisi vardı. Buradaki çeşitli ufak evler, moteller, çadır kurulacak alanlar, yazın kısa dönemlerle vatandaşa ve Belediye Meclisi üyelerine kiraya verilirdi. Burası İstanbul'un en temiz sahiliydi ve kirası, amaçlı olarak ucuz tutulmuştu. Bu yüzden yoğun talep karşısında bu yerlerin vatandaşa tahsisi, kuraya bağlanmıştı, Meğer, çok çok önemli bazı kişiler, kura çekilmesine ragmen, bir yolunu bularak yıllar yılı her mevsim burada aynı binayı alır, hatta mevsim sonunda buzdolaplarını bile götürmeden, ertesi yıl abone gibi, aynı yerlere yerleştirilirmiş" [201].

Müfit Ekdal ise [202]'de o yıllardaki Caddebostan Turistik Tesisleri için şunları yazmıştır: "Ragıp Sarıca Paşa Konağı'na bitişik, içinde incir ağaçları olan plajı, Reşit Bey işletirdi. Arkası yola dayanan kabinlerden başka iki katlı uzunlamasına yapılmış binalar yazdan yaza kiraya verilir, İstanbul ve Ankara'dan gelen müşteriler bütün mevsim ailece kalırlardı. Günün kalabalığı dağılıp akşam olunca, pansiyonlarda kalan müşteriler grup grup otururlar, geç saatlere kadar eğlenirlerdi. Tiyatro sanatçılarının, müzisyenlerin kaldığı plajın geceleri bir başka olurdu. Piyanist Fevzi Aslangil hemen her yıl ailesiyle gelir, en uçtaki iki odayı kiralar bütün yazı burda geçirirdi....Reşit Bey'in zamansız ölümünden sonra plaj kiraya verildi.Fakat eski havası kaybolmuş, müşteriler değişmişti. Günün birinde yol genişletildi. Bitişikteki Caddebostan Gazinosu'nun çam ağaçlarıyla dolu bahçesi yok edildi. Plaja ait bütün binalar yıkıldı."

BÖLÜM 3

İSTANBUL'DA SAYFİYE ALANLARI

3.1 (395-1851) Arasında İstanbul'da Sayfiye Alanları

3.1.1 (395-1453) Arasında İstanbul'da Sayfiye Alanları

Bilindiği gibi Bizans İmparatorluğu döneminde yerleşim daha çok sur içinde gelişmiş, sur dışında ise manastırlar, imparatorların av köşkleri ve sayfiye sarayları ile köy evleri gibi yapılar yapılmıştır [203]. Kent dışında yapılmış olan saray ve av köşkleri, imparatorların seferler sırasında uğradıkları, zaman zaman dinlenmek ve şifa bulmak için gittikleri yerlerdir. Bazen, manastır ve balıkçı köyleri yakınında yapılmış olan bu yapılar, kırsal bölgelerde olup birbirlerine yakın olmadıklarından, düzenli bir doku oluşturamamışlardır. Ancak bu yapılar ve yapıların oluşturduğu ilk yerleşmeler, daha sonraki dönemde gelişecek küçük yerleşmelerin çekirdeğini oluşturmuşlardır [204].

Bizans İmparatorluğu 10. yüzyıl'a kadar Araplar, Avarlar ve Bulgarlar sık sık İstanbul'a saldırıp burayı talan etmişlerdir. Kentin birçok defa yağmalanması sonucunda, kentte açlık ve salgın baş göstermiştir [203]. Bu durumdan dolayı, sur dışındaki av köşkleri ve villalar zaman içinde manastır ya da dini kurumlara dönüşmüş, kent dışı yerleşmeler bir süre kullanılamaz hale gelmiştir. Fakat Makedonyalılar'ın yönetime geçmesinden sonra kentin yeniden güç kazanması ve güvenliğin sağlanmasıyla eski sayfiye alanları tekrar canlanmıştır.

Bizans Dönemi'nde sayfiye yerleşmeleriyle ilgili birçok kaynakta farklı yerlerin adları geçmektedir. Yalnızca adları bilinen bu yerleşmelerle ilgili fiziki kalıntıların çok fazla olmaması, yerlerinin saptanmasını da tartışmalı kılmaktadır.

Kaynaklarda adı geçen Bizans Dönemi'ndeki sayfiye bölgelerinin tümü sur dışında yer almaktadır. Bu yerleşmeleri Boğaziçi'nde, Marmara Denizi'nin Anadolu ve Rumeli kıyılarında ve sura yakın bazı bölgeler ile Haliç'te konumlandırmak mümkündür. Yine Bizans Dönemi'yle ilgili kaynaklarda geçen İstanbul kenti dışındaki imparatorluk sayfiyeleri İzmit (Nikomedia), Marmara Ereğlisi, Bursa, Yalova ve Eskişehir (Şar Höyük-Dorylaion) olarak sıralanabilir.

Kente en yakın sayfiye bölgeleri surlara en yakın olanlar ve Haliç'tekilerdir. Bu semtler, Topkapı, Maltepe, Haznedar, Haramidere, Kâğıthane Deresi ve çevresi, Rami, Topçular, Eyüp, Sütlüce ve Hasköy'dür. Marmara Denizi'nin Rumeli kıyılarına yakın gelişmiş olan sayfiye bölgeleri ise, Bakırköy (Hebdomon) ve Küçükçekmece Gölü çevresidir. Yine kaynaklarda geçen Boğaziçi'ndeki sayfiye bölgeleri Dolmabahçe, Beşiktaş, Ortaköy, Tarabya, Çengelköy, Vaniköy, Göksu ve Üsküdar'dır. Marmara Denizi'nin Anadolu kıyısına yakın gelişen sayfiye bölgeleri ise, Bostancı, Kadıköy, Fenerbahçe, Caddebostan Dragos, Küçükyalı, Cevizli, Tuzla, Cevizli ile Yakacık yakınlarındaki Samandıra'dır. Doğan Kuban, [203]'te, Bizans Dönemi'nde, İstanbul'un sayfiye bölgelerini gösteren Şekil 3.1'deki haritaya yer vermiştir.

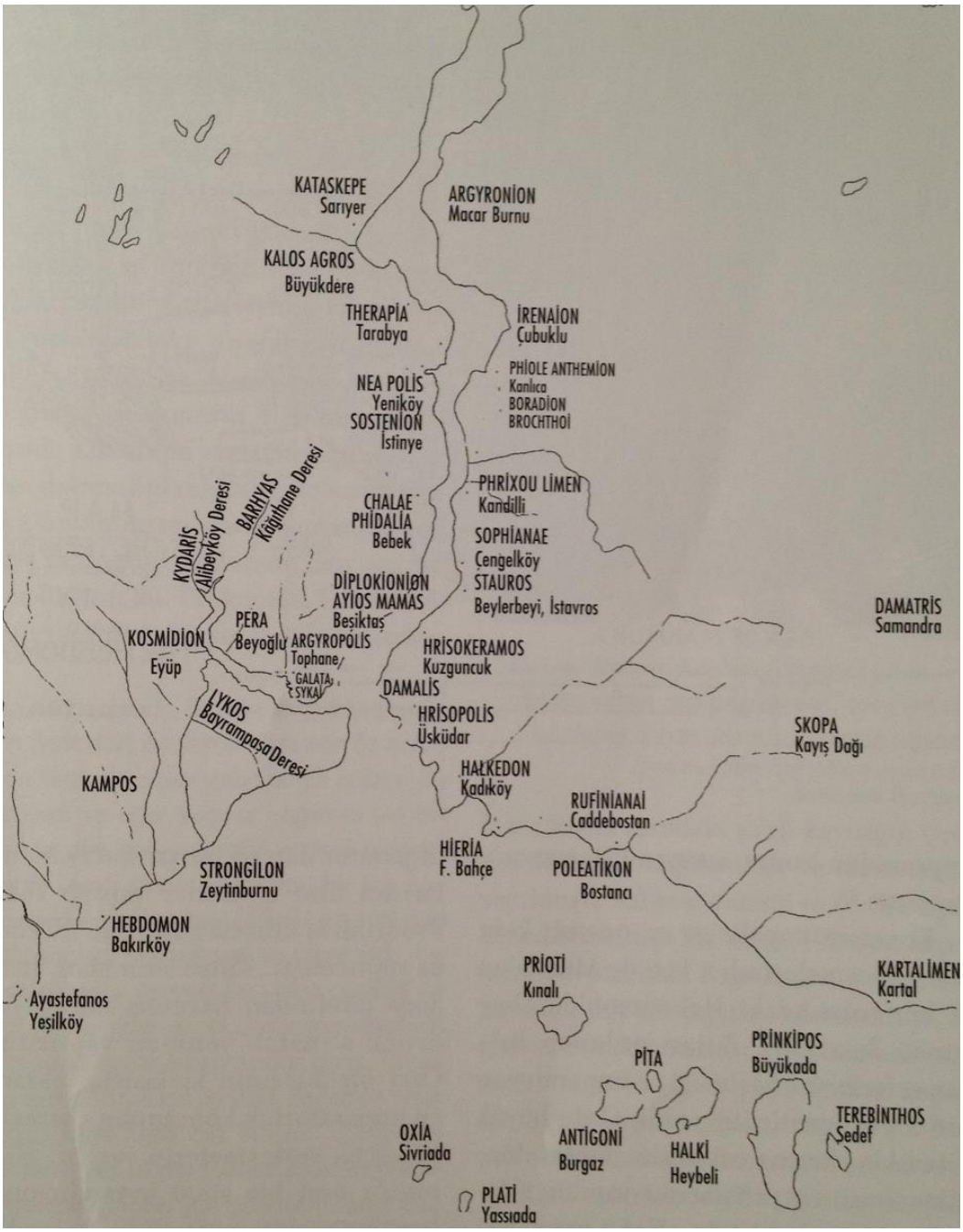

Şekil 3.1 Bizans Dönemi'nde İstanbul'un sayfiye bölgeleri [203]

3.1.2 (1453-1851) Arasında İstanbul'da Sayfiye Alanları

Avrupa'da 18. yüzyıl'dan itibaren temel ekonomik, toplumsal, kültürel ve kentsel dinamiklerde olan değişim, Lale Devri'nden itibaren Osmanlı Devleti'ni de etkilemeye başlamıştır. Bu etkinin gerçekleşmesini sağlayan iki kanaldan biri, Osmanlı'nın kapalı ekonomisinin yabancı ülkelere açılmaya başlamasıyla Osmanlı devlet adamlarının öncülüğünde Avrupa ülkeleri ile olan iletişimin artmasıdır.

Osmanlı Devleti'nde Lale Devri'nin ünlü sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, Avrupa'yla ilgili her konuda bilgi sahibi olmanın önemli olduğuna inanmış ve İstanbul'daki yabancı elçilerle düzenli bir ilişkiye girmiştir. Bunun sonucu olarak, ilk kez bu dönemde Paris ve Viyana'ya elçiler yollanmıştır. Bu durum, devlet kurumlarının gelişmesinin yanı sıra, kentsel gelişmenin, sanatsal ve mimari üslupların da gelişmesinin yolunu açan imparatorluğun ilk Batılılaşma girişimidir.

14. ve 15. yüzyıllar'da Fransa, Avrupa'nın en güçlü devleti ve Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki en eski müttefikidir. Bu nedenle, Osmanlı reformları genellikle Fransız kaynaklı olmuştur. 18. yüzyıl'ın başında Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi, Paris'e elçi olarak gönderilmiş ve burada beş ay kalmıştır. Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi, Paris'in İstanbul'dan sonra en güzel kent olduğunu söylemiş, özellikle düzenli bahçelerinin güzelliğinden, su yapılarından, kanallardan, fıskiyelerden, havuzlardan ve ağaçlarla çeşmelerin birleşiminden etkilendiği Versailles, Marly ve Fontainebleau'ya yaptığı gezileri anlatmıştır. Mareşal Villeroi'nin gösterdiği kent planlarına ilgi duymuştur. İstanbul'a döndükten sonra Mareşal Villeroi'ye bir mektup yazarak, Fransız saray ve bahçelerinin planlarını ve çizimlerini yollamasını istemiştir [203]. Bilindiği gibi, Kâğıthane'deki Sadabad Sarayı ve bahçe düzenlemeleri, Fransız saray ve bahçelerinden etkilenilerek yapılmıştır.

Tezin sayfiye kavramı ve sayfiye yaşamıyla ilgili bölümlerinde de belirtildiği gibi, sayfiye yaşamı 19. yüzyıl ortalarına kadar sadece padişaha, saray çevresine, bir başka deyişle toplumun zengin kesimine özgüdür. Çünkü sayfiye bölgelerine ulaşım ve sayfiye evi sahibi olmak o dönem için pahalı bir eylemdir. Padişahların da sayfiyeye gitmek için tercih ettikleri yerler başlangıçta, aslında kışlık sarayları olan Topkapı Sarayı'ndan çok da uzak olmamıştır. Buna sebep olarak, ulaşım zorluğu ve güvenlik gibi kaygılar gösterilebilir. Sevin'in [205]'te belirttiğine göre, Topkapı Saray Kompleksi içinde bulunan ve 1709'da yapılmış olan Topkapı Sahil Sarayı, bu dönemden başlayarak ilkbahar ve yaz aylarında kullanılmaya başlanmıştır. Bunu Lale Devri'nde, Kâğıthane bölgesinde Sadabad Sarayı'nın ve 18. yüzyıl'ın sonunda da Beşiktaş Sahilsarayı'nın sayfiye amaçlı olarak kullanılmaya başlanması izlemiştir.

Bu dönem için denilebilir ki, Topkapı Sarayı'na yakın bölgeler olan Haliç ve Kağıthane bölgesi ile, Boğaziçi'nin Rumeli yakasındaki Beşiktaş, Ortaköy, Kuruçeşme, Bebek ve Arnavutköy semtleri İstanbul'da, sayfiye amaçlı olarak kullanılan bölgelerdir. Bu ilk dönem sayfiye yerleşmeleri için, semtlerin kalıcı yerleşim bölgesi ile ticari işlevlerini barındıran çekirdek yerleşmeleri arasında, kıyıya paralel uzanan sayfiye evleri biçiminde gelişmiş oldukları söylenebilir.

1453-1851 arasında İstanbul'un sayfiye alanlarının kentsel ve mekânsal gelişim sürecini izleyebildiğimiz haritalar "Genel İstanbul Haritaları" başlığı altında incelenen haritalardır. Bu haritalar, bütün İstanbul için yapılmış olmaları nedeniyle, Haliç, Kağıthane ve Boğaziçi bölgeleri incelenirken, çalışılan bölge haritada yakınlaştırılmış, harita üzerindeki yazılar, simgeler ve yerleşme yapısıyla ilgili özellikler bu şekilde incelenmiştir. Sayfiye semtlerinin gelişim süreci anlatılırken, haritalarla birlikte söz konusu semtler için yapılmış olan gravürlerden de yararlanılmıştır. 1453-1851 dönemi sayfiye alanları başlığı altında incelenen Haliç ve Kağıthane ile Boğaziçi bölgeleri Şekil 3.2'de gösterilmiştir.

Şekil 3.2 1453-1851 döneminde İstanbul'un sayfiye bölgeleri

3.1.2.1 Haliç ve Kâğıthane

Haliç ve Kâğıthane çevresi, Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan sonra, Topkapı Sarayı'na yakınlığı nedeniyle padişah ve saray çevresinin ilk mesire yeri olarak kullanılmıştır. Semavi Eyice'ye göre, Bizans Dönemi'nde Haliç'in sur dışı kıyıları, imparatorların av köşkü gibi binalarının bulunduğu bir mesire ve sayfiye yeridir [206]. Gülin Işık Yılmaz, Haliç bölgesinin kentsel dönüşümünü ele aldığı tezinde, Haliç kıyılarının işlevsel olarak kullanımını değerlendirdiği belirli dönemlere ait haritalar hazırlamıştır [204]. Bu haritalardan ilki, Şekil 3.3'de görülen Bizans Dönemi sonunda Haliç kıyılarının işlevsel gelişimidir. Hazırlanan bu haritalarda her işlev bir renkle ifade edilmiş, hangi semtte, hangi işlevlerin yer aldığı çok güzel bir biçimde belirtilmiştir. Bu haritaya göre, Haliç'in Kâğıthane, Alibeyköy, Sütlüce ve Hasköy kıyıları kırsal yerleşmeler olarak ifade edilmiştir. Tarihi Yarımada'nın Haliç'e bakan Fener, Balat, Ayvansaray, Ayakapı gibi semtlerinde kıyıda yoğun olarak konut yerleşimi ve ticaret gibi işlevler göze çarpmaktadır. Karşı kıyıda ise, sanayi, liman ve mezarlık alanları dikkat çeker. Bütün bu işlevlere karşılık, ileriki yüzyıllarda sayfiye bölgesi olarak değerlendirilecek alanlar, bu haritada "açık yeşil" renkle işaretlenen kıyı şeridir.

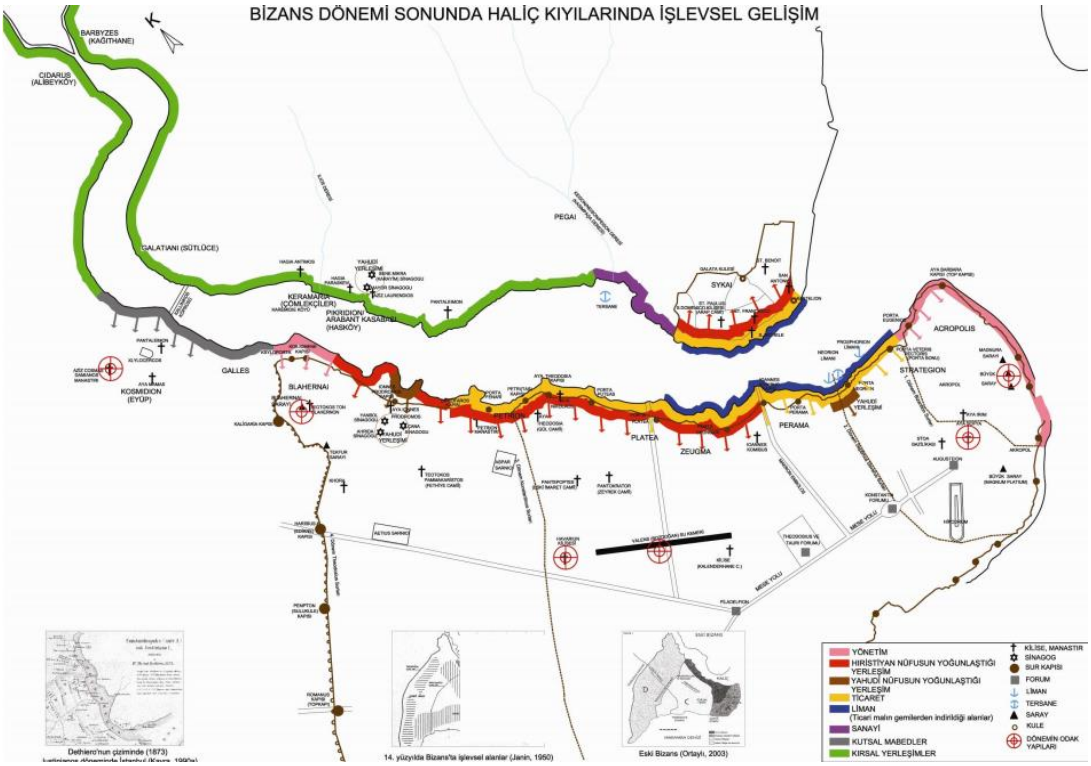

Şekil 3.3 Bizans Dönemi Sonunda Haliç Kıyılarında İşlevsel Gelişim [204]

Yılmaz'ın hazırladığı ikinci dönem haritası Şekil 3.4'te görebileceğimiz Klasik Dönem Öncesi (15.yy sonu-16.yy başı) Haliç kıyılarında işlevsel gelişim adını taşımaktadır. Bu dönemde Tarihi Yarımada'nın Haliç kıyıları genel olarak ticaret-imalathane işleviyle kullanılmakta, bir önceki dönemde gördüğümüz kullanımlar ise devam etmektedir. Sayfiye işlevi, bu haritada Kâğıthane kıyılarındaki küçük bir alan için işaretlenmiştir.

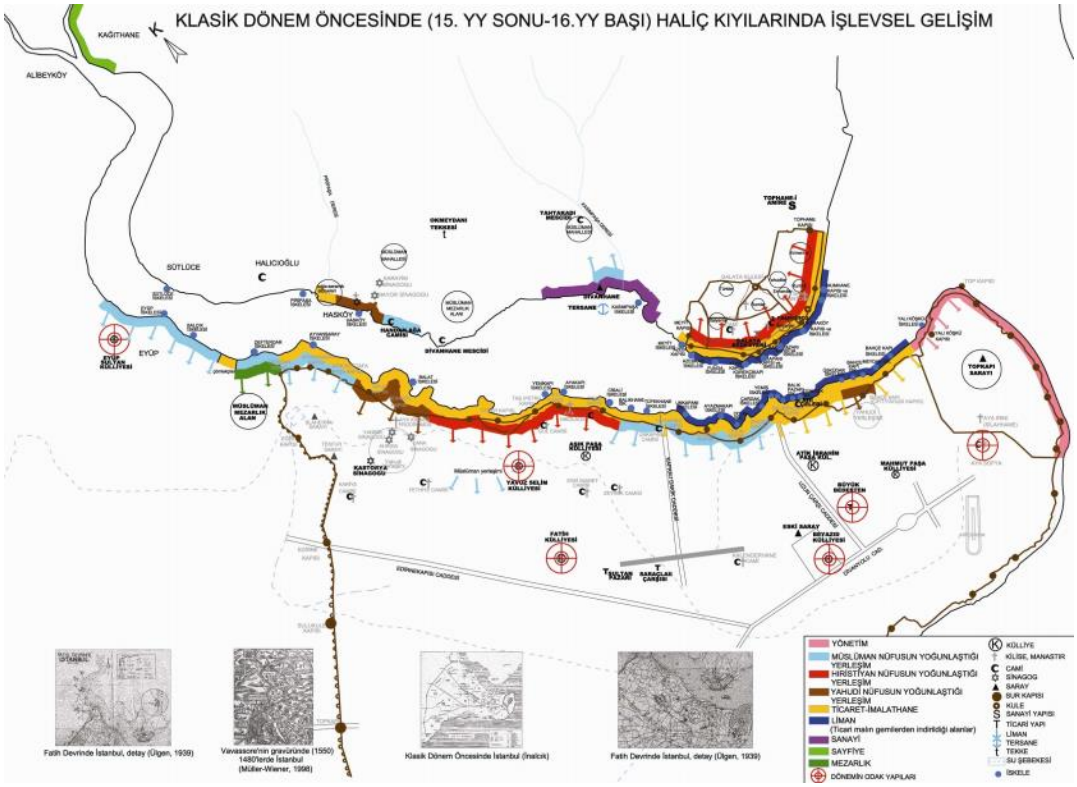

Şekil 3.4 Klasik Dönem Öncesinde Haliç Kıyılarında İşlevsel Gelişim [204]

İlk kez 16. yüzyıl'da, Kanuni Sultan Süleyman'ın avlanmak ve dinlenmek için Kâğıthane'yi tercih etmesiyle, bu bölge hasbahçeler arasına girmiştir. 16. yüzyıl'da Haliç'teki yerleşmeleri gösteren bir haritaya araştırmamız sırasında rastlanmamıştır.

Haliç bölgesiyle ilgili arşivlerden ya da kitaplardan ulaşabildiğimiz ilk harita, Şekil 3.5'te görülen 1688 tarihli Coronelli Haritası'dır. Bu haritada, Kâğıthane'de bir, Hasköy'de bir, Tersane Bahçesi civarında bir ve Eyüp bölgesinde bir olmak üzere toplam dört adet sayfiye sarayı ya da köşkü olduğunu tahmin ettiğimiz yapı görülmektedir. Tarihi Yarımada'nın sur içindeki yapı yoğunluğu haritada siyah lekelerle ifade edilmekte, Haliç kıyılarında ise sayfiye yapıları olduğu ve yaz aylarında kısa sureli kullanım amacı taşıdığı düşünülen sayfiye yapıları dışında herhangi bir yapılaşmaya rastlanmamaktadır.

Şekil 3.5 Coronelli Haritası-1688 [2]

Gülin Işık Yılmaz'ın hazırladığı üçüncü harita, Şekil 3.6'da görülen Klasik Dönem'de (16-17.yy) Haliç kıyılarında işlevsel gelişimi gösteren haritadır. Bu haritada, Haliç bölgesinin Ayvansaray, Balat, Fener, Ayakapı gibi bölgelerde kıyıda yoğun olarak ticaret-imalathane işlevi göze çarpmaktadır. Eyüp bölgesi, Müslüman halkın yoğun olarak yaşadığı, Eyüp Sultan Külliyesi ve Müslüman mezarlıklarının çevresinde gelişmiş bir semttir. Ayrıca haritada, Tersane ve çevresinde sanayi işlevi tanımlanmıştır. Kâğıthane,

Alibeyköy, Karaağaç ve Sütlüce kıyıları sayfiye bölgesi olarak belirlenmiş, Tersane Bahçesi ve Aynalıkavak Sarayı ile Karaağaç Sahilsarayı, sayfiye bölgesi sarayları olarak belirtilmiştir. Haliç kıyılarında bu dönemde, sayfiye işlevinin özellikle Kâğıthane, Karaağaç Bahçesi ve Tersane Bahçesi civarında ağırlığını iyice hissettirmeye başladığı göze çarpmaktadır. Sayfiye alışkanlığı bu dönemde, padişah ve saray çevresinin yakınında halk arasında da yayılmaya başlamıştır. Ancak toplumun bu iki kesiminin sayfiye alışkanlığı arasında bir fark vardır. Şöyle ki, padişah ve saray çevresinin sayfiye anlayışında, mesire ve biniş yerlerine gitmeyle birlikte, yaptırılan sayfiye sarayları ve biniş köşkleriyle mevsimlik olarak kullanmak üzere yaptırılan ikincil konut sahipliği söz konusudur. Ancak toplumun daha alt sınıflarında bu dönemde yaygın olan sayfiye anlayışı sadece mesireye gitmekle sınırlıdır.

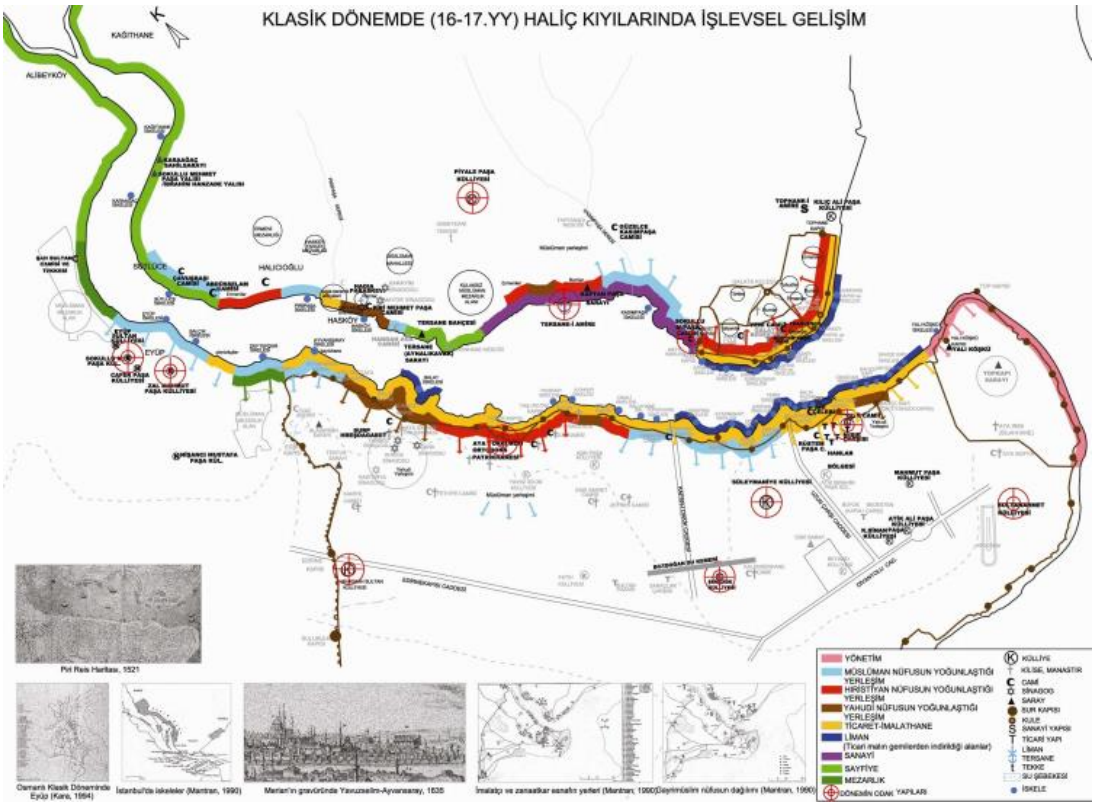

Şekil 3.6 Klasik Dönemde Haliç Kıyılarında İşlevsel Gelişim [204]

Haliç bölgesiyle ilgili yerleşimin geçirdiği en önemli değişim bilindiği gibi Lale Devri (1718-1730) dönemidir. Osmanlı tarihindeki bu önemli dönemin öncesiyle ilgili Haliç'teki yerleşimi gösteren Şekil 3.7'de görülen 1716 tarihli bir Haliç haritasına ulaşılmıştır. Bu haritada, Haliç'in iki yakasında da yoğun bir yerleşme görülmekte, Tersane dışındaki kıyı bölgelerinin kullanımıyla ilgili herhangi bir bilgiye yer

verilmemektedir. Yılmaz'ın, Klasik dönemde Haliç kıyılarının işlevsel gelişimiyle ilgili haritada da belirtildiği üzere, Kâğıthane ve Karaağaç kıyılarında henüz yerleşim yoktur. Haritada sadece, Karaağaç Sahilsarayı ve Sadabad Sarayı'nın yapımı öncesinde burada bulunan küçük bir biniş sarayı olduğu tahmin edilen yapı gösterilmiştir. Bu durumdan belirtilen bölgelerin sayfiye amaçlı mesire bölgesi olarak kullanılmaya devam ettiği anlaşılmaktadır. Ancak bu haritanın yapıldığı 1716 tarihinde, 16. yüzyıl sonu işlevsel gelişim haritasına göre, Sütlüce civarında konut yerleşmelerinin arttığı, bu bölgenin mesire kullanımını yitirdiği görülmektedir.

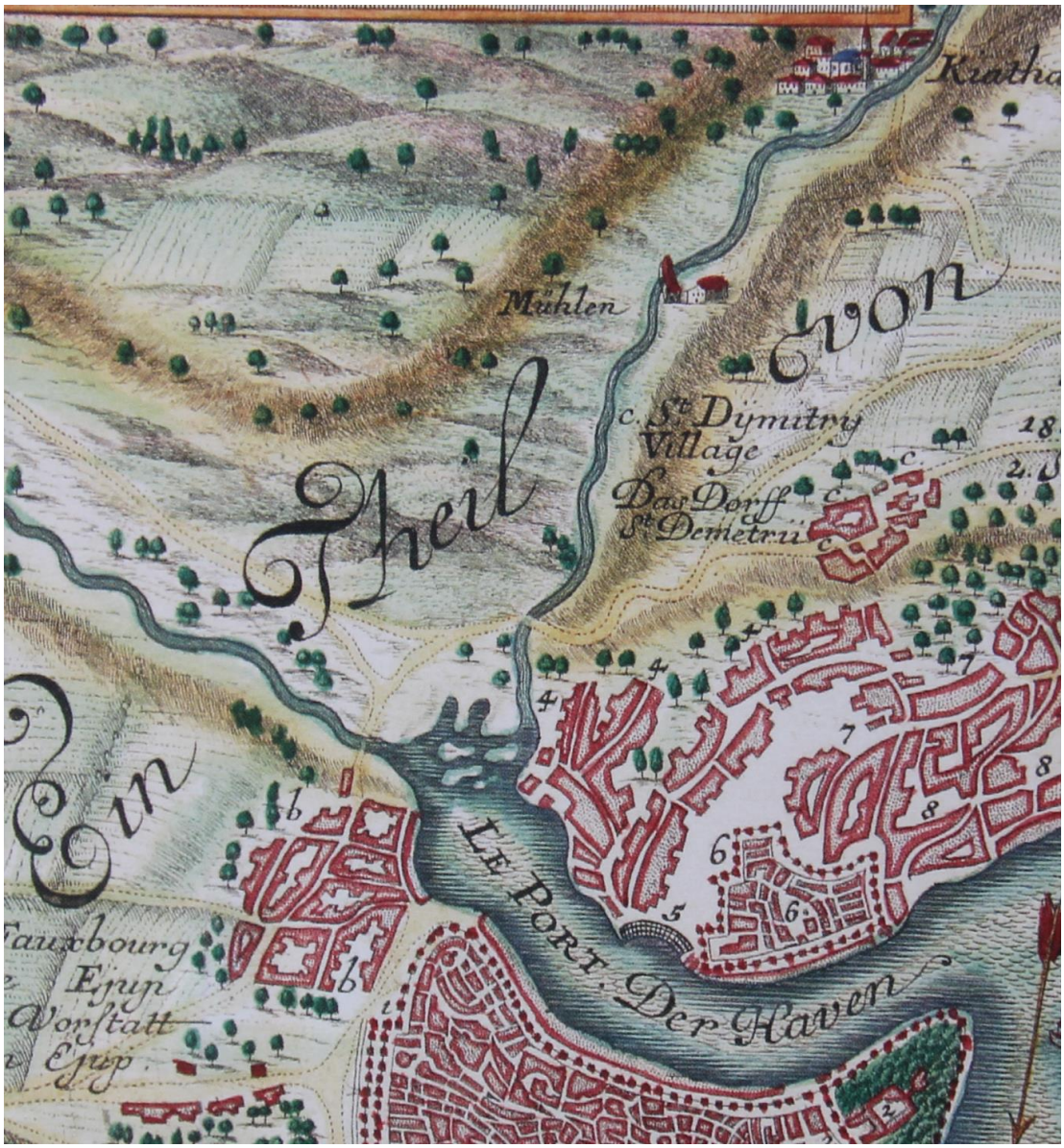

Şekil 3.7 Haliç Haritası-1716 [2]

16. yüzyıl'dan itibaren mesire alanı olan Kâğıthane, 18.yüzyıl'da Lale Devri faaliyetlerinin odak noktası ve eğlence yeri olmuştur. Lale Devri, sayfiye ve mesireye olan ilgiyi artırmış ve deniz kıyılarında sahilsarayı ve yalı, bahçelerin içinde de köşklerin yapılmasına imkân sağlamıştır. Lale Devri'nden başlayarak kent, Boğaziçi ve Haliç'le bütünleşerek büyümüştür. Yerleşme bölgeleri aynı kalsa bile bu bölgelerin sınırları genişlemiştir. Lale Devri'nden itibaren, Osmanlı dünyasına o zamana kadar görülmeyen bir Batı'yla düşünce ve zevk alışverişi havası egemen olmuştur. Bu dönemde, Kâğıthane Deresi'nin yatağı temizlenerek, bu dere boyunca İstanbul'un en uzun mesiresi meydana getirilmiştir. Yüzyılın ilk çeyreğindeki imar hareketi, Kâğıthane'de Sadabad Sarayı'nın 1721-1722'de temelinin atılmasıyla başlamıştır. Bu düzenleme o zaman için Osmanlı geleneği ve ölçeğinde bir Fransız sarayı yorumudur. Lale Devri'nin sonunda Kâğıthane Deresi'nin ağzından, vadinin sırtları boyunca Karaağaç Bahçesi'ne kadar köşk sayısı 170'i bulmuştur [189].

Kâğıthane'den sonraki Sütlüce sahilleri, yalıları ve bahçeleriyle mesire niteliğini arttırmış, Hasköy'de bulunan Tersane (Aynalıkavak) Sarayı, Lale Devri'ndeki şenliklere ve sünnet düğünlerine ev sahipliği yaparak bu dönemde oldukça önem kazanmıştır. Alibeyköy yakınında Hüsrevabad denilen bir başka kasr-ı hümayun da inşa edilmiştir. Eyüp'te Valide Sultan Köşkü, karşı yakada Karaağaç Kasrı, Tersane Bahçesi Kasrı yapıldığı varlığı bilinen sayfiye yapılarıdır.

Şekil 3.8'de görülen 1730 tarihli Homann Haritası ile, Şekil 3.10'da görülen 1764 tarihli Von Reben Haritası'nda Halıcıoğlu, Hasköy, Sütlüce, Eyüp Bahariye kıyılarında yapılan yalılar ve köşkler görülebilmektedir. Ayrıca Tersane Bahçesi ve Aynalıkavak Kasrı, Karaağaç Sahilsarayı ve Kâğıthane'deki Sadabad Sarayı haritalar üzerinde belirtilmiştir. Özellikle Sadabad Sarayı ve çevresindeki peyzaj düzenlemelerinin harita üzerindeki gösterimi ilginçtir. 1764 tarihli Von Reben Haritası'nda Sadabad Sarayı çevresindeki peyzaj düzenlemeleri ve bahçeler cetvelle çizilmiş gibi düzgün bir şekilde ifade edilerek, ilk defa planlama sonucunda yapılmış bir peyzaj düzenlemesi ve saray bahçesi hakkında bizlere eski haritaları okuma yöntemleri hakkında bazı ipuçları vermektedir. Şekil 3.9'da görülen 18.yüzyıl gravürü Kağıthane mesire hayatı hakkında fikir vermekte, Şekil 3.11'de görülen 1785 tarihli gravür ise Kağıthane'de bu dönemde yapılmış olan köşklerinden birini göstermektedir.

Şekil 3.8 Johann Baptist Homann Haritası-1730 [2]

Şekil 3.9 Kağıthane-18. yüzyıl [207]

Şekil 3.10 Johann Baptist von Reben Haritası-1764 [2]

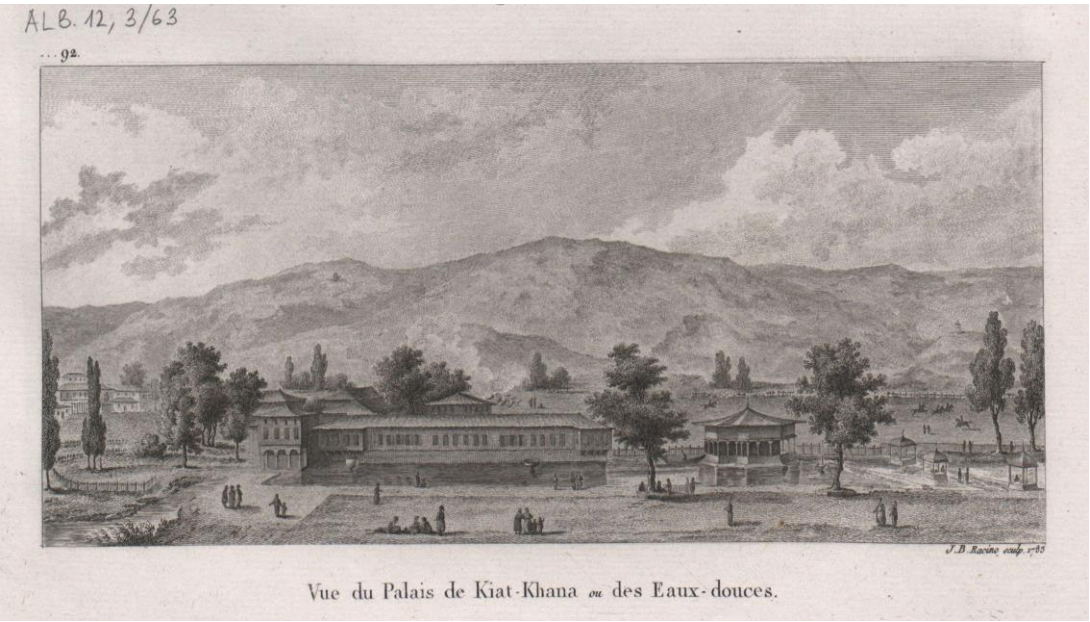

Şekil 3.11 Kâğıthane Sadabad Sarayı-1785 [207]

1730'daki Patrona Halil İsyanı'nda büyük ölçüde zarar gören Kâğıthane, 18. yüzyıl'ın sonuna doğru yeniden canlandırılmaya çalışılmış, örneğin 1743'te Sadabad Sarayı I. Mahmut döneminde onarılmıştır.

Yılmaz'ın Şekil 3.12'de görülen, 18. yüzyıl sonunda Haliç Kıyılarında İşlevsel Gelişim adlı haritasında, kıyılarda bir önceki haritada gösterilen işlevlerin aynen devam ettiği görülmektedir. Karaağaç Sahilsarayı ile Sütlüce arasındaki kıyıya ilk tersaneden daha küçük, ikinci bir tersane alanının işaretlendiği dikkat çekmektedir. Burada ilk kez, şimdiye kadar sayfiye amacıyla kullanılan bir kıyı, tersane işleviyle kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca haritada üzerinde, sayfiye bölgelerinde belirtilen Tersane Bahçesi ve Aynalıkavak Sarayı, Karaağaç Sahilsarayı ve Sadabad Sarayı'na ek olarak, Eyüp Bahariye Kasrı, Valide Sultan Kasrı, Esma Sultan Sahilsarayı ve Hatice Sultan Sahilsarayı bu dönemde görülen yeni sayfiye yapılarıdır.

18.yüzyıl'a ait Melling Gravürleri'nden Şekil 3.13'deki gravürde, Eyüp Bahariye kıyılarındaki sahilsarayı ve kasırlar, Şekil 3.14'teki gravürde ise, mesire amaçlı olarak kullanılan Bahariye adacıkları görülmektedir.

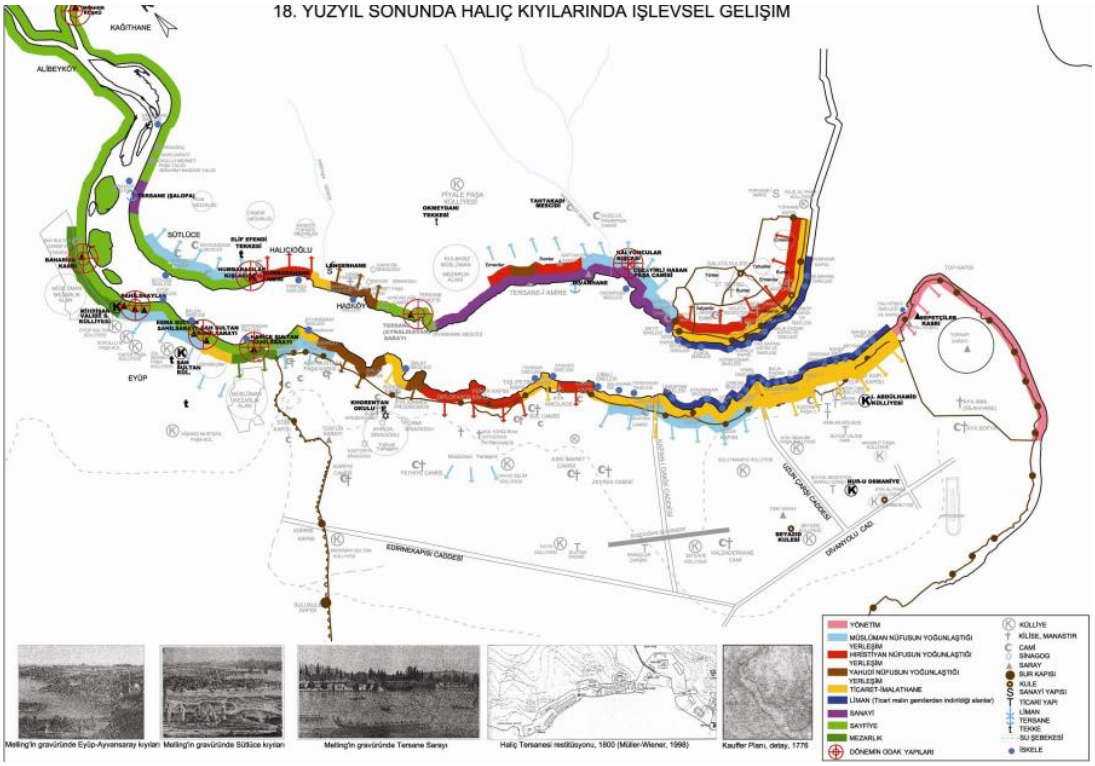

Şekil 3.12 18. yüzyıl sonunda Haliç Kıyılarında İşlevsel Gelişim [204]

Şekil 3.13 Melling Gravürü-18.yüzyıl'da Eyüp kıyıları [204]

Şekil 3.14 Melling Gravürü-18.yy Karaağaç'da bulunan yalılar ve Bahariye Adaları [204]

19. yüzyıl başında Haliç kıyılarının yerleşim yapısını inceleyebileceğimiz en iyi kaynaklardan biri Bostancıbaşı Defterleri'dir. 1815 tarihli Bostancıbaşı Defteri'ne göre, Sarayburnu Yalı Köşkü ve Eyüp Bahariye Kasrı arasında 185 adet hane, 35 yalı, 6 adet padişaha ya da saray mensuplarına ait saray ya da kasır bulunmaktadır. Yalıların 33'ü Müslümanlar'a, 2 tanesi de zımmilere aittir [208]. Bostancıbaşı Defteri'nde "yalı" sözcüğü sadece deniz kenarındaki Müslüman haneleri için kullanılıp, yabancı haneleri için kullanılmadığından, yalıların tam sayısı hakkında kesin bir bilgi bulunmamaktadır.

Eyüp'teki sahilsaraylarının bir grubu Defterdar İskelesi ve Zal Mahmut Paşa İskelesi ile, diğer grubu Bahariye sahilinde Bostan İskelesi ve Şah Sultan Tekkesi arasında Eyüp Sultan'ı iki taraftan kuşatacak şekilde yapılmıştır. Bostancıbaşı Defteri'ne göre, Zalpaşa İskelesi'nden Bostan İskelesi'ne kadar Eyüp kıyılarında, çeşitli meslekten insanların evleri ve kahvehaneler varken, Bostan İskelesi'nden sonra Bahariye kıyılarında ise daha yüksek tabaka din adamları ve sultan yalıları vardır. Eyüp sahil şeridiyle birlikte Bahariye adacıkları da, piknik alanı, çalgılı eğlencelerin yapıldığı mesire yeri haline gelmiştir [209].

İstanbul'un sayfiye bölgelerinin incelendiği bu ilk bölümde, 1851'e kadar Haliç yerleşimini gösteren son grup haritalar, 1819 tarihli Bocage Haritası (Şekil 3.15), 1838 tarihli Fisher Haritası (Şekil 3.16) ve 1851 tarihli Moltke Haritası (Şekil 3.17)'dır. Haritalarda Aynalıkavak ve Karaağaç Sarayları'nın varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Karaağaç, Kağıthane ve Bahariye sahillerindeki yerleşim oldukça seyrek ve sadece kıyıda yer aldığından, bu bölgelerin sayfiye ve mesire amaçlı olarak kullanılmaya devam ettiği söylenebilir. Ancak haritaların üçünde de görüldüğü üzere, Sütlüce, Hasköy ve Eyüp kıyılarında yerleşim yoğunlaşmış, yerleşim sadece kıyı çizgisiyle sınırlı kalmayarak iç kesimlere de yayılmıştır. Bu semtlerin sayfiye bölgesi olarak kullanımının Bocage Haritası'nın tarihine göre 1819'da bitmiş olduğu söylenebilir. Ayrıca yakın çevresindeki yerleşimin yoğunlaşmasına rağmen, Tersane Bahçesi 19. yüzyıl ortasında bir hasbahçe olarak varlığını sürdürmektedir.

Şekil 3.18 ve Şekil 3.19'da görülen 1817 ve 1838 tarihlerine ait Sadabad Sarayı'yla ilgili iki gravür, 1730 tarihindeki Patrona Halil İsyanı'ndan sonra zarar gören ve 1743'te I.Mahmut Dönemi'nde tekrar yapılan ikinci Sadabad Sarayı'nı göstermektedir.

Şekil 3.15 Bocage Haritası-1819 [207]

Şekil 3.16 Fisher Haritası-1838 [2]

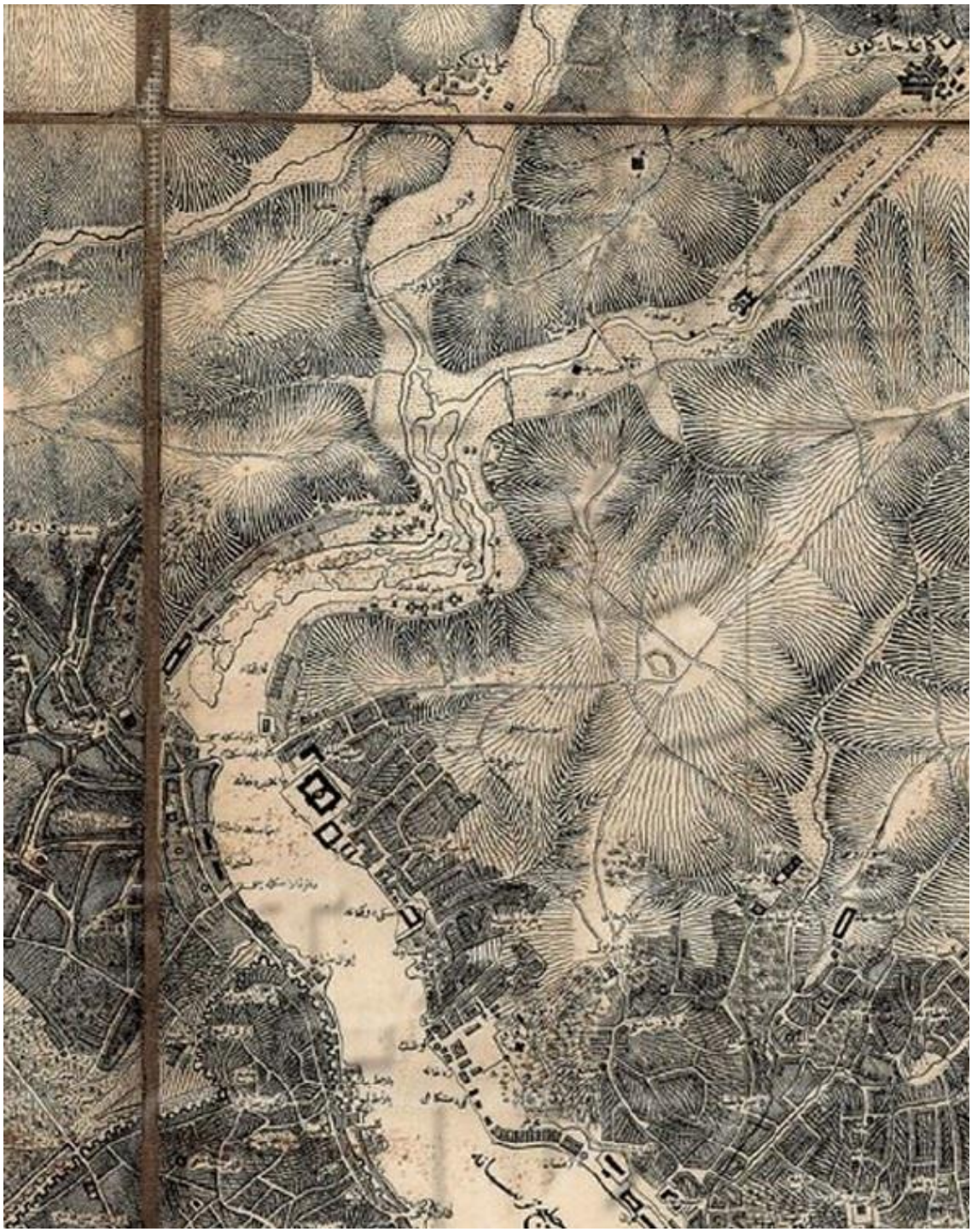

Şekil 3.17 Moltke Haritası-1851 [207]

Şekil 3.18 Sadabad Kasrı-1817 [207]

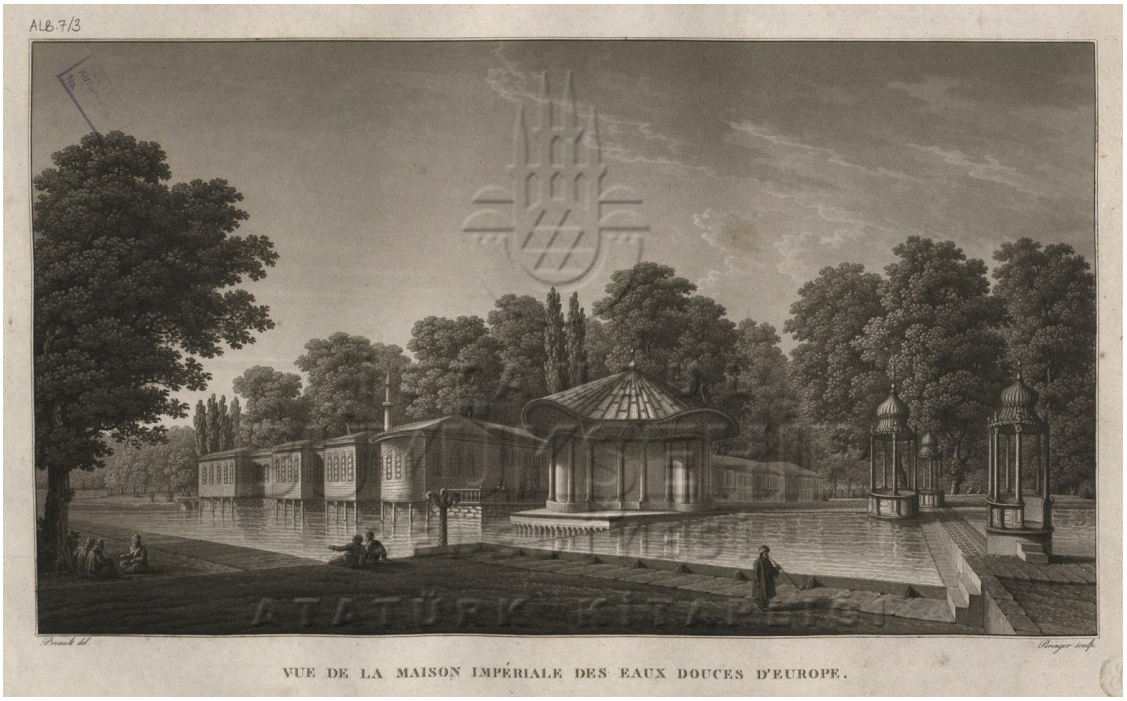

Şekil 3.19 Sadabad Kasrı-1838 [207]

3.1.2.2 Boğaziçi

Osmanlı toplumu, Boğaziçi'nde çok özel bir yaşam zevkiyle yüklü bir yerleşme yaratmıştır. Bu olgu, 16. yüzyıl'ın başlarında sultanların bahçeleriyle başlamış, yüzyıl boyunca ve onu izleyen 17. yüzyıl'da Boğaziçi padişah ve saray çevresi tarafından tercih edilen bir sayfiye yerine dönüşmüştür.

Fatih döneminde Boğaziçi'nde Avrupa yakasında, Salıpazarı, Fındıklı, Kabataş, Beşiktaş, Ortaköy, Arnavutköy, Bebek, Rumelihisarı, Baltalimanı, Kefeliköy ve Büyükdere yerleşim alanları olmuştur. Bu dönemde Boğaz'ın yerleşme karakteri, tarım ve balıkçılıkla geçinen köyler ile saray mensuplarının yaz aylarında günübirlik kullanımları için yaptırdıkları köşkler ve hasbahçelerden oluşmuştur [210].

Boğaz kıyılarına yerleşme yoğunluğunun artması Kanuni döneminde başlamış sayılabilir. Evliya Çelebi, 16. yüzyıl sonunda, Tophane'nin önemli bir yerleşme olduğunda bahsetmektedir. Bu kıyıya yüzyılın ikinci yarısında yalılar yapılmaya başlanmıştır. Bu dönemde, Kabataş'la Beşiktaş arasında ise, sonraları üzerine büyük saraylar yapılacak olan büyük bahçeler vardır. 16. yüzyıl'da Boğaziçi'nin iki yakasında yerleşme alanları artmaya başlamıştır. Bunlar daha çok, sultanların ve devlet büyüklerinin yaptırdıkları kasırlara ve bahçelere hizmet eden mahallelerdir [211]. Çengelköy'de Kuleli adı verilen yerde bir saray, Kandilli'de III. Murat döneminde (1574-1595) birkaç kasır, Çubuklu'da Kanuni döneminde bir kasır olduğu bilinmektedir. Beykoz'daki hasbahçe ise, II. Beyazıt döneminde yapılmıştır. Rumeli yakasında, Bebek Bahçesi adıyla anılan ünlü hasbahçede I. Selim döneminde bir kasır yapılmıştır [203]. Bu çağda Boğaziçi, İstanbul kent yaşamının bir parçası değildir. Sadece devlet büyüklerinin kullandığı uzak bir sayfiye yeridir. O dönemde Boğaz kıyısındaki yerleşmeler içinde kentle organik ilişkisi olan yalnızca Beşiktaş'tır.

17. yüzyıl'da Boğaz'da yerleşme alanları giderek büyümüştür. Kıyılara Fındıklı'ya kadar büyük yalılar inşa edilmiştir. IV. Mehmet döneminde (1648-1687) Beşiktaş Sarayı denen ve eski hasbahçeler içinde gelişmiş sahilsarayı, kasır ve köşkler önemli bir kompleks oluşturmaya başlamıştır. Boğaz köyleri daha çok vadilerin kıyıya yakın yerlerinde toplanmış birkaç mahalleden oluşmaktadır. Bu köylerin halkları sebze ve meyve

yetiştirenlerle, balıkçılardan oluşan yerel halktır. Nüfusun bir bölümü de sahilsaraylarına ve büyük bahçe sahiplerine hizmet verenlerdir [212].

Osmanlı sosyal düzeni, Boğaziçi sahillerinde, kişilerin ve grupların devletle ilişkisi temelinde çok belirgin olarak mekânsal düzene yansımıştır. Örneğin, Topkapı Sarayı'na en yakın yerleşim merkezi olan Tophane ve Beşiktaş arasındaki sahil, devlet ricalinin yalılarına ve hasbahçelerine ayrılmıştır. Beşiktaş Hasbahçesi'nde 17. yüzyıl'da bir köşk inşa edilmesi ve aynı bölgede 18. yüzyıl sonunda Beşiktaş Sahilsarayı'nın yapılmasından sonra, Beşiktaş-Ortaköy ile Ortaköy ve Kuruçeşme arasındaki sahilde de özellikle 18. yüzyıl sonrasında, hanedanın kadın üyelerinin ve eşlerinin, yani sadrazam, kaptan-ı derya ve eyalet valilerinin sahil sarayları yer almıştır. Bu dönemde, Arnavutköy'de, devlet hizmetlerinde ikincil görevleri olan Fenerli beyler, voyvodalar, imparatorluğun parasal dayanağı olan Ermeni sarraflar ile hekimlerden oluşan bir yüksek gelir grubu, bir hasbahçe olan Arnavutköy'den Bebek'e kadar uzanan sahilde, birkaç nesil hekimbaşı ve şeyhülaslam yetiştirmiş olan köklü ailelerin yalıları, Rumelihisarı'nda peygamber soyundan gelen yüksek devlet görevlilerinin yalıları, Yeniköy'de ticaret zenginlerinin, Tarabya ve Büyükdere'de ise yabancıların yalıları yer almıştır [203]. Anadolu yakasında ise emekliler, görevden azledilmiş kadılar, şeyhülislamlar, hekimbaşıları ve diğer İstanbullu varlıklı aileler ile görevlilerin yalıları çok daha seyrek bir düzen içinde kıyıya yerleşirken, konut alanları dışındaki diğer alanlar tarım alanı, mesire ve hasbahçe niteliği kazanmıştır. Bu sahil şeridinde geniş bahçeler içinde yer alan yalıların, Rumeli yakasındaki yalılarla karşılaştırıldığında, hem sayıca çok daha az, hem de birkaçı hariç görkemli yapılar olmadıkları görülmektedir. Anadolu yakasında bu dönemde, sultanın İstavroz (Beylerbeyi) ve Üsküdar Kavak Sahil sarayları bulunmaktadır [213].

Boğaziçi ile ilgili ulaşabilen en eski harita, Şekil 3.20'de görülen 1688 tarihli Coronelli Haritası'dır. Bu haritada, Boğaziçi'ndeki köylerin adları ile Rumelihisarı ve Anadoluhisarı gibi savunma amaçlı olarak yapılan yapılar gösterilmiştir. Köy yerleşmelerinin merkezi, birer yapı simgesiyle işaretlenmiştir. Bunun dışında, haritaya göre bu dönemde Boğaziçi yerleşmesi, gerek kıyı boyunca gerekse de kıyıların gerisindeki tepeler boyunca kırsal bir nitelik taşımaktadır.

Şekil 3.20 Coronelli Haritası-1688 [2]

17. yüzyıl'ın sonuna dek, yoğunluğu giderek artan yerleşime rağmen, Boğaziçi kırsal niteliğini korumuş ve İstanbul'dan bağımsız kalmaya devam etmiştir.

18. yüzyıl'da Boğaziçi'nin tümü sayfiye karakteri kazanmaya başlamıştır. 18. yüzyıl'daki aristokratik imar etkinliği sadece Haliç'e özgü değildir. Salıpazarı'ndaki Emnabad'dan, Bebek'teki Hümayunabad'a kadar yeni sahilsarayları yapılmış, Kandilli'deki sultan köşkü yeniden tamir ettirilmiştir. Ahmet Refik, Üsküdar'daki saray ve köşklerin 100'ü bulduğunu yazmaktadır. Çok büyük alanlara yayılan bu saray ve köşkler 1720-1730 arasında büyük bir inşaat etkinliği yaratmıştır. Bu yapılar, geleneksel saraylar gibi bahçeler içinde kaybolmuş bir ya da iki katlı yapılardır. I. Abdülhamit bu yüzyılda, Büyükdere'den içerideki ünlü mesire yeri Kırkağaç'a kadar bir yol da yaptırmıştır [210].

Bu yüzyıla ait ulaşılan harita, Şekil 3.20 ve Şekil 3.21'de görülen 1766 tarihli Boğaziçi Haritasıdır. Haritaların daha iyi incelenebilmesi için ilk kez 1766 tarihli Boğaziçi Haritası'ndan başlanarak, Boğaziçi'nin Hisarlar'a kadar olan kuzeyi ile, Hisarlar'ın alt bölümünde kalan güneyi, iki ayrı bölüm halinde ele alınmıştır. Şekil 3.21'deki haritada, Boğaz'ın Karadeniz girişinden Hisarlar'a kadar olan kuzey bölümü görülmektedir. Bu haritada, Kavaklar, Sarıyer, Beykoz, Tarabya, Büyükdere ve Yeniköy kıyılarında sadece

balıkçı köylerinin çekirdeğini gösteren yerleşmeler görülmektedir. Bu Boğaz köylerini birbirine bağlayan kıyılar ise boştur. Boğaziçi'ndeki sayfiye yerleşmesi karakterinde bu köy çekirdeklerini birbirine bağlayan kıyılar boyunca yalılar sıralandığına göre, Boğaz'ın Rumeli yakasında İstinye'den Kavaklar'a kadar olan sahil ile, Anadolu yakasında Kanlıca-Anadolukavağı arasındaki sahilde yerleşme yoğunluğu çok azdır. Bu semtler balıkçı köylerinden ibarettir ve henüz bu semtleri 1766 tarihi itibariyle sayfiye bölgesi olarak değerlendirmek mümkün değildir.

Şekil 3.21 Boğaziçi Haritası-1766 [2]

Şekil 3.22'deki ikinci haritada Boğaziçi'nin Hisarlar'ın güneyindeki bölümü görülmektedir. Boğaz'ın Rumeli yakasında, Fındıklı, Tophane, Kabataş, Beşiktaş, Ortaköy, Kuruçeşme, Bebek ve Arnavutköy semtlerinde yerleşim, Boğaz'ın kuzey bölümündeki semtlere göre daha yoğundur. Boğaz köylerinin yerleşim merkezlerini birbirine bağlayan sahiller boyunca da boşluklar olmasına rağmen, haritada bu bölümdeki Boğaz köyleri çevresinde yerleşim daha yoğun olarak ifade edilmiştir. Bu semtlerin yoğun yapılaşmaya sahip sayfiye bölgesi olmasının en önemli sebebi, Topkapı Sarayı'na olan yakınlıklarıdır. Boğaziçi'nin Anadolu yakasında ise Üsküdar merkezi, bir

sayfiye bölgesi niteliği taşımamaktadır. Bu bölge, o dönemde sürekli oturulan, sur dışındaki en büyük Müslüman yerleşmelerinden biridir. Haritada, Göksu ve Küçüksu çevresinin mesire niteliği taşıdığı görülmektedir.

Şekil 3.22 Boğaziçi Haritası-1766 [2]

18. yüzyıl sonu itibariyle, Boğaziçi'ndeki yerleşme karakteri, vadiler içindeki eski Boğaz köyleri arasında, onları yer yer birbirine bağlayan görkemli konut dizileri (yalı veya sahilsarayı) şeklindedir. Boğaziçi'nde ulaşımın sadece denizden kayıklarla yapıldığı o dönemde, sahilsarayları önde dar bir rıhtımla denize, arkada da tepelere kadar uzanan bahçelere sahiptiler. Önlerinde bazen deniz üzerine çıkan divanhaneleri ve bahçelerinde küçük kasırları da olsa, temelde bu yapılar çok sayıda odaları, sofaları, hayatları, avlu ve revaklarıyla denize, koruya, bahçeye dört bir yandan açılan yazlık saraylardır. Genellikle bir sultan ya da devlet büyüğü konutu olarak gelişen "yalı", sadece deniz kıyısında olduğu için değil, fakat denizden ulaşıldığı ve denizi ve yamacı birlikte kullanan konumu nedeniyle İstanbul'a özgü önemli bir yapı tipi olarak kabul edilebilir.

Bu büyük sahilsaraylarının ömrü, çoğu kez onları yaptıranların yaşamı kadar sürmüş, eğer satılıp el değiştirmemişlerse kısa sürede yok olmuşlardır. Genellikle yeni sahipler de eskiyi korumamış, ya tümüyle ortadan kaldırıp yeniden yapmış ya da değiştirmiştir.

Boğaziçi'nde bu çağdan geriye Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı Divanhanesi'nden başka hiçbir şey kalmaması bu gözlemi doğrulamaktadır.

19. yüzyıl başına gelindiğinde Boğaziçi'nde kıyı boyunca yapılaşma artmıştır. 19. yüzyıl'ın ilk yarısında Boğaziçi kıyısındaki mekânsal gelişimi, 1816 tarihli Boğaziçi Haritası (Şekil 3.23 ve Şekil 3.24), 1819 tarihli Bocage Haritası (Şekil 3.25 ve Şekil 3.26) ve 1838 tarihli Fisher Haritası (Şekil 3.27 ve Şekil 3.28) aracılığıyla görmek mümkündür. Boğaziçi'nin Hisarlar'a kadar olan kuzey bölümünde, köy yerleşim merkezleri dışında özellikle Sarıyer-Büyükdere arasındaki, Büyükdere-Kireçburnu arasındaki ve Yeniköy-İstinye arasındaki sahiller kıyıya paralel olarak uzanan yalı dizileriyle dolmuştur. Ancak bu bölgelerde yerleşim, iç kesimlere doğru genişlememiştir. Anadolu yakasında ise, köy çekirdekleri haricinde kıyı boyunca yerleşim, kırsal karakterini sürdürmekte, köy yerleşmeleri arasındaki kıyılarda az sayıda yalılar bulunmakla birlikte, bunlar devamlılık göstermemektedir. Boğaziçi'nin Hisarlar'ın güneyindeki bölümünde ise, Rumeli yakasında Beşiktaş ile Rumelihisarı arasındaki bütün sahil yalılarla doludur. Ayrıca Rumelihisarı, Bebek, Arnavutköy, Kuruçeşme ve Ortaköy yerleşim merkezleri de, Sarıyer, Büyükdere, Tarabya ve Yeniköy'e göre daha geniş bir alan kaplamaktadır. Boğaziçi'nin Anadolu yakasında ise, yine kuzeydeki bölüme göre özellikle Kandilli, Anadoluhisarı, Çengelköy ve Beylerbeyi'nde yerleşim çekirdeklerinin yoğun olduğu görülmekle birlikte, sayfiye kullanımı özellikle Kandilli-Anadoluhisarı arasında ve Çengelköy-Beylerbeyi arasında yoğunlaşmıştır. Diğer kıyılarda ise, az sayıda yalı vardır.

1851 tarihli Moltke Haritası (Şekil 3.33)'nda önceki haritaların gösterdiği yerleşme yoğunluklarını doğrulamaktadır. Özellikle 1840 tarihli Hellert Haritası (Şekil 3.32), Beşiktaş Sahilsarayı ve Ortaköy çevresindeki yerleşme yoğunluğunu göstermekte ve bu semtlerde artık kıyı bölgesinde yer kalmadığından, yerleşimin iç kesimlere doğru genişlediği dikkat çekmektedir. Moltke Haritası (Şekil 3.33)'na göre, Ortaköy-Kuruçeşme sahilinden itibaren yerleşim bölgesinin kıyı çizgisini takip ettiği, iç kısımlarda fazla yapı olmadığı görülmektedir. 1850'lerde Beşiktaş Sahilsarayı (Şekil 3.29)'nın yani sayfiye amacıyla kullanılan bir sarayın yıkılarak Dolmabahçe Sarayı'nın yapılmasını bir eşik olarak görürsek, Dolmabahçe Sarayı yapılana kadar Beşiktaş, Ortaköy, Kuruçeşme, Arnavutköy ve Bebek semtleri bu tarihe kadar sayfiye bölgesi olma niteliğini sürdürmektedir. Beşiktaş'tan Kuruçeşme'ye doğru yerleşim yoğunluğunun azalma

sebebi de, bürokratların ve saray çevresinin yaz aylarında da padişaha yakın olmak istemesi ve bu nedenle Beşiktaş Sarayı'na yakın bölgelerde sayfiye evi yaptırmalarıdır. Bu noktada şunu da belirtmek gerekir ki, Beşiktaş Sahilsarayı'nın sayfiye mevsimlerinde kullanıldığı kaynaklardan okunan bir bilgi olmakla birlikte Şekil 3.28'deki 1838 tarihli Fisher Haritası'nda Beşiktaş Sarayı için "Summer Palace" ifadesi kullanılmıştır. Bu durum da, Beşiktaş Sarayı'nın yaz mevsiminde kullanılan bir saray olduğunu kesinlikle doğrulamaktadır.

Şekil 3.30'da görülen, Taksim'den Beşiktaş ve Boğaz'ı gösteren Bartlett Gravürü'nde, Ortaköy ve Kuruçeşme sahil şeridinde yalılardan oluşan yerleşimin yoğunluğu görülmektedir. Şekil 3.31'de Rumelihisarı ve Boğaz'ın güneyinin bir bölümünü gösteren Allom gravüründe ise, kıyıda yer yer yalılar görülmekle birlikte, Boğaziçi'ne bakan tepeler haritalarda görülen kırsal karakteri yansıtmaktadır. Bartlett ve Allom Gravürleri, 1838 tarihinde yayınlanan albümlerde yer aldıklarından, bu gravürlerin 1838 yılından önceki bir döneme ait oldukları düşünülmektedir.

Şekil 3.23 Boğaziçi Haritası-1816 [2]

Şekil 3.24 Boğaziçi Haritası-1816 [2]

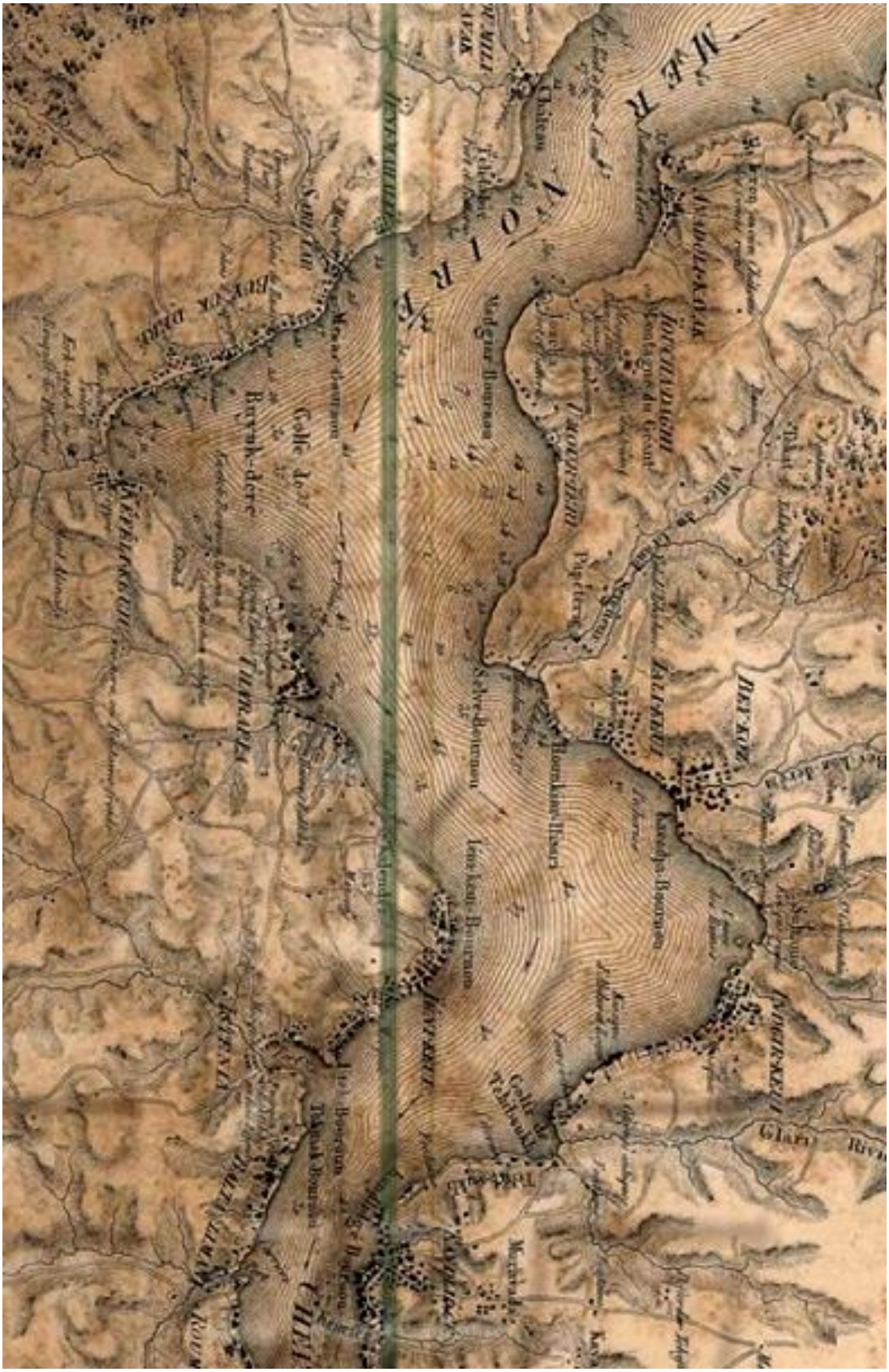

Şekil 3.25 Bocage Haritası-1819 [207]

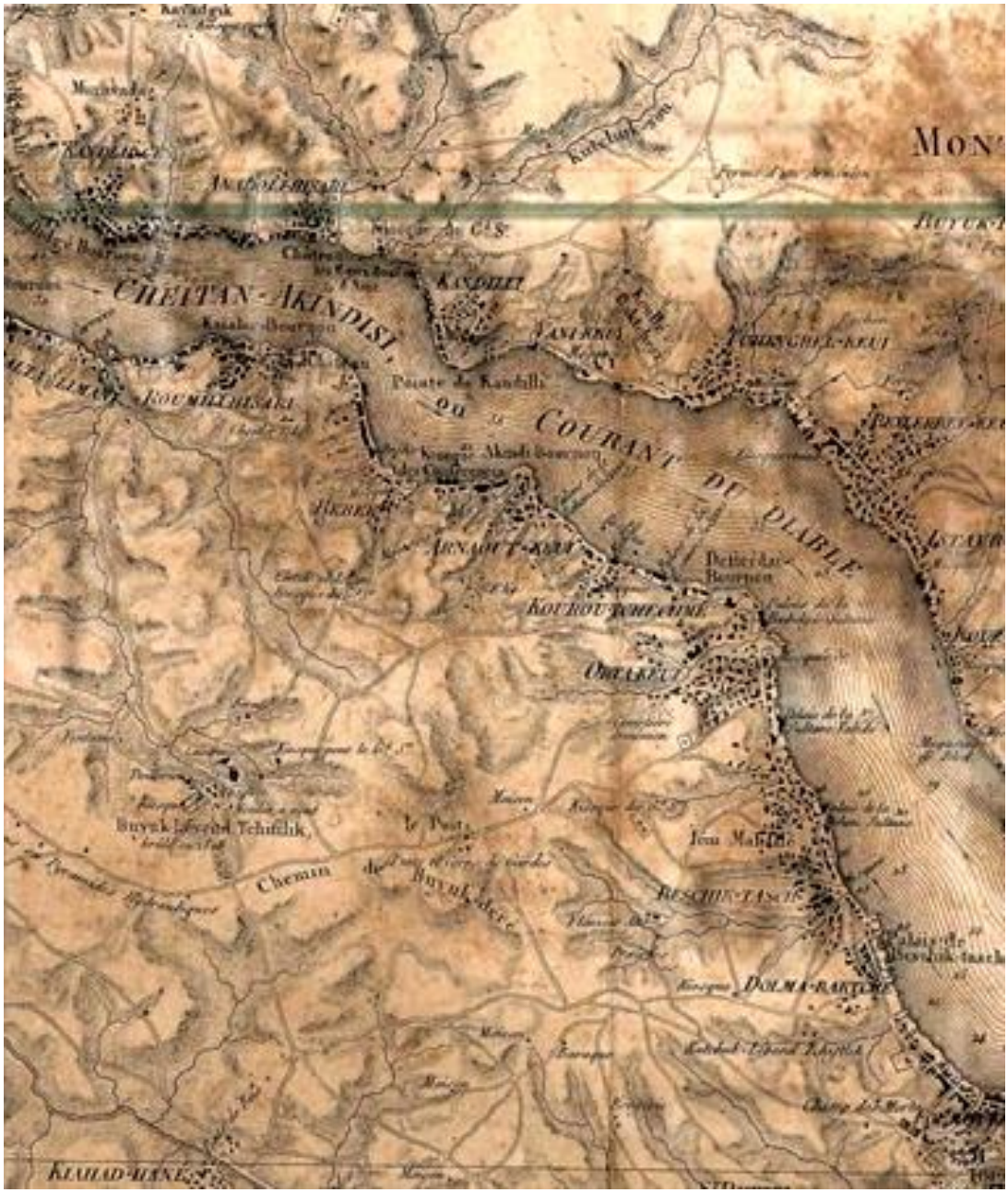

Şekil 3.26 Bocage Haritası-1819 [207]

Şekil 3.27 Fisher Haritası-1838 [2]

Şekil 3.28 Fisher Haritası-1838 [2]

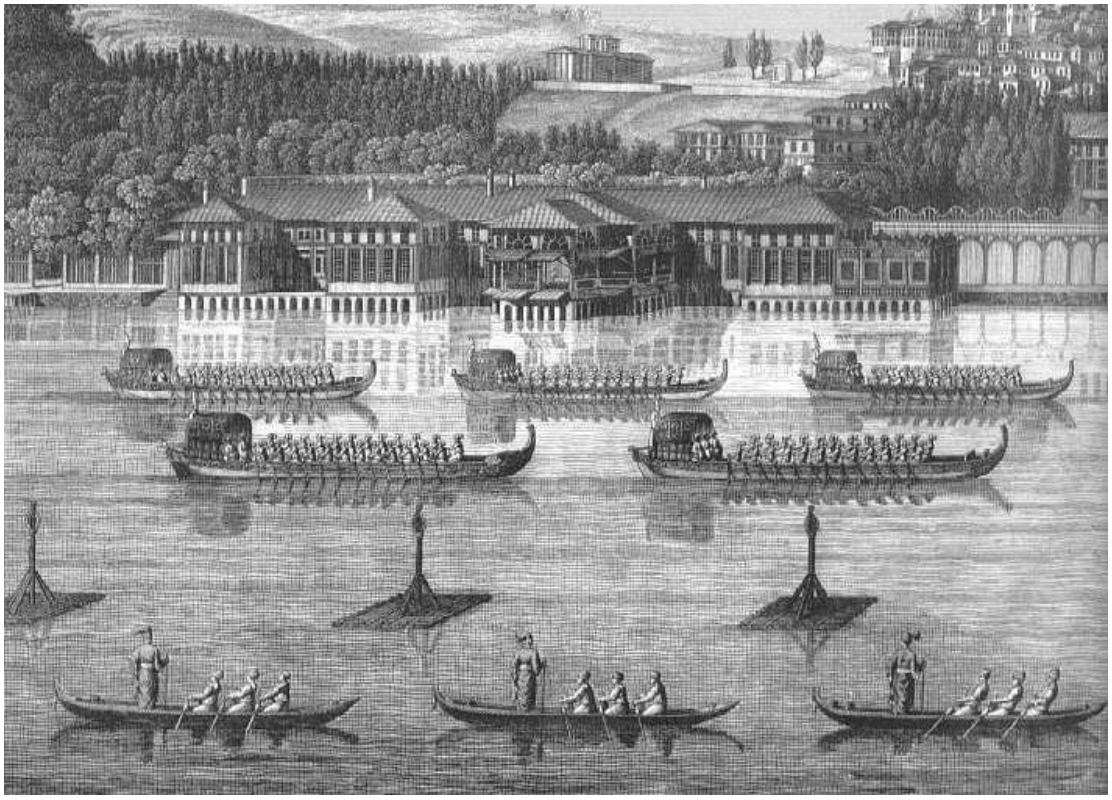

Şekil 3.29 De l'Espinasse'nin Beşiktaş Sarayı gravürü [207]

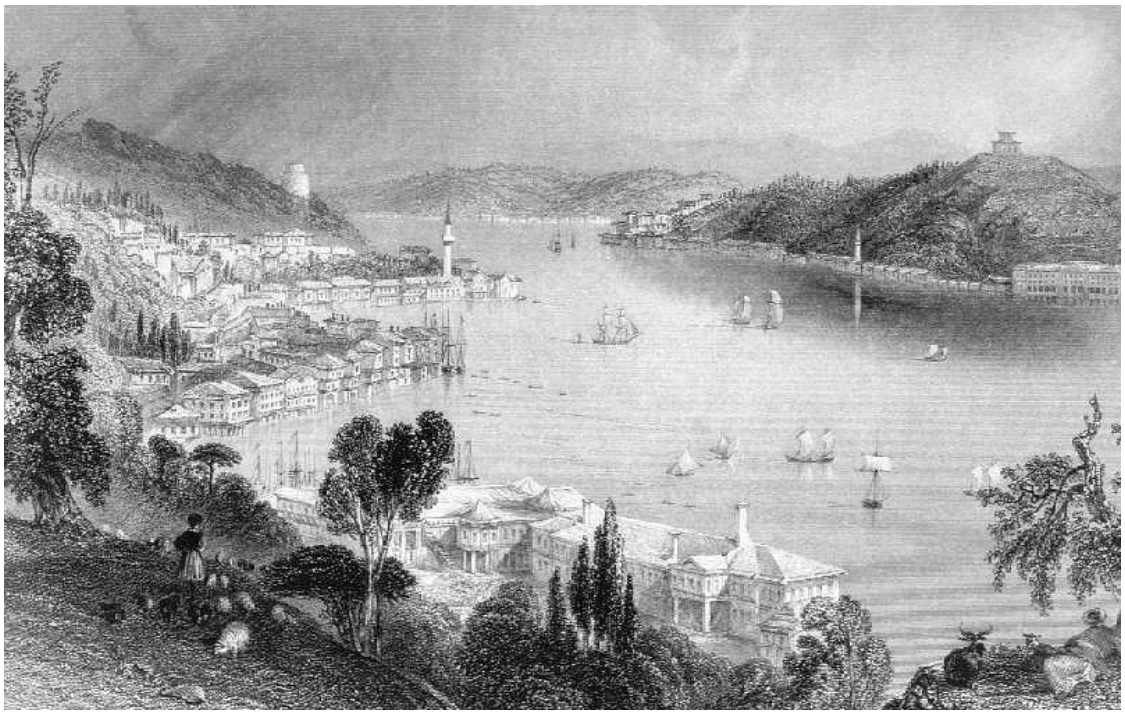

Şekil 3.30 Taksim'den Beşiktaş ile Boğaz'ın görünümünü yansıtan Bartlett gravürü [207]

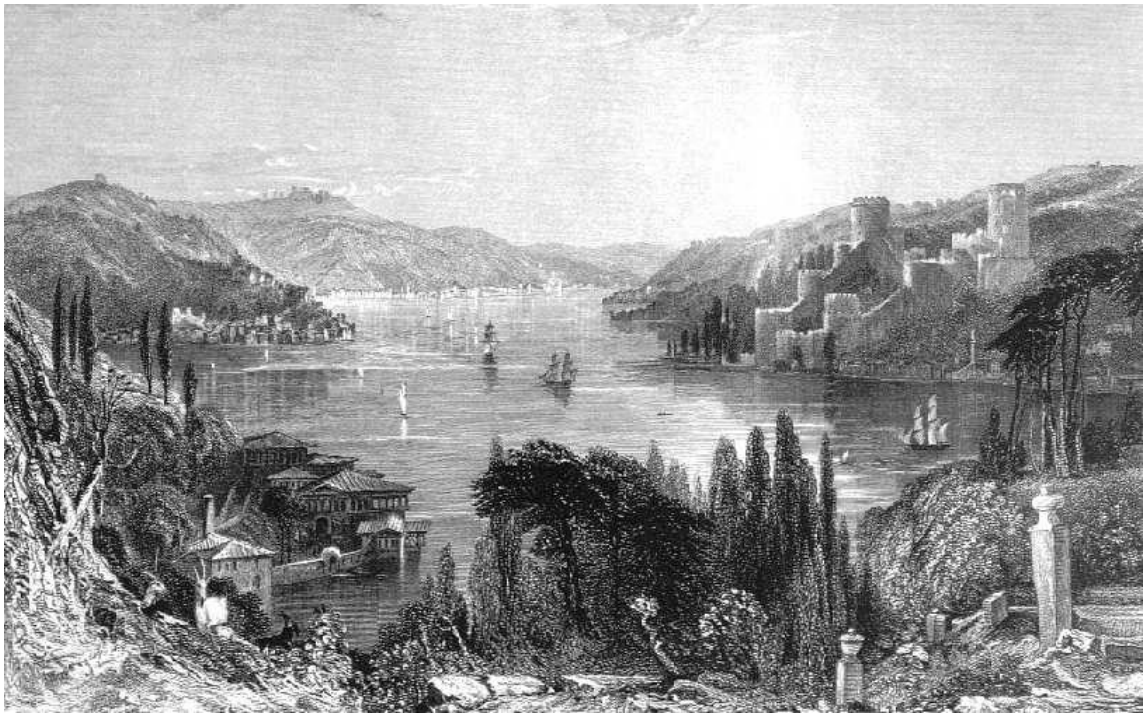

Şekil 3.31 Kanlıca sırtlarından Rumeli Hisarı ve Boğaz'ın görünümü-Allom gravürü [207]

Şekil 3.32 Hellert Haritası-1840 [2]

Şekil 3.33 Moltke Haritası-1851 [207]

3.2 (1851-1914) Arasında İstanbul'da Sayfiye Alanları

Modernite; sanayi kapitalizminin, toplumsal, mekânsal, yönetsel ve ideolojik tezahürüdür. Kapitalizmin gelişimi, ulus devlet oluşumu ve kentleşme, birbirini destekleyen eş zamanlı süreçlerdir ve modernite projesinin unsurlarıdır. Modernite, kent mekânını hem üretim ve yeniden dağıtım ilişkilerinin meşrulaştığı hem de sanayileşmenin yarattığı toplumsal dönüşümün fiziksel ortamı olarak araçlaştırır [214]. Aynı zamanda kentin planlanması ve konut sorunu gibi kavramların üzerine düşünülmeye başlanması ve mimarlık disiplininin gündeminde yer buluşu da modernizmle olmuştur [215].

Modernite projesi fikirsel olarak Avrupa'da doğup gelişmiş, fakat Sanayi Devrimi'nden sonra evrensel bir karakter kazanmış ve 1840'lardan itibaren Osmanlı ekonomisini ve kurumsal yapısını da etkilemeye başlamıştır. Batılılaşma ve modernleşme süreci, imparatorluğun en önemli siyasi, idari, ekonomik ve kültürel merkezi olarak İstanbul'u etkilemiştir. Bu dönemde kentin içe dönük yapısı kırılmış ve kent tarihindeki en büyük değişimlere maruz kalmıştır [216]. İstanbul'un 19. yüzyıl'da yaşadığı modernleşme sürecini anlamak hem ülkenin genel modernleşme sürecini kavramak açısından hem de kentin günümüzdeki durumuna evrimini doğru bir bağlama yerleştirebilmek açısından çok önemlidir. Bu süreç, kentin sosyal, ekonomik ve nüfus yapısında ilginç dönüşümlere yol açarken, fiziksel çevreyi de yeniden kurgulamış ve düzenlemiştir [217].

Tanzimat Dönemi'ne kadar İstanbul'da konut alanlarının farklılaşması toplumsal tabakalaşmaya göre değil, etnik ve dini farklılaşmaya göre oluşmuştur. Kent merkezindeki konut dokusu, Müslümanlar ve Müslüman olmayan milletlerin oturduğu mahalleler olarak değerlendirilebilir. 19. yüzyıl'da konut alanlarında milletler ve dinler arası farklılaşma yanında, sınıflar arası farklılaşma da ortaya çıkmıştır. Hangi milletten olduğuna bakılmaksızın zenginler, ulaşım olanaklarına paralel olarak demiryolları boyunca ve vapur hatlarına bağlı olarak Marmara ve Boğaziçi kıyılarına yerleşerek önce sayfiye bölgelerini, ilerleyen süreçte de banliyöleri oluşturmaya başlamışlardır. Sultan Abdülmecid'in 1856 yılında Topkapı Sarayı'ndan Dolmabahçe Sarayı'na taşınması bu süreci hızlandırmıştır [218].

19. yüzyıl boyunca Osmanlı yönetiminin en çok dikkatini çeken imar sorunu yangınlardır. Yangınlar, dönemin en önemli sorunu olduğu kadar en önemli fırsatı olarak da görülmüş, bu durum hem kentsel dokunun yeni gereksinmeler doğrultusunda dönüşümü için fırsat yaratmış, hem de yeni bir imar anlayışının gelişimine kaynaklık etmiştir. Tanzimat öncesinde de özellikle yangına karşı alınacak önlemleri gösteren fermanların varlığı bilinmektedir. Ancak bunlar yeni bir kentsel yapıya geçişi sağlayacak düzenlemelerden çok var olan düzeni yeniden kurmaya yöneliktir. Yeniye geçişi düzenleyen ilk belge 1839 yılında yayımlanan "İlmühaber"dir. Osman Nuri Bey bu ilmühaberin Moltke Planı'nın önerilerinin bir özeti olduğunu söylemektedir. İlmühaber'de başlıca ele alınan konular, açılması istenen yolların güzergâhları, yol kademelenmesi hakkında ilkeler, ekonomik gücü yetenlerden bina yaptırmak isteyenlerin binayı kâgir olarak yaptırması, kâgir binalar arasında ahşap binaların yapımına hiçbir şekilde izin verilmemesi ile imara açılacak ya da yangın sonrasında planlanacak mahallelerde geometrik esasa göre düzenlenmiş geniş yollar açılmasıdır. Ayrıca, ekonomik gücü olmayıp ahşap bina yapacak olanların, yapılarını ilmühaberde "az uzacık" olarak tarif edilen yerlerde yapmalarına engel olunmaması da bildirilmiştir. İlmühaberin en dikkat çeken özelliği, kentte yaşayanların ödeme güçlerine duyarlı bir imar nizamı geliştirilmeye çalışılmasıdır [219].

Türk imar sisteminin kuruluş sürecinde gerçekleştirilen ilk planlama deneyimlerinin, İtalyan mühendis Luigi Storari tarafından 1848-1862 döneminde İzmir ve İstanbul'da yangın yerlerinin düzenlenmesine yönelik olarak gerçekleştirilen bir dizi planlama çalışmaları ile başladığı söylenebilir. Storari, İstanbul'da görevlendirildiği 1854-1862 yılları arasında, Suriçi bölgesinde Salmatomruk (1856), İmrahor-Samatya (1856) ve Küçükmustafapaşa (1862) mahalleleri ile Beyoğlu bölgesinde Sakızağacı (1857) mahallesi yol şemalarını düzenlediği gibi, 1857 yılında Boğaziçi'nin Rumeli yakasında dik açılı yol şeması esasına uygun olarak kurgulanan ve "Yeniköy" olarak adlandırılan mahalleyi planlamıştır [220].

19. yüzyıl'ın ortasına kadar, İstanbul'un yönetimine çözüm arayışları, büyük ölçüde merkezi yönetime bağlı olarak düşünülmüştür. Bu eğilimin tersine dönülerek, bir tür yerel yönetim arayışına geçilmesi 1855 yılında İstanbul Şehremaneti'nin kurulmasıyla olmuştur denilebilir. 1857'de yürürlüğe giren bir nizamnameye göre İstanbul, 14

belediye dairesine ayrılmıştır. Bu belediyeler, Ayasofya, Aksaray, Fatih, Eyüp, Kasımpaşa, Pera, Beşiktaş, Emirgan, Büyükdere, Beykoz, Beylerbeyi, Üsküdar ve Adalar olarak sıralanmıştır. Bu belediyelerden ilk kurulan, Pera'daki "Altıncı Daire-i Belediye" olmuş, diğer belediyelerin Şehremaneti'nin yönetimi altında kalması öngörülürken, Altıncı Daire'nin yönetimi doğrudan Sadaret'e bağlanmıştır [218].

Altıncı Daire deneyiminin çok masraflı gelişmesi üzerine diğer belediyelerin kurulması hızlı olmamıştır. 1877 yılı salnamesinden anlaşıldığına göre İstanbul'da bu yılda, Altıncı Daire-i Belediye, Tarabya, Adalar, Kadıköy, Yeniköy ve Beykoz belediye daireleri bulunmaktadır [221]. 1890 yılında mevcut olan bu belediyelere Kanlıca, Üsküdar ve Bakırköy de eklenmiştir. Kurulan belediyelerin genel olarak, yabancıların ve Müslüman olmayan nüfusun oturduğu sayfiye niteliği taşıyan bölgeler olduğu dikkat çekmektedir.

Kent yönetimindeki bu düzenlemelerin yanında kent formunu etkileyen yasal düzenlemeler de önemlidir. Klasik Osmanlı toprak rejiminde, İstanbul gibi kentsel alanlarda miri topraklar değil, mülk ve vakıf topraklar vardır. Miri topraklar kent merkezinin çevresindeki daha kırsal alanlarda görülmektedir. Mülk topraklar, mülkiyet hakkı arazi sahibinin olan topraklardır. Bu topraklar sahibinin mülkü sayılır. İsteyen mal sahipleri, topraklarını satabilir, bağışlayabilir, vakfedebilir ve miras bırakabilir. Miri topraklar ise, mülkiyeti devlete ait olan topraklardır ve bu toprakların üzerine yapı yapmak yasaktır. Vakıf topraklar da, bir çeşit miri toprak olarak değerlendirilmiş ve bu topraklardan vergi alınmamıştır. Tanzimat'ın Osmanlı toprak düzenlemesi olan ve 1858 yılında kabul edilen Arazi Kanunnamesi'nin kentsel toprak rejimi üzerindeki etkisi, bir yandan kentin çevresindeki miri toprakların mülk topraklara dönüşmesini kolaylaştırmak, diğer yandan "tapu" kavramını getirerek mülkiyet konusundaki kayıtları sistematik hale getirmek yoluyla olmuştur. Bu kanunnameyle, miri topraklarla ilgili el değiştirme ve miras hükümlerinin mülk topraklara benzemesinin yanında, miri toprakların hazinenin gereksinimi olduğunda rayiç fiyattan satılabilmesi de olanaklı hale gelmiştir [222]. 1869 yılında yürürlüğe giren "Mecelle" ile de, mülk toprakların alım-satımıyla ilgili düzenlemeler yapılmış ve yabancılara arazi satış yasağı kaldırılmıştır [223].

19. yüzyıl başlarında, İstanbul kent merkezi tamamen denecek derecede vakıf topraklara dönüşmüştür. Bu dönemde, bir çeşit miri toprak olan vakıf topraklarının

alınıp satılamaması nedeniyle, kent topraklarının yeni gereksinimlere göre el değiştirmesinde vakıf toprakların, mülk topraklardan daha çok engel oluşturabileceği akla gelebilir. Ancak, bu düşüncenin aksine, vakıf topraklarının satışı, vakıf üyelerinin elinde kolayca gerçekleşmeye başlamıştır.

Gerekse Arazi Kanunnamesi ve gerekse Mecelle ile miri toprakların mülk topraklar haline geçişinin kolaylaşmasıyla, miri toprakların satılabilmesinin olanaklı hale gelmesi, 19. yüzyıl'da İstanbul gibi büyüyen bir kent için oldukça önemlidir. Çünkü kent, kent merkezinden dışa doğru, yani miri toprak niteliğindeki alanlara doğru büyüyüp gelişmektedir. Bu nedenle denilebilir ki, İstanbul'daki miri arazilerin bir bölümü ilk etapta vakıf araziye dönüştükten sonra, bu arazilerin satılması ile mülk arazi niteliği kazanmıştır. Miri arazilerin bir başka bölümü ise, hazine tarafından satılabilme imkânı doğduktan sonra doğrudan mülk arazi olmuştur ya da padişah tarafından hizmetlerinden memnun kalınan kişilere bağışlandığından direkt olarak mülk araziye dönüşmüştür. Şekil 3.34'teki dönüşüm tablosu, miri arazilerin mülk arazilere dönüşüm döngüsünü göstermektedir. Sayfiye yerleşmeleri de sonuçta, mülk arazi niteliği kazanmış olan bu bölgelerde gelişmiştir. Örneğin kentin çevresinde miri arazi olan bu bölgelerin bazıları, sayfiye yerleşmesine dönüşmeden önce hasbahçe ya da mesire niteliğinde kullanılmıştır. Elbette o dönemde İstanbul kenti çevresinde hasbahçe ya da mesire olan her alan sayfiye yerleşmesine dönüşmemiştir. Yani yine kent çevresinde hem mülk araziler hem de miri araziler mevcuttur.

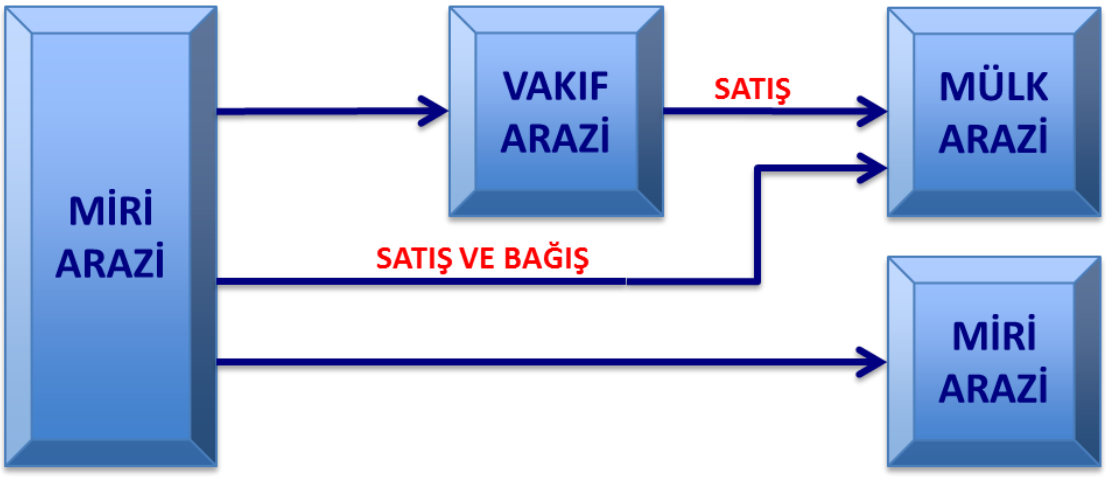

Şekil 3.34 19. yüzyıl'ın İkinci Yarısında Miri Arazilerin Mülk Arazilere Dönüşümü

Kentin konut alanlarının yeniden yapılanmasında en etkili olan girişimler yangın yerleri düzenlemeleridir. Yangın yerleri için getirilen düzenlemeye göre, yangın yerinin haritası alınacak, bu harita üstünde her mülk sahibinin parseli gösterilecek, yangın olmasaydı yol genişletme dolayısıyla yola terk etmesi gereken alan düşülerek hakkı olan parsel büyüklüğü hesaplanacaktır. Ayıca yeni alanların yapılaşmaya açılması için, bu alanın haritasının yapılıp, Ticaret Nezareti'ne sunulması ve bu nezaretin ilgili incelemeleri yaparak kamu yararı bakımından gerekli koşulları saptadıktan sonra Babıali'ye sunması ve padişahın da izninin alınması gerekmektedir. Eğer yeni mahalle yapılacak olan miri ya da vakıf arazisi ise, bu alanda inşaat yapanlar binanın mülkiyetine sahip olacaklar, toprak için ise icar ödeyeceklerdir [224]. Bu dönemle ilgili İBB Atatürk Kitaplığı Harita Arşivi'nde, İstanbul'un tüm semtlerine ait çok sayıda yangın yeri haritası bulunmaktadır.

1875 yılında İstanbul ve Bilad-ı Selase'de yapılacak yapıların inşasına ilişkin bir nizamname daha çıkarılmıştır. Bu nizamnamede kent iki bölgeye ayrılmıştır. Birinci bölge, Azapkapı'dan Ortaköy'e kadar uzanan kıyı bölgesi, Cadde-i Kebir ve Şişli olarak, ikinci bölge ise Kadıköy, Çamlıca ve Boğaziçi'dir. Nizamnameye göre, birinci bölgede yalnız kagir bina yapılabilecek, diğer alanlarda gereken önlemleri almak koşuluyla ahşap bina yapılabilecektir [225]. Bu değişiklikler yeni bir yasaya gereksinme yaratmış, 1882'de "Ebniye Kanunu" yürürlüğe konulmuştur.

1882'de çıkarılan Ebniye Kanunu yerleşmeye açılacak alanların düzenlenmesinde bazı yenilikler getirmiştir. Nizamnamede "Ham arazi ve bağ ve bostan üzerine ebniye inşası ile mahalle teşkili için parça parça satmak isteyenler teayyün edecek lüzum ve icap üzerine orada meccanen bir karakolhane ve bir de mektep mahalli terketmeye ve hududu nihayetine değin lağam yapmaya ve satılan yerler bedelatından kaldırım masrafı için şehremanetine beher arşın için 5 para tediyesine mecburdur" denilmektedir. Böylece kanun toprağı parsellemenin topluma maliyeti bir ölçüde azaltılmaya çalışılmaktadır. Bu alanlardan birinci bölge olarak belirtilen yerleşmelerde imara açılacak bölgenin planı hazırlanıp, Şehremaneti ve Dahiliye Nezaretince uygun görüldükten sonra padişahın iradesiyle imara açılması gerçekleşecektir [218].

İkinci bölge olarak belirlenen Kadıköy, Çamlıca ve Boğaziçi gibi sayfiye bölgelerinde ise, bağ ve bahçelerden, birer dönümden az olmamak üzere köşk inşası koşuluyla ifraz yapılabileceği belirtilmektedir. Arazilerini ifraz etmek isteyen mal sahiplerinin hazırladıkları haritaları, Şehremaneti Hendesehanesi'nden ve meclisinden geçirmeleri bölgelerin imara açılması için yeterli görülmüş, bu bölgeler için padişahın iznine gerek duyulmamıştır. Böylece İstanbul'da sayfiye bölgesi olarak kullanılan alanlar için, parselleme kolaylığı getirilmiş, sayfiye bölgelerinin banliyöleşme sürecinin önü açılmıştır [218].

Binaların yükseklik sınırları, 1882 Ebniye Nizamnamesi'yle yol genişliklerine göre farklılaştırılmıştır. Ahşap sayfiye yapılara, 20 ziraya kadar izin verilmiş, ilk defa bu yasada Boğaziçi ve Haliç sahillerinde denize olan çıkmalara da sınır getirilmiştir. 1882 Ebniye Nizamnamesi'nin tez açısından en önemli başlıklarından biri, Boğaziçi yalıları ve bağ köşklerinin hiçbir koşula bağlı olmadan ahşap olarak yapılabilmesine izin vermesidir. Bu durum, Cumhuriyet'in ilanına kadar sayfiye bölgelerindeki yapılaşmada ahşabın tercih edilme nedenini açıklamaktadır [218].

Suriçinin gözden düşmesi ile nüfus, Nişantaşı, Çamlıca ve Marmara sahillerine göç etmiş, burada birbirinden uzak, korunaklı bahçeler içinde konumlanan konutlara yerleşmişlerdir. Kentin batı ve doğusunda banliyö trenlerinin işlemeye başlaması üzerine, 1880'lerde demiryolları boyunca ahşap köşklerin oluşturduğu sayfiye yerleşmeleri gelişmeye başlamıştır. Bunlar batıda, Bakırköy ve Yeşilköy, doğuda ise Kızıltoprak, Göztepe, Erenköy ve Bostancı olarak sayılabilir. Bu dönemde, tren seferleriyle eş zamanlı olarak Şirket-i Hayriye'nin vapur seferlerine başlamasıyla Adalar, Boğaziçi ve Moda da tercih edilen sayfiye bölgeleri olmuştur. Ayrıca, Çamlıca, Bağlarbaşı, İcadiye ve Altunizade bölgeleri gelişen diğer sayfiye semtleridir.

19. yüzyıl'da İstanbul'un sayfiye bölgelerinde kentsel dönüşümün dinamikleri, yeni kentsel yönetim sistemi, arazi rejiminin dönüşümü ve ulaşım sistemlerinin gelişimidir. 19. yüzyıl'ın ikinci yarısından itibaren yapılan imar operasyonları, kentin gelecekteki morfolojisini belirlemek için bazı etkilere sebep olmuştur. İstanbul'daki konut alanlarında eskiden mevcut olan, dinsel etnik bazdaki farklılaşma yumuşayarak yerini, özellikle de sayfiye bölgelerinde, ekonomik durumun oluşturduğu, toplumsal tabakalara göre farklılaşmaya bırakmıştır.

19. yüzyıl'ın ikinci yarısından itibaren gelişimi hızlanan sayfiye bölgelerinin yerleşme yapılarının oluşumunda Anadolu ve Rumeli demiryolu hatları ile Şirket-i Hayriye vapur hatları oldukça önem taşımaktadır. Şöyle ki, gerek tren hatları boyunca istasyon yapılarının, gerekse de vapurların durağı olan iskele yapılarının, yerleşmelerin gelişmesinde odak noktası olduğunu ve yerleşimin bu odağın ya da çekirdeğin etrafında büyümeye başladığını görülmektedir. Aslında ulaşım olanaklarının gelişiminden yani tren ve vapur seferlerinin başlamasından önce, sayfiye bölgesi olarak gelişen semtlerin, kalıcı yerleşmelerinin bulunduğu bir yerleşim çekirdekleri bulunmaktadır. Bu küçük yerleşmeler, ulaşımın zor olduğu, yaz-kış oturulan, balıkçılıkla ya da tarımla geçinen küçük köylerdir ve yerleşik bir halka sahiptirler. İstasyon ve iskele yapılarının 19. yüzyıl'ın ikinci yarısından itibaren yapılmaya başlamasıyla, bu yerleşme merkezleri yoğunlaşmış, bu bölgede konut işlevinin dışında ticari işlevler de artmıştır.

Sayfiye yerleşmesi olarak kullanılan bölgeler ise, Boğaziçi'nde sürekli yerleşim olan semt çekirdeklerinin arasında uzanan kıyı alanları ile arka planda olan kırsal alanlardır. Boğaziçi'ndeki yerleşme yapısı, kıyı alanlarında kalıcı yerleşme çekirdekleri arasında, birbirine bazen yakın bazen de yan yana konumlanan yalılar ile bunların arkasında yer alan ve köşklerin daha seyrek aralıklarla konumlandığı kırsal bir yerleşme yapısıdır. Demiryolu hatları civarında gelişen sayfiye yerleşmelerinde ise, büyük ve küçük olmakla birlikte iki tane kalıcı yerleşim merkezi niteliğindeki odak mevcuttur. Birinci odak, tahmin edileceği gibi, semtte trenin durduğu istasyon çevresidir. İkinci ve daha az önemli odak ise, yerleşmenin kıyı kesiminde olan ve vapur seferlerinin yapıldığı iskele çevresidir. İkincil odağın iskele çevresinde gelişmesinin sebebi, bu bölgelerdeki en önemli ve en ucuz ulaşım aracının tren olması, vapur seferlerinin ise daha seyrek yapılmasıdır. Boğaziçi'nde ise yegâne ulaşım deniz yoluyla sağlanmaktadır. Demiryolu hatları çevresindeki sayfiye yerleşmeleri, bu iki odak arasında gelişmiştir. Tren yollarının kuzeyinde kalan sayfiye yerleşmeleri, deniz kıyısı ile tren yolu arasındaki yerleşmeler kadar yoğun değildir.

Söz konusu sayfiye yerleşmeleri büyüyerek banliyölere dönüşürken kalıcı yerleşme odakları, Boğaziçi'nde kıyıdan içerilere doğru, demiryolu hatlarının çevresinde ise demiryolunun kuzeyine doğru gelişmiştir. Kıyıdan içerilerde birbirinden uzakta konumlanmış olan köşklerin, ilerleyen dönemlerde yıkılarak arazileri parsellenmiş, yeni yapılan yapıların birbirine daha yakın konumlandığı ızgara planlı yerleşme dokuları oluşmuştur.

Başlangıçta sadece sayfiye bölgesi olarak kullanılan bu bölgeler, 20. yüzyıl'ın başından itibaren hızla gelişen yerleşme alanlarına dönüşmüş ve banliyöleşme süreçleri başlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde, "banliyö" sözcüğü, genellikle müstakil ve düşük yoğunluklu, orta ve üst sınıfın yaşadığı alanları tanımlamak için kullanılmıştır. Aynı sözcük Fransa'da, daha düşük gelirli ailelerin yaşadığı alanları ve sosyal konut alanlarını tanımlamıştır [226]. Osmanlı Devleti'nde ise banliyö sözcüğü, sayfiyeden şehir merkezine doğru gelişen kalıcı konut yerleşmelerini tanımlamak için kullanılmıştır. Banliyö yerleşmeleri, kent ve kır yerleşmeleri arasındaki sınırdır. Burada ilginç olan tezatlık, 20. yüzyıl başında Avrupa kentlerinde düşük gelir grubuna mensup halk kent dışına yerleşirken, İstanbul'da aynı dönemde orta ve üst gelir grubuna mensup halk kent dışında yerleşmeye başlamıştır.

Banliyöleşmenin tek sebebini ulaşım olanaklarının gelişimi olarak göstermek doğru değildir. 19. yüzyıl'ın ikinci yarısından itibaren dönemin siyasi, ekonomik ve sosyal dinamikleri ile toplumun kültürel değerleri mekâna yansımış ve sayfiye yerleşmeleri banliyölere dönüşmeye başlamıştır. Sayfiye yerleşmelerinin, banliyölere dönüştüğünün en önemli göstergelerinden biri, bölgedeki dini yapı ve eğitim yapılarının sayısının artması, karakol gibi yapı tiplerinin de yapılmaya başlamasıdır. "Dini ve eğitim yapılarının sayısının artması" ifadesinin kullanılma sebebi, sayfiye yerleşmelerinin kalıcı yerleşme çekirdeklerinde yaşayan yerleşik halkın yararlandığı söz konusu işlevli yapıların banliyöleşme süreci öncesinde de mevcut olmasıdır. Ancak yerleşim büyüyerek, sürekli oturanların sayısı arttıkça bu işlevdeki yapıların sayısında da artış olmuş, ayrıca güvenliği sağlamak için karakollar da yapılmıştır. Sayfiye yerleşmelerinden özellikle azınlıkların yoğun olarak yaşadığı Büyükdere, Tarabya ve Adalar'da, kalıcı konut alanlarını barındıran yerleşim çekirdeklerinde, konut, ticaret, eğitim, dini ve güvenlik yapılarının dışında görülen önemli bir yapı tipi de otellerdir.

Oteller genel olarak, yerleşim merkezinin ulaşımla ilgili yapısına yakın bölgelerde konumlanmıştır. Sayfiye bölgelerinden Büyükdere, Tarabya ve Yeniköy'de görülen bir diğer önemli yapı tipi olan yazlık elçilik yapıları ise, kalıcı yerleşim merkezinden daha uzakta sayfiye konut tiplerinden biri olan yalıların yapılmış olduğu semt yerleşim çekirdeklerinin arasında uzanan kıyılar boyunca konumlanmışlardır.

19. yüzyıl'a kadar hasbahçe, mesire ya da tarım alanı niteliği taşıyan sayfiye bölgelerinin, kentleşme sürecinde geçirdiği dönüşüm Şekil 3.35'te gösterilmiştir. Sayfiye bölgelerinde deniz kıyısı ve tren yoluna yakın olan bölgeler, konut alanı ve rekreasyonel alan olarak kullanılırken, iç kısımlar tarım arazisi özellikle de bağ ve bostanlar olarak kullanılmaya devam etmiştir. Bunun nedeni, Osmanlı eliti arasında bağ kültürünün yaygın olmasıdır. Elbette bu dönemde, İstanbul çevresinde tarım alanı, hasbahçe ya da mesire niteliğinde olan her alanda, sayfiye yerleşmesi gelişmemiştir. Az sayıda da olsa, geçmişte bu niteliğe sahip olan bazı alanlar (hasbahçeler hariç), günümüzde de bu özelliklerini sürdürmektedirler.

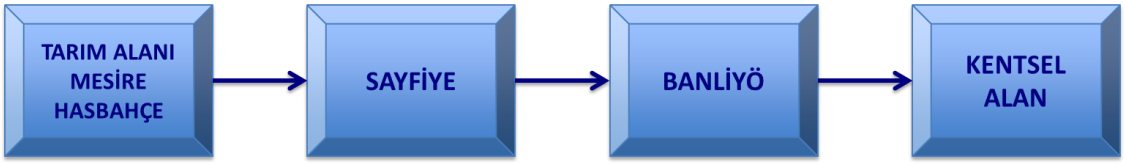

Şekil 3.35 Sayfiye Alanlarının Kentleşme Sürecinde Geçirdiği Dönüşüm

Bundan sonraki bölümde, İstanbul'da 1851'den önce sayfiye bölgesi olarak kullanılan semtlerle, 1851-1914 yılları arasında ulaşım olanaklarının gelişmesine paralel olarak gelişen ve büyüyen sayfiye yerleşmeleri ayrıntılı olarak incelenecektir. 1851-1914 arasında sayfiye yerleşimi olarak kullanılan bölgeler sırasıyla Haliç ve Kâğıthane, Boğaziçi, Üsküdar-Çamlıca Bölgesi, Kadıköy-Bostancı Bölgesi, Yeşilköy-Bakırköy Bölgesi ve Adalar Bölgesi'dir ve Şekil 3.36'daki haritada gösterilmiştir.

Şekil 3.36 (1851-1914) arasında İstanbul'da sayfiye alanları

3.2.1 Haliç ve Kâğıthane

Osmanlı'nın kuruluşundan 18.yüzyıl ortalarına kadar mesire amaçlı olarak kullanılan Kağıthane ve Haliç bölgesi, 1718'de başlayan Lale Devri'nden itibaren padişah ve saray çevresi tarafından 19. yüzyıl ortalarına kadar sayfiye ve mesire alanı, halk tarafından da yalnızca mesire alanı olarak kullanılmıştır. 19. yüzyıl'ın ortalarından itibaren ulaşım olanaklarının gelişmesiyle kent merkezine daha uzak alanların erişilebilirliği sağlandığından, ilgi diğer alanlara kaymıştır. Padişah ve saray çevresinin sayfiye amaçlı olarak kullanımı 19. yüzyıl ortasından itibaren azalmakla birlikte, 20. yüzyıl başlarına kadar devam etmiştir. Bu bölgenin halk tarafından sayfiye bölgesi olarak kullanımından çok mesire bölgesi olarak kullanıldığı dikkat çekmektedir. Bunun en önemli nedeni, Osmanlı Devleti'nde sayfiyeye gitme alışkanlığının, ulaşım olanaklarının da ucuzlamasıyla 19. yüzyıl'ın ikinci yarısında halkın alt gelir grubuna mensup kesimleri arasında gelenek haline gelmesidir. Bu nedenle, Kağıthane ve Haliç'in sayfiye bölgesi olarak geliştiği dönemde ancak padişah ve saray çevresi bu bölgede sayfiye amaçlı kullanılmak üzere kasırlar, köşkler ve yalılar yaptırmıştır. Özellikle Kağıthane bölgesi, halk tarafından 18. yüzyıl'dan itibaren Osmanlı Devleti'nin sona ermesine dek yoğun bir biçimde mesire alanı olarak kullanılmıştır.

19. yüzyıl'da kent kurgusunun ele alınma biçimi, Haliç çevresinde bazı işlevlerin yok olmasına veya bazılarının da yer değiştirmesine sebep olmuştur. Haliç'te Tanzimat öncesi dönemle, Cumhuriyet öncesi dönem arasındaki en büyük fark, sur dışı Haliç kıyılarında yer alan sayfiye işlevinin neredeyse yok olmasıdır. Bahariye'de, Alibeyköy'de ve Kağıthane'deki bazı alanlar dışında sur dışı Haliç kıyılarına sayfiye işlevine tamamen aykırı olan sanayi yapıları yapılmaya başlanmıştır. Eyüp'te Feshane'nin ve İplikhane Kışlası'nın yapılmasıyla başlanan fabrika yapıları giderek Bahariye, Kağıthane ve Sütlüce kıyılarına yayılmıştır. Göçlerle gelip fabrikalarda çalışan Osmanlı nüfusu artarken, zengin Osmanlı ve gayrimüslim kesim Haliç'i terk etmeye başlamış, böylece Haliç'te yaşayan halkın gelir düzeyi değişmiştir [204].

19. yüzyıl'ın ikinci yarısından itibaren Haliç kıyılarında sanayi ve ticaret işlevi iç içe girmiştir. Çünkü bu kıyılarda önceden de varolan küçük imalat birimleri, gelişen teknolojiler sonucu fabrikalara dönüşmüştür. 19. yüzyıl'da Haliç kıyılarında yer alan işlevler incelendiğinde, 18.yüzyıl'a kadar olan gelişimden tamamen farklı bir doku dikkat çekmektedir. Haliç'in çok işlevli, çok kültürlü yapısı devam etmekte, fakat bu işlevlerin bölge bölge yerlerinden kaydığı, yerlerine sanayi işlevinin gelmeye başladığı görülmektedir.

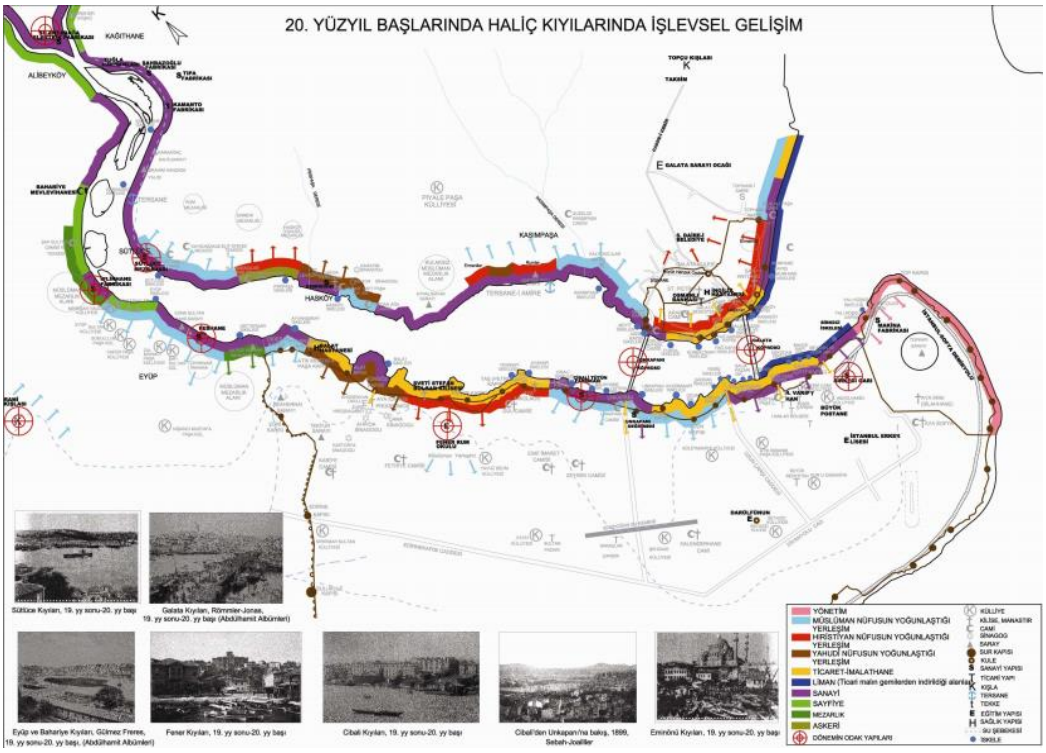

Şekil 3.37 20.Yüzyıl Başlarında Haliç Kıyılarında İşlevsel Gelişim [204]

Haliç ve Kağıthane bölgesinin 1840'lardan 20. yüzyıl'ın başına kadar geçirdiği bu dönüşüm sürecini Yılmaz, Şekil 3.37'de görülen 20. yüzyıl Başlarında Haliç Kıyılarında İşlevsel Gelişim'le ilgili analiz haritasında çok açık bir biçimde yansıtmıştır. Bu haritaya göre, daha önce Haliç kıyılarında sayfiye işleviyle kullanılan bölgelerin çoğunluğu, sanayi işleviyle kullanılmaya başlanmıştır. Sadece Alibeyköy sahili ile, Kağıthane Deresi sahil şeridinin bir bölümü sayfiye işlevi için kullanılmaya devam etmektedir.Bu durum, kısıtlı bir mesire kullanımını beraberinde getirmiştir. Bu dönemde Eyüp, Müslümanlar'ın Haliç'teki dini merkezi ve Müslüman yerleşmesi olma statüsünü devam ettirmiştir. Önceden Eyüp Bahariye sahilinde bulunan yalılar ve kasırlar ortadan kalkmış, bu bölge başta Feshane olmak üzere sanayi yapılarının kullanımına bırakılmıştır. Tersane ve çevresindeki sahilde de sanayi işlevli yapılar ağırlıklı olarak görülmektedir. Ayvansaray, Balat, Fener, Ayakapı kıyılarında sanayi işleviyle ticaret ve konut işlevleri iç içe girmiştir. 1930 tarihli, yapı işlevlerinin renklerle ifade edildiği Fener bölgesini gösteren Pervititch Haritası (Şekil 3.38)'nda da bu durum görülmektedir.

Şekil 3.38 1930 tarihli Fener kıyılarındaki ticaret ve sanayi yapılarını gösteren Pervititch Haritası [207]

Şekil 3.39'da, Haliç'in Bahariye kıyılarından çekilmiş bir fotoğrafı yer almaktadır. Kıyılarda bulunan büyük ölçekli sanayi yapıları ve yerleşimin kıyıdan içlere doğru ne kadar yoğunlaştığı fotoğrafta görülmektedir.

Şekil 3.39 Haliç-1875 [227]

Şekil 3.40 Sütlüce-1890 [227]

Döneme ait ikinci harita, 1911 tarihinde Erkan-ı Harbiye-ı Umumiye tarafından yapılmış olan Kağıthane, Alibeyköy ve Sütlüce çevresini gösteren Şekil 3.41'deki haritadır. Bu haritaya göre, Alibeyköy ve Kağıthane köylerindeki yerleşim artmaya başlamış, özellikle Sütlüce bölgesinde yerleşim yoğunlaşmıştır. Sütlüce kıyısında fabrika yapısı olduğu düşünülen büyük kitleli bir yapı dikkat çekmektedir. Sütlüce bölgesindeki bu yapılaşma Şekil 3.40'daki 1890 tarihli fotoğrafta da görülmektedir. Şekil 3.42'de 1890 tarihli Kağıthane girişini gösteren fotoğraf, Şekil 3.43'de de yine Kağıthane çevresinin mesire amaçlı olarak kullanıldığını gösteren 1910 tarihli bir diğer fotoğraf görülmektedir.

Şekil 3.41 Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Haritası-1911 [207]

Şekil 3.42 Kağıthane girişi-1890 [228]

Şekil 3.43 Kağıthane-1910 [106]

Şekil 3.44'te Çağlayan Korusu ve Kağıthane köyünü gösteren 1930 tarihli Rumeli Ciheti Haritası görülmektedir. Haritada özellikle 19. yüzyıl'ın ikinci yarısında daha da büyüyerek gelişen Kağıthane köyü (Şekil 3.45) ayrıntılı bir biçimde görülmekte, Çağlayan Korusu ve Çağlayan Kasrı dikkat çekmektedir.

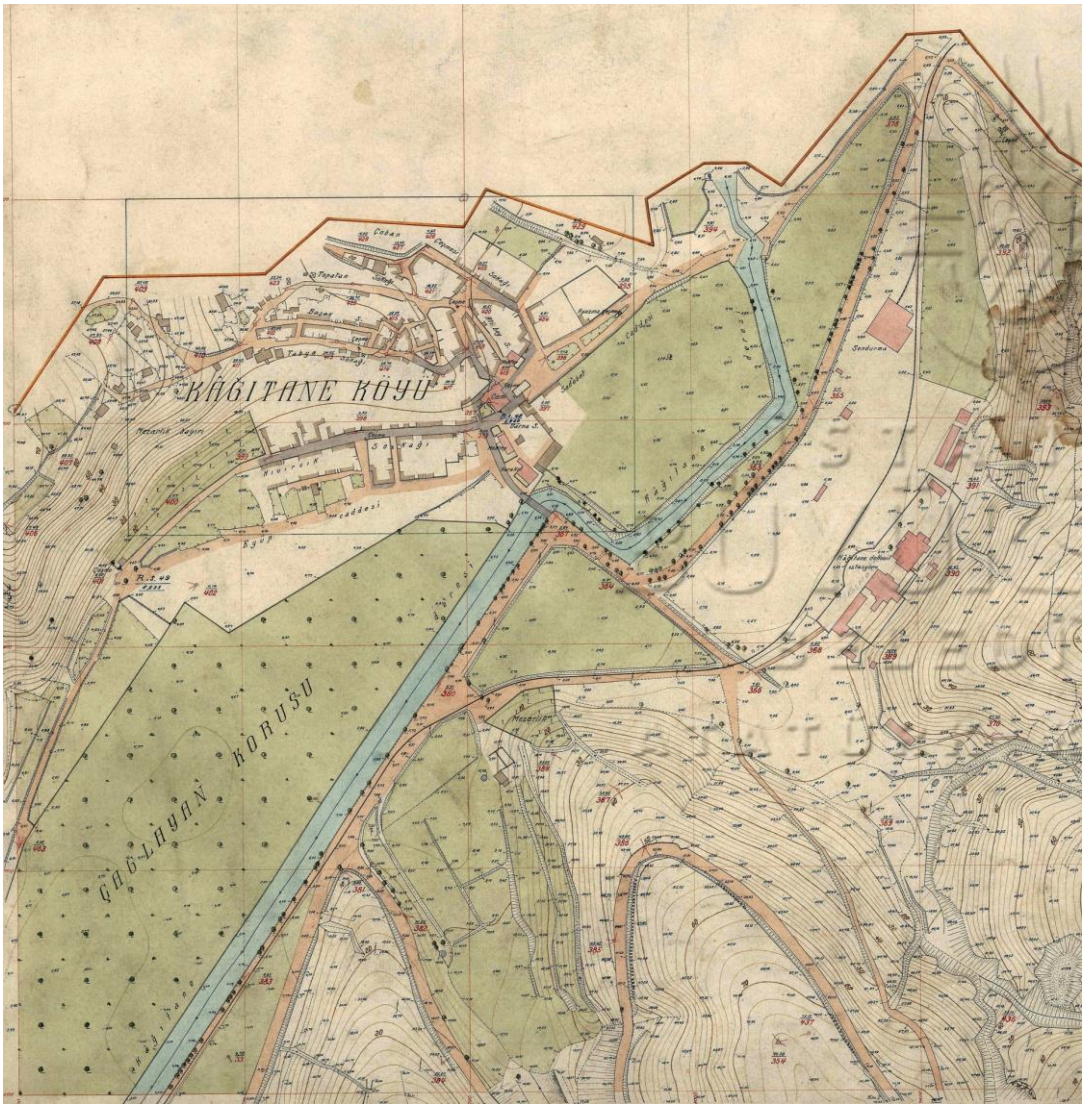

Şekil 3.44 Rumeli Ciheti Haritası (1928-1938) [207]

Şekil 3.46'da Çağlayan Korusu ve Çağlayan Kasrı ile çevresi için yapılmış 1940 tarihli çevre tanzim planı görülmektedir. Çevre tanzim planı bu bölgenin mesire amaçlı olarak daha verimli nasıl kullanılacağına dair çalışmalar yapıldığını göstermektedir. Şekil 3.47 ve Şekil 3.48'de Çağlayan Kasrı ve çevresini gösteren, 1940'lı yıllara ait fotoğraflarda Şekil 3.46'daki haritanın yapıldığı tarihlerde Çağlayan Kasrı ve çevresinin çok bakımsız ve harap olduğu görülmekte, tanzim planının bu durumu düzeltmek için yapıldığı tahmin edilmektedir.

Şekil 3.45 Kağıthane Köyü-20. Yüzyıl başı [228]

Şekil 3.46 Kağıthane mesire yerleri-1940 [207]

Şekil 3.47 Çağlayan Kasrı ve Çevresi-1940'lar [228]

Şekil 3.48 Çağlayan Kasrı-1940'lar [228]

Haliç'in kentsel gelişiminin incelendiği bu bölümde, sadece 1918 yılına kadar olan haritalara yer verilmemiş, 1930 ve 1940 yılına ait haritalar da bu başlık altında incelenmiştir. Şöyle bir gerçek vardır ki, 20. yüzyıl başında Haliç bölgesinin sayfiye amaçlı olarak kullanımı tamamen sona ermiştir. Kağıthane kıyısında Çağlayan Korusu, Alibeyköy kıyısında da kısıtlı bir alan sayfiye amacıyla kullanılmakla birlikte, bu alanlar

yeşil alan niteliğinde olup, mesire olarak kullanılmaktadırlar. Zira, 1940 yılına ait çevre tanzim planı da, bu kullanımın da riske girdiğini ve bu bölgenin mesire amaçlı olarak kullanımının devamı için çalışmalar yapıldığını göstermektedir. Haliç kıyılarında sanayi işlevli yapıların yapılması ve ılaşım olanaklarının gelişmesi nedeniyle halkın kente daha uzak bölgeleri sayfiye bölgesi olarak tercih etmesi, Haliç'te bir dönemin sonunu getirmiştir.

1.Dünya Savaşı'ndan sonra Haliç artık bir sayfiye yeri değil, sanayi için ulaşım ve taşımacılık imkanlarından yararlanılan, atıkların boşaltıldığı bir kent ögesi olmuştur. 20. yüzyıl'da sanayi yapıları, iç kesimin su ile olan ilişkisini kesmiştir. 1980 sonrası yapılan Haliç düzenlemeleri ile kıyılara yeniden rekreasyon işlevi verilmiştir. Ancak sahil yolları, yine yerleşim alanlarının su le olan ilişkisini azaltmıştır. Bu dönemde oluşturulan Haliç kıyı bandında yer alan rekreasyon alanlarının bir çoğu işlevsiz, boş yeşil alanlardan oluşmaktadır. Bu durum Şekil 3.49'daki günümüz Haliç fotoğrafında da görülmektedir. Günümüzde Kağıthane Deresi ve çevresi (Şekil 3.50) de yapılan peyzaj çalışmaları sonucunda rekreasyonel amaçla park olarak kullanılmaktadır. Haliç ve Kağıthane kıyılarının günümüzdeki işlevsel durumunu gösteren harita Şekil 3.51'de görülmektedir.

Şekil 3.49 Günümüzde Haliç [227]

Şekil 3.50 Günümüzde Kağıthane [228]

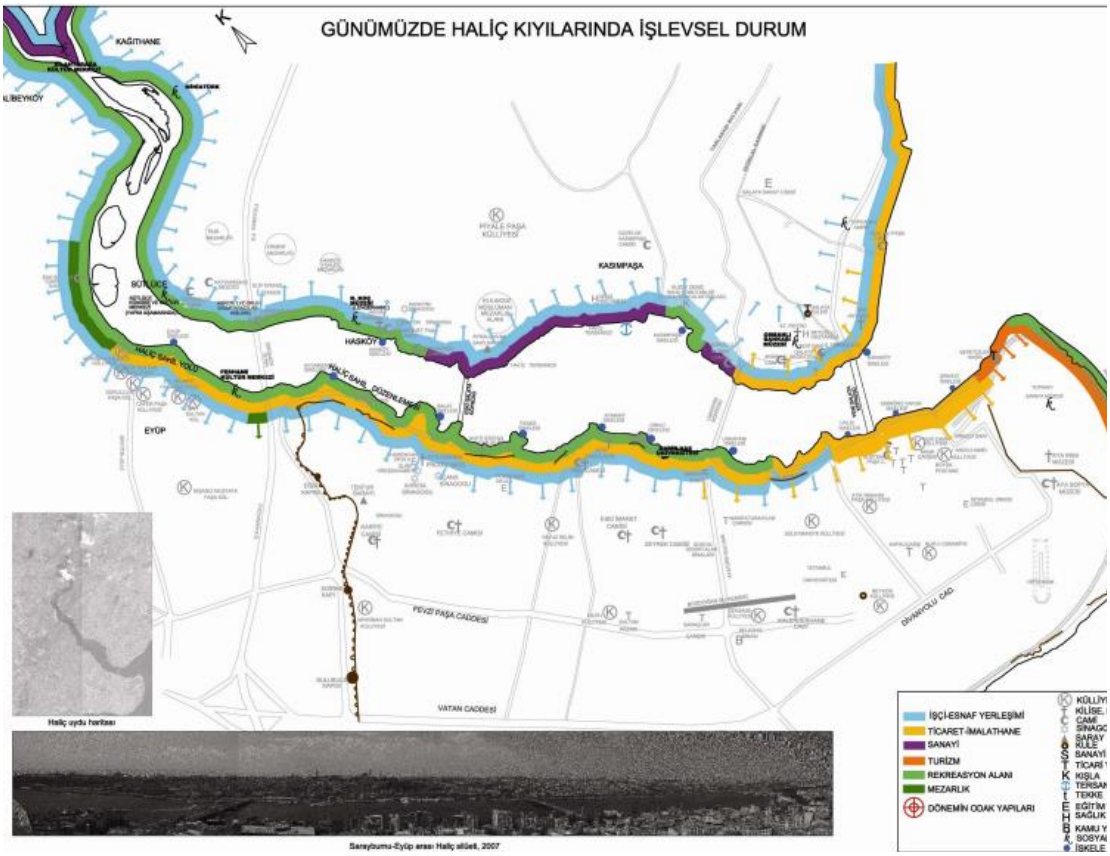

Şekil 3.51 Günümüzde Haliç Kıyılarında İşlevsel Durum [204]

3.2.2 Boğaziçi

1851-1914 döneminde, sayfiye bölgelerinin gelişerek İstanbul ve çevresinde en geniş sınırlara ulaştığı bu ikinci gelişme döneminde, kullanılan en önemli sayfiye alanlarından biri de Boğaziçi'dir. Hatırlanacağı gibi 1453-1851 döneminde de Boğaziçi'nin bir sayfiye bölgesi olduğu belirtilmiştir. Ancak Boğaziçi homojen bir yerleşim yapısına sahip olmayıp, tek bir yerleşme çekirdeği etrafında gelişen bir sayfiye bölgesi değildir. Sahip olduğu eşsiz coğrafi özellikler nedeniyle, tarihten günümüze Boğaziçi üst bölgesinin altında, birçok semt gelişmiştir. Boğaziçi'nin Anadolu ve Rumeli yakasında gelişen bu semtler, bazen benzer yerleşim özellikleri taşımakla birlikte bazen de kent merkezine yakınlık derecelerine göre farklılaşmışlardır. Bu nedenle Boğaziçi'nin sayfiye bölgesi olarak 1851-1914 dönemindeki yerleşim yapısı anlatılırken, benzer niteliklere sahip olan semtler aynı alt başlık altında değerlendirilecek, farklı niteliklere sahip olan semtler ya da Boğaz köyleri arasındaki kıyı alanları farklı bir başlık altında değerlendirilecektir. 1851-1914 yılları arasında Boğaziçi'nin sayfiye bölgesi olarak gelişimi üç alt başlıkta ele alınmıştır.

- **Sarıyer-Rumelihisarı Sahili**

Sarıyer-Rumelihisarı arasındaki sahilde, 1851-1914 dönemine ait ulaşılabilen en eski harita, 1894 tarihli Boğaziçi Haritası'dır. Bu haritaya göre, Sarıyer, Büyükdere, Tarabya, Yeniköy, İstinye ve Rumelihisarı yerleşmeleri, bu bölgede gelişen en önemli köy çekirdekleri olarak görülmektedir. Köy çekirdeklerindeki yerleşim yoğunluğu 1851 öncesi döneme göre daha da yoğunlaşmıştır. 1894 Boğaziçi Haritası'na göre Tarabya, bu bölgedeki en büyük yerleşim merkezidir. Sayfiye mevsimlerinde kullanılan yapılar, bu köy çekirdeklerinin arasında uzanan kıyılardaki yalılar ve yalıların arkasında konumlanmış olan köşklerdir. Haritaya göre Büyükdere-Tarabya ve Tarabya-Yeniköy arasındaki sahil şeridinde yoğun olarak sayfiye mevsiminde kullanılan yalılar bulunmaktadır. Tarabya ve Büyükdere'de bu dönemde sayfiye yerleşiminin yoğun olmasının bazı sebepleri vardır. En önemli sebepler, Tarabya ve Büyükdere semtlerinin azınlıklar ve yabancılar tarafından kullanılan bir sayfiye bölgesi olması ve yine bu semtlerde yabancı elçilik yazlıkları ve sayfiye otellerinin yapılmasına izin verilmiş olmasıdır.

Şekil 3.52 Sarıyer-Büyükdere-Tarabya Bölgesi-1894 [207]

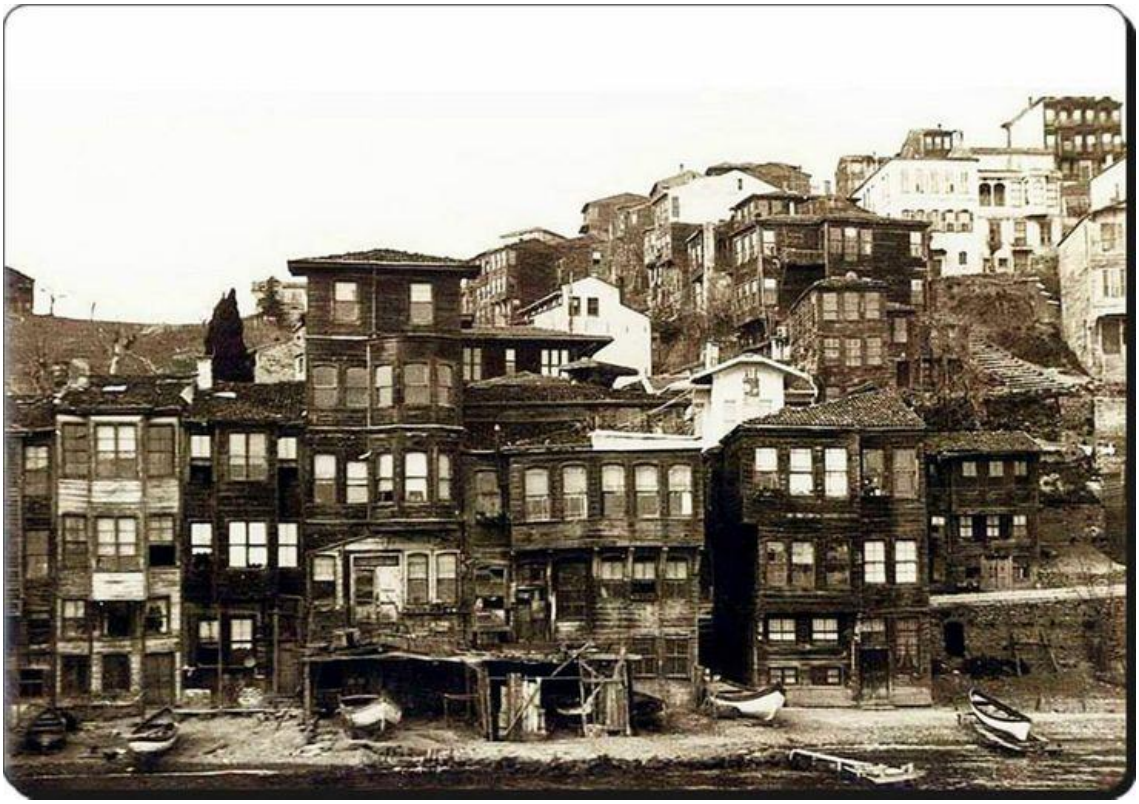

Şekil 3.53 Yenimahalle-1900'ler [229]

Şekil 3.53 ile Şekil 3.80 arasında Sarıyer-Rumelihisarı arasındaki sahilde yer alan semtlerin sırasıyla değişik tarihlerdeki fotoğrafları görülmektedir. Bu fotoğraflarda, köy çekirdeklerinde yerleşimin tepelere doğru geliştiği ve Boğaz köylerini birbirine bağlayan kıyı şeritlerinde ise uzun yalı sıraları dikkat çekmektedir. 19. yüzyıl'ın ikinci yarısına ve 20. yüzyıl'ın başına ait olan bu fotoğraflar, 1894 Boğaziçi Haritası'nda gösterilen yerleşme yapısını doğrular niteliktedir. Ayrıca sayfiye bölgelerinde yalı dışında farklı işleve sahip olan yapılardan Büyükdere'deki Rus Elçilik Yazlığı Şekil 3.57'de, Tarabya'daki Alman Elçiliği Yazlığı Şekil 3.66'da, Tarabya'daki önemli sayfiye otellerinden Summer Palace Oteli Şekil 3.70'de ve Tokatlıyan Oteli ise Şekil 3.71'de görülmektedir.

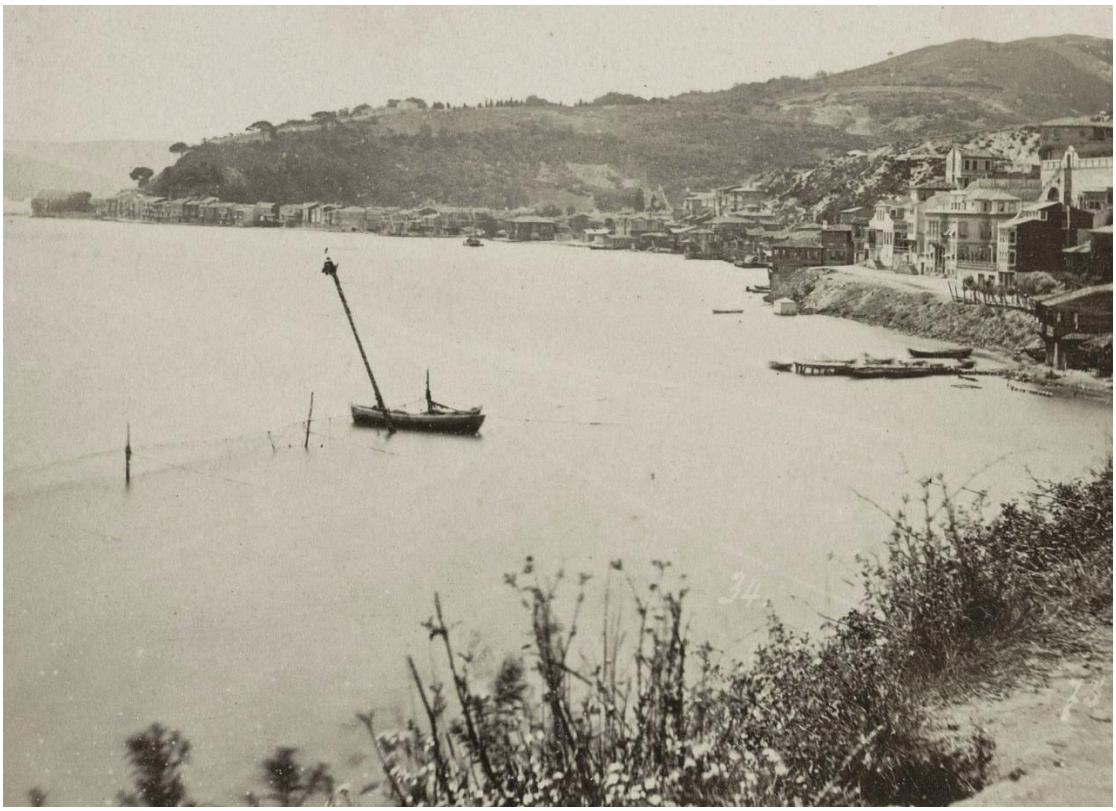

Şekil 3.54 Sarıyer-1860'lar [230]

Şekil 3.55 Sarıyer-1868 [230]

Şekil 3.56 Büyükdere-1868 [231]

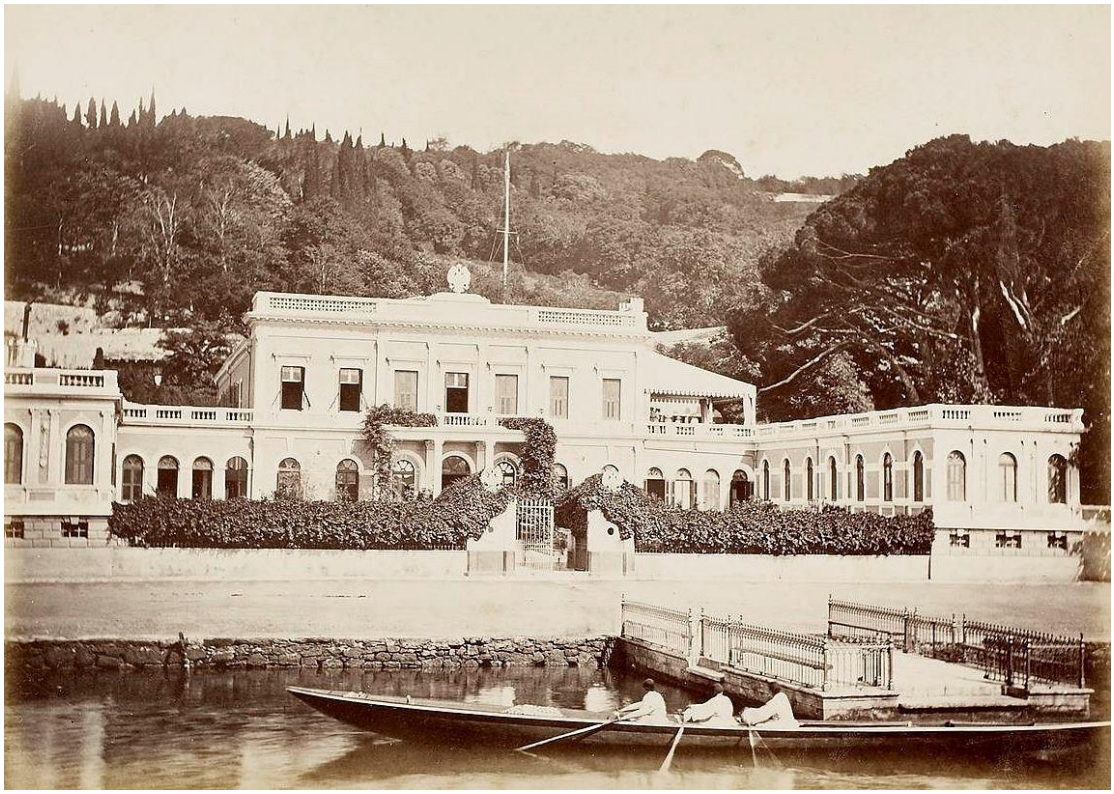

Şekil 3.57 Büyükdere Rus Sefareti Yazlığı-1868 [231]

Şekil 3.58 Büyükdere-1870 [231]

Şekil 3.59 Büyükdere-Çayırbaşı sahili-1868 [231]

Şekil 3.60 Büyükdere-1890 [232]

Şekil 3.61 Çayırbaşı-1868 [231]

Şekil 3.62 Büyükdere-1900 [232]

Şekil 3.63 Büyükdere-1920 [232]

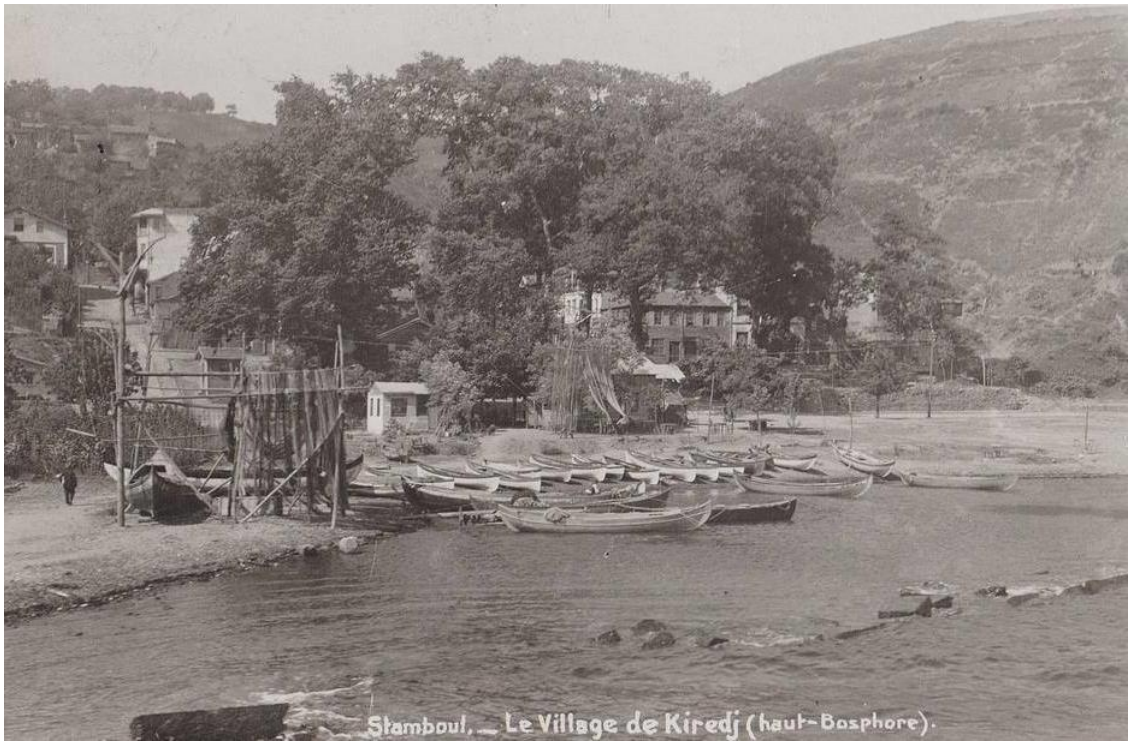

Şekil 3.64 Kireçburnu-1920 [233]

Şekil 3.65 Kireçburnu-1870'ler [233]

Şekil 3.66 Tarabya Alman Sefareti Yazlığı-1900 [232]

Şekil 3.67 Tarabya-1909 [232]

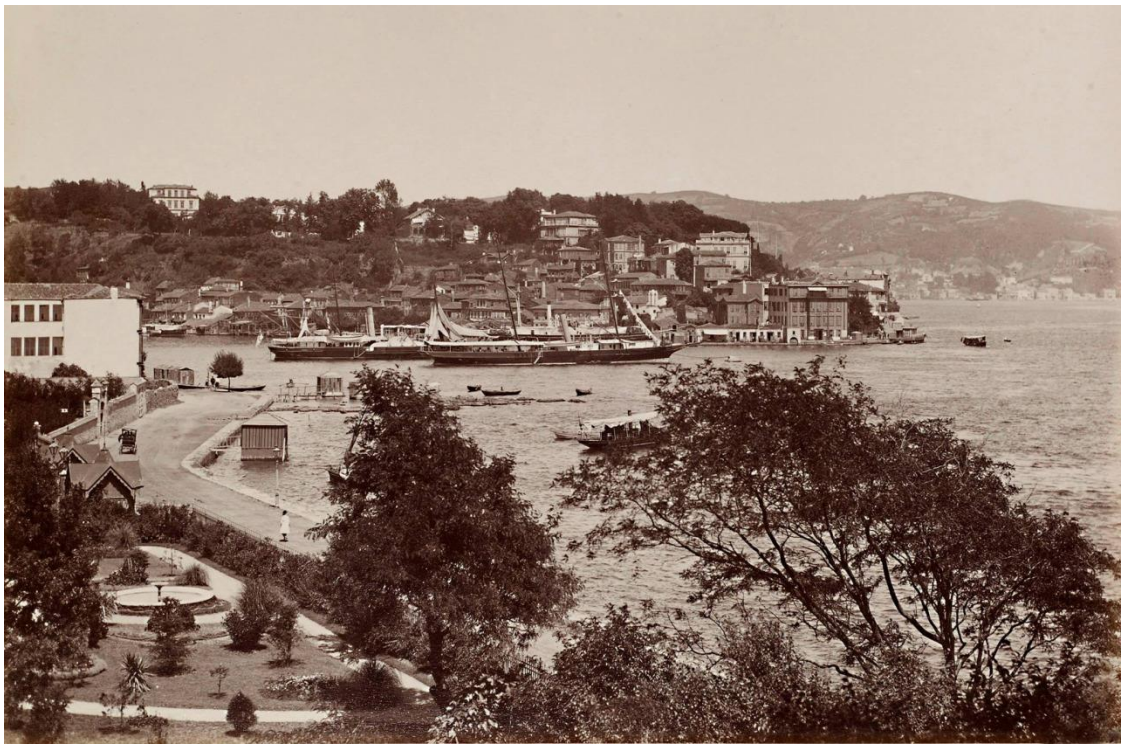

Şekil 3.68 Tarabya-1870 [234]

Şekil 3.69 Tarabya-1870 [234]

Şekil 3.70 Summer Palace Oteli-19.yüzyıl sonu [234]

Şekil 3.71 Tokatlıyan Oteli-20.yüzyıl başı [234]

Şekil 3.72 Tarabya-1910 [234]

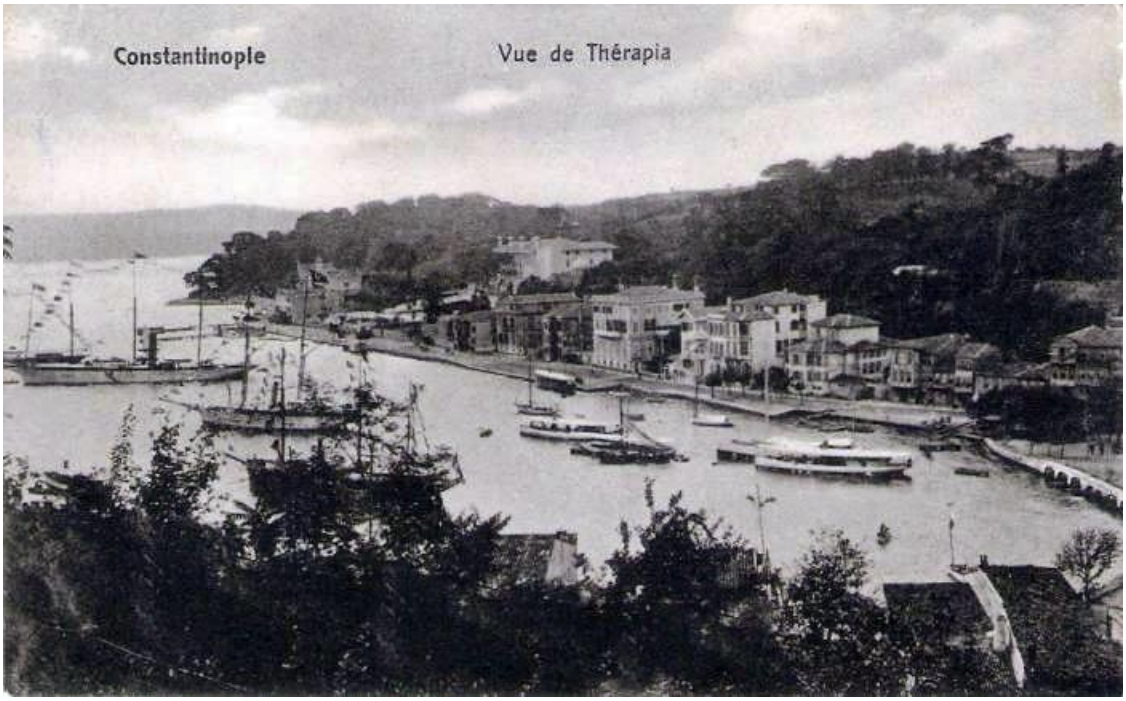

Şekil 3.73 Tarabya-1920 [232]

Şekil 3.74 Kalender-1920 [234]

Şekil 3.75 Yeniköy-1900 [232]

Şekil 3.76 Yeniköy-19.yüzyıl'ın ikinci yarısı [235]

Şekil 3.77 İstinye-1880'ler [235]

Şekil 3.78 İstinye-1910'lar [235]

Şekil 3.79 Rumelihisarı-1870'ler [236]

Şekil 3.80 Rumelihisarı-1880'ler [236]

1851-1918 arasında Boğaziçi'nin kentsel gelişimini izleyebileceğimiz fazla sayıda haritaya ulaşılamamıştır. Yukarıda değerlendirilmesi yapılan 1894 tarihli Boğaziçi haritasından sonra bu bölgeyle ilgili ulaşılan haritalar 1918 tarihli Nedjib Bey Haritaları'dır. Nedjib Bey Haritaları, İstanbul'un bütün sayfiye bölgeleriyle ilgili yapılmış en kapsamlı, en çok bilgi edinilebilen haritalardır. Ayrıca 1918 tarihi, sayfiye bölgelerinin incelendiği bu ikinci dönemin bitiş tarihi olması açısından da anlamlıdır.

Büyükdere'nin 1918 tarihli Nedjib Bey Haritası'nda (Şekil 3.81), Büyükdere Çayırı'nın hala mesire olarak kullanılmakta olduğu görülmektedir. Köyün çekirdeğini oluşturan iskele çevresindeki bölgede yerleşme daha yoğun olmakla birlikte burada köyün yerli halkı oturmaktadır. Ayrıca haritada sarıyla belirtilen yapı adaları yerleşime açılmış ancak hala yapı yapılmamış alanları ifade etmektedir. Büyükdere'den kuzey yönünde Sarıyer, güney yönünde ise Tarabya'ya gidildikçe yerleşme seyrekleşmektedir. Haritada Büyükdere çevresindeki yeşil alanların bir bölümü tarım alanı bir bölümü de ormanlık alan olarak gösterilmiştir. Sayfiye konutlarının ise yine kendi kullanımlarına ait özel bahçeleri vardır.

Tarabya'nın 1918 tarihli Nedjib Bey Haritası'na bakıldığında (Şekil 3.82), yine iskele çevresinde yerleşme yoğundur. Haritada Tokatlıyan Oteli, Summer Palas Oteli ve yabancı elçilik yazlıkları isimleriyle belirtilmiştir. Tarabya çevresinde daha çok geniş bahçeler içinde köşk niteliğinde yapılar yer almaktadır. Bu köşkler, Villa Legovet, Villa Mavrokordato ve Villa Ralli gibi isimlerle belirtilmiştir. Bu isimler Osmanlı Devleti'ndeki zengin Levanten ve banker ailelerin isimleridir. Haritada görülen yeşil alanların bir bölümü tarım arazisi, bir bölümü konutların bahçesi niteliğindedir. Yeşil alanların bir bölümü ise kayalık niteliksiz alan olarak ifade edilmiştir.

Yeniköy'ün 1918 Nedjib Bey Haritası'nda görülmektedir ki (Şekil 3.83 ve Şekil 3.84), Yeniköy merkezi, Büyükdere ve Tarabya'ya oranla daha yoğun bir yerleşime sahiptir. Sahilde yalı örnekleri görülmekle birlikte, sahilden sırtlara doğru çıkıldıkça birbirinden uzakta konumlanmış köşk niteliğindeki yapılar dikkat çekmektedir. Ayrıca Avusturya'nın yazlık elçiliği belirtilen önemli yapılardan biridir. Sait Halim Paşa Korusu, Yeniköy'de en büyük yeşil alanlardan biridir ve konutların bahçeleri dışındaki diğer yeşil alanlar genellikle tarım arazisidir.

Şekil 3.81 Büyükdere-Nedjib Bey Haritası-1918 [207]

Şekil 3.82 Tarabya-Nedjib Bey Haritası-1918 [207]

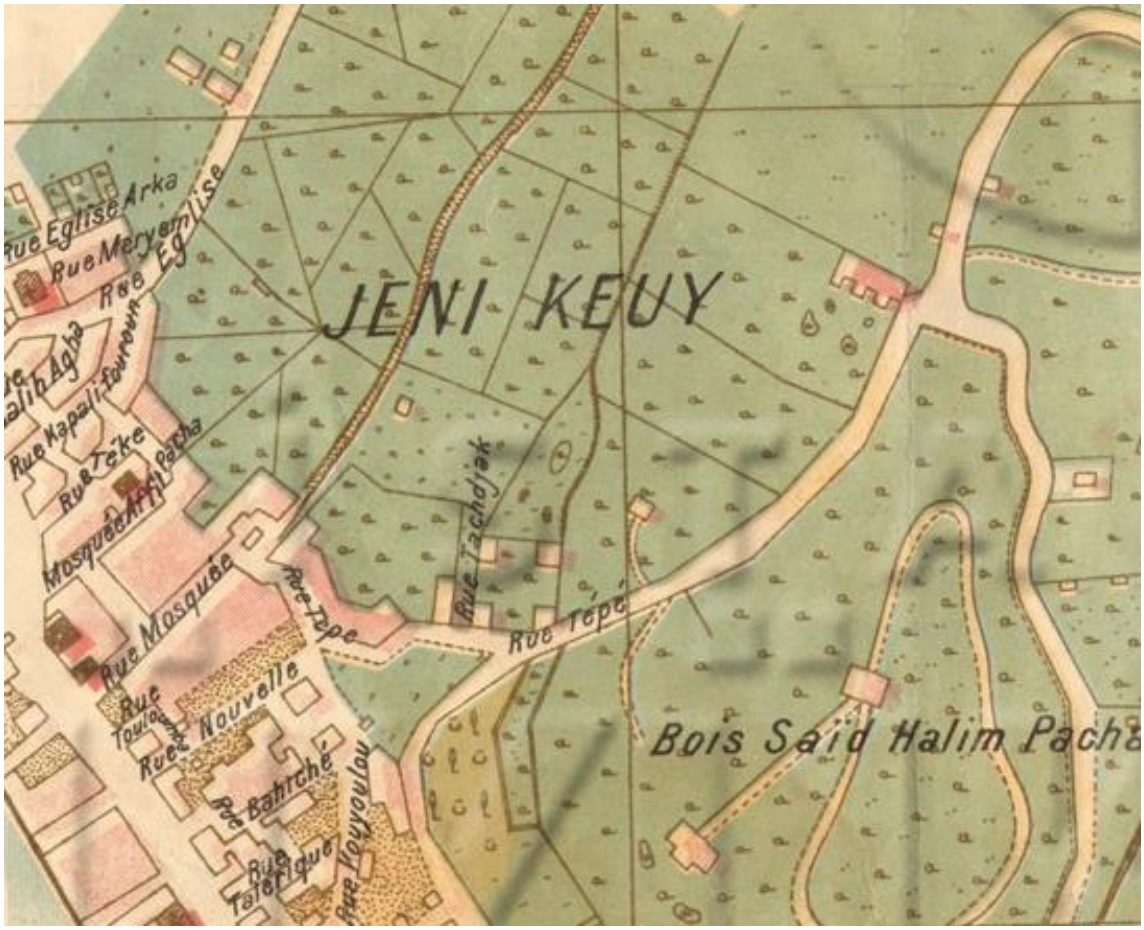

Şekil 3.83 Yeniköy-Nedjib Bey Haritası-1918 [207]

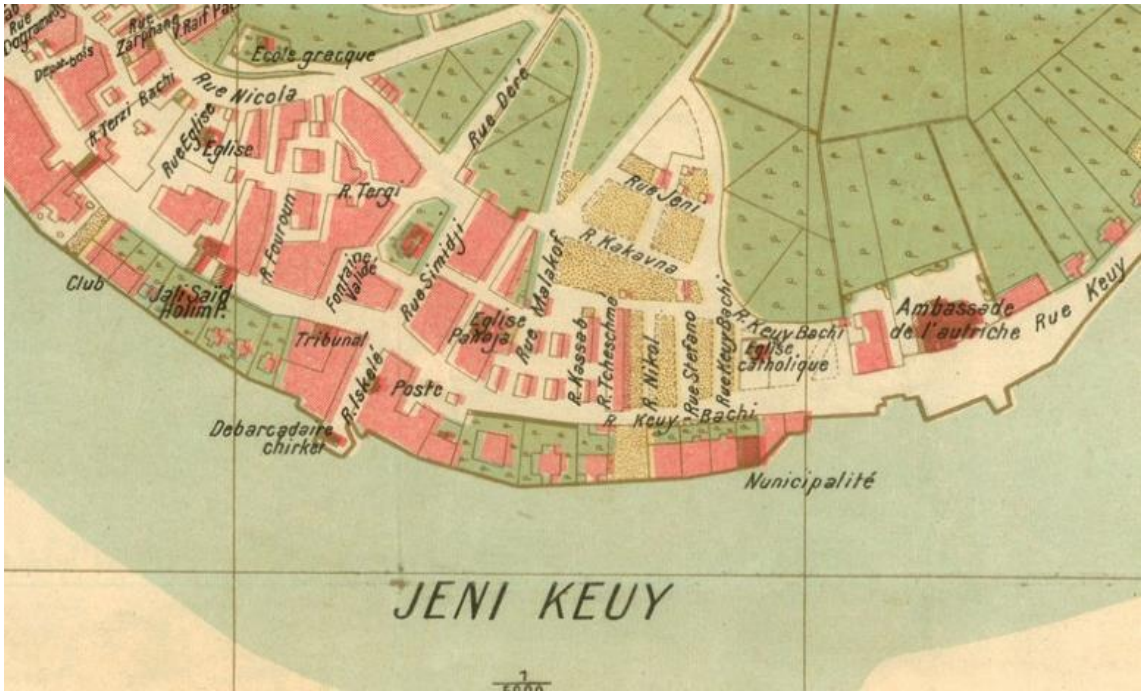

Şekil 3.84 Yeniköy-Nedjib Bey Haritası-1918 [207]

- **Rumelihisarı-Beşiktaş Sahili**

19. yüzyıl'ın ikinci yarısındaki en önemli gelişmelerden biri, sultan sarayının kent içinde yer değiştirmesidir. II. Mahmut'un saltanat yıllarından itibaren eski sarayların gözden düştüğü görülmektedir. Sayfiye sarayı olarak Beşiktaş Sarayı'nı kullanan I.Mahmut'un ardından tahta geçen Abdülmecid, Beşiktaş Sarayı'nın yerine Dolmabahçe Sarayı'nı yaptırarak, Topkapı Sarayı'nın sultan konutu statüsüne son vermiş, Dolmabahçe Sarayı'nı kışlık saray olarak kullanmıştır. Dolmabahçe Sarayı'ndan önce bu bölgede yer alan, Beşiktaş Sarayı daha önceki dönemde padişahların ana sayfiye saraylarından biridir ve bu sarayın varlığını koruduğu dönemde çevresindeki Salıpazarı, Fındıklı, Beşiktaş, Kabataş, Ortaköy ve Kuruçeşme gibi semtler de saray çevresi tarafından padişaha yakın olmak amacıyla sayfiye bölgesi olarak kullanılmışlardır. Ancak Dolmabahçe Sarayı'nın kışlık bir saray statüsünde yapılması, Beşiktaş çevresindeki Ortaköy, Kuruçeşme gibi bazı semtlerin sayfiye özelliğini yitirerek sürekli oturulan bölgeler olmasına, Arnavutköy, Boyacıköy ve Bebek gibi semtlerin de sayfiye ile banliyö arasında bir ara dönem yaşamasına neden olmuştur.

Boğaz'ın güney bölümünde yer alan Beşiktaş, Ortaköy, Kuruçeşme, Arnavutköy ve Bebek semtleri, kuzeydeki köylere göre daha farklı bir gelişim göstermiştir. Beşiktaş-Ortaköy bölgesine ait, 1918 tarihli Nedjib Bey Haritası'nda (Şekil 3.89) kıyıda ve köy merkezlerinde içlere doğru da yoğun bir yapılaşma dikkat çekmektedir. Sahil şeridinde Çırağan Sarayı, Selahaddin Efendi Sarayı gibi büyük yapılar birbirini izlemekte ayrıca okul yapıları ilgi çekmektedir. Bir yerleşime okul yapılmış olması, o bölgenin kış mevsiminde kullanıldığına ve sayfiye bölgesi olma işlevini yitirdiğine işaret etmektedir. Yine sırtlarda geniş tarım arazileri dikkat çeker. Şekil 3.91'de 1890 tarihli Beşiktaş yerleşimi, Şekil 3.92'de 1919 tarihli Ortaköy yerleşimi, Şekil 3.93'te ise, 20. yüzyıl başındaki Ortaköy-Kuruçeşme sahilindeki yerleşimi gösteren fotoğraflar yer almaktadır.

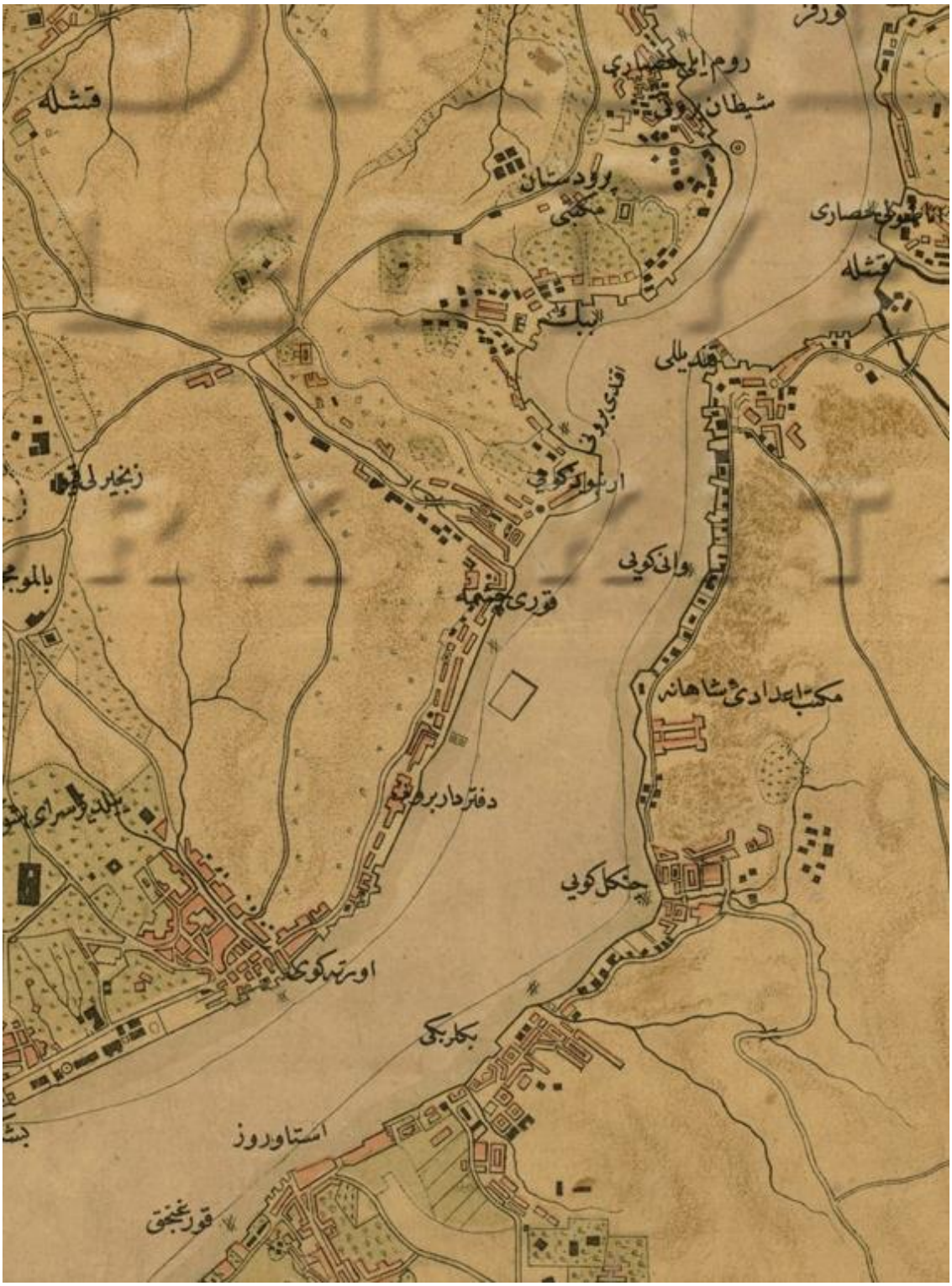

Şekil 3.85 Beşiktaş-Dolmabahce bölgesi-1894 [207]

Şekil 3.86 Arnavutköy-1880 [237]

Şekil 3.87 Arnavutköy-1910 [237]

Şekil 3.88 Bebek-1880 [237]

Kuruçeşme ve Arnavutköy ve Bebek'le ilgili Şekil 3.86, Şekil 3.87 ve Şekil 3.88'de görülen kartpostallarda, yapıların strüktürleri diğer semtlerde görüldüğü gibi ahşaptır. Bebek'te yerleşim, haritada görüldüğü gibi kıyıdaki yalılardan ibaret iken, Arnavutköy'de yerleşim yoğunlaşmakta, kıyıdaki sıra yalıların yanında tepelerdeki yoğun yerleşme de haritadaki yerleşim lekelerini doğrulamaktadır.

Boğaziçi'nin Hisarlar ile Beşiktaş-Üsküdar çizgisi arasındaki kısmını gösteren 1894 yılına ait aynı haritada (Şekil 3.85), en dikkat çekici olan ayrıntı Dolmabahçe Sarayı'nın yapılmış olmasıdır. Dolmabahçe Sarayı (Şekil 3.90), kış mevsiminde kullanılan bir saray olması nedeniyle, Beşiktaş-Kuruçeşme arasındaki sahil yaz-kış kullanılan yalılarla dolmuştur. Kuruçeşme'den Bebek ve Arnavutköy yönüne gidildikçe kıyıdaki yalılar ve yerleşme biraz daha yoğunluğunu yitirmektedir.

Şekil 3.89 Beşiktaş-Ortaköy sahili-Nedjib Bey Haritası-1918 [207]

Şekil 3.90 Dolmabahçe Sarayı-1857 [238]

Şekil 3.91 Beşiktaş-1890 [238]

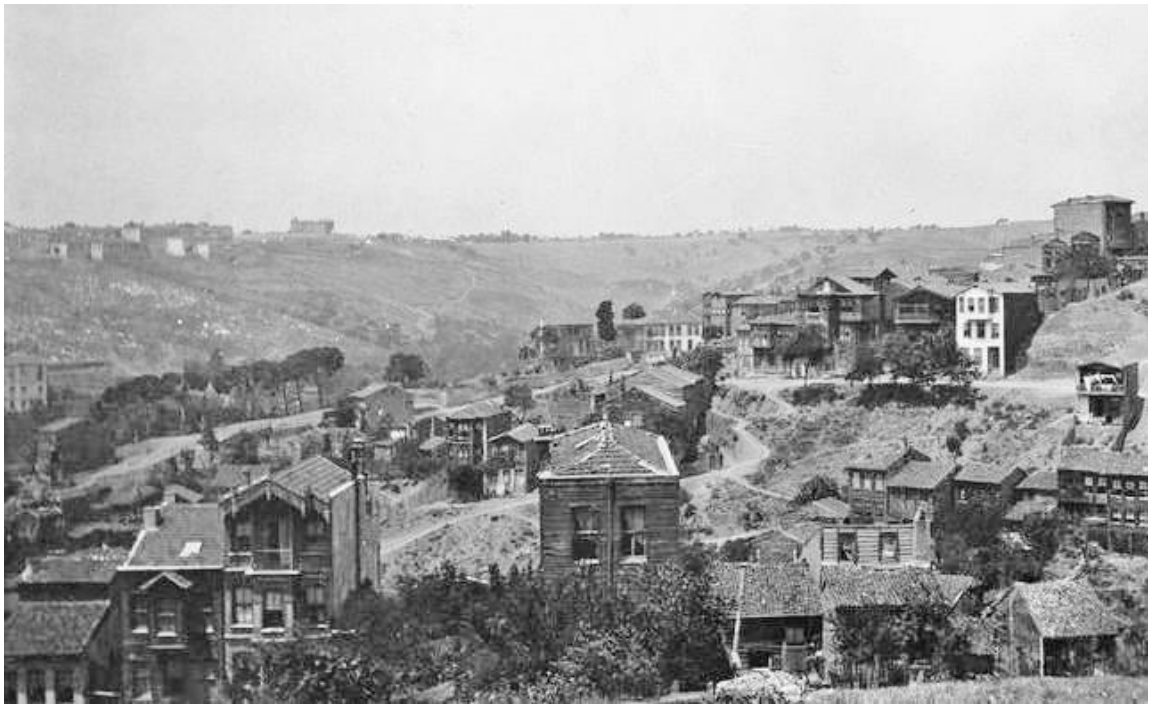

Şekil 3.92 Ortaköy-1919 [238]

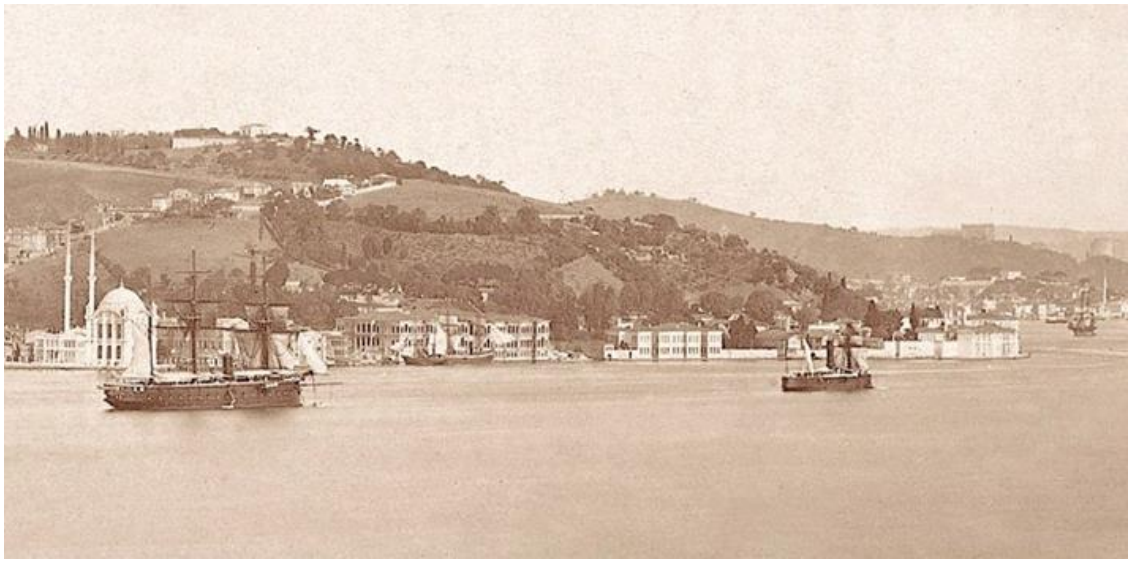

Şekil 3.93 Ortaköy-Kuruçeşme-20.yüzyıl başı [238]

Kuruçeşme'nin (Şekil 3.94) ve Arnavutköy'ün (Şekil 3.95) 1918 tarihli Nedjib Bey Haritası incelendiğinde, köy merkezlerinde yoğun bir yapılaşma dikkat çekmektedir. Sırtlara doğru çıkıldıkça bahçeler içinde birbirinden uzak köşkler görülür. Kuruçeşme'nin nu dönemdeki ulaşılabilirlik durumuna baktığımızda, Şirket-i Hayriye vapurlarıyla yapılan ulaşıma tramvay da karadan destek vermektedir. Şekil 3.96'daki fotoğrafta, bu tramvay Arnavutköy-Akıntıburnu'ndan geçerken görülmektedir. Haritada tramvay yolu kırmızı bir hatla ifade edilmiştir. Tramvay ve vapur ulaşımı, bu bölgenin ulaşılabilirliğini arttırdığından, bu bölgeden sabah işe gidip akşam eve dönme mümkün görünmektedir. Bu nedenle Kuruçeşme ve Arnavutköy bölgesi için bu dönemde, hem sayfiye bölgesi hem de sürekli olarak oturulan bir bölge niteliği taşıdığını söylemek mümkündür.

Şekil 3.94 Kuruçeşme-Nedjib Bey Haritası-1918 [207]

Şekil 3.97'de 1880 tarihli, Şekil 3.98'de 19.yüzyıl sonu ve Şekil 3.99'da da 20. yüzyıl başına ait Arnavutköy semti fotoğrafları, Şekil 3.100'de ve Şekil 3.101'de 19 .yüzyıl sonu, Şekil 3.102'de ise 20. yüzyıl başına ait Kuruçeşme semti fotoğrafları görülmektedir.

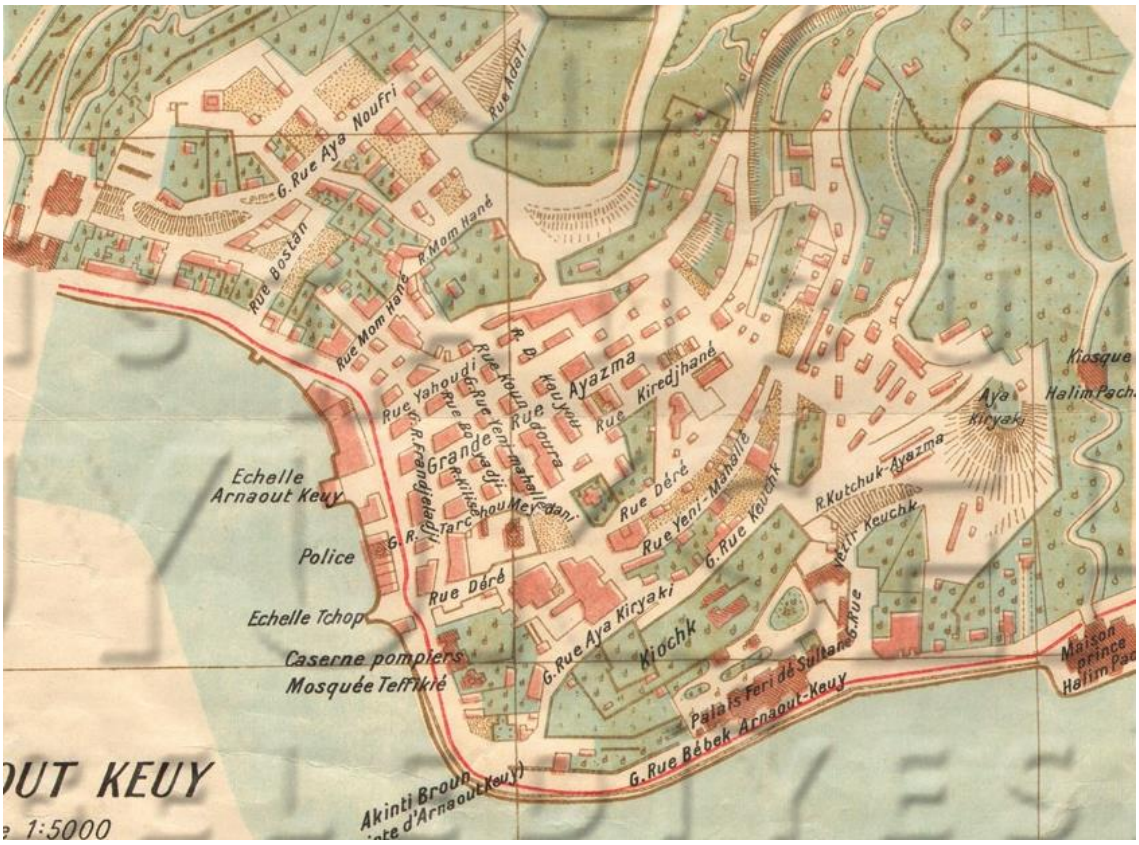

Şekil 3.95 Arnavutköy-Nedjib Bey Haritası-1918 [207]

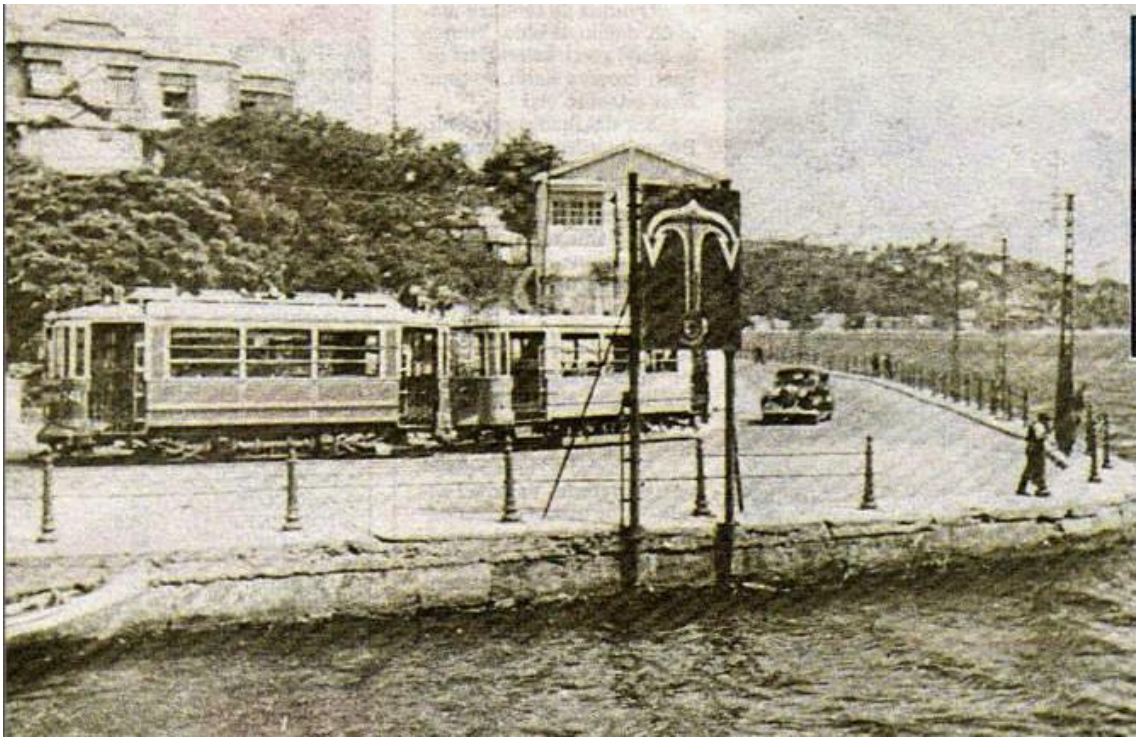

Şekil 3.96 Arnavutköy Akıntı Burnu tramvayı [232]

Şekil 3.97 Arnavutköy-1880'ler [239]

Şekil 3.98 Arnavutköy-19.yüzyıl sonu [239]

Şekil 3.99 Arnavutköy-20.yüzyıl başı [239]

Şekil 3.100 Kuruçeşme-19.yy sonu [239]

Şekil 3.101 Kuruçeşme-19.yüzyıl sonu [240]

Şekil 3.102 Kuruçeşme-20.yüzyıl başı [240]

Bebek semtinin, 1918 tarihli Nedjib Bey Haritası (Şekil 3.103) incelendiğinde, köy merkezi Kuruçeşme ve Arnavutköy'e göre daha seyrek bir yerleşmeye sahiptir. Bu semt, tramvay hattının son durağı olup, sürekli ikamet eden halka sahip olsa da 1918 tarihi için hala sayfiye bölgesi niteliğini devam ettirmektedir. Bebek'te ormanlık alanlar ve köşklerin koruları niteliğinde yeşil alanlar dikkat çekmektedir. Şekil 3.104'te 19. yüzyıl'ın ikinci yarısı, Şekil 3.105'te 1880'ler ve Şekil 3.106'da ise 19. yüzyıl sonuna ait Bebek semti fotoğrafları görülmektedir.

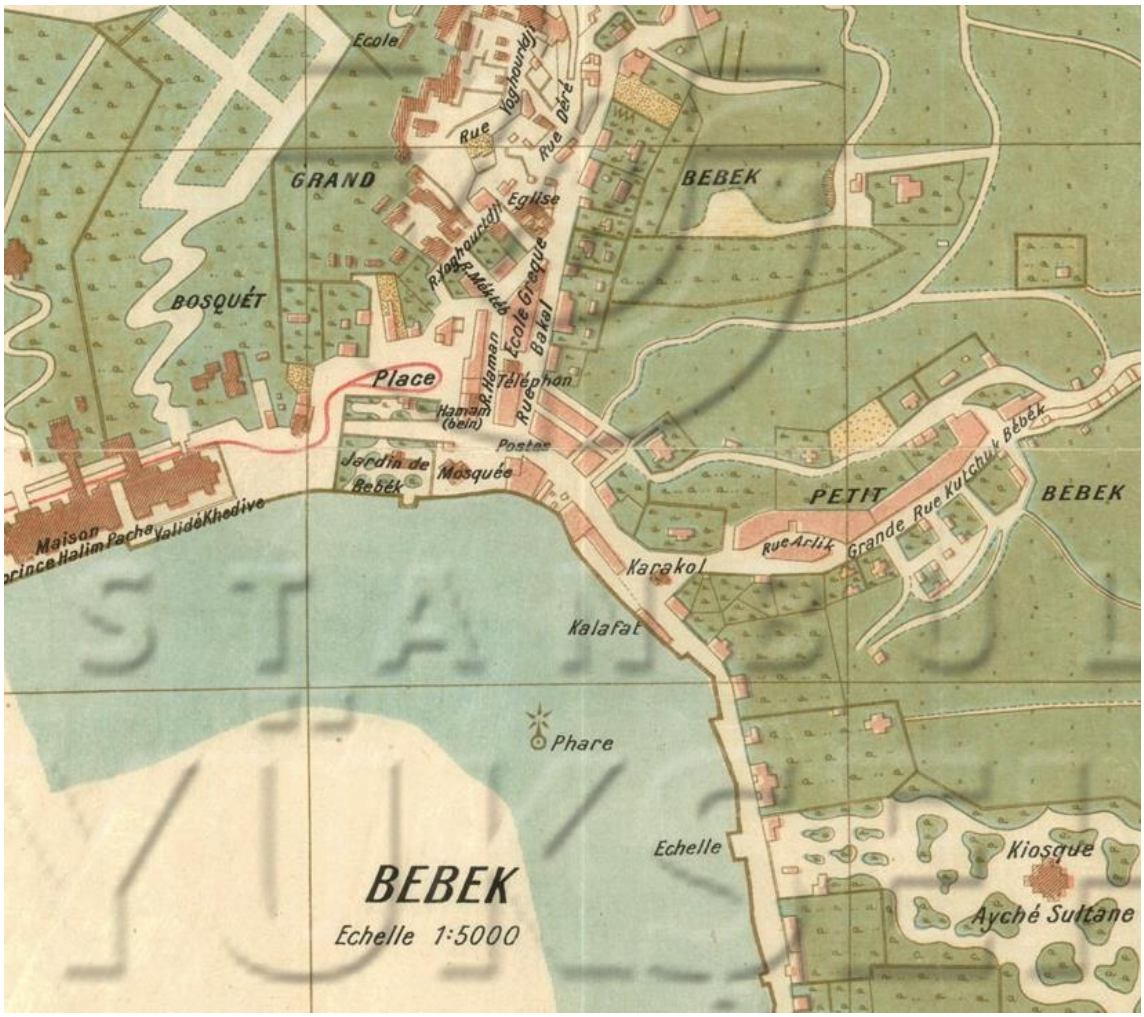

Şekil 3.103 Bebek-Nedjib Bey Haritası-1918 [207]

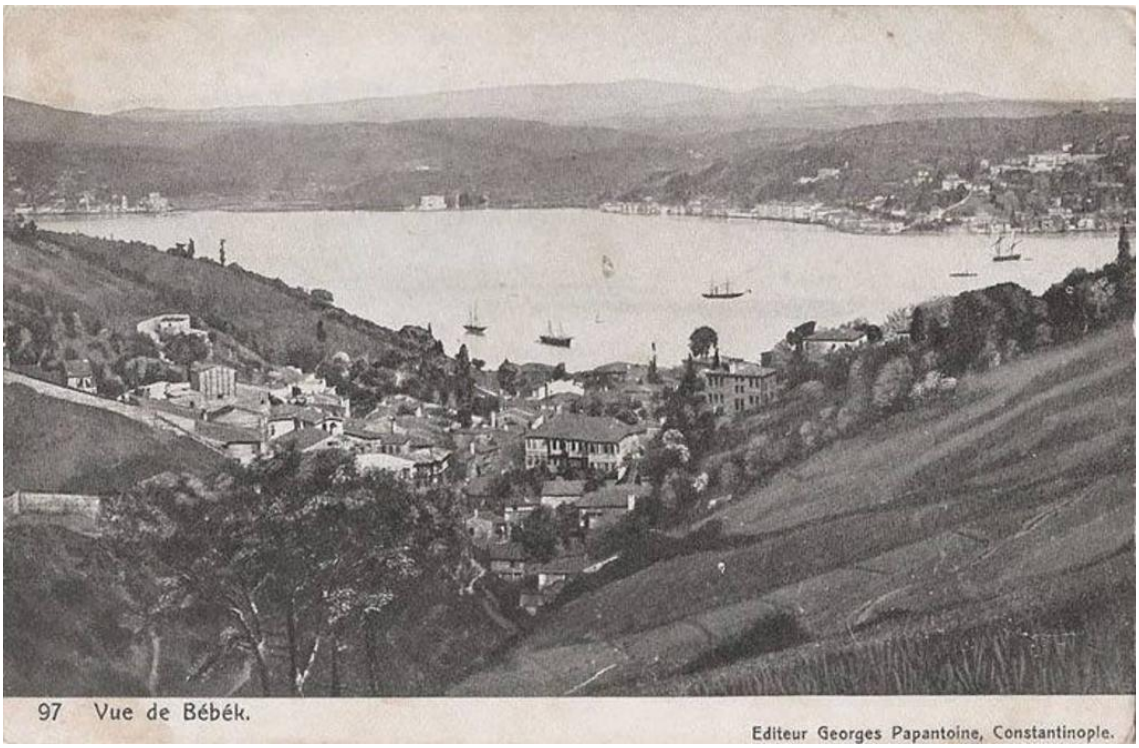

Şekil 3.104 Bebek-19.yüzyıl'ın ikinci yarısı [237]

Şekil 3.105 Bebek-1880'ler [237]

Şekil 3.106 Bebek-19.yüzyıl sonu [237]

Boğaziçi'nin güney bölümünde incelenen semtlerin değerlendirmesini ise şu şekilde yapılabilir. Beşiktaş ve Ortaköy semtleri sayfiye bölgesi olma niteliğini kaybederek, yaz-kış oturulan bölgelere dönüşmüştür. Kuruçeşme ve Arnavutköy semtleri, 1918 yılı itibariyle ulaşım olanaklarındaki gelişme göz önüne alındığında ulaşılabilirliklerinin artması ve yerleşme yoğunluğu da düşünülürse hem sayfiye bölgesi hem de sürekli oturulan ara dönem dediğimiz bir dönem içindedir. Bebek ise, bu tarihte hala sayfiye bölgesi olma niteliğini sürdürmektedir.

- **Anadolu Yakası Sahili**

Boğaziçi'nin Anadolu yakasında Beykoz ile Beylerbeyi arasındaki kıyı şeridinin 1851-1914 yılları arasındaki sayfiye bölgelerinin ikinci gelişim döneminde sayfiye bölgesi olarak kullanıldığı söylenebilir. Bu dönemde, Üsküdar yaz-kış oturulan en önemli yerleşim merkezidir. Beykoz ve Beylerbeyi arasındaki sahilde, Rumeli yakasında olduğu gibi kalıcı yerleşmelerin bulunduğu köy çekirdekleri gelişmiş, bu köy çekirdekleri arasında uzanan sahilde, lineer bir düzende uzanan yalıların oluşturduğu yerleşim yapısı dikkat çekmektedir (Şekil 105). Ancak Anadolu yakası sahilindeki yalılar, Rumeli

yakasında olduğu kadar yoğun değildir. Özellikle Paşabahçe, Kandilli, Kanlıca kıyılarında Anadolu yakasındaki diğer Boğaz köylerine göre yalı sayısı fazladır.

Şekil 3.107 Beykoz bölgesi-1894 [207]

Boğaziçi'nin Anadolu yakasındaki sayfiye bölgelerinin en önemlisi şüphesiz Göksu ve Küçüksu bölgesidir. Bu bölgeyi gösteren bu dönem içinde yapılmış en ayrıntılı harita, Anadoluhisarı'na ait Nedjib Bey Haritası'dır (Şekil 3.108). Anadoluhisarı merkezi, yoğun

bir yerleşme göstermektedir ancak, Anadolu yakasındaki bu önemli sayfiye bölgesinde, Tarabya, Büyükdere ve Yeniköy'den farklı olarak yapı adalarındaki yapılar bitişik nizamda değil, bahçeli köşkler biçiminde yapılmışlardır. Kıyıda bulunan yalılar arasında da bahçe niteliğinde boşluklar mevcuttur. Köy merkezinde kilise olmaması, bu bölgede Müslümanlar'ın kullanımı olduğunu göstermektedir. Önemli görülen konutlar, Esad Bey Yalısı ve Esad Bey Villası gibi isimlerle adlandırılmıştır. Kıyıdan sırtlara doğru çıkıldıkça, koru niteliğindeki yeşil alanların yanında tarım arazilerini de görmek mümkündür.

Küçüksu'yun denizle birleştiği yerde Küçüksu Kasrı görülmektedir. Kandilli kıyıdan içeride yoğun bir yerleşme olarak dikkat çeker. Kandilli'de de, Anadoluhisarı'nda olduğu gibi yerleşme, bitişik nizam olmayan birbirinden uzak köşklerden oluşmaktadır. Küçüksu ve Göksu çevresinde yapı olmaması bu alanların mesire niteliğiyle kullanımının devam ettiğini göstermektedir. Boğaz'ın Anadolu yakasında köy merkezindeki yapılaşmanın, Rumeli yakasındaki köyler gibi, bitişik nizamda olmama nedeni bu bölgelere rağbetin daha az olması nedeniyle, daha az yapı yapılmasıdır. Kaynaklarda yazan bu bilgiler, haritalardan okunan bilgilerle doğrulanmış olmaktadır. Şekil 3.109 ve Şekil 3.110'daki Anadoluhisarı fotoğraflarında görüldüğü gibi, yerleşme Anadoluhisarı köy merkezinde yoğunlaşmakta, kıyıdan tepelere doğru birbirinden uzak konumlanmış bahçeli köşkler görülmekle birlikte daha da yukarılarda herhangi bir yerleşme görülmemektedir. Tepelerin bir bölümü haritada da görüldüğü üzere ormanlık olmayan niteliksiz yeşil alandır. Anadoluhisarı, Kandilli, Göksu ve Küçüksu bölgesi 1918 yılında sayfiye bölgesi olma niteliğini devam ettirmektedir ayrıca İstanbullular tarafından hala rağbet gören bir mesire alanıdır. Şekil 3.110 ve Şekil 3.111'de Göksu çevresinin 19. yüzyıl'ın ikinci yarısındaki yerleşme yapısını gösteren fotoğrafları görülmektedir.

Şekil 3.108 Anadoluhisarı-Nedjib Bey Haritası- 1918 [207]

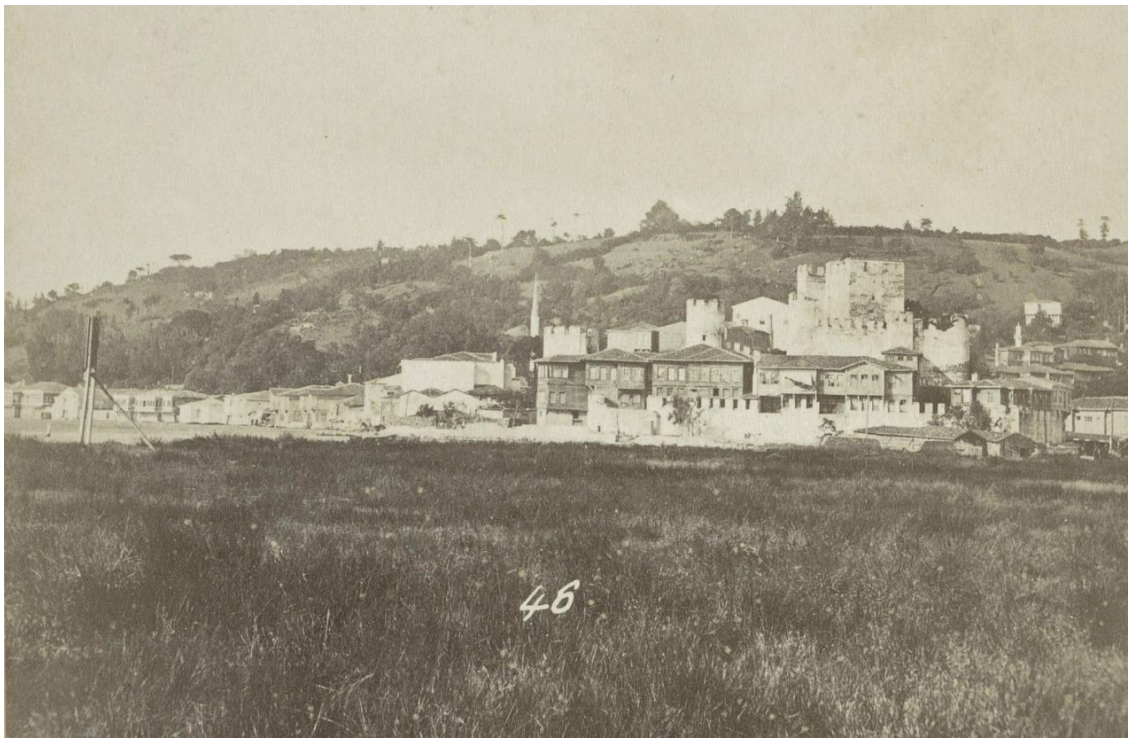

Şekil 3.109 Anadoluhisarı-1860 [232]

Şekil 3.110 Anadoluhisarı-1920 [232]

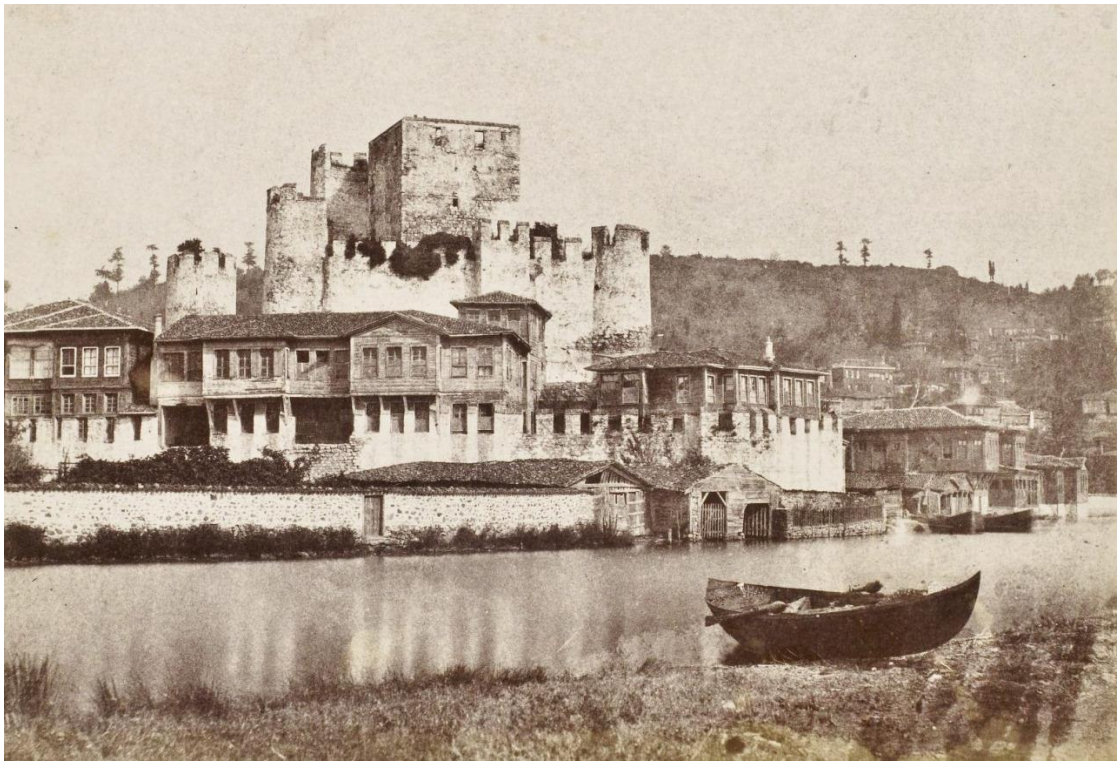

Şekil 3.111 Göksu-1865 [241]

Şekil 3.112 Göksu-19.yüzyıl'ın ikinci yarısı [241]

Şekil 3.113 ve Şekil 3.119 arasında Boğaz'ın Anadolu yakasında adını saydığımız diğer sayfiye semtleri olan Beykoz, Paşabahçe, Kandilli, Kanlıca ve Vaniköy'e ait olan 19. yüzyıl'ın ikinci yarısına ait fotoğraflar görülmektedir. Bu semtlerde, kıyıda yalıların oluşturduğu lineer yalı yerleşimleri dönem haritalarının yanında bu fotoğraflarda da izlenebilmektedir. Anadolu yakasında Boğaz'a bakan tepelerde, Rumeli yakasının aksine yapı ya hiç yoktur ya da yapı yoğunluğu çok azdır.

Şekil 3.113 Beykoz-1890 [237]

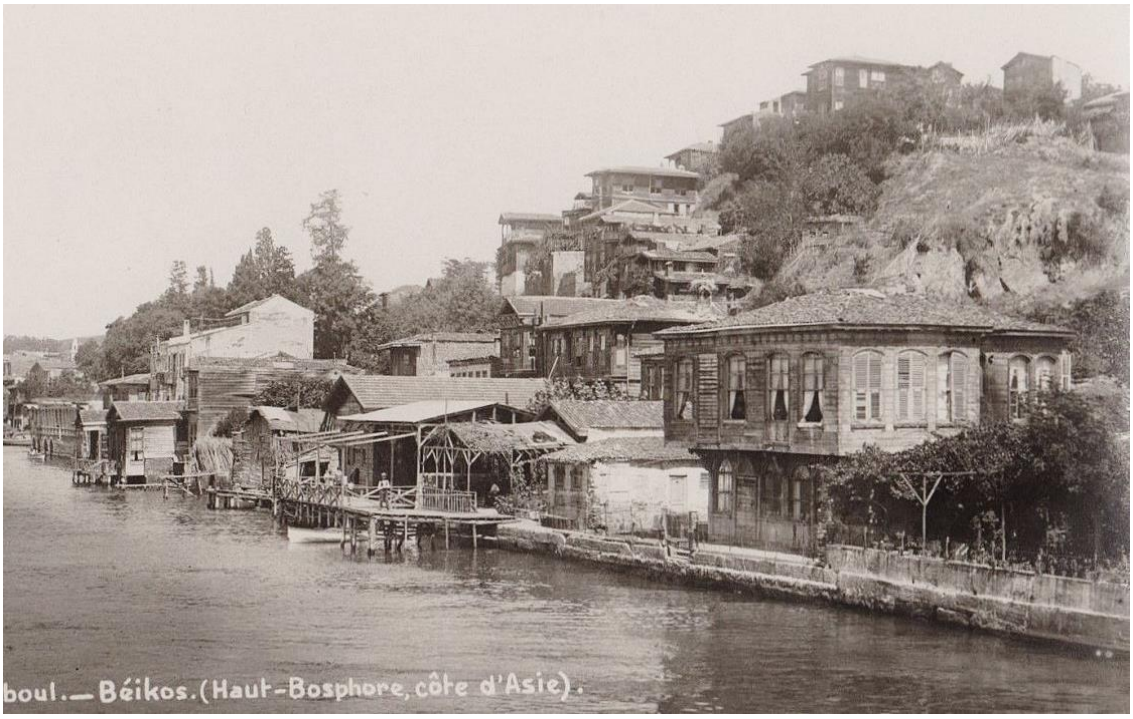

Şekil 3.114 Beykoz-20.yüzyıl başı [106]

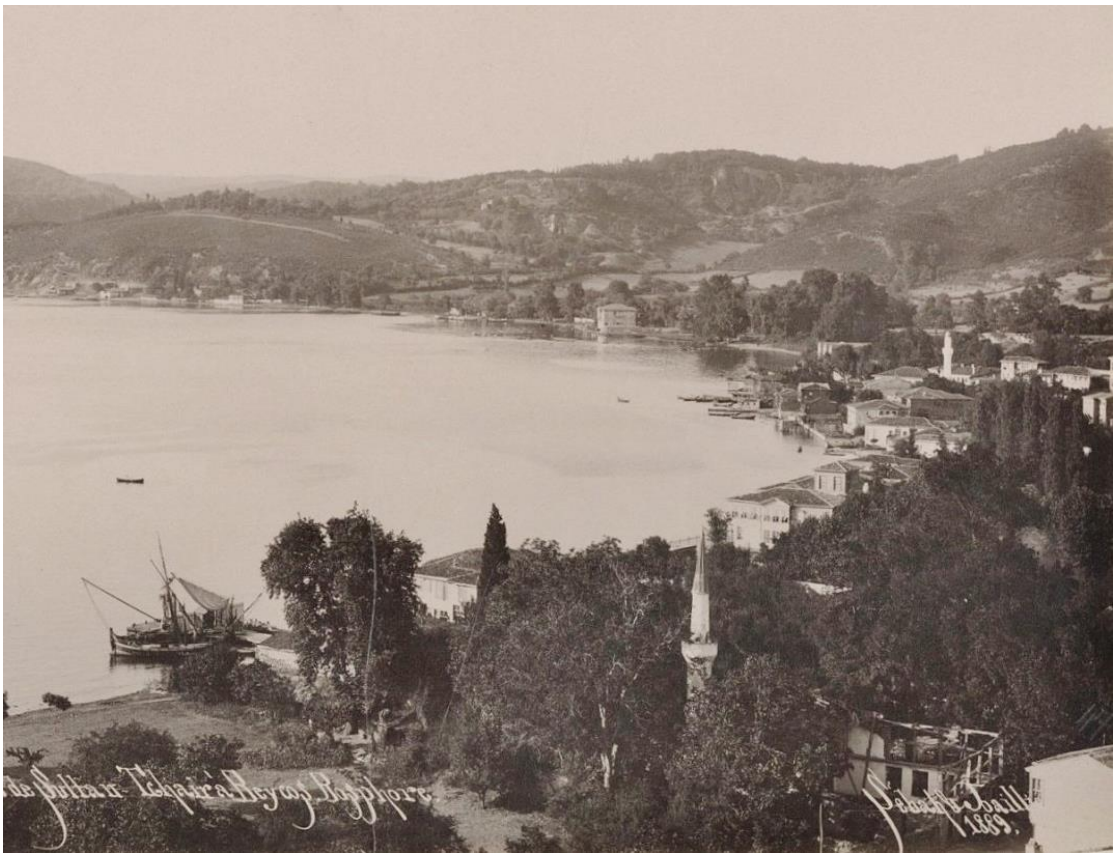

Şekil 3.115 Paşabahçe-19.yüzyıl sonu [237]

Şekil 3.116 Kandilli-1880'ler [232]

Şekil 3.117 Kanlıca-1893 [106]

Şekil 3.118 Vaniköy-20.yüzyıl başı [237]

Şekil 3.119 Vaniköy-1906 [106]

3.2.3 Üsküdar-Çamlıca Bölgesi

1851-1914 yılları arasında gelişimi incelenen Üsküdar bölgesi olarak genellediğimiz sayfiye bölgesi, Çamlıca, Altunizade, Bağlarbaşı, Kısıklı ve Bulgurlu semtlerini kapsamaktadır. Bu bölge benzer nitelikte bir gelişme sergilemiştir. Özellikle Çamlıca ve Kısıklı semtleri, 19.yüzyıl'ın ikinci yarısında Altunizade, Bağlarbaşı ve Bulgurlu'ya göre yerleşim olarak biraz daha ön plana çıkmışlardır.

II. Mahmut Dönemi'ne kadar bu bölge padişah ve saray çevresi tarafından avlanma ve mesire bölgesi olarak kullanılmış, II. Mahmut Dönemi'nde yapılan ıslahatlar sonucu şehir güvenliğinin sağlanması ve ulaşımda at ve öküz arabalarının kullanımının yaygınlaşmasıyla, bölge yerleşime açık bir hale gelmiştir. 19.yüzyıl'ın başlarından itibaren Osmanlı bürokratları ve Müslüman burjuvazisinin tercih ettiği bir sayfiye ve mesire yeri olan bölge, yerleşim olarak en önemli gelişimini 19.yüzyıl'ın ikinci yarısında göstermiştir.

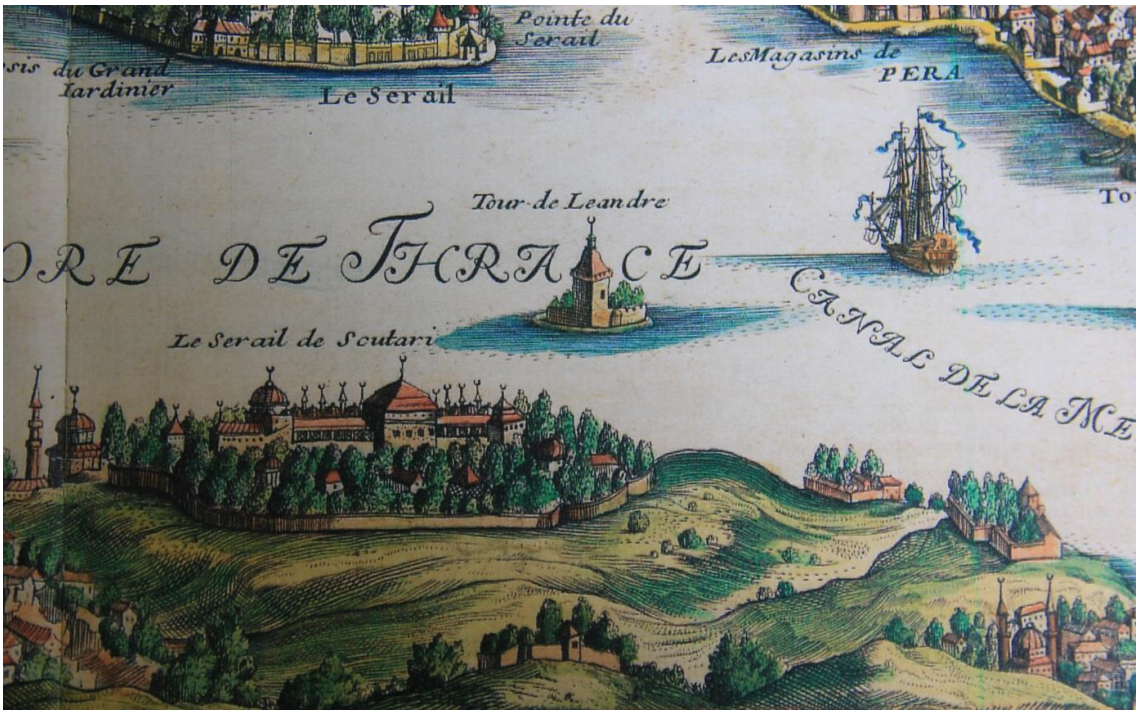

Şekil 3.120 Jean Baptist Liebaux Haritası-1705 [2]

Şekil 3.121 Johann Baptist Homann Haritası-1730 [2]

Çamlıca, Altunizade, Bağlarbaşı, Kısıklı ve Bulgurlu'dan oluşan Üsküdar'ın sayfiye bölgelerine ait ulaşılabilen ilk harita 1705 tarihli Liebaux Haritası'dır (Şekil 3.120). Bu haritada sadece Üsküdar Kavak Sarayı görülmekte, yakın çevredeki diğer alanlar kırsal nitelik taşımaktadır. 1730 Homann (Şekil 3.121) ve 1764 Von Reben Haritaları'nda (Şekil 3.122) söz konusu semtlerde hiçbir yerleşme görülmemekte, semtlerin kırsal niteliği

devam etmektedir. Yalnızca Von Reben Haritası'nda bölgenin geniş tarım alanlarıyla kaplı olduğunun gösterilmesi ilginçtir.

Şekil 3.122 Johann Baptist von Reben Haritası- 1764 [2]

Bölgeye ait 1786 Kauffer Haritası'nda (Şekil 3.123), Çamlıca, Altunizade ve Bağlarbaşı'nda yollar gösterilmiş ve yerleşme oluşmaya başlamıştır. Haritada görülen yapılar, aralarında geniş mesafeler bulunan köşk niteliğindeki yapılardır. Semtlerde bu yapılar haricinde 1786 yılında, mezarlık alanları ve tarım alanları mevcuttur.

Şekil 3.123 Kauffer Haritası-1786 [2]

Çamlıca, Bağlarbaşı, Altunizade, Kısıklı ve Bulgurlu'ya ait 1894 Haritası'nda (Şekil 3.124) geniş bahçeler içindeki köşklerden oluşan yerleşim oldukça gelişmiştir. Bulgurlu bölgesindeki yapı sayısı diğer semtlere göre daha azdır. Şekil 3.125'te görülen Bulgurlu'ya ait 1880 tarihli fotoğrafta, bu bölgenin haritada da gösterilen kırsal niteliği doğrulanmaktadır. Mevcut köşkler iki ya da üç katlı olup genellikle ahşaptan yapılmışlardır.

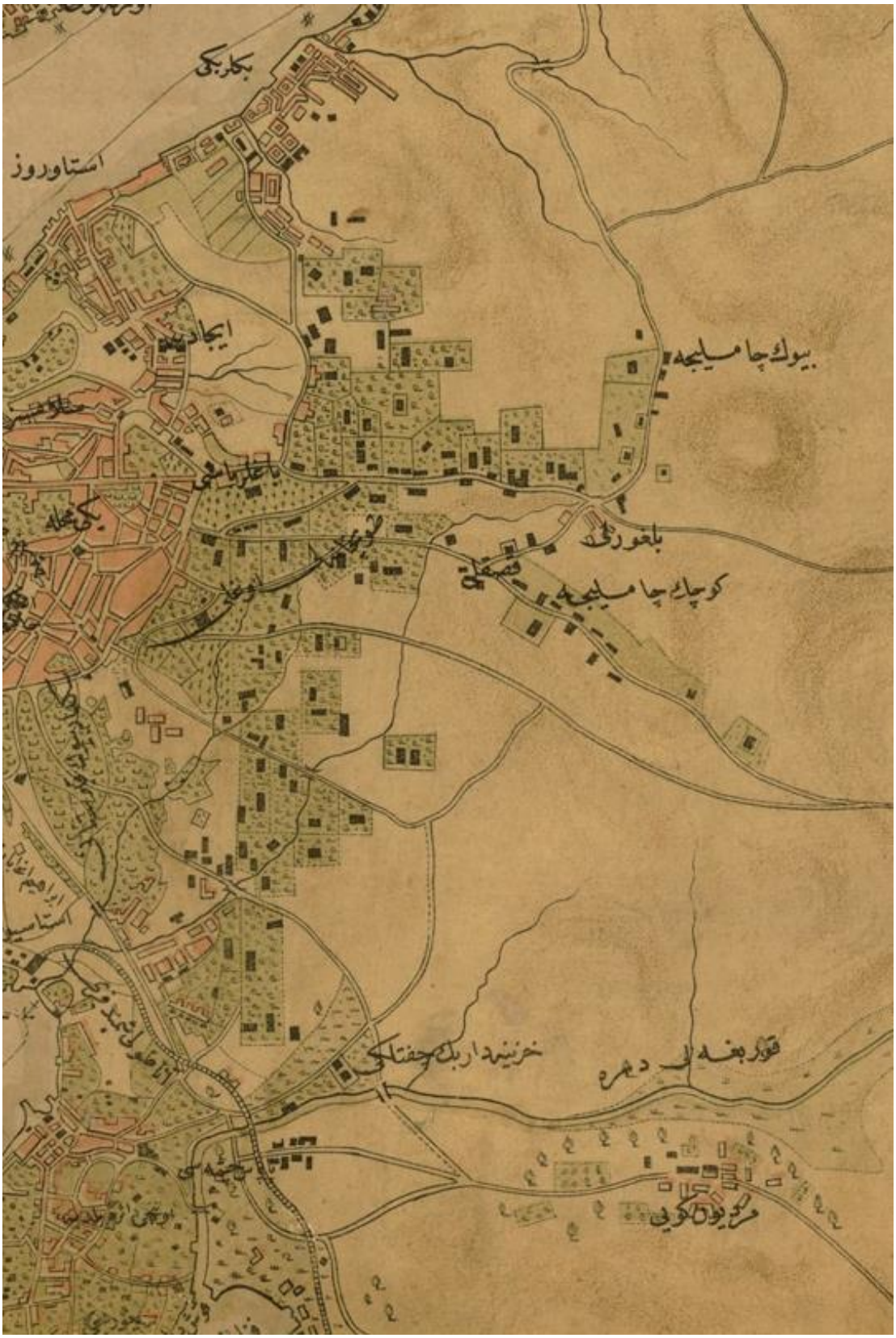

Şekil 3.124 1894 Haritası [207]

Şekil 3.125 Bulgurlu-1880 [232]

Şekil 3.126 Çamlıca-1910 [232]

Bölgenin 1909'a ait haritasında (Şekil 3.127) ahşap köşklerin sayısındaki artış dikkat çekmektedir. Bu köşklerin oluşturduğu 1910 tarihli Çamlıca yerleşmesi Şekil 3.126'daki fotoğrafta görülmektedir. Köşkler haritada da görüldüğü gibi birbirine uzak konumlanmış, bahçeler içinde ahşap, iki ya da üç katlıdır.

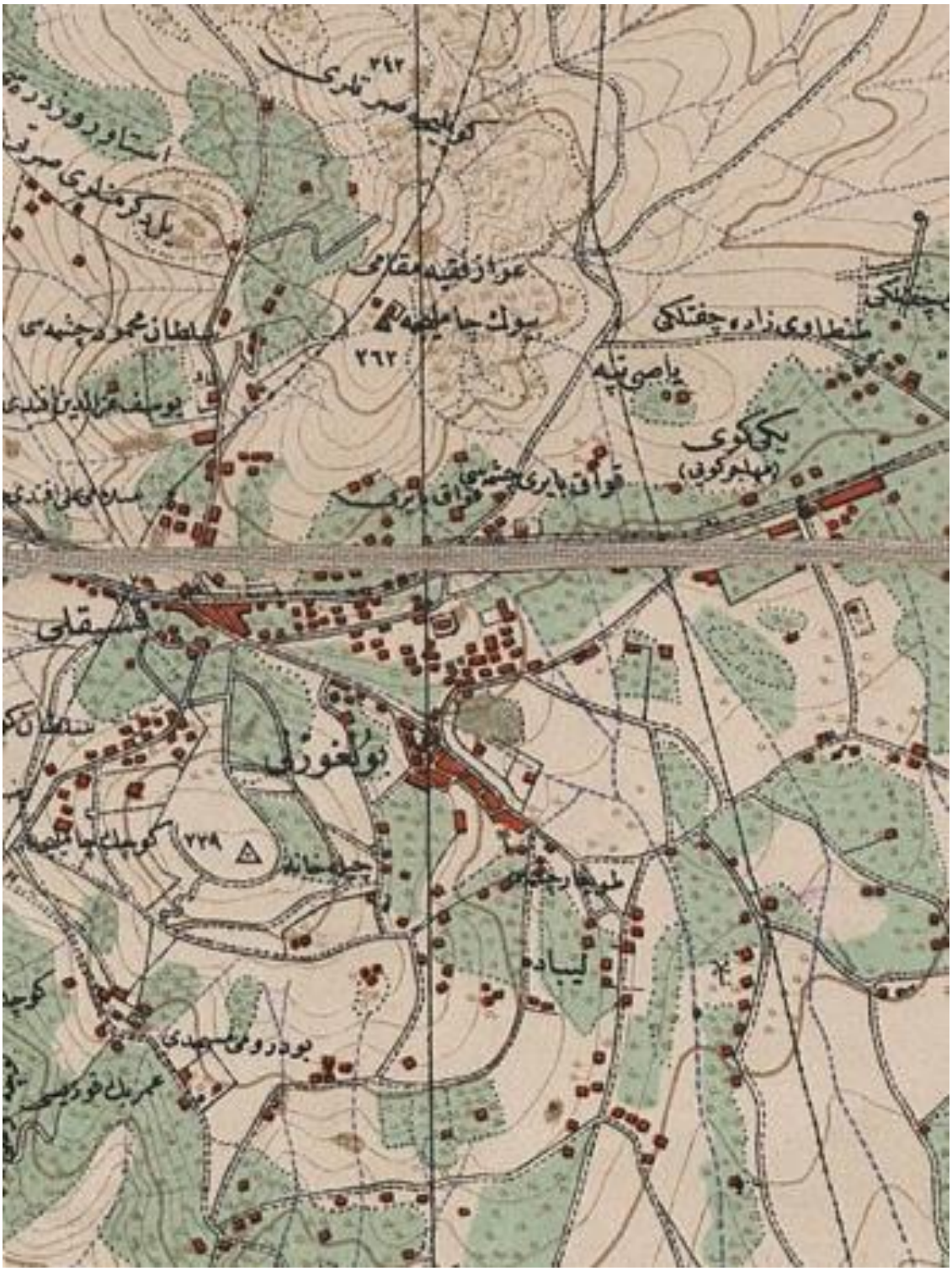

Şekil 3.127 Erkan-ı Harbiye Haritası-1909 [207]

Osmanlı Dönemi'nde varlıklı ailelerin ve saray mensuplarının sayfiye yeri olan Üsküdar Bölgesi, 1.Dünya Savaşı'ndan sonra ihmal edilmiş, Cumhuriyet'in ilk yıllarından sonra yeniden ilgi görmeye başlamıştır. 1927'de Üsküdar-Kısıklı-Alemdağ arasında tramvay hattı açılmasına karar verilmiş, 7 Haziran 1928'de tramvay seferleri başlamıştır. 1928'de bölgede tramvay hattının açılması bölgenin ulaşılabilirliğini arttırdığından, bu tarihlerden itibaren bölgenin sayfiye karakteri tam olarak bitmiş, banliyöleşme süreci başlamıştır. Bölgenin yapı yoğunluğundaki artış, Şekil 3.128'deki 1946 Hava Fotoğrafı ile, Şekil 3.129'daki 1966 Hava Fotoğrafı kıyaslandığında algılanabilmektedir.

Şekil 3.128 Üsküdar Bölgesi-1946 Hava Fotoğrafı [242]

1966'da tramvay hatları sökülmüş, 1970-1973 yılları arasında 1.Boğaz Köprüsü'nün Çevre Yolları'nın yapımı nedeniyle yapılan istimlakler sırasında pek çok tarihi yapı tahrip edilmiştir. Ayrıca daha sonraki dönemde Üsküdar'dan başlayıp Bağlarbaşı, Kısıklı, Çamlıca, Bulgurlu, Dudullu ve Sarıgazi'den geçip Alemdağ ve Şile'ye ulaşan yolun yapımı bölgenin kullanımının daha da artmasına ve yoğunlaşmasına neden olmuştur. 1980'lerin sonlarından itibaren sağlanan bu ulaşım kolaylığı sayesinde ofis ağırlıklı yeni bir yapılanma süreci başlamıştır. Bölgenin son 25 yılda yaşadığı yoğunlaşma da, Şekil

3.130’da görülen 1982 Hava Fotoğrafı ve Şekil 3.131’de görülen Günümüz Hava Fotoğrafı aracılığıyla izlenebilmektedir.

Şekil 3.129 Üsküdar Bölgesi-1966 Hava Fotoğrafı [242]

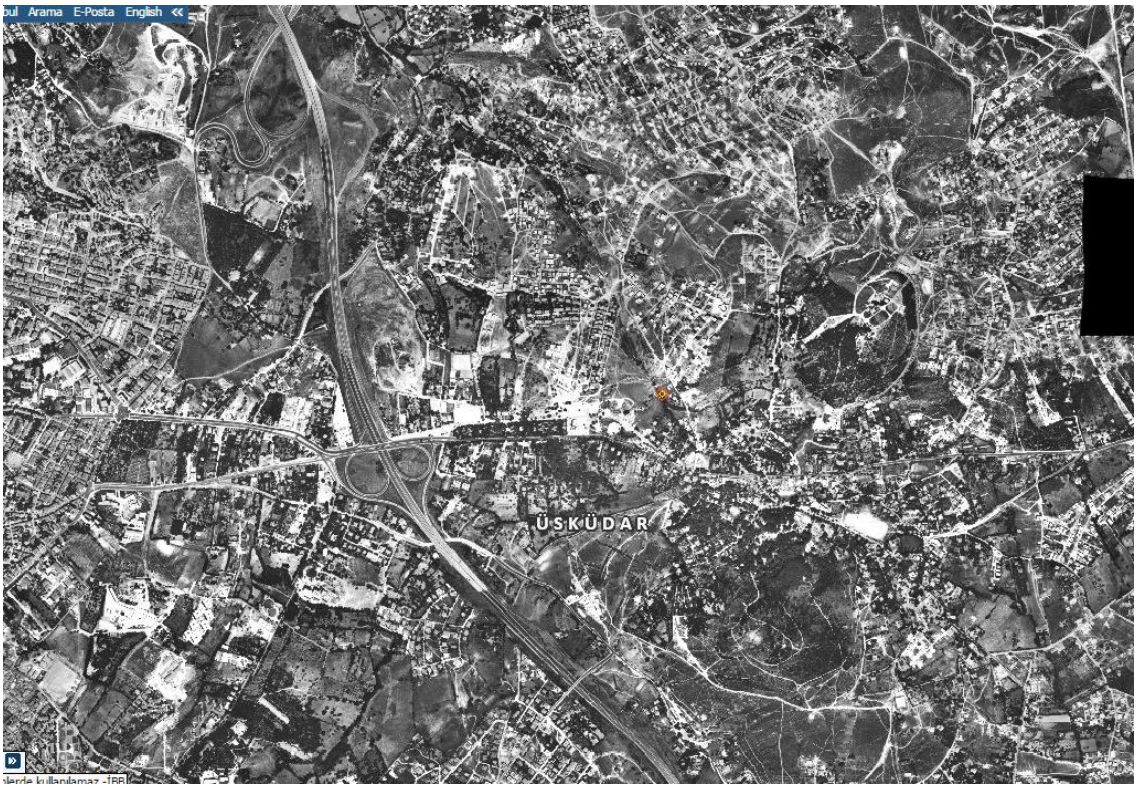

Şekil 3.130 Üsküdar Bölgesi-1982 Hava Fotoğrafı [242]

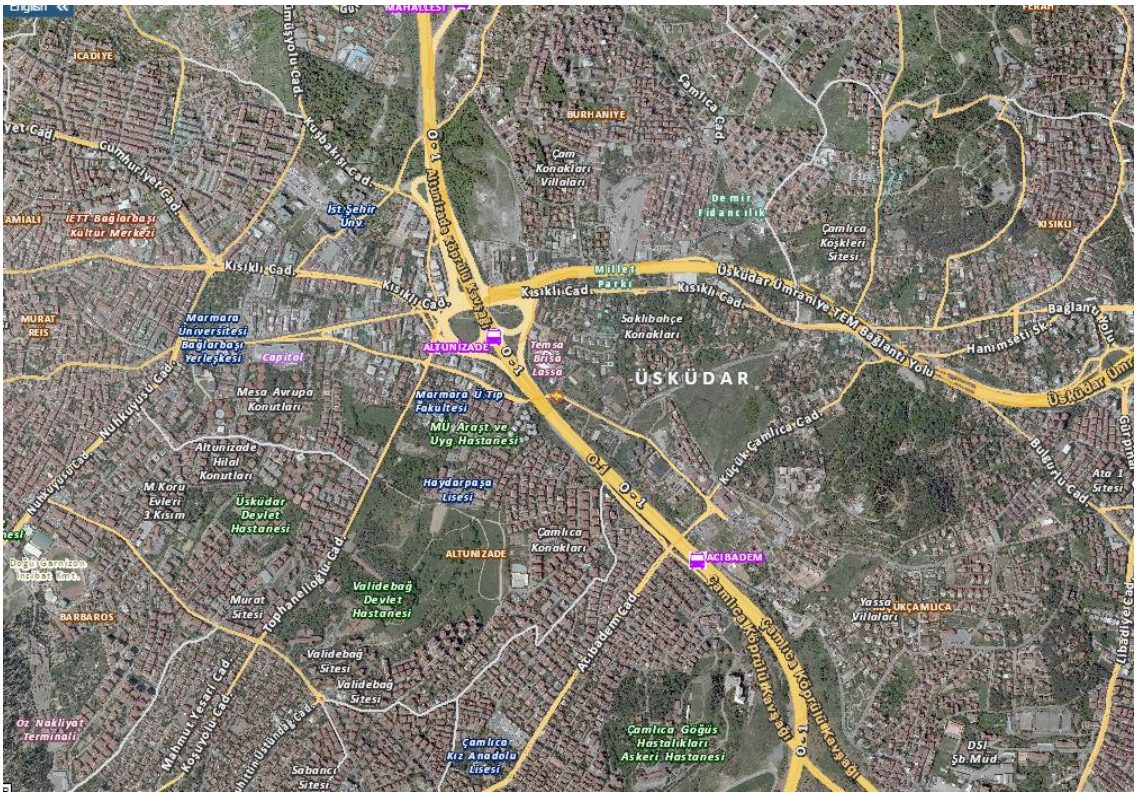

Şekil 3.131 Üsküdar Bölgesi-Günümüz Hava Fotoğrafı [242]

3.2.4 Kadıköy-Bostancı Bölgesi

İstanbul'un Kadıköy ilçesine bağlı sayfiye bölgeleri 19.yüzyıl'ın ikinci yarısında, Kadıköy-Kartal banliyö treninin açılmasından sonra, tren yolu çevresinde gelişmeye başlamış, köy çekirdekleri istasyon yapıları çevresinde oluştuktan sonra gelişmelerini tren yolundan Marmara Denizi'nin Anadolu kıyılarına doğru sürdürmüşlerdir. Kadıköy bölgesi olarak adlandırılan bölge, Moda, Fenerbahçe, Göztepe, Erenköy, Kızıltoprak, Caddebostan ve Bostancı semtlerini içermektedir.

19.yüzyıl'ın ortasına kadar söz konusu semtler bağlık bahçelik mesire alanları ya da kırsal alan görünümündedirler. Mevcut köy çekirdeklerinde de, birkaç Rum ve Ermeni balıkçı aileleri barınmaktadır.

Bölge, 1870'lerden itibaren, İstanbul'un zengin Levanten aileleri ve İstanbul'da çeşitli görevlerle veya iş için bulunan Belçikalı, Fransız, İngiliz, İtalyan ve Alman zenginlerin rağbet ettikleri bir yazlık olmaya başlamıştır. Bu aileler, bölgede çok büyük topraklar satın alıp, birkaç katlı ahşap veya kagir köşkler yaptırmışlarsa da yerleşme hala çok seyrektir. Buna ragmen Kadıköy bölgesi, artık padişah bahçesi değilse bile, doğal güzelliklerine, bağlarına, deniz manzarasına doyulmayan bir mesire olarak, tatil günlerinde ve yaz aylarında halkı kendine çekmeyi sürdürmüştür. Kadıköy bölgesinde Haydarpaşa-Pendik banliyö treninin hizmete girmesinden sonra, ulaşım sorununu da çözülmüştür. Bu bölgenin fiziksel görünümünün değişmesinin yanı sıra, bölgede yerleşimin başlaması açısından bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde, özellikle demiryolu çevresinde seyrek de olsa bahçe içinde bazı ahşap köşkler inşa edilmiştir. Bu yerleşme sürecinin ivme kazanması, saray çevresinden bazı paşaların ve diğer görevlilerin 1890'dan sonraki dönemde bölgede yaptırdıkları bahçe içindeki köşklerde yaşamaya başlamaları ile gerçekleşir. Saraydan oldukça uzak olan Suadiye'de yerleşme yönündeki eğilimin altında yatan en önemli etken, devlet büyüklerinin saray tarafından kontrol edilmekten ve jurnal tehlikesinden olabildiğince uzakta yaşamak arzusudur.

20.yüzyıl'ın başından itibaren Şirket-i Hayriye vapurlarının bölgeye sefere başlamasıyla ulaşım daha da kolaylaşmış, bostan ve bahçelerin yavaş yavaş yerleşim haline dönüşmeye başladıkları görülmüştür.

Moda, Fenerbahçe, Göztepe, Erenköy, Kızıltoprak, Caddebostan ve Bostancı semtlerine ait ulaşılan ilk harita, 1688 tarihli Coronelli Haritası'dır (Şekil 3.132). Bunu 1716 tarihli Liebaux Haritası (Şekil 3.133), 1730 tarihli Homann Haritası (Şekil 3.134) ve 1764 tarihli Von Reben Haritası (Şekil 3.135) izlemektedir. Ayrıca bir başka harita da Şekil 3.136'da görülen 18.yüzyıl'a ait haritadır. Tüm bu haritalardaki ortak özellik bölgenin genel olarak 18.yüzyıl'ın sonuna kadar kırsal nitelikte olduğunu göstermesidir. Bu haritalarda, Kadıköy merkezi Üsküdar'a göre daha büyük bir yerleşme olarak gösterilmiştir. Ayrıca Fenerbahçe Burnu'ndaki Fener haritalarda gösterilen ayrıntılardandır. Haritalarda bu dönemde Kadıköy merkez dışında, sadece Fenerbahçe civarında küçük bir köy yerleşmesi olduğu dikkat çekmektedir.

Şekil 3.132 Coronelli Haritası-1688 [2]

Şekil 3.133 Jean Baptist Liebaux Haritası-1705 [2]

Şekil 3.134 Johann Baptist Homann Haritası-1730 [2]

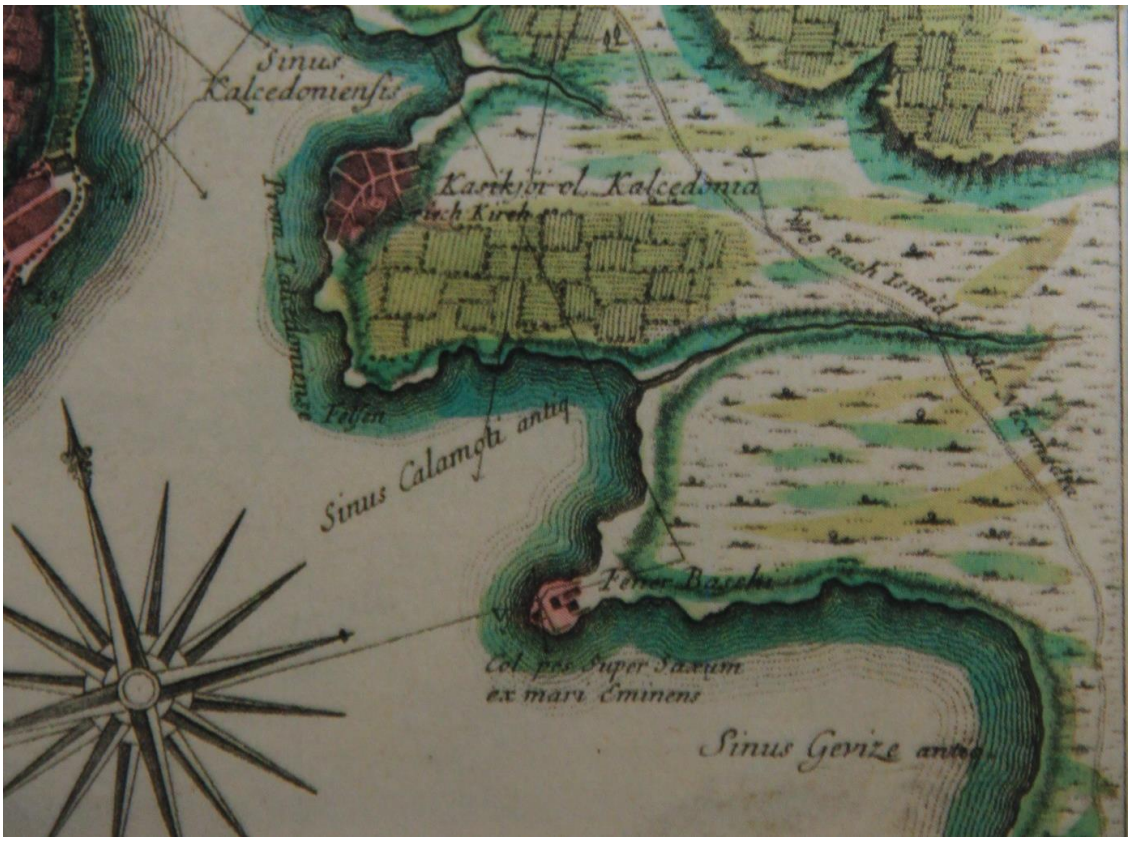

Şekil 3.135 Johann Baptist von Reben Haritası-1764 [2]

Şeklil 3.136 18.Yüzyıl haritası [2]

Bölgenin 1786 tarihli Kauffer Haritası'nda (Şekil 3.137) Moda Burnu ve Fenerbahçe Yarımadası'na ulaşım için kullanılan yollar belirtilmekte, Moda'da bağ alanları arasındaki altı adet küçük yapı dikkat çekmektedir. Bu yapıların kullanım amacı bilinmemekle birlikte, bölge geniş bağlık bir alan olarak betimlenmiştir.

Şekil 3.137 Kauffer Haritası, 1786 [2]

Kadıköy bölgesinin 1819 yılına ait Kauffer Haritası'nda (Şekil 3.138) aynı yerleşim yapısı devam etmektedir. Bu haritada Maltepe, Kartal ve Pendik küçük balıkçı köyleri olarak dikkat çekmektedir.

Şekil 3.138 Kauffer haritası-1819 [207]

1830 yılına ait, Artaria et Compagnie'in yaptığı Moda Haritası'nda (Şekil 3.139) 1819 yılına göre yerleşim biraz daha artmıştır. Ancak haritada yine geniş bağlık alanlar görülmeye devam etmektedir. Moda bu tarihlerde sayfiye bölgesi özelliği kazanmaya başlamıştır.

Şekil 3.139 Artaria et Compagnie Haritası-1830 [2]

1894 tarihli Kadıköy Haritası'nda (Şekil 3.140), Haydarpaşa-Pendik tren yolu harita üzerine işlenmiştir. Haritadan okunduğuna göre Moda bölgesinde yerleşim epeyce artmış, Fenerbahçe'ye doğru tren yolu çevresinde geniş bahçeler içinde köşkler inşa edilmeye başlamıştır. Şekil 3.141 ve Şekil 3.142'de 20.yüzyıl'ın başına ait Moda fotoğraflarında Moda Burnu'na ait yerleşim ve Moda deniz hamamları görülmektedir. Moda Burnu'ndaki birbirinden çok yakın olmayan bahçeler içindeki konutlar dikkat çekmektedir. Ayrıca Şekil 3.143'de Fenerbahçe'nin 20.yüzyıl başındaki kıyı şeridine ait bir fotoğraf görülmektedir.

Şekil 3.140 Kadıköy haritası-1894 [207]

Şekil 3.141 Moda sahili-20.yüzyıl Başı [106]

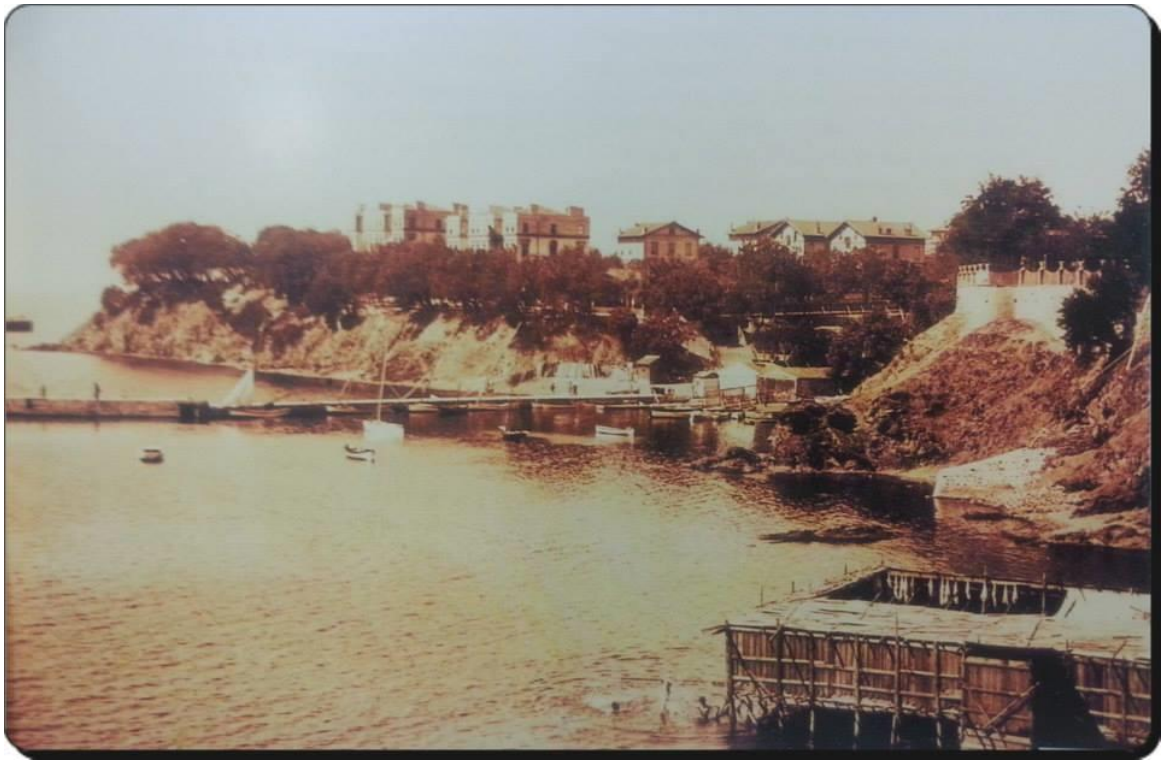

Şekil 3.142 Moda sahili-20.yüzyıl başı [106]

Şekil 3.143 Fenerbahçe-20.yüzyıl Başları [207]

Ayrıca Şekil 3.140'daki haritadada Kadıköy Kurbağalıdere çevresinde az sayıda da olsa sayfiye evleri bulunmaktadır. Bu evler Şekil 3.144'teki Kurbağalıdere fotoğrafında görüldüğü gibi bahçe içinde ahşap iki ya da üç katlı konutlardır. Şekil 3.145'deki Kurbağalıdere fotoğrafında ise dere boyunca yapılmış olan köşklerin sayısı arttığı görülmektedir. Ayrıca dere kıyısının konut olmayan bölgeleri halk tarafından mesire amaçlı olarak da kullanılmaktadır.

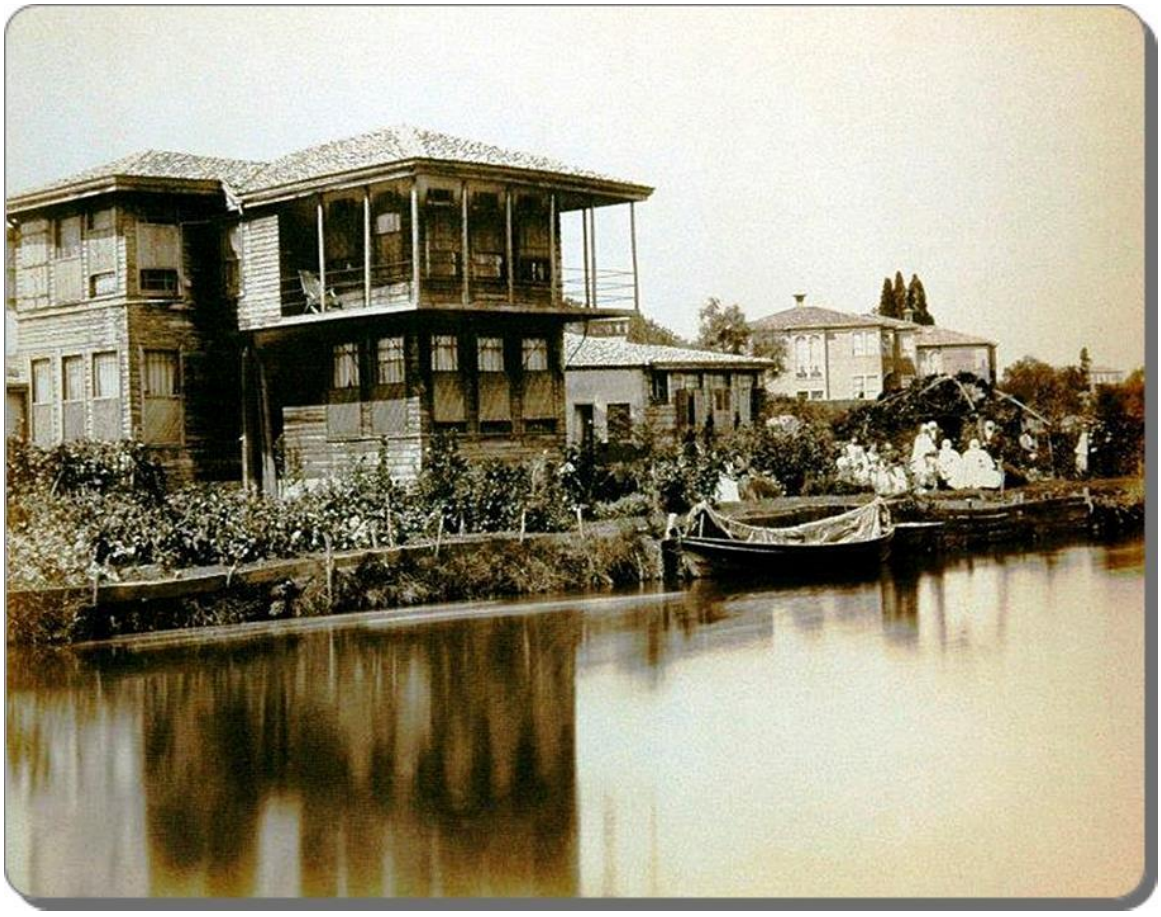

Şekil 3.144 Kurbağalıdere-1870 [106]

Şekil 3.145 Kurbağalıdere-1900 [106]

1909 tarihli Erkan-ı Harbiye tarafından yapılan haritanın Şekil 3.146'da gösterileninde tren yolu çevresindeki yerleşmelerden Caddebostan ve Göztepe bölgesi önemli yerleşmeler olarak dikkat çekmektedir. Bu semtlerin yerleşme yapısı, gerek deniz kıyısında, gerekse tren yolu çevresinde geniş bahçeler içinde bulunan köşk niteliğinde sayfiye amaçlı yapılardır. Bu yapılardan kıyıda bulunanlar, denizle ilişkileri bakımından Boğaziçi'ndeki yalı mimarisiyle benzerlikler göstermemektedir. Göztepe ve Caddebostan yerleşmelerinde ızgara planlı ve düzenli bir yerleşim anlayışı izlenmektedir. Bu bölgedeki sayfiye köşklerinin büyüklükleri de harita üzerindeki oranlara bakılırsa birbirine yakındır. Şekil 3.147'deki haritada da Bostancı yerleşmesine ait yerleşmenin detayı görülmektedir. Bostancı 1909 tarihinde, Göztepe ve Caddebostan kadar yoğun bir yerleşme değildir.

Şekil 3.146 Erkan-ı Harbiye Haritası-1909 [207]

1918 tarihli Moda bölgesine ait Nedjib Bey Haritası'nda (Şekil 3.148) Moda bölgesinde oldukça yoğun bir yerleşme yapısı vardır. Bu bölgedeki yapı adalarında bitişik nizamda bir yerleşme söz konusudur. Moda bölgesinin 1918 tarihli bu haritasında çok sayıda dini yapı ve azınlık okulunun bulunması bu bölgenin 1918 tarihinde sürekli kullanılan bir bölge olduğuna işaret etmektedir.

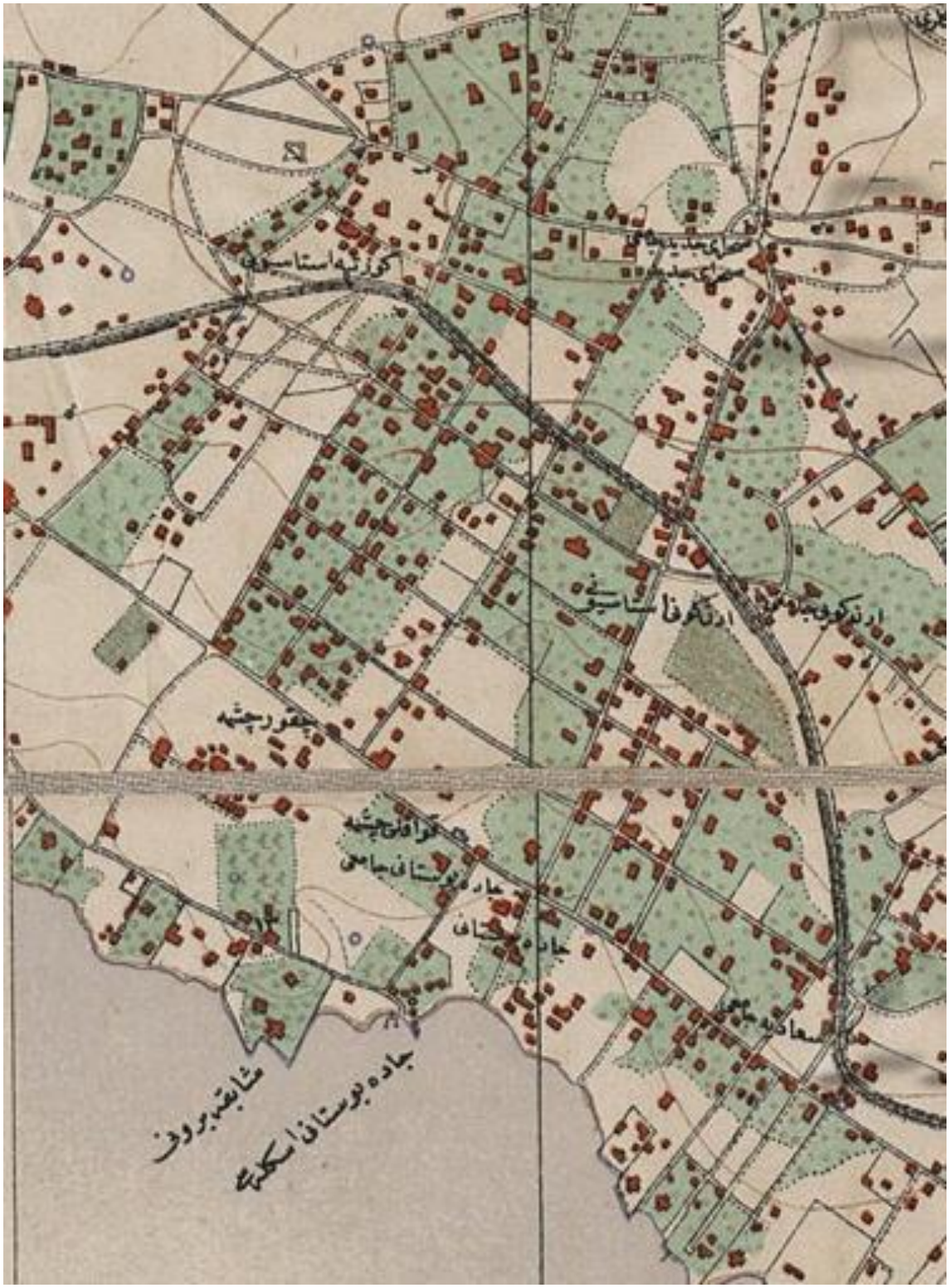

Şekil 3.147 Erkan-ı Harbiye Haritası-1909 [207]

Sonuç olarak denilebilir ki, Kadıköy bölgesi olarak adlandırılan Moda, Kızıltoprak, Erenköy, Göztepe, Caddebostan ve Bostancı semtlerinin, 1851-1918 dönemindeki gelişimleri incelendiğinde, bu bölgenin belirtilen dönemde önemli bir sayfiye yerleşmesi

olarak öne çıktığı görülmektedir. Haydarpaşa-Gebze banliyö treninin hizmete girmesinden sonra gelişmeye başlayan bölgede, 1918 tarihi itibariyle Moda haricinde belirtilen diğer tüm semtler sayfiye bölgesi niteliği taşımaktadır. Moda ise, Kadıköy'e en yakın semt olması ve ulaşımı en kolay semt olması nedeniyle, 1918 tarihinde yaz-kış oturulan bir bölgeye dönüşmüştür.

Şekil 3.148 Moda-Nedjib Bey Haritası-1918 [207]

3.2.5 Yeşilköy-Bakırköy Bölgesi

Osmanlılar'ın Bakırköy'e yerleşmesi 17.yüzyıl'ın başlarına rastlamaktadır. Bakırköy'ün adı, o dönemden sonra adı Makri Köy olmuş, bu ad 1925'e kadar kullanılmış, 1925'te yer adları Türkçeleştirilirken Bakırköy'e çevrilmiştir. 1870'li yıllarda tren yolunun Bakırköy'den geçmesiyle, o zamana kadar şehre iki-üç saat süren Makriköy'ün ulaşımının kolaylaşması, semte daha fazla nüfus çekmiştir. Semtin keşfedilip, moda olmaya başlamasıyla Osmanlı seçkinleri, yüksek memurlar, aydınlar yanında yabancı misyonlardan Levantenler de Bakırköy'de köşkler yaptırmışlardır [243].

Bu bölgedeki bir diğer önemli sayfiye yerleşmesi olan Yeşilköy'ün eski adı Ayastefanos'tur. 19.yüzyıl'ın ikinci yarısına kadar, zaman zaman mesirelerine gelinen ve oldukça uzak sayılan bir köy olan Ayastefanos, bu yüzyılın ortalarından itibaren canlanmaya başlamıştır. 1852 başlarında Eminönü'nden Yeşilköy'e vapur seferleri konmuş (Şekil 3.149), 1870'de tren işlemeye başlamıştır. Ayastefanos'a yerleşenlerin sayısı artarken, buraya günübirlik eğlenmeye ve dinlenmeye gelenlerin sayısında da artış olmuştur.

Yeşilköy'ün gayrimüslim, özellikle de Rumlar'ın yoğun yaşadığı bir yerleşme olması fiziksel çevreyi, konut ve yerleşme düzenini etkilemiştir. Yeşilköy'de, semtin sadece yeni kurulan mahallelerinde değil, diğer kesimlerinde de çoğunlukla birbirine dik ve paralel sokaklar görülür.

Bakırköy ve Yeşilköy yerleşmelerine ait ulaşılabilen ilk harita 1909 Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Haritası'dır (Şekil 3.150). Bu haritaya göre, Bakırköy yerleşmesinde kıyıyla demiryolu arasında kalan alanda yoğun bir yapılaşma ve demiryolunun üstündeki alanda yeni oluşmaya başlayan bir yerleşme söz konusudur. Yerleşme olan yapı adaları haritada kırmızı renkle ifade edilmiştir. 1909 haritası ve Şekil 3.151'de görülen Bakırköy fotoğrafı birlikte değerlendirildiğinde Bakırköy'de yerleşim bulunan yapı adalarında, yapılar ahşap, iki ya da üç katlı ve bitişik nizamda yapılmışlardır. Demiryolunun üst kısmında yeni gelişmeye başlayan yapı adalarında da yerleşme yine bitişik nizam olarak gelişmeye devam etmektedir. Bakırköy'de yapıların bitişik nizam olarak yapılması, büyük ihtimalle bölgede konuta olan talebin fazla olmasından kaynaklanmaktadır.

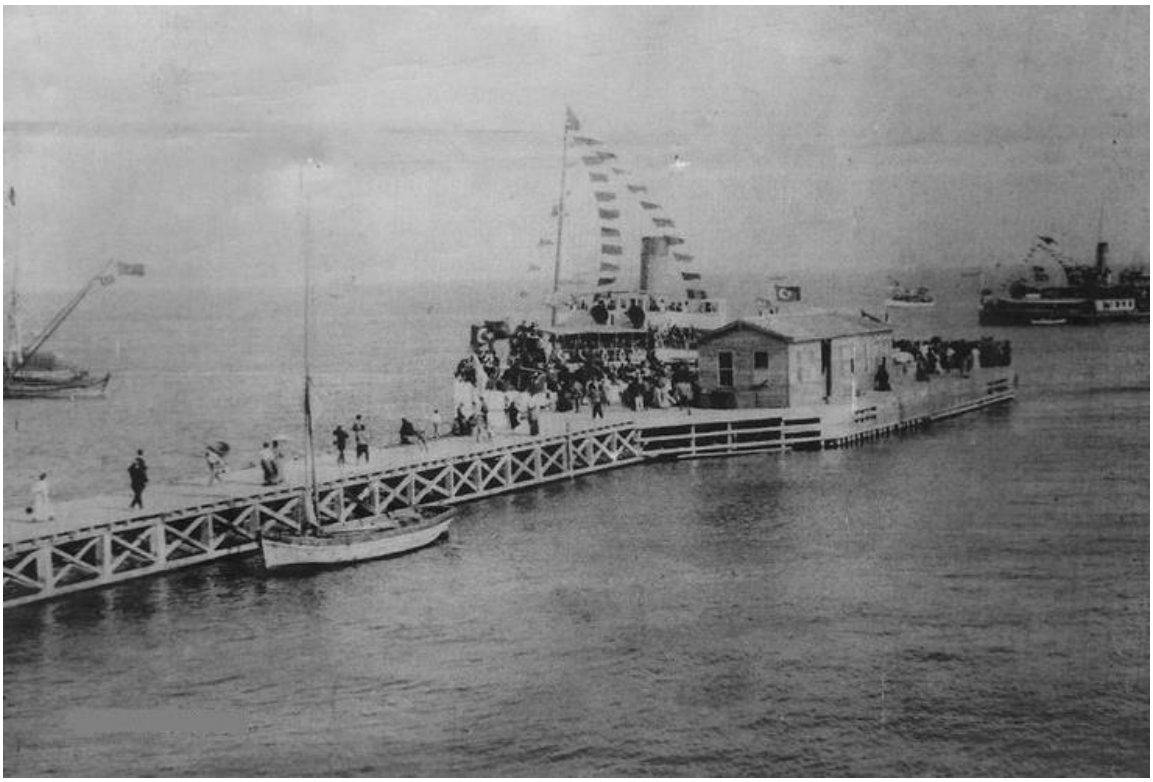

Şekil 3.149 Yeşilköy İskelesi [106]

Şekil 3.150 Bakırköy- Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Haritası-1909 [207]

Şekil 3.151 Bakırköy-1910 [106]

1918 tarihli, Bakırköy bölgesine ait Nedjib Bey Haritası'nda (Şekil 3.152) ise aradan geçen 10 yıllık süreçte çok fazla bir değişiklik görülmemektedir. Tren yoluyla kıyı arasında yerleşme yine yoğundur. Tren yolunun üst bölümünde yeni oluşmaya başlayan yerleşmenin yanında yeşil alan olarak, bağ ve bostan alanları ile birkaç bahçe içinde köşk yapısı ile iki gazino dikkat çekmektedir. Tren yolunun üst kısmında oluşan yerleşmede birbirine uzak bahçeler içinde yapılan köşklerin yanı sıra, bitişik nizamda yapılaşan yapı adaları, tren yolunun alt bölümündeki yerleşmeyle aynı niteliktedir. Nedjib Bey Haritası'nda yapıların malzemeleriyle ilgili bilgi olmamasına rağmen geçen on yıllık süreçte yapım sisteminde büyük değişimler olmayacağı dikkate alınarak, yapıların bitişik nizamda yapılmış iki ya da üç katlı ahşap yapılar olduğu söylenebilir.

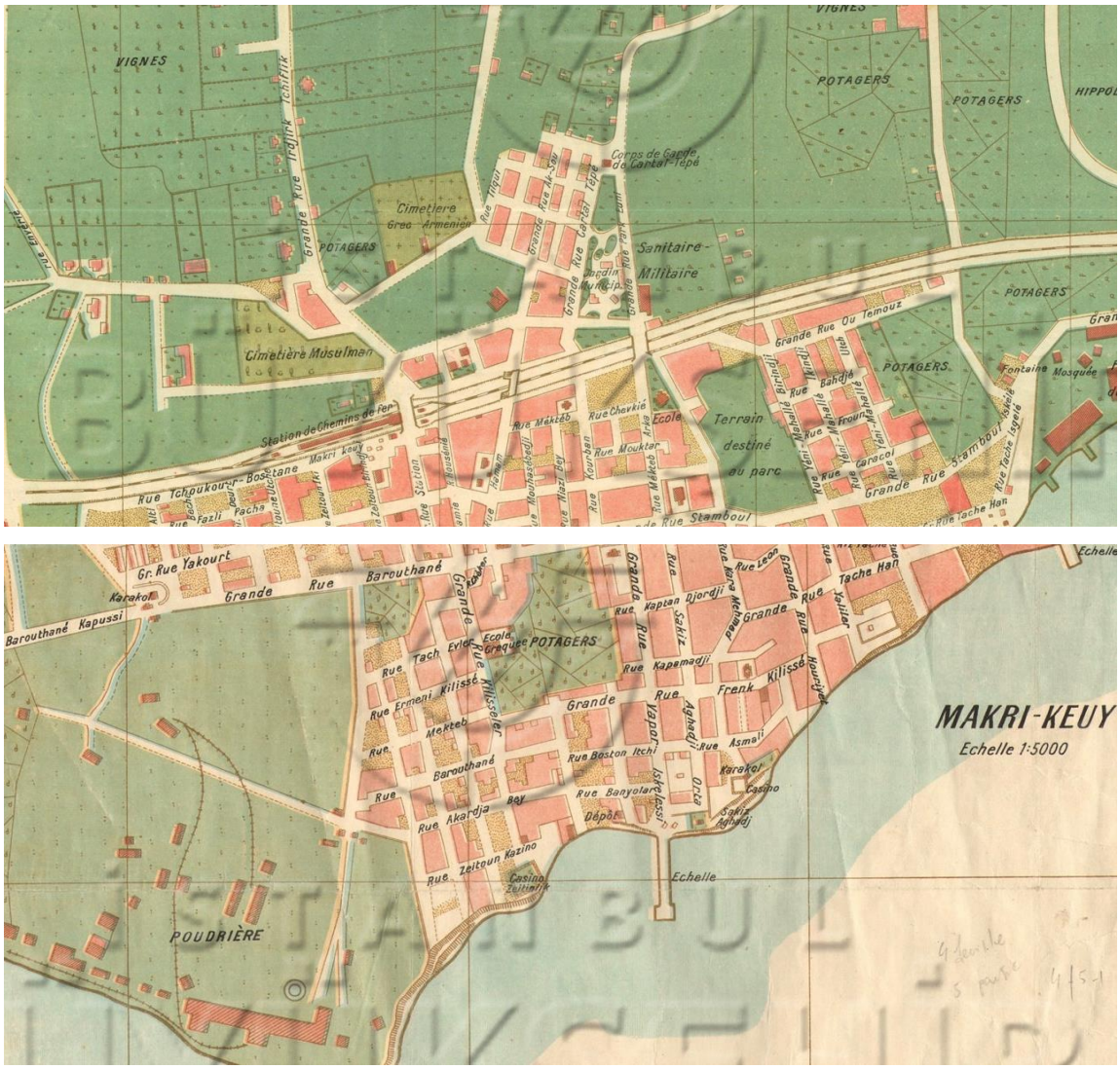

Şekil 3.152 Bakırköy- Nedjib Bey Haritası- 1918 [207]

Yeşilköy bölgesinin 1909 tarihli haritasında (Şekil 3.153), Bakırköy'e göre yerleşim daha seyrektir. Bakırköy'ün bitişik nizam yapılarının yanında, Yeşilköy merkezinde bahçeler içinde ahşap köşklerin varlığı harita üzerinden okunabilmektedir. Yerleşim tren yoluyla deniz arasındaki alanda sınırlıdır. Bu haritada yeşil ile belirtilen bağ alanları ilginçtir. Tren yolunun üst bölümüne doğru Yeşilköy'ün gelişememesinin nedeni bu bölgenin askeri bölge olmasıdır. Ancak Bakırköy ve Yeşilköy bölgelerinin 1909 tarihli haritaları kıyaslandığında Yeşilköy bölgesine ilginin, şehir merkezine daha uzak olması sebebiyle daha az olduğu anlaşılmaktadır. Şekil 3.154 ve Şekil 3.155'te görülen 20.yüzyıl başına ait Yeşilköy fotoğraflarında, kıyıda yerleşimin talep nedeniyle birbirine yakın konutlardan oluştuğu gözlemlenmektedir. Yeşilköy'ün kıyı yerleşim yapısı olarak aynı dönemde, kıyıdaki yürüyüş yolu ve deniz hamamlarıyla Büyükdere'ye benzemesi dikkat çekicidir.

Şekil 3.153 Yeşilköy-Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Haritası-1909 [207]

Şekil 3.154 Yeşilköy-1877 [106]

Şekil 3.155 Yeşilköy-1910 [106]

1918 Nedjib Bey Haritası'nda (Şekil 3.156) Yeşilköy yerleşme olarak on yıl önceki yapısını korumaktadır. Tren yolunun üst bölümünde daha önce de belirtildiği gibi bu bölgenin askeri alan olması nedeniyle hiçbir yapılaşma yoktur. Yeşilköy'ün merkezinde yerleşime açılmış ancak henüz yapı yapılmamış parseller sarı renkle ifade edilmiştir. 1918 Nedjib Bey Haritası'ndan da daha iyi okunabildiği üzere, aynı dönemde Bakırköy'e göre bu bölgeye olan talep kesin olarak daha azdır. Bu durum, yapılaşmaya açılmış ve henüz yapı yapılmamış yapı adalarından çok daha iyi anlaşılmaktadır. Ayrıca yerleşim karakteri, Bakırköy'ün aksine bitişik nizam değil, bahçe içinde ahşap konutlardan oluşmakta olup çok daha seyrektir.

Şekil 3.156 Yeşilköy-Nedjib Bey Haritası-1918 [207]

Sonuç olarak Bakırköy ve Yeşilköy bölgesi de yerleşimin tren yolu çevresinde gelişmesi açısından Kadıköy bölgesiyle benzerlikler göstermektedir. Yerleşme yapısı özellikle Yeşilköy bölgesinde, geniş bahçeler içinde ahşap köşk yapılarından oluşmaktadır. 1909 ve 1918 tarihli Bakırköy haritalarından bu yerleşme yapısı okunamamaktadır. Muhtemelen Bakırköy, 1908 tarihinden daha önce yerleşme olarak büyümeye ve yoğunlaşmaya başlamıştır. Haritalardaki ve fotoğraflardaki veriler doğrultusunda Yeşilköy ve Bakırköy bölgelerinin 1918 tarihi itibariyle sayfiye bölgesi niteliklerini koruduklarını söylenebilir. Aslında bu tarihte, Bakırköy bölgesindeki yerleşmenin yoğunluğu kafa karıştırıcı olabilmektedir. Ancak Bakırköy bölgesinde bu tarihte, Moda bölgesinden farklı olarak okul yapılarının yoğun olmaması bu bölgenin sayfiye karakterine işaret etmektedir.

3.2.6 Adalar Bölgesi

Adalar bölgesi, 1851'de Şirket-i Hayriye'nin kurulması ve bu bölgeye seferlere başlamasıyla sayfiye bölgesi olarak önem kazanmaya başlamış, bu niteliğini de o günden başlayarak günümüze kadar sürdürmüştür. Adalar bölgesi başlığıyla belirtilen yerler, Büyükada, Heybeliada, Kınalıada ve Burgazada'dır.

19.yüzyıl ortalarına özellikle de Kırım Savaşı'na kadar ulaşım zorluğu nedeniyle, Adalar'da büyük bir yerleşme olmadığı görülmektedir. Kentin sayfiyesi Boğaziçi'dir. Fakat özellikle, II. Abdülhamit döneminde, Büyükada ve Heybeliada azınlıkların, özellikle Rumlar'ın ve Museviler'in sayfiyesi olmuş, Osmanlı yüksek sosyetesi de yüzyıl sonlarına doğru buna katılarak Boğaziçi ve Erenköy gibi semtlerle aynı nitelikte, bahçeli bir yerleşme düzeni kurmuşlar, oteller, pansiyonlar, özellikle gayrimüslimlerin tercih ettikleri Batı'yı buraya taşımışlardır [244].

Evliya Çelebi'ye göre 17. yüzyıl ortalarında adaların üzerinde yüz-iki yüz haneli bağlık bahçelik köyler, köy sakinleri arasında zengin Rum balıkçı reisleri vardır. 16. yüzyıl'a ait sevahatnamelerde Büyükada'da Prinkipo ve Kariye olmak üzere iki balıkçı köyünün, Kınalıada'nın doğusunda bir küçük köyün, Heybeliada'da daha çok manastırların eki gibi görünen küçük köy yerleşmelerinin bulunduğundan söz edilir. İki yüzyıl kadar sonra ise bu köylerden bir bölümünün, örneğin Kariye'nin ve Kınalıada'nın doğusundaki yerleşmenin harap durumda olduğu, buna karşılık yeni yerleşmelerin oluştuğu bilinmektedir. Görünen o ki, Adalar, 18. yüzyıl sonlarına gelene kadar, savaş ve korsan talanlarına, donanma tayfalarına veya yeniçerilerin zorbalıklarına, devlet müsaderelerine, zorunlu güçlere veya iskâna sahne olmuş; yerleşim yapıları sürekli değişmiştir [101].

Önce Fransızlar, daha sonra İngilizler olmak üzere Batılılar'ın gezi, ticaret, yazlık gibi amaçlarla Adalar'a gelmelerinin, yaşamın değişmeye, canlanmaya başlamasının tarihi ancak 18. yüzyıl sonlarına kadar gider. 19. yüzyıl'ın ikinci yarısında Ege'deki adalardan İstanbul adalarına doğru bir göç hareketi görülmüş, özellikle balıkçılar adalara yerleşmişlerdir. Kınalıada'ya Ermeni cemaatinin yığınsal şekilde yerleşmesi de yine 19.yüzyıl'dadır [168].

Bizans Dönemi'nden beri birer sürgün, sığınma, çile doldurma ve manastır bölgesi olan adaların aynı zamanda tedavi, dinlenme ve eğlence yeri olarak da ün kazanmaları; sürekli ve yazlık nüfuslarının hızlı artış göstermesi için, 19. yüzyıl'ın ortalarına, Adalar'a düzenli vapur seferlerinin başlamasına kadar beklemek gerekecektir. 19. yüzyıl başlarında Adalar'a ulaşım pazar kayıklarıyla sağlanırken, 1846'da küçük vapurlarla başlayan seferler ihtiyacı karşılamaz olunca Şirket-i Hayriye vapurları işletilmeye başlamıştır. 19.yüzyıl başlarında 1.200 civarında olan nüfus 1950'lerde sadece Büyükada'da 2000'e, 1865'te toplam 6.000'e, 1900'de resmi kayıtlara göre 12.000'e ulaşmıştır [101]. 20. yüzyıl başına doğru Adalar, artık sadece Rum, Ermeni, sonra da Yahudi azınlıkların yerleşme ve yazlık bölgesinden; kutsal yerleri, manastırları, kiliseleri, ruhban okullarıyla sadece dinsel eğitim ve faaliyet alanlarından ibaret değildir. Ayrıca Tanzimat sonrasının değişme süreci içinde Batılı yaşama özenen Osmanlı devlet ricalinin, paşaların, beylerin de yazlık olarak benimsemeye hatta yerleşmeye başladıkları bir yerdir.

1850'de Bahriye Mektebi'nin Heybeliada'ya taşınması, askeri tesislerin, okulların, camilerin yapılması, Tanzimat sonrasında Türkler'in de yerleşim alanı olarak ilgisini çekmeye başlamasıyla, Heybeliada giderek İstanbul yaşamıyla bütünleşmiştir. 20. yüzyıl başlarından itibaren Adalar artık Müslüman Türk nüfusun da seçkin bir sayfiye yeri; özellikle bahar ve yaz aylarında rağbet edilen bir eğlence ve dinlenme bölgesi; zarif yapılarla süslü "kibar" bir semt olmuştur [168].

Adalar bölgesine ait ulaşılabilen ilk harita, 1600 tarihli Braun ve Hogenberg Haritası'dır (Şekil 3.157). Bu haritada küçük bir yerleşme dikkat çekmektedir ve resimsel bir ifade söz konusudur.

Büyükada ve Heybeliada'yı gösteren 18.yüzyıl haritasında (Şekil 3.158) birkaç yapı dışında genellikle ormanlık alanlar görülmektedir. Bu dönemde Büyükada'da Heybeliada'ya göre daha yoğun bir yerleşme vardır.

Şekil 3.157 Braun ve Hogenberg Haritası-1600 [2]

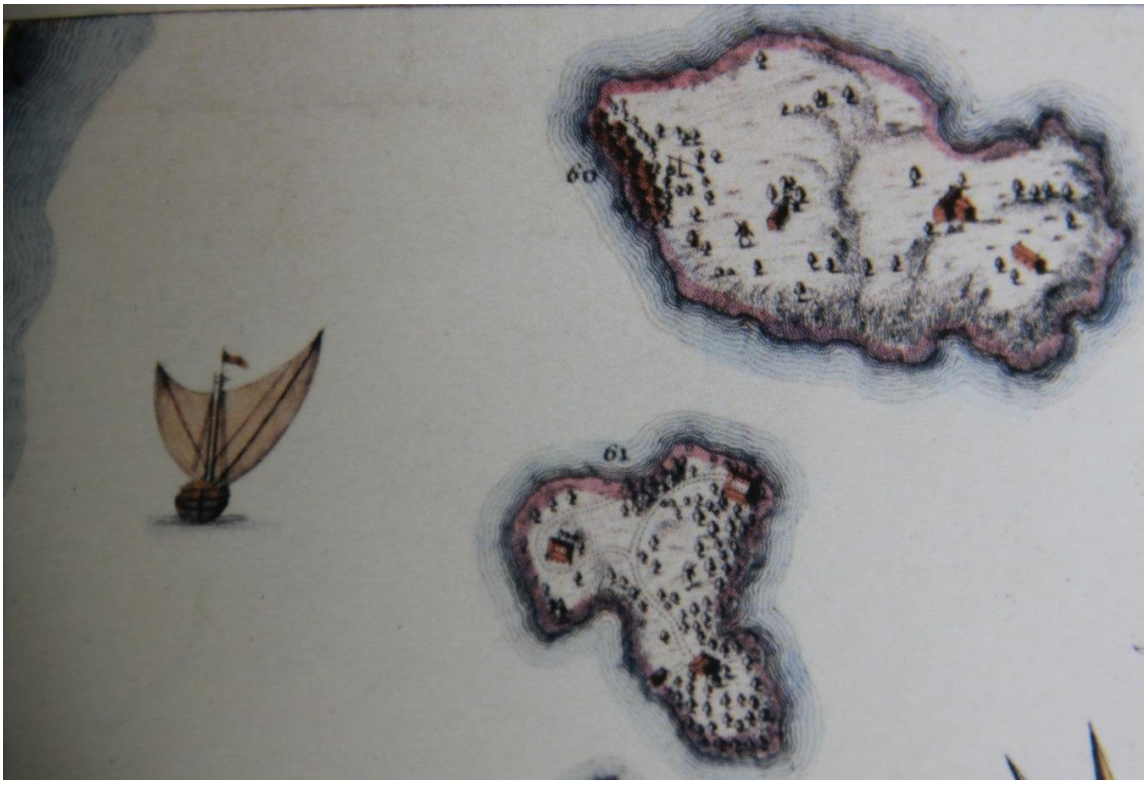

Şekil 3.158 18.Yüzyıl Haritası [2]

1819 tarihli Kauffer'in Adalar'ı gösteren haritasında (Şekil 3.159), Adalar'ın bugünkü merkezini oluşturan yerleşmeler gelişmeye başlamıştır.

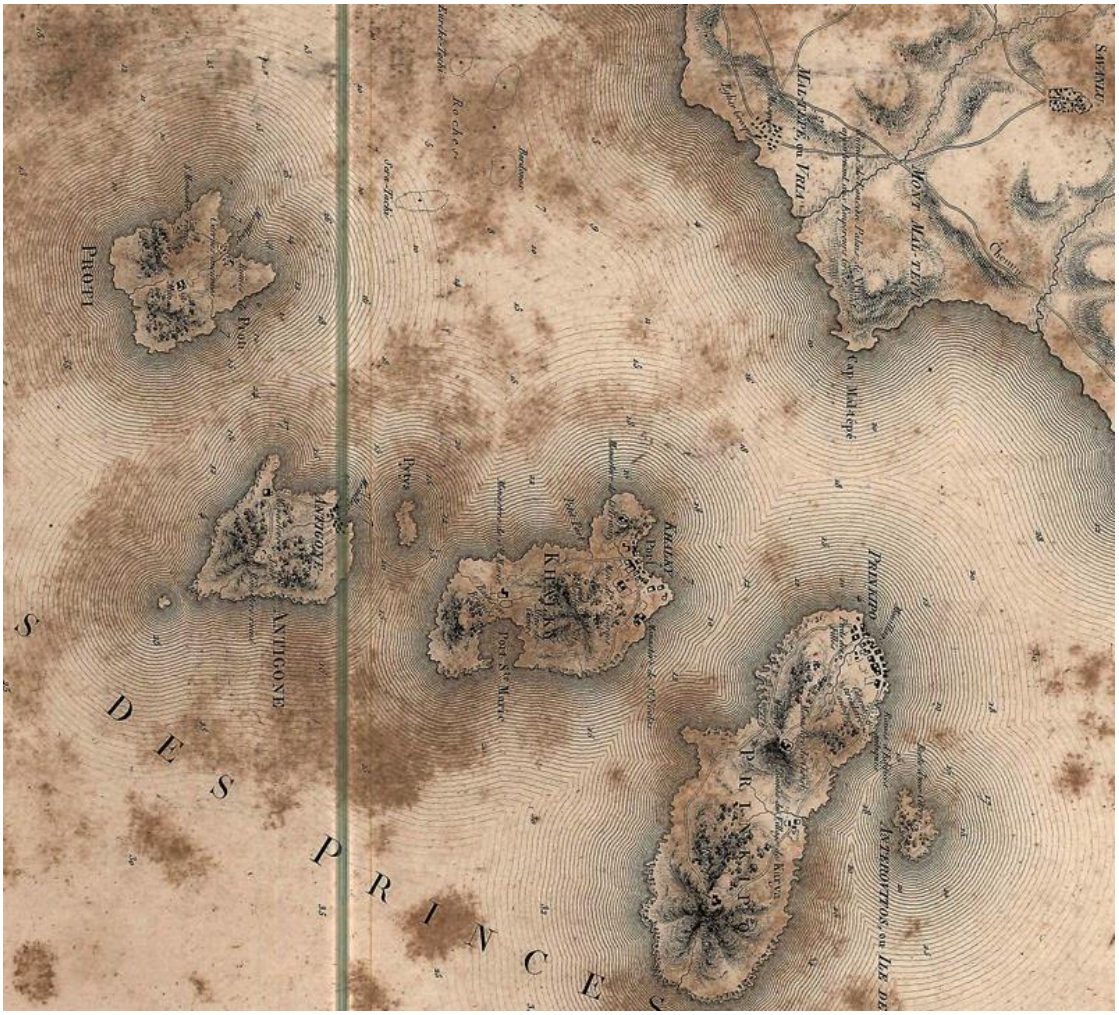

Şekil 3.159 Kauffer Haritası-1819 [207]

1914 tarihli Ernest Mamboury Haritaları (Şekil 3.160- 3.162- 3.165) ve 1914-1916 Erkan-ı Harbiye Haritası'nda (Şekil 3.166) Adalar artık bir sayfiye bölgesi haline gelmiş ve 1819 haritasına göre yerleşim alanları büyümüştür. Heybeliada'da iskelenin bulunduğu bölgeden tepelere doğru çıkıldıkça İsmet Paşa Caddesi ve Lozan Zaferi Caddesi civarından başlayarak ızgara planlı yapı adaları ve planlı bir yerleşme dikkat çekmektedir. Büyükada ve Heybeliada yerleşimleri, Burgazada ve Kınalıada'ya göre daha yoğundur. Şekil 3.161'de Heybeliada iskele çevresindeki yapıların 1890'lara ait bir fotoğrafı görülmektedir. Bu bölgedeki yerleşme haritalarda da belirtildiği üzere bitişik nizam olarak gelişmiştir. Yapılar ahşap, iki ya da üç katlıdır. En tepede Heybeliada Ruhban Okulu yer almaktadır. Şekil 3.163'te Burgazada İskele çevresinin 1900'lere ait

kartpostalında ise yerleşmenin yine yoğun, bitişik nizam ve ahşap yapılardan oluştuğu dikkat çeker. Şekil 3.164'teki 20. yüzyıl başı Burgazada fotoğrafında ise, yerleşmenin tepelere doğru çıkıldıkça seyrekleştiği görülmektedir.

Şekil 3.160 Heybeliada-Ernest Mamboury Haritası-1914 [245]

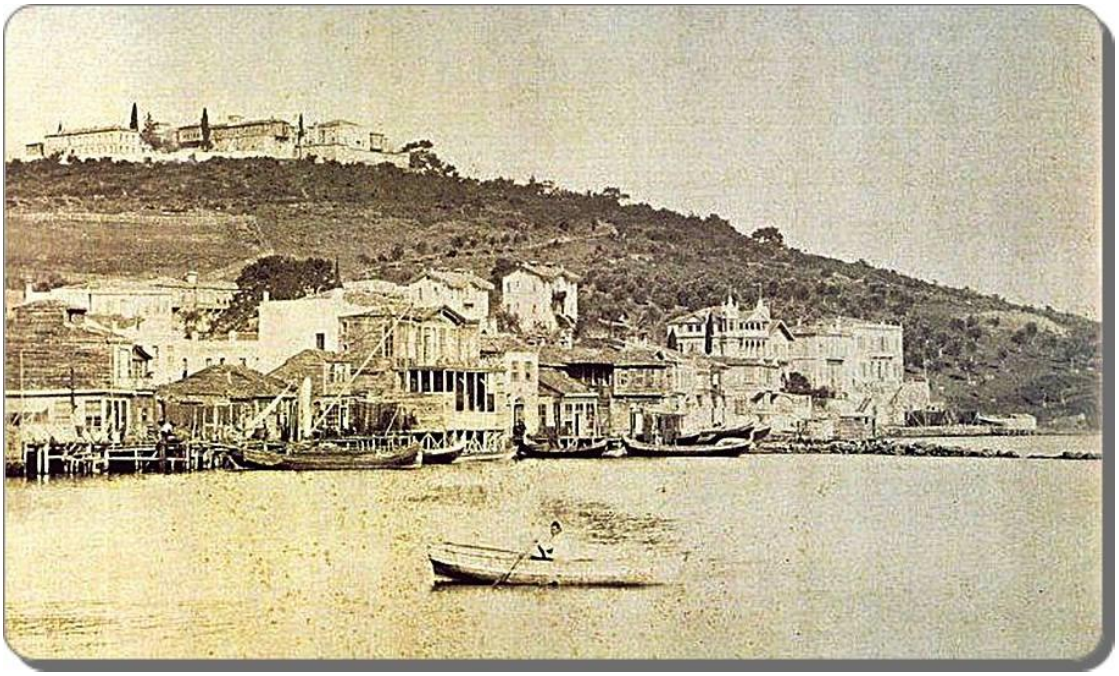

Şekil 3.161 Heybeliada-1890'lar [232]

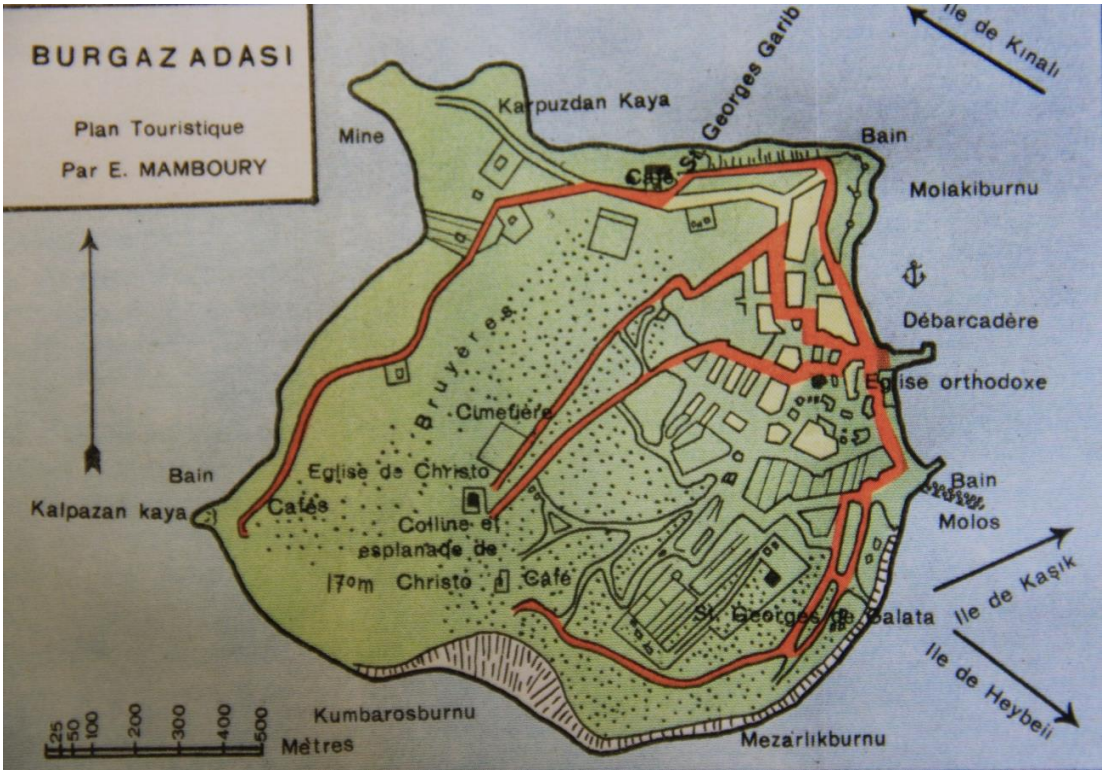

Şekil 3.162 Burgazada Ernest Mamboury Haritası-1914 [245]

Şekil 3.163 Burgazada-1900'ler [232]

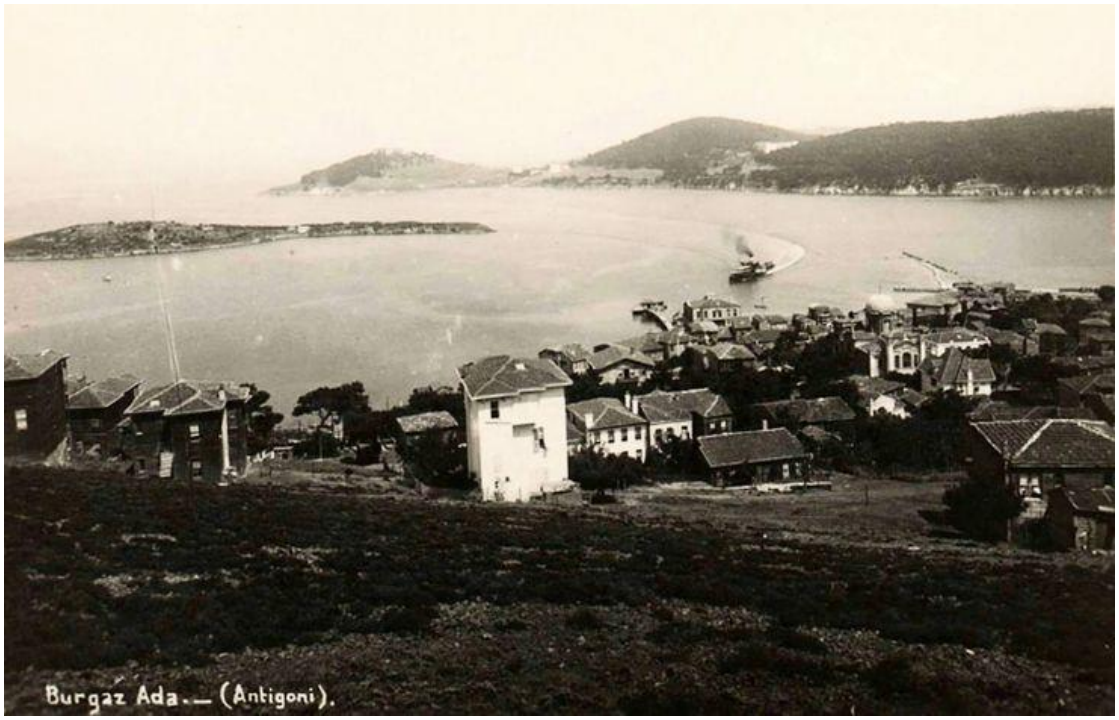

Şekil 3.164 Burgazada-20.Yüzyıl Başı [237]

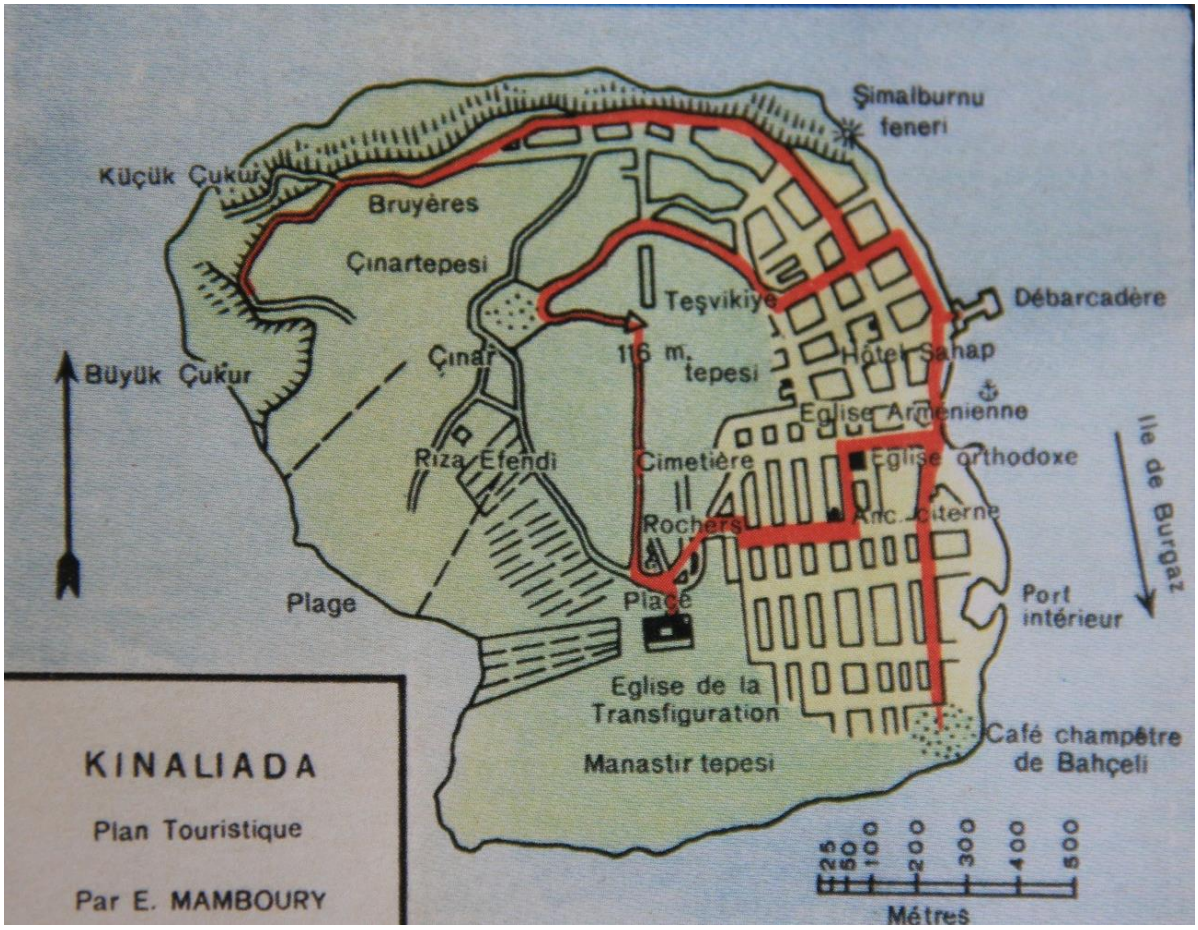

Şekil 3.165 Kınalıada-Ernest Mamboury Haritası-1914 [245]

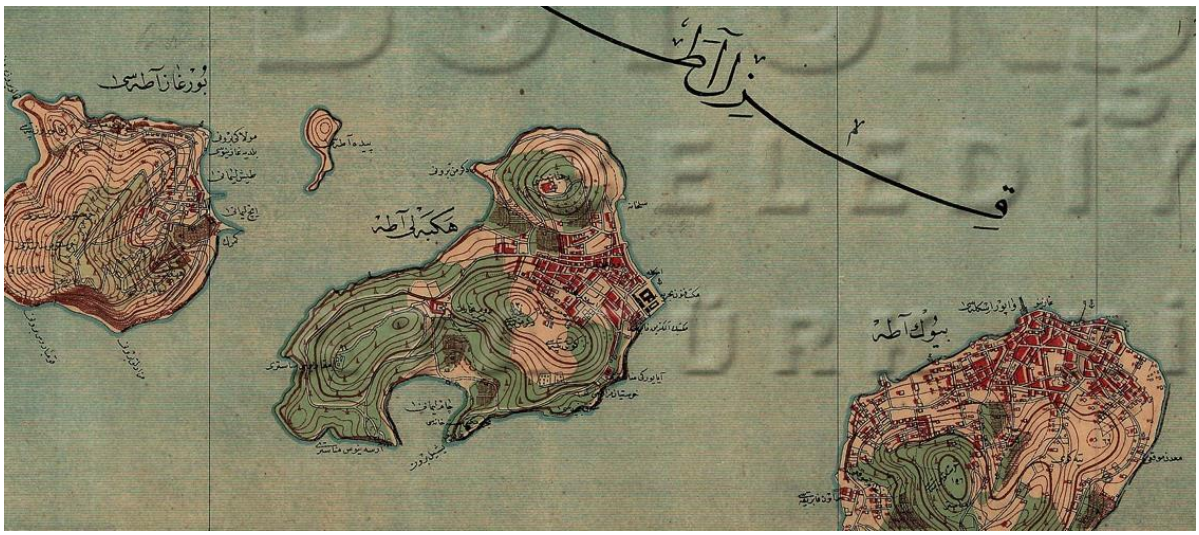

Şekil 3.166 Adalar-Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Haritası-1916 [207]

Adalar'daki yerleşimin niteliğiyle ilgili en çok bilgi aldığımız en detaylı haritalar 1918 tarihli Nedjib Bey Haritaları'dır. Kınalıada'nın 1918 tarihli Nedjib Bey Haritası'nda (Şekil 3.167) yerleşime açılmış ancak henüz yapı yapılmayan yapı adaları bulunmaktadır ve

bunlar sarı renkle ifade edilmiştir. Yerleşim yapısı bahçeler içindeki ahşap köşklerden oluşmaktadır. Ancak bu köşk bahçeleri Kadıköy bölgesindekiler kadar büyük değildir. Kınalıada'daki yeşil alanların birçoğu bostan olarak kullanılan bahçe ve ormanlık alanlardır. Adada, dini yapılar, iskele ve iskeleye yakın bir de gazino dikkat çekmektedir. Şekil 3.168, Şekil 3.169 ve Şekil 3.170'te yer alan Kınalıada'nın 20. yüzyıl'ın başına ait fotoğraflarında görülen Sirakyan ikiz evlerinin yeri haritada kırmızı okla gösterilmiştir.

Şekil 3.167 Kınalıada-Nedjib Bey Haritası-1918 [207]

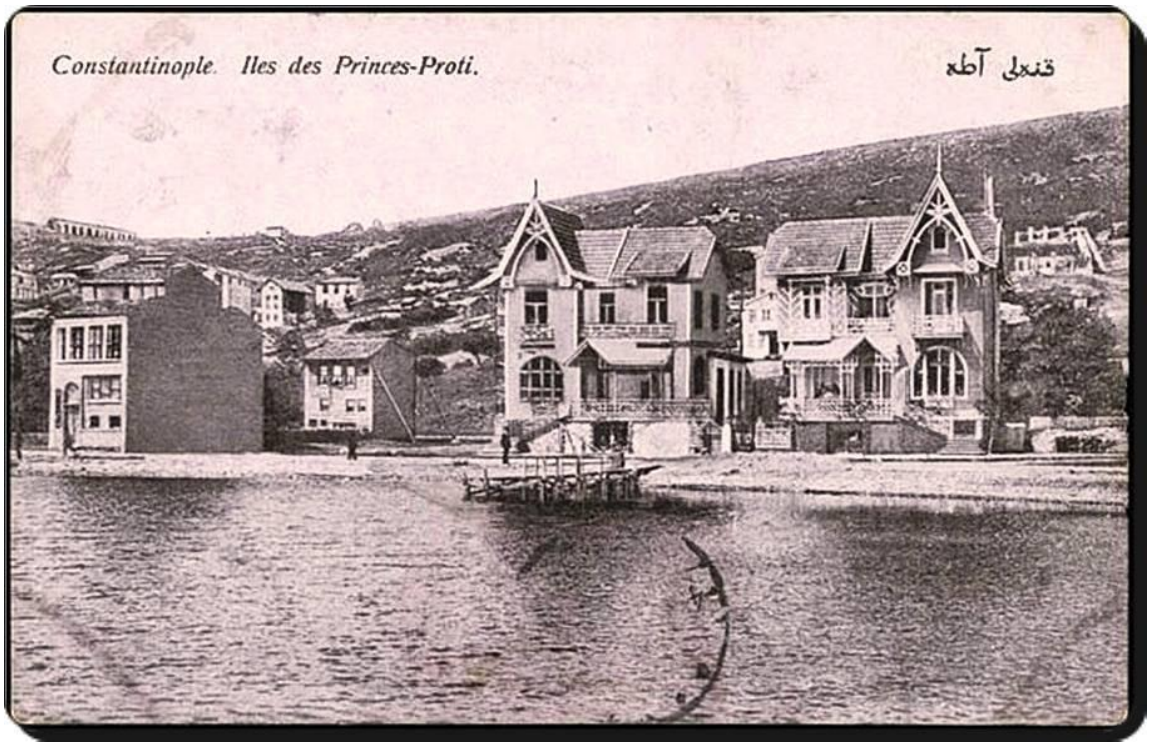

Şekil 3.168 Kınaliada-1900'ler [232]

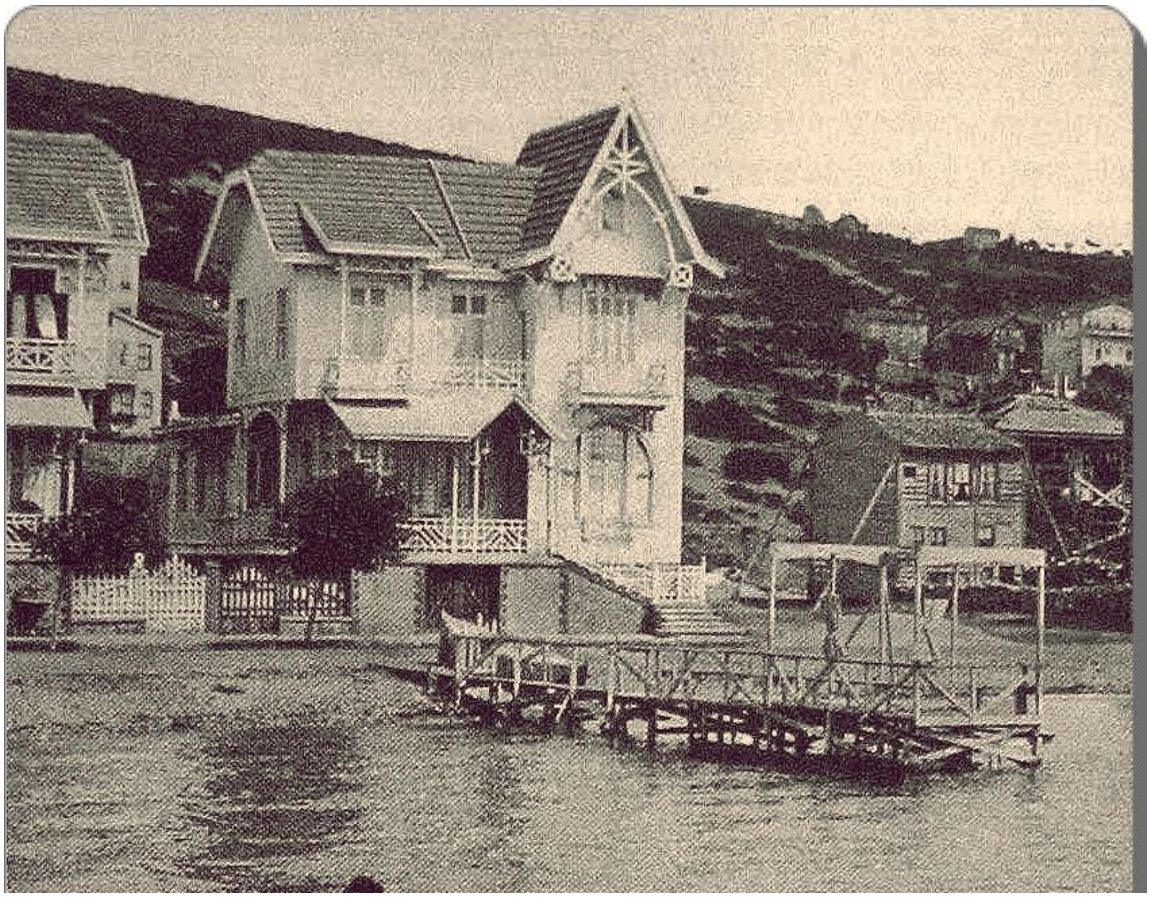

Şekil 3.169 Kınalıada-1914 [232]

Şekil 3.170 Kınalıada-19.Yüzyıl sonu [237]

Büyükada'nın 1918 tarihli Nedjib Bey Haritası'nda (Şekil 3.171) iskeleye yakın yapı adalarında yerleşme oldukça yoğun ve bitişik nizamdadır. Merkezden uzaklaştıkça, ahşap bahçeli köşklerden oluşan daha seyrek bir yerleşme yapısına geçilmektedir. Büyükada köşkleri, büyüklük olarak, Kadıköy bölgesindeki ve Yeşilköy bölgesindeki köşk yapılarıyla benzerlikler göstermektedir. Büyükada'nın merkezindeki yapıların ne kadarının yerel halk tarafından kullanıldığını ise bilmek mümkün değildir. Büyükada'daki yeşil alanlar bostan, bağ ve tarım alanlarından oluşmaktadır. Şekil 3.172, Şekil 3.173 ve Şekil 3.175'te Büyükada'nın 19.yüzyıl sonuna ait fotoğraflarından da anlaşılabileceği gibi, iskele çevresinde denize yakın bölgelerde yerleşme oldukça yoğundur. Bu bölge aynı zamanda çarşı (Şekil 3.176) işlevi de taşıdığından konutların yanında oteller, gazinolar ve dükkânlar gibi yapıları da barındırmaktadır. Denizden tepelere doğru çıkıldıkça yerleşmenin bahçeli köşkler biçiminde nitelik değiştirdiği fotoğraflardan da görülmektedir (Şekil 3.174).

Şekil 3.171 Büyükada-Nedjib Bey Haritası-1918 [207]

Şekil 3.172 Büyükada-1875 [237]

Şekil 3.173 Büyükada-1890'lar [237]

Şekil 3.174 Büyükada-1890'lar [237]

Şekil 3.175 Büyükada-1890 [237]

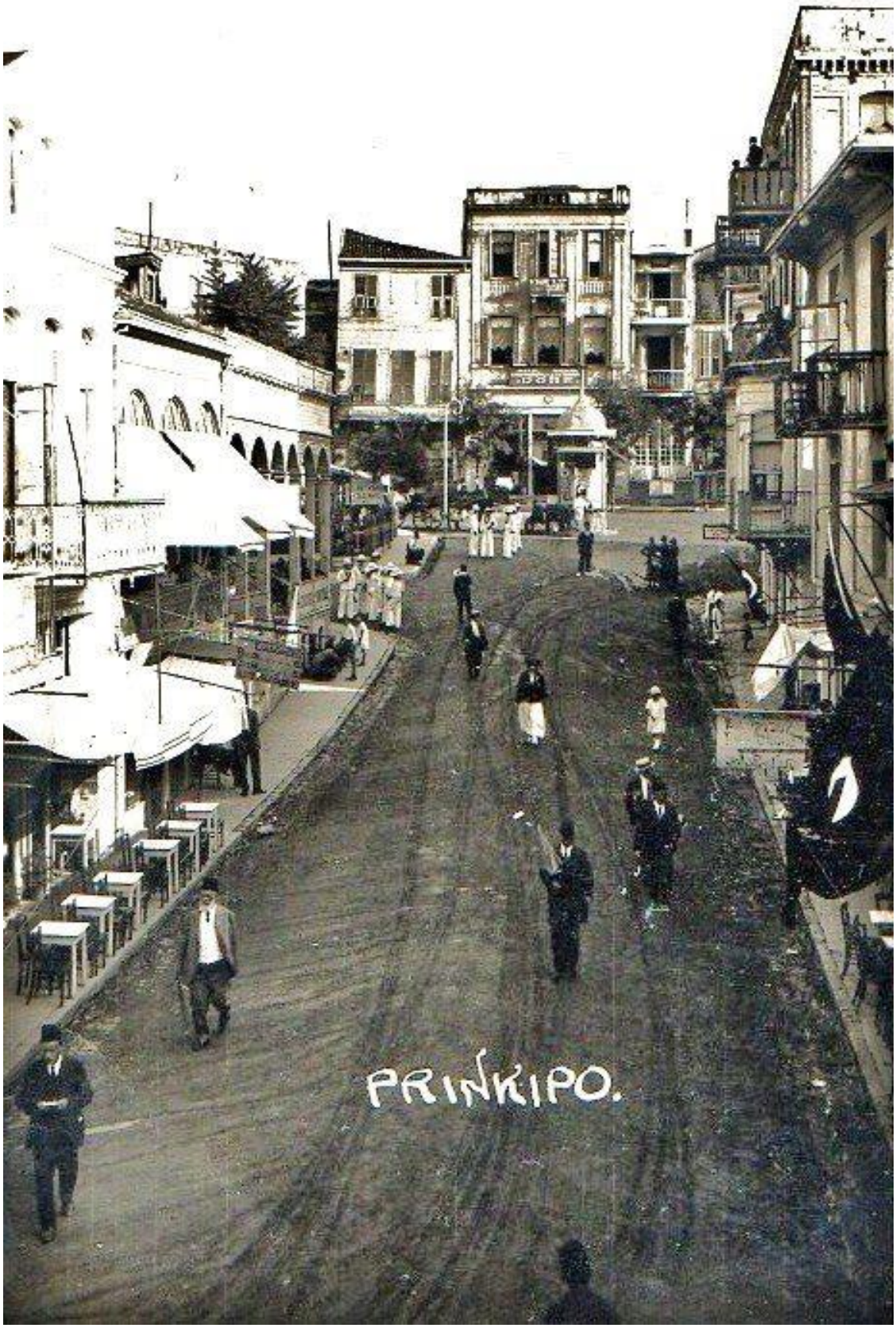

Şekil 3.176 Büyükada Çarşıiçi-20.yüzyıl Başı [237]

Heybeliada'nın 1918 Nedjib Bey Haritası'nda (Şekil 3.177) yerleşme özellikle Heybeliada Deniz Lisesi'ne (Şekil 3.181) ve iskeleye yakın bölgede yoğunlaşmaktadır. Bu bölge Şekil 3.178 ve Şekil 3.179'da görülen Heybeliada'nın 20.yüzyıl başına ait fotoğraflarında da görülmektedir. Bu bölgenin okula yakınlığı nedeniyle de Heybeliada'nın sürekli ikamet edilen ve çarşı bölgesi olduğu düşünülmektedir. Diğer bölgelerdeki yerleşme yapısı ise, bahçeler içindeki ahşap köşklerden oluşmaktadır. Heybeliada'da imara açılmış yapı adalarının bir bölümünde henüz yapı yapılmamıştır. Yeşil alanlar, bağ, bostan, tarım alanı, kayalık ve ormanlık alanlardan oluşmaktadır. Ayrıca Heybeliada'nın haritada kırmızı okla gösterilen Çam Limanı adını taşıyan bölgesi (Şekil 3.180), bu bölgede yer alan gazino ve denize girilen bir koy olması nedeniyle halkın bu dönemde sıkça rağbet ettiği bir yerdir.

Ecole Navale
Mosquée
Eglise Grecque
Grande Rue
Rue Kayanfil
Rue Kemikli
Rue Fenar
Rue Mektep
Rue Kosk
Rue Istasyon
Rue Ecole Grecque
Rue Kosk Yolu
Rue Kosk Basi
Rue Kosk Arkasi
Rue Kosk Yani
Rue Kosk Ici
Rue Kosk Onu
Rue Kosk Sag
Rue Kosk Sol
Rue Kosk Ust
Rue Kosk Alt
Rue Kosk Ara
Rue Kosk Dis
Rue Kosk Ic
Rue Kosk Son
Rue Kosk Ilk
Rue Kosk Orta
Rue Kosk Yeni
Rue Kosk Eski
Rue Kosk Buyuk
Rue Kosk Kucuk
Rue Kosk Uzun
Rue Kosk Kisa
Rue Kosk Genis
Rue Kosk Dar
Rue Kosk Duz
Rue Kosk Egri
Rue Kosk Dik
Rue Kosk Yatay
Rue Kosk Capraz
Rue Kosk Paralel
Rue Kosk Dik Acili
Rue Kosk Kor Acili
Rue Kosk Tam Acili
Rue Kosk Bos Acili
Rue Kosk Dolu Acili
Rue Kosk Yari Acili
Rue Kosk Ceyrek Acili
Rue Kosk Uc Ceyrek Acili
Rue Kosk Bir Ceyrek Acili
Rue Kosk Iki Ceyrek Acili
Rue Kosk Bir Yarim Acili
Rue Kosk Iki Yarim Acili
Rue Kosk Uc Yarim Acili
Rue Kosk Bir Tam Acili
Rue Kosk Iki Tam Acili
Rue Kosk Uc Tam Acili
Rue Kosk Bir Bos Acili
Rue Kosk Iki Bos Acili
Rue Kosk Uc Bos Acili
Rue Kosk Bir Dolu Acili
Rue Kosk Iki Dolu Acili
Rue Kosk Uc Dolu Acili
Rue Kosk Bir Yari Acili
Rue Kosk Iki Yari Acili
Rue Kosk Uc Yari Acili
Rue Kosk Bir Ceyrek Acili
Rue Kosk Iki Ceyrek Acili
Rue Kosk Uc

Şekil 3.178 Heybeliada-20.yüzyıl başı [232]

Şekil 3.179 Heybeliada-20.Yüzyıl Başı [232]

Şekil 3.180 Heybeliada Çam Limanı-1910 [232]

Şekil 3.181 Heybeliada-1920 [232]

Adalar bölgesi 1851'lerde Şirket-i Hayriye'nin kurulmasından sonra bu bölgeye vapur seferlerinin başlamasıyla gelişmeye başlamış bir sayfiye bölgesidir. 19.yüzyıl'ın ikinci yarısında bu gelişim sadece ikincil konutların yapılmasıyla kalmamış, Adalar'ın tümünde sayfiye otelleri de yapılmıştır. Elbette bu bölgeler sayfiye bölgeleri olmalarının yanında, iskele çevresinde yaz-kış bu bölgede oturan halka da ev sahipliği yapmaktadır. Yerleşim yoğunluğuna baktığımızda en çok tercih edilen ada, Büyükada'dır. Daha sonra sırasıyla Heybeliada, Burgazada ve Kınalıada gelmektedir. Merkeze yakın bölgelerde bitişik nizamdaki yerleşme karakteri, diğer sayfiye bölgelerinden Bakırköy, Arnavutköy ve Büyükdere'yi akla getirmektedir. Kıyıdan yukarılara doğru bahçeli ahşap köşklere dönüşen yerleşme karakteri ise, Kadıköy, Üsküdar ve Yeşilköy ile benzerlikler taşımaktadır. Ancak elbette bu sayfiye semtlerinin tümünde yerleşimi etkileyen faktörler farklıdır. Örneğin, Kadıköy ve Yeşilköy bölgesinde gelişimi etkileyen en önemli faktör demiryolu olurken, Adalar'da iskele ve çevresinde gelişim daha yoğun olmuştur. 1918 tarihi itibariyle bakıldığında, Adalar bölgesi İstanbul'un en gözde sayfiye yerleşmelerinden biri olma niteliğini devam ettirmektedir.

3.3 (1914-1980) Arasında İstanbul'da Sayfiye Alanları

19. yüzyıl'ın ikinci yarısında gerek mülkiyet sistemi, gerekse de sosyal yapı olarak büyük değişimler geçiren Osmanlı Devleti, 1914 yılında 1. Dünya Savaşı'na girmiştir. Bilindiği gibi bu savaş devletin sonunu getirmiş, toplum büyük bir bağımsızlık mücadelesine girmiş ve ülke ekonomik açıdan zor duruma düşmüştür. 1. Dünya Savaşı öncesinde 1.2 milyona çıkmış olan İstanbul nüfusu, savaş sonrasında 700.000'lere düşmüştür [246]. İstanbul'un işgal edilmesi, Kurtuluş Savaşı, Cumhuriyet'in ilanı ve başkentin Ankara'ya taşınması, İstanbul'un bir duraklama dönemine girmesine neden olmuştur. İstanbul bu dönemde büyüyen bir kentin değil, küçülen bir kentin sorunlarıyla karşı karşıyadır. Bu olumsuz gelişmelerin yanında, 20. yüzyıl başında, Silahtarağa Elektrik Santralı'nın 1914 yılında devreye girmesiyle kullanılmaya başlayan elektriğin, kente yansımalarından en önemlisi ulaşım alanında olmuştur [247]. Elektrikli tramvaylar kullanılmaya başlanmış (Şekil 3.182), özellikle bu durum elektrikli tramvayların kullanılmaya başlandığı Çamlıca, Moda, Arnavutköy ve Bebek gibi sayfiye semtlerinin ulaşılabilirliğini arttırdığından banliyöleşme süreçlerini hızlandırmıştır. Ayrıca bu dönemde, Üsküdar-Beykoz sahil yolunun açılması da, Anadolu yakasında kara ulaşımını kolaylaştırmıştır.

Türk toplumunda Batılılaşma, kentsel mekânın yanı sıra aile yaşamı ve barınma kültürünü de dönüştürmeye başlamıştır. 19. yüzyıl'dan 1920'lere geçişte, geniş aileden çok çekirdek ailenin benimsendiği ve bu bağlamda bahçe içindeki büyük ahşap evlerin barınma ihtiyaçlarını karşılamadığı, bu yeni aile tipine hitap eden apartmanların yaygınlaşmaya başladığı bir İstanbul kalmıştır [248].

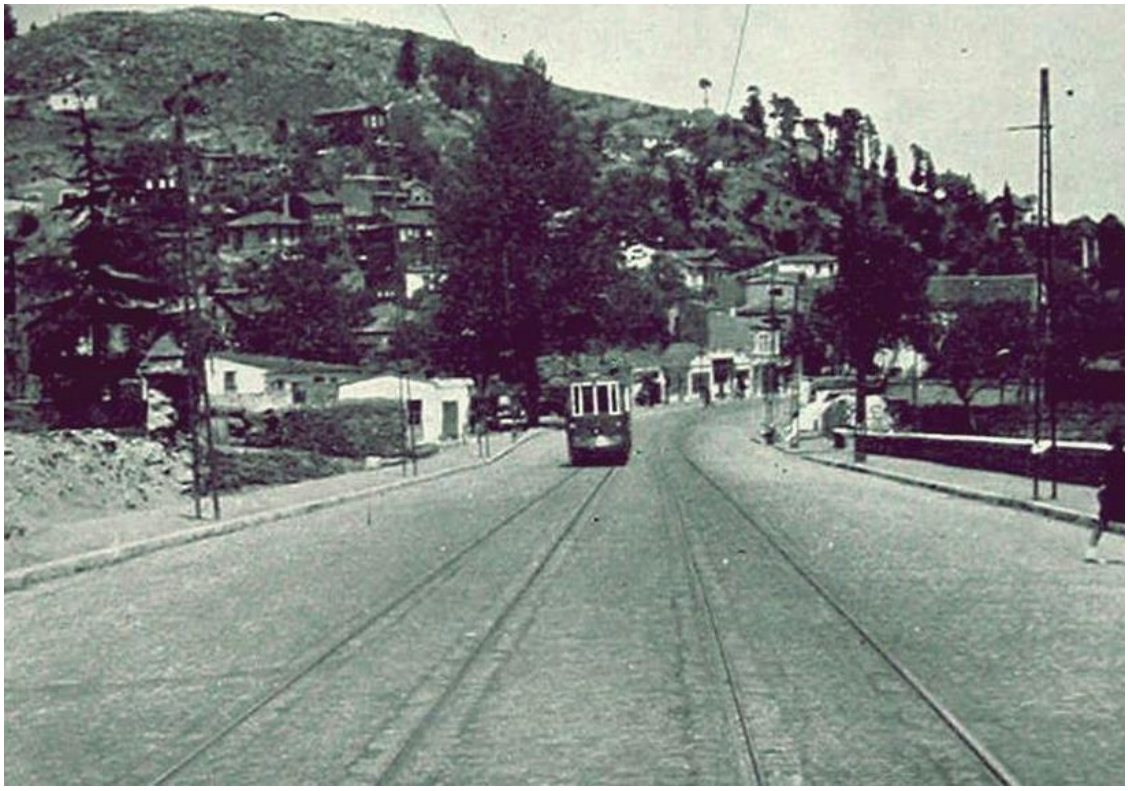

Şekil 3.182 Kuruçeşme Sahilinde Elektrikli Tramvay-1950'ler [232]

Cumhuriyet yönetiminin 1930 ile 1935 arasında çıkardığı yasalar, kentlerle ilgili Osmanlı'dan kalan uygulamaları ortadan kaldırarak yeni bir kurumsal düzenleme getirmiştir. Bu yasalar, 1980'li yıllarda yerlerine yeni ve görece daha serbest ve çok aktörlü bir planlamayı öngören yasalar getirilene kadar kentin biçimlenmesinde önemli rol oynamıştır [249]. 1930 Belediye Yasası ve daha sonra çıkarılan tamamlayıcı yasalarla Şehremaneti kaldırılmış ve diğer kentlerde olduğu gibi "belediye" adını almıştır. Böylece İstanbul'da vilayet ile belediye biraraya getirilmiş vali, belediye başkanının görevlerini de üstlenmiştir. Yasaya göre, belediyede Eminönü, Fatih, Bakırköy, Beyoğlu, Beşiktaş, Sarıyer, Beykoz, Üsküdar, Kadıköy ve Adalar şubeleri bulunacak ve kaymakamlar da şube müdürleri olarak atanacaktı. Yasanın çıkmasından sonra yine 1930'da Pendik, 1936'da Tuzla, 1943'te Maltepe ve 1947'de Kartal belediyeleri kurulmuştur. 1932-1933 yıllarında Herman Elgötz, Alfred Agache ve Jack Lambert gibi dönemin ünlü plancıları arasında bir yarışma açılmış, ancak 1936'da İstanbul'a davet edilen Henri Prost tarafından hazırlanan nazım plan, 1939'da onaylanarak uygulamaya konulmuştur [218]. On yıllar boyunca İstanbul'un

planlamasını yönlendiren kişi olan Prost, 1936'da İstanbul'a davet edilmiş, 1950'ye kadar şehirde kalmıştır.

Konuta yüklenen ideolojik anlam erken Cumhuriyet Dönemi'nde güçlenerek devam etmiştir. 1930-1950 yılları arasında konut, hem modernleşmenin aracı hem de aynası olarak görülmeye devam edilmiştir. Gündelik yaşamı dönüştürmek ve çağdaşlaştırmak açısından sembolik değeri olan konutun, iç mekân kullanımında bu dönüşümün tam olarak sağlanmasının zorluğu görülmektedir. Batılı ve modern konutun karşılığı olarak görülen apartmanlar, 1930'lardan itibaren yaygınlaşmaya başlamıştır. Apartman, daha iyi bir yaşama ulaşma amacı olarak kabul görmüş, kat mülkiyeti öncesi dönemde üst gelir grubuna hitap eden bir konut biçimi olmuştur. Cumhuriyet'le birlikte, özellikle Osmanlı'nın son döneminde uygulanmaya çalışılan daha ılımlı ve sentezci modernleşme çabası yerini daha köktenci bir çağdaşlaşma projesine bırakmıştır [247].

Bu dönemde genellikle bürokrat ve meslek sahibi elitler için kent merkezinde, 5-7 katlı apartmanlar, sayfiye bölgelerinde ya da banliyöleşme sürecine girmiş olan semtlerde, modern villalar inşa edilmiştir. Taksim, Elmadağ, Nişantaşı ve Maçka semtlerinde, 20. yüzyıl'ın başında başlamış olan apartmanlaşma modern bir üslupla devam ederken, Adalar, Moda, Kalamış, Göztepe, Caddebostan ve Suadiye semtlerinde henüz apartmanlaşma etkili olmamış, ahşap Osmanlı köşklerinin yerlerini modern villalar almaya başlamıştır (Şekil 3.183, Şekil 3.184, Şekil 3.185, Şekil 3.186). 19.yüzyıl'ın ikinci yarısında sayfiye olarak gelişmeye başlayıp, 20.yüzyıl'da bu niteliğini sürdüren semtlerin yanında, Cumhuriyet Dönemi'nde sayfiye olarak gelişen Pendik, Tuzla, Küçükyalı ve Maltepe gibi semtlerde de sayfiye evleri yapılırken modern villalar tercih edilmiştir (Şekil 3.187, Şekil 3.188, Şekil 3.189, Şekil 3.190).

Şekil 3.183 Büyükada'da Bir Villa [250]

Şekil 3.184 Feneryolu'nda Bir Sayfiye Evi [251]

Şekil 3.185 Mithat Güldü Evi-Erenköy [252]

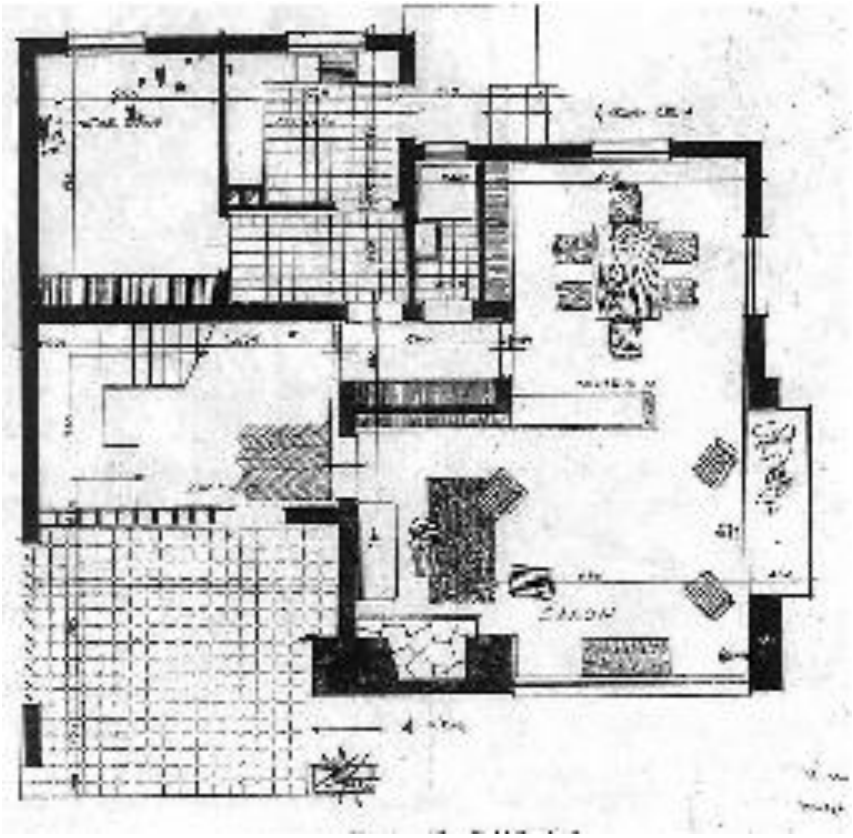

Şekil 3.186 Mithat Güldü Evi Zemin Kat Planı [252]

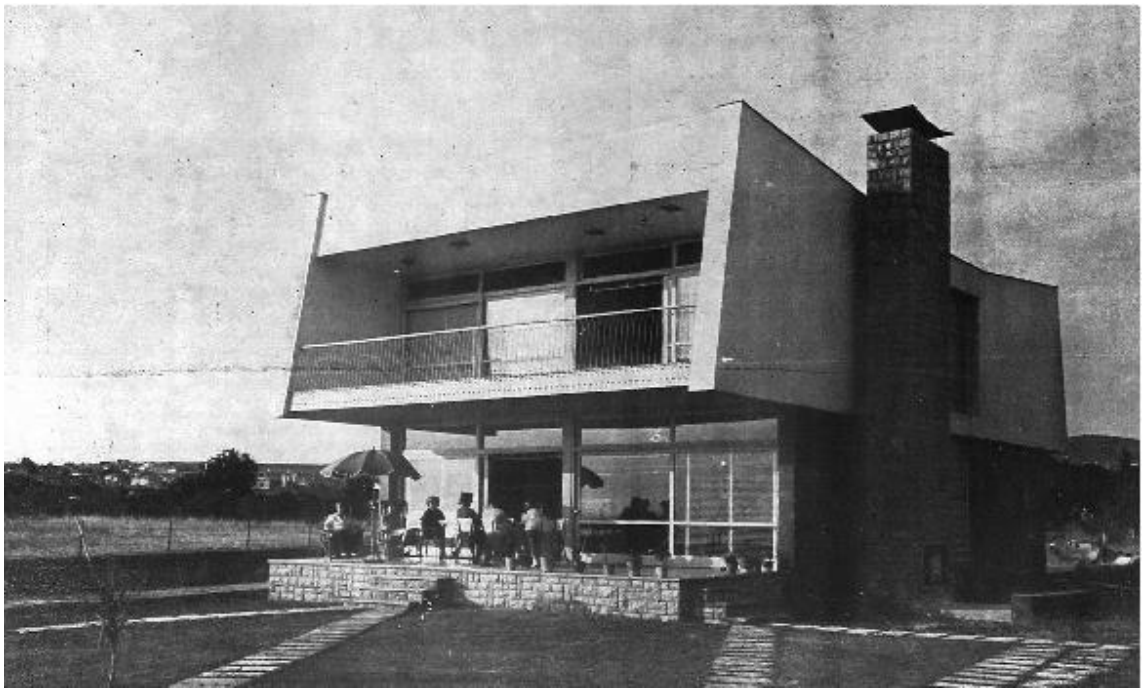

Şekil 3.187 Uzunoğlu Villası-Küçükyalı [253]

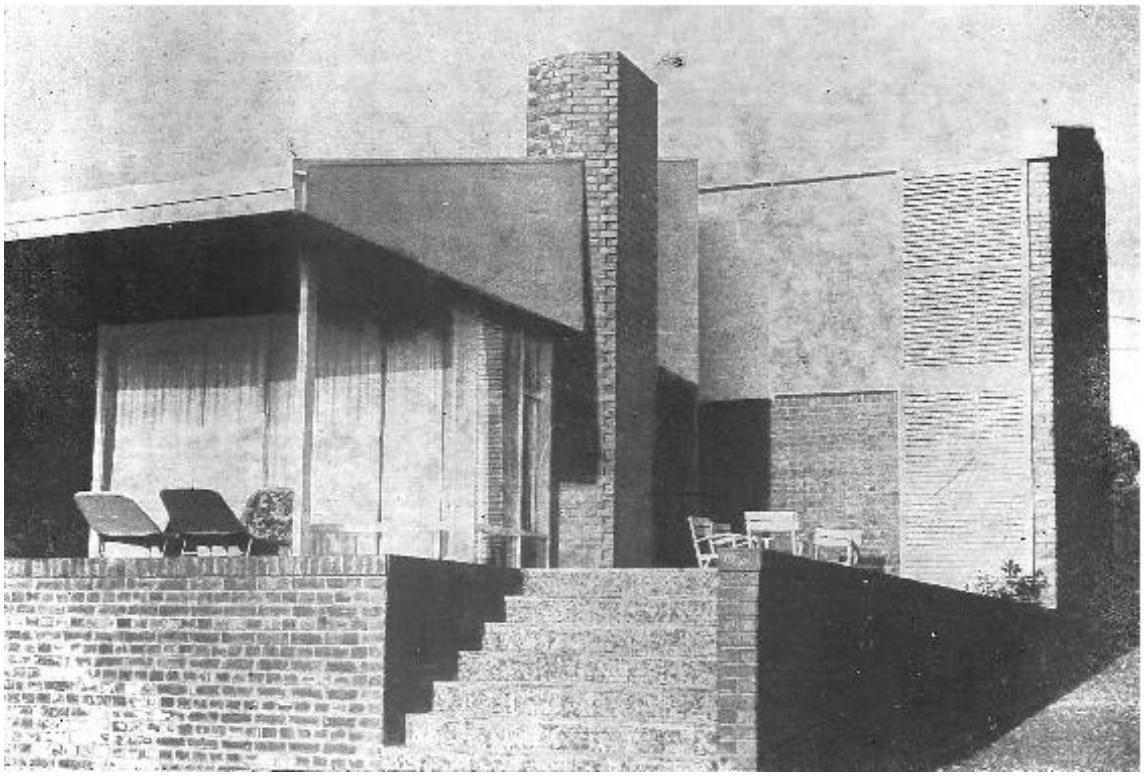

Şekil 3.188 Yelkenci Villası-Tuzla [254]

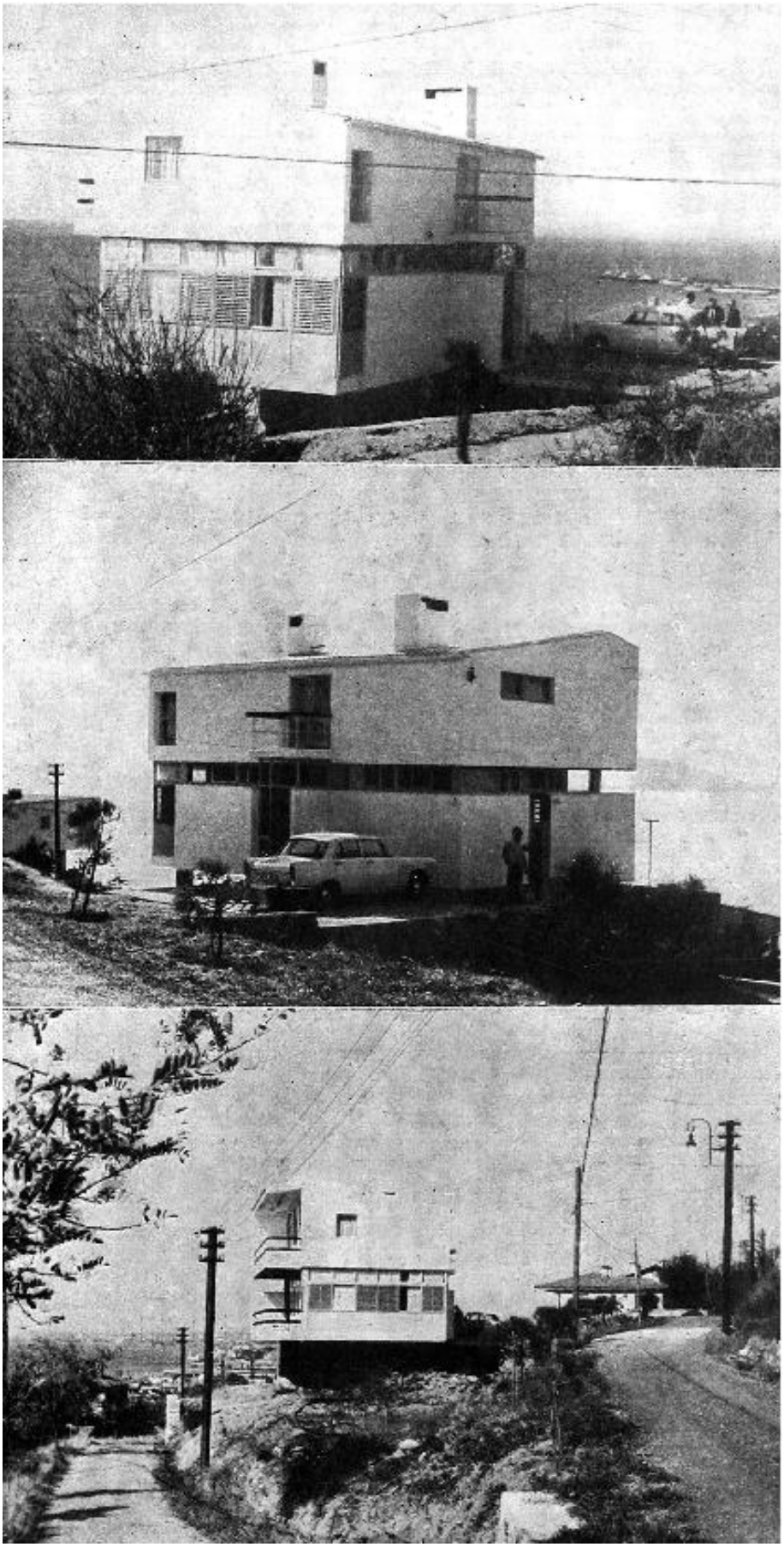

Şekil 3.189 Orhantepe'de Bir Yazlık Villa-Kartal [255]

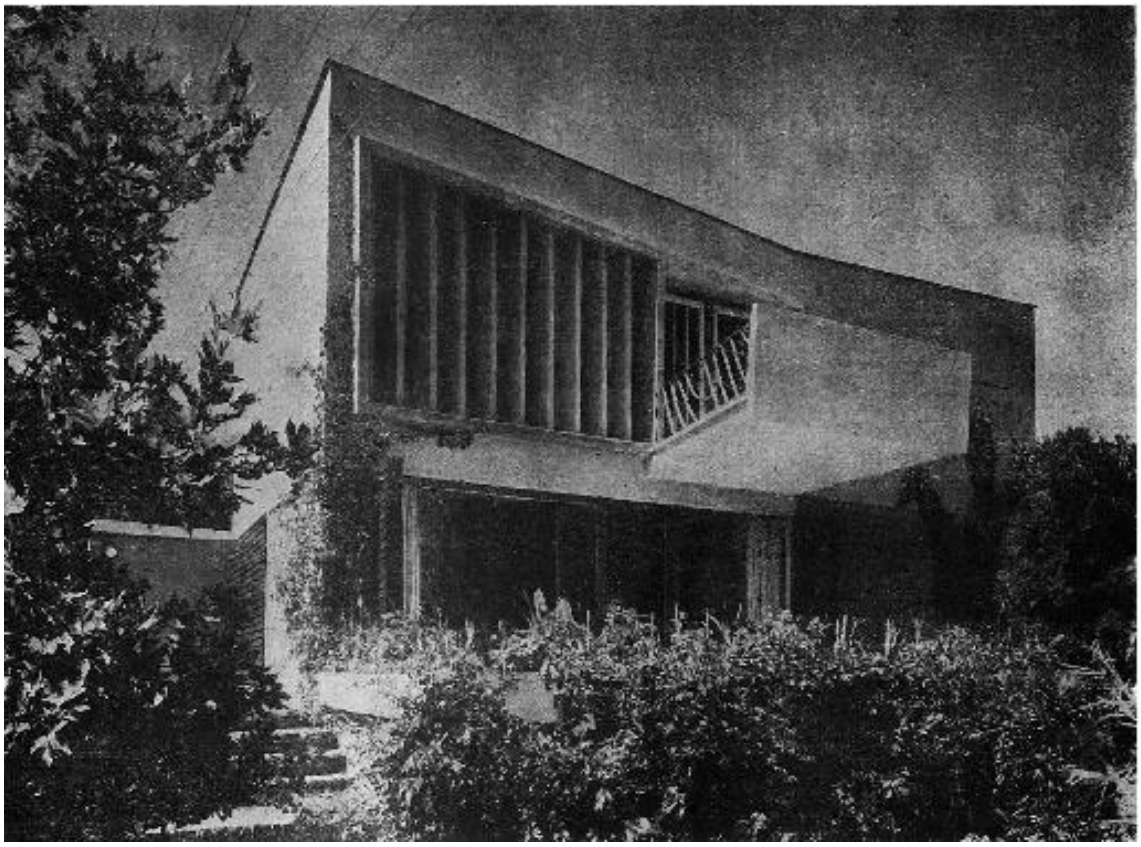

Şekil 3.190 Mühendis Arif Saltuk Yazlık Villası-Pendik [256]

Cumhuriyet'in ilanından sonra birbirinden kesinlikle ayrılması gereken iki dönem vardır. Birinci dönem, Cumhuriyet'in kuruluş evresidir. İkinci dönem ise, çok partili dönem ve kapitalist görünümü ile 2. Dünya Savaşı sonrası Türkiye'sidir. Savaş öncesinde, devletin büyün kaynakları Anadolu'ya akmış, savaş hazırlıkları, İstanbul için yatırım yapılmasına izin vermemiştir.

2. Dünya Savaşı bittikten sonra Türkiye'de savaş sonrasının hızlı kentleşmesi, savaş dönemi içinde konut arzının hemen hemen durmasıyla biraraya gelince gecekondu mahalleleri oluşmaya başlamış, Prost Planı hızlı kentleşmenin gereksinimlerine yanıt verememiştir. Kentin hızlı büyümesinin yarattığı çözümsüzlüklerin yanı sıra, savaş sonrasında Türkiye'ye girmesi hızlanan motorlu araçların yarattığı trafik tıkanıklıkları da kentin sorunlarını çoğaltmıştır [218].

1943 yılında on yıllık yeni bir imar programı ilan edilmiştir. Bu programda, sayfiye alanlarını etkileyen kararlar, havaalanının yerinin Yeşilköy (Şekil 3.191) olarak belirlenmesi, Florya'da büyük bir belediye plajı kurulması, Bağdat Caddesi'nin genişletilerek açılması, Anadolu sahili ve Adalar'daki tüm plajların düzenlenmesidir.

Bu dönemde ayrıca, Kuruçeşme kömür depolarına modern yükleme-boşaltma tesisleri yapılarak arkasındaki yol genişletilmiştir. Bebek-İstinye yolu genişletilerek asfaltlanmış, bunu Yeniköy-Sarıyer yolu izlemiştir. Büyük ve Küçük Çamlıca'nın Kadıköy'e yol bağlantıları yeniden kurulmuş, Üsküdar, Kısıklı, Ümraniye ve Bağlarbaşı yolları yapılmıştır. Kadıköy'den Pendik'e kadar uzanan, Kızıltoprak, Göztepe, Erenköy, Bostancı, Maltepe ve Kartal semtlerinin yol bağlantıları genişletilmiştir [218].

Şekil 3.191 Yeşilköy Havaalanı [237]

1950'lerde gecekondu alanlarının kent mekânındaki yer seçimlerinin, büyük ölçüde sanayinin yer seçimiyle ilgili olduğu görülmektedir. Beykoz-Paşabahçe arasındaki gecekondu yerleşmesinin ortaya çıkması, kuruluşu Cumhuriyet öncesine giden Sümerbank'ın, Beykoz Kundura Fabrikası ve 1930'lu yıllarda kurulan Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikası'yla yakından ilgilidir. Bir yandan gecekonduların gelişmesi sürerken, diğer yandan özellikle savaş yılları içinde başlayan bir arazi spekülasyonu da baş göstermiştir. Hüseyin Avni Şada bu süreci şöyle anlatmaktadır: "Son senelerde, sayfiye yerlerinin ekseriyetle deniz kenarında olması tercih edilmektedir. Deniz sporlarının revaçta oluşu ve insanların yazı deniz kenarında geçirmek ihtiyacı yüzünden, İstanbul'da Moda'dan Pendik'e kadar bütün sahil boyu her sene büyük rağbet görmektedir. Deniz kenarına olan bu akım yüzünden Anadolu sahilindeki sayfiye yerlerinin hududu genişlemektedir. Mesela birkaç sene içinde Küçükyalı yeni

bir sayfiye haline girmektedir. Ankara Yapı Kooperatifi'ne ait bir grup da, Kartal'la Maltepe arasındaki boş araziyi satın alarak burada kooperatif mahallesi kuracaktır. Mesela 1939 senesinde Küçükyalı'da dönümü 300 lira olan bir arsa 1942'de 10000 liradır. 1935 senesinde Caddebostan'da 4000 liraya alınan bir arsa şimdi 90000 liradır." Bu değer artışında elbette Anadolu yakasında tramvayın işlemeye başlamasının ve yol yapım faaliyetlerinin de etkisi vardır. Şanda şöyle devam etmektedir: "Arsa fiyatlarındaki bu yükseliş, harbin getirdiği vaziyet karşısında sermayelerini ithalat ve ihracat işlerinde kullanmaya imkân bulamayan ve paranın düşeceğini tahmin eden sermayedarlar, sermayelerini emlake yatırmayı muvafık görmüşlerdir" [218]. Prost Planları'nda İstanbul civarındaki boş arazi, meyve bahçeleri, bostanlar diye gösterilen alanlar, arsa spekülatörleri sayesinde satın alınmıştır. Spekülatörler bu arazileri, parça parça orta halli ailelere satmakta ve bu yerlerde küçük evler ve bu evlerden mahalleler meydana gelmektedir.

Bir taraftan özellikle Anadolu yakasında yaşanmaya başlanan arsa spekülasyonu konut alanlarının yapısını değiştirirken, diğer yandan prestijli konut alanlarında eski köşkler, özellikle 1930'lu yılların ikinci yarısından sonra ekonomik politikadaki gelişmelere paralel olarak, Levantenler'den Türk iş adamlarına geçmiştir. Ayrıca bir başka önemli gelişme de, İstanbul'daki konut kooperatiflerinin doğuşudur. İstanbul'da ilk kooperatif bir sayfiye semti olan Kartal'da, Kartal Plaj Evleri adıyla kurulmuş, 1946 yılında kooperatif sayısı 8'i bulmuştur [257]. Bu kooperatifler genellikle kentin yeni alanlara yayılmasına neden olmuştur, sadece kalıcı konut sahibi olmanın değil, sayfiye konutu sahibi olmanın da yolu olarak görülmüştür.

1950-1960 döneminde başbakan Adnan Menderes, kapsamlı bir kalkınma programı hazırlamıştır. Kent, tarihi boyunca her zaman siyasal amaçlarla kullanılmıştır, fakat savaş sonrası dönemdeki bu çok özel, hızlı değişim, başka tarihsel değişimlerle eş zamanlı olduğu için kente etkisi çok daha fazla olmuştur [203].

Birinci olarak, yavaş yavaş gelişmekte olan bir sanayi toplumu için göç hızı, denetlenebilecek sınırları aşmıştır. İkinci olarak, siyasal demokrasi yeterince gelişmeden, toprak sahibi olmayan, cahil ve siyasal tercihleri olmayan geniş bir kitle, oy kanalıyla politik dengeye ağırlığını koymuştur. Üçüncü olarak da, Batı'dan, özellikle de Amerika'dan ithal edilmiş kent imgesi, Türk geleneğine bütünüyle yabancıdır [203].

Nüfus artışı ve sürekli göç, belediye ve hazine arazilerinin üstünde gecekonduların yükselmesine yol açmıştır. Menderes döneminde de, İstanbul'un nüfusu ikiye katlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, eski kentin ahşap mahalleleri ve evleri, Boğaziçi'ndeki eski yalılar ve köşkler prestijlerini ve toplumsal konumlarını yitirmişlerdir [203].

Menderes'in İstanbul'u dört yıllık yeniden inşa dönemi, yarı kırsal bir toplumun, modern dünya ve modern kent yorumunu yansıtır. Bu dönemde birçok semtte eski yapılar yıkılmış, geniş bulvarlar açılmıştır. Aksaray'daki Vatan ve Millet Caddeleri bunlara örnek gösterilebilir. Menderes Operasyonlar sırasında 1950'lerdeki yol yapım çalışmaları Şekil 3.192, çalışmalar tamamlandıktan sonra açılan geniş bulvar ise Şekil 3.193'te görülmektedir. Sürekli göçün bu ihtiraslı ortamı içinde, ortaya bir kentsel-kırsallaşma ya da kırsal-kentleşme karışımı çıkmıştır. Bu dönüşümlerin toplumsal ve fiziksel boyutlarını çözümlemek zordur, çünkü bu hareket hala sürmektedir. Bugün, bu değişikliğin en önemli niteliği, arazi yağması, sağlıklı bir kent ekonomisi umudunun yok olmasıdır. Bu dönemde, her boş alan potansiyel bir gecekondu yeri olarak algılanmıştır.

Şekil 3.192 Aksaray-1950'ler [232]

Şekil 3.193 Aksaray-1960'lar [232]

Bu dönemde yaşanan hızlı kentleşmeye rağmen imarlı arsa arzının yetersiz oluşu, kentlerde arsa fiyatlarının artmasına ve orta sınıfın tek parsel üzerinde konut edinebilme olanağından yoksun hale gelmesine yol açmıştır. Bu döneme kadar tek parsel üzerinde konut edinme biçimi, az katlı villa yapımı ya da tek bir mal sahibi mülkiyetinde olup, farklı kullanıcılara kiralanan apartmanlaşma biçimindedir. Mevcut yasalar, tek parsel üzerinde birden fazla kişinin ev sahibi olması şeklindeki bir mülkiyet biçimine olanak tanımamaktadır. Bu durum, parsel sahipleri ve yatırımcıların yasanın değiştirilmesi için baskısına sebep olmuştur.

1954 yılında noterlik yasasında yapılan değişiklikle, yap-sat türü konut sunum biçiminin ve kooperatif eliyle konut yapımının önü açılmıştır. İstanbul'da bu dönemde konut ihtiyacının karşılanması için yeni geliştirilen bir yöntem "yap-satçılık"tır. 1965 yılında Kat Mülkiyeti Yasası'nın çıkmasıyla birlikte, temelden konut satılması yoluyla inşaat için gerekli sermayenin kazanıldığı bu yöntem sayesinde, çok büyük birikimleri olmayan birçok küçük yatırımcı konut sektörüne girmiştir. Devletin ucuz konut üretmediği bir ortamda, hem konut sahipleri hem de müteahhit için oldukça uygun bir yöntem olan yap-sat, zamanla daha çok kazanç elde etme uğruna malzeme ve yapım kalitesinin düştüğü, konut yapılarının tek-tipleştiği ve estetik kalite anlamında

yoksunlaştığı, yapı yoğunluğunun hızla arttığı bir kentleşme biçimine neden olmuştur [258]. 1973 yılında onaylanan 1/5000 ölçekli imar planında apartmanlar için serbest yükseklik düzenlemesinin getirilmesinden sonra dört katlı apartmanların yerini beş ile sekiz kat arasındaki apartmanlar almış, bu durum özellikle banliyöleşme sürecine girmiş olan Kadıköy-Bostancı arasındaki sayfiye yerleşmeleri ile Bakırköy ve Yeşilköy semtlerinin hızla kentin bir parçası haline gelmesine neden olmuştur.

1956'da bir imar ve istimlak yasası çıkarıldıktan sonra, 1950-1965 döneminde İstanbul'un nüfusu hızla artmıştır. 1950 yılında 975.000 olan nüfus, 1965'te 2.141.000'e yükselmiştir. 1956 Eylül ayında, İstanbul'un imarında yeni bir dönem başlamıştır. Başbakan Adnan Menderes, İstanbul'da büyük bir imar operasyonu başlatmış, Sirkeci-Florya sahil yolu, Hacıosman Bayırı-Tarabya, Hacıosman-Kefeliköy-Büyükdere ve Ayazağa-İstinye yolları açılmıştır. Boğaz sırtlarından geçen bu yollar ve bu yolların sahil yoluyla bağlantıları yapıldıktan sonra, Boğaz'daki yerleşmeler sadece bir sahil yerleşmesi olmaktan çıkmış, bu durum Boğaz köylerinin içerilere doğru gelişmesine de neden olmuştur [218].

Bu dönemde, Boğaziçi'nin Rumeli yakasındaki gecekondu oluşumları daha çok Sarıyer ilçesindeki iş olanaklarının sınırları içinde, küçük ve parçalı yerleşmeler olarak gelişmiştir. Aynı şekilde Boğaziçi'nin Anadolu yakasındaki gecekondu oluşumları da, Beykoz ve çevresindeki sanayi kuruluşlarının çekimiyle oluşmuştur. Ayrıca Üsküdar'da Çengelköy sırtları, Büyük Çamlıca yamaçları, Kadıköy'de Fikirtepe, Sahrayıcedit ve Gebze'ye kadar Ankara Yolu çevresi, gecekondu görülen diğer alanlardır [218].

1930-1950 döneminde, Kadıköy-Bostancı arasındaki büyük parselli bu köşklerin arsaları parsellenerek, yerine 3-4 katlı apartmanlar yapılmaya başlanmıştır. Yeni parsellemelerden sonra oluşan doku, bahçeli evler ve üst gelir grubu için yapılan villalar şeklinde iken, 1950-1965 döneminde bu dokunun yerini yüksek katlı apartmanlar almıştır. 1964 yılında çıkarılan İstanbul Kat Nizamı Planı ile yapsatçıların istekleri doğrultusunda kentin eski bölgelerindeki binaların kat yükseklikleri çok büyük oranda arttırılmış ve yap-satçılık canlandırılmıştır. Menderes Operasyonu ile genişletilen Bağdat Caddesi'nin kuzeyinde daha çok kooperatif girişimlerinin apartmanları yer alırken, güneyi yap-satçılık süreciyle apartmanlaşmıştır. Şekil 3.194'te 1960 tarihli Milliyet Gazetesi'nin haberine göre, Bağdat Caddesi'ndeki

çalışmanın yaz aylarında bitirileceği belirtilmektedir. Bağdat Caddesi'nin açılmasından sonra, cadde civarındaki arsaların parsellenerek satışa çıkarıldığını gösteren gazete ilanları da Şekil 3.195 ve Şekil 3.196'da görülmektedir. Dönem gazetelerinde arsa satış ilanlarının yanında Şekil 3.197'de olduğu gibi yapımı tamamlandıktan sonra satışa çıkarılan apartman daireleri de vardır. Bostancı'dan Tuzla'ya düşük yoğunlukta bir sahil yerleşimi gelişmiştir. Maltepe'deki Yüzevler, Esenyurt ve Pendik-Tuzla arasındaki Güzelyalı evleri ile Yakacık Yolu üzerindeki kooperatif yerleşimi bu dönemde gelişen bahçeli yerleşmelerdir. Bu yüksek gelir gruplarına hitap eden yerleşmeler, Ankara Yolu'nun güneyinde yer almış, yolun kuzeyinde ise bölgenin sanayi kuruluşlarına yakınlığı nedeniyle gecekondu yerleşmeleri gelişmiştir [218].

KADIKÖY-ALTIYOL ARASI AÇILIYOR

Bağdat Caddesindeki faaliyet de yaza kadar bitirilerek yol trafiğe açılacak

Oğuz ÖNGEN

3

ANADOLU yakasında bu yıl içinde yapılacak en mühim işlerden birisi, Kadıköy - Altıyol arasının açılması teşkil etmektedir.

Kadıköyden Altıyola çıkılırken yolun sağ tarafındaki dükkânlar istimlâk edilecektir. Bu kısımda yolu asfaltına ve Devlet yoluna bağlanacaktır.

GENİŞLİK 24 METRE

Bağdat caddesinin umumi genişliği 24 metredir. Bunun 14 metrel vasıtaların geçişine ayrılmıştır.

Tan sokağı ile Bostancı arasında geniş bir istimlâk faaliyetine girişilmesi için mevcut yolun ıslâhı ile iktifa edilecektir.

Bağdat caddesinde, belli başlı kavşaklarda otobüs ve gelmiş geçmeler için yer ayrılacaktır. Bu mevkiler, Yapılan etüdlerde, Bağdat caddesinin Kızıltoprak'tan sonra, Fenerbahçe stadı arkasından dolaşarak Altıyola bağlanması hususu üzerinde durulmaktadır.

Boğazın Rumeli yakasındaki sahil yolu kısmı kısmı yapılmaktadır. Arnavutköy - Bebek arasındaki 1200 metrelik yol tamamlanmıştır. Bebek koyu bu yıl tanzim edilecek yıl tanzim edilecektir. Kireçburnu ile Büyükdere köprüsü arasındaki yolun 1 kilometreye yakın kısmının tanzimine başlanmıştır. Büyükdere - Sarıyer arasındaki 1274 metrelik yol bitirilecektir. Sarıyer -

KADIKÖY - ALTIYOL ARASINDA 30 METRE GENİŞLİĞİNDEKİ YOL İÇİN İSTİMLÂK EDİLECEK BÖLGE.

Şekil 3.194 Bağdat Caddesi'ndeki Yol Çalışması Haberi-1960 [259]

Şekil 3.195 Kızıltoprak'ta Arsa Satış İlanı-10 Ekim 1957 [260]

Şekil 3.196 Kalamış Koyu Arsa Satış İlanı-7 Kasım 1960 [261]

Şekil 3.197 Kalamış'ta Apartman Daireleri Satış İlanı-12 Mart 1963 [262]

1950-1965 döneminde gelişen en ünlü sayfiye yerleşmesi Tuzla-Gebze arasındaki yarımadada yer alan Bayramoğlu Sahil Mahallesi olmuştur. Mahalle bu toprağın sahibi ile bir şirketin ortaklığı tarafından 1955 yılında kurulmaya başlanmıştır. Şirket altyapısını getirerek parsellenmiş arsaları satmış, binaların yapımına karışmamıştır. Başlangıçta 60 parsel bulunan bu mahallenin İstanbul'un seçkinlerine satıldığı ve dışa kapalı bir mahalle oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Dönem gazetelerinde, Şekil 3.198'de görüldüğü gibi Sahil Mahallesi'yle ilgili reklamlara rastlanmış, Bayramoğlu'nda yapılan yazlık evler Şekil 3.199'da görüleceği üzere dönemin mimarlık dergilerinden Arkitekt'te yayınlanmıştır. 1960'lı yıllarda gazetelerde çıkan haberler arasında Şekil 3.200'de olduğu gibi Bayramoğlu'nda açılan yazlık motellerin ilanları da bulunmaktadır.

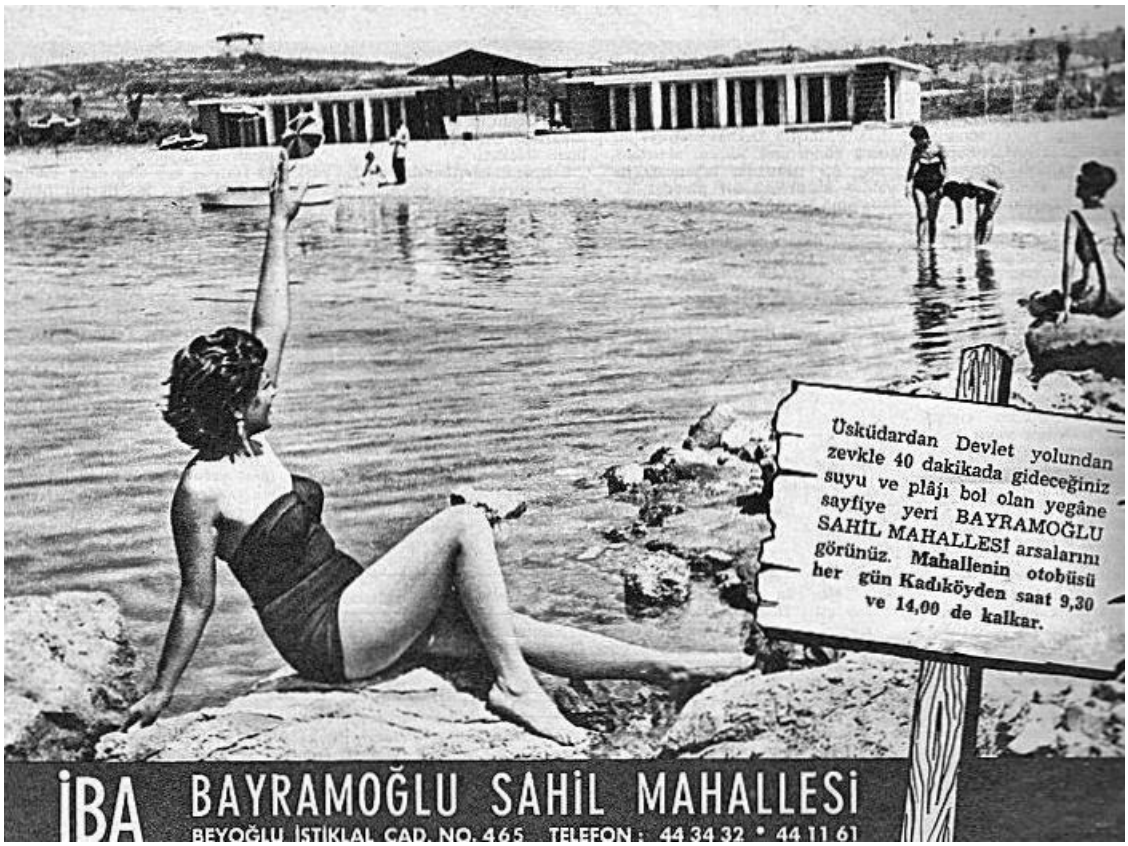

Şekil 3.198 Bayramoğlu 1960'lar [44]

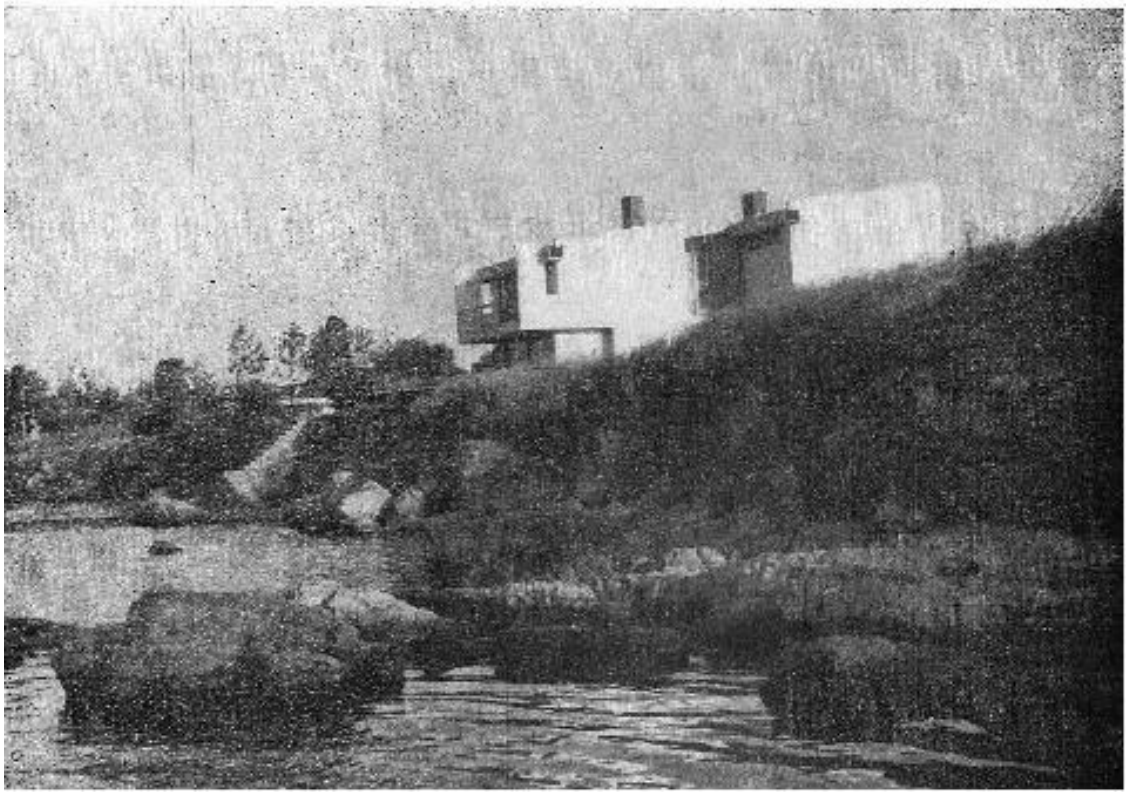

Şekil 3.199 Namık Yolga Evi-Bayramoğlu [263]

Şekil 3.200 Bayramoğlu'nda Motel Restoran Bekir'in İlanı-16 Temmuz 1966 [264]

1965-1980 döneminde, konut arzı yeterli olmasına rağmen, gecekondu yapımı artarak sürmüş ve birçok defa gecekondu affı çıkarılmıştır. Bu dönemin sayfiye yerleşmeleri olarak batıda Kumburgaz ve Silivri, kuzeyde Kilyos, doğuda Dragos-Bayramoğlu sahillerini ve güneyde ise Yalova sayılabilir. Dönem gazetelerinde Kumburgaz bölgesinde arsa ve yazlık ev satışıyla ilgili ilanlar Şekil 3.201 ve Şekil 3.202'de görülmektedir. Bu yerleşmelerde de yazlık konut tiplerinde, az katlı villalar olduğu kadar, apartmanlarla karşılaşılmıştır. Az katlı villalar zengin kesimin, kat mülkiyeti yasasının çıkmasından sonra yapılan apartmanlar da orta kesimin sayfiye evleri olarak kullanılmıştır. İstanbul'da sayfiye bölgelerinde yapılan apartmanlardan bir daire satın alarak ev sahibi olma, orta gelir grubu tarafından, kalıcı konuttan sonra yazlık konut sahibi olmanın da yolu olarak görülmüştür. Şekil 3.203'teki gazete ilanında da görüleceği gibi, 1967 tarihinde Küçükyalı Sahil Sitesi'nde yapılan yazlık apartman dairelerinin satış ilanında alıcılara şehrin içinde Florya kumu vadedilmektedir.

1965-1980 döneminde, apartmanları sayfiye evi olarak görülmeye başlanmıştır. Boğaz Köprüsü ve çevre yollarının 1973 yılında işletmeye açılması kent içindeki zaman-mesafe matriksini tamamen değiştirmiştir. İstanbul'da 1980 itibariyle sayfiye yaşamı büyük ölçüde bitmiştir. Görüldüğü gibi sayfiye alanları kent merkezinden uzaklaşmaktadır. 1970'li yıllardan başlayarak, Ege ve Akdeniz'in sayfiye kasabalarının ilanları da gazetelerde yer almaya başlamıştır (Şekil 3.204). Bugün İstanbul'da hala sayfiye bölgesi özelliği taşıyan en eski yerleşme Adalar bölgesi ile 1965-1980 yılları arasında sayfiye olarak gelişen Kumburgaz, Silivri, Kilyos ve Bayramoğlu sahilleridir. Bu bölgeler dışında sayfiye ya da yazlık dendiğinde akla gelen ilk yerler Ege ve Akdeniz sahilleridir.

SAHİLİ TAPULU

KUMBURGAZ'DA • Bulunmaz ucuzlukta •
Yalı arsaları Jandarma Kampı bitişiğinde •
OLEA MAHALLESİNDE vâdeli satılmaktadır.
Mahallinde Sahin'e: 26 58 95

■ HÜRRİYET - 2113

Şekil 3.201 Kumburgaz'da Arsa Satış İlanı-5 Nisan 1963 [265]

DAMPİNGLİ KELEPİR SATILIK SONKALAN HAKİKİ

PLAJ DAİRELERİ

GELİR :

GİDİŞ :

KUMBURGAZ PLAJ SİTESİ :

Şekil 3.202 Kumburgaz Plaj Sitesi'nde Satılık Sayfiye Daireleri İlanı [266]

GÖRÜLMEMİŞ FİATLARLA

ŞEHİR İÇİNDE SATILIK

YALI DAİRELERİ

Adalar'a karşı Küçükyalı tren istasyonuna, Bağdat caddesi Küçükyalı otobüs durağına, çarşı ve pazara yürüyerek bir dakika mesafede, lüks yalı daireleri görülmemiş ucuzlukta, piyasa rayicinin yarı fiatına 4.2.967 - 5.2.967 - 11.2.967 - 12.2.967 - 18.2.967 - 19.2.967 Cumartesi, Pazar günleri saat 10 dan 16'ya kadar mahallinde satılacaktır.

FİATLAR : (Birinci katta)

1. 1 hol 4 oda (ikisi salon - salamanjedir), 2 balkon, mutfak, banyo, bahçe, plâj, rıhtım, 53.000 liradır. 19.2.967 gününe kadar; yarısı peşin yarısı Haziranda tapu esnasında ödenmek üzere % 25 tenzilâtla 39.750 liradır. Eğer müşteri tamamını şimdi öderse bedel % 30 tenzilâtla 37.100 lira olur ve tapu derhal verilir.
2. 1 hol 5 oda (ikisi salon - salamanjedir), 2 balkon, mutfak, banyo bahçe, plâj, rıhtım, 66.000 liradır. 19.2.1967 gününe kadar; yarısı peşin yarısı Haziranda tapu esnasında ödenmek üzere % 25 tenzilâtla 49.500 liradır. Eğer müşteri tamamını şimdi öderse bedel % 30 tenzilâtla 46.200 lira olur ve tapu derhal verilir.
3. 1 hol, 5 oda (ikisi salon - salamanjedir), 13,50 metre uzunluğunda 1 teras, 1 balkon, mutfak, banyo, bahçe plâj, rıhtım, deniz üstü daire 111.000 liradır. 19.2.1967 gününe kadar; yarısı peşin yarısı Haziranda tapu esnasında ödenmek üzere % 25 tenzilâtla 83.250 liradır. Eğer müşteri tamamını şimdi öderse bedel % 30 tenzilâtla 77.700 lira olur ve tapu derhal verilir.
4. İnşaatı tamamlanmak üzere olan ayrı yerde birinci katta 2 dairemiz vardır. 19.2.967 gününe kadar 40 - 46 bin liradır. Tapuları derhal verilir.

DİĞER KATLARDA FİATLAR % 15 DAHA FAZLADIR.

Her dairenin tapusunda bir sınırın Marmara Denizi olduğu Tapu Dairesince belirtilmiştir. Denizin içi sâhâne Florya kumudur. Su, elektrik mevcuttur. İnşaat betonarme karkastır. Bölmeler kırmızı fabrika tuğlası ile örülmektedir. Salon - salamanje ve bütün odalar parkedir. Dış sıvalar beyaz çimento ile serpme sıva ve bejebedir.

BU GÖRÜLMEMİŞ UCUZ FİATLAR SADECE

4.2.967 — 5.2.967 — 11.2.967
12.2.967 — 18.2.967 — 19.2.967

GÜNLERİ DAİRE AYIRANLAR İÇİN UYGULANIR

GELİR: Civarımızdaki yalı daireleri yalnız bir yaz için 8 - 13 bin lira kira getirmektedir.

ŞEHİR İÇİNDE FLORYA KUMU

Müessesemiz bu site arasını satın alırken, Moda Burnu'ndan Kartal'a kadar Marmara Denizini tetkik etmiştir. Burada denizin içinde ve dışında kayalık ve yar yoktur DENİZİN İÇİ FLORYA KUMUDUR SIĞDIR Çocuklar ve yaşlılar dahi rahatça denize girebilirler.

GİDİŞ: Trenle gelenler Bostancı'dan sonra, Küçükyalı tren istasyonunda inecekler, otobüs ve dolmuşla gelenler, Bağdat caddesinin Küçükyalı otobüs durağında inecekler ve tren istasyonu alt geçidinden geçerek bir dakikada deniz kenarına (KÜÇÜKYALI SAHİL SİTESİ) ne varacaklardır. (İnşaatın adresi: **Küçükyalı, Cumhuriyet caddesi Süreyya Paşa sokak No. 4) tür.**

KÜÇÜKYALI SAHİL SİTESİ

TEPEBAŞI. Meşrutiyet Caddesi No. 107. Başar Pasajı Kat: 1. Telefon: 44 38 56.

Şekil 3.203 Küçükyalı Sahil Sitesi Satış İlanı-6 Haziran 1967 [267]

Şekil 3.204 Marmaris'te Satılık Daire İlanı-12 Temmuz 1972 [268]

Tezin bundan sonraki bölümünde 1914'ten sonra İstanbul'da sayfiye alışkanlığının büyük ölçüde sona erdiği 1980'lere kadar olan dönemde, sayfiye bölgesi olan semtler ayrıntılı olarak incelenecektir. 1914-1980 arasında sayfiye yerleşimi olarak kullanılan bölgeler sırasıyla Boğaziçi, Kadıköy-Tuzla Bölgesi, Yeşilköy-Bakırköy Bölgesi ve Adalar Bölgesi'dir ve Şekil 3.205'teki haritada bu bölgeler gösterilmiştir. 1965-1980 döneminde İstanbul'a yakınlığı nedeniyle sayfiye bölgesi olarak geliştiği belirtilen Kumburgaz, Silivri, Bayramoğlu ve Yalova yerleşmeleriyle ilgili ayrıntılı fotoğraf ve haritalara ulaşılamaması nedeniyle bu bölgelerin sayfiye bölgesi olarak geliştikleri bu bölümde anlatılmış ancak 1914-1980 döneminde, sayfiye semtlerinin ayrıntılı olarak inceleneceği tezin bundan sonraki bölümünde bu yerleşmelere yer verilmemiştir.

Şekil 3.205 (1914-1980) arasında İstanbul'da sayfiye alanları

3.3.1 Boğaziçi

Bilindiği gibi Boğaziçi bölgesi, İstanbul'da ilk dönemden itibaren sayfiye bölgesi olarak kullanılma özelliğini Cumhuriyet Dönemi'ne kadar sürdürmüştür. 19.yüzyıl'ın ikinci yarısındaki kentsel gelişmeye bakıldığında, Boğaz'ın kuzey bölümünde yer alan Büyükdere, Tarabya, Yeniköy, Sarıyer gibi semtlerin 20.yüzyıl başında da sayfiye olarak kullanılmaya devam ettiği bilinmektedir. Ancak önceki bölümde de belirtildiği gibi, Dolmabahçe Sarayı'nın yapılmasıyla Beşiktaş, Dolmabahçe, Ortaköy bölgesi 19.yüzyıl'ın sonlarına doğru sürekli oturulan semtler olmuşlar ve birer banliyöye dönüşmüşlerdir. Ortaköy'den sonra gelen Kuruçeşme semti sayfiyeden banliyöye geçiş dönemine girmiş, hem sürekli oturulan hem de yazlık olarak kullanılan bir bölge olmuştur. Arnavutköy, Bebek gibi semtler ile Boğaz'ın Anadolu kıyısındaki yerleşmeler ise 20.yüzyıl başında sayfiye karakterini devam ettirmektedir.

1936'da Şirket-i Hayriye'nin yayınladığı, Boğaziçi'nde kiraya verilecek ev, yalı ve köşkler hakkındaki rehber oldukça ilginçtir [269]. Bu rehberde ev, köşk ya da yalıların oda sayısı, mobilyalı olup olmadığı ile aylık, yazlık veya senelik kiraya verilmesiyle ilgili bilgiler bulunmaktadır. Bu rehber sayesinde, Boğaziçi'nde yazlık olarak kiraya verilecek evlerin adresleri tesbit edilebilmiş, hangi semtlerin 1936 yılı yazını geçirmek

için tercih edildiği belirlenebilmiştir. Tabi burada şunu belirtmek önemlidir. Değerlendirmeler sadece kiraya verilen evler üzerinden yapılmıştır. Sayfiye evi sahiplerinin ve sayfiye otellerinde yazı geçirenlerin tercihleri değerlendirme dışında bırakılmaktadır. Rehbere gore, Boğaziçi'nin Anadolu yakasında yazlık ev ilanı verilen semtler sadece Anadolukavağı ve Beykoz'dur. Boğaziçi'nin Avrupa yakasında ise Ortaköy ve Arnavutköy semtlerinde yazlık ev ilanı bulunmamakta, yalnızca Yenimahalle, Sarıyer, Büyükdere, Kireçburnu, Tarabya ve Yeniköy semtlerinde yazlık ev ilanları bulunmaktadır. Bebek ve Kuruçeşme semtlerinde ise, bu tarihte hem kışlık hem de yazlık ev ilanları vardır.

Cumhuriyet Dönemi'nde, Boğaziçi'ndeki sayfiye yerleşmeleri diğer sayfiye bölgeleri içinde banliyöye geçiş sürecinde en durağan ve en yavaş kentsel gelişme sürecini göstermiştir. Boğaziçi semtleri için denilebilir ki, 1950'lere kadar Boğaziçi'nin Rumeli yakasında Kuruçeşme'nin kuzeyinde kalan bölgeler ile, Boğaziçi'nin Anadolu yakası 1950'lere kadar sayfiye karakterini korumuştur. 1950'lerde Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinden sonra başlayan imar çalışmaları nedeniyle kentsel gelişim hızlanmış, gecekondu bölgeleri artmaya başlamıştır. Bu bağlamda da Boğaziçi'nin kıyı bölgeleri eski karakterini korurken Boğaz'ı gören tepelerde gecekondu alanları oluşmaya başlamıştır. Bu durum da Boğaziçi semtlerinin banliyöye geçiş sürecini hızlandırdığından, bu bölgeler yaz-kış oturulan alanlara dönüşmüştür. Bununla birlikte, Boğaziçi'nde yazlık kullanım özelliği 1980'lere kadar devam etmiştir. 1950-1980 arasında sayfiye yerleşmesinden kentsel yerleşmeye doğru giden bir geçiş süreci yaşanmıştır. Kıyıdaki yerleşme karakteri genel olarak yapısını korumuş, yanan ya da yıkılan yalıların yerlerine modern mimari özellikleriyle yeni yapılar yapılmıştır.

Boğaziçi'ndeki sayfiye semtlerinin oldukça fazla olması nedeniyle bu dönemdeki kentsel gelişim, Boğaziçi'nin bölgelere ayrılmasıyla incelenmiştir. Öncelikle Boğaziçi'nin Avrupa yakasında, kuzeyden-güneye doğru Büyükdere-Sarıyer, Tarabya, Yeniköy, İstinye, Bebek, Arnavutköy ve Kuruçeşme semtlerinin dönüşümü hava fotoğrafları ve semtlere ait fotoğraflar aracılığıyla incelenmiştir. İlerleyen bölümde ise, Boğaziçi'nin Anadolu yakasında Beykoz-Paşabahçe, Çengelköy-Vaniköy semtleri ele alınmıştır.

Büyükdere-Sarıyer bölgesi Boğaz'ın kuzeyine yakın olması ve kente uzaklık gibi nedenlerle 1980'lere kadar sayfiye karakterini korumuştur. Şekil 3.206'daki 1982 hava fotoğrafında da görüldüğü üzere, bölge o tarihte hala yoğun bir yerleşme karakterine sahip değildir. Boğaz'a bakan tepelerde yerleşmeler oluşmaya başlamakla birlikte, hala yapıların birbirinden uzak, yerleşmenin kırsal bir karakter taşıdığı görülmektedir. Ancak Şekil 3.207'deki günümüz hava fotoğrafına ve Şekil 3.208'deki günümüz fotoğraflarına bakıldığında kıyı yerleşmesi aynı karakteri koruduğu halde, kıyıdan tepelere doğru gidildikçe yerleşmenin karakter olarak yoğunlaştığı görülmektedir.

Şekil 3.206 Büyükdere-Sarıyer Bölgesi-1982 hava fotoğrafı [242]

Şekil 3.207 Büyükdere-Sarıyer-Günümüz Hava Fotoğrafı [242]

Şekil 3.208 Sarıyer-Büyükdere Bölgesi Günümüz Fotoğrafı [270]

Tarabya bölgesinin 1946 hava fotoğrafıyla (Şekil 3.209), 1982 hava fotoğrafı (Şekil 3.210) arasındaki farka bakıldığında Tarabya Koyu'nun çevresinde bulunan köy çekirdeğinin varlığını koruduğu görülmekle birlikte, Tarabya Koyu'na bakan tepelerde 1982'lerde yapılaşmanın arttığı görülür. Ancak tepedeki bu yerleşmelerin yoğunluğu Büyükdere, Sarıyer ve Yeniköy semtleri kadar fazla değildir. Şekil 3.211'de 1970'lerin, Şekil 3.212'de ise 1980'lerin başında Tarabya Koyu'ndan bir fotoğraf görülmektedir. Fotoğraflarda koy çevresindeki yapılar, 20.yüzyıl'ın başında görülen fotoğraflardaki mimari karakterini korumaktadır. En büyük değişim ahşap olan Tokatlıyan Oteli'nin yanmasından sonra aynı mevkiye betonarme yapım sistemiyle Büyük Tarabya Oteli'nin yapılmış olmasıdır. Tarabya Oteli çok uzun yıllar sayfiye olarak Tarabya'yı tercih eden İstanbul halkına hizmet vermiştir. Şekil 3.213'te günümüz Tarabya fotoğrafı ve Şekil 3.214'teki Tarabya'nın günümüz hava fotoğrafına bakıldığında, kıyıdan yukarılara doğru gidildikçe yerleşme yoğunluğunun arttığı görülmektedir.

Şekil 3.209 Tarabya-1946 Hava Fotoğrafı [242]

Şekil 3.210 Tarabya-1982 Hava Fotoğrafı [242]

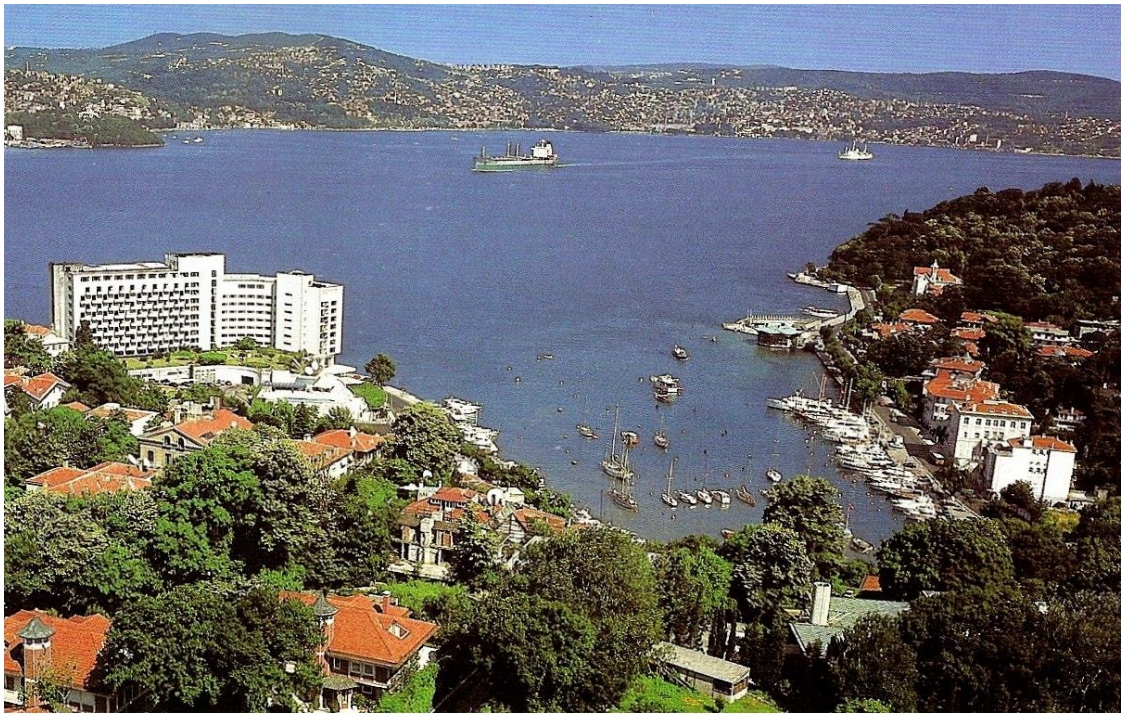

Şekil 3.211 Tarabya-1970'ler [271]

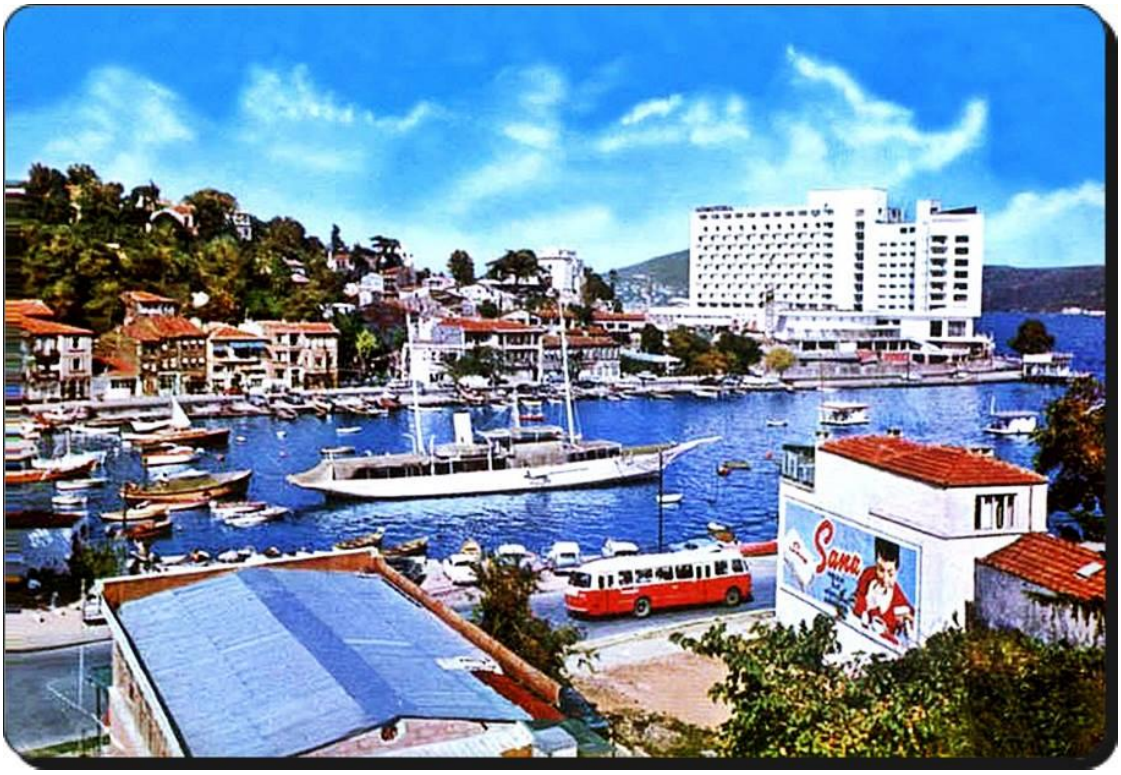

Şekil 3.212 Tarabya-1980'ler [106]

Şekil 3.213 Tarabya Günümüz Fotoğrafı [271]

Şekil 3.214 Tarabya-Günümüz Hava Fotoğrafı [242]

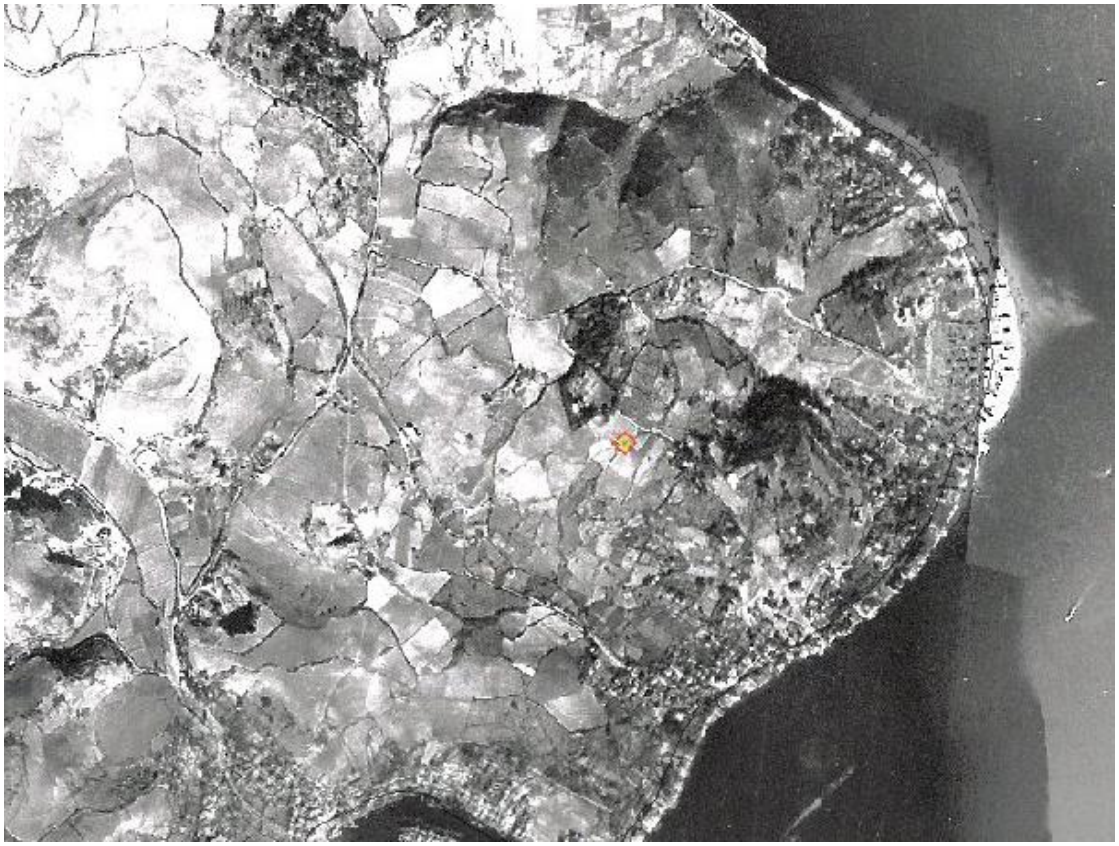

Şekil 3.215 Yeniköy-1946 Hava Fotoğrafı [242]

Şekil 3.216 Yeniköy-1966 Hava Fotoğrafı [242]

Şekil 3.215 ve Şekil 3.216'da görülen Yeniköy'ün 1946 ve 1966 hava fotoğraflarında semtin sayfiye karakterine uygun olarak yerleşmenin daha çok kıyı bölgesinde yoğunlaştığı görülmektedir. Kıyıya bakan tepeler kırsal karakterini korumaktadır. 1982 hava fotoğrafında Yeniköy'de yerleşmenin kıyıdan tepeye doğru genişlemekle birlikte yine de bu yerleşmeyi yoğun olarak tarif etmek mümkün değildir (Şekil 3.217). Yeniköy yerleşmesi esas gelişimini ve yoğunlaşmasını son otuz iki yılda yaşamış ve semtte Boğaz'a bakan tepeler lüks sitelerle dolmuştur (Şekil 3.218).

İstinye semtine bakıldığında ise, bu bölge Sarıyer, Büyükdere, Tarabya ve Yeniköy'den biraz daha farklı bir gelişme sürecine sahne olmuştur. Cumhuriyet Dönemi'yle birlikte Boğaziçi'nde sanayi kuruluşlarına yer verilmesi sürecinin başlamasıyla, İstinye'de bir tersane açılmıştır. Şekil 3.219'da 1950'lerde İstinye Tersanesi'ne ait bir fotoğraf görülmektedir. Bölgeye tersane yapılması İstinye'nin Boğaz'a bakan sırtlarında,

öncelikle tersanede çalışan işçilerin ikamet ettiği gecekonduların artmasına sebep olmuş, 1980'lere gelindiğinde ise İstinye Koyu İstanbullular'ın hafızasında kötü bir görüntü ve ağır bir kokuyla yer etmiştir. Şekil 3.220'de İstinye'nin bu durumunu gösteren bir fotoğraf yer almaktadır. 2000'lerin başına gelindiğinde ise, İstinye Tersanesi kapatılmış, koy rekreasyon alanı haline getirilmiştir (Şekil 3.221).

Şekil 3.217 Yeniköy-1982 Hava Fotoğrafı [242]

Şekil 3.218 Yeniköy-Günümüz Hava Fotoğrafı [242]

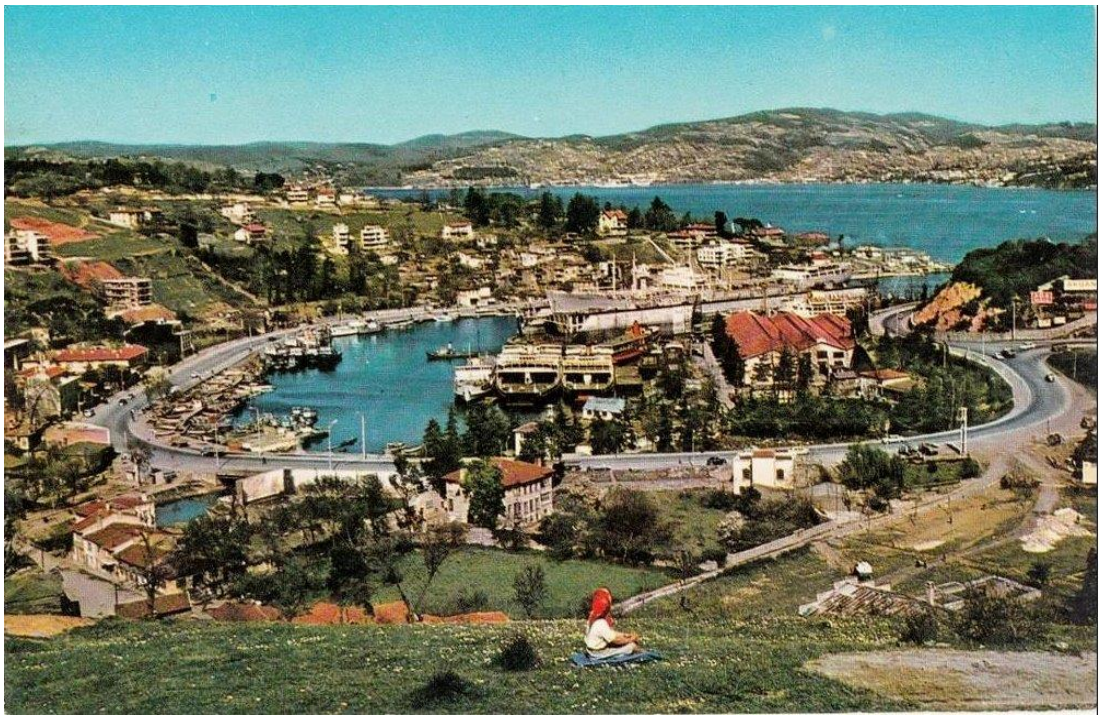

Şekil 3.219 İstinye-1950'ler [272]

Şekil 3.220 İstinye-1980'ler [272]

Şekil 3.221 Günümüzde İstinye [272]

Boğaziçi'nin birçok semti Tarabya, Büyükdere ve Sarıyer gibi gelişme gösterirken Cumhuriyet Dönemi'nde en ilginç değişmelerden birini Kuruçeşme-Arnavutköy bölgesi yaşamıştır. Kuruçeşme 1980'lerde artık sayfiye bölgesi olmamakla birlikte, yerleşimin yine de günümüze göre ne kadar az olduğu görülmektedir (Şekil 3.235-3.236-Şekil 3.237). Arnavutköy ise, 1970'lerin başına kadar kıyıdaki sıra yalıları ile sayfiyeden banliyöye geçiş süreci içindeki bir semt iken (Şekil 3.230), 1970'lerin başında sahil yolunun yapılmasıyla (Şekil 3.231-Şekil 3.232) kıyı karakteri bozulan semtin banliyöleşme süreci hızlanmıştır. Günümüzde Arnavuyköy yerleşmesine ait fotoğraf Şekil 3.233'te görülmektedir. Şekil 3.222, Şekil 3.223 ve Şekil 3.224'te görüldüğü üzere Bebek'te 1930'larda ve 1940'larda yerleşme 2-3 katlı ahşap ve betonarme konutlardan oluşmaktadır ve Şekil 3.225'teki 1946 hava fotoğrafının da doğruladığı gibi Bebek-Arnavutköy bölgesinde yerleşim çok yoğun değildir ve bu bölge 1940'larda sayfiyeden banliyöye geçiş süreci yaşamaktadır.

Şekil 3.222 Bebek-1934 [106]

Şekil 3.223 Bebek-1940 [106]

Şekil 3.224 Bebek-1940 [232]

Şekil 3.225 Bebek ve Arnavutköy-1946 Hava Fotoğrafı [242]

Şekil 3.226 Bebek ve Arnavutköy-1966 Hava Fotoğrafı [242]

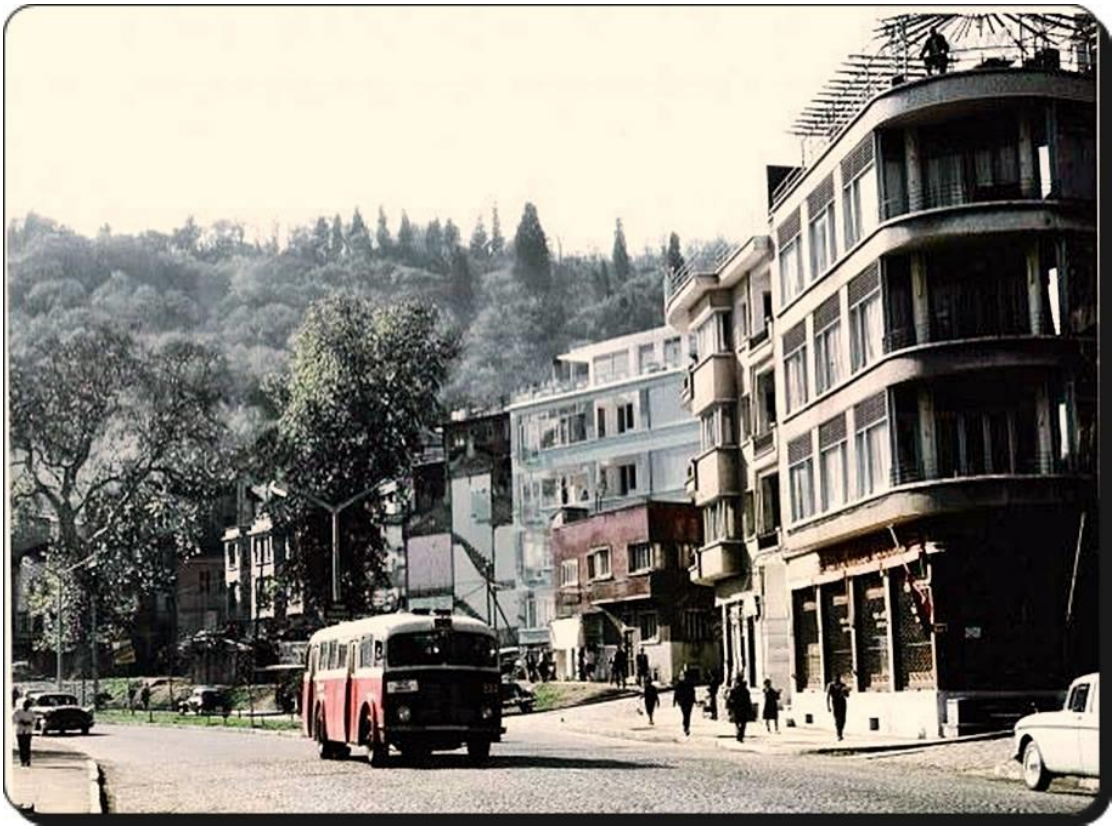

Şekil 3.227 Bebek-1960 [232]

Şekil 3.226'da görülen Bebek-Arnavutköy bölgesine ait hava fotoğrafında yerleşmenin tepeye doğru yoğunluğunu arttırdığı görülmektedir. Şekil 3.227, Şekil 3.228 ve Şekil 3.229'daki Bebek fotoğraflarına bakıldığında, 1960'larda gerek kıyıya yakın gerekse de tepeye çıkan sokaklar üzerinde betonarme ve ahşap yapılardan oluşan bir yerleşme karakteri vardır. Ahşap yapılar zaman içinde yok oldukça, yerlerine betonarmeden 2-3 katlı konutlar yapılmaktadır. Hatta Şekil 3.227'de görüldüğü gibi bu betonarme yapılar 4-5 katlı apartmanlar biçiminde de olabilmektedir. Bu dönemde, artık bölgenin banliyöye dönüşmüş olduğu söylenebilir. Şekil 3.234'te bölgenin günümüz hava fotoğrafında, özellikle Bebek ve Arnavutköy'ün Boğaz'a inen sırtlarında ne kadar yoğun bir yerleşim olduğu görülmektedir.

Şekil 3.228 Bebek-1961 [232]

Şekil 3.229 Bebek-1962 [232]

Şekil 3.230 Arnavutköy-1960'lar [232]

Şekil 3.231 Bebek-Arnavutköy Sahil Yolu Yapımı-1960'lar [237]

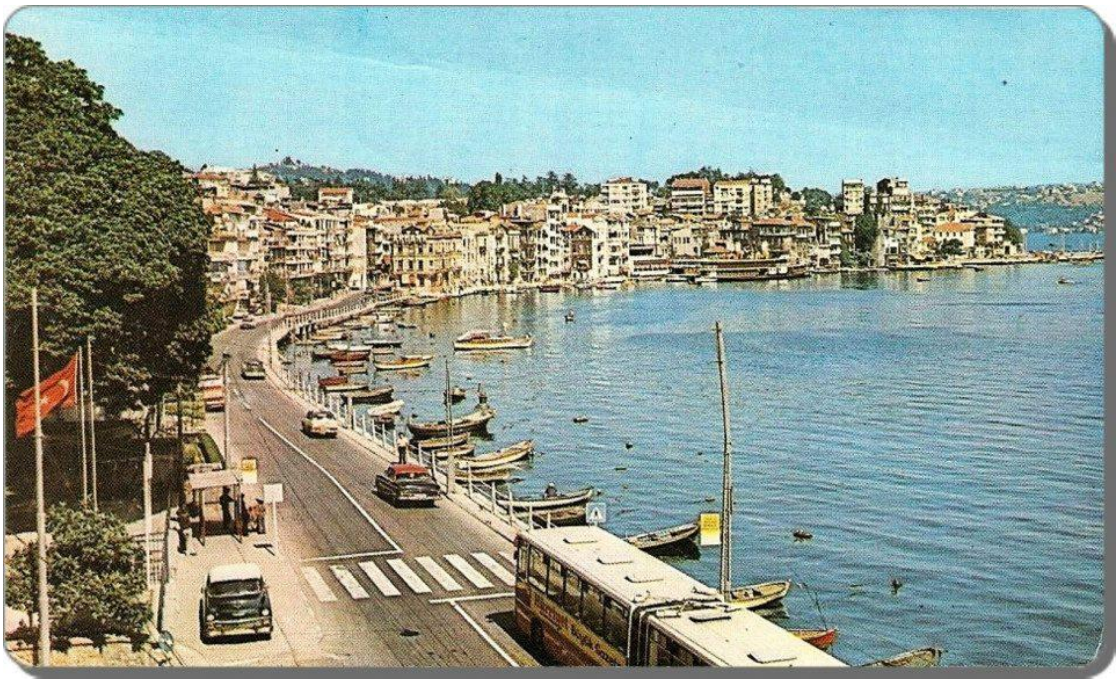

Şekil 3.232 Arnavutköy-1970'ler [237]

Şekil 3.233 Günümüz Arnavutköy [237]

Şekil 3.234 Bebek ve Arnavutköy-Günümüz Hava Fotoğrafı [242]

Şekil 3.235 Kuruçeşme-1982 Hava Fotoğrafı [242]

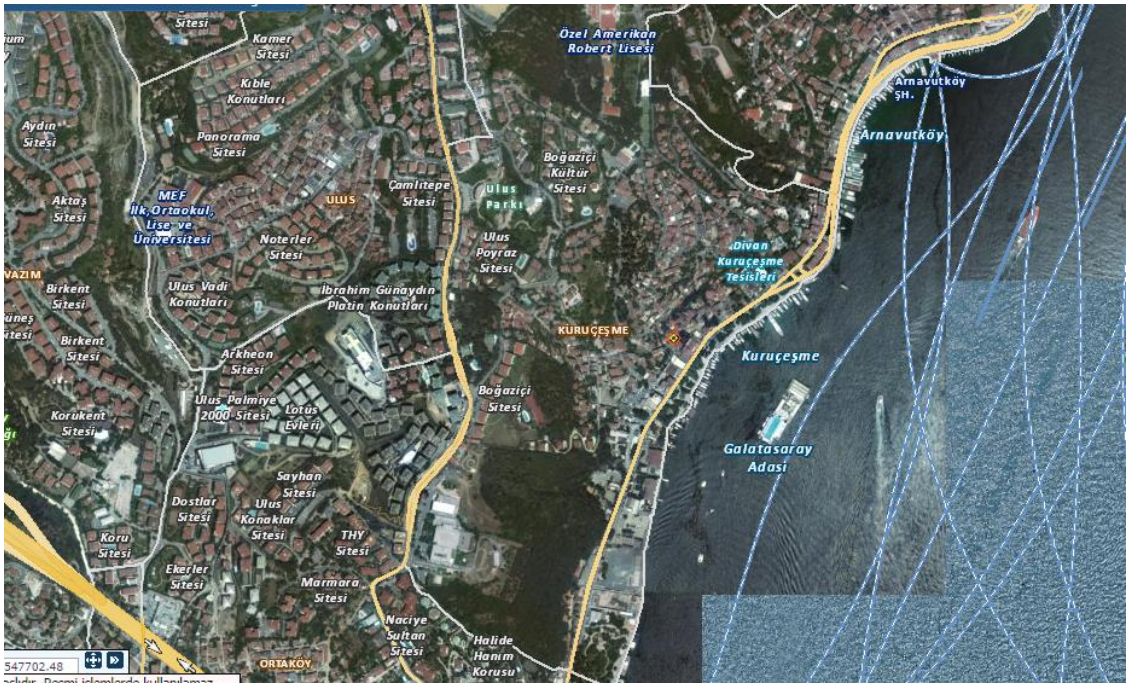

Şekil 3.236 Kuruçeşme-Günümüz Hava Fotoğrafı [242]

Şekil 3.237 Günümüzde Kuruçeşme [237]

Boğaziçi'nin Anadolu yakası, Avrupa yakasına göre her zaman daha az yerleşme yoğunluğuna sahip olmuş ve 1970-1980 arası sayfiyeden banliyöye geçiş süreci yaşamıştır. 1980'lerin başında ise, sayfiye olarak kullanılma özelliğini tamamiyle kaybetmiştir. Şekil 3.239, Şekil 3.240 ve Şekil 3.241'deki Paşabahçe ve Beykoz

fotoğraflarında, semtlerde daha çok betonarme yapıların görüldüğü ancak betonarme yapıların arasında, az sayıda da olsa ahşap yapıların da bulunduğu görülmektedir. Şekil 3.238'deki 1966 Beykoz hava fotoğrafında yerleşimin daha çok kıyıda olduğu, Şekil 3.244'teki 1982 hava fotoğrafında ise yerleşmenin Beykoz sırtlarına doğru yayıldığı görülür. Ancak yine de tepeye doğru çıkıldıkça yapılar birbirine yakın değil, aralıklı olarak konumlanmıştır (Şekil 3.242). Şekil 3.243 günümüz Beykoz fotoğrafı ve Şekil 3.245'teki günümüz hava fotoğrafında ise, yerleşme kıyıdan yukarılara doğru yoğunlaşmış, Beykoz ve Paşabahçe sırtları lüks sitelerle dolmuştur.

Şekil 3.238 Beykoz-Paşabahçe-1966 Hava Fotoğrafı [242]

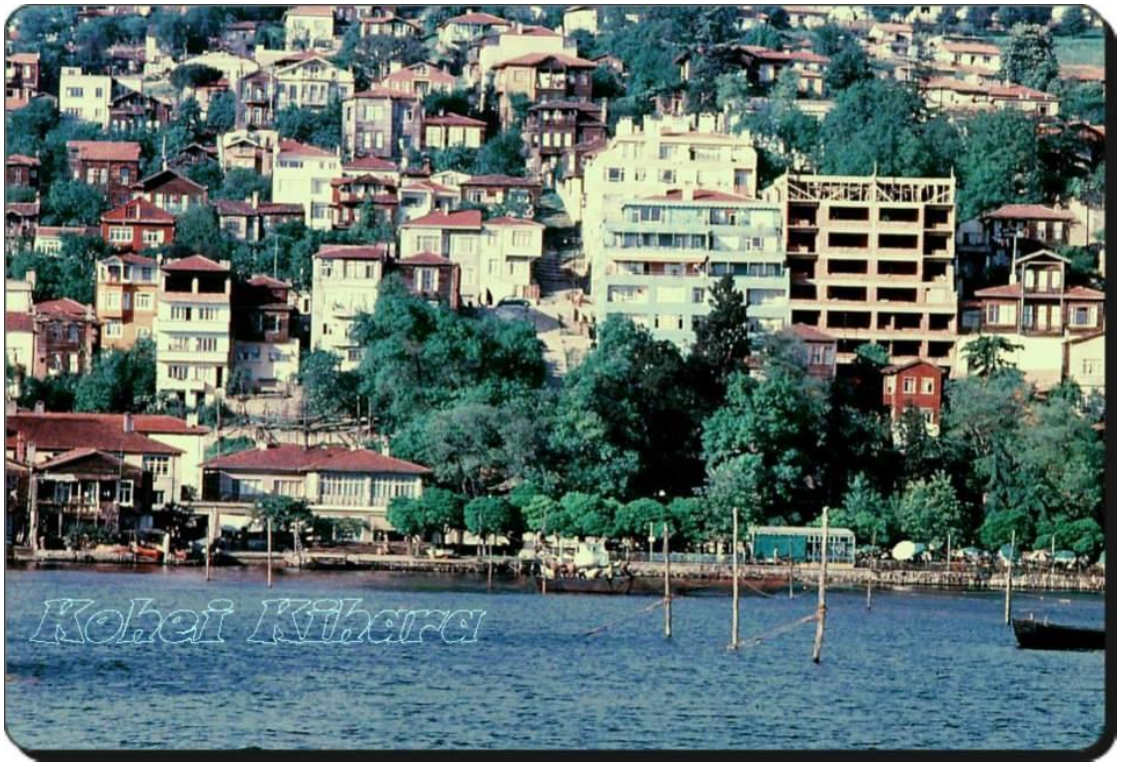

Şekil 3.239 Beykoz-1970'ler [106]

Şekil 3.240 Paşabahçe-1970'ler [106]

Şekil 3.241 Paşabahçe-1970'ler [106]

Şekil 3.242 Günümüzde Beykoz [237]

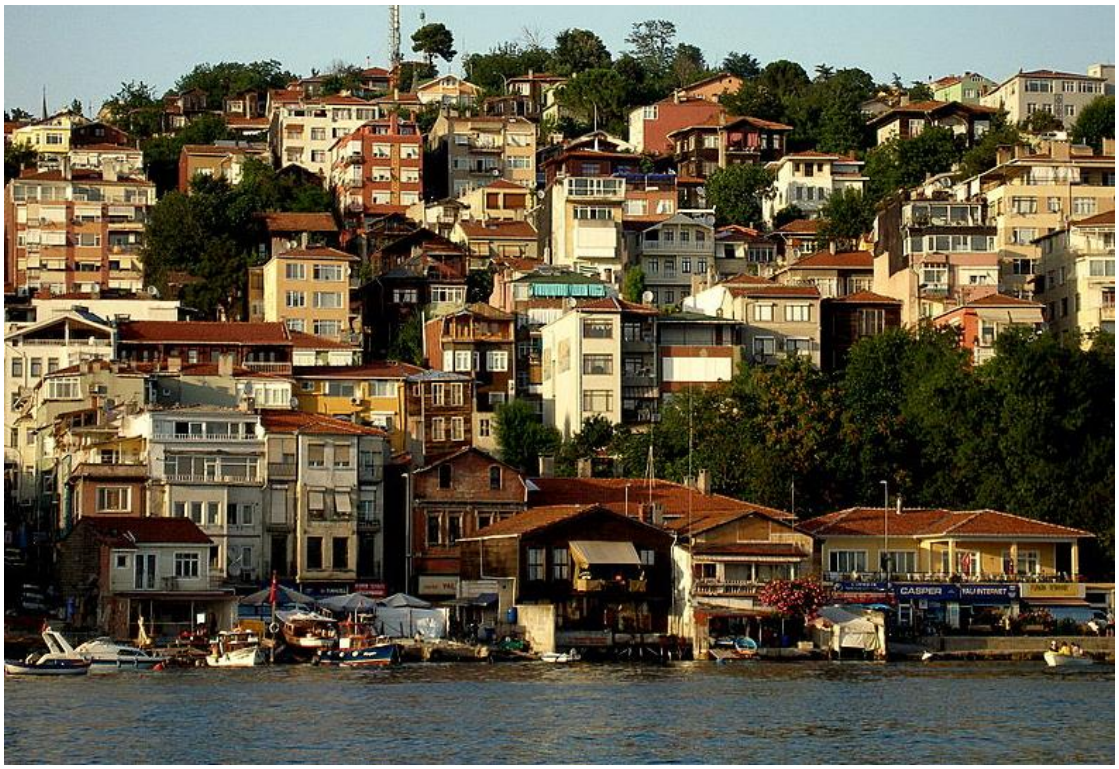

Şekil 3.243 Günümüzde Beykoz [237]

Şekil 3.244 Beykoz-Paşabahçe-1982 Hava Fotoğrafı [242]

Şekil 3.245 Beykoz-Paşabahçe-Günümüz Hava Fotoğrafı [242]

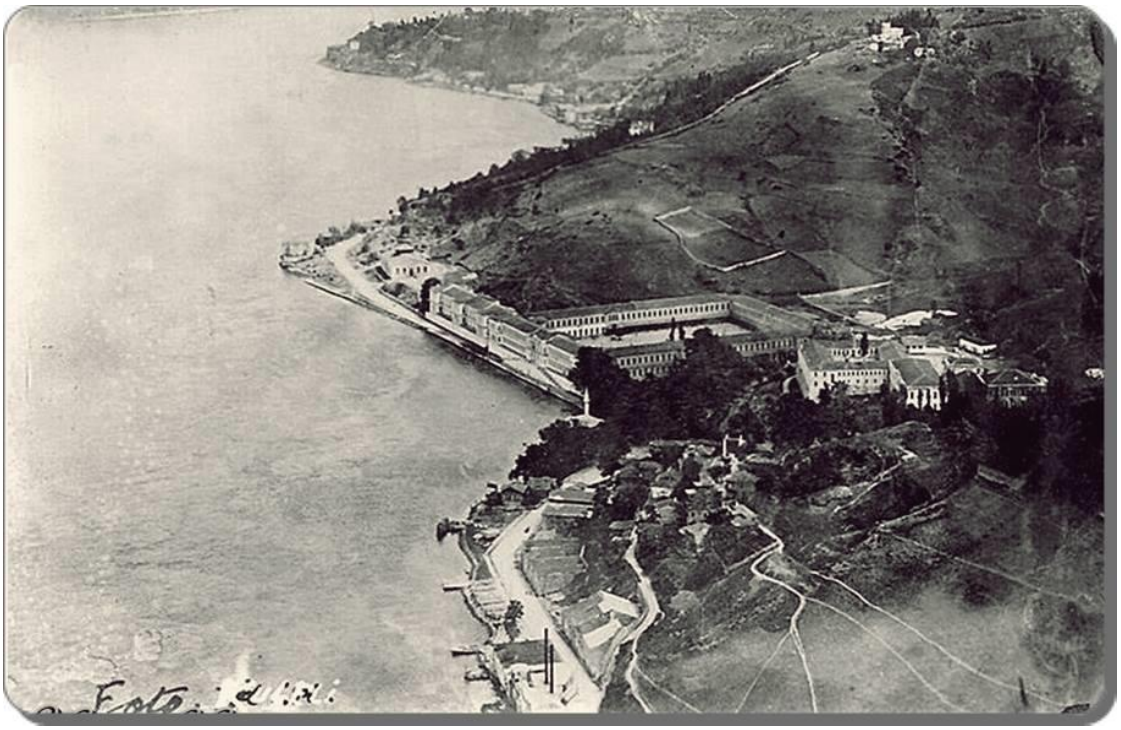

Şekil 3.246 Kuleli Askeri Lisesi çevresi-1930 [237]

Şekil 3.246'daki Kuleli bölgesinin fotoğrafına bakıldığında yapıların kıyı boyunca sıralandığı ve kıyıdaki en büyük yapının Kuleli Askeri Lisesi olduğu görülmektedir. Çengelköy sırtlarında yerleşme oldukça kırsaldır. Şekil 3.247'deki 1946 hava fotoğrafında bölgenin kırsal karakteri görülmektedir. Şekil 3.248'deki 1966 hava fotoğrafında yerleşmenin yoğunluğu artmaya başlamıştır. Ancak bu yoğunlaşma kıyıya yakın bölgededir. Şekil 3.249'da Çengelköy'ün 1960'lardaki sokak dokusundan bir görünüş görülmektedir. Bu dönemde yapıların yükseklikleri hala 2-3 kat civarındadır. Şekil 3.251'deki Çengelköy bölgesine ait günümüz hava fotoğrafında Kuleli Askeri Lisesi çevresinde yer alan askeri alan dışında Çengelköy'de Boğaz'a bakan tepelere lüks siteler ve villalar yapıldığı görülmektedir (Şekil 3.250)

Şekil 3.247 Çengelköy-Vaniköy çevresi-1946 Hava Fotoğrafı [242]

Şekil 3.248 Çengelköy-Vaniköy çevresi-1966 Hava Fotoğrafı [242]

Şekil 3.249 Çengelköy-1960lar [237]

Şekil 3.250 Günümüzde Çengelköy [237]

Şekil 3.251 Çengelköy-Vaniköy çevresi-Günümüz Hava Fotoğrafı [242]

3.3.2 Kadıköy-Tuzla Bölgesi

Kadıköy ve çevresi sayfiye yerleşmeleri içinde en hızlı değişim gösteren bölge olmuştur. 1851-1914 arasındaki dönemde Marmara Denizi'nin Anadolu yakasında Kadıköy-Bostancı olarak tarif edilen Moda, Fenerbahçe, Feneryolu, Caddebostan, Göztepe, Erenköy ve Suadiye semtlerinin içinde bulunduğu bu sayfiye bölgesine 1914-1980 döneminde Küçükyalı, İdealtepe, Maltepe, Dragos, Kartal, Pendik ve Tuzla semtleri de katılarak sayfiye olarak kullanılan bölge Kadıköy-Tuzla sahili boyunca doğuya doğru genişlemiştir.

Ancak Kadıköy-Tuzla bölgesini, Kadıköy-Bostancı ve Maltepe-Tuzla olarak ikiye ayırarak incelediğimizde iki bölgenin sayfiye bölgesi olarak dönüşümü birbirinden farklı olmuştur. Şöyle ki, Kadıköy-Bostancı arasındaki bölge 19.yüzyıl'ın ikinci yarısından gelen bir ahşap yapı stoğuna sahiptir. Cumhuriyet Dönemi'yle birlikte bölge yine sayfiye karakterini korumakla birlikte, ahşap yapılar yerini betonarme yapım sistemiyle yapılmış 2-3 katlı villaların oluşturduğu bir kentsel dokuya bırakmıştır. Maltepe-Tuzla bölgesinin ise 19.yüzyıl'da kırsal bir nitelik taşıdığı, sayfiye karakterini 1930'lardan sonra kazanmaya başladığı görülmektedir. Bu sayfiye bölgelerinde yapılan yapılar ise, dönem itibariyle modern mimarinin özelliklerini taşıyan az katlı villalardır. Yani Maltepe-Tuzla bölgesinin Cumhuriyet Dönemi'nde sayfiye bölgesi olarak gelişmiş olması nedeniyle, Kadıköy-Bostancı bölgesinde olduğu gibi ahşap yapılardan, betonarme villlalara olan dönüşüm yaşanmamıştır.

Şekil 3.252'de görülen Kadıköy-Bostancı bölgesinde konut katmanlarının dönüşümü ve Şekil 3.253'te görülen Kadıköy-Bostancı bölgesinin farklı konut dönemlerinde parsel yapısının ve yapı yüksekliklerinin değişimi adlı grafikler bu bölgedeki konut yapılarının dönüşüm sürecini çok detaylı bir biçimde anlatmaktadır. Daha once de açıklandığı gibi, 19.yüzyıl'ın ikinci yarısında Anadolu demiryolunun açılması sonrasında tren yolu boyunca sayfiye bölgesi olarak gelişen Moda, Fenerbahçe, Caddebostan, Göztepe, Suadiye ve Bostancı semtlerinde ilk olarak dönemin konut geleneği gereğince ahşap köşkler yapılmıştır. Bu köşkler geniş parseller içinde yapılmış, 2 veya 3 katlı ahşap yapılardır. Cumhuriyet Dönemi'yle birlikte özellikle 1930'dan sonra bu semtler sayfiye karakterini sürdürmüş, bu semtlerle birlikte, yine tren yoluyla deniz kıyısı arasında Küçükyalı, İdealtepe, Maltepe, Dragos, Kartal, Pendik

ve Tuzla semtleri de sayfiye bölgesi olarak gelişmiştir. Ancak bu semtlerin hepsi birden aynı dönem içinde sayfiye bölgesi olarak gelişmemiştir. Örneğin Kartal, Pendik ve Tuzla semtlerinin sayfiye olarak kullanılmaya başlanması 1960'ları bulmuştur. 20.yüzyıl'ın başlarından itibaren Kadıköy'e yakın olan Moda, Fenerbahçe ve Feneryolu gibi semtler banliyöleşme süreçlerini tamamlayıp kentin bir parçası olmaya başladıkça, sayfiye bölgesi olarak kullanılan semtler Bostancı'dan Tuzla'ya hatta Bayramoğlu'na doğru Kadıköy'den gittikçe uzaklaşmıştır.

Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte Kadıköy-Bostancı bölgesinde ahşap köşkler yerine betonarmeden iki ya da üç katlı villalar sayfiye konutu olarak yapılmaya başlanmıştır. Şekil 3.253'te de belirtildiği gibi bu betonarme yapılar ahşap köşklerden daha küçük parseller üzerinde inşa edilmiştir. Şekil 3.254'te Erenköy'de 1937 yılında büyük bir köşk arazisinin daha küçük parsellere bölünerek ifraz edildiği bir ifraz haritası görülmektedir. İBB Atatürk Kitaplığı Harita Arşivi'nde bölgeye ait bu harita gibi pek çok ifraz haritasına ulaşılmıştır. Burada belirtilmesi gereken en önemli nokta, sayfiye bölgesi olarak Cumhuriyet Dönemi'nde gelişmeye başlayan Maltepe-Tuzla bölgesinde yapılan ilk sayfiye evleri bu iki ya da üç katlı betonarme villalardır. Maltepe-Tuzla bölgesi konut katmanlarının dönüşüm sürecine bu noktada katılmaktadır.

1964 İmar Planı'nda bölgede dört katlı yapı inşa etme hakkının verilmesiyle birlikte, özellikle Kadıköy-Bostancı bölgesinde iki-üç katlı betonarme villalardan, dört katlı apartmanlara geçiş süreci başlamıştır. Yapılan bu ilk dönem apartmanlarının mülkiyeti tek bir kişiye aittir. 1965'te Kat Mülkiyeti Yasası'nın çıkması Kadıköy-Bostancı bölgesinin banliyöleşme sürecine girmesine neden olmuştur. Kadıköy-Bostancı bölgesi, 1970'lere kadar hem yazlık hem de kışlık olarak kullanılan bir bölge karakteri taşırken, Maltepe-Tuzla Bölgesi sayfiye niteliğini sürdürmektedir. 1973 İmar Planı'nda yeni yapılacak apartmanlara sekiz kata kadar inşa edilme izni verilmesi, Kadıköy-Bostancı bölgesinde banliyöleşme sürecini bitirmiş, bu bölge 1970'ler itibariyle kentin bir parçası haline gelmiştir. Kadıköy-Bostancı bölgesinde, 1930'lardan sonra parsel büyüklüklerinin değişmediği, once dört katlı daha sonraki dönemde de yüksek katlı apartmanların az katlı betonarme villaların yapıldığı parsellerin üzerinde yükseldiği görülmektedir. Yani yatayda değil düşeyde bir yoğunlaşma söz konusudur (Şekil 3.253).

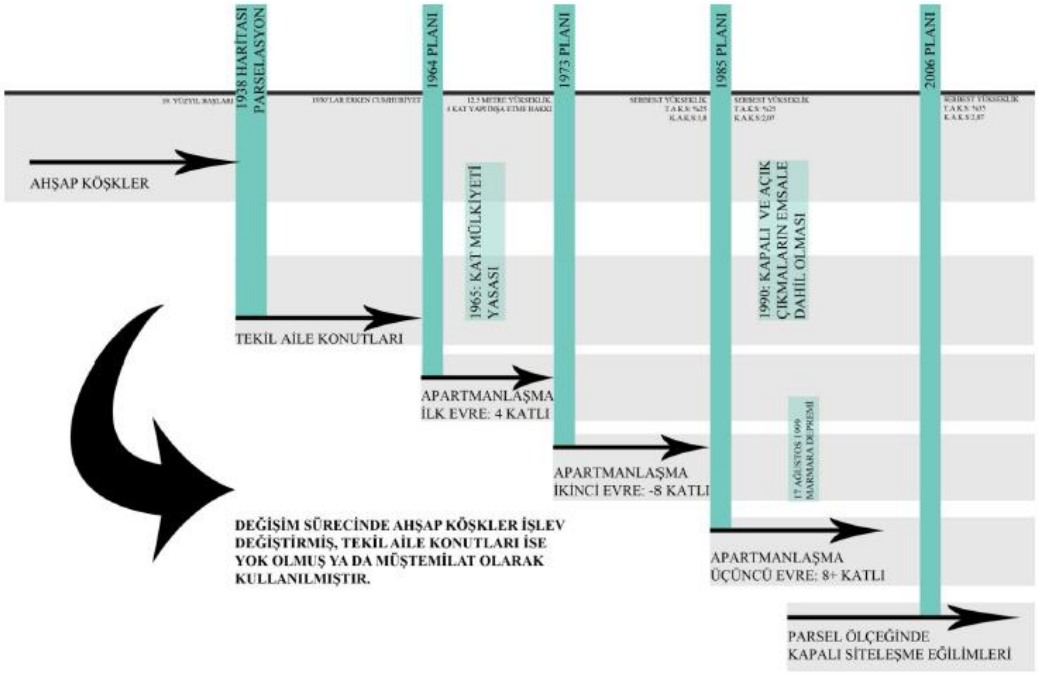

Şekil 3.252 Kadıköy-Bostancı Bölgesinde Konut Katmanlarının Dönüşümü [247]

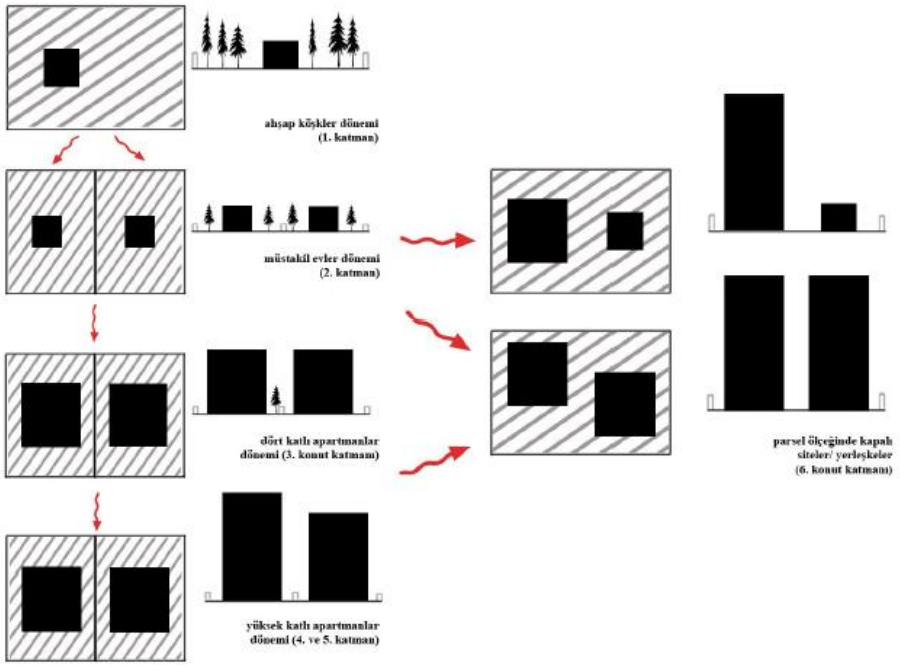

Şekil 3.253 Kadıköy-Bostancı Bölgesinde Farklı Konut Dönemlerinde Parsel Yapıları ve Yapı Yüksekliklerinin Değişimi [247]

Şekil 3.254 Erenköy Bağdat Caddesi ifraz haritası-1937 [207]

Maltepe-Tuzla-Bayramoğlu bölgesinde 1960'ların sonrasında inşa edilen sayfiye evleri sadece az katlı betonarme villalar değildir. Bu tip villaların yanında, özellikle kat mülkiyeti yasasının çıkmasından sonra apartmanlardan oluşan sahil siteleri de orta gelir grubuna mensup aileler sayfiye evi olarak yapılmıştır. İstanbul ve çevresinde denizen kirlenmesi ve yerleşimin yoğunlaşması gibi sebeplerle Maltepe-Tuzla-Bayramoğlu bölgesi 1980'lerden itibaren sayfiye karakterini kaybetmiştir.

Kadıköy-Tuzla bölgesinin 1914-1980 arasındaki kentsel gelişimi, Moda-Fenerbahçe, Caddebostan-Bostancı-Suadiye ve Maltepe-Kartal-Tuzla olmak üzere üç alt başlıkta incelenmiştir.

İlk incelenen bölge Moda-Fenerbahçe'dir. Moda bölgesinin Şekil 3.255'teki 20.yüzyıl başı haritasıyla, Şekil 3.256'daki Pervititch Haritası arasındaki farka bakıldığında bölgede yerleşmenin yoğunlaştığı görülmektedir. Moda'nın kent dokusunda 19.yüzyıl'dan başlayarak gelişim sürecine bakıldığında, bir ızgara plan sistemiyle planlı bir gelişme gösterdiği göze çarpmaktadır. Bu durumu, bölgenin 19.yüzyıl'ın ikinci yarısında gelişmeye başlamasından itibaren, bölgede yabancıların oturmaya başlaması ve bu dönemde kurulan belediye dairesinin kentsel gelişmeye yön vermesinin bir sonucu olarak görmek mümkündür. 20.yüzyıl'ın başından itibaren sayfiyeden banliyöleşme sürecine giren semt, Marmara kıyısı boyunca Kadıköy'e en yakın semt olması ve Kadıköy'e ulaşımının özellikle tramvay (Şekil 3.257) nedeniyle kolay olması nedeniyle 1930'larda artık sürekli oturulan bir semt haline gelmiştir. Bunun en önemli göstergesi, bölgede 20.yüzyıl'ın başından itibaren dini yapı ve okul sayısının artmasıdır.

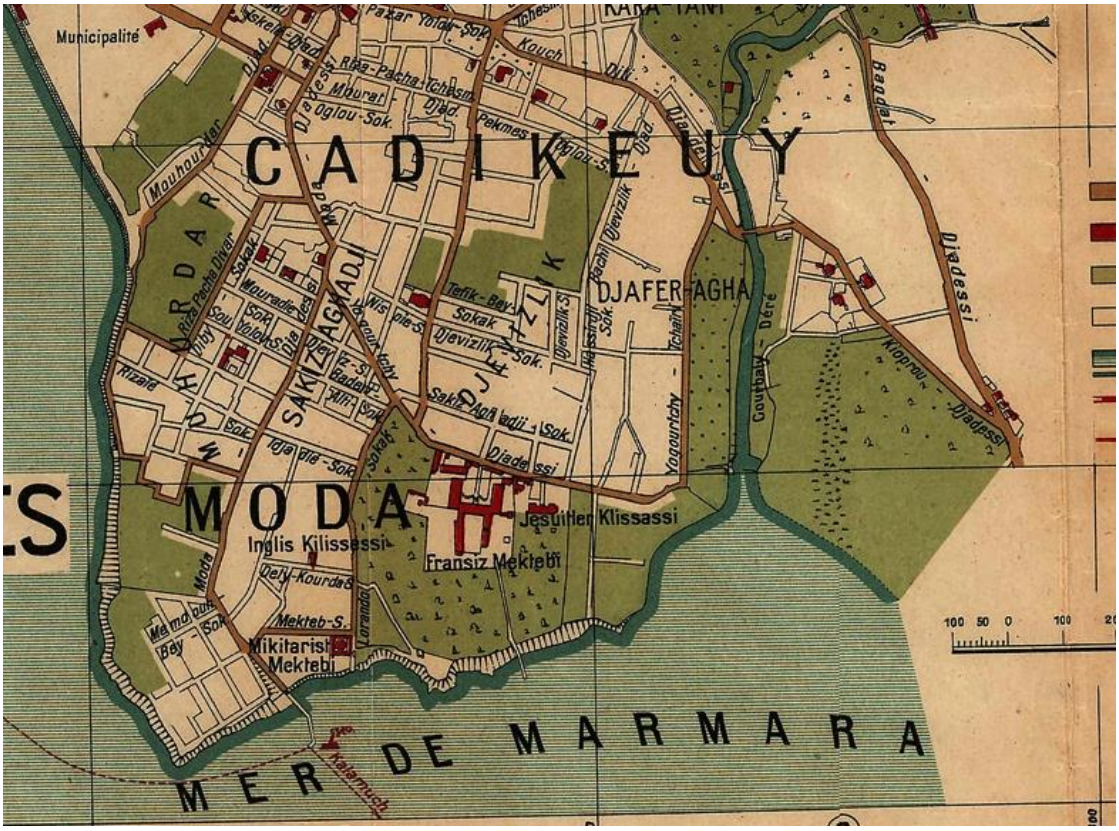

Şekil 3.255 Moda Haritası-20. Yüzyıl Başı [207]

Şekil 3.256 Moda-Pervititch Haritası, 1937 [207]

Şekil 3.257 Moda Tramvayı-1940'lar [106]

Şekil 3.258 Fenerbahçe-1960'lar [106]

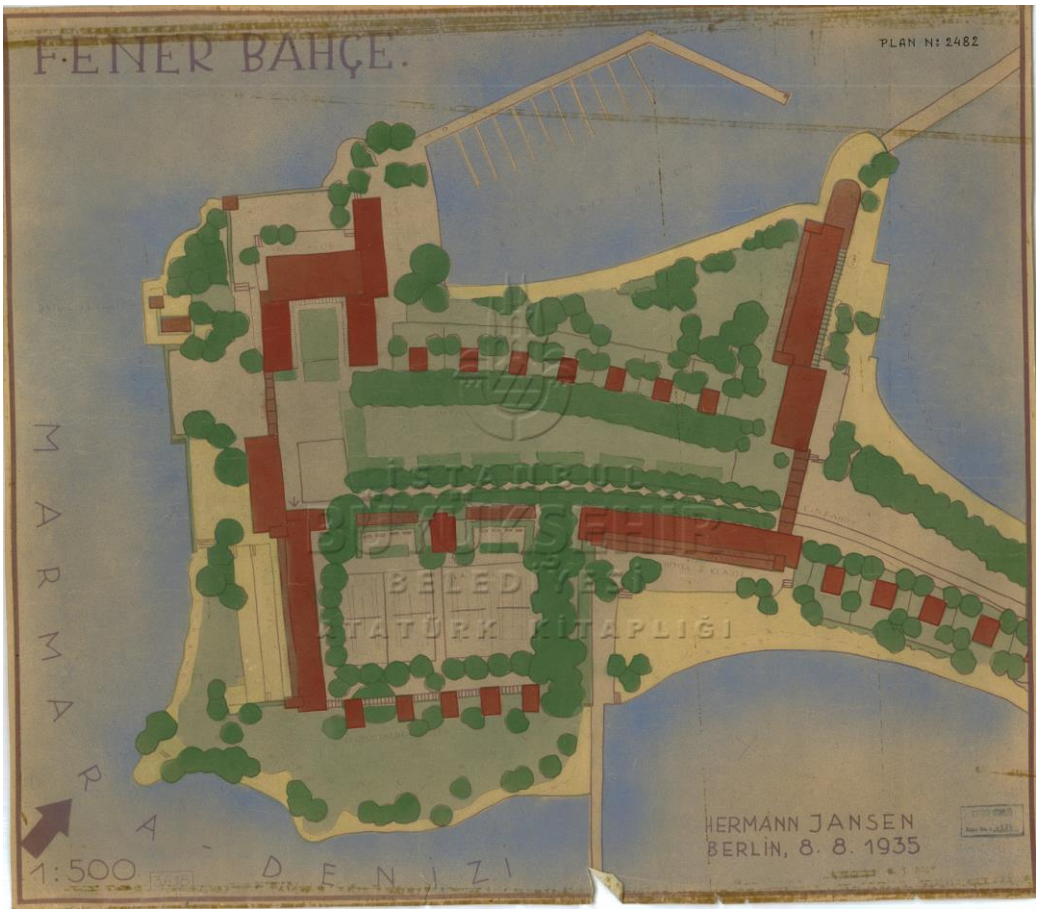

Şekil 3.259 Fenerbahçe Tanzim Planı-Hermann Jansen-1935 [207]

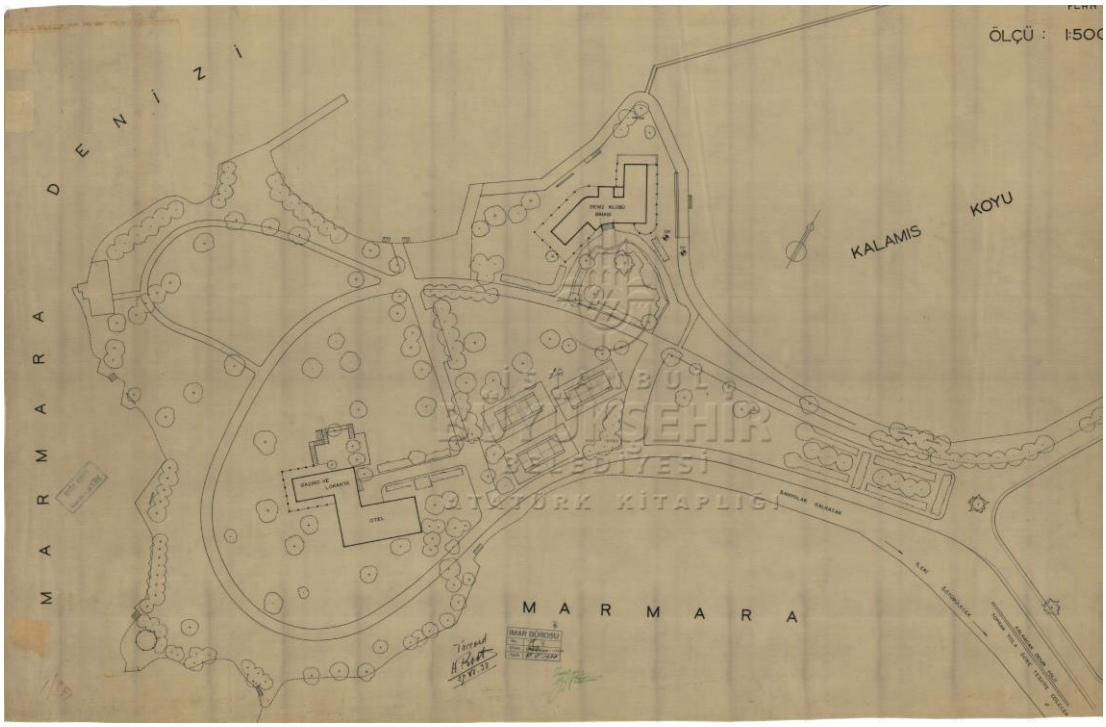

Şekil 3.260 Kalamış Koyu Tanzim Haritası-Prost-1938 [207]

Moda'nın hemen doğusunda bulunan Fenerbahçe Yarımadası Cumhuriyet Dönemi'yle birlikte İstanbul'un en gözde sayfiye bölgelerinden biri haline gelmiştir. Aslında Osmanlı Dönemi'nde de bu bölge sayfiye olarak kullanılan bir bölgedir. Ancak yerleşme dokusu birbirine uzak konumlanmış ahşap köşklerden oluşmaktadır. Bu durumu Şekil 3.258'de görülen 1960'larda Fenerbahçe'de hala varlığını koruyan ahşap köşkten de anlamak mümkündür. Cumhuriyet Dönemi'yle birlikte bölge için bir planlama çalışması içine girilmiş, 1930'larda İstanbul'da çalışmalar yapan Jansen ve Prost gibi plancılara Fenerbahçe Yarımadası için Şekil 3.259 ve Şekil 3.260'da görülen Tanzim Planları yaptırılmıştır. 1940'larla birlikte Fenerbahçe-Kalamış bölgesinin yerleşme karakterinde Modern Mimari ve betonarme yapım sistemi etkili olmaya başlamıştır (Şekil 3.261). Ayrıca bu dönemde Fenerbahçe Plajı İstanbul'un en çok tercih edilen plajlarından biridir (Şekil 3.262).

Şekil 3.261 Fenerbahçe-1940'lar [232]

Şekil 3.262 Fenerbahçe-1940'lar [106]

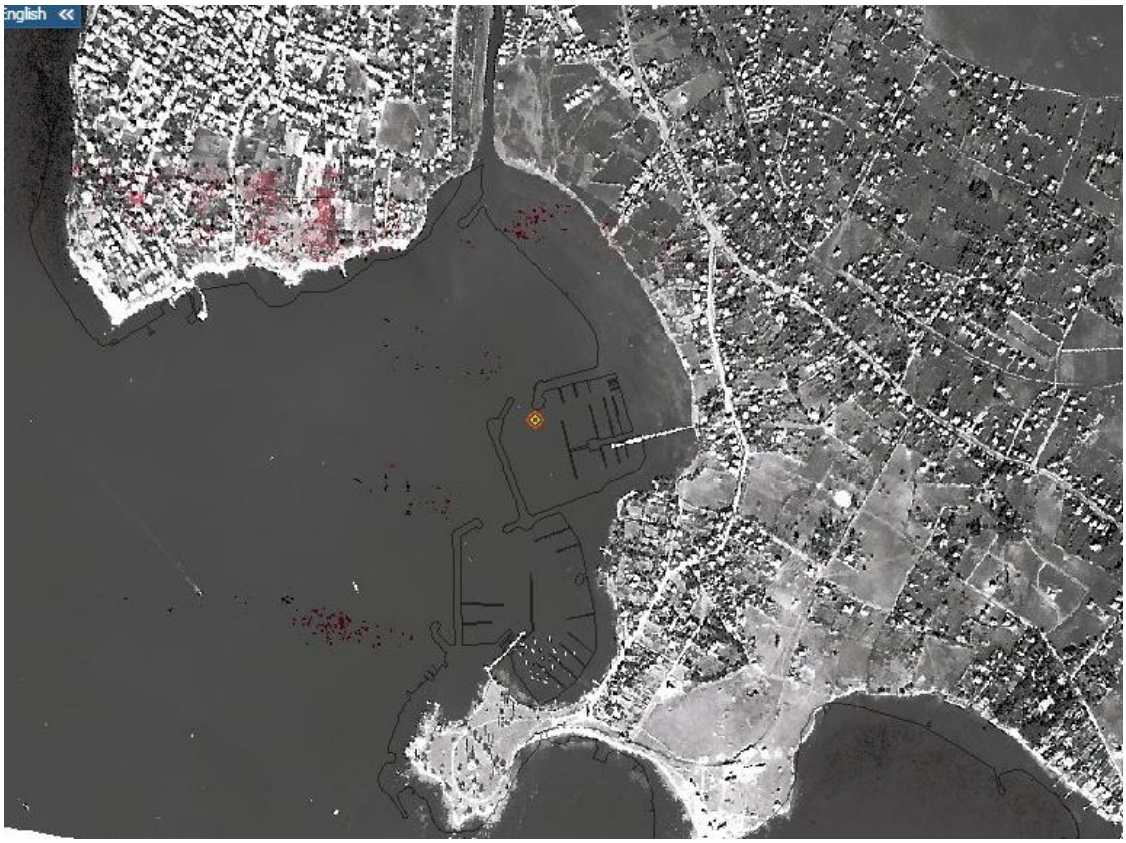

Şekil 3.263 Moda-Fenerbahçe-1946 Hava Fotoğrafı [242]

Şekil 3.264 Moda-Fenerbahçe-1966 Hava Fotoğrafı [242]

Moda-Fenerbahçe bölgesinin 1946-1966 yılları arasındaki kentsel yoğunluğunun artışı hava fotoğraflarından görülebilmektedir (Şekil 3.263 ve Şekil 3.264). 1966 ve 1982 yılları arasında yine bir yoğunluk artışı görülmekle birlikte, bu 1946-1966 dönemi kadar çarpıcı değildir (Şekil 3.265). 1980'lerin başında bölge, İstanbul'un diğer sayfiye bölgelerinde olduğu gibi sayfiye niteliğini kaybetmiştir. Şekil 3.266'daki günümüz hava fotoğrafında ve Şekil 3.267'deki günümüz Fenerbahçe fotoğrafında da görüldüğü üzere bölgede yapı yoğunluğu artmış, Fenerbahçe Marina'nın yapılması sırasında Fenerbahçe Yarımadası'nda denizin doldurulması nedeniyle doğal kıyı karakteri yok edilmiştir.

Şekil 3.265 Moda-Fenerbahçe-1982 Hava Fotoğrafı [242]

Şekil 3.266 Moda-Fenerbahçe-Günümüz Hava Fotoğrafı [242]

Şekil 3.267 Fenerbahçe [242]

Göztepe-Caddebostan-Suadiye-Bostancı bölgesi incelendiğinde, özellikle Suadiye Cumhuriyet Dönemi'nin önemli sayfiyelerinden biri olarak öne çıkmıştır. Suadiye Plajı ve çevresi için çevre düzenleme planları yapılmış (Şekil 3.268), Suadiye Plajı ve Gazinosu 1930'lardan itibaren İstanbul'un sayfiye mevsiminde en çok rağbet edilen yerlerinden biri haline gelmiştir (Şekil 3.269, Şekil 3.270 ve Şekil 3.271). Bu bölge için de, yine Cumhuriyet Dönemi'nden gelen bir ahşap yapı stoğu söz konusudur. Cumhuriyet Dönemi'yle birlikte dönüşüm öncelikle en çok talep gören tren yolu ve çevresinden başlayarak gerçekleşmiş, müstakil iki katlı betonarme villalardan, apartmanlaşma sürecine doğru gelişen bir süreç yaşanmıştır. Apartmanlaşma süreci ortalama 1960'larda çıkan kat mülkiyeti yasasının kabul edilmesinden sonra hızlanmıştır. İlk apartmanlardan da dönem kaynaklarında sayfiye konutu olarak bahsedildiği görülmektedir. Ancak 1970'lerden itibaren daha yüksek katlı apartmanların yapılması bölgenin sayfiye karakterine zarar vermiş, kentleşme sürecinin hızlandığının bir göstergesi olmuştur.

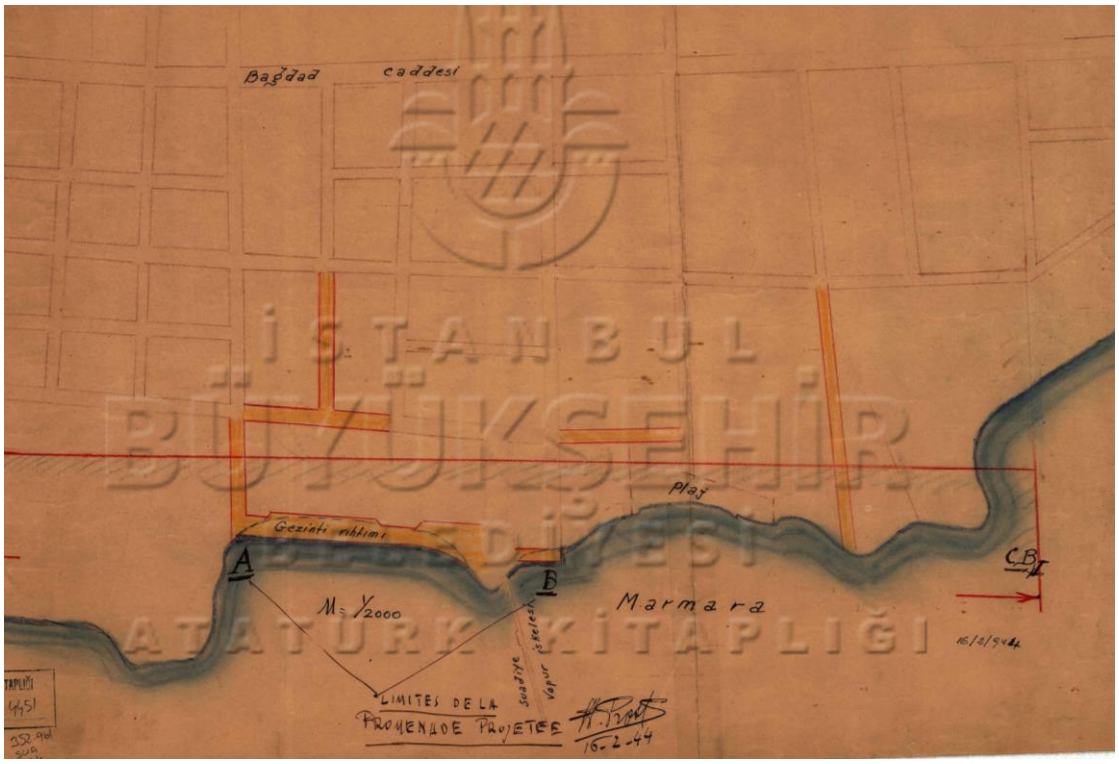

Şekil 3.268 Suadiye Çevresi Tanzim Planı-1944 [207]

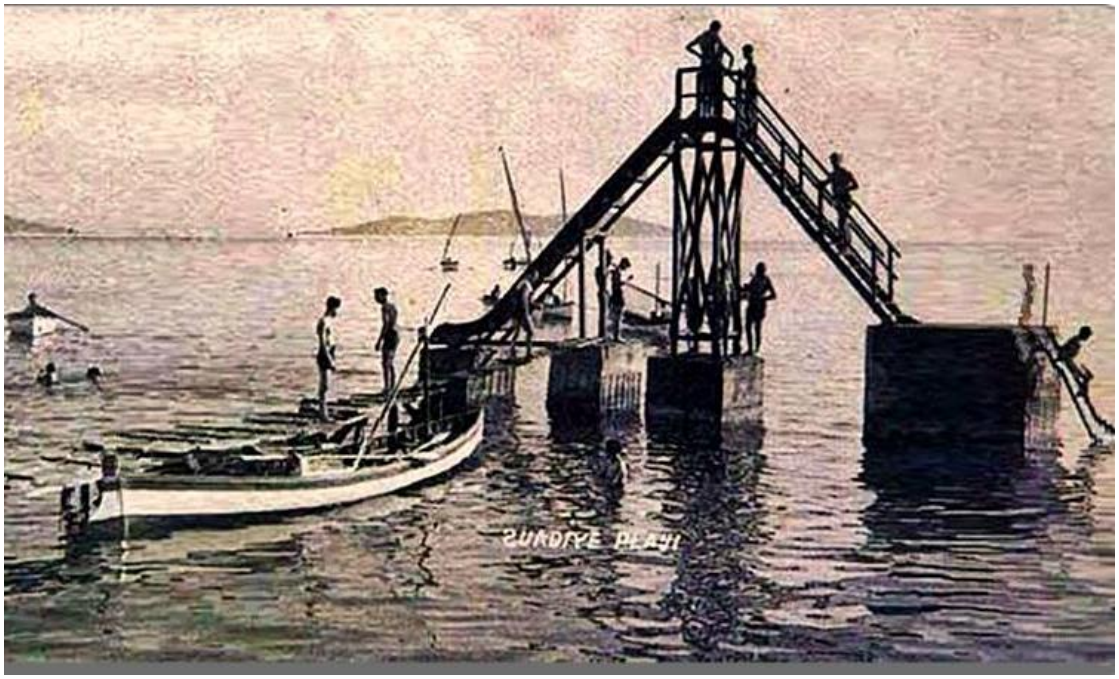

Şekil 3.269 Suadiye Plajı-1930'lar [232]

Şekil 3.270 Suadiye Gazinosu-1930'lar [106]

Şekil 3.271 Suadiye Plajı-1964 [232]

1930'lardan itibaren Osmanlı Dönemi'nde olduğu gibi sayfiye niteliğini devam ettiren Cadebostan, Bostancı, Suadiye ve Göztepe semtlerinde, 19.yüzyıl'daki birbirinden uzak ahşap köşklerden oluşan yerleşme dokusu yerini daha küçük parseller içinde

yapılan betonarme villalara bırakmıştır (Şekil 3.272). Bu semtlerin özellikle deniz ile tren yolu arasında kalan bölümlerinde Cumhuriyet Dönemi'nde de yapılan planlama çalışmalarının bir sonucu olarak ızgara planlı bir kentsel gelişme görülmektedir Göztepe'nin Şekil 3.273'teki fotoğrafı bu durumu yansıtmaktadır. 1960'lardan sonra bu bölgede dört ve daha yüksek katlı apartmanlar yapılmış (Şekil 3.274 ve Şekil 3.275), bölge sayfiye karakterini kaybetmiştir (Şekil 3.276).

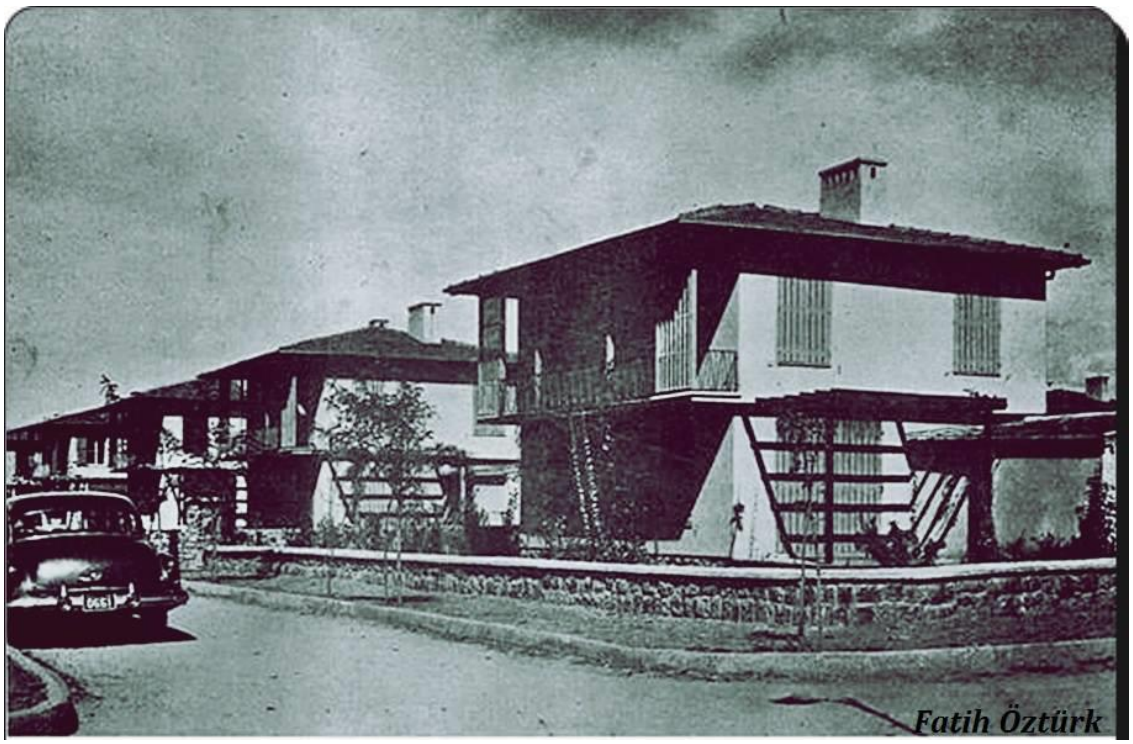

Şekil 3.272 Bostancı-1952 [232]

Şekil 3.273 Göztepe-1960’lar [232]

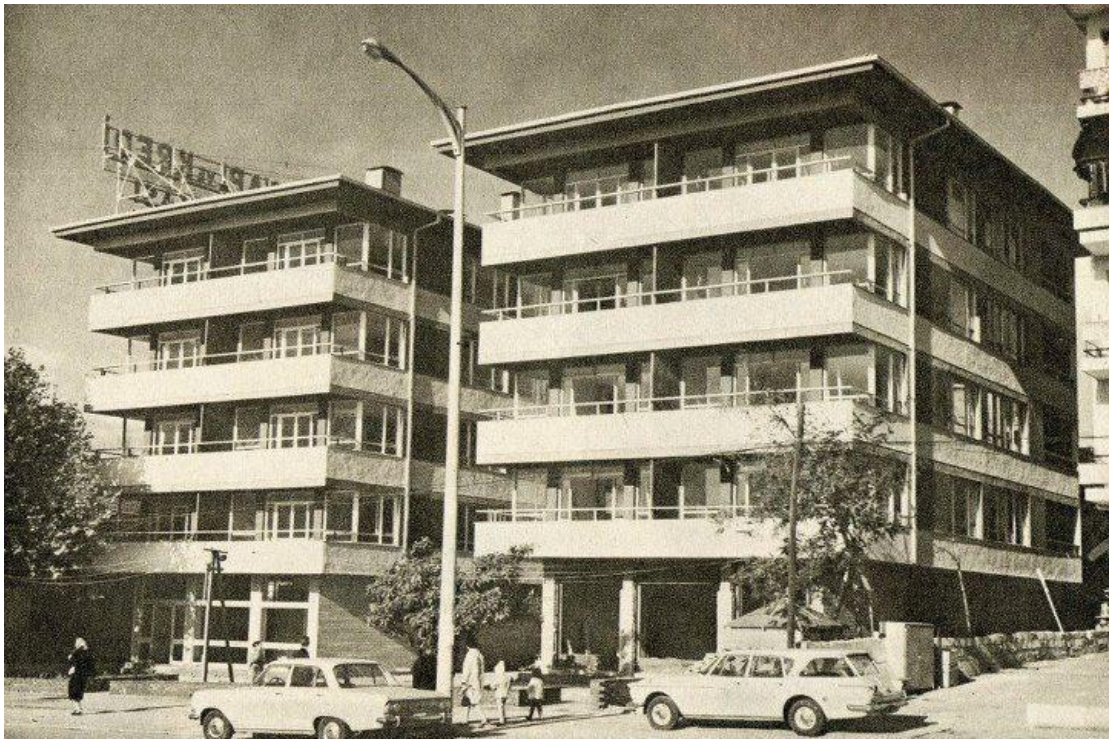

Şekil 3.274 Bağdat Caddesi-1960’lar [232]

Şekil 3.275 Kızıltoprak-1969 [106]

Şekil 3.276 Günümüzde Suadiye [237]

Şekil 3.277'de görülen Zeki Teoman'ın 1970'lerde yaptığı Kadıköy Planı'nda, Kadıköy-Bostancı bölgesinin bu tarihlerdeki kentsel yoğunlaşması açık bir şekilde görülmektedir. Tren yolunun üst tarafında gelişen kent dokusu da yer yer ızgara planlı olarak gelişmiştir. Tren yolunun kuzey bölümünde İstanbul-Ankara Karayolu'nun yapılmasından sonra bölgede yeni semtler gelişmeye başlamıştır. Söz konusu semtler tren yolu ile Ankara Asfaltı arasında yer alan Kozyatağı, Yenisahra ile Ankara Asfaltı'nın üst bölümünde yer alan İçerenköy'dür. Bu semtler yakın çevrelerinde yapılmış olan sanayi yapılarının çevresinde gelişmiş, daha çok işçilerin ikamet ettiği gecekondu yerleşmeleri olarak ortaya çıkmıştır ve sayfiye niteliği taşımamaktadırlar. Bölgenin günümüzde sahip olduğu kentsel dokunun yoğunluğu ise günümüz hava fotoğrafında görülmektedir (Şekil 3.278).

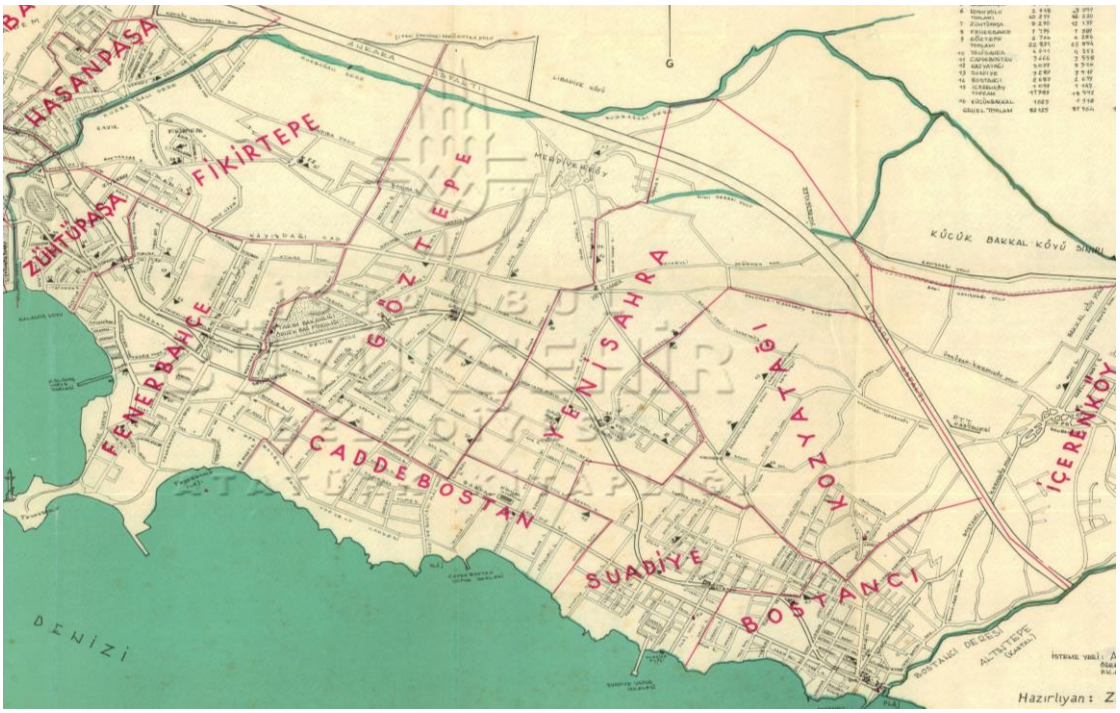

Şekil 3.277 Kadıköy Planı-1970'ler-Zeki Teoman [207]

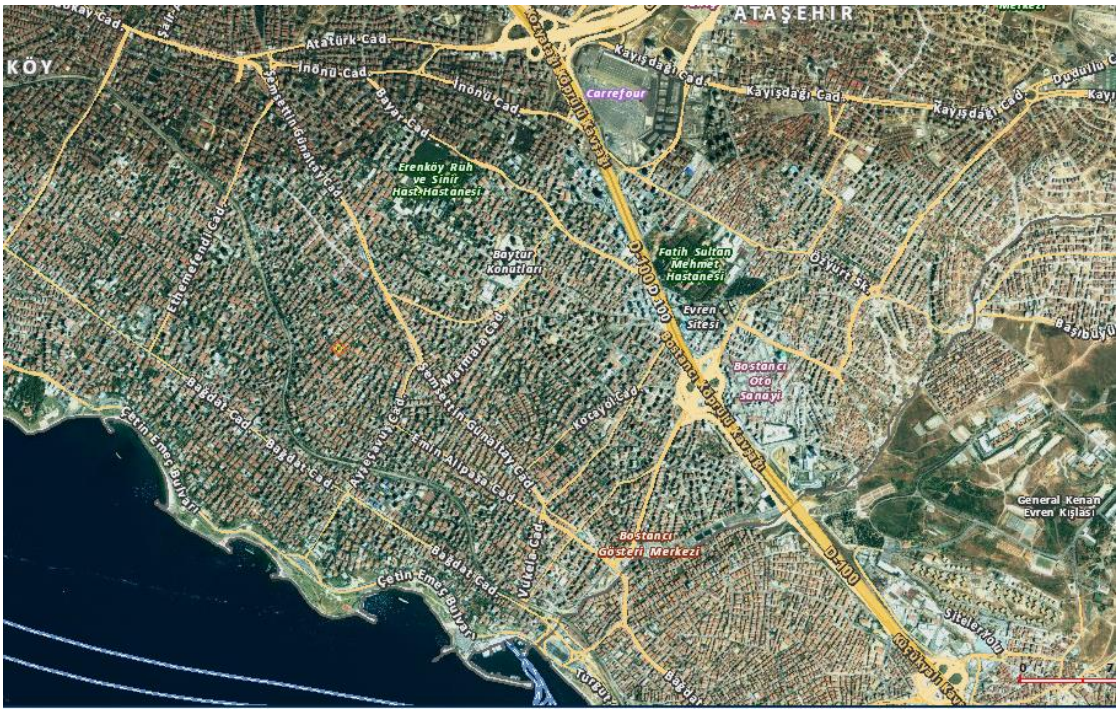

Şekil 3.278 Bostancı-Günümüz Hava Fotoğrafı [242]

Kadıköy-Tuzla başlığı altında incelenen son bölge Maltepe-Tuzla arasındaki bölgedir. Maltepe-Tuzla bölgesi denildiğinde, Maltepe, Kartal, Pendik, Tuzla semtlerinden bahsedilmektedir. Bu bölge, daha önce de belirtildiği gibi Cumhuriyet Dönemi boyunca hatta 1950'lere kadar küçük köy yerleşmelerinden ibarettir (Şekil 3.279, Şekil 3.280 ve Şekil 3.281). Ancak 1960'lardan sonra özellikle yakın çevre olarak Kadıköy-Bostancı bölgesinin sayfiye niteliğini kaybetmeye başlamasıyla sayfiye bölgesi olarak kullanılmaya başlanmıştır.

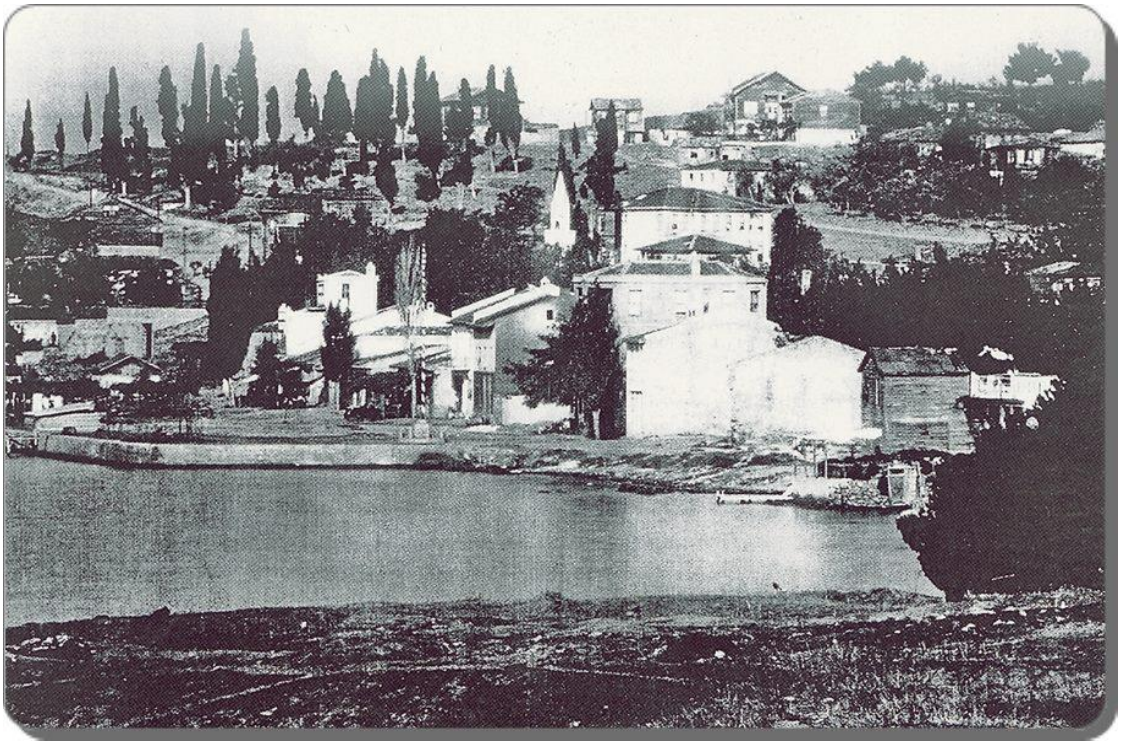

Şekil 3.279 Kartal-1930'lar [232]

Şekil 3.280 Pendik-1924 [106]

Şekil 3.281 Pendik-1950'ler [232]

Şekil 3.282 Maltepe-İdealtepe-1964 [232]

Maltepe,Kartal, Pendik ve Tuzla semtlerinde 1950'den sonra 2-3 katlı betonarme villa biçiminde olan yerleşme karakteri (Şekil 3.282), kat mülkiyeti yasasının çıkmasından sonra villalarla birlikte yüksek katlı apartmanlar da sayfiye konutu olarak inşa edilmiştir. Ayrıca bölgede 1950'den sonra kamuya ait çok sayıda kamp alanı ve plajların varlığı da bilinmektedir (Şekil 3.283 ve Şekil 3.284).

Maltepe ve Pendik arasında 1990'larda denizin doldurulmasıyla yapılan sahil yolu (Şekil 3.285), bölgenin doğal kıyı karakterini yok etmiş, yapılarla deniz arasındaki bağlantıyı koparmış, plaj alanlarını ortadan kaldırmıştır. Şekil 208'deki Maltepe-Kartal çevresinin 1982 tarihli hava fotoğrafında kıyı çizgisinin nasıl olduğu görülmekte ve Şekil 3.287'deki günümüz hava fotoğrafıyla karşılaştırıldığında denizin doldurulmasıyla kıyı çizgisinin nasıl değiştiği anlaşılmaktadır. Ayrıca yerleşmelerdeki yoğunlaşma da dikkat çekicidir. Aslında bölgenin kıyı çizgisinin değişimindeki farklılığı Şekil 3.288, Şekil 3.289 ve Şekil 3.290'daki Maltepe Süreyya Plajı'na ait fotoğraflar açık br şekilde göstermektedir. 1970'lerde Maltepe Süreyya Plajı'nda çekilen fotoğrafta plajda yer alan Bakireler Mabedi adlı yapı denizin içindeyken (Şekil 3.288 ve Şekil 3.289), 1990'ların sonunda çekilen diğer fotoğrafta denizin doldurulması nedeniyle bugün dolgu alanı üzerinde oluşturulan parkın içinde kalmıştır (Şekil 3.290). Maltepe sahili kısa bir süre önce bir kez daha doldurulmuş, doğal kıyı çizgisi hiçe sayılmış, sahilde amaçsız ve insan ölçeğinden çok uzak bir alan meydana getirilmiştir (Şerkil 3.291).

Şekil 3.283 Dragos-PTT Kampı-1970'ler [106]

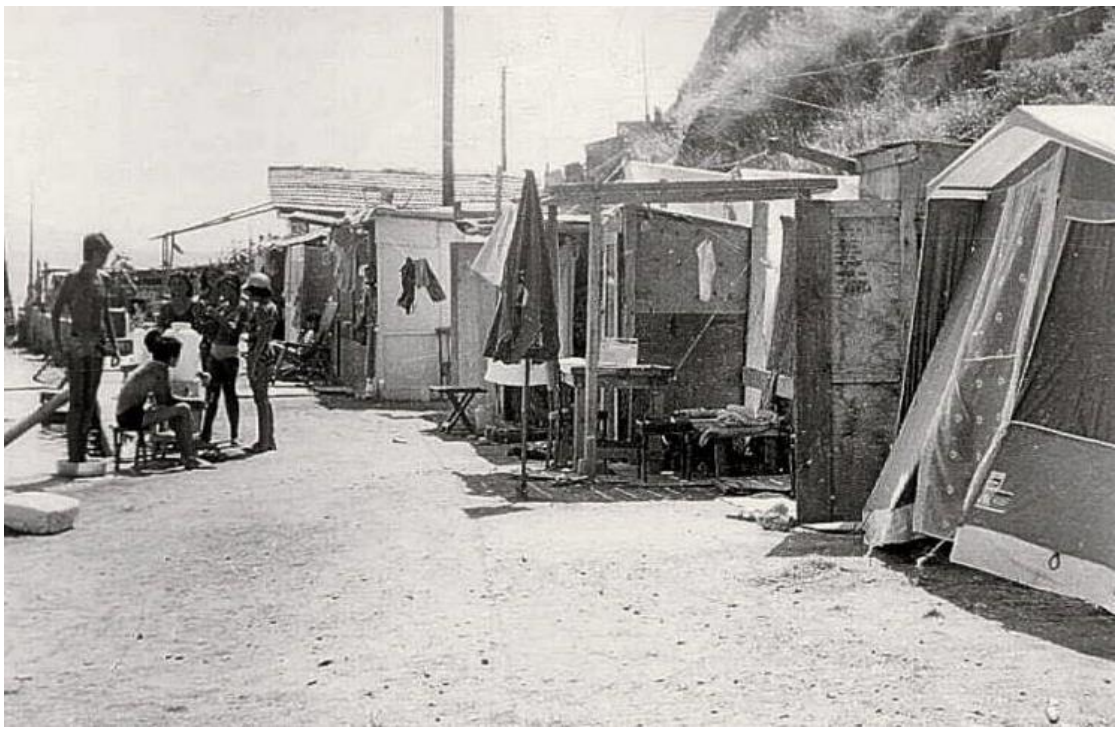

Şekil 3.284 Dragos-PTT Kampı-1970'ler [106]

Şekil 3.285 Süreyya Plajı Toprak Doldurma Çalışmaları [237]

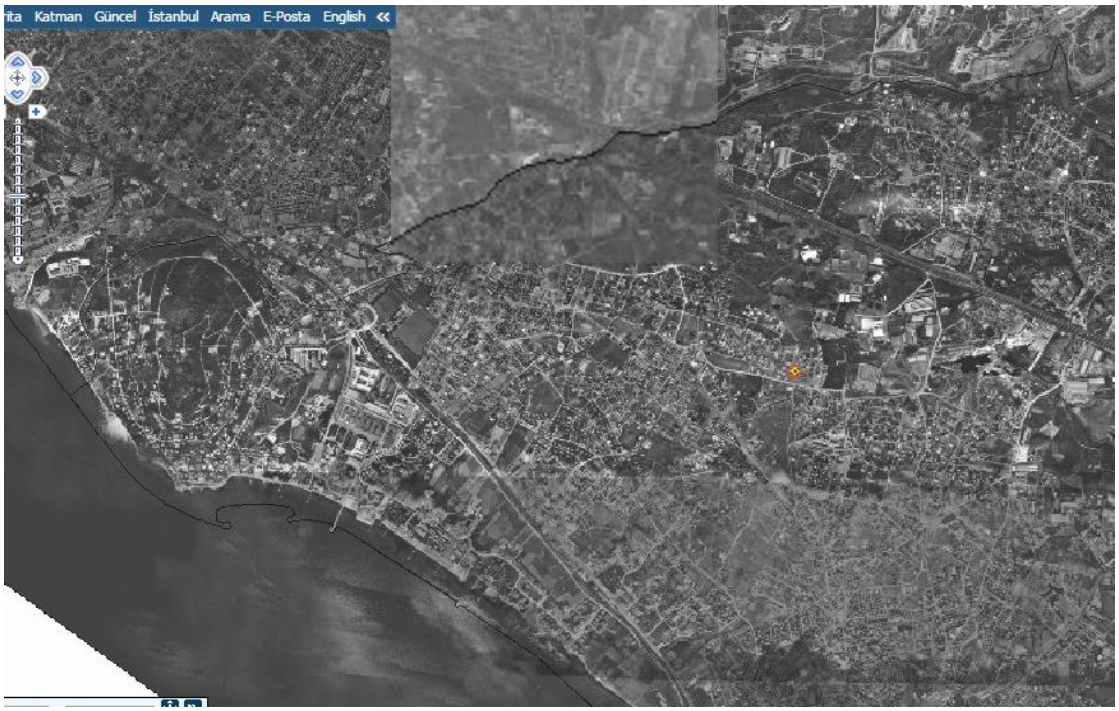

Şekil 3.286 Maltepe-Kartal çevresi-1982 Hava Fotoğrafı [242]

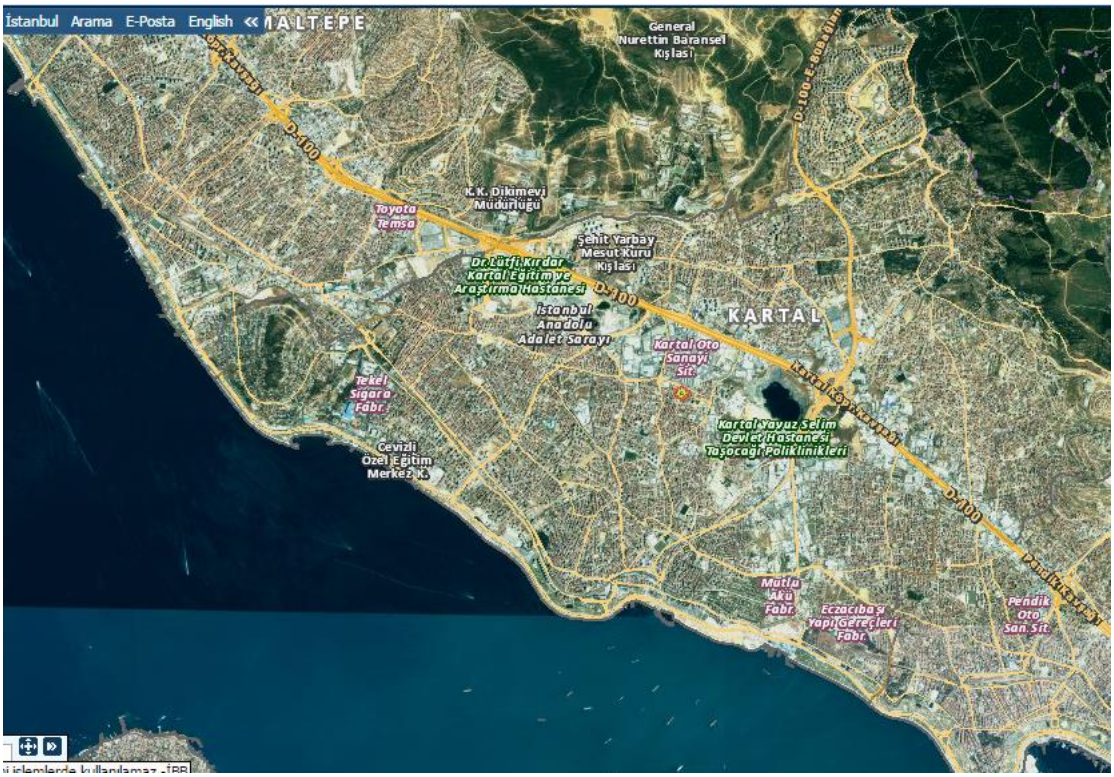

Şekil 3.287 Maltepe-Kartal çevresi-Günümüz Hava Fotoğrafı [242]

Şekil 3.288 Maltepe Süreyya Plajı-1970'ler [237]

Şekil 3.289 Maltepe Süreyya Plajı-1970'ler [237]

Şekil 3.290 Maltepe Süreyya Plajı-1990'lar [237]

Şekil 3.291 Günümüzde Maltepe Sahili [237]

Şekil 3.292 Pendik-1970'ler [232]

Şekil 3.293 Günümüzde Pendik [242]

1960'larda Bostancı-Tuzla bölgesinin sayfiye olarak başlayan gelişimi, 1980'lerin başında sayfiyeden banliyö dönemine geçişiyle hızlanmış, bölge 1985'lerde sayfiye bölgesi niteliğini tamamen kaybetmiştir. Pendik'in Şekil 3.292'deki 1970'li yıllara ait fotoğrafı ile Şekil 3.293'teki günümüz hava fotoğrafı karşılaştırıldığında bu yoğunlaşmanın ölçüsü açıkça tahmin edilebilir.

Tuzla Yarımadası, Bostancı-Tuzla bölgesindeki diğer semtlere göre biraz daha farklı bir nitelik taşımaktadır. Öncelikle Tuzla, Kadıköy'e en uzak semtlerden biri olması nedeniyle bu bölgede en geç gelişen sayfiye semtidir. Şekil 3.294'teki 1982 tarihli hava fotoğrafında Tuzla'daki yerleşimin hala çok yoğun bir karakter taşımadığı görülmektedir. Tuzla yoğunlaşma dönemini 1990'lardan sonra yaşamaya başlamıştır. Günümüzde sahip olduğu yerleşim örüntüsü de, Şekil 3.295'teki günümüz hava fotoğrafından ve Şekil 3.296 ile Şekil 3.297'deki günümüz fotoğraflarından anlaşılmaktadır. Tuzla bölgesi günümüzde özellikle yakınındaki sanayi tesislerinin varlığı nedeniyle sürekli yerleşim bölgesi olarak tercih edilmekle birlikte, bazı İstanbullular tarafından hala sayfiye bölgesi olarak da tercih edilmektedir. Tuzla'da yüksek katlı apartmanlarla birlikte, özellikle kıyı bölgesinde sadece yaz mevsiminde ya

da şehre yakınlığı sebebiyle haftasonları kullanılan sayfiye evi niteliğindeki az katlı villalar da mevcuttur. Şekil 3.298 ve Şekil 3.299'da ise, önceki bölümlerde sıklıkla sözü edilen Bayramoğlu yerleşmesinin bugünkü hava fotoğrafı ve 1960'larda sayfiye bölgesi olarak gelişen Sahil Sitesi'nin bir fotoğrafı yer almaktadır.

Şekil 3.294 Tuzla-1982 Hava Fotoğrafı [242]

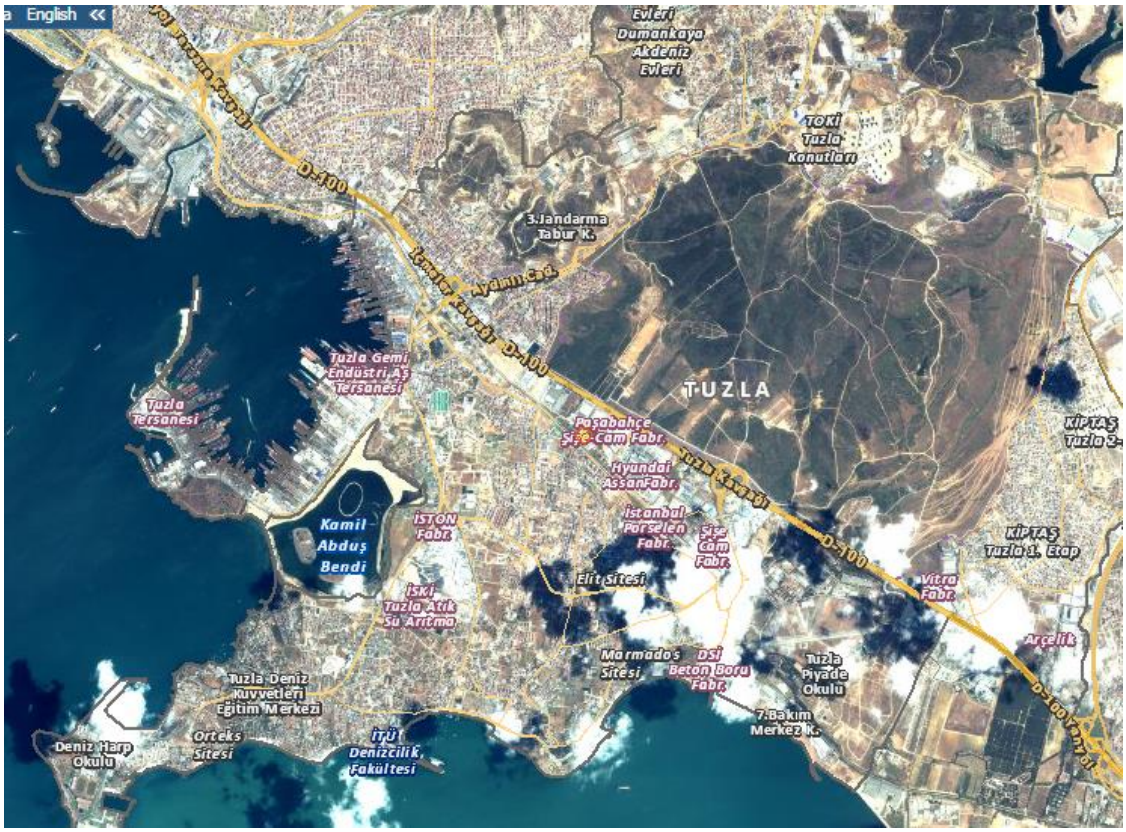

Şekil 3.295 Tuzla-Günümüz Hava Fotoğrafı [242]

Şekil 3.296 Günümüzde Tuzla [242]

Şekil 3.297 Günümüzde Tuzla [242]

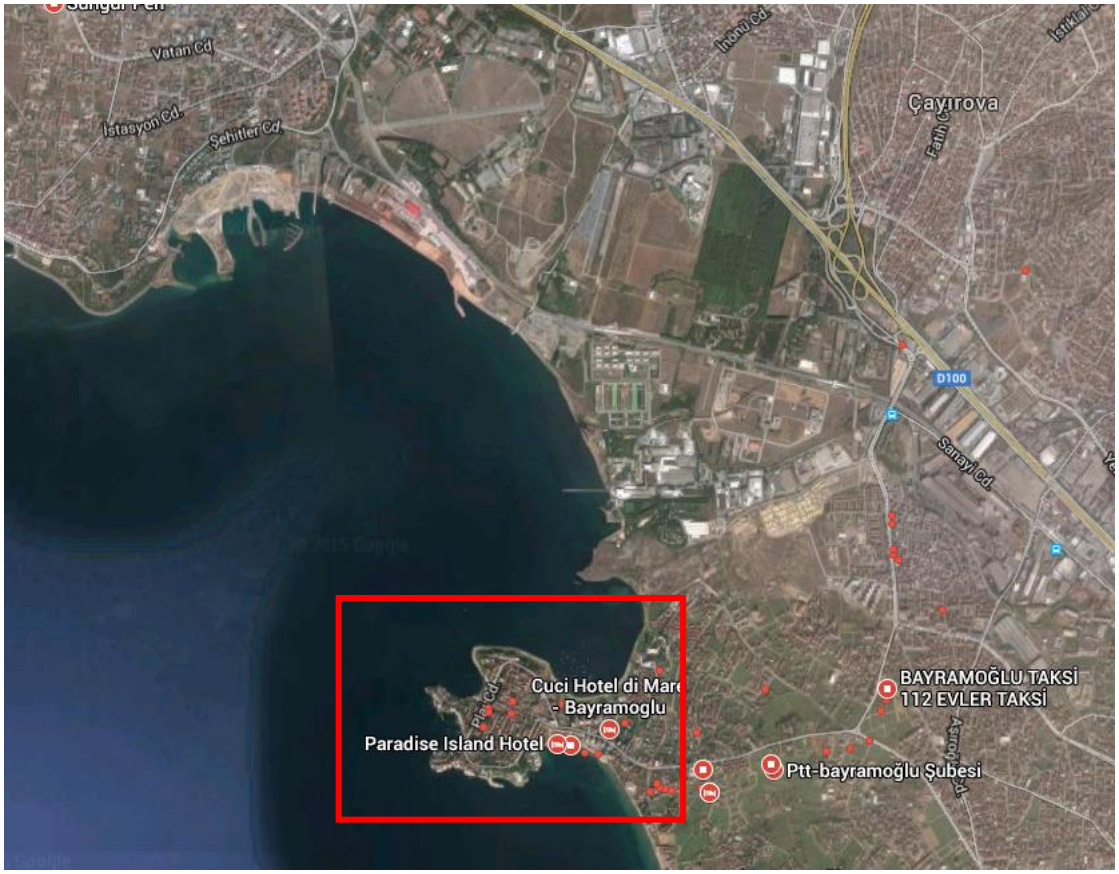

Şekil 3.298 Bayramoğlu-Günümüz Hava Fotoğrafı [242]

Şekil 3.299 Günümüzde Bayramoğlu Sahil Sitesi [242]

3.3.3 Bakırköy-Florya Bölgesi

Bakırköy-Yeşilköy bölgesi Osmanlı Devleti Dönemi'nde 19.yüzyıl'ın ikinci yarısında Sirkeci-Zeytinburnu tren hattının açılmasından sonra sayfiye bölgesi olarak gelişmiştir. Bu bölgede ikamet edenler özellikle azınlıklar ve Levantenler'dir. Bu başlık altında Yeşilköy, Bakırköy ve Florya semtlerinden söz edilecektir. Bölgenin kentsel dokusunu 1960'lara kadar 2-3 katlı ahşap ve kagir yapılar oluşturmaktadır. Yeşilköy ve Bakırköy semtlerinde 1930'lardan sonra, Kadıköy-Tuzla bölgesinde olduğu kadar yoğun bir betonarme villa yapımı görülmemektedir. 2-3 katlı kagir ve ahşap konut dokusundan, 1960'larda kat mülkiyeti yasasının çıkmasından sonra ani bir biçimde apartmanlaşma sürecine geçilmiştir.

İlk ele alınacak olan semt Bakırköy'dür. Bakırköy semtinin 1920 ve 1930'lardaki kent dokusu Şekil 3.300 ve Şekil 3.301'de görüldüğü gibi az katlı kagir ve ahşap yapılardan oluşmaktadır. Ayrıca semt 19.yüzyıl'ın sonundan itibaren ızgara plan düzeninde, planlı bir biçimde gelişmeye başlamıştır. Kıyıya parallel uzanan ve bunları dik kesen, ızgara planlı sokak örüntüsü Şekil 3.302 ve Şekil 3.303'te görülmektedir. Ayrıca Şekil 3.303'te görülen Bakırköy Ciheti Planı 1938 tarihinde semtin dokusunun hem kagir

hem de ahşap yapılardan oluştuğunu göstermektedir. Ahşap yapılar kahverengi ile, kagir yapılar ise pembe ile ifade edilmiştir.

Şekil 3.300 Bakırköy-1920'ler [106]

Şekil 3.301 Bakırköy 1930 [106]

Şekil 3.302 Bakırköy Planı-1938 [207]

Şekil 3.303 Bakırköy Ciheti Planı-1938 [207]

Bakırköy-Yeşilköy bölgesinde Cumhuriyet'in önemli sayfiye yerleşmelerinden biri olarak gelişen Ataköy'ün önemli bir yeri vardır. Cumhuriyet Dönemi'nde tercih edilen sayfiye bölgelerinin yanında sayfiye alışkanlıklarında da değişiklikler olmuştur. Tezin Cumhuriyet Dönemi sayfiye yaşantısıyla ilgili bölümünde de anlatıldığı üzere, 1950'lerden sonra Türkiye'de sayfiye mevsimini geçirmenin bir yolu da uygun sayfiye bölgelerinde çadır kurmak ya da karavanda konaklamaktır. İstanbul'un Avrupa yakasında ilk kez Ataköy'de, çadırda ya da karavanda yazı geçirmek isteyen kullanıcılar için özel bir kamp alanı tasarlanmış ve dönemin Arkitekt dergisinde "Ataköy Campingleri" adıyla 1964 yılında yayınlanmıştır. Şekil 3.304'teki kampingin vaziyet planında da görüldüğü gibi kamping alanı Ataköy Plajı'na yakın bir alanda konumlanmış, kompleksin içinde motel, mağaza, WC, duş, karavanlar için otopark ve çadır kurmak için uygun alanlar tasarlanmıştır (Şekil 3.305 ve Şekil 3.306)

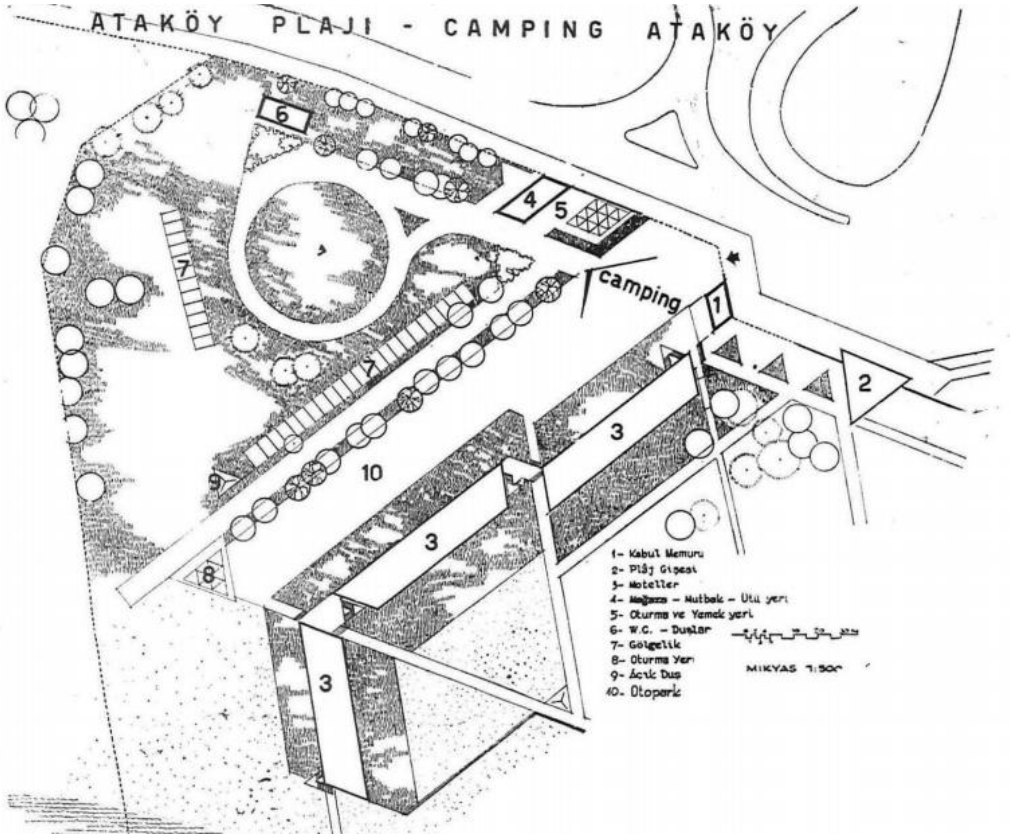

Şekil 3.304 Ataköy Kamping Alanı Vaziyet Planı [273]

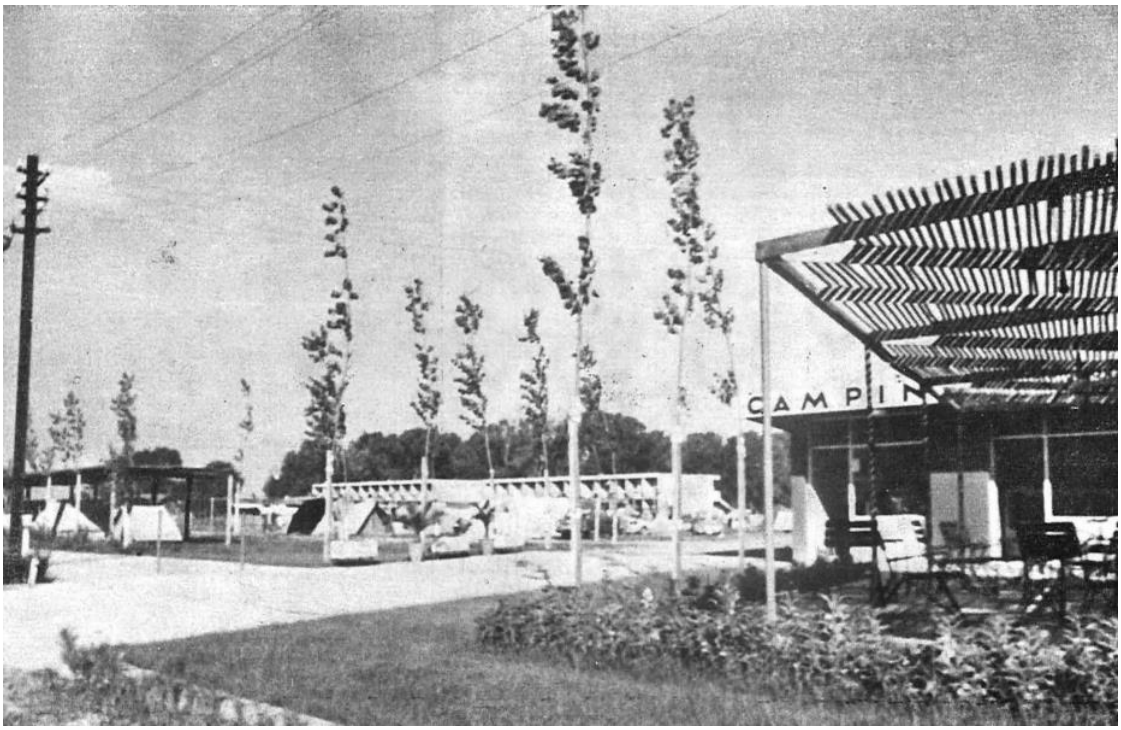

Şekil 3.305 Ataköy Kamping Alanı Genel Görünüş [273]

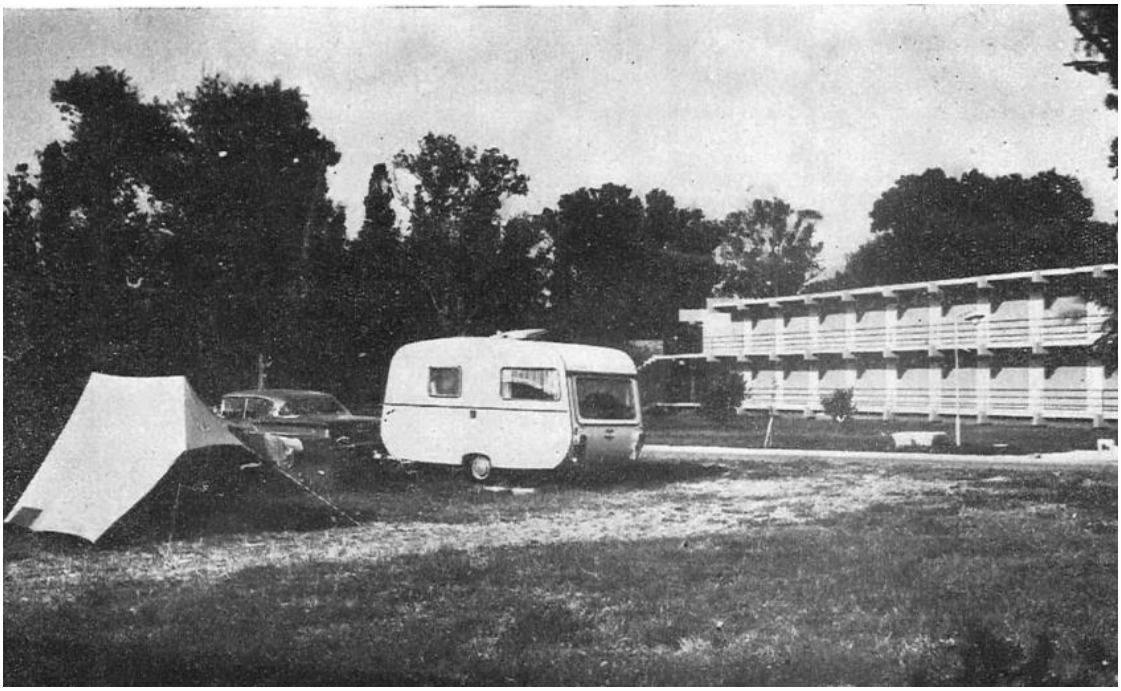

Şekil 3.306 Ataköy Kamping Alanı'nda Moteller [273]

Şekil 3.307 Ataköy-1960 [106]

Şekil 3.308 Ataköy-1960'lar [106]

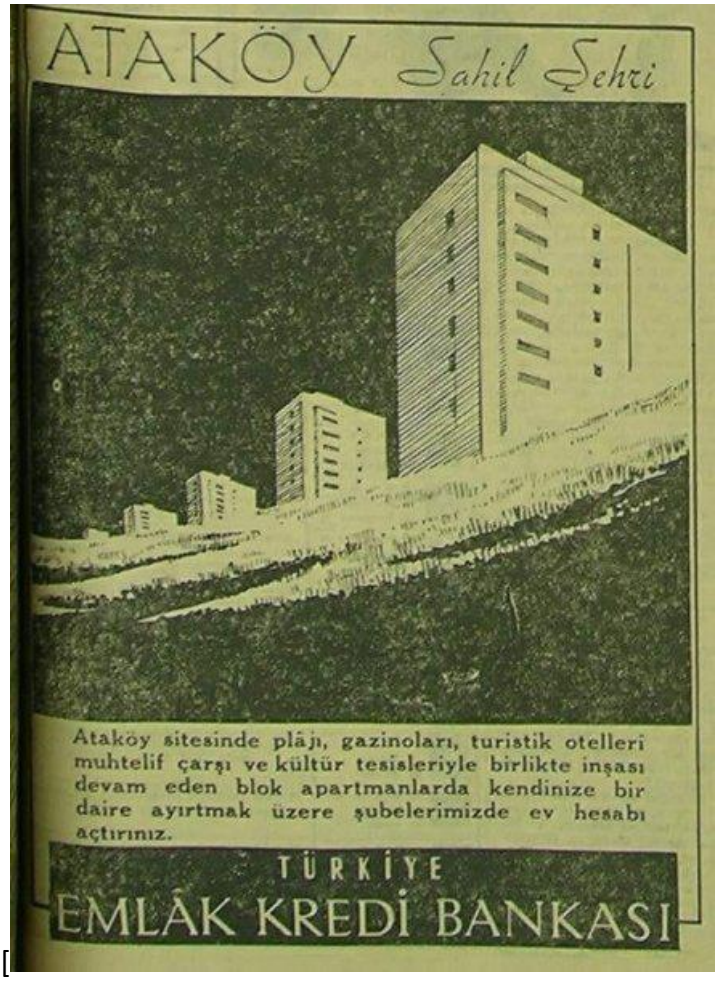

[

Şekil 3.309 Ataköy Sahili'nde Yapılan Apartmanların Satış İlanı-1960'lar [232]

Şekil 3.310 Günümüzde Ataköy [242]

1960’lardan sonra Kat Mülkiyeti Yasası’nın çıkmasıyla Bakırköy bölgesi hızla gelişen yüksek katlı bir apartmanlaşma sürecinin içine girmiştir. Şekil 3.307 ve Şekil 3.308’deki fotoğraflar Ataköy bölgesindeki apartmanların yapımını göstermekte ve Şekil 3.309’daki fotoğraf ise bu dönemde yapılan apartmanlardan satın almak isteyenler için Emlak ve Kredi Bankası’nın yayınladığı ilan görülmektedir. Şekil 3.310’da Ataköy sahilinin bugünkü durumunu gösteren bir fotoğraf görülmektedir.

1980’lerden itibaren artık kontrolsüzce büyüyen bir Bakırköy karşımıza çıkar (Şekil 3.311). Şekil 3.312’de görülen Bakıköy’e ait 1982 hava fotoğrafı, Şekil 3.313’te günümüz hava fotoğrafı ile Şekil 3.314’teki Bakırköy’ün günümüzdeki genel görünümü kıyaslandığında semtin yerleşimindeki yoğunlaşma açık bir biçimde görülmektedir. Bakırköy semti 1960’ların başında sayfiyeden banliyöye dönüşüm sürecine girmiş, 1970’lerin başında sayfiye özelliğini tamamen yitirmiştir.

Şekil 3.311 Bakırköy-1980 [106]

Şekil 3.312 Bakırköy-1982 Hava Fotoğrafı [242]

Şekil 3.313 Bakırköy-Günümüz Hava Fotoğrafı [242]

Şekil 3.314 Günümüzde Bakırköy [232]

Şekil 3.315 Yeşilköy Planı-1938 [207]

Şekil 3.316 Bakırköy Ciheti Planı, Yeşilköy-1938 [207]

Bakırköy-Yeşilköy başlığında inceleyeceğimiz bir diğer semt Yeşilköy'dür. Yeşilköy kentsel gelişme olarak, Bakırköy'le benzerlikler göstermektedir. Yeşilköy de Bakırköy gibi 19.yüzyıl'ın ikinci yarısında sayfiye bölgesi olarak gelişmekle birlikte, yerleşim yoğunluğu açısından Bakırköy'e göre daha az yoğun olduğu ve semtte, 1938 yılı itibariyle genel olarak birbirinden uzak konumlanmış ahşap yapıların bulunduğu Şekil 3.315 ve Şekil 3.316'daki haritalarda görülmektedir. Yeşilköy'de denizle tren yolu arasındaki bölge ızgara planlı olarak gelişmiştir. Ancak tren yolunun üst kısmındaki alanın 1940'ların başında havalimanına tahsis edilmesiyle yerleşme üst tarafa doğru genişleyememiş, tren yoluyla kıyı arasına sıkışmıştır. 1940'lardan itibaren havalimanının da açılmasıyla bölge kalabalıklaşmaya başlamıştır (Şekil 3.317). Şekil 3.318'de görülen 1946 yılına ait haritada, Yeşilköy'de havalimanına tahsis edilen arazi ve semt için yapılan bir tanzim planı görülmektedir. Yeşilköy bölgesi 1960'lardan itibaren sayfiyeden banliyöye geçiş sürecine girmiş, 1970'lerin başında sayfiye niteliğini tamamiyle kaybetmiştir. Semtin 1982'den günümüze olan kentsel gelişimi de Şekil 3.319 ve Şekil 3.320'deki hava fotoğrafları ile Şekil 3.321'deki Yeşilköy'ün günümüzdeki durumunu gösteren fotoğraf incelendiğinde görülebilmektedir.

Şekil 3.317 Yeşilköy Havaalanı-1930'lar [232]

Şekil 3.318 Yeşilköy Tanzim Planı-1946 [207]

Şekil 3.319 Yeşilköy-1982 Hava Fotoğrafı [242]

Şekil 3.320 Yeşilköy-Günümüz Hava Fotoğrafı [242]

Şekil 3.321 Günümüzde Yeşilköy [232]

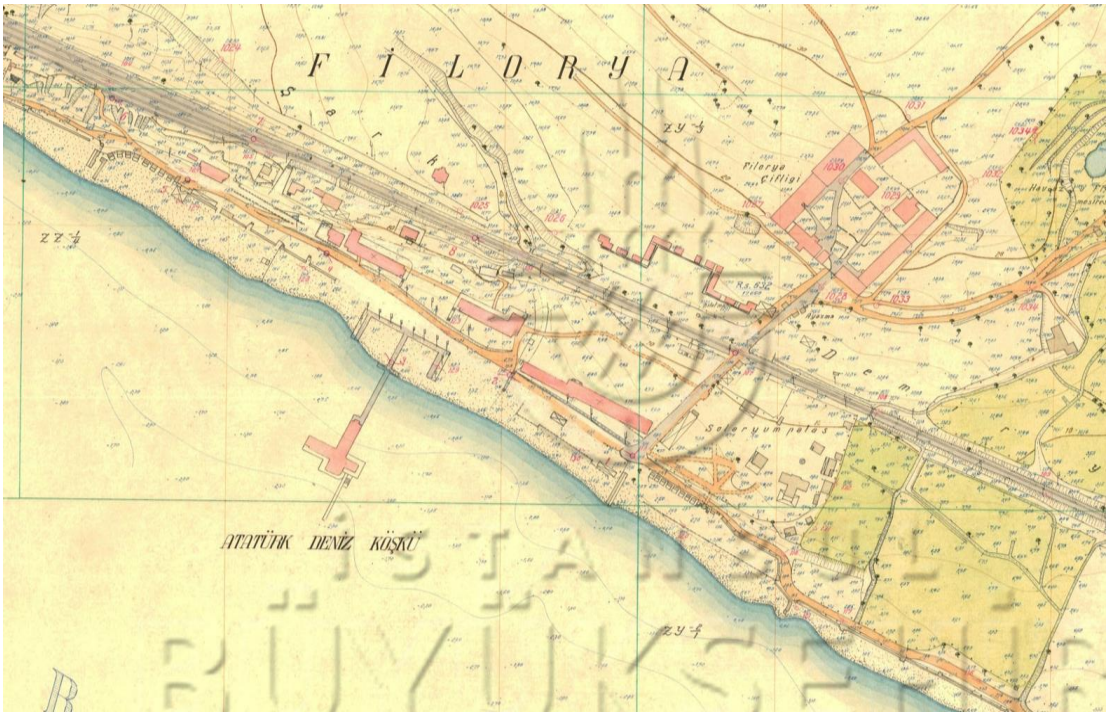

Şekil 3.322 Bakırköy Ciheti Planı, Florya 1938 [207]

Yeşilköy-Bakırköy bölgesi başlığında incelenecek son sayfiye semti Florya'dır. Florya semti 1930'ların ortalarında bölgeye Florya Atatürk Köşkü'nün yapılması ve bu köşkün Atatürk tarafından kullanılmaya başlanmasıyla popüler bir sayfiye semti haline gelmiştir. Florya Atatürk Köşkü, Atatürk'ün ölümünden sonra İsmet İnönü tarafından da sayfiye mevsimlerinde kullanılmıştır. Florya Plajı ve Florya semti 1980'lere kadar İstanbul'un önemli bir sayfiye semti olma özelliğini korumuştur. Şekil 3.322'de 1938 tarihli Bakırköy Ciheti Haritası'nda ve Şekil 3.323'teki fotoğrafta, Florya Atatürk Köşkü görülmektedir. Ayrıca, köşkün ve çevresindeki plajın arkasındaki bölgelerde, 1940'ların başında çok az sayıda yapı bulunduğu ve bölgenin kırsal bir nitelik taşıdığı hem haritadan hem de Şekil 3.326'daki fotoğraftan görülebilmektedir. Florya Plajı 2000'li yıllarda yapılan bir çalışmayla tekrar açılmış, günümüzde İstanbullular'ın bir bölümü tarafından tercih edilen bir plajdır (Şekil 3.325).

Şekil 3.323 Florya Plajı-1939 [106]

Şekil 3.324 Florya-1940'lar [106]

Şekil 3.325 Günümüzde Florya Plajı [232]

Florya bölgesinin sayfiye bölgesi olarak önemi 1930'lardan sonra gittikçe artmış, kıyıya yakın araziler parsellenerek satışa çıkarılmıştır. Şekil 3.326'da 1954 yılına ait bir gazete haberinde Florya çevresinde deniz kenarında parsellenmiş, sayfiye evi yapmak üzere imar verilmiş arsaların satış ilanı görülmektedir. İstanbul'un diğer sayfiye bölgelerinde olduğu gibi Florya'da da 1970'lerden sonra yapı yoğunluğu artmış ve 1970-1980 döneminde banliyöleşme sürecini yaşayan Florya, 1980'lerin başında sayfiye karakterini tamamen kaybetmiştir. Şekil 3.326'da görülen Florya bölgesine ait 1982 hava fotoğrafı ile Şekil 3.327'deki günümüz hava fotoğrafı karşılaştırıldığında yapılaşmanın ne kadar yoğunlaştığı görülmektedir. Sahilde sadece bugün Milli Saraylar'a bağlı olan Florya Atatürk Köşkü ve çevresindeki yeşil alan korunabilmiş, semtte diğer bölgeler yapılarla dolmuştur (Şekil 3.329).

Şekil 3.326 Florya Semtinde Satılık Arsa İlanı-1954 [232]

Şekil 3.327 Florya-1982 Hava Fotoğrafı [242]

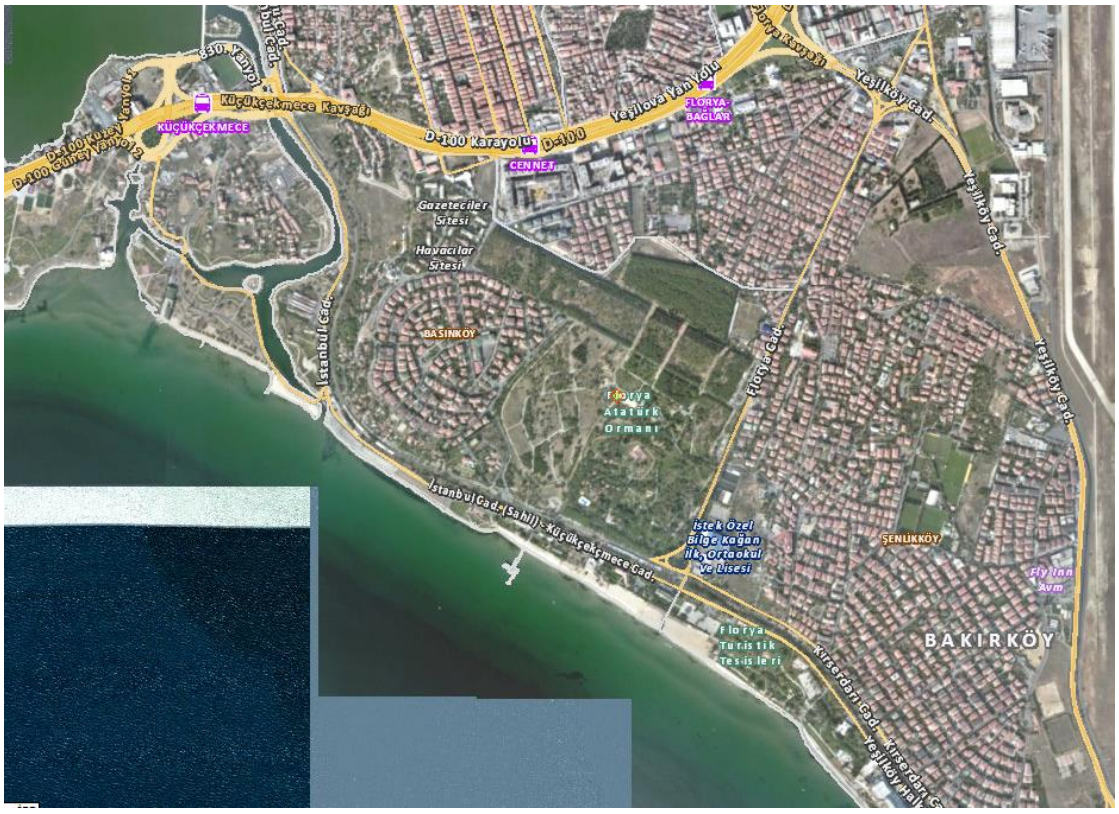

Şekil 3.328 Yeşilköy-Günümüz Hava Fotoğrafı [242]

Şekil 3.329 Günümüzde Bakırköy [242]

1965-1980 döneminde Florya'nın batısında Marmara Denizi'nin Rumeli kıyılarında gelişen diğer sayfiye bölgeleri de Kumburgaz ve Silivri'dir (Şekil 3.330). Günümüzde sayfiye niteliğini kaybetmiş olan Kumburgaz'ın kıyı bölgesini gösteren fotoğraf Şekil 3.331'de görülmektedir. Silivri ise her geçen gün yoğunlaşan ve kirlenen bir yerleşme olmakla birlikte, İstanbul'a yakınlığıyla özellikle haftasonları tercih edilen ve sayfiye evlerine sahip olan bir yerleşmedir (Şekil 3.332 ve Şekil 3.333).

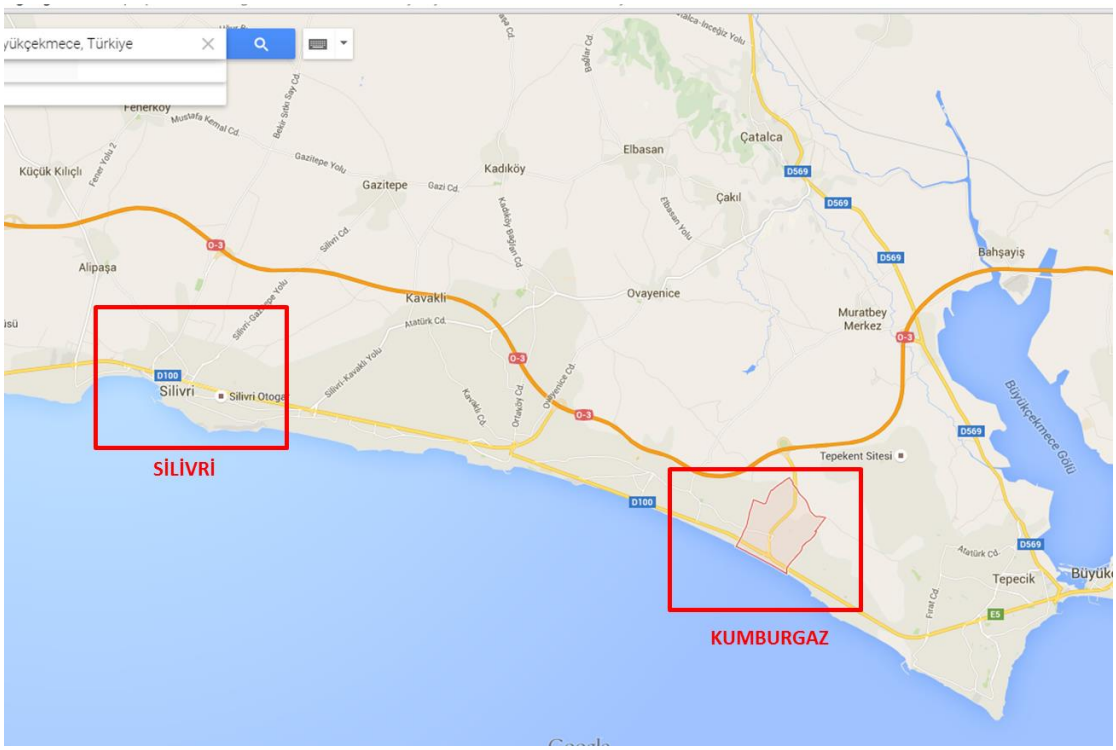

Şekil 3.330 Günümüzde Kumburgaz ve Silivri [242]

Şekil 3.331 Günümüzde Kumburgaz Sahili [242]

Şekil 3.332 Silivri Plajı [232]

Şekil 3.333 Günümüzde Silivri [242]

3.3.4 Adalar Bölgesi

Adalar bölgesi başlığı altında incelenen semtler, Büyükada, Heybeliada, Kınalıada ve Burgazada'dır. 1851'de Şirket-i Hayriye'nin kurulması ve Adalar'a düzenli vapur seferlerinin yapılmaya başlanmasıyla bölge sayfiye bölgesi olarak gelişmiş, bu özelliğini günümüze kadar da sürdürmüştür. En büyük yerleşme ve nüfusa sahip olan ada, Büyükada'dır. Büyükada'yı sırasıyla Heybeliada, Kınalıada ve Burgazada izlemektedir. Adalar'ın tümünde birbirine paralel bir kentsel gelişim görülmektedir. Şöyle ki, 19.yüzyıl'ın ikinci yarısında Adalar Belediye Dairesi'nin kurulmasıyla, bölge planlı bir şekilde gelişmeye başlamıştır. Izgara planlı bir gelişim söz konusudur. Adalar'ın dükkan, otel, dini yapı, okul ve kamu yapıları gibi işlevlerinin bulunduğu yerleşim çekirdekleri, iskeleler civarında gelişmiştir. Bu bölgedeki yapılar, kıyıya paralel olarak yer yer de bitişik düzende yerleşmişlerdir. İskeleden tepeye doğru gidildikçe, yapılar birbirinden uzaklaşmakta ve yerleşme kırsal nitelik kazanmaktadır. Adalar bölgesinde 19.yüzyıl'ın ikinci yarısıyla, 1930'ların başları arasında yapılmış olan yapıların çoğu ahşaptır. Ayrıca az sayıda da olsa, kagir yapılar da görülmektedir. Şekil 3.334, Şekil 3.335 ve Şekil 3.336'da görülen 1938 tarihli Kınalıada, Burgazada ve Heybeliada'ya ait Adalar Planları'nda, Adalar bölgesinin ızgara planlı yerleşme yapısı ve bölgedeki yapıların strüktür özellikleri görülmektedir.

Şekil 3.334 Adalar Planı, Kınalıada-1938 [207]

Şekil 3.335 Adalar Planı, Burgazada-1938 [207]

Şekil 3.336 Adalar Planı, Heybeliada-1938 [207]

Şekil 3.337 Burgazada-1930 [232]

Şekil 3.338 Büyükada-1920'ler [237]

Şekil 3.339 Büyükada-1930'lar [232]

Şekil 3.337'de Burgazada'nın 1930'lardaki, Şekil 3.338'de ise Büyükada'nın 1920'lerdeki iskele çevresinde bulunan yerleşim çekirdeklerinin fotoğrafları görülmektedir. Bu bölgede yapılar, fotoğraflarda da görüldüğü gibi, yoğun, kıyıya paralel ve çoğunlukla bitişik nizamda yapılmışlardır. Şekil 3.340'da görülen 1930'lara ait Heybeliada fotoğrafında adanın iç kesimlerinden bir görünüş yer almaktadır. Fotoğraftada da görüldüğü gibi, iç kesimlerde yapılar daha çok ahşaptır ve yapıların birbirine olan mesafesi, kıyı bölgesindeki yapılara göre daha fazladır. Şekil 3.339'da ise, 1930'larda Büyükada sahilinde yer alan lokantalar görülmektedir.

Adalar bölgesinde sayfiye bölgesi olmanın getirdiği en önemli işlevlerden biri de plajlardır. Deniz hamamlarından plajlara geçiş sürecinin 1930'larda tamamlanmasından sonra, halkın yazın sıcak günlerinde serinleyebileceği ve güzel vakit geçirebileceği plaj tesislerinin tüm adalarda birer birer açıldığı görülmektedir. Şekil 3.341'de Heybeliada Çam Limanı Plajı, Şekil 3.342'de Burgazada Kalpazankaya Plajı ve Şekil 3.343'de ise Burgazada Plajı görülmektedir.

Şekil 3.340 Heybeliada-1930'lar [237]

Şekil 3.341 Heybeliada-1927-Çam Limanı [237]

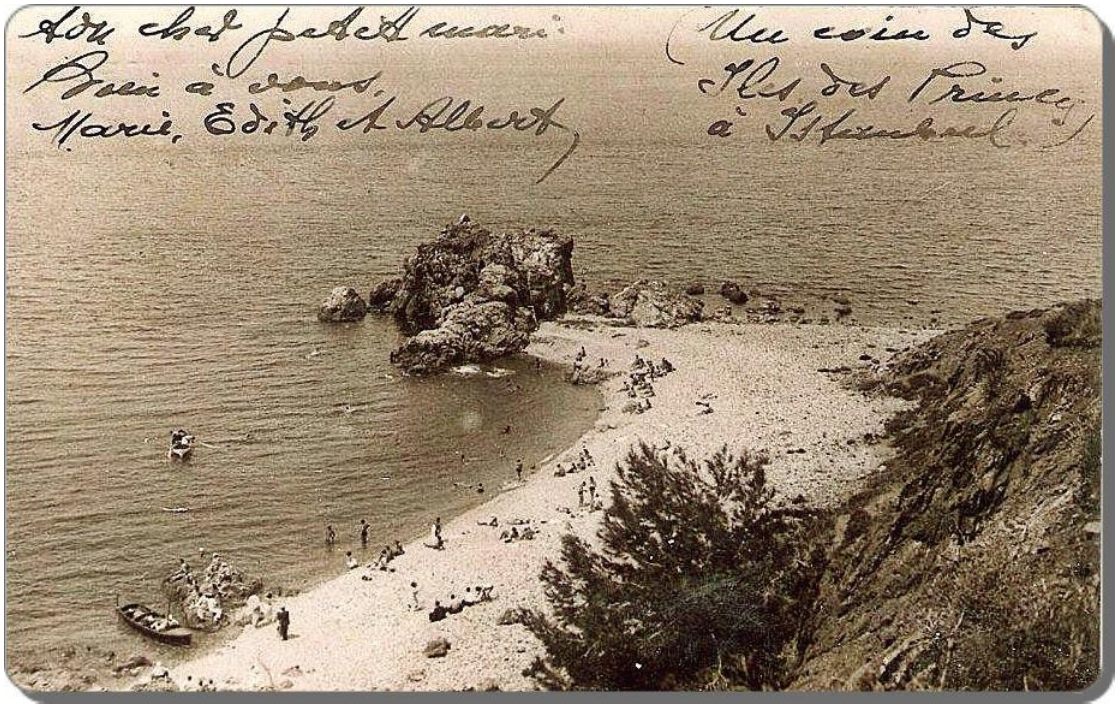

Şekil 3.342 Burgazada-Kalpazankaya-1930 [232]

Şekil 3.343 Burgazada-1940 [237]

1940’lardan itibaren, Adalar bölgesinde ahşap ve kagir yapıların yanında betonarme yapılar da semtin kent örüntüsünde varlık göstermeye başlamışlardır. Şekil 3.344’te 1940 yılına ait Kınalıada fotoğrafında ve Şekil 3.345’te 1970 yılına ait Burgazada fotoğrafında Adalar bölgesinin geleneksel konut dokusunun arasında yeni yapılmış olan betonarme yapılar görülmektedir. Kınalıada’da bulunan ve daha önceki bölümde de sözü edilen Sirakyan ikiz evlerinin önünde yapılmış olan niteliksiz betonarme yapı, aynı bölgeye ait Şekil 3.346’te görülen 1980’de çekilmiş olan fotoğrafta da görülmektedir. Ayrıca kıyıda denizin doldurulmasıyla yapılan yol nedeniyle kıyıdaki yapıların denizle olan ilişkisi kesilmiştir.

Şekil 3.344 Kınalıada-1940 [237]

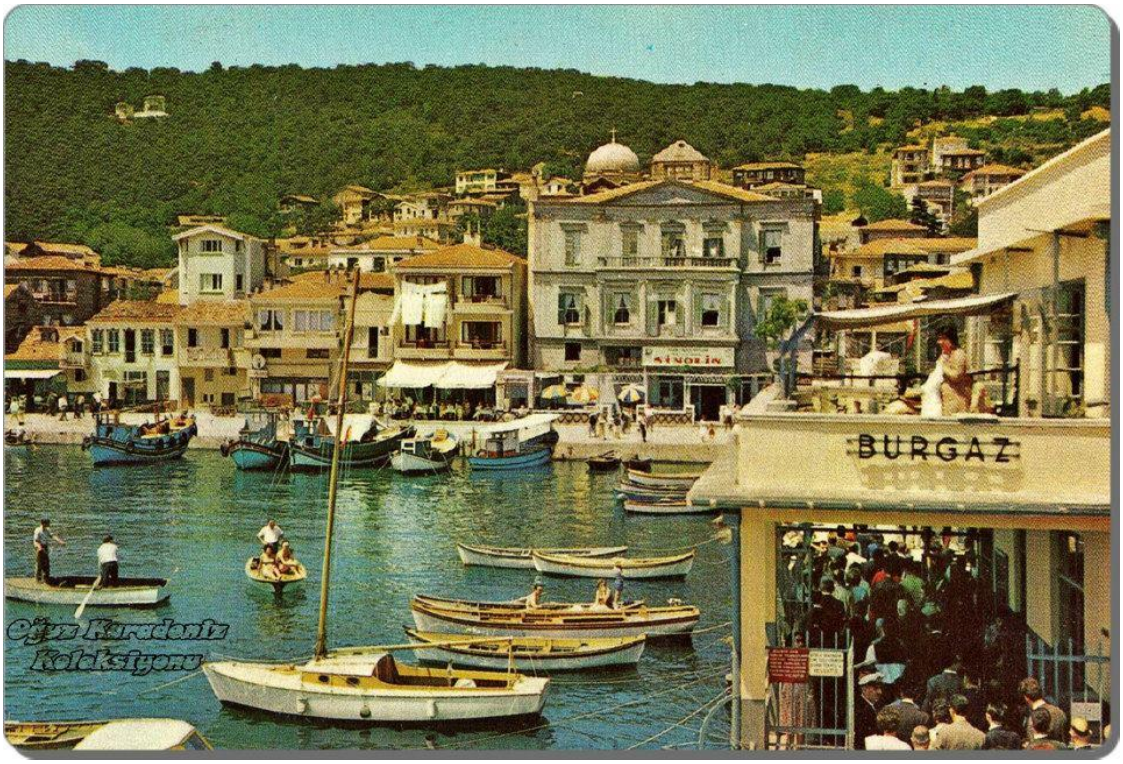

Şekil 3.345 Burgazada-1970 [232]

Şekil 3.346 Kınalıada-1980 [237]

Cumhuriyet Dönemi'yle birlikte Adalar bölgesi özellikle ulaşım zorluğu nedeniyle İstanbul'da kentsel gelişmenin en yavaş olduğu semttir. Bölgenin İstanbul'la kara ulaşımının bulunmaması ve bölgede motorlu taşıtların yasak olması vb. nedenler,

bölgenin oldukça iyi korunmasını ve sayfiye niteliğini kaybetmememesini sağlamıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde elbette Adalar bölgesinde de yok olan yapıların yerine ya da imara açılmış olan boş parseller üzerinde yapılar yapılmış, yerleşme yoğunlaşmıştır. Bu yapılar genellikle betonarme yapım sistemiyle yapılmış, 2 ya da 3 katlı villalardır. Apartmanların sayısı ise özellikle 1970'lerden sonra artmaya başlamıştır. Adalar bölgesinde yapılan yapılar, bölgenin hala sayfiye özelliğini devam ettirmesi ve sit bölgesi olması nedeniyle de bölgede özel çevre koruma ve yapılaşma önlemleri alınmış olması nedeniyle, İstanbul'un diğer sayfiye bölgelerinde aynı dönem yapılmış yapılara göre daha niteliklidir. Ancak, 1970'lerdeki apartmanlaşma süreciyle birlikte bu durum değişmeye başlamıştır. Adalar bölgesinde imara açılmamış araziler olması nedeniyle, yeşil alanlar hala varlığını korumakta, ancak her geçen yıl bölgeye olan ilginin artması nedeniyle az katlı, ahşap, kâgir ve betonarme villalar yerlerini çok katlı apartmanlara bırakmaktadır. Büyükada'nın günümüzdeki yerleşiminin sınırları Şekil 3.347 ve Şekil 3.348'de, Heybeliada'nın yerleşim sınırları Şekil 3.349 ve Şekil 3.350'de, Burgazada'nın yerleşim sınırları Şekil 3.351 ve Şekil 3.352'de ve Kınalıada'nın yerleşim sınırları Şekil 3.353 ve Şekil 3.354'te verilmiş olan hava fotoğraflarında görülmektedir. Günümüzde de yerleşimin en yoğun olduğu ada Büyükada, en az yoğunluğa sahip olan ada da Burgazada'dır.

Şekil 3.347 Büyükada-Günümüz Hava Fotoğrafı [242]

Şekil 3.348 Günümüzde Büyükada [274]

Şekil 3.349 Heybeliada-Günümüz Hava Fotoğrafı [242]

Şekil 3.350 Günümüzde Heybeliada [274]

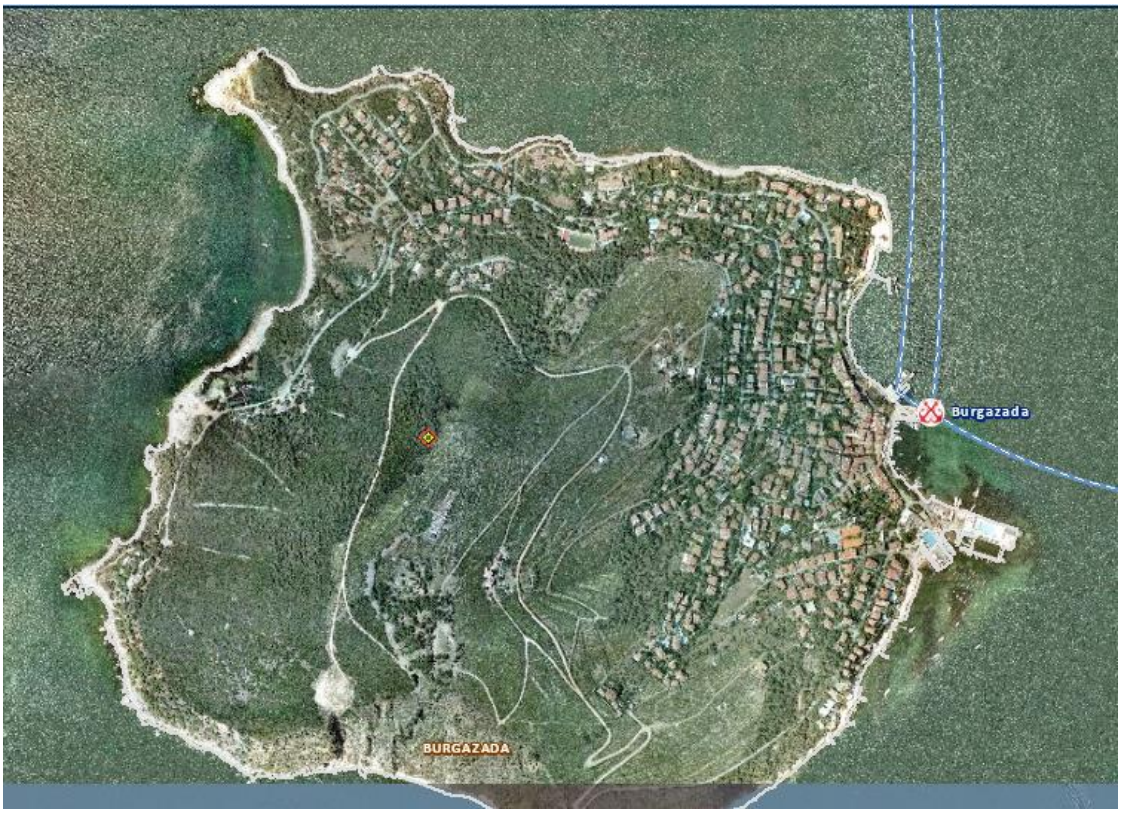

Şekil 3.351 Burgazada- Günümüz Hava Fotoğrafı [242]

Şekil 3.352 Günümüzde Burgazada [274]

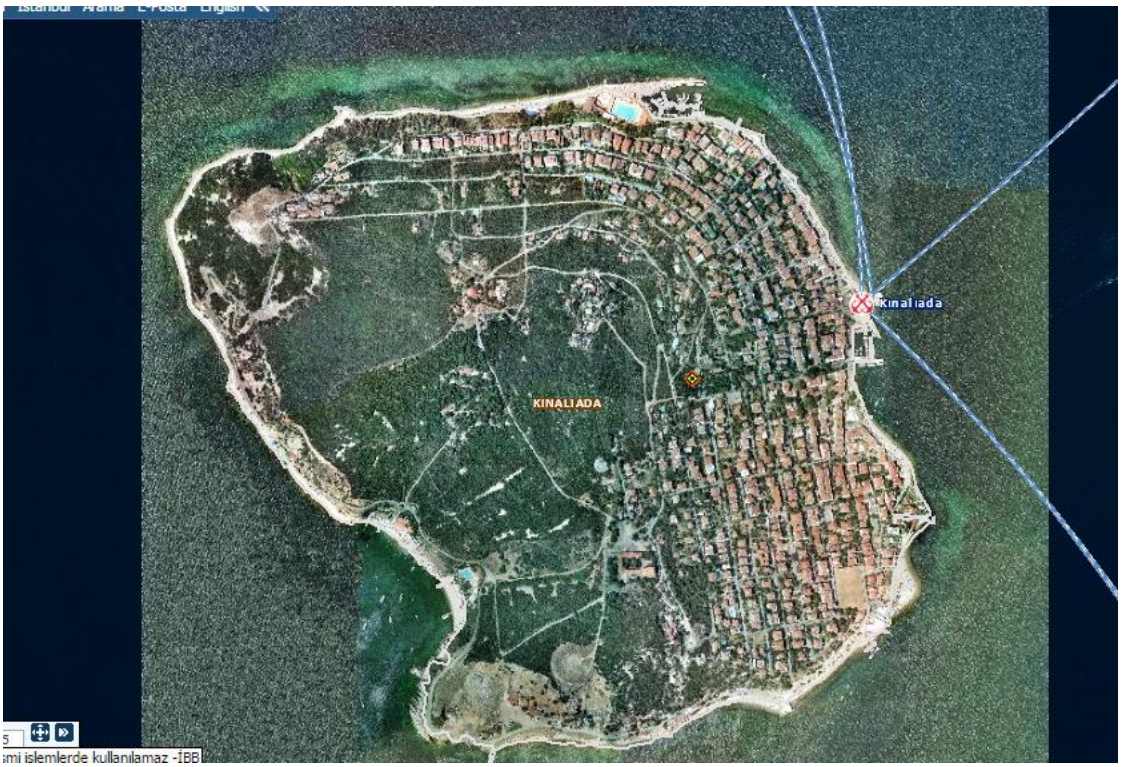

Şekil 3.353 Kınalıada- Günümüz Hava Fotoğrafı [242]

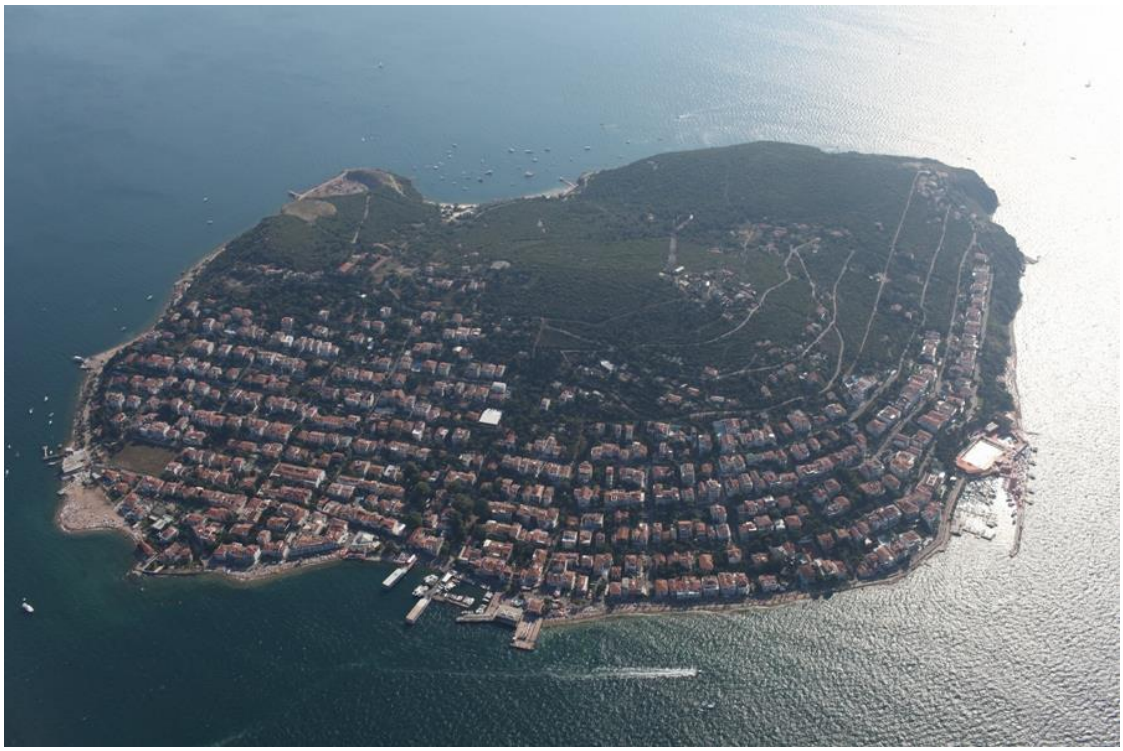

Şekil 3.354 Günümüzde Kınalıada [274]

3.4 İstanbul'un Sayfiye Alanlarında İşlevler

3.4.1 Yerleşme ve Konut Dokusu

Tüm kültürlerde sayfiye alanlarında yapılmış olan konutlar, yalnızca yaz mevsimlerinde kullanılan, mevsimlik yani ikincil konutlardır. "İkincil konut" kavramı, Almanca literatürde "zweiter wohnsitz", Fransızca'da "residence secondaire", İngilizce'de ise "second dwelling veya occasional dwelling" olarak geçmektedir. İkincil konut tanım olarak, bir kimsenin sürekli yaşadığı evinden ayrı, dinlencelerinde ya da kısa sureli iş gezilerinde kullandığı konut birimidir [15].

Bir başka tanıma göre de ikincil konut, başka bir yerde yer almış olmak şartıyla bir ailenin alternatif ikametgahı olan ve esas itibariyle o aile üyelerinin rekreasyon ve boş zamanları için kullanılan sabit mülktür.

"İkinci konut" kategorisine, şehrin devamlı iskan sahasının ötesinde yer alan ve düzenli olarak hafta sonları, kısa tatiller ve yıllık izinler ya da bütün yaz ayları boyunca kullanılan hem sabit hem de hareketli ikametgahlar girmektedir. Aslında, hareketli ikametgahlar olan karavanlar ve römörkler özellikle yaz aylarında yüzlercesinin biraraya gelmesiyle tamamen geçici büyük yerleşim üniteleri meydana getirebilmektedirler [13].

Yalnızca tatillerde kullanılan "ikincil evler" bütün dünyada kullanılış süre ya da şekline göre çeşitli şekillerde adlandırılmaktadır. Yazın kullanılanlara "yaz evleri ya da yazlık evler"(summer homes, houses, summer cottages, Sommergaus), bütün tatillerde kullanılanlara "tatil evleri" (vacation homes, ferienhaus, freizeitwohnsitz, residences de vacances), bazen "kır evleri" (maison de campagne) ya da "hafta sonu evleri" (weekend cottages, wochenendhaus) veya hem yazın hem de diğer tatillerde kullanılmaları dolayısıyla daha genel bir deyimle "ikinci evler" (second homes, secondary houses, zweitwohnsitz, secondes residences, residences secondaires) olarak anılmaktadırlar [13] . Ancak haftalık çalışma saat ve günlerinin giderek azalması ve emeklilik yaşının indirilmesi gibi nedenlerle, bu ikametgahlar da yıl boyunca birinci derecedeki ikametgahlarınkine yakın bir sure kullanılmaya başlamışlardır.

Osmanlı Dönemi'nde sayfiye bölgelerinde yapılmış olan ikincil konutlar, "yalı" ve "köşk" adlı özel isimlerle adlandırılmışlardır.

Yalı: Deniz, göl, veya ırmak kenarı, düz ve açık sahil anlamına gelmektedir. Türk Dili'nin etimolojik sözlüğünde "yalı" kelimesinin, (Grekçe) gialos/aigialos (kıyı)'dan söyleniş biçimiyle yialos/yiali/yalı olarak değiştiğini ve kıyı, kıyıda yapılan ev anlamı taşıdığı belirtilmektedir. Nezih Aysel'in belirttiğine göre, Celal Esad Arseven yalının tarifini şöyle yapmaktadır: "Denizin yaladığı yer yani sahil demektir. Deniz kenarında olan ev ve konaklara da denir. Böyle deniz kenarında olan saraylara "yalısaray" veya "sahilsaray" tabi olunur." Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü'nde ise, "Deniz kıyısında olan ev ve konaklara verilen addır. Deniz kenarındaki saraylara "sahilsarayı" denmektedir [275].

Köşk: Ana yapıdan bağımsız olarak yapılmış, bir saray ya da konak kompleksi içinde yer alan, sürekli kullanılmayan küçük yapı olarak, Türk Mimarisi içinde tanımlanan köşk, bir başka deyişle, yine Türk Mimarlığı'nda gezi ya da tatil evi olarak yapılmış, bağımsız küçük ev yapısı diye de tanımlanabilir. Farsça kökenli olan köşk kelimesi, kır ve açıklık yerlerde ya da bahçe içinde bulunan bağımsız evleri, yazlık binaları ifade etmektedir. Köşk tek başına duran ve tek bir mekandan meydana gelen birimden, bileşik yapıya kadar değişik biçimlerde tasarlanmaktadır. Bir saray bölümü ya da özel eki olabildiği gibi, yerine göre kameriye, çardak, mahfil, hunker odası işlevini de yüklenebilmektedir. Özellikle 19.yüzyıl'dan başlayarak kent içinde sürekli oturmak için kullanılan özel evler de, güzel ve özenli niteliklerini vurgulamak için "köşk" adıyla anılmaya başlamıştır [276].

İstanbul'da "köşk" kavramı, padişah ve saray çevresi ile kentin zengin ailelerinin, şehir merkezinden uzakta yapılmış ve yazlık olarak kullandıkları gösterişli yapılar için kullanılmıştır.

Konak: Konak, "yalı" ve "köşk"ün aksine, İstanbul'daki yerleşik konutlara verilen isim olmakla birlikte, bu üç konutun farklılıklarını açıklamadan önce "konak" sözcüğünün de tanım olarak verilmesinin gerekli olduğu düşünülmektedir. "Konak", "ev" ile birlikte sürekli oturulan konut anlamına gelen Türkçe kökenli bir sözcüktür ve Türk kültüründe konutun "konak"la ilişkisini vurgular. Türk göçer yaşamının içinden gelen bu sözcükte, konmak ve konaklamak köklerinin giderek yerleşik düzenin büyük konutuna ad olması ilginçtir [277].

İstanbul'daki yapıları isimlendirmek için kullanılan bu üç kavram, aslında benzer boyutlarda yapılar için kullanılan kavramlardır. Sadece yapıldıkları yerler arasındaki farklılıklar nedeniyle, bu yapıların nerede olduğunu tanımlamak amacıyla, üç farklı kavram kullanma gerekliliği hissedilmiştir. Bu yapılardan, Boğaziçi'nde su kıyılarında yapılan ve ahşap olanlara "yalı"; İstanbul'un sayfiye semtlerinde, bahçe içlerinde ve yine ahşap olanlarına "köşk"; şehirde, ayrı harem ve selamlık daireli ve birçoğu kagir olanlarına da "konak" denilmiştir.

Haliç'in ve Boğaziçi'nin ilk kez konut alanı olarak kullanılması güçlü devlet mensuplarının ve sarayın önayak olduğu bir yapı etkinliği olarak başlamıştır. Yalıların en önemli özelliği, ulaşımlarının deniz yoluyla gerçekleşmesidir. Karayolu olmayan sarp Boğaziçi kıyılarında küreğe, yani insanın fiziksel gücüne bağlı, pahalı ve zaman alıcı bir ulaşım sistemi vardır. Bu imkana da ancak, saray mensupları ve zenginler sahip olabilmişlerdir. Yalı kavramının içerdiği bir diğer nitelik geçici konut olmasıdır. Sanayi öncesi toplumu, büyük boyutlu yapı ve hacimleri ısıtma olanağını saraylarda bile gerçekleştirememiştir. Deniz kenarındaki yalılar da o dönemin ısınma koşullarında kışın oturmak için yapılmamışlardır. Bütün bu yönleriyle yalı aristokratik, büyük boyutlu ve geçici olarak ikamet edilen ve ahşap olan bir sayfiye konutu olarak inşa edilmiş, imparatorluğun son dönemlerine kadar da bu niteliğini büyük ölçüde korumuştur [212].

Yalıların ve köşklerin genel tasarımlarında konaklardan farkları yoktur. Köşk ve yalılarda yazlık kullanım özelliklerine bağlı olarak orta sofalar daha çok kullanılmıştır. Sofalar bahçe ya da denize, yani manzaraya, bazen birkaç yöne birden açılmışlardır. Yazlık köşk ve yalıların, konaklara göre bir diğer kullanım özelliği, zemin katlarında bahçeye ve denize açılan büyük odaların bulunabilmesidir.

Sedad Hakkı Eldem, Boğaziçi Yalıları adlı eserinde yalılarla ilgili şu bilgileri vermektedir: "Yalılar yalnızca Boğaziçi'ne özgü bir bina tipi değildir. İstanbul'da Haliç'te, Edirne'de Kirişhane, Selanik'te Tophane sahili ve ötesinde, Amasya'da Yeşilırmak üzerinde yalılar vardır. 19. yüzyıl sonlarına doğru İzmir, İskenderun ve Beyrut'ta sahil boyu kordonlar şeklinde düzenlenmiş, deniz doldurularak rıhtım çekilmiş ve ilave edilen sahil boyu üzerinde evler yapılmıştır. Böyle olduğu halde kuşkusuz yalı denildiği zaman her şeyden önce Boğaziçi Yalıları akla gelmektedir [189].

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıl'ın ortalarına kadar kent içinde ve sayfiye bölgelerinde görülen konak, yalı ve köşk gibi bütün konut tiplerinde ahşap malzemenin kullanıldığı görülmektedir. Ancak bu döneme kadar kentin nüfusunun artması ve yerleşimin yoğunlaşması nedeniyle, 19. yüzyıl'da önceki yüzyıllardan daha büyük yangınlar çıkmıştır. Bu nedenle yönetim, yapılaşmayı kagir inşaata çevirmek istemiş ve bu doğrultuda yasalar çıkarmıştır. Ayrıca 1850'lerden itibaren, özellikle Dolmabahçe Sarayı'nın yapılmaya başlamasıyla, imparatorluk tarafından yapılan sahilsarayı, kışlık saray ya da kasır gibi bütün konut nitelikli yapılarda kagir yapım tekniği kullanılmaya başlanmıştır. Ancak halkın tercihini değiştirmek mümkün olmamıştır. Bu nedenle 19. yüzyıl ortasından itibaren, kagir malzeme kullanılması konusundaki yasalar zaman zaman çıkarılan başka yasalarla delinmiştir. Sonuçta da 1882'de çıkarılan Ebniye Nizamnamesi'nde İstanbul kent ve sayfiye olmak üzere ikiye ayrılarak, sayfiye bölgelerinde ahşap yapı yapılması serbest bırakılmıştır. Kent içinde ise, yangın tehlikesi nedeniyle kagir inşaat yapma zorunluluğu devam ettirilmiştir. Bu dönemde halk arasında ahşap malzemeyi çekici kılan nedenlerin başında, ahşabın ucuz olması, ahşap yapının hızlı inşa edilmesi ve yazları serin olması ile depreme karşı dayanıklı olmasıdır.

Tezin daha önceki bölümlerinde Osmanlı Devleti zamanında sayfiye olarak tercih edilen ve sayfiye yerleşmesi olarak gelişen bölgeler anlatılmıştır. Sayfiye bölgelerinde, sayfiye konutu olarak yapılan yapı deniz kenarında yapıldıysa bu yapı yalı adını almıştır. Kırsal bölgelerde yapılan sayfiye konutları ise, köşk olarak adlandırılmıştır. Deniz kıyısında sayfiye olarak gelişmiş olan sayfiye semtlerinde hem yalı hem de köşk görülebilmektedir. Şekil 3.355 ve Şekil 3.356'da yalı örnekleri, Şekil 3.357 ve Şekil 3.358'de ise köşk örnekleri görülmektedir.

Şekil 3.355 Sirakyan Yalısı-Kınalıada [232]

Şekil 3.356 Ahmet Afif Paşa Yalısı-Yeniköy [232]

Şekil 3.357 Ragıp Sarıca Köşkü-Caddebostan [232]

Şekil 3.358 Agopyan Köşkü-Büyükada [232]

Osmanlı Dönemi'nde yapılmış olan sayfiye konutları, dönem haritalarında değişik biçimlerde ifade edilmiştir. Bu bölümde inceleyeceğimiz 20.yüzyıl'ın başına kadar olan olan dönemde yapılmış haritalar, sayfiye bölgesindeki konutlar ve yerleşme dokusu hakkında, sadece genel bilgiler vermekte, yerleşme dokusunun yoğunluğunu değişik ifade teknikleriyle göstermektedir. Şekil 3.359'da göülen Haliç Haritası'nda yerleşme dokusu kırmızı lekelerle ifade edilmiştir.

Şekil 3.359 Haliç Haritası-1716 [2]

Şekil 3.360'da görülen Fisher Haritası'nda yapı adaları ifade edilmemiş, bölgeye ait yerleşme dokusunun yoğunluğu siyah lekelerle gösterilmiştir. Haritanın alt bölümündeki kahverengi büyük lekenin Tarihi Yarımada olduğu düşünülürse, sur dışında Haliç kenarındaki diğer yerleşmelerin daha düşük yoğunluklu olduğu görülebilmektedir.

Şekil 3.360 Fisher Haritası-1838 [2]

Şekil 3.361 Boğaziçi Haritası-1766 [2]

Şekil 3.361'deki, 1766 tarihli Boğaziçi haritasında ise farklı bir gösterim tekniği uygulanmıştır. Yerleşme bölgesinin sahip olduğu yapı yoğunluğu ve yapıların konumları ev simgesiyle ifade edilmiştir. Haritada görüldüğü gibi bazı bölümlerde sadece kıyıda, yerleşme dokusu gösterilirken, haritanın bazı bölümlerinde de iç kesimlerde de yerleşme dokusunun olduğu belirtilmiştir.

20. yüzyıl'ın başına gelindiğinde İstanbul'un sayfiye bölgesi haritalarının daha ayrıntılı olarak yapılmaya başlandığı göze çarpar. Şekil 3.362 ve Şekil 3.363'te görülen 1909 tarihli Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Haritası'nda yerleşme dokusuyla ilgili iki farklı ifade biçimi görülmektedir. Şekil 3.362'deki Yeşilköy haritasında yerleşme dokusunun yoğunluğu ve yapıların birbirine olan yakınlığı, yapıların tümünü ifade eden kırmızı lekelerle gösterilmiştir. Şekil 3.363'teki Göztepe bölgesine ait Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Haritası'nda ise, yapılar birbirinden daha uzak olup, yerleşim yoğunluğu fazla değildir. Bu nedenle yapı adaları içindeki yapıların sınırları kırmızı lekelerle ifade edilmiştir. Bu durum ayrıca, bölgedeki yapıların büyüklükleri ve birbirlerine olan uzaklıkları hakkında da fikir sahibi olmamızı sağlamaktadır.

Şekil 3.362 Yeşilköy-Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Haritası-1909 [207]

Şekil 3.363 Erkan-ı Harbiye Haritası-1909 [207]

20. yüzyıl boyunca yapılmış Şehir Rehberleri'nin içinde yer alan İstanbul haritalarında yerleşim dokusuna ayrıntılı olarak yer verilmemiştir. Yerleşim dokusuna yönelik olarak sadece yapı adalarının sınırları ve yapı adalarının arasından geçen yollar gösterilmiştir. Bu haritalardan bölgedeki yapılar ve yerleşim yoğunluğu hakkında bilgi almak mümkün değildir. Şekil 3.364'te görülen Ernest Mamboury tarafından yapılan 1914 tarihli İstanbul haritası, Şehir Rehberi Haritaları'na örnek gösterilebilir.

Şekil 3.364 Heybeliada-Ernest Mamboury Haritası-1914 [245]

Şekil 3.365 Yeniköy-Nedjib Bey Haritası-1918 [207]

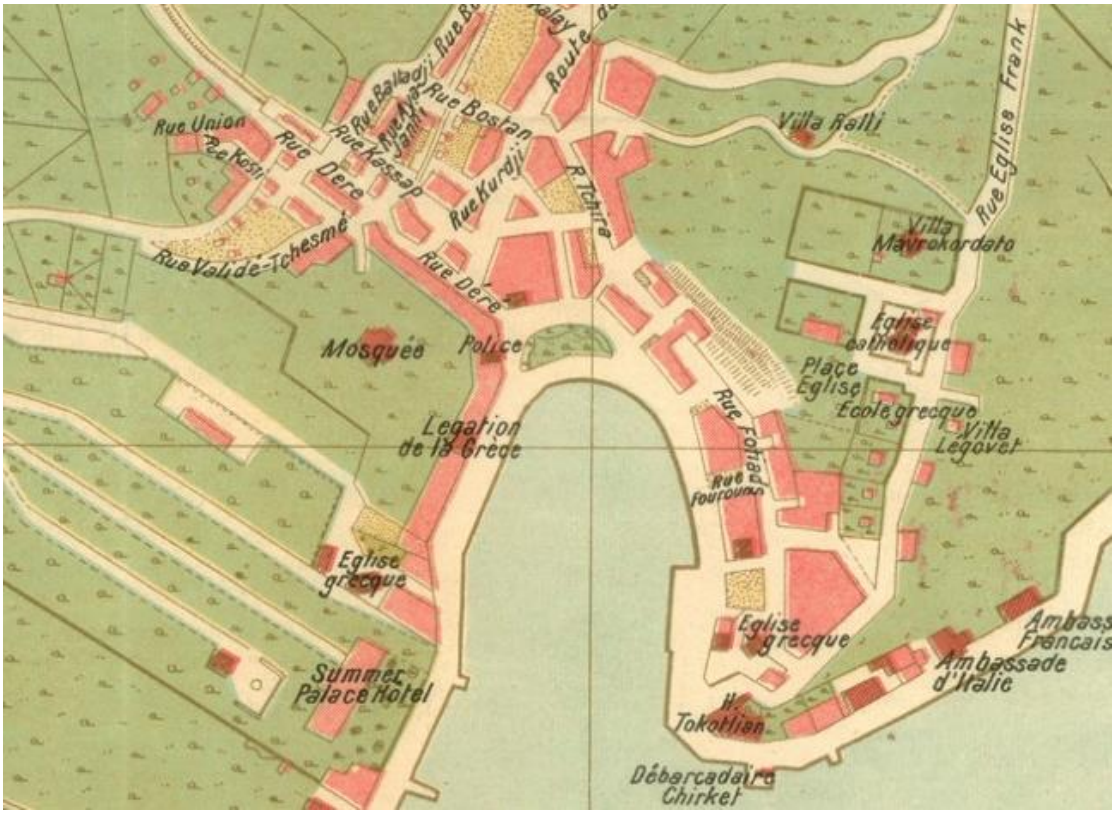

Şekil 3.366 Tarabya-Nedjib Bey Haritası- 1918 [207]

1918 yılında yapılmış olan Nedjib Bey Haritaları, sayfiye bölgelerinin dönüşüm sürecinde en çok yararlanılan, en ayrıntılı bilgi veren haritalardan biridir. Nedjib Bey Haritaları'nda yapı bulunan alanlar ve yeşil alanlar farklı renklerle ifade edilmiştir. Erkan-ı Harbiye Haritaları'nda kullanılan ifade tekniği, Nedjib Bey Haritaları'nda da kullanılmıştır. Yerleşmenin ve yapılaşmanın yoğun olduğu yapı adaları Şekil 3.365 ve Şekil 3.366'da da görüleceği üzere pembe bütün lekelerle gösterilmiş, yerleşimin daha kırsal olduğu ve yapıların birbirine uzak olduğu bölümlerde ise yapı sınırları ve büyüklükleri yaklaşık olarak belirtilerek pembe renkle ifade edilmiştir. Nedjib Bey Haritaları'nda önemli olduğu düşünülen büyük villa ve yalılar ayrıca belirtilerek kırmızıyla gösterilmiştir. Şekil 3.365'teki haritada, Yeniköy sahilinde Sait Halim Paşa Yalısı'nın, Şekil 3.366'daki Tarabya haritasında da Villa Mavrokordato, Villa Ralli gibi yapıların özel olarak belirtildiği görülmektedir.

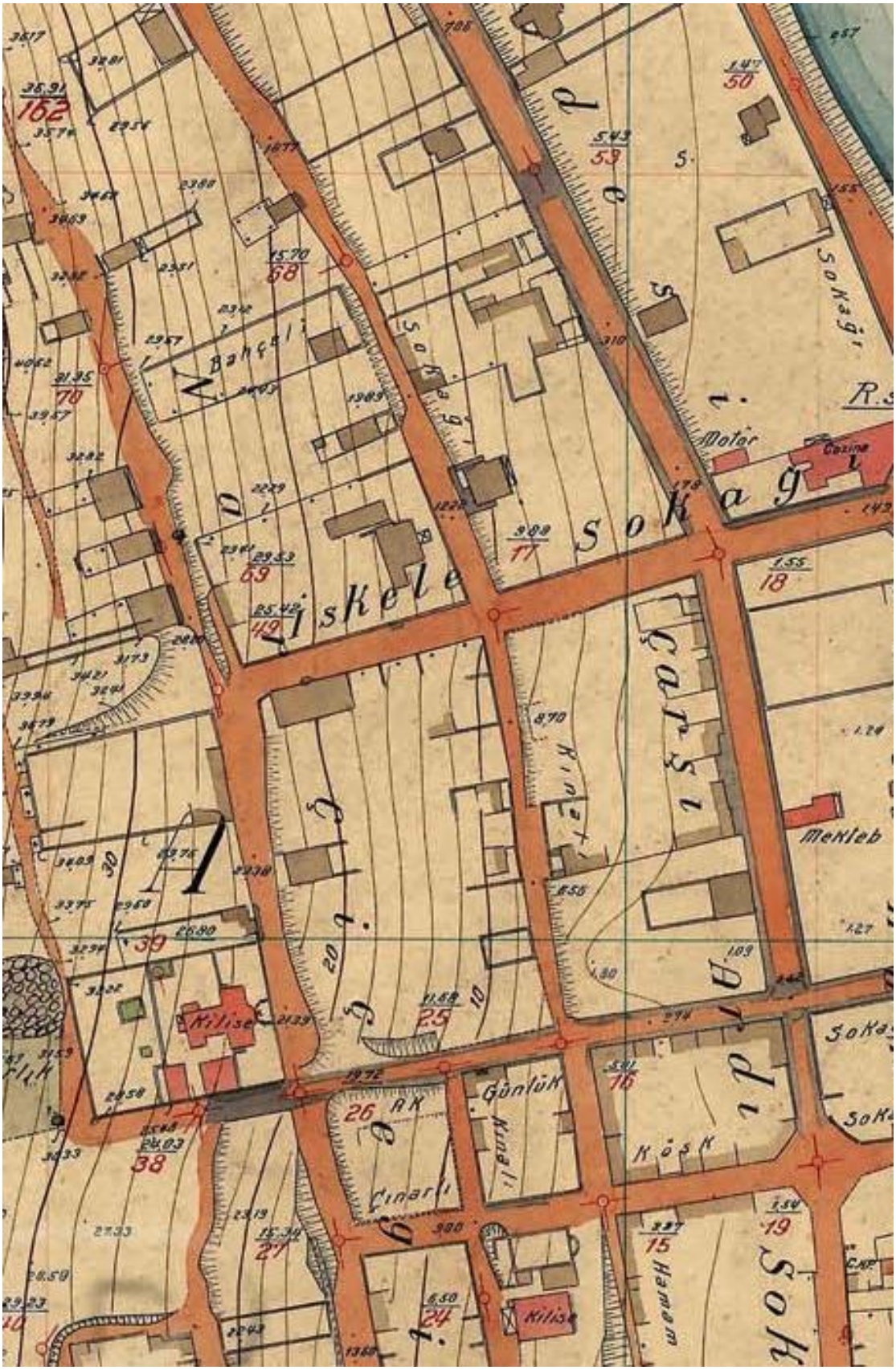

Şekil 3.367 Bakırköy Ciheti Planı-1938 [207]

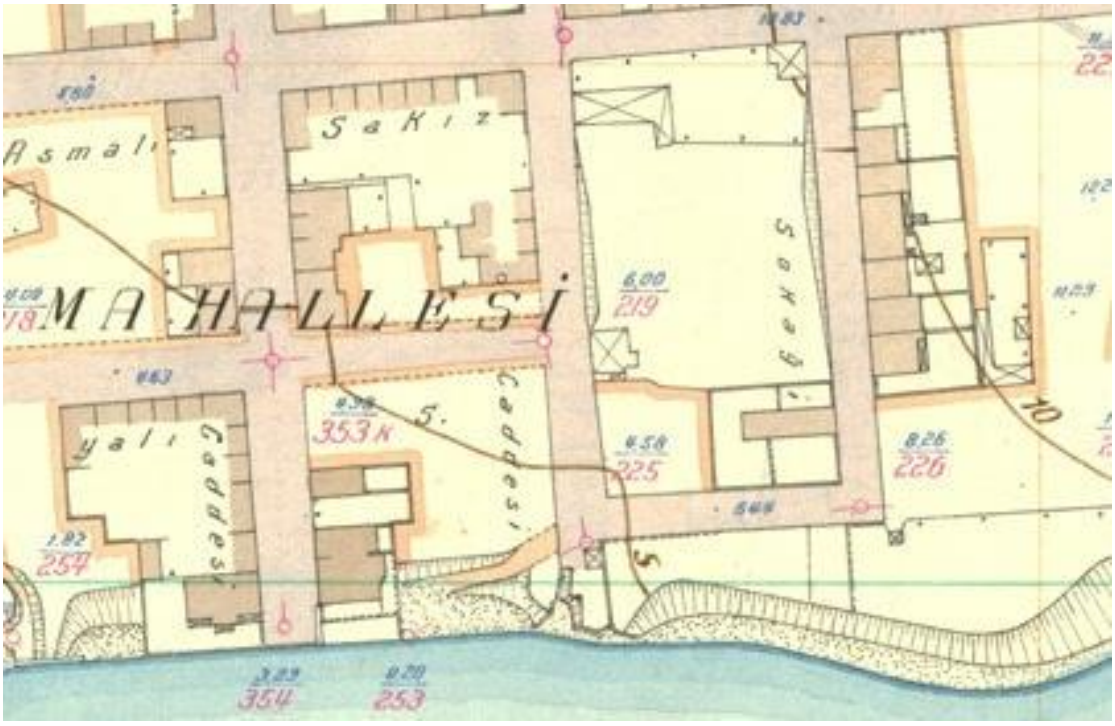

Şekil 3.368 Bakırköy Ciheti Planı-1938 [207]

Şekil 3.367 ve Şekil 3.368'de bir örneği görülen Adalar Planı Haritaları ile Bakırköy Ciheti Haritaları aynı tarihte ve aynı harita şirketi tarafından yapılmış olmaları nedeniyle, iki haritada da aynı ifade tekniği kullanılmıştır. Bu haritalarda yapı adaları ve yapı adaları arasındaki yollar belirtilmiş, yapı adaları üzerindeki yapılar ise yola bakan giriş cephelerinde yapı genişlikleri tam olarak ifade edilmekle birlikte geri kalan bölümleri iz olarak gösterilmiştir. Ayrıca Adalar Planı ve Bakırköy Ciheti Haritaları'nda yapı strüktürleri hakkında da bilgi verilmekte, ahşap yapılar kahverengi ile, kagir yapılar ise kavuniçi rengiyle vurgulanmaktadır.

Tezle ilgili yapılan literatür taramasında, Osmanlı Dönemi'nde sayfiye bölgelerinde, sayfiye konutu olarak yapıldığı belirtilen pek çok yapı ile karşılaşılmıştır. Bu yapıların bir bölümü günümüze ulaşmış, bir bölümü ise zaman içinde yıkılmıştır. Elbette tez kapsamında bu yapıların tümüne yer vermek olanaksızdır. Bu nedenle, Osmanlı Dönemi sayfiye konutları için, sayfiye bölgelerine göre bir sayfiye evleri listesi hazırlanmış ve Ek-D'de sayfiye konutu olarak yapıldığı tespit edilmiş olan köşk ve yalılar, belirtilen isimleriyle alfabetik olarak sıraya sokulmuştur.

Osmanlı Devleti'nin sona ermesi ve 1923'te Cumhuriyet'in kurulmasının ardından başlayan Cumhuriyet Dönemi, Türkiye için pek çok alanda değişimlerin başladığı bir dönüm noktası olmuştur. İçine kapanık ve büyük aile yapısının yerini, çekirdek aile düzeni almıştır. Kadının özgürlüğüyle birlikte yapılardan kafesler kalkmaya başlamıştır. Aile tipinin değişmesi, geleneksel konut tipinin de değişmesine neden olduğundan bu durum, sayfiye bölgelerindeki konut yapılarını da etkilemiştir. Konutta tuvalet, banyo ve mutfak tek çatı altında toplanmış, aynı yerde yatma, yeme, oturma ve yıkanma geleneği farklılaşmıştır. Konut mimarisindeki bu değişimlerde, gelişen teknoloji de büyük ölçüde etkili olmuştur. Konstrüksiyon, yapı malzemesi ve mimarlık düşüncesindeki değişimler, konuttaki değişimi de yönlendirmiştir. Ahşap ve kagir yapının yerini, betonarme malzeme ve Modern Mimari almıştır. Modern Mimari'yle birlikte, duvarlar incelmiş, pencere boşlukları büyümüş, cepheler yalınlaşmış ve tavan yüksekliği azalmıştır. Sayfiye konutu da, dönemin geçerli mimari anlayışından daha farklı özellikler taşımadığına göre, Cumhuriyet Dönemi'nde özellikle 1930'lardan sonra sayfiye bölgesinde yapılan yeni konutlarda betonarme yapım sistemi ve Modern Mimari özellikleri uygulanmaya başlamıştır. Bu yapılar az katlı villalardır. 1930'lardan itibaren değişik tarihlerde sayfiye bölgelerinde yapılmış villa örnekleri Şekil 3.369 ile Şekil 3.380 arasında görülmektedir. Bunlardan en ilginci şüphesiz İstanbul sayfiyelerinde 1940-1950 yılları arasında görülen yüzer evlerdir (Şekil 3.378, Şekil 3.379, Şekil 3.380 ve Şekil 3.381). Yüzer evler, yaz mevsiminde kullanılmak üzere deniz yapıları standartlarına göre yapılmış, kışın karaya alınan yapılardır. Yüzer evlerin ilk örnekleri Mimar Ahsen Yapanar tarafından 1939 yılında tasarlanarak, bu yapılardan iki adet üretilmiştir.

1939'da projelendirilen ilk yüzer ev, 8,5m*3,00m'lik bir platform üzerinde yapılmış, yatak odası, mutfak, tuvalet ve teras mekanlarına yer verilmiştir. Ayrıca yapının çatısı düz olduğundan burada güneşlenmek de mümkündür. Kaynaklardan ulaşılan bilgiler, 1939'dan itibaren her yıl iki adet "yüzer ev" üretildiğini ve az sayıda olan bu yüzer evlerden bir kısmının, Denizcilik Bankası tarafından çekilişle belirlenen müşterilerine armağan edildiğini göstermektedir. İstanbul'daki yüzer evlerle ilgili ulaşılan en son kaynak 1947 yılına aittir. Kaynakta, bu tarihte üretilen iki adet yüzer evin boyutunun 7,35m*2,80m olduğu, yapıların ilk defa elektrik tesisatına sahip olarak yapıldığı ayrıca

yapıya takılan bir motor sayesinde yüzer evin 5 mil süratle, başka bir deniz taşıtına ihtiyaç duymadan hareket edebildiği belirtilmektedir. 1947 tarihinden sonra İstanbul'da yüzer evlerin kullanımıyla ilgili herhangi bir belgeye rastlanmamıştır.

1939-1947 tarihleri arasında İstanbul'da üretilen ve sayfiye mevsiminde kullanılan yüzer evler, hem İstanbul'un farklı sayfiye bölgelerinin aynı tatil mevsimi içinde kullanılabilmesine olanak sağlamış, ayrıca denizin üzerinde olduğundan kullanıcısına yaz mevsimi boyunca sürekli denizden yararlanma imkânı vermiştir.

Şekil 3.369 B.Yusuf Evi-Suadiye [278]

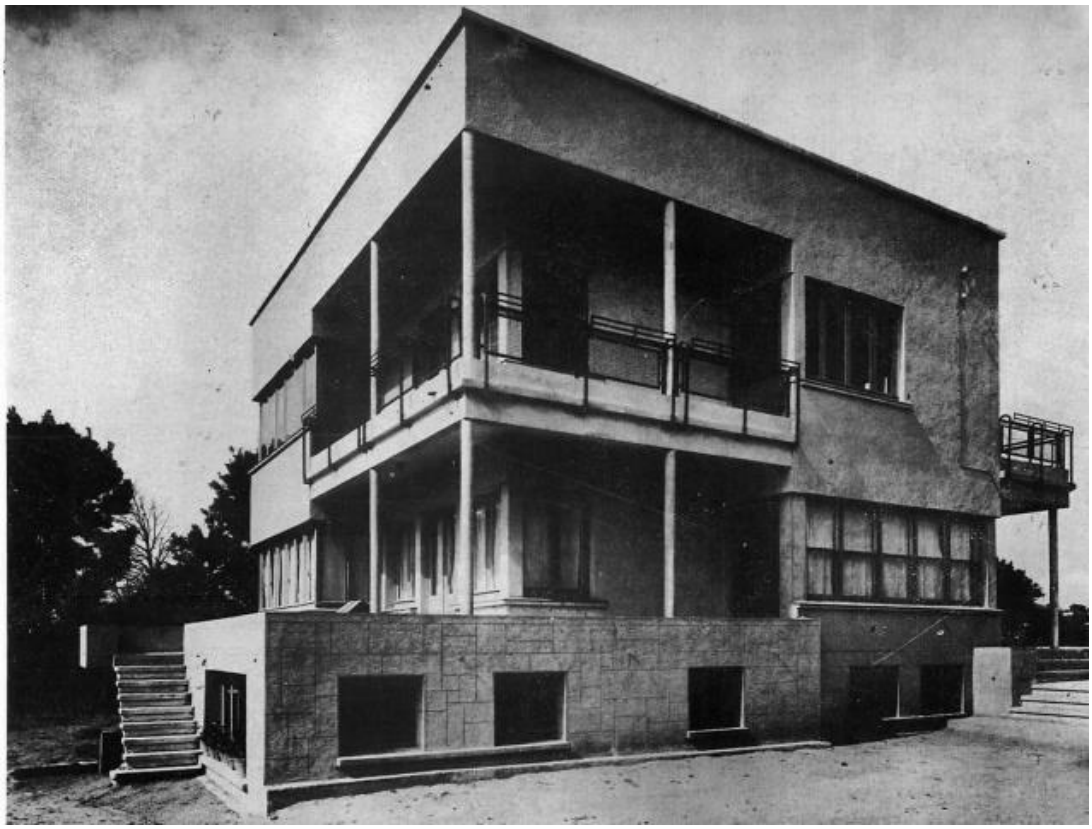

Şekil 3.370 B.Yusuf Evi-Suadiye [278]

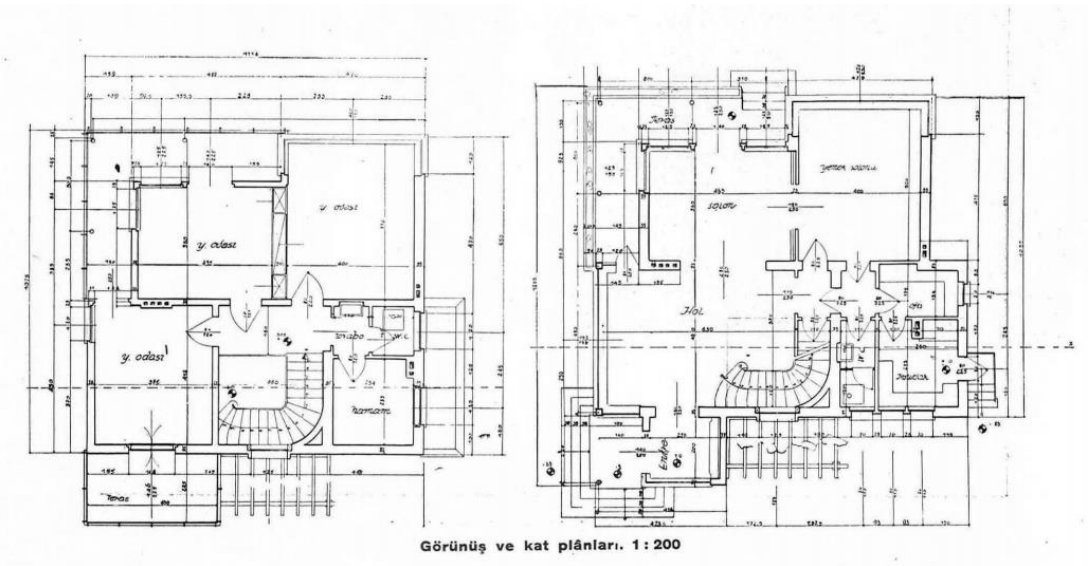

Şekil 3.371 B.Yusuf Evi-Suadiye [278]

Şekil 3.372 Adnan Kunt Villası-Pendik [279]

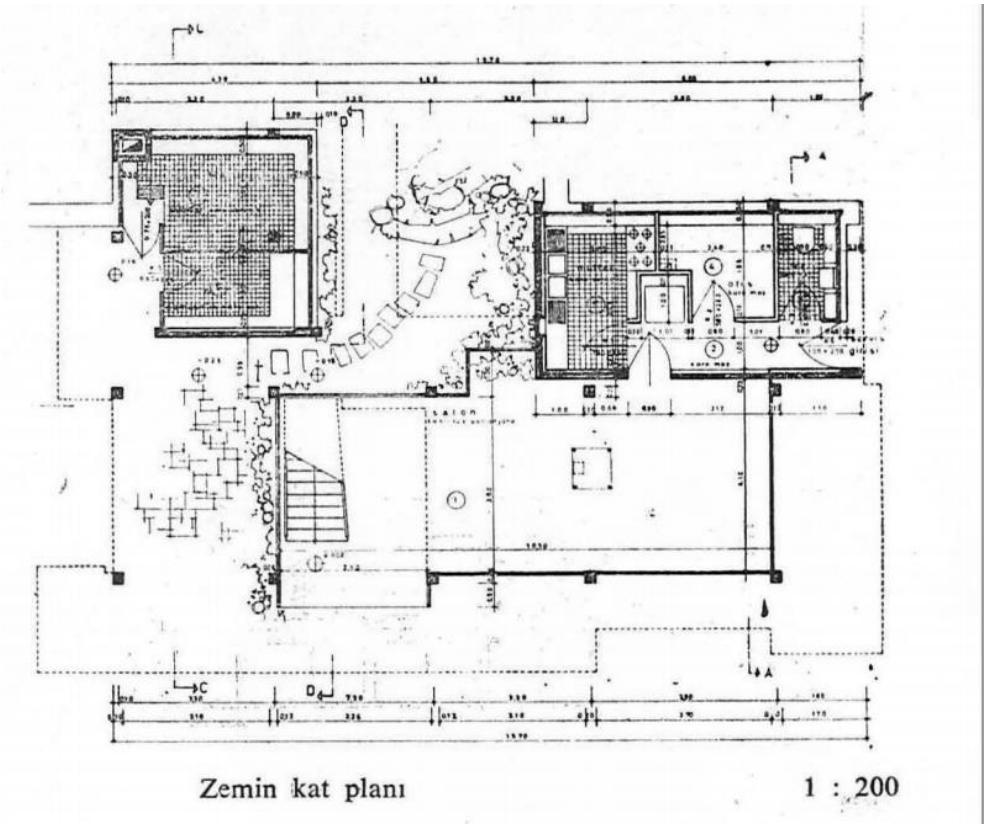

Şekil 3.373 Adnan Kunt Villası-Pendik [279]

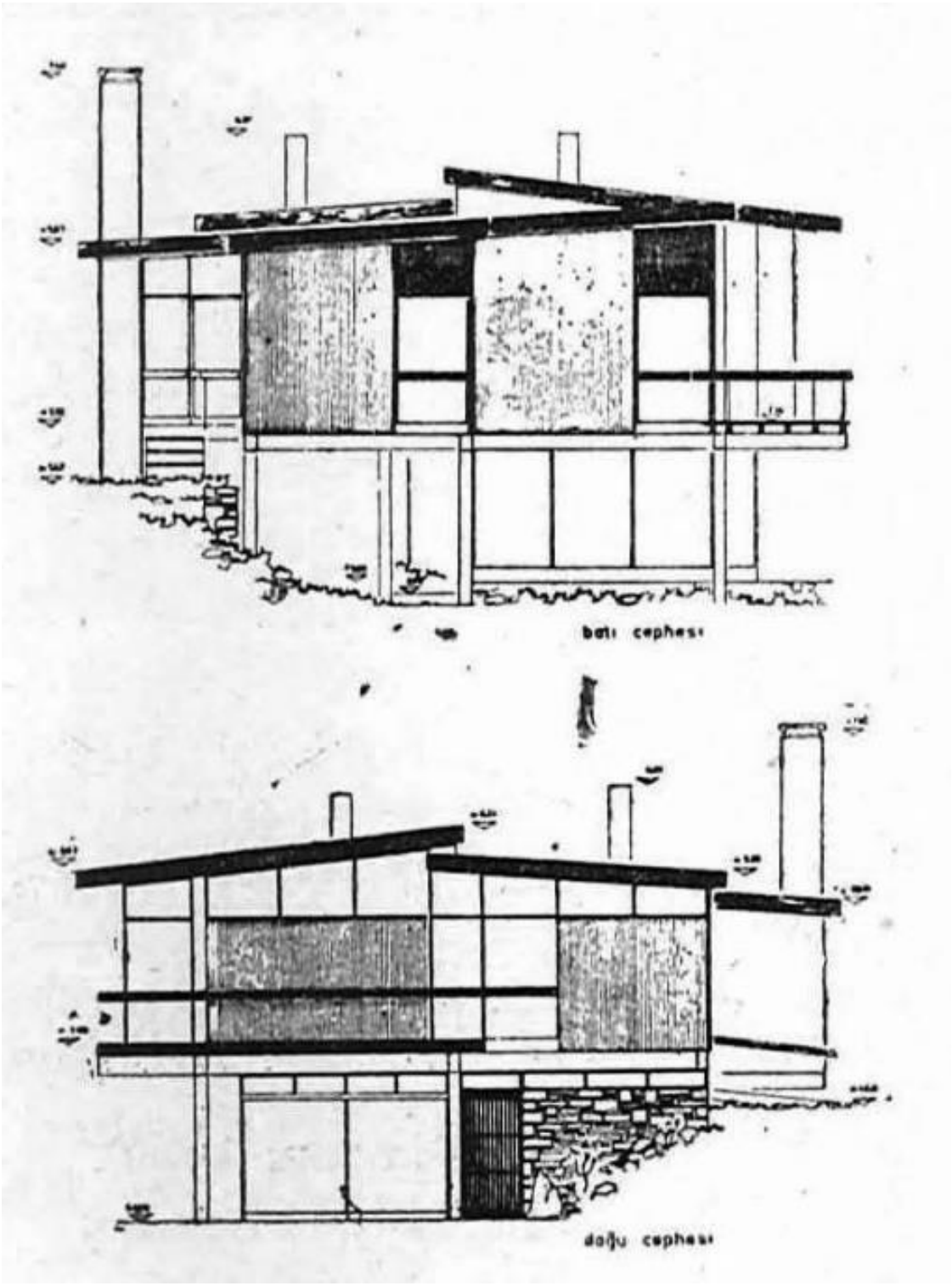

Şekil 3.374 Adnan Kunt Villası-Pendik [279]

Şekil 3.375 Caddebostan'da Bir Villa [280]

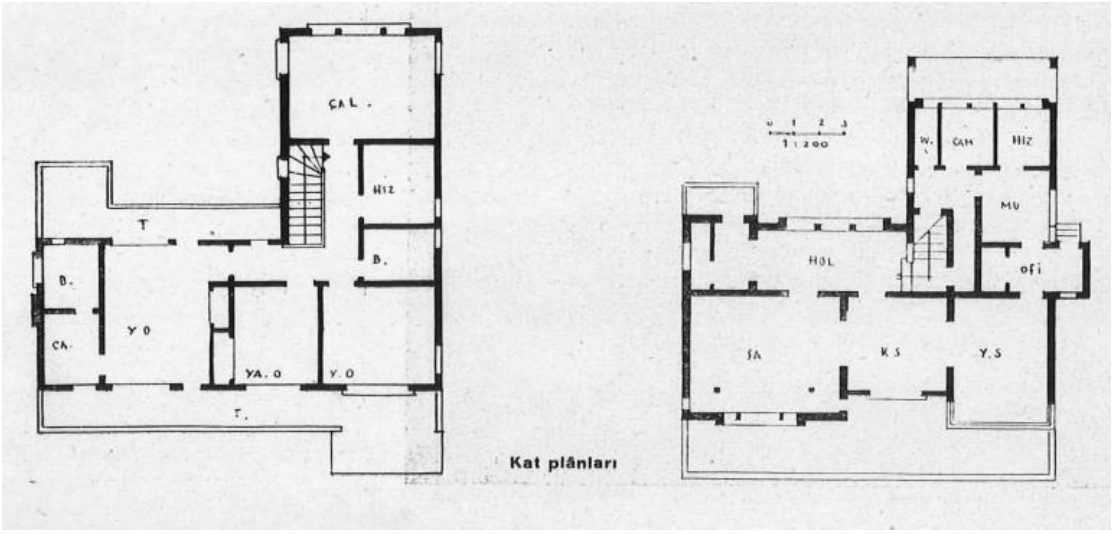

Şekil 3.376 Caddebostan'da Bir Villa [280]

Şekil 3.377 Suadiye'de Villa [281]

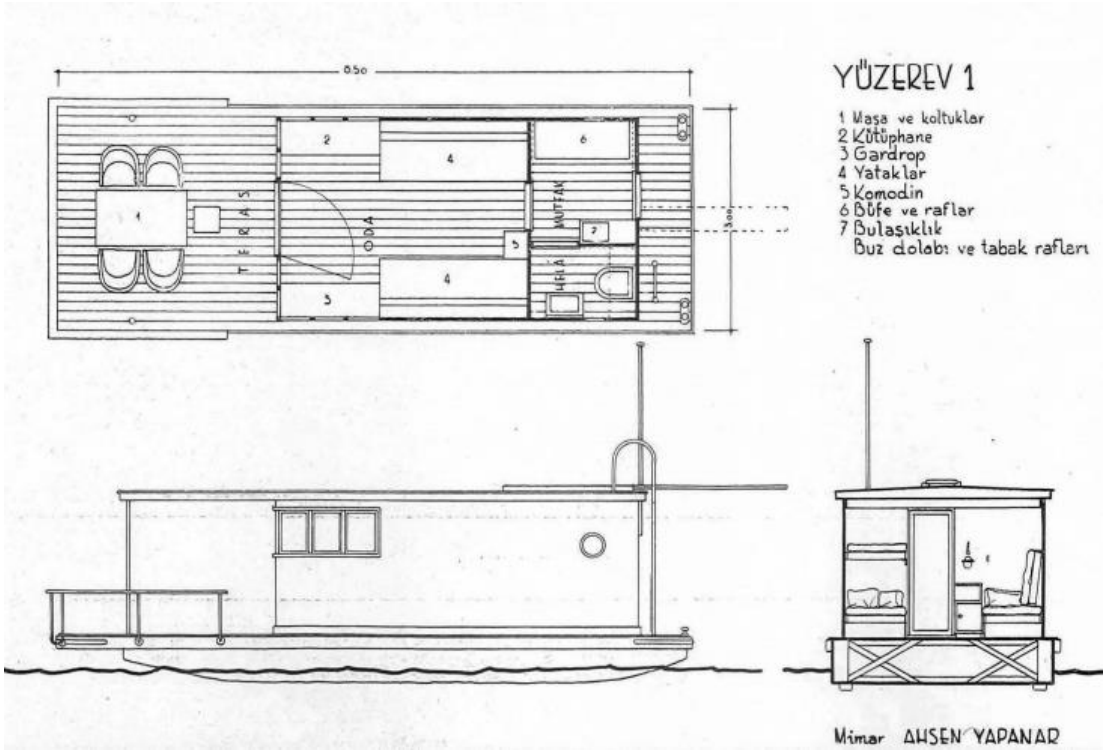

Şekil 3.378 Yüzerev Projesi [282]

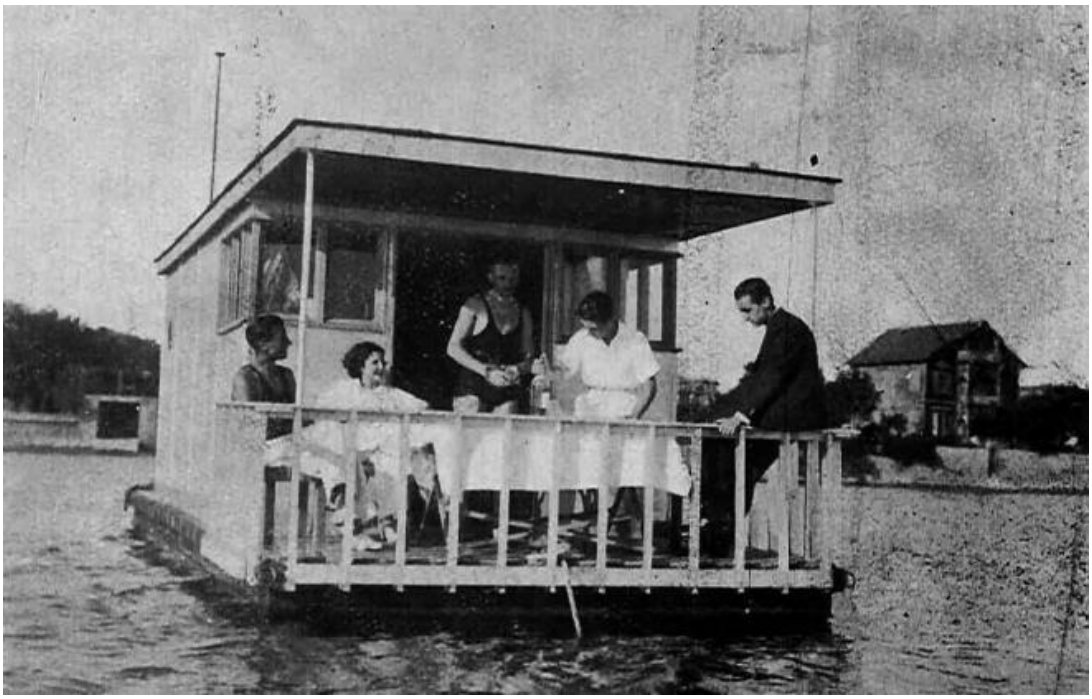

Şekil 3.379 Yüzerev Genel Görünüşü [282]

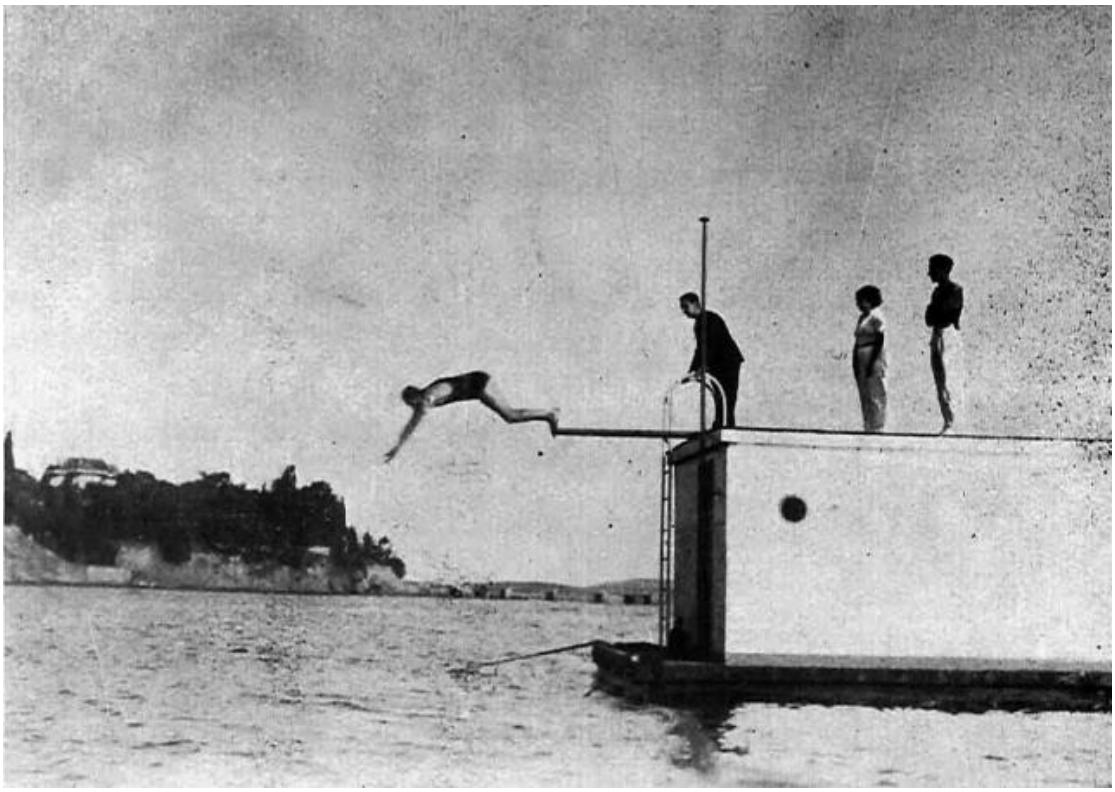

Şekil 3.380 Yüzerev Genel Görünüşü [282]

14 Kasım 1964 tarihiyle onaylı 1/5000 ölçekli Umumi Kat Nazım Planı'yla dört katlı yapı yapma hakkı ve 23 Haziran 1965 tarihinde yürürlüğe giren Kat Mülkiyeti Yasası sayfiye bölgelerinde, sayfiye konutu olarak artık apartmanların da görülmeye başlamasına neden olmuştur. 1965 tarihine kadar sayfiye olarak kullanılan bölgelerin birçoğunun banliyöleşme sürecine girdiğini düşünürsek, bu bölgelerdeki apartmanların bir kısmı yazlık konut, bir kısmı ise sürekli konut olarak kullanılmıştır (Şekil 3.382). 1965-1980 döneminde, özellikle orta gelir grubuna mensup halk arasında sayfiye bölgelerinde apartman dairesi sahibi olmak, sayfiye evi sahibi olmanın bir yolu olarak görülmüştür. Ancak 1965-1980 döneminde gelişen sayfiye bölgelerinde, yapılan apartmanların büyük çoğunluğu yazlık kullanım amacıyla yapılmıştır. Şekil 3.383 ile Şekil 3.386 arasında görülen Yalova Sahili'ndeki Yüksel Sahil Sitesi'ndeki villalar ve apartmanlar sayfiye konutu olarak yapılmıştır.

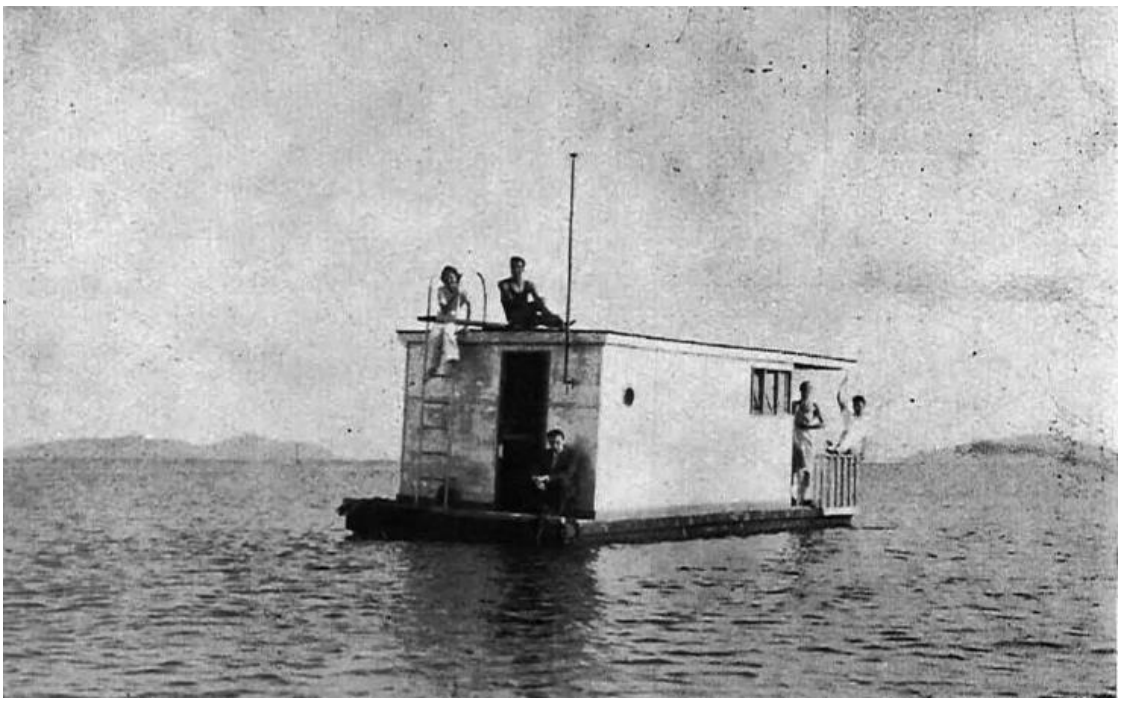

Şekil 3.381 Yüzerev Genel Görünüşü [282]

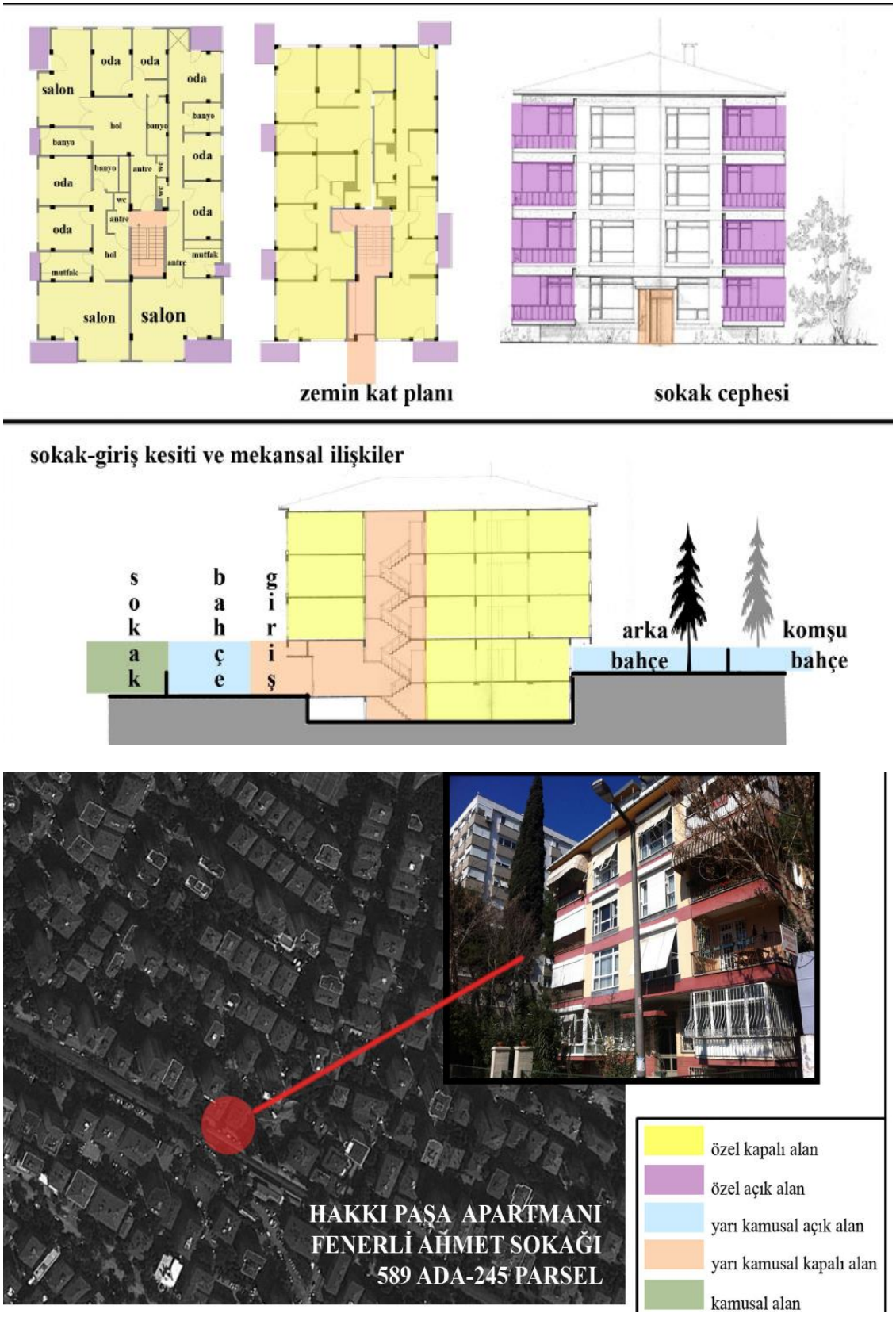

Şekil 3.382 Hakkı Paşa Apartmanı-Feneryolu [247]

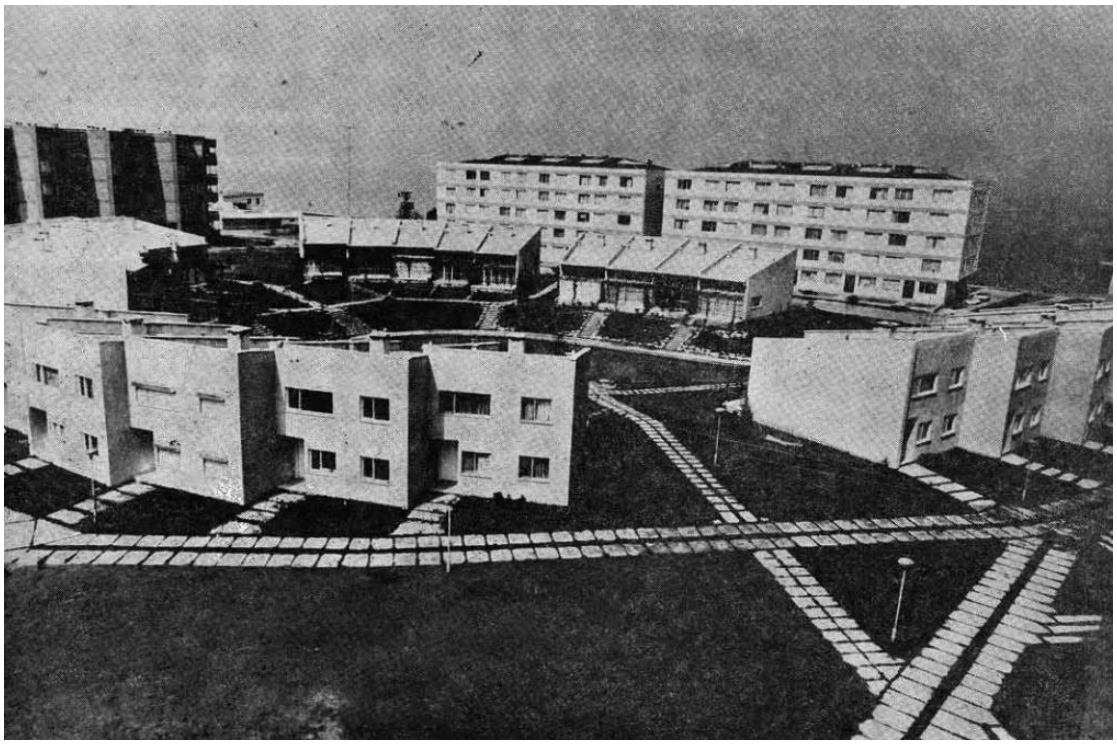

Şekil 3.383 Yüksel Sahil Sitesi-Yalova [283]

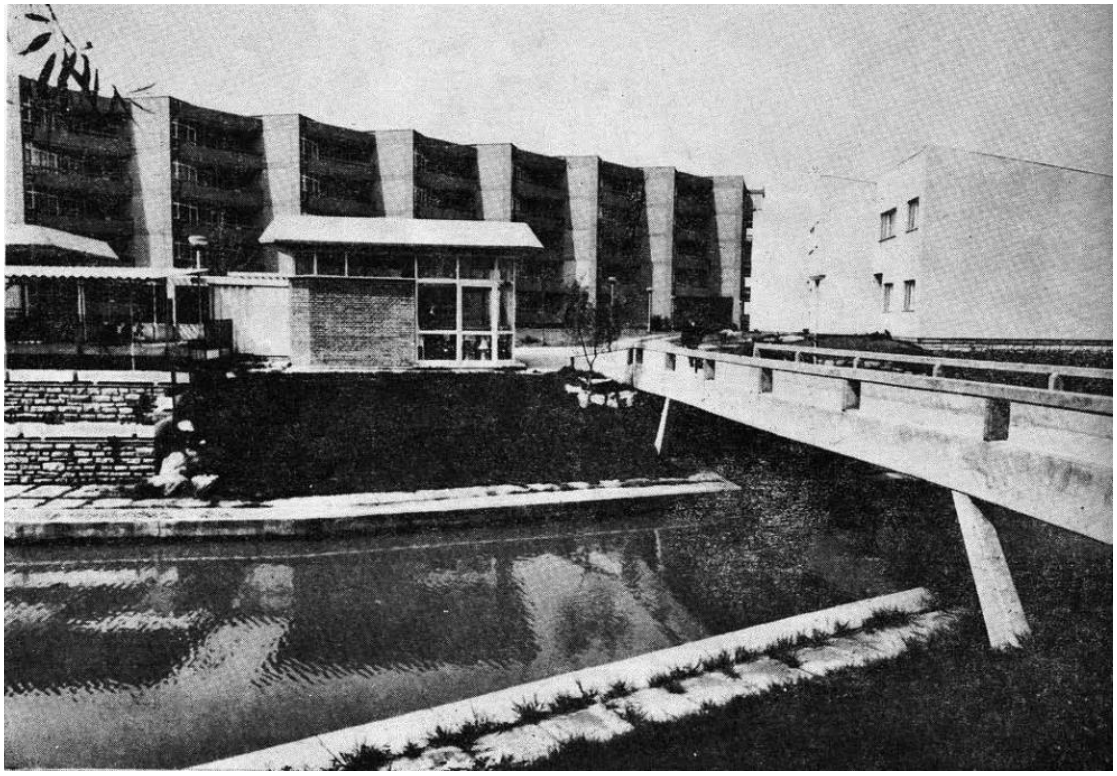

Şekil 3.384 Yüksel Sahil Sitesi-Yalova [283]

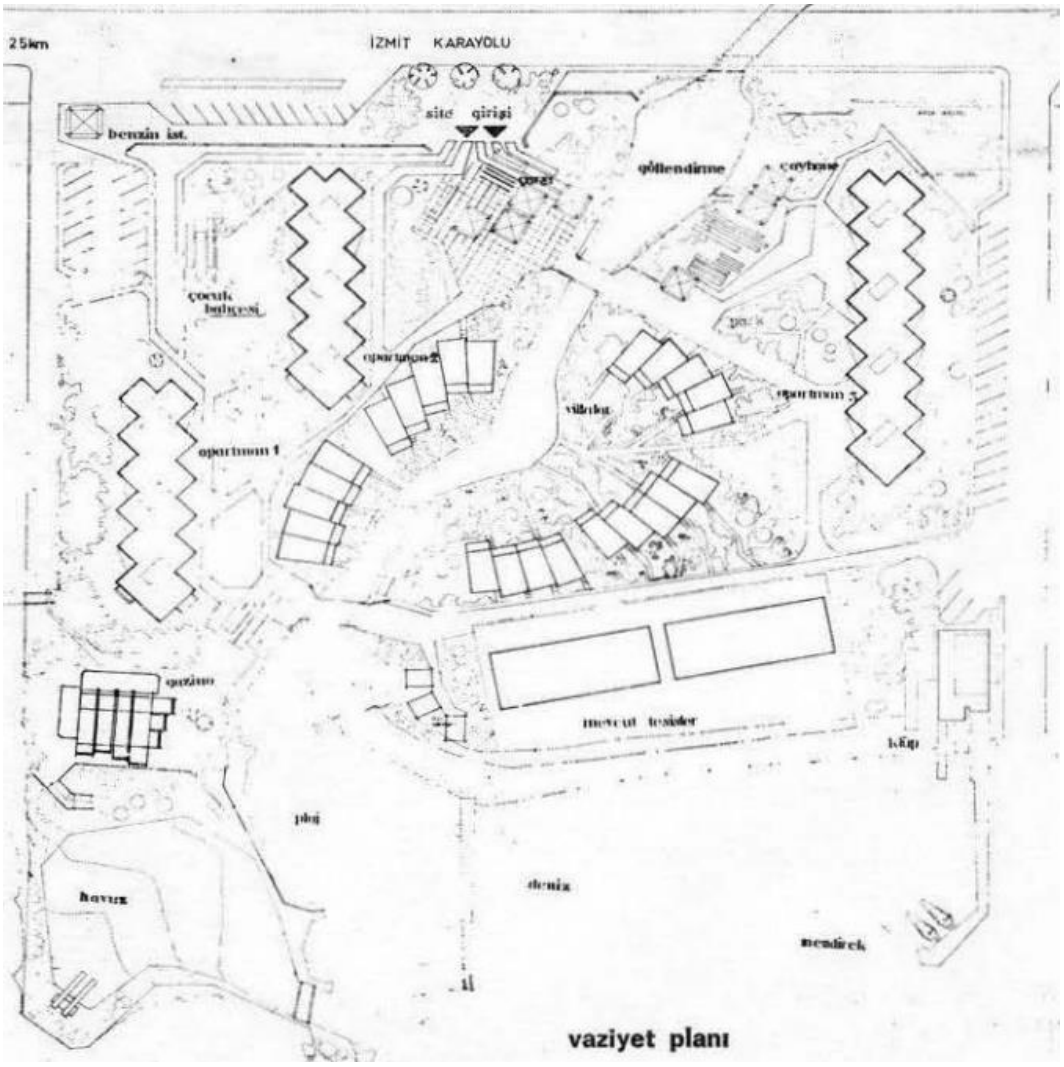

Şekil 3.385 Yüksel Sahil Sitesi Vaziyet Planı [283]

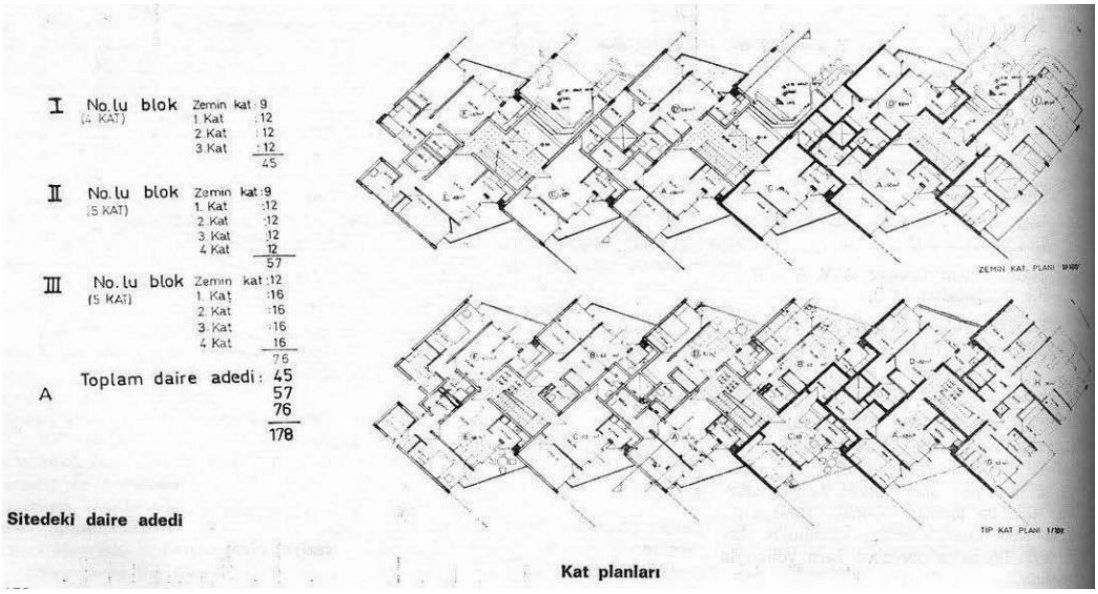

Şekil 3.386 Yüksel Sahil Sitesi Apartman Daireleri Kat Planları [283]

3.4.2 Saraylar

Osmanlı Devleti'nde yazlık sayfiye sarayları, bulundukları sayfiye bölgelerine göre farklı isimler almışlardır.

Kasır: Arapça'da kentler dışındaki korunmalı yapıları ifade eden "kasır" terimi Osmanlılar tarafından kent merkezlerinden uzakta ya da kırlarda, su kıyılarında yapılan, saraydan küçük, köşkten büyük binalar için kullanılmıştır. Bazen camilere (Yeni Cami Hünkar Kasrı), bazen kışlalara (Humbarhane Kasrı) eklenmiştir. "Kasır" kavramı daha çok padişahın biniş yerlerinde, dinlenmek amacıyla yaptırdığı köşkten büyük yapıları tanımlamak için kullanılmıştır. Ihlamur Kasırları ve Küçüksu Kasrı bu kullanıma örnek olarak gösterilebilir [284].

Saray: Saray kelimesi Farsça kökenlidir ve İngilizcesi "palace" ya da "court"'dur. İtalyanca'da Avrupa coğrafyasında bulunan sarayları ifade etmek "palazzo" kelimesi kullanılırken, doğu saraylarını ifade etmek içinse "serrare" yani "içe kapalı" anlamı taşıyan fiil kökenli seraglio kullanılmaktadır [189]. Yine İtalyanca'da "haram" anlamı taşıyan "içe kapalılığı" ifade etmek için kullanılan serrare fiilinin Farsça kökenli sarayın, serraglio olarak kullanılmasından ötürü bu dile girdiği bilinmektedir. Osmanlı kaynaklarında saray kavramının, padişaha aidiyeti belirtecek bir şekilde, Saray-ı Hümayun olarak isimlendirildiği görülmektedir. Hümayun kelimesinin Osmanlıca sözlüklerde karşılığı "mübarek, kutlu, padişaha ait" olarak geçmektedir. Kâmus-ı Turkî'de hükümdar hazretinin konutu olarak geçen saray kavramının, erken ve klasik Osmanlı dünyasında, diğer bir deyiş ile Modernleşme Dönemi öncesinde, "sultanın resmi makamı ve oturma yeri" yani hem ikametgahı ve hem de yönetim merkezi olarak şekillenmiş olduğu anlaşılmaktadır. Modernleşme Dönemi süresince, padişaha ait sarayların yanı sıra Boğaziçi'nde yaptırılan ve padişah ailesinden gelen üyelere ait olan saraylar da, Sahil Saray-ı Hümayunu olarak isimlendirilmiştir [284].

Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgeleri incelendiğinde, belgelerde kullanılan tanımlara göre; sultanların sarayları, yönetim merkezi, ikametgah işlevli veya geçici süre kullanılan saraylar olarak teşkilatlanmalarına göre ayrılabilir. Bu bağlamda, Osmanlı sarayları üç gruba ayrılabilir:

- Tam Teşkilatlı Yönetim Saraylarının teşkilat sistemi ve dolayısıyla taşıdıkları anlam, göç ve biniş saraylarından çok farklı ve kapsamlıdır. Osmanlı Devleti'nde 19.yüzyıl'ın ortasına kadar Topkapı Sarayı, 19.yüzyıl'ın ortasından 20.yüzyıl başına kadar Dolmabahçe Sarayı, 20.yüzyıl başından Osmanlı Devleti sona erinceye kadar da Yıldız Sarayı tam teşkilatlı yönetim sarayı olarak kullanılmıştır [284].

- Göç Sarayları, arşiv belgeleri ve kaynaklardan anlaşıldığına göre sultanın av, dinlenme, gezi vb. çeşitli sebeplerle mevsimlik olarak kullandığı saraylardır. Kavak Sarayı ve padişaha bağlı Boğaz'da bulunan sahilsarayları bu kapsamda kullanılan saraylardır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki belgelerden, 18.yüzyıl süresince ve özellikle tam teşkilatlı bir yönetim sarayı olan Dolmabahçe Sarayı'nın yapımı öncesinde 19.yüzyıl'da göç saraylarının yoğunlukla kullanıldığı görülmektedir. Göç saraylarında görevli olan personel, sultanın sarayı kullanmasından kısa bir süre önce sarayı kullanım için hazırlamakta ve kullanım durumu sona erip, padişah saraydan ayrıldıktan sonra da, sarayın bir sonraki kullanımına kadar eşyaların üzerini örterek, sarayı kapatmaktadır. Göç saraylarında güvenlik için daimi bekçilik görevi üstlenen bir grup müstahdem yatılı olarak kalmaktadır. Diğer işler ile ilgili müstahdem ise, o dönemde hangi saray ana saray olarak kullanılıyorsa oradan gelmektedir ve iş bitiminde de geri dönmektedir. Bu bağlamda, daimi çalışanların mevcudiyeti ile yönetim sarayları, göç saraylarından oldukça farklı bir teşkilata sahiptir. Göç saraylarında, devlet işlerine ayrılan bürokratik mekanlar ve sembolik olarak önemli mekanlar bulunmamaktadır [284].

- Biniş Sarayları, sultanın resmi kabuller ve görüşmeleri için kullandığı ve konaklamadığı sarayları kapsamaktadır. Ayrıca Tersane Sarayı ya da Davutpaşa Sarayı (Kışlası) gibi sultanın ordu ve donanmayı izlemek için günü birlik ziyaret sırasında teftiş amaçlı kullandığı saraylar da, "Biniş Sarayları" olarak isimlendirilebilir. Geçici kullanımda bulunan biniş saraylarının teşkilat sistemi, göç sarayları ile benzerdir. Her iki saray tipi de, kısa süreli kullanıma uygun olarak planlanmış ve tefriş edilmiş, orta ve küçük ebadlı köşk ve kasırları içermektedir. Bu köşk ve kasırlar saltanata ait mirî bahçelerin içerisinde konumlandırılmakta ve teşkilatlarının yetersiz kaldığı noktada hizmet verebilecek çadırlar ilave edilmektedir [284].

Osmanlı Devleti'nde sayfiye bölgelerinde kullanılmış olan saray ve köşklerin adları ve yapıldıkları yüzyılları gösteren çizelge, Çizelge 3.1'de verilmiştir.

Çizelge 3.1 Osmanlı Devleti'nde Padişahlar Tarafından Kullanılan Sayfiye Sarayları ve Kasırlar

18. yüzyıl	Topkapı Sahilsarayı
	Sadabad Sarayı
	Beşiktaş Sarayı
	Üsküdar Kavak Sarayı
	Karaağaç Sahilsarayı
	Aynalıkavak Sarayı
19. yüzyıl	Beylerbeyi Sarayı
	Ihlamur Kasırları
	Küçüksu Kasrı
	Maslak Kasırları
	Kalender Kasrı
	Beykoz Kasrı
	Ayazağa Kasırları

3.4.3 Oteller

19.yüzyıl'ın ikinci yarısında sayfiye kavramının konaklama kültürüne bir yansıması olarak, daha çok gayrimüslim halkın yaşadığı bölgelerde sayfiye otellerinin hizmet vermeye başladığı görülmektedir. İstanbul'da ilk sayfiye oteli, Kınalıada'da 1852 tarihinde açılan Şirket-i Misafirhane'dir (Şekil 3.387). 1860 tarihinden sonra sayıları hızla artan sayfiye otellerinin, yüzyılın sonuna doğru büyük ve lüks örnekleri inşa edilmiştir. İstanbul otelleri, açıldıkları bölgelere göre kent ve sayfiye otelleri olmak üzere iki kategoride değerlendirilebilir. Beyoğlu, Eminönü ve Kadıköy bölgelerindekiler kent otelleri, Avrupa yakasındaki Boğaz kıyıları, Adalar ve Moda Yarımadası'ndakiler de sayfiye otelleri olarak nitelendirilebilir [285].

İstanbul'daki kent otellerinin, sayfiye bölgelerinde de şubeleri vardır. Bu durum genellikle, Pera'daki otellerin Adalar ve Boğaz kıyılarında, sayfiye otelleri uzantılarının olması şeklinde göze çarpmaktadır. Örneğin, Pera Palas Oteli'nin Büyükdere'deki Summer Palas Oteli, Tokatlıyan Oteli'nin Tarabya'da yine aynı isimle hizmet veren oteli, Hotel d'Orient'in Büyükada'daki Giacomo Oteli (Şekil 3.388), aynı işletmelerin yaz mevsimlerinde hizmete açtıkları sayfiye otelleridir. Daha küçük işletmeler olan

otellerin sahipleri ise, kış mevsimlerinde kent merkezindeki otelini, yaz mevsiminde sayfiye bölgesindeki otelini işletmeye açmaktadır. Örneğin Mme Alberti kış mevsimlerinde, Pera'da işlettiği otelini yaz mevsimi gelince kapatıp, Büyükdere'deki otelini işletmeye açmaktadır [285].

Otellerin bulundukları semtlerin, yoğun yapılaşmanın olduğu bir kent merkezinde ya da daha geniş ve boş alanların bulunduğu bir sayfiye bölgesinde olması da otelin genel yerleşimini ve yapının dış mekanla bağlantısını doğrudan etkilemektedir. Kent merkezindeki oteller genelde, komşu parseller ve yollarla çevrilmiş sınırlı alanlarda inşa edilmişlerdir. Bu nedenle kendi içine kapalı plan şemaları vardır ve dış mekanla bağlantıları azdır. Sayfiye bölgelerindeki oteller ise, genellikle yeni yerleşime açılmış, geniş ve boş parseller üzerine inşa edilmişlerdir. Arazinin büyüklüğünün verdiği imkanlar dahilinde yakın çevrelerindeki deniz ve orman gibi faktörlerle bağlantı kurabilmek amacıyla, genelde dış mekana açılım göstermişlerdir. Örneğin, Tarabya'daki Summer Palas Oteli'nin (1893) büyük terasları ve tenis kortu, Büyükada'daki Splendid Palas Oteli'nin (1911) plajı ve plaja inen özel bir yolu olduğu dönem fotoğraflarından anlaşılmaktadır.

19. yüzyıl'ın ikinci yarısından itibaren sayfiye bölgelerinde ortaya çıkan sayfiye otelleri arasında bu dönemde ciddi bir rekabetin olduğu, dönemin dergi ve gazetelerinde verdikleri ilanlardan anlaşılmaktadır. Şekil 3.389'da Büyükdere Palace Oteli'nin bir dergiye verdiği ilanda kullandığı resim görülmektedir. 1851-1914 döneminde İstanbul'un önemli sayfiye otellerinden ikisi de Büyükada Splendid Oteli (Şekil 3.390) ve Büyükada Hotel des Etrangers (Şekil 3.391)'dur. Splendid Otel hala orjinal işlevini korumakta ve hizmet vermeye devam etmektedir.

Pera bölgesindeki otellerde bu dönemdeki nizamnameler nedeniyle otellerin yapımında da kagir yapım sistemi zorunlu olarak kullanılmasına karşılık, İstanbul'un sayfiye bölgelerindeki otellerde, 1882 Ebniye Nizamnamesi'nin getirdiği izinden yararlanarak konut yapılarının yanında otellerin yapımında da ahşap malzeme kullanılmıştır. Sayfiye bölgelerindeki otellerin bir kısmı, yapım aşamasında otel işleviyle yapılmışken, bir bölümü de konut olarak yapıldıktan sonar otele çevrilmiştir. Bu dönemde oteller, sayfiye bölgelerindeki yerleşme düzeninde daha çok yerleşim çekirdeği olarak tanımladığımız bölgede yani, ulaşım sistemine yakın alanlarda

konumlanmışlardır. 1914 tarihinde Belediye Yönetmeliği'ne eklenen yeni bir talimatla, yangından korunmak amacıyla İstanbul'un hangi bölgesinde yapılırsa yapılsın otellerin ahşap yerine kagir yapım sisteminde inşa edilmeleri zorunlu hale getirilmiştir.

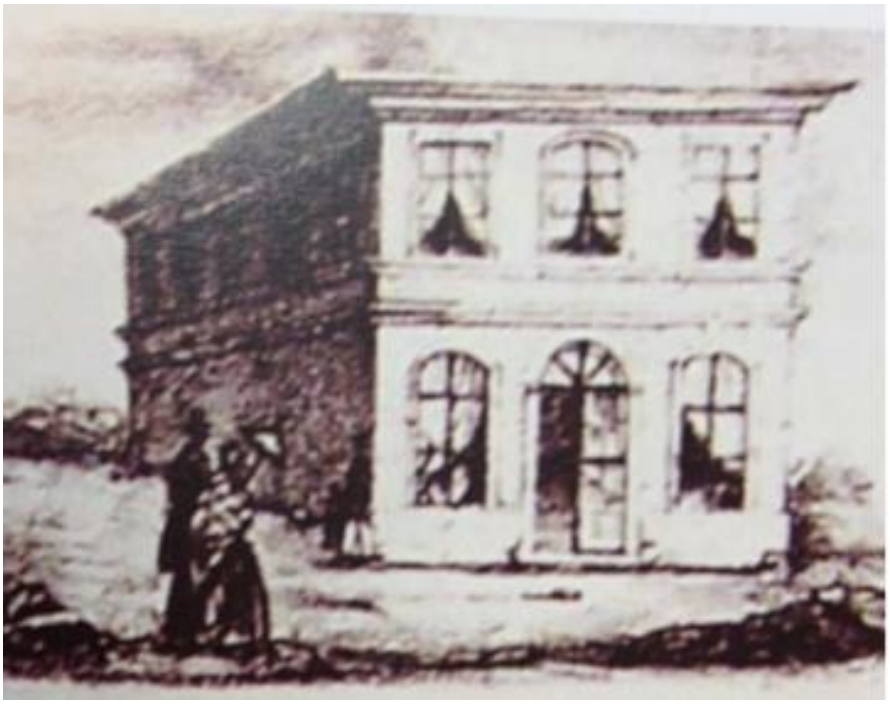

Şekil 3.387 İlk Sayfiye Oteli Şirket-i Misafirhane-Kınalıada [285]

Şekil 3.388 Giacomo Oteli-Büyükada [207]

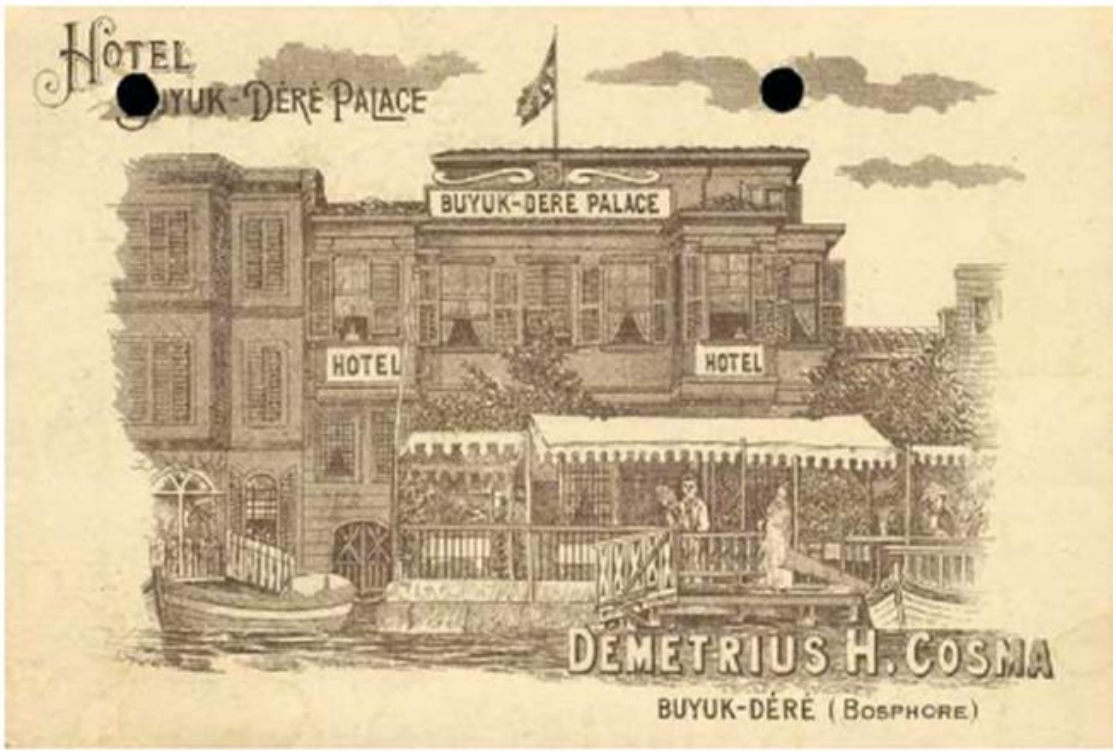

Şekil 3.389 Büyükdere Palace Oteli [168]

Şekil 3.390 Büyükada Splendid Oteli [237]

Şekil 3.391 Hotel des Etrangers-Büyükada [207]

Cumhuriyet Dönemi'nde ise sayfiye otellerinin varlığı devam etmekle birlikte, Osmanlı Dönemi'ne göre sayıları oldukça azalmış, Cumhuriyet Dönemi'nde sayfiye bölgelerinin değişimine parallel olarak yapıldıkları bölgeler de değişmiştir. 1930'lardan itibaren sayfiye bölgelerinde yapılan otellerin mimari özellik açısından, sayfiye konutlarında olduğu gibi betonarme malzeme ve Modern Mimari'nin özelliklerinin kullanılarak yapıldıkları dikkat çekmektedir. Ayrıca otellerin kat sayılarında da gözle görülür bir artış söz konusudur. Sonuçta sayfiye bölgesinde yapılan bir otelle, kent içinde yapılan bir otelin mimari özellik ve malzeme açısından hiçbir farkı kalmamıştır. Cumhuriyet Dönemi'ndeki sayfiye bölgesinde yapılmış otellerin en önemlilerinden biri Yeşilköy Çınar Oteli'dir (Şekil 3.392 ve Şekil 3.393). Yeşilköy Çınar Oteli'nin 1950 Turistik İstanbul Rehberi'ndeki tanıtım ilanı Şekil 3.394'te görülmektedir. Cumhuriyet Dönemi'nde sayfiye bölgelerinde, otellerin yanında toplumun daha düşük gelir düzeyine sahip kesimi için motellerin ve kampinglerin de yapılmaya başladığı görülmektedir. Moteller (Şekil 3.395 ve Şekil 3.396) ve kampingler (Şekil 3.398) özellikle Cumhuriyet Dönemi'nde gelişen Bostancı-Tuzla sahili ile, Florya, Bayramoğlu, Silivri ve Yalova gibi sayfiye bölgelerinde yapılmıştır. Florya ve Ataköy gibi planlanan

kamping alanlarında sadece motel ve kamping alanı planlanmakla kalmamış, bu komplekslerde mağaza ve plaj gibi kısımlar da düşünülmüştür (Şekil 3.397)

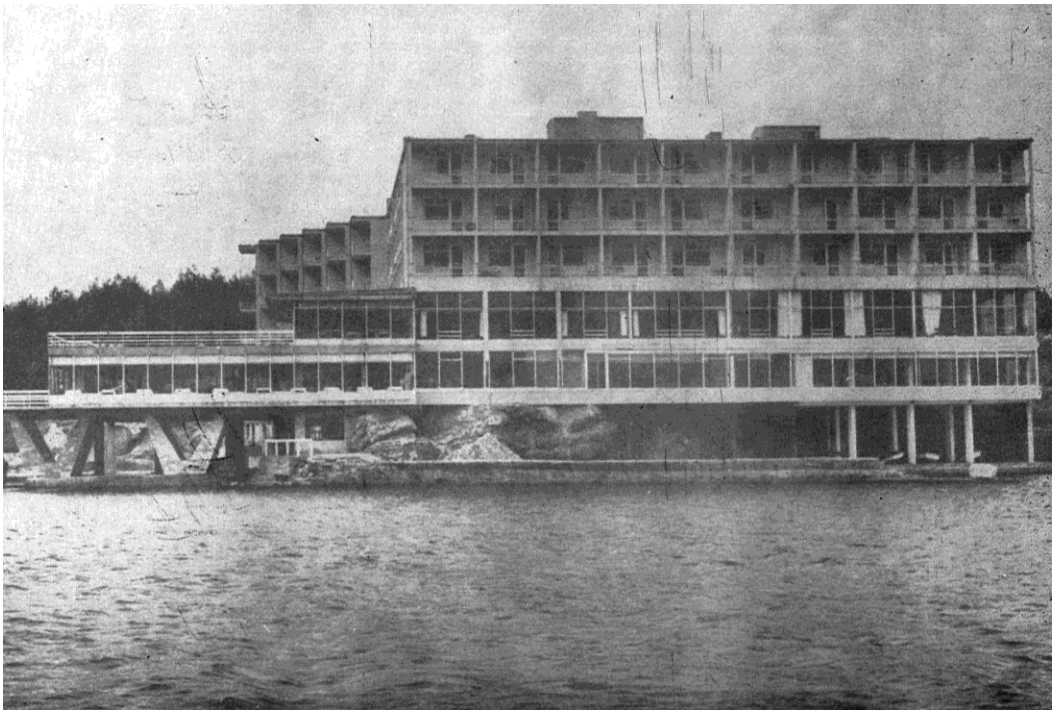

Şekil 3.392 Yeşilköy Çınar Oteli Genel Görünüş [286]

Şekil 3.393 Yeşilköy Çınar Oteli İçinden Görünüş [286]

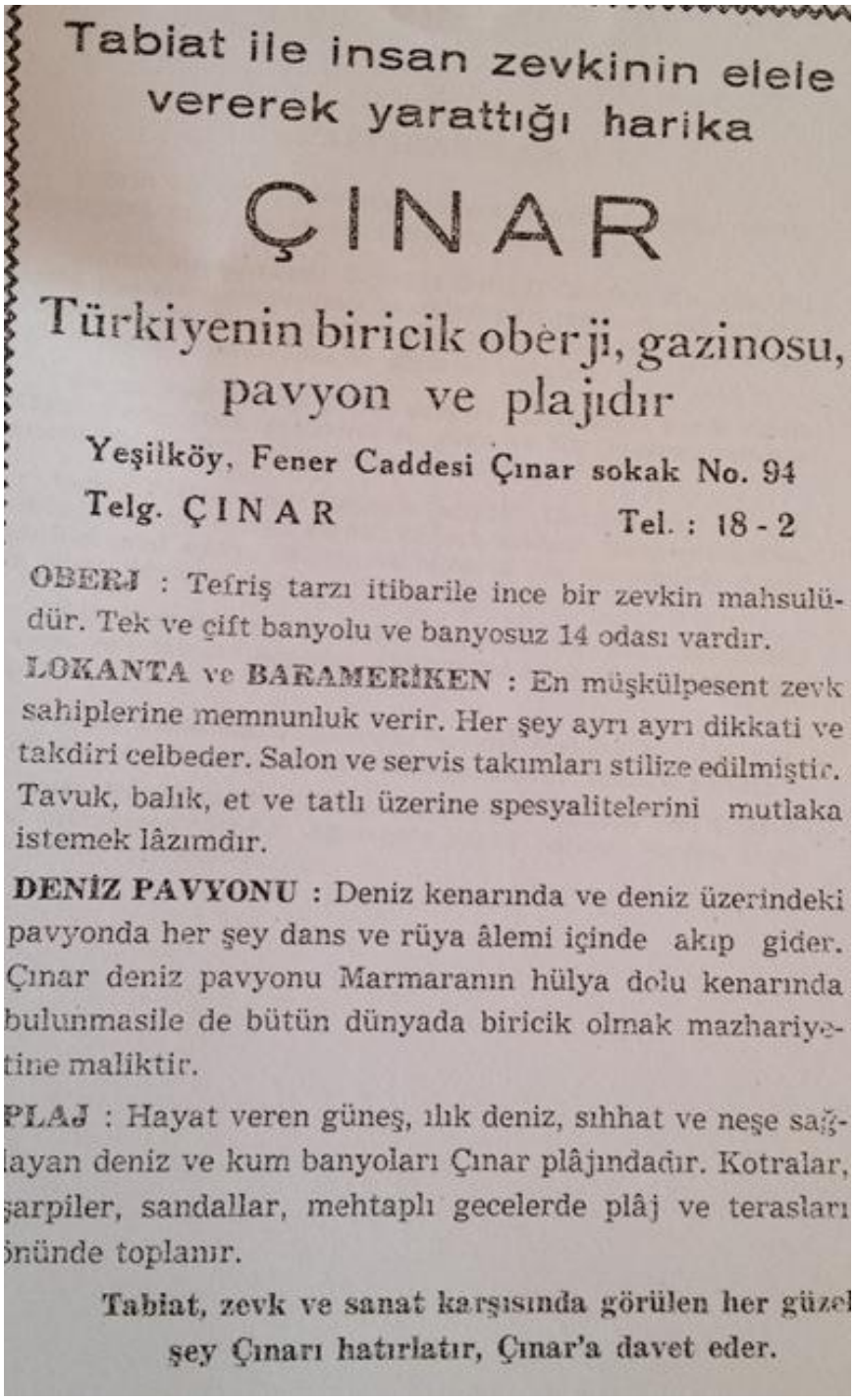

Şekil 3.394 Yeşilköy Çınar Oteli –Turistik İstanbul Rehberi'nde Yer Alan İlanı [287]

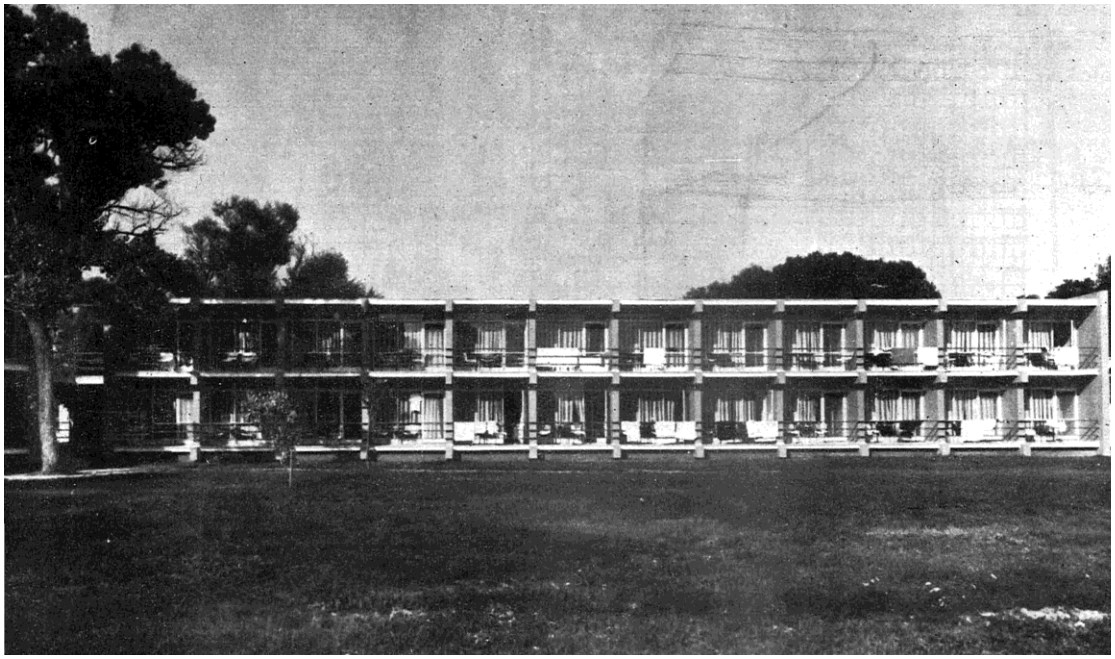

Şekil 3.395 Ataköy 2. Kısım Motelleri Genel Görünüş [288]

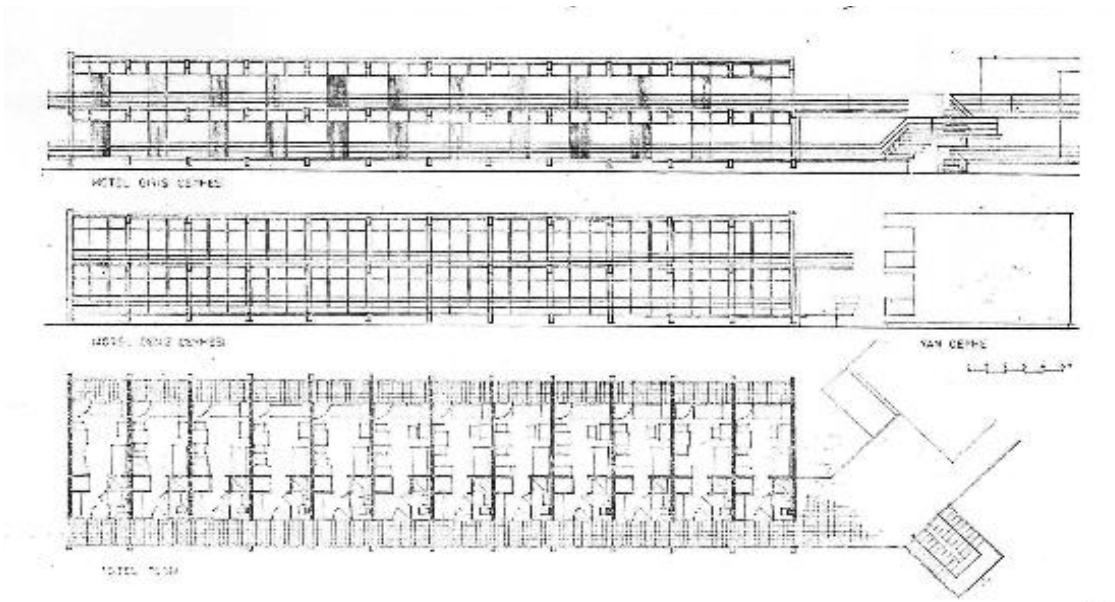

Şekil 3.396 Ataköy 2. Kısım Motelleri Mimari Projesi [288]

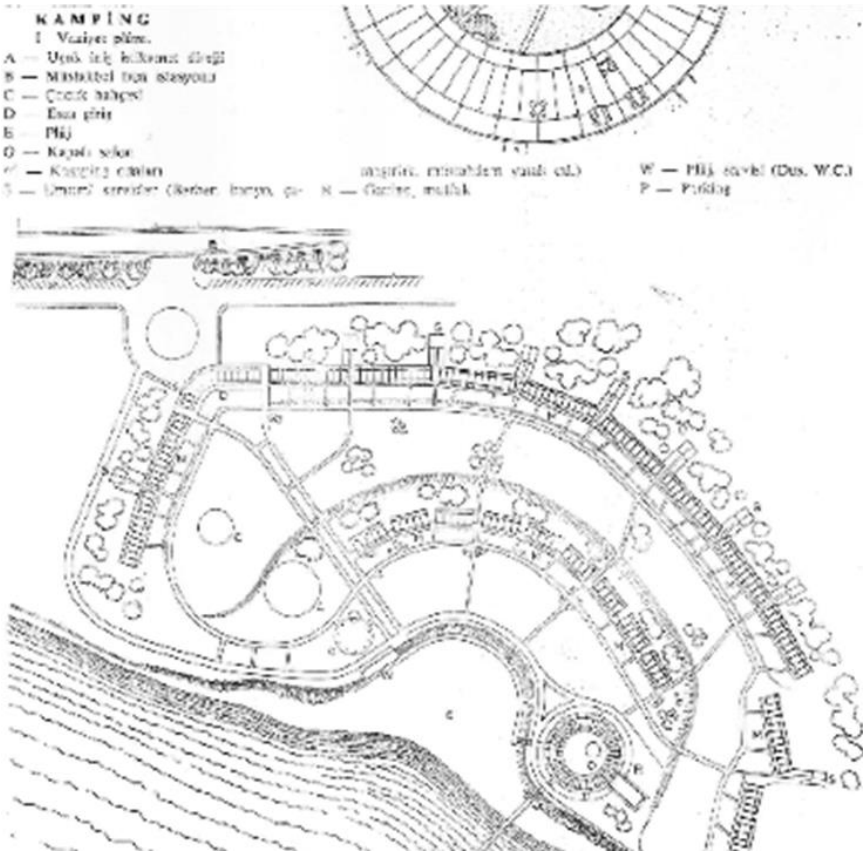

Şekil 3.397 Florya Kampingleri Vaziyet Planı [289]

Şekil 3.398 Florya Kamping Alanı Genel Görünüş [289]

1851-1980 döneminde İstanbul'un sayfiye bölgelerinde yapılmış olan ve kaynaklarda geçen otellerin adları ve mimari özelliklerine tez kapsamında tek tek değinmek mümkün olmadığından, Çizelge 3.3'te görülen tablo hazırlanmış, tabloda oteller sayfiye semtlerine göre gruplanmış, yapı yükselikleri, otellerin yapım malzemeleri ve günümüzde mevcut olup olmadıklarıyla ilgili bilgilere de yer verilmiştir.

Çizelge 3.2 1851-1980 Yılları Arasında İstanbul'un Sayfiye Bölgelerinde Yapılan Oteller

Burgazada	Burgaz Palas Oteli	1896	Ahşap	Z+2	Mevcut Değil
Büyükada	Akasya Oteli	1950 İstanbul Rehberi'nde adı geçmektedir			
	Ankara Palas Oteli	1950 İstanbul Rehberi'nde adı geçmektedir			
	Beler Oteli	1934 İstanbul Rehberi'nde adı geçmektedir			
	Brasserie Oteli	1889	Ahşap	Z+1	Mevcut Değil
	Büyük Calypso Oteli	1881	Ahşap	Z+2	Mevcut Değil
	Debercadere Oteli	1910	Ahşap	Z+3	Mevcut
	Emperyal Oteli	1934 İstanbul Rehberi'nde adı geçmektedir			
	Giacomo Oteli	1881	Ahşap	Z+2	Mevcut Değil
	Hotel de la Plage	1870	Ahşap	Z+3	Mevcut Değil
	Hotel des Etrangers	1885	Kagir	Z+3	Mevcut
	Hotel Romania	1881	?	?	?
	Küçük Splendid Oteli	1934 İstanbul Rehberi'nde adı geçmektedir			
	Prinkipo Palas Oteli	1898	Ahşap	Z+5	Mevcut
	Rovayal Oteli	1934 İstanbul Rehberi'nde adı geçmektedir			
	Saray Oteli	1934 İstanbul Rehberi'nde adı geçmektedir			
	Savoy Oteli	1904	Ahşap	Z+3	Mevcut Değil
	Splendid Palas Oteli	1911	Ahşap	Z+5	Mevcut
	Sümer Palas Oteli	Rehberi'nde adı geçmektedir			
	Venedik Oteli	1887	Kagir	Z+2	Mevcut Değil
Büyükdere	Albergo della Sirena	1881	?	?	?
	Belvü Oteli	1865	Ahşap	Z+2	Mevcut Değil
	Hotel des Ambassadeurs	1885	?	?	?
	Hotel des Amis	1888	?	?	?
	Hotel d'Univers	1900	?	?	?
	Hotel International	1900	?	?	?
	Hotel Lapierne	1881	?	?	?
	Hotel Platone	1912	?	?	?
	Hotel Sirena	1888	?	?	?
	Hotel St. Petersbourg	1902	?	?	?
	Paris Oteli	1934 İstanbul Rehberi'nde adı geçmektedir			
	San Remo Oteli	1900 öncesi	Kagir	Z+2	Mevcut Değil
Fenerbahçe	Belvü Oteli	20.yy başı	Ahşap	Z+1	Mevcut Değil
	Dormi Oteli	?	?	?	?
	Hotel Ralli	?	?	?	?
	Sebastiyano Oteli	1880 öncesi	Kagir	Z+1	Mevcut Değil

Çizelge 3.2 1851-1980 Yılları Arasında İstanbul'un Sayfiye Bölgelerinde Yapılan Oteller (devamı)

Heybeliada	Bizans Oteli	1898	Ahşap	Z+2	Mevcut Değil
	Belvü Oteli	1934 İstanbul Rehberi'nde adı geçmektedir			
	Cakamo Oteli	1934 İstanbul Rehberi'nde adı geçmektedir			
	Central Oteli	1900	?	Z+3	Mevcut Değil
	Karamanyan Oteli	1875	Ahşap	Z+3	Mevcut
	Halki Palas Oteli	1862	Ahşap	Z+3	Mevcut Değil
	Hotel d'Angleterre	1890	Kagir	Z+1	Mevcut Değil
	Hotel de Grece	1901	?	?	?
	Makra Oteli	1893	Ahşap	Z+2	Mevcut Değil
Kınalıada	Belvü Oteli	?	Ahşap	Z+3	Mevcut Değil
	Fındıklıyan Oteli	?	?	?	?
	Şahap Oteli	1907	Ahşap	Z+2	Mevcut Değil
	Şirket-i Misafirhane	1852	Kagir	Z+1	Mevcut Değil
	Taşçıyan/Proti Oteli	1901	Ahşap	Z+1	Mevcut Değil
Moda	Miramore Oteli	?	?	?	?
	Moda Oteli	1906 öncesi	?	?	Mevcut Değil
	Moda Palas Oteli	1906 öncesi	Kagir	Z+2	Mevcut Değil
	Hotel Pension Paul	?	?	?	?
	Hotel Schana	1914 öncesi	Kagir	Z+2	Mevcut Değil
Tarabya	Ambassadeurs Oteli	1895	Ahşap	Z+2	Mevcut Değil
	FW Oteli	1901	Ahşap	Z+3	Mevcut Değil
	Hotel New York	?	?	?	?
	İspiring Palas	1934 İstanbul Rehberi'nde adı geçmektedir			
	Mısır Oteli	1934 İstanbul Rehberi'nde adı geçmektedir			
	Summer Palas Oteli	1894	Ahşap	Z+5	Mevcut Değil
	Petala	1880	Ahşap	Z+3	Mevcut Değil
	Therapia Otel	1894	Ahşap	Z+2	Mevcut Değil
	Tokatlıyan Oteli	1905	Ahşap	Z+5	Mevcut Değil
	Tarabya Konak Oteli	1950 İstanbul Rehberi'nde adı geçmektedir			
Yenimahalle	Osmaniye Oteli	1890	Ahşap	Z+2	Mevcut Değil
Yeniköy	Hotel Thalia	?	?	?	?
	Yeniköy Palas	1934 İstanbul Rehberi'nde adı geçmektedir			
Yeşilköy	Deniz Park Palas Oteli	1950 İstanbul Rehberi'nde adı geçmektedir			
	Çınar Oteli	1950 İstanbul Rehberi'nde adı geçmektedir			

3.4.4 Yazlık Sefarethaneler

18. yüzyıl'da kent merkezinin yani Tarihi Yarımada, Galata ve Pera'nın kalabalıklaşmaya başlaması ve bu semtlerde yerleşimin artması bazı sıkıntıları da beraberinde getirmiş ve bilindiği gibi yaz mevsimlerini sayfiye bölgelerinde geçirmek İstanbul'da alışkanlık haline gelmeye başlamıştır. Bu doğrultuda Pera'dan bulunan yabancı elçiler ve yabancı elçilik mensupları yaz aylarında Boğaziçi'ne göç etmeye başlamıştır. Elçiliklerin birçoğu Boğaz köylerinde yalılar kiralamışlar, bir süre sonra kendi yazlık saraylarını inşa etmeye başlamışlardır. Yazlık elçilik yapılarının yapımı için daha çok Büyükdere ve Tarabya semtleri tercih edilmiştir [290].

Yazlık sefarethaner 19.yüzyıl'ın ortasında inşa edilmeye başlamışlardır. Yabancı elçilik yapılarının mimari üslupları yapıldıkları dönemde geçerli olan mimari üsluplar olan Neoklasizm, Eklektisizm ve Art Nouveau'dur. Pera'daki elçilik yapılarıyla, yazlık elçilik yapıları arasındaki en önemli fark yapıldıkları malzemedir. Yazlık elçilik yapılarında ahşap malzeme ve ahşap yapım sistemi tercih edilmiştir. Bunun en önemli sebebi, tezin daha önceki bölümlerinde de belirtildiği gibi, 1882 Ebniye Nizamnamesi'ne göre Boğaziçi'nin sayfiye bölgesi olarak kabul edilmesi ve bu bölgede ahşap malzeme kullanılmasına izin verilmiş olmasıdır.

Sayfiye bölgesi olarak Boğaziçi'nin yerleşim yapısına bakıldığında, yazlık elçilik yapıları yerleşim çekirdeği olarak tanımladığımız merkezlerde değil, köy çekirdekleri arasında uzanan ve sayfiye bölgesi niteliği taşıyan kıyı bölgelerinde konumlanmışlardır.

1923 yılında Cumhuriyet'in ilan edilerek başkentin Ankara'ya taşınmasından sonra, yabancı elçilik merkezlerinin bir bölümü Ankara taşınmış, bir bölümü ise İstanbul'da kalmaya devam etmiştir. Osmanlı Dönemi'nde İstanbul'da gerek Pera'da gerekse sayfiye bölgelerinde yapılmış olan sefarethanelerin birçoğu varlığını devam ettirmekte ve hala elçilik işleviyle kullanılmaya devam etmektedir. Büyükdere'deki Rusya Büyükelçiliği Yazlığı ve Tarabya'daki Alman Büyükelçiliği Yazlığı hala yazlık ve dinlenme konutu olarak kullanılmaktadır. 19.yüzyıl ortasından başlayarak Cumhuriyet'in ilanına kadar Boğaziçi'nde yapılmış olan yazlık sefarethanelerin listesi Çizelge 3.4'te görülen tabloda verilmiştir. Bu tabloda ayrıca, yazlık elçilik yapılarının

bulundukları semtler, yapım tarihleri, bugünkü kullanımları ve mevcut olup olmadıkları hakkında bilgiler de bulunmaktadır.

Çizelge 3.3 İstanbul'un Sayfiye Bölgelerindeki Yazlık Elçilikler

Büyükdere	İspanya Büyükelçiliği Yazlığı	19.yy'ın İkinci Yarısı	Mevcut	Elçilik
	Rusya Büyükelçiliği Yazlığı	19.yy'ın İkinci Yarısı	Mevcut	Yazlık Elçilik
Tarabya	Alman Büyükelçiliği Yazlığı	1885-1887	Mevcut	Yazlık Elçilik
	Fransa Büyükelçiliği Yazlığı	18. yüzyıl	Mevcut	Üniversite
	İtalya Büyükelçiliği Yazlığı	1905-1906	Mevcut	Kullanılmıyor
	İngiltere Büyükelçiliği Yazlığı	?	Mevcut Değil	_
	Rusya Büyükelçiliği Yazlığı 1	18. yüzyıl Başı	Mevcut	Yazlık Elçilik
Yeniköy	Avusturya Büyükelçiliği Yazlığı	1885	Mevcut	Elçilik

3.4.5 Rekreasyonel İşlevler

Deniz Hamamları: Deniz Hamamları, Osmanlı Devleti'nde, denizin üstünde, gözlerden uzak denize girilebilen dört tarafı kapalı mekânlardır.

Deniz hamamları, umumi (genel) (Şekil 3.399) ve hususi (özel) (Şekil 3.400) olmak üzere ikiye ayrılabilir. Umumi deniz hamamları, kadınlar ve erkekler için ayrı ayrı yapılmaktadır (Şekil 3.401). Salıpazarı ve Kumkapı gibi semtlerde sadece erkekler için deniz hamamı yapılmış, Fenerbahçe, Bostancı ve Moda gibi semtlerde ise kadın ve erkek deniz hamamı yapılarak, birbirlerinin sesini duymayacakları uzaklıkta konumlandırılmıştır. Özel deniz hamamları, yalıların ya da otellerin önünde yapılmışlardır (Şekil 3.402). Bu özel hamamlar, genel hamamlar gibi her yaz başında yeniden yapılmamış, bir kere yapıldıktan sonra her yıl bakım yapılarak tekrar kullanılmıştır. Deniz hamamları ayrıca Osmanlı Dönemi'nde yapılmış olan 1918 tarihli Nedjib Bay Haritaları'nda "bains" yani hamam yazılarak gösterilmiştir (Şekil 3.403).

Genel hamamların yapısı özel hamamlardan biraz farklıdır. Boyut olarak büyüklükleri bir kenara bırakılırsa genel deniz hamamları sade ve özensiz bir görünüşe sahiptir. Deniz hamamları, deniz üzerinde çakılan kazıklar üzerine, suya dayanıklı kerestelerden, suyun belirli bir derinliğinde yapılmıştır. Hamamlara, karadan kurulan küçük bir iskeleyle ulaşım sağlanmıştır. Deniz hamamları genellikle 35 metre boyunda 20 metre eninde; kıyıya, sığ yerlerde 5-6 metre, Boğaz sahilleri gibi akıntılı ve derin yerlerde 1-2 metre uzunlukta ahşap iskeleyle bağlı; dört tarafı kapalı ve küçük

soyunma kabinleriyle çevrili, akıntılı yerlerde kurulmuşlarsa, suya dayanıklı sağlam kereste ayaklarla denizin içine çakılmış ahşap yapılardır (Şekil 3.404 ve Şekil 3.405). Ortada suya girilen bölümün derinliği 1,5 metreyi geçmez, bu seviyede bir ahşap kafes yapılmıştır [291].

1860'lı yılların sonlarına kadar deniz hamamları belediyeye değil, Tersane-i Amire'ye bağlıdır ve yeni deniz hamamı kurmak isteyenler de bu kurumdan izin almak zorundadır. 6 Ekim 1868 tarihli Dersaadet İdare-i Belediye Nizamnamesi'nin 4.maddesiyle "münasip mevkilerde deniz hamamları tertip ve teşkiline" belediye yetkili kılınmıştır. 10 Mayıs 1870'de Şura-i Devlet Dairesi, deniz hamamlarıyla ilgili dört maddelik nizamiye layihası hazırlayarak umumi devlet hamamlarının belediye tarafından verilecek projeler üzerinde inşa edilmesini istemiştir. Bu nizamnameye göre, hamamlar taşlık ve uçurum yerlerde olmayacak, dört kadem derinliği aşmayacak, havuzları ızgarasız ve hücreler korunaklı olacak, akıntılı yerlerde hususi ve umumi deniz hamamları yapılmayacak, yalılara mahsus özel deniz hamamlarının derinliği 2,5 kademden fazla olan yerde ise altı ızgaralı olacaktır. Ayrıca aynı nizamnameye göre, İstanbul ve çevresi sahillerinde yapılacak deniz hamamları, her sene inşasından iki ay önce özel evrak ve gazetelerde belediye tarafından ilan edilecektir. 28 Ağustos 1872'de ise, deniz hamamları tümüyle Şehremaneti'nin sorumluluğuna verilmiş, umumi deniz hamamlarının kuruluşu, denetimi, özellikleriyle ilgili nizamname 1875 tarihinde yayımlanmıştır.

İstanbul'da 20.yüzyıl'ın ilk yarısında deniz hamamlarından plajlara geçiş süreci başlamıştır. Ancak en sona kalan deniz hamamı olan Moda Deniz Hamamı'nın varlığı sayesinde, deniz hamamlarının tam olarak tarihe karışması 1970'leri bulmuştur. İstanbul'da Osmanlı Dönemi'nde yapılmış olan umumi deniz hamamları ve bulundukları semtler Çizelge 3.5'te görülen tabloda belirtilmiştir.

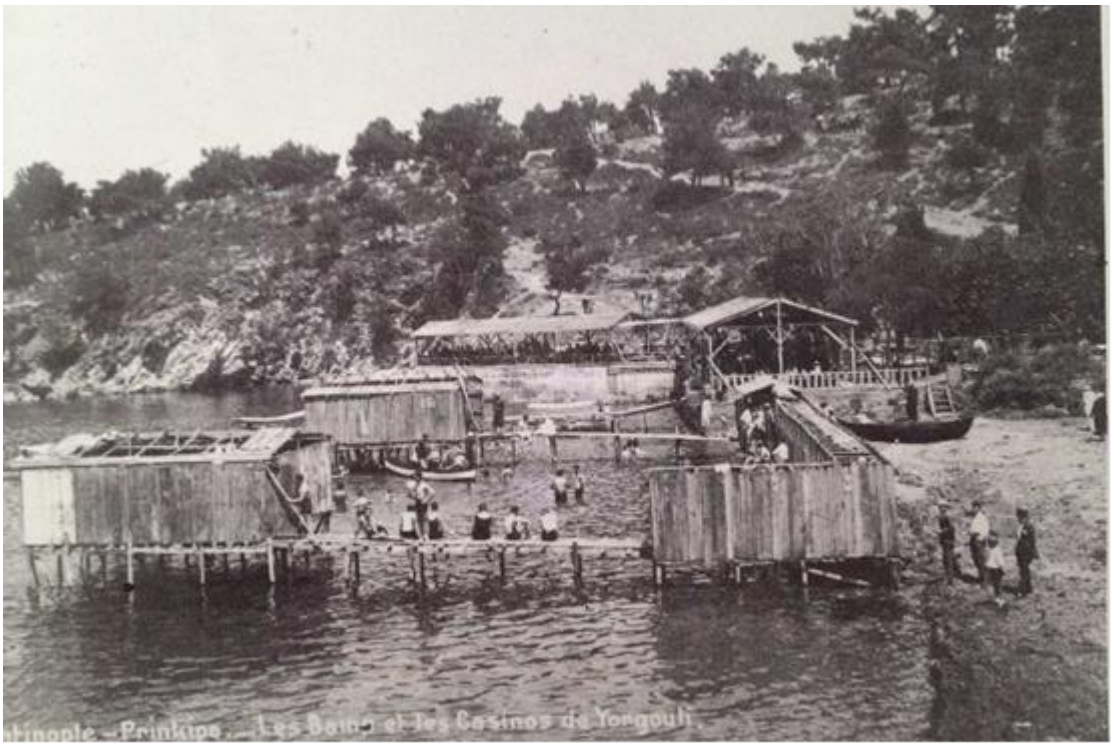

Şekil 3.399 Yörükali Umumi Deniz Hamamı-Büyükada [207]

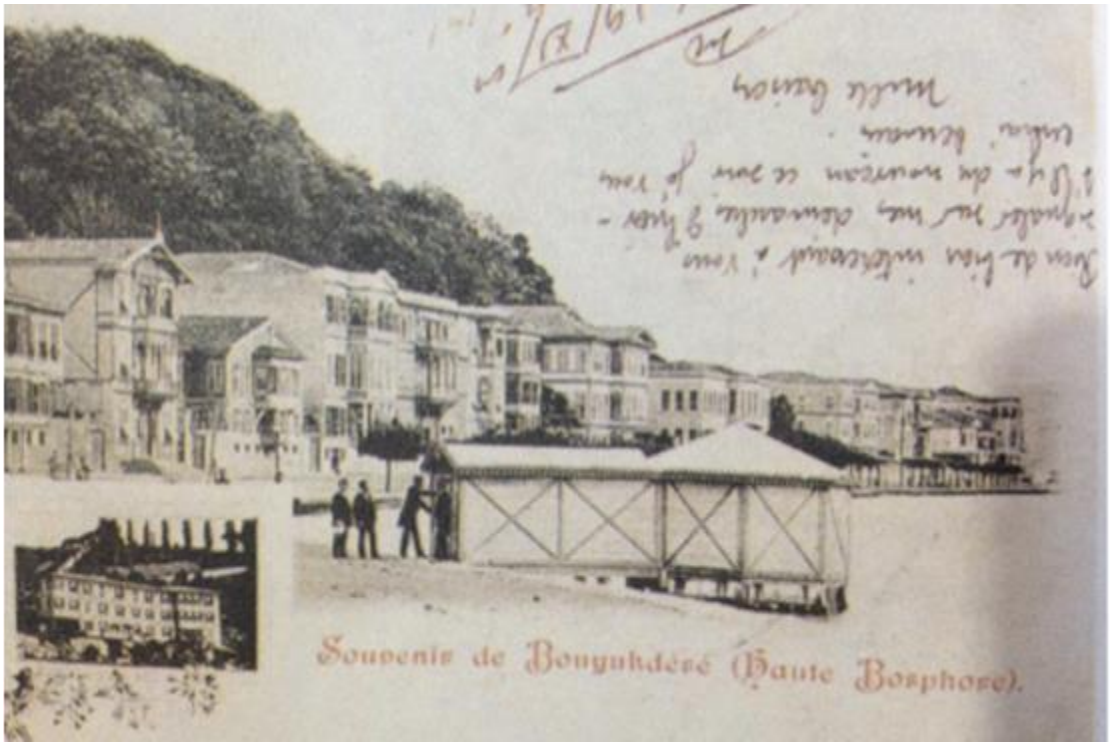

Şekil 3.400 Rus Sefareti Özel Deniz Hamamı-Büyükdere [293]

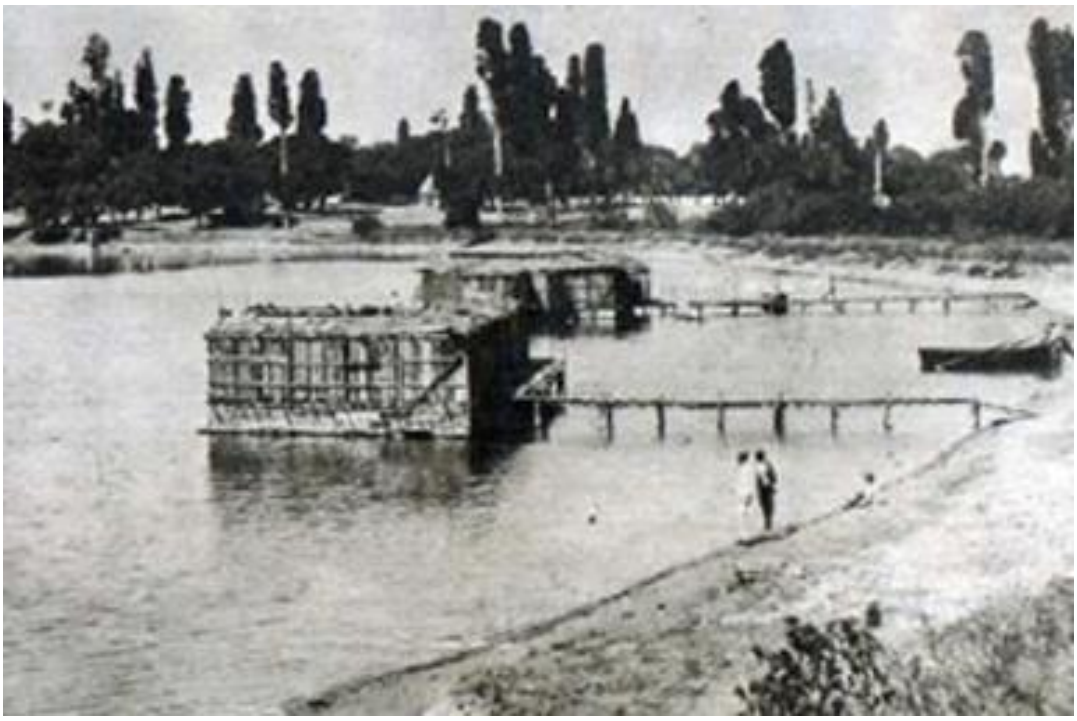

Şekil 3.401 Kadın ve Erkek Deniz Hamamları [292]

Şekil 3.402 Büyükada Calypso Oteli Deniz Hamamı-1900 [168]

Şekil 3.403 Sarıyer Deniz Hamamı-Nedjib Bey Haritası-1918 [207]

Şekil 3.404 Deniz Hamamı İçinden Görünüş [292]

Şekil 3.405 Deniz Hamamı İçinden Görünüş [292]

Çizelge 3.4 İstanbul'da Yapılmış Olan Deniz Hamamları

Avrupa Yakası Deniz Hamamları	Anadolu Yakası Deniz Hamamları
Ahırkapı Deniz Hamamı	Beykoz Deniz Hamamı
Bakırköy Deniz Hamamı	Beylerbeyi Deniz Hamamı
Bebek Deniz Hamamı	Caddebostan Deniz Hamamı
Beşiktaş Deniz Hamamı	Çengelköy Deniz Hamamı
Beyazpark Deniz Hamamı	Fenerbahçe Deniz Hamamı
Çatladıkapı Deniz Hamamı	Haydarpaşa Deniz Hamamı
Davutpaşa Deniz Hamamı	Kadıköy Deniz Hamamı
Galata Köprüsü Deniz Hamamı	Kalamış Deniz Hamamı
İstinye Deniz Hamamı	Kuleli Deniz Hamamı
Kabataş Deniz Hamamı	Moda Deniz Hamamı
Kumkapı Deniz Hamamı	Paşabahçe Deniz Hamamı
Kuruçeşme Deniz Hamamı	Salacak Deniz Hamamı
Ortaköy Deniz Hamamı	Üsküdar Deniz Hamamı
Samatya Deniz Hamamı	**Adalar Deniz Hamamları**
Yenikapı Deniz Hamamı	Büyükada Deniz Hamamı
Yeniköy Deniz Hamamı	Heybeliada Deniz Hamamı
Yenimahalle Deniz Hamamı	Kınalıada Deniz Hamamı
Yeşilköy Deniz Hamamı	Burfazada Deniz Hamamı

Plajlar: İstanbul'un sayfiye bölgelerindeki plajlar ancak 20. yüzyıl'ın ilk çeyreğinde plaja dönüşme sürecine girmiştir. İstanbul'da tahta perdeye gereksinim duymadan denize ilk girenler işgal yıllarındaki yabancı uyruklu askerlerle, onlara eşlik eden Beyaz Ruslar'dır. Evren'in [88]'de belirttiğine göre ilk kez açıktan denize girilen yer ise beyaz kumlu, geniş bir doğal plaja sahip Florya kıyılarıdır. Bu kıyılar 1935'te Atatürk'ün emriyle ıslah edilerek Florya Deniz Köşkü'nün yapılmasından sonra plaja dönüşmüştür. Cumhurivet ilan edildikten sonra her alanda oldugu gibi denize girme kültürü ve alışkanlığı da bir değişime gereksinim duymuş, p]ajların oluşumuna zemin hazırlamıştır. 13 Ağustos 1926'da Büyükdere'de kurulan Beyazpark Gazinosu ve Deniz Banyosu plajların çağdaş bir düzeye erişmesinde öncü olmuştur [294].

Görüldüğü gibi plajlar Cumhuriyet'in İstanbul'un sayfiye hayatına armağan ettiği fiziki bir mekandan çok sosyal bir olgudur. Plajlar, 1930'lardan itibaren İstanbul'da sadece denize girilen mekanlar olmakla kalmamış, sayfiye yaşamında önemli bir rekreasyon ve eğlence mekanları olarak da görülmüştür. Plajlar, bu dönemde sureli yayınlarda kendilerini tanıtmak ve plaj gazinolarında düzenlenen eğlenceleri duyurmak için çeşitli ilanlar yayınlamışlardır (Şekil 3.406, Şekil 3.407 ve Şekil 3.408). 20. yüzyıl'dan günümüze, yaz mevsimini geçirmenin denize girmeyle eş anlamlı olarak görüldüğü düşünüldüğünde, plaj işlevinin sayfiye bölgeleri için ne kadar önemli olduğu anlaşılabilir.

İstanbul'un sayfiye alanlarındaki plajları bir yapı kompleksi olarak düşünmek doğru olur. Deniz kıyısındaki plaj komplekslerinde yazlık gazino, soyunma kabinleri, WC ve duş gibi mekanlar da mutlaka düşünülmüştür. Bunların yanında plajlar bazen Florya Plajı ve Süreyya Plajı gibi kamping alanlarının bir parçası olarak planlanmışlardır.

İstanbul'daki plajlar, temelde ikiye ayrılabilir. Birinci tipteki plajlar, 1851-1914 döneminde gelişen sayfiye bölgelerinde olup daha önce deniz hamamlarının bulunduğu bölgelerde konumlanmışlardır. Tarabya, Beyazpark ve Moda Plajları bu tip plajlara örnek verilebilir. İkinci tipteki plajlar ise, 1914-1980 döneminde gelişen sayfiye bölgelerinde, çoğu zaman yapı kompleksi olarak, çevresinde otel, motel veya kampinglerin de bulunabileceği bir yapı kompleksi içindedirler. Bu tip plajlara da Florya, Süreyya ve Caddebostan Plajları örnek gösterilebilir. İBB Atatürk Kitaplığı Harita Arşivi'nde, Florya Plajı'nda yapılan soyunma kabinlerine ait projelere

ulaşılmıştır (Şekil 3.409, Şekil 3.410 ve Şekil 3.411). Büyükada Yörükali Plajı gibi daha once yerinde deniz hamamı olup, Cumhuriyet Dönemi'nde bir proje yarışması sonucu projelendirilerek yapılan plajlar da vardır. Yörükali Plajı ve Dinlenme Tesisleri adıyla açılan proje yarışması sonucunda birinci olarak uygulanan proje, dönemin Arkitekt dergisinde yayınlanmıştır (Şekil 3.412 ve Şekil 3.413)

İstanbul'daki plajların arazi kullanım özelliklerine baktığımızda elbette Boğaziçi'ndeki bir plajla, Kadıköy-Tuzla kıyı şeridindeki bir plajın aynı yerleşim yapısına sahip olduğunu söylemek yanlış olur. Boğaziçi kıyısında bir plaj, arazinin sarp yapısı ve denizin hemen derinleşmesi nedeniyle kıyıda kısıtlı bir alanı kullanmıştır ve Boğaziçi Plajları'nda kumlu bir güneşlenme alanı görülmez (Şekil 3.414 ve Şekil 3.415). Kadıköy-Tuzla kıyı şeridindeki, Adalar'daki, Florya, Yeşilköy ve Ataköy'deki plajlarda ise deniz kıyısında kumlu bir güneşlenme alanı mevcuttur ve bu plajlar kıyıda Boğaziçi'ndeki plajlara gore daha geniş bir alan kullanmışlardır (Şekil 3.416 ve Şekil 3.417)

Öncelikle kirlenen Marmara Denizi yüzünden İstanbul sahillerinin denize girilemez oluşu; daha sonra İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Bedrettin Dalan'ın Kadıköy'den Kartal'a dek uzanan sahil yolu projesi, Istanbul'un yaz aylarında vazgeçilmez serinleme ve eğlence yöresi olan plajlarını tarihe karıştırmıştır.

1914-1980 döneminde İstanbul'un sayfiye alanlarında denize girilmiş olan bütün plajlar Çizelge 3.6'da gösterilmiştir.

Şekil 3.406 Süreyya Plajı Açılış İlanı [292]

Şekil 3.407 Caddebostan Plaj ve Gazinosu İlanı [292]

Şekil 3.408 Salacak Plajı İlanı [44]

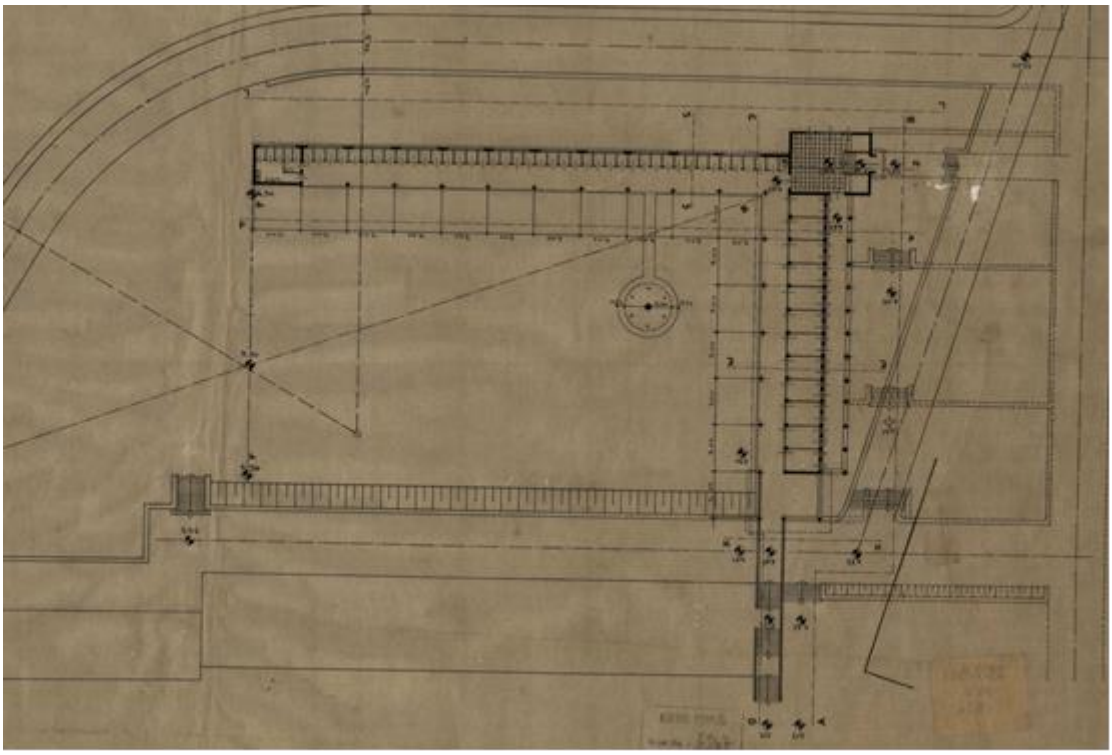

Şekil 3.409 Florya Plajı Soyunma Kabinleri Yerleşim Planı [207]

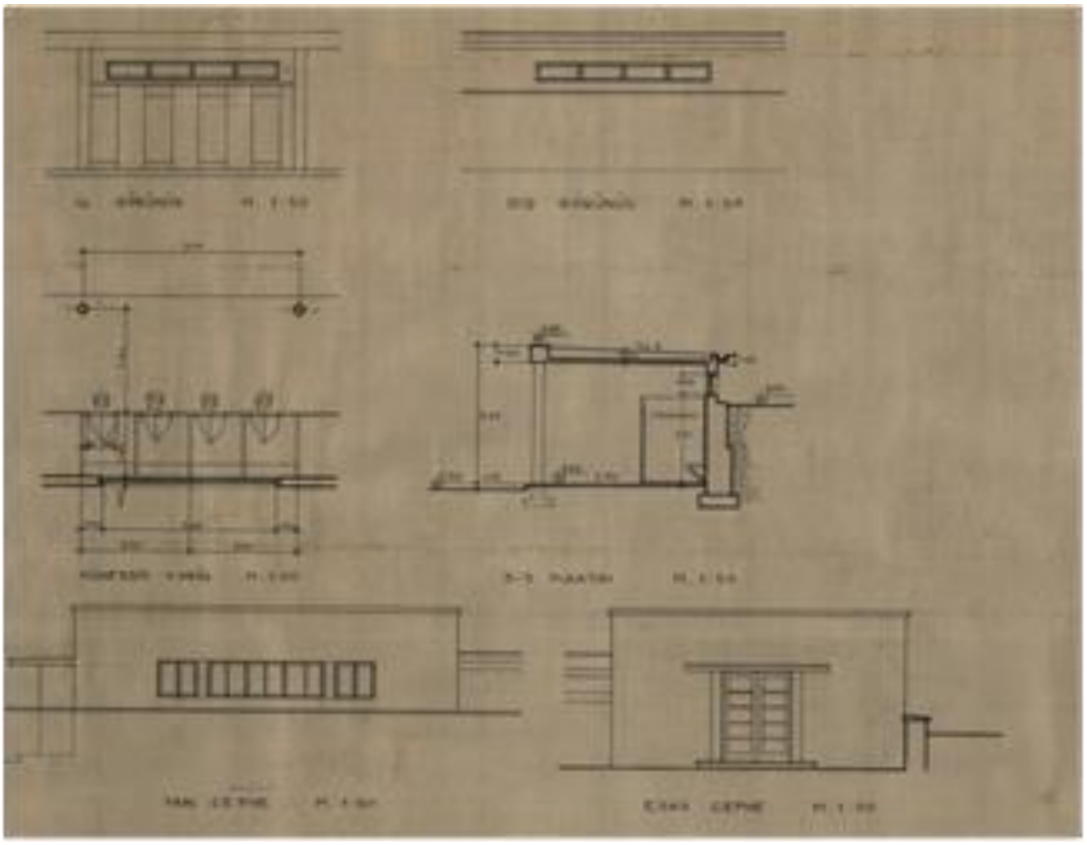

Şekil 3.410 Florya Plajı Soyunma Kabinleri Projesi [207]

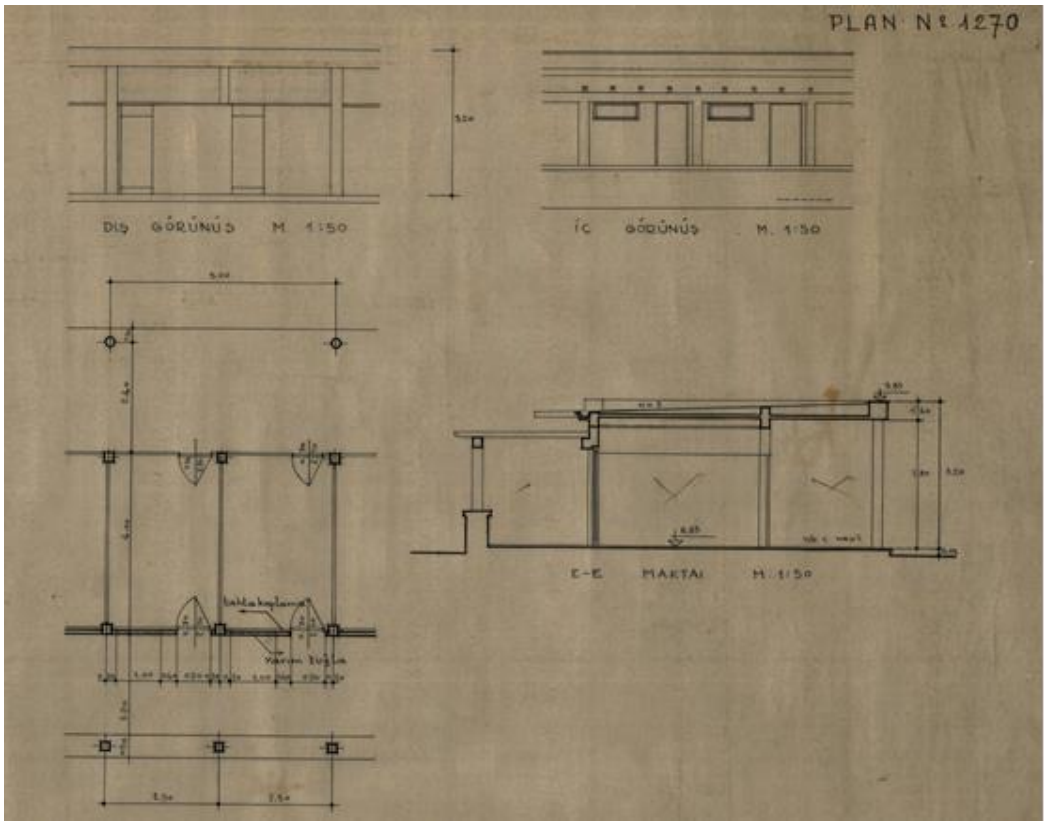

Şekil 3.411 Florya Plajı Lüks Soyunma Kabinleri Projesi [207]

Şekil 3.412 Büyükada Yörükali Plajı ve Tesisleri Vaziyet Planı [295]

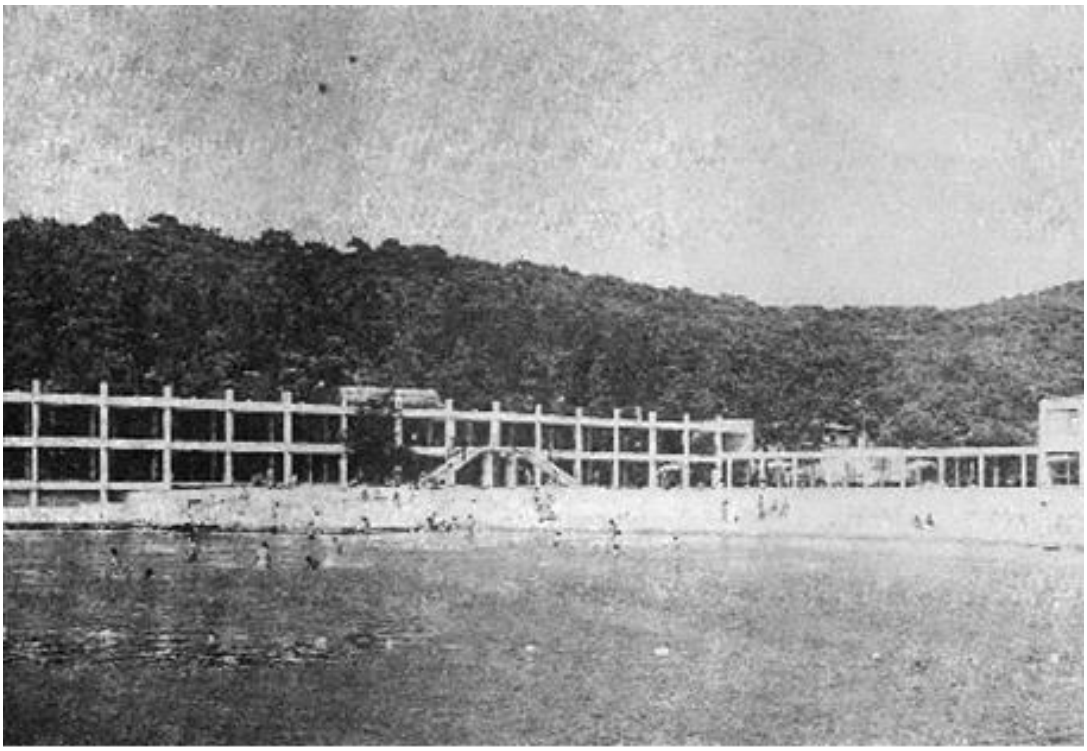

Şekil 3.413 Yörükali Plajı ve Turistik Tesisleri Genel Görünüşü [295]

Şekil 3.414 Büyükdere Beyaz Park Plajı [44]

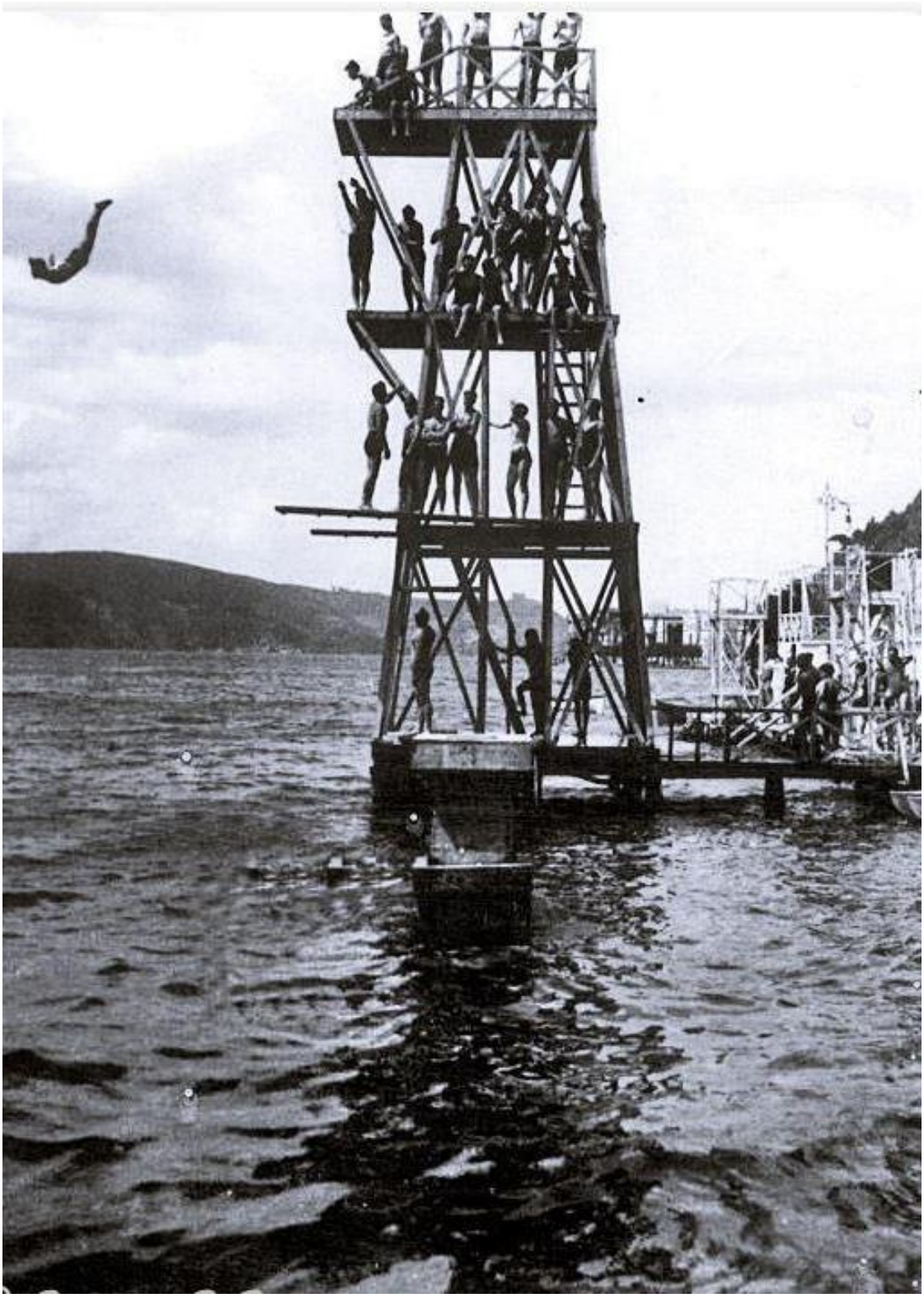

Şekil 3.415 Büyükdere Beyazpark Plajı [292]

Şekil 3.416 Caddebostan Plajı [44]

Şekil 3.417 Florya Plajı [292]

Çizelge 3.5 1914-1980 Dönemi'nde İstanbul Plajları

Avrupa Yakası Plajları	Altınkum Plajı
	Ataköy Plajı
	Beyazpark Plajı
	Florya Plajı
	Küçüksu Plajı
	Tarabya Konak Plajı
	Kilyos Plajı
Anadolu Yakası Plajları	Bostancı Plajı
	Caddebostan Plajı
	Fenerbahçe Plajı
	Harem Plajı
	İdealtepe Plajı
	Kartal Nizam Plajı
	Moda Plajı
	Suadiye Plajı
	Süreyya Plajı
Ada Plajları	Yorguli=Yörükali Plajı
	Büyükada Değirmen Plajı
	Büyükada Maden Plajı

Yazlık Gazinolar, Yazlık Tiyatrolar ve Sinemalar: Yazlık Gazinolar, sinemalar ve tiyatrolar Osmanlı Dönemi'nde 19. yüzyıl'ın ortalarından başlayarak günümüze kadar rekreasyona yönelik olarak görülen önemli işlevlerdir.

Yazlık gazino dendiğinde tam anlamıyla bir yapı düşünmek doğru olmaz. Özellikle Adalar bölgesinde, kırda ağacın altına koyulan birkaç masa ve sandalyeden oluşan, bugün çay bahçesi diyebileceğimiz mekanlar için de, üzeri ahşap sundurmayla örtülü etrafı açık mekanlar için de geçmişte "gazino" terimi kullanılmıştır. Yazlık gazinolarda zaman zaman eğlenceler ve konserler de düzenlenmiş, bu nedenle üstü ahşap çatıyla örtülmüş mekanın tam ortasında ahşap bir sahneye de yer verilmiştir. Ancak her yazlık gazinoda sahne yoktur. Şekil 3.418 ve Şekil 3.419'da 1973'te Ertem Eğilmez tarafından çekilmiş olan "Yalancı Yarim" adlı filmed bazı sahneler Büyükdere'de bulunan yazlık bir gazinoda çekilmiştir. Fotoğraflarda da görüldüğü gibi sanatçı yazlık gazinodaki sahnede şarkı söylemekte, seyirciler de sahnenin etrafındaki masa ve sandalyelerde oturmaktadır.

Şekil 3.418 Yalancı Yarim Filmi'nde Yazlık Gazino'dan Bir Görünüş-1973 [296]

Şekil 3.419 Yalancı Yarim Filmi'nde Yazlık Gazino'dan Bir Görünüş-1973 [296]

Yazlık gazinolar, deniz hamamlarının ortaya çıktığı tarihten itibaren deniz hamamları ve plajların ayrılmaz bir parçasıdır. Deniz hamamı ve plaj olan yerde mutlaka yazlık gazino da vardır. Heybeliada'da Çam Limanı Koyu'nda bulunan yazlık gazino Şekil 3.420'de görülen Nedjib bey Haritası'nda belirtilmiştir. Yazlık gazinolar önemli birer

rekreasyon işlevi olduğundan dönem haritalarında da gösterilmiştir. Ayrıca Büyükdere Beyazpark Plajı ve Tarabya Konak Plajı yazlık gazinoları Şekil 3.421 ve Şekil 3.422'de görüldüğü gibi, denizin içinde ve ahşap kazıklar üzerinde yapılmış, üzeri ahşap çatıyla örtülü ve yanları açık ahşap yapılardır. Ahşap sahneye sahip olan gazinolar, zaman zaman yazlık tiyatro olarak da kullanılmıştır.

Yazlık sinemalar ise, yazlık gazinolardan biraz daha farklıdır. Aslında bir yazlık gazino kurmak için, büyük bir perde ile arka arkaya sıralanmış sandalyeler yeterlidir (Şekil 3.423). İstanbul'da 1980'lerde kaybolan yazlık sinema geleneği, son dönemde geçmişe olan öykünmenin bir sonucu olarak yeniden ortaya çıkmıştır. Şekil 3.424'te Kartal'da son dönemde açılan yazlık sinemalardan biri görülmektedir.

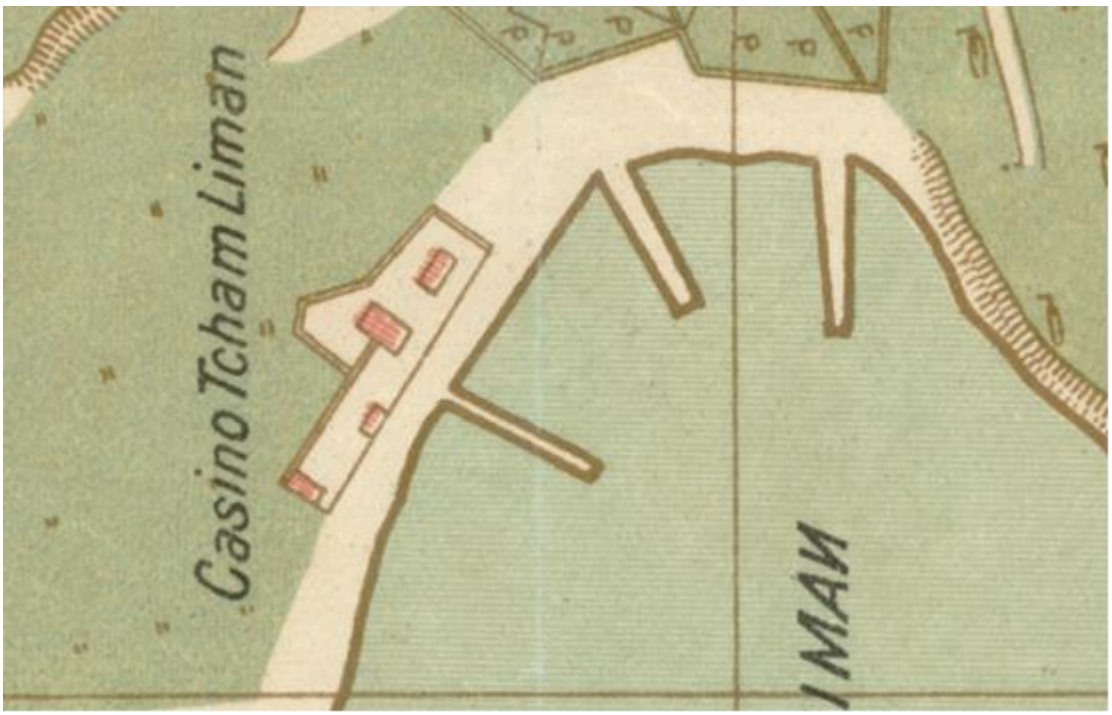

Şekil 3.420 Heybeliada Çam Limanı Bölgesi-Nedjib Bey Haritası-1918 [207]

Şekil 3.421 Büyükdere Beyaz Park Plajı Yazlık Gazinosu [292]

Şekil 3.422 Tarabya Konak Plajı Yazlık Gazinosu [292]

Şekil 3.423 Büyükada'da Yazlık Sinema [232]

Şekil 3.424 Kartal'da Günümüzde Bir Yazlık Sinemadan Görünüş [297]

BÖLÜM 4

SONUÇ VE ÖNERİLER

İstanbul'u kendi bağlamı içinde anlamadan, İstanbul'u İstanbul yapan medeniyet kodlarını okumadan ona anlamlar yüklemek mümkün olmadığı gibi, geçmişini ve bugününü analiz etmeden de İstanbul'un geleceğini planlamak doğru değildir. İstanbul yüz yıllardır çok farklı medeniyetlere ve çok farklı yaşam geleneklerine ev sahipliği yapmıştır. Bu nedenle İstanbul'un bu çok katmanlı kültürel ve yerleşim yapısını okumak için geçmişe dönmek, araştırmak ve incelemek gerekmektedir.

Günümüzde kentsel dönüşüm konusu gündemden düşmemektedir. Ancak kentin bugün geldiği durumu, kent çeperlerinin ulaştığı sınırları anlayabilmek için 19. yüzyıl'ın ortasına gitmek gerekmektedir. Çünkü kentin önlenemez büyüme süreci bu dönemde başlamıştır. Kentin büyümesi, kent merkezi olarak kabul edilen bölgenin ya da bölgelerin değişimiyle değil, kent çevresindeki alanların kentin yaşam alanına katılarak, kentin bir parçası olma sürecine girmesiyle olmuştur. Kent çevresindeki alanlar da belli bir dönüşüm süreci geçirerek kentsel alana dönüşmüşlerdir. İşte sayfiye olmak da, bu alanların kentsel alan olma yolundaki ilk basamağıdır. Bu sayfiye bölgeleri, ilerleyen süreçte banliyölere dönüşmüş, son olarak da kentle bütünleşmişlerdir. Bu elbette algılayamayacağımız kadar uzun bir süreçtir.

Bu tezin yapılış amacı, İstanbul kentsel alanı dışında yalnızca yazı geçirmek için kullanılan sayfiye alanlarının tespitini yapmak, dönüşüm süreçlerini gözler önüne sermektir. Ayrıca kabul edilmesi gereken en önemli konulardan biri de, bu bölgelerde kentsel alanlardan daha farklı, mevsim gereği kısa süreli de yaşansa farklı bir yaşam alışkanlığının yani "sayfiye kültürü"nün var olduğudur.

İstanbul'daki sayfiye olgusu ve ikincil konut sahipliği, iç turizmin özel bir biçimi olmakla birlikte, ülkemizdeki yaylaya veya bağa gitmek gibi iç turizmin diğer biçimleriyle karıştırılmamalıdır. Bu alışkanlıkların tümü mevsimsel olarak aynı dönemde gerçekleştirilen eylemler olsalar da İstanbul'daki sayfiye olgusu ekonomik amaç taşımaması sadece dinlenme ve rekreasyon amaçları gütmesi açısından diğerlerinden ayrılmaktadır. İstanbul'da, Bizans Dönemi'nden başlayarak 1980'lere kadar uzanan tarihi süreç içinde, sayfiye olgusunun farklı anlamlar kazandığı görülmektedir. Bu olguyu dönemin sosyolojik özellikleri ve yaşam alışkanlıkları büyük ölçüde etkilemiştir. 18. yüzyıl'ın ortalarından itibaren halkın farklı kesimlerine mensup kişilerin sayfiyeye gitme nedenleri farklıdır. Saray tarafından sürgün edilen yüksek devlet memurları, askerler, saray tercümanlığı, Eflak ve Boğdan Beyliği gibi görevler yapan azınlık mensupları, kendilerini kent merkezinden uzakta daha özgür hissetmeleri nedeniyle sayfiye bölgelerine gitmişlerdir. Halkın sayfiyeye gitme sürecinin başlangıcında da, salgın hastalıklar ve yaşanan yangın felaketleri yer almıştır.

Osmanlı Dönemi'nde 19. yüzyıl'ın ortalarına kadar sayfiyeye gitmek sadece padişaha ve saray çevresine özgü iken, 19. yüzyıl'ın ortasından itibaren sayfiyeye gitmek halk arasında da benimsenen bir yaşam anlayışıdır. Bu dönemden önce, yaz mevsimlerinde halkın rekreasyonel faaliyetleri sadece mesireye gitmekten ibarettir. 1850'lerde yeni sayfiye alanlarının gelişmeye başlamasıyla kentten uzakta geçirilen zaman artmış ve mesireye gitmenin yanında farklı sayfiye eğlenceleri de görülmeye başlamıştır. Bunların başlıcaları donanma geceleri, mehtap alemleri, denize girmek, akşam piyasaları, arabayla ve kayıkla gezmek, yazlık tiyatro ve yazlık sinemaya gitmek ile yazlık gazinoya gitmektir. Bu eğlencelerin bir bölümü varlığını 20. yüzyıl boyunca da devam ettirmiş, bazılarının ise ömrü daha kısa olmuştur. Elbette İstanbul'daki sayfiye olgusu dünyadaki sayfiye alışkanlıklarıyla karşılaştırıldığında da benzeşen ve ayrılan özellikler olduğu görülmüştür. Buna en iyi örnek denize girme alışkanlığı olarak gösterilebilir. Avrupa'daki sayfiye bölgelerinde 19. yüzyıl'ın ikinci yarısında açıktan denize girme alışkanlığı görüldüğü halde, Osmanlı Devleti'nde denize girmek, deniz hamamları aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Deniz hamamı olgusu, toplumsal ve dini kuralların zorlamasıyla ortaya çıkan ve halihazırda sadece Osmanlı toplumuna özgü olduğu düşünülen bir konudur. 19.yüzyıl'da İstanbul dışındaki Osmanlı kentlerinde de deniz

hamamlarının varlığı görülmektedir. İstanbul'da sayfiye olgusunun ortaya çıkışında başı çeken padişah ve maiyeti yaz mevsiminde belirli sürelerle yazlık olarak yaptırdıkları saraylarda ya da kasırlarda istirahat etmişlerdir. Padişah ve maiyetinin sayfiye alışkanlığında yazlık saraylarda geçici konakladıkları dönemlerde yaptıkları biniş gezilerinden de söz etmek gerekmektedir. Cumhuriyet Dönemi'ne kadar İstanbul'un sayfiye bölgeleri daha çok İstanbul'un yerli halkı tarafından kullanılırken, 1940'lardan sonra ülkenin diğer kentlerinden özellikle de Ankara'dan yaz mevsimini geçirmek için İstanbul'a çok sayıda yerli turist geldiği, kamping alanları ve kamu kamplarında yazı geçirdikleri bilinmektedir. 19. yüzyıl ortasına kadar, sayfiye evine sahip kişiler yaz mevsimini sayfiyelerde geçirebilirken, 19. yüzyıl'ın ortasından itibaren yazı geçirmek için sayfiye evi kiralamak ve sayfiye otellerinde kalmak da sayfiye bölgelerinde konaklamanın bir yolu olmuştur. Cumhuriyet Dönemi'yle birlikte bu konaklama birimlerine motel ve pansiyonlar da katılmıştır.

Tezde, İstanbul'un sayfiye bölgelerinin dönüşüm süreci üç dönemde ele alınmıştır. Birinci dönem, Bizans Dönemi'nden 1851'e kadar olan dönemdir. Bu süreç, sayfiye bölgelerinin gelişimi açısından oldukça durağan bir dönemdir. İstanbul'da 18. yüzyıl'ın başından itibaren sayfiye bölgelerinin gelişmeye başladığı görülmektedir. İlk gelişen sayfiye bölgeleri kent merkezine yani Tarihi Yarımada'ya yakınlığı nedeniyle Haliç ve Kâğıthane ile Boğaz'ın Kabataş, Salıpazarı, Ortaköy ve Kuruçeşme bölgesidir. Sayfiye bölgelerinin bu niteliği kazanmadan önce mesire alanı niteliği taşıyabildiklerinden, İstanbul'un o döneme kadarki en önemli mesiresi olan Kâğıthane'nin sayfiye bölgesi olarak seçilmiş olması oldukça doğaldır. Ayrıca bu dönemde ulaşımın sadece kayıklarla gerçekleştirildiğini, uzun bir zaman aldığını ve oldukça pahalı olduğunu düşündüğümüzde ilk sayfiyeler de kent merkezine yakın bölgelerde gelişmiştir.

İstanbul'da yeni sayfiye bölgelerinin geliştiği ve mevcut olanların da dönüşüm sürecine girdiği ikinci dönem 1851 tarihinde başlamakta, 1914'te 1. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla sona ermektedir. 1851'den önce sayfiye bölgelerine ulaşım denizde kayıklar ve peremeler, karada ise at ve öküz arabalarıyla sağlanmıştır. 1 Ocak 1851'de Şirket-i Hayriye'nin kurulmasından sonra Boğaziçi'ne, Adalar'a, Yeşilköy, Bakırköy ve Kadıköy bölgesine ulaşım vapurlarla sağlanmaya başlamıştır. Kara ulaşımında ise 1873'te ilk banliyö treni Haydarpaşa-Gebze arasında, ikinci banliyö treni ise 1888'de

Sirkeci-Halkalı arasında hizmete girmiştir. Ulaşım olanaklarının artması sayfiye bölgelerine ulaşılabilirliği arttırdığından farklı bölgelerin sayfiye olarak gelişmesine olanak sağlamıştır. Tanzimat'ın ilan edilmesi İstanbul'un sayfiye yerleşmelerinde etnik ve dini farklılaşmayı ortadan kaldırmış, ekonomik olarak sınıfsal farklılaşmayı ortaya çıkarmıştır. Bu tarihten sonra deniz ulaşımının da gelişmesinin etkisiyle Boğaz'ın Anadolu yakası, Rumeli kıyısında Rumelihisarı'nın kuzeyinde bulunan Büyükdere, Tarabya, Yeniköy gibi semtler sayfiye bölgesi olarak gelişmeye başlamıştır. Deniz ulaşımı nedeniyle sayfiye bölgesi olarak gelişen diğer bir bölge de Adalar'dır. İstanbul'un Anadolu yakasında banliyö treninin hizmete girmesiyle tren yolu çevresinde bulunan Fenerbahçe, Erenköy, Göztepe, Caddebostan, Bostancı gibi semtler yine 19. yüzyıl'ın ikinci yarısında sayfiye bölgesi olarak gelişme gösterirken, Rumeli yakasındaki banliyö hattı çevresinde de Bakırköy ve Yeşilköy bu gelişimi göstermiştir. Ayrıca Üsküdar çevresinde Çamlıca, Kısıklı, Bağlarbaşı, Altunizade ve Bulgurlu semtleri de sayfiye bölgesi olarak gelişen bölgelerdir. 19.yüzyıl'ın ikinci yarısında pek çok yeni sayfiye bölgesi gelişirken, daha önceki dönemde sayfiye olan Haliç ile Boğaz'da Beşiktaş, Kabataş, Salıpazarı, Ortaköy kentin bir parçası haline gelmiştir. Osmanlı'nın Batı'ya açılmasının sonucunda Haliç'te yeni görülen yapı işlevlerinden biri olan fabrikaların hızla sayısının artmaya başlaması, Haliç'in sayfiye özelliğinin sona ermesine neden olmuştur. Bu bölgede sayfiye işlevini devam ettiren tek bölge Kâğıthane çevresidir ve bu bölgenin kullanımı da mesire olmaktan öteye gitmemektedir. 1856'da Dolmabahçe Sarayı'nın yapılmasıyla, Beşiktaş-Kuruçeşme bölgesi padişah ve saraya yakın kesim tarafından sürekli oturmak için tercih edilmeye başlanmıştır. Bu nedenle özellikle Beşiktaş-Kuruçeşme kıyı şeridi bu dönemde sayfiye işlevini yitirmiş, saraya yakın kesim tarafından sürekli oturulan konut bölgesi olarak tercih edilmeye başlanmıştır. Bu dönemde Arnavutköy, Boyacıköy ve Bebek semtleri de banliyöleşme sürecine girmiştir. Boğaziçi'nde sayfiye alanları, vapur iskelelerinin yakınında yer alan kalıcı konut yerleşmelerinin arasında uzanan kıyıya paralel gelişmiş lineer yalı yerleşimleridir. Ancak tüm Boğaziçi kıyıları yalılarla dolu değildir. Yalıların arkasında tepeye doğru gidildikçe yerleşim kırsal bir nitelik taşır. Buradaki yerleşme ise, birbirine uzak konumlanmış olan yapılardan ibarettir. Köy çekirdeklerinde kalıcı konutların yanında çarşı ve ulaşım işlevleri de yer almaktadır. Banliyö hatları boyunca gelişen

sayfiye bölgelerinde yerleşim daha çok tren yolu ve kıyı arasında gelişmiştir. Bu bölgelere ulaşım, hem tren hem de vapurla sağlandığından, istasyon binası ile iskele binası çevresinde gelişmiş olan iki yerleşme çekirdeği vardır. Ancak tren yoluna yakın olan yerleşim çekirdeği birincil öneme sahiptir. Bu bölgelerde yerleşim, birbirine uzak konumlanmış ahşap yapılardan oluşmaktadır. Yerleşimin bu şekilde biçimlenmesinde, 1882'de çıkarılan Ebniye Kanunu'da yer alan bir maddenin etkisi büyüktür. Bu maddeye göre, İstanbul iki bölgeye ayrılmış, birinci bölge Azapkapı-Ortaköy kıyı bölgesi, İstiklal Caddesi ve Şişli, ikinci bölge ise, Kadıköy, Çamlıca ve Boğaziçi olarak tanımlanmıştır. İstanbul'un ikinci bölge olarak tanımlanan bu bölgelerinde, bir dönümden az olmamak üzere köşk inşa etmek üzere bu alanlarda arazilerin ifraz edilmesine izin verilmiştir. Bu madde özellikle Kadıköy ve Üsküdar bölgelerinin sayfiye yerleşiminin gelişiminde etkili olmuştur. Adalar bölgesinde de, yerleşme çekirdeği ve kalıcı konutlar iskeleye yakın konumlanmış, sayfiye konutları bu çekirdekten tepeye kadar olan alanda yapılmışlardır. Adalar'da yerleşim kıyıdan tepeye doğru gidildikçe yoğunluğunu kaybetmektedir. Ayrıca 1882 Ebniye Nizamnamesi'nin çıkarılmasından sonra sayfiye bölgelerinde ifraz edilerek yerleşime açılan alanlar bu nizamnamenin maddeleri gereğince ızgara planlı olarak planlanmıştır.

İstanbul'da sayfiye alanlarının dönüşüm yaşadığı ve sonuçta kentten uzaklaştığı, sayfiye olgusunun ise sona erdiği son dönem, 1914'te 1. Dünya Savaşı ile başlamakta ve 1980'lerde sona ermektedir. 1. Dünya Savaşı İstanbul'daki sayfiye hayatını büyük ölçüde kesintiye uğratmıştır. Savaşı izleyen dönemde, Cumhuriyet'in ilan edilmesi, Ankara'nın başkent olması, Mübadele, 1942'de çıkarılan Varlık Vergisi Yasası ve 1963 Kıbrıs Olayları sayfiye bölgelerinin dönüşümünde ve sayfiye hayatının değişiminde etkili olan olaylardır. Cumhuriyet Dönemi'ne kadar azınlıklar, toplumun sayfiye yaşantısına öncülük eden kesimleri arasındadır. Bu olaylardan sonra, azınlık nüfusun büyük bölümü İstanbul'dan göçmüş, sayfiye bölgelerinde sahip oldukları konutlar hazineye ya da Türk zenginlerin mülkiyetine geçmiştir. Sayfiye bölgelerinin üçüncü gelişme döneminde, 1940'ta Şirket-i Hayriye'nin iflas etmesi deniz ulaşımının önemini yitirmesine neden olmuş ve kara ulaşımı önem kazanmıştır. Otomobil ve otobüslerle, tren ve vapurlara göre daha hızlı ulaşım sağlandığından bu yüzyılda uzaklık algısı bir kez daha değişmiş ve bu durum sayfiye alanı olarak kullanılan bölgelerin sürekli yerleşim alanı olma sürecini

hızlandırmıştır. Üçüncü dönem için 1950'ler oldukça önemlidir. Bu dönemde Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi, İstanbul'da yapılan imar çalışmaları, gecekondulaşmanın artmaya başlaması İstanbul'da sayfiye bölgelerinin kentleşme sürecini hızlandıran en önemli nedenlerdendir. Boğaziçi'nin Avrupa Yakası'nda, Rumelihisarı'nın kuzeyindeki semtler sayfiye niteliklerini korumaya devam ederken, Arnavutköy, Bebek ve Boyacıköy semtleri kentsel alan haline gelmiştir. Boğaziçi'nin Anadolu yakasında ise, Üsküdar'a kadar köy çekirdekleri arasındaki kıyılar sayfiye niteliğini sürdürmüştür. Göksu ve Küçüksu çevresi ise hala İstanbul'un önemli bir mesire alanıdır. 1950'lerin sonlarında başlayan gecekondulaşma süreci özellikle Boğaziçi'nin denizi gören tepelerini tehdit etmeye başlamış, kıyı bölgesi eski karakterini devam ettirirken Boğaziçi'nde kıyıya inen tepeler gecekondularla dolmuştur. 1960-1980 döneminde sayfiye bölgesinden banliyöye geçiş süreci yaşayan Boğaziçi, 1980'lerden itibaren kentin bir parçası haline gelmiştir. Üsküdar bölgesinin sayfiye niteliğini Cumhuriyet'in ilanından itibaren kaybederek kentleşme sürecine girdiğini söylemek doğru olacaktır. Cumhuriyet Dönemi'yle birlikte en fazla tercih edilen sayfiye bölgeleri Kadıköy bölgesi olarak adlandırılan Fenerbahçe, Erenköy, Caddebostan ve Bostancı semtleri ile Yeşilköy-Bakırköy bölgeleridir. Bu bölgeler yerleşme özellikleri açısından bu üçüncü dönemde farklılaşsa da, İstanbul'un bu dönemdeki en gözde sayfiye bölgeleri olmuşlardır. Kadıköy bölgesindeki bu semtlere daha sonra Suadiye, Maltepe, Pendik, Kartal ve Tuzla gibi bölgeler de eklenmiştir. Örneğin Kartal, Pendik ve Tuzla'nın sayfiye bölgesi olarak gelişmesi 1950'lerden sonra olmuştur. Yeşilköy-Bakırköy bölgesinde ise, Cumhuriyet Dönemi'nde oldukça önem kazanan Florya sayfiyesi öne çıkmıştır. Tabi Florya'nın sayfiye bölgesi olarak önem kazanmasında Atatürk'ün bu bölgeyi beğenerek Florya Atatürk Köşkü'nü bu bölgede yaptırması ve ölene kadar birkaç yazı Florya'da geçirmesinin etkisi büyüktür. 1950'lerden itibaren ise Marmara Denizi'nin Rumeli kıyısında Büyükçekmece, Küçükçekmece, Silivri gibi semtler de sayfiye bölgesi olarak kullanılmaya başlamıştır. Aslında burada ilginç olan zaman ilerledikçe ulaşım olanaklarının da gelişmesi nedeniyle sayfiye bölgelerinin İstanbul'un kent merkezinden biraz daha uzaklaşmış olmasıdır. Bu süreç içinde kent büyümekte, bir dönem sayfiye bölgesi olarak kullanılan alanları içine almaktadır. Bu nedenle insanlar da kendilerine yaz mevsimlerinde gitmek için başka bölgeler aramaktadırlar. Yine bu nedenle, İstanbul

il merkezi içinde yer almayan ancak İstanbul'a yakınlıklarıyla dikkat çeken Bayramoğlu, Kamiloba, Celaliye ve Yalova gibi yerleşmeler 1965'lerden itibaren İstanbul'un sayfiye bölgeleri olarak gelişme göstermiş hala da bu özelliklerini devam ettiren yerleşmelerdir. İstanbul'un sayfiye bölgelerinden Adalar'a ayrı bir başlık açmak gerekmektedir. Zira diğer bütün bölgeler coğrafi konumları nedeniyle de şehrin bir parçası olurken, Adalar biraz da ulaşımının zor olması nedeniyle sayfiye bölgesi olma niteliğini hala devam ettirmektedir. Elbette Adalar'daki kentsel gelişim devam etmektedir. Bu bölge özellikle Cumhuriyet Dönemi'nde yanlış imar politikaları gibi nedenlerle sahip olduğu sayfiye mirasının bir bölümünü yitirmiştir. Ancak Adalar bölgesi İstanbul'da yazlık bir bölge olarak kullanılma özelliğini 19.yüzyıl'ın ortalarından itibaren devam ettirmektedir. Üçüncü dönemde, sayfiye bölgelerinde yerleşim, 19. yüzyıl'da oluşan ızgara planlı yerleşim sistemi çerçevesinde, ancak sayfiye konutlarının birbirine daha yakın konumlandığı bir yerleşim biçimidir. Bu dönemde yeni yapılan sayfiye konutlarında yapım sistemi ve mimari özellikler farklılaşmış, özellikle Kadıköy-Bostancı bölgesinde ahşap köşklerin yerini az katlı betonarme villalar almaya başlamıştır. 1965 yılında Kat Mülkiyeti Yasası'nın çıkarılması ve dört katlı apartman yapılmasına izin verilmesi Kadıköy ve çevresinde villaların yanında, az katlı apartmanların da yapılmaya başlamasına neden olmuştur. 1965'lere kadar sayfiye niteliğini sürdüren Fenerbahçe, Caddebostan, Göztepe, Bostancı ve Suadiye semtleri Kat Mülkiyeti Yasası'nın çıkmasından sonra banliyöleşme sürecine girmiştir. Bu yasa, 19. yüzyıl'da gelişmiş olan diğer sayfiye bölgelerinin de banliyöleşme sürecine girmesini hızlandırmıştır. Bu semtler, hem sürekli oturmak hem de yazın oturmak için tercih edilen alanlar olmuştur. Bu değişimden en az etkilenen ise, Adalar bölgesi olmuştur. 1965'ten sonra gelişen sayfiye yerleşmeleri olan Maltepe-Tuzla sahili ile Florya'da sayfiye yerleşimini, villlalar ve az katlı apartmanlar oluşturmuştur ancak, bu bölgelerdeki yapıların hemen hemen tamamı sayfiye konutudur. 1973'te çıkarılan İmar Planı'yla İstanbul'da sekiz kata kadar apartman yapılmasına izin verilmesi ve 1973'te Boğaz Köprüsü ile Çevre Yolları'nın hizmete açılmasının ulaşılabilirliği arttırması nedeniyle, banliyöleşme sürecinde olan sayfiye alanlarını kentsel alana dönüştürmüş, Kadıköy-Tuzla ile Florya bölgeleri ise banliyöleşme sürecine girmiştir. Ancak yine de bu sayfiye yerleşmelerinin banliyöye ve daha sonra da kentsel alana dönüşmesinde şöyle

bir kural vardır. Kent merkezine en uzak olan semt, kentleşme sürecinden en geç etkilenen bölge olmuştur. Sayfiye bölgesine ulaşımın zor olması, bölgenin sayfiye niteliğini daha uzun süre korumasında etkili olmuştur. Belki de bu nedenle, coğrafi konumu itibariyle Adalar bölgesine kara ulaşımı mümkün olmadığından, bölge hala sayfiye niteliğini sürdürmektedir.

Başlangıç ve yaygınlaşması konusundaki görüşler farklı olmasına rağmen, Cumhuriyet Dönemi'ne kadar Osmanlı İstanbul'unda yaygın olarak kullanılan yapı malzemesi ahşap olduğundan, sayfiye bölgelerinde de ahşap kullanımı tercih edilmiştir. Kent merkezinde yani Tarihi Yarımada, Galata ve Pera'da yangınları önlemek amacıyla ahşap kullanımı yasaklanırken, sayfiye bölgelerinde genel olarak yapıların birbirine daha uzak konumlanmaları nedeniyle yangın tehlikesinin az olması ve ucuz olması gibi nedenlerle, 1882 Ebniye Nizamnamesi'nin maddelerinden birine göre sayfiye alanlarında ahşap yapı yapılmasına izin verilmiştir. Ahşap malzeme, sayfiye bölgelerinde yapılan yalı, köşk, sefarethane, otel gibi farklı işleve sahip yapıların tümünde ortak olarak tercih edilen yapı malzemesidir. 19.yüzyıl ortalarına kadar padişahların sayfiye bölgelerinde yaptırdıkları saraylar da ahşap olarak yapılırken, 19.yüzyıl'ın ortasından itibaren inşa edilen bütün yazlık saray ve kasırlar kâgirdir. Bunun nedeni padişah ve saray çevresinin yasaları uygulayarak topluma örnek olmak istemeleridir. Cumhuriyet Dönemi'nde tüm dünyada kabul gören Modern Mimari İstanbul'un bütün bölgelerinde yeni yapılan yapılarda etkisini göstermeye başlamıştır. Bu dönemde, sayfiye bölgelerinde ahşap konut yapımı tümüyle terk edilmiş, betonarme yeni ve modern bir yapı malzemesi olarak ortaya çıkmış, kullanılmış, hala da kullanılmaya devam etmektedir. Sayfiye bölgelerinde yapılmış olan yapıları mimari özellik olarak diğer bölgelerden ayıran bir farklılaşma görülmemiştir. İstanbul'un tüm semtlerinde yapılan yapılar, yapıldıkları dönemin hâkim olan mimarlık akımının izlerini taşımaktadır.

Yukarıda da bahsedildiği üzere, ilk aşamada tarım alanı, mesire ve hasbahçe niteliği taşıyan alanların önce banliyö, daha sonra ise kentsel alan olarak evrilmesinde etkili olan faktörler ve bu alanların dönüşüm basamakları Şekil 4.1'de görülen, "Sayfiye Alanlarının Kentsel Alanlara Dönüşümünde Etkili Olan Faktörler" adlı tabloda verilmiştir. Tabloda da görüldüğü gibi, İstanbul'da kırsal alandan sayfiyeye, sayfiyeden banliyöye, banliyöden ise kentsel alana dönüşüm sürecinde etkili olan dinamikler,

yaşandığı dönemin siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel ve coğrafi özelliklerine göre farklı farklıdır. Bir sayfiye bölgesinin dönüşüm sürecinde, bu faktörlerin bir tanesi etkili olabildiği gibi, tümü de etkili olabilmiştir. Çünkü sayfiye bölgelerinin dönüşümüne neden olan bu dinamikler birbirinden sürekli beslenmiştir.

Çizelge 4.1'de ise, "İstanbul'un Sayfiye Alanlarının ve Sayfiye Olgusunun Dönüşüm Süreci"yle ilgili bir çizelge hazırlanarak, tezde yapılan tesbitlerin bu çizelge üzerinden okunabilmesi amaçlanmıştır. Çizelgede, İstanbul'un tüm sayfiye bölgeleri belirtilmiş ve sayfiye bölgelerinin incelendiği dönemler bağlamında, sayfiye olarak kullanıldıkları zaman aralıkları gösterilmiştir. Tezin araştırma kapsamı dışında bırakılan Yalova, Bayramoğlu, Silivri ve Kumburgaz bölgelerine de çizelgede yer verilmiş, kapsam dışında bırakıldıkları siyah renkli kutucuklarla işaretlenerek ifade edilmiştir. Ayrıca sayfiye bölgelerinin gelişiminin anlatıldığı, 1453-1851, 1851-1914 ve 1914-1980 dönemlerine özgü sayfiye bölgelerine ulaşım biçimleri, sayfiye bölgelerindeki eğlence biçimleri ve işlevlerle ilgili bilgilere çizelgede yer verilerek, tezde çizilen resme bir bütün olarak bakılabilmesi hedeflenmiştir.

Şekil 4.2'de 395-1851 yılları arasında İstanbul'da sayfiye bölgesi olarak kullanılan alanların haritası görülmektedir. Bu harita, 1819 Bocage Haritası ve 1851 Moltke Haritası referans alınarak ve bu haritalardan elde edilen bilgiler örtüştürülerek hazırlanmıştır. Şekil 4.3'te 1851-1914 yılları arasında İstanbul'da sayfiye olarak kullanılan bölgeler görülmektedir. Bilindiği gibi bu ikinci dönemde, İstanbul'da sayfiye alanları en geniş sınırlara ulaşmıştır. Bu döneme ait tüm İstanbul'u gösteren bir haritaya ulaşılamadığından, Boğaziçi bölgesi ve Yeşilköy-Bakırköy bölgesi çalışılırken 1918 tarihli Nedjib Bey Haritaları'ndan yararlanılmıştır. Kadıköy-Tuzla bölgesi, Kağıthane ve Üsküdar-Çamlıca bölgesi çalışılırken ise, 1909 Erkan-ı Harbiye Haritaları'ndan yararlanılmıştır. Adalar bölgesi için de hem Nedjib Bey hem de Erkan-ı Harbiye Haritaları'nın mevcut olması nedeniyle, her iki harita tipinden de yararlanılmıştır. Şekil 4.4'te İstanbul'da 1914-1980 yılları arasında sayfiye bölgesi olarak kullanılan bölgeler görülmektedir. İstanbul'un sayfiye bölgeleriyle ilgili 1940'lardan sonra ayrıntılı bir haritaya ulaşılamaması nedeniyle, üçüncü dönem haritası 1980 İstanbul Hava Fotoğrafı referans alınarak hazırlanmıştır. Haritada, bu dönemde sayfiye bölgesi olduğu bilinen bölgelere ait yerleşmelerin dış sınırları 1980 hava fotoğrafı

üzerinden işaretlenmiştir. Şekil 4.5'te ise sayfiye bölgelerinin zamanla, kent merkezi olan Tarihi Yarımada'dan uzaklaşma diyagramı görülmektedir. Bu diyagramda Tarihi Yarımada'dan çıkan okların diğer ucu, o yönde sayfiye bölgelerinin ulaştığı en uzak sınırı ifade etmektedir.

Bu çalışma İstanbul'da Osmanlı Devleti döneminden başlayarak, sayfiyeye gitme kültürünü ve bu kültürün İstanbul'daki kentsel ve mimari yansımalarını ele almaktadır. Yaşantının içinden çekilip alınmış olduğu bir tarihi dokunun geleceğe aktarılması, söz konusu bu yaşantının geçtiği mekânlara hayatın yeniden aktarılmasıyla gerçekleşebilir. Ancak İstanbul'daki sayfiye hayatı ve sayfiye bölgeleri bağlamında bakıldığında bu durum büyük ölçüde mümkün değildir. Çünkü İstanbul'da sayfiye kültürü ortadan kalkmış, sayfiye alanlarının büyük çoğunluğu da kentin bir parçası haline gelmiştir. Bu tez çalışmasıyla sayfiye mirasının korunması açısından yeterli tüm yöntemler belirtilmemekle birlikte, özellikle çalışma kapsamında gerçekleştirilen, geçmişten günümüze İstanbul'daki sayfiye kültürünün tanımlanması ve sayfiye bölgelerinin değişim ve dönüşüm süreçlerinin tesbitinin, sayfiye mirasının korunmasına yönelik çalışmalara temel oluşturacağı düşünülmektedir.

Sayfiye mirasının korunmasına üç farklı açıdan bakmak gerekmektedir. Bunların birincisi İstanbul'daki sayfiye kültürünün korunmasıdır ki, bunun için çok geç kalınmıştır. Ama en azından bu konuda farkındalık yaratmak, İstanbul'un her zaman böyle büyük bir metropol olmadığını, geçmişte kent içinde, halkın yaz ve kış mevsimlerinde bir göç dalgası yaşadıklarını ve bu mevsimler için kent içindeki farklı bölgeleri tercih ettiklerini ve sadece Ege ile Akdeniz Bölgeleri'nin yazlık bölgeler olmadığı konusunda zihinlerde yer etmek, yaşadığımız kentin bu noktaya nasıl geldiğinin sorgulanması açısından da oldukça önemlidir.

İkinci önemli nokta, sayfiye bölgelerinin kentsel doku olarak korunabilmesidir. Sayfiye bölgelerindeki kentsel doku bütünü, dönemin yaşama biçiminin önemli bir göstergesi olarak mutlaka korunmalıdır. Örneğin İstanbul'da sayfiye bölgelerinin yerleşme karakteri, kentin sürekli oturulan bölgelerine göre daha kırsal ve daha az yoğundur. Ancak geçmişte sayfiye bölgesi olarak kullanılan alanlara, kentsel dokunun korunması bağlamında bakıldığında, geriye Adalar bölgesi dışında hiçbir yer kalmamış, diğer

bölgeler kentin bir parçası haline gelmiştir. Ancak Adalar Bölgesi de, özgün kentsel doku karakterini koruma açısından, önemli risklerle karşı karşıyadır. Öncelikle doğal çevrenin sit alanı olarak tescillendiği Adalar, yangınlarla yeşil alanlarının büyük kısmını yitirmiş, yangınlar da bölgedeki doğal ve ekolojik dengeyi tahrip etmiştir. Adalar Bölgesi, İstanbul'a en yakın sayfiye bölgesi olduğu için yaz aylarında yerleşim konusunda önemli bir talep artışı yaşamakta ve oldukça yoğunlaşmaktadır. Adalar'da sürekli yaşayan nüfus için herhangi bir konut sorunu yaşanmıyorken, yoğunluk arttırıcı uygulamaların gerek imar planları gerekse de kurul kararlarıyla desteklenmesi, mevcut yerleşim alanlarındaki bütün parsellerin dolmasına, ifrazlarla yeni parsel oluşumları ile orman ve bostan gibi iskân dışı sahaların, iskâna açılmasına neden olmuştur. Bölgenin gelişimine yönelik genel planlama kararları alınmalı ve yeni yapılaşma mutlaka kontrol altında tutulmalıdır.

Üçüncü nokta, sayfiye alanlarından günümüze kalan mimari mirasın korunmasıdır. İstanbul'da geçmişte sayfiye bölgesi olarak kullanılmış birçok bölgede, sayfiye konutu olarak yapılmış, eski kent dokusundan günümüze kalan bir yapı stoğu bulunmaktadır. Söz konusu bölgelerin birçoğunun kentin bir parçası haline gelmesiyle, bu yapıların bir bölümü sosyal ve ekonomik düzeyi düşük kullanıcıların mülkiyetine geçmiştir. Bu kullanıcılar, yapıların bakım ve onarımında maddi olanaksızlıklar nedeniyle yetersiz kalmışlardır. Bazı bölgelerin kent merkezine yakın konumu nedeniyle yüksek ranta sahip olması, mal sahiplerini cezbetmiş, restorasyonlarda hatalı tasarım ve uygulamalara zemin hazırlamıştır. Statik açıdan sorunu olmayan tarihi yapılar da dahil olmak üzere, mal sahipleri arsalarını ve yapılarını, kat karşılığı mütahite verip konut sahibi olmuşlar, kültürel değerler tek tek ortadan kalkmıştır.

Koruma olgusu, kültürel mirasın kullanıcılarının katılımıyla oluşturulan finansman ve organizasyonlarla desteklenmelidir. Kullanıcıların katılımı, olayın sahiplenilmesini ve bilinçlenmeyi, dolayısıyla tarihin geleceğe aktarımını ve yaşantının sürdürülebilirliğini sağlamaktadır.

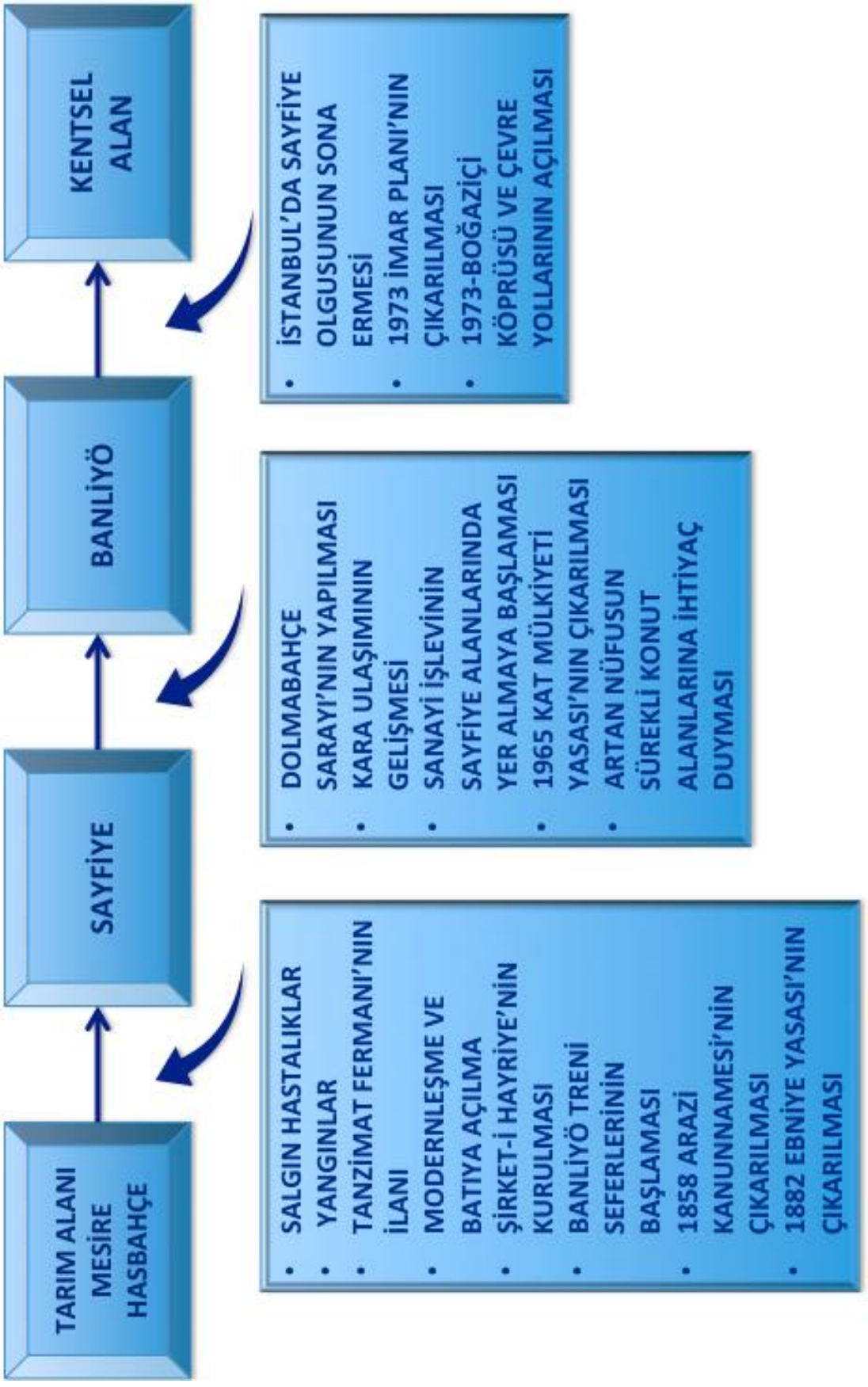

Şekil 4.1 Sayfiye Alanlarının Kentsel Alanlara Dönüşümünde Etkili Olan Faktörler

Çizelge 4.1 İstanbul'un Sayfiye Alanlarının ve Sayfiye Olgusunun Geçmişten Günümüze Dönüşüm Süreci

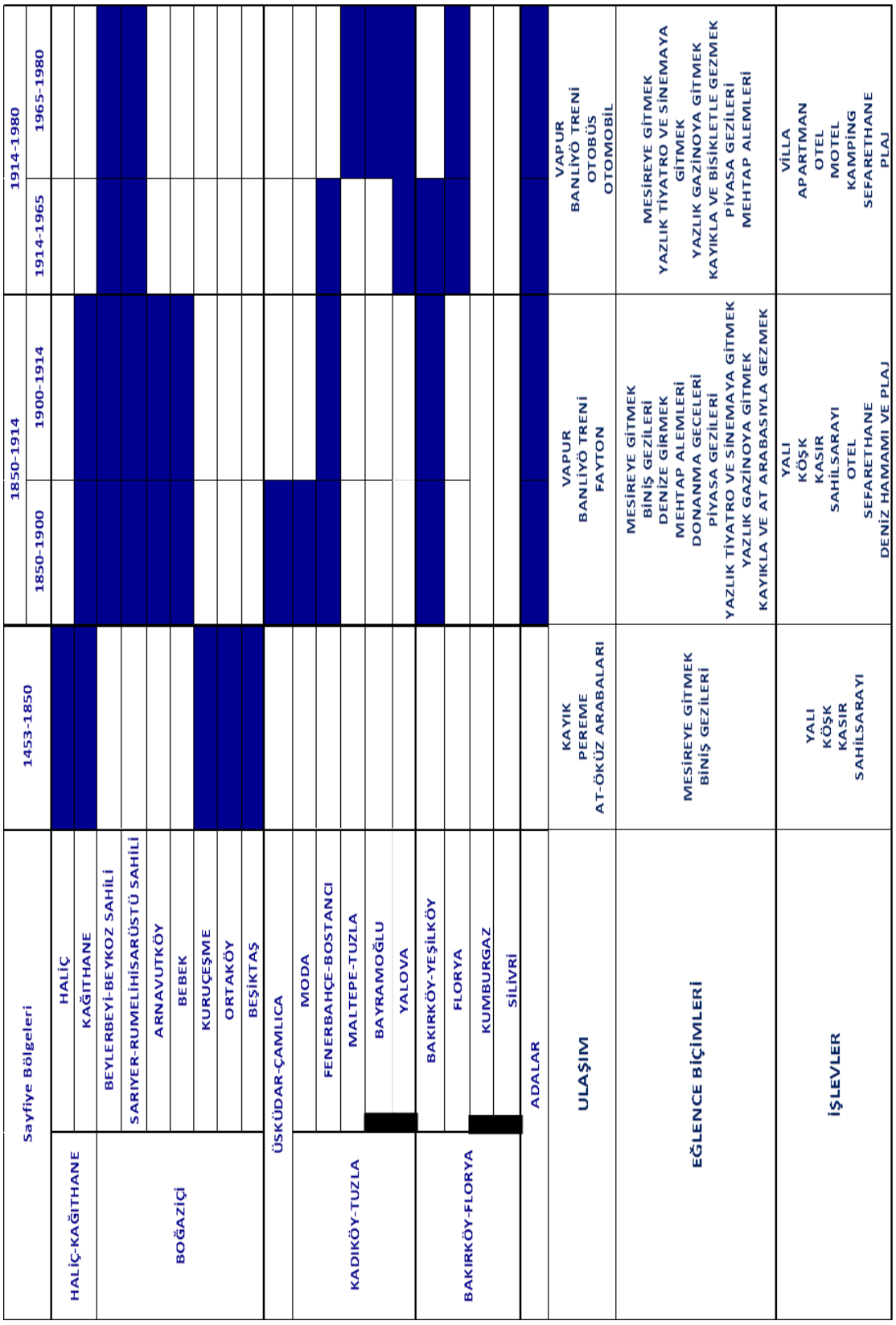

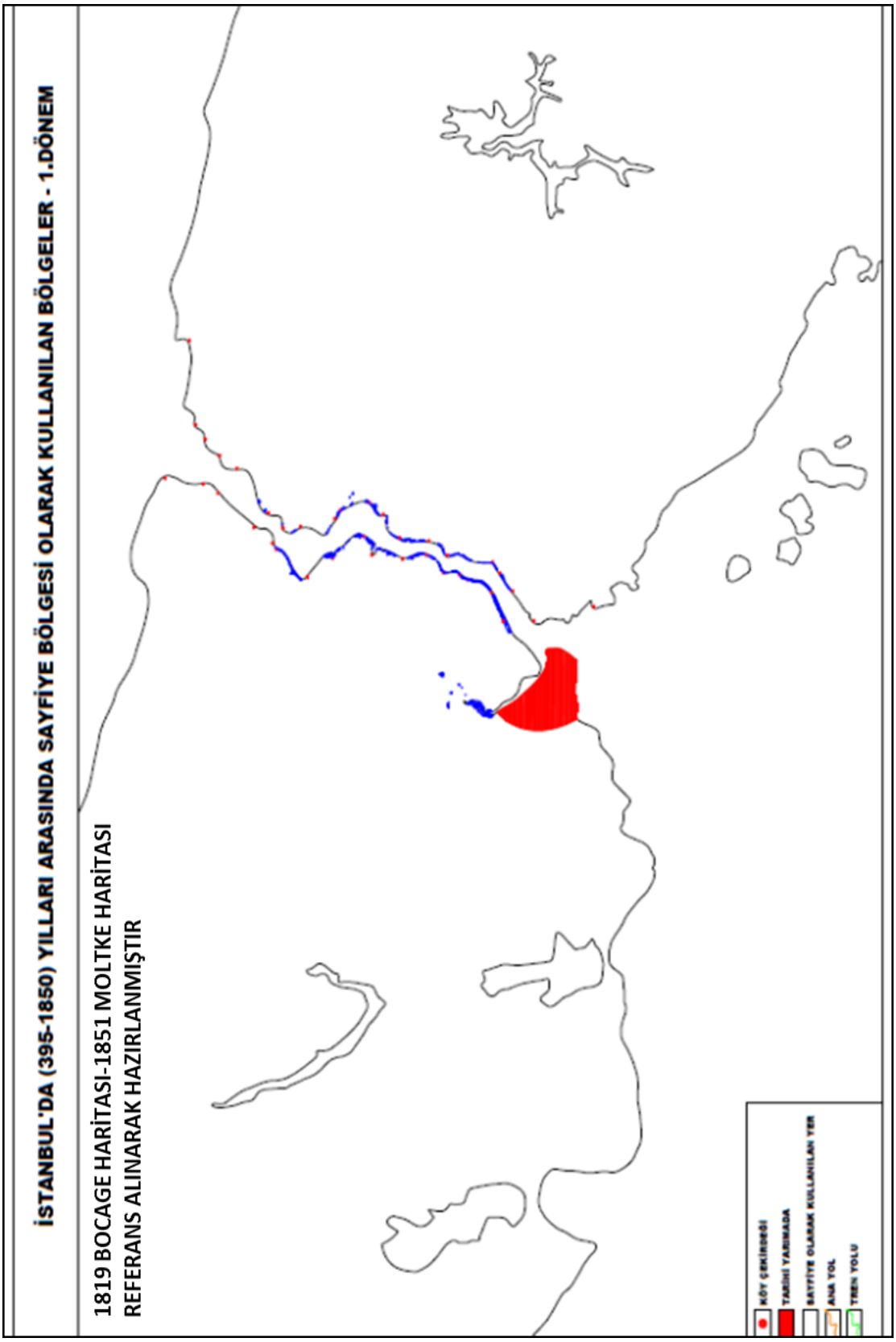

Şekil 4.2 İstanbul'da 395-1851 Yılları Arasında Sayfiye Bölgesi Olarak Kullanılan Bölgeler

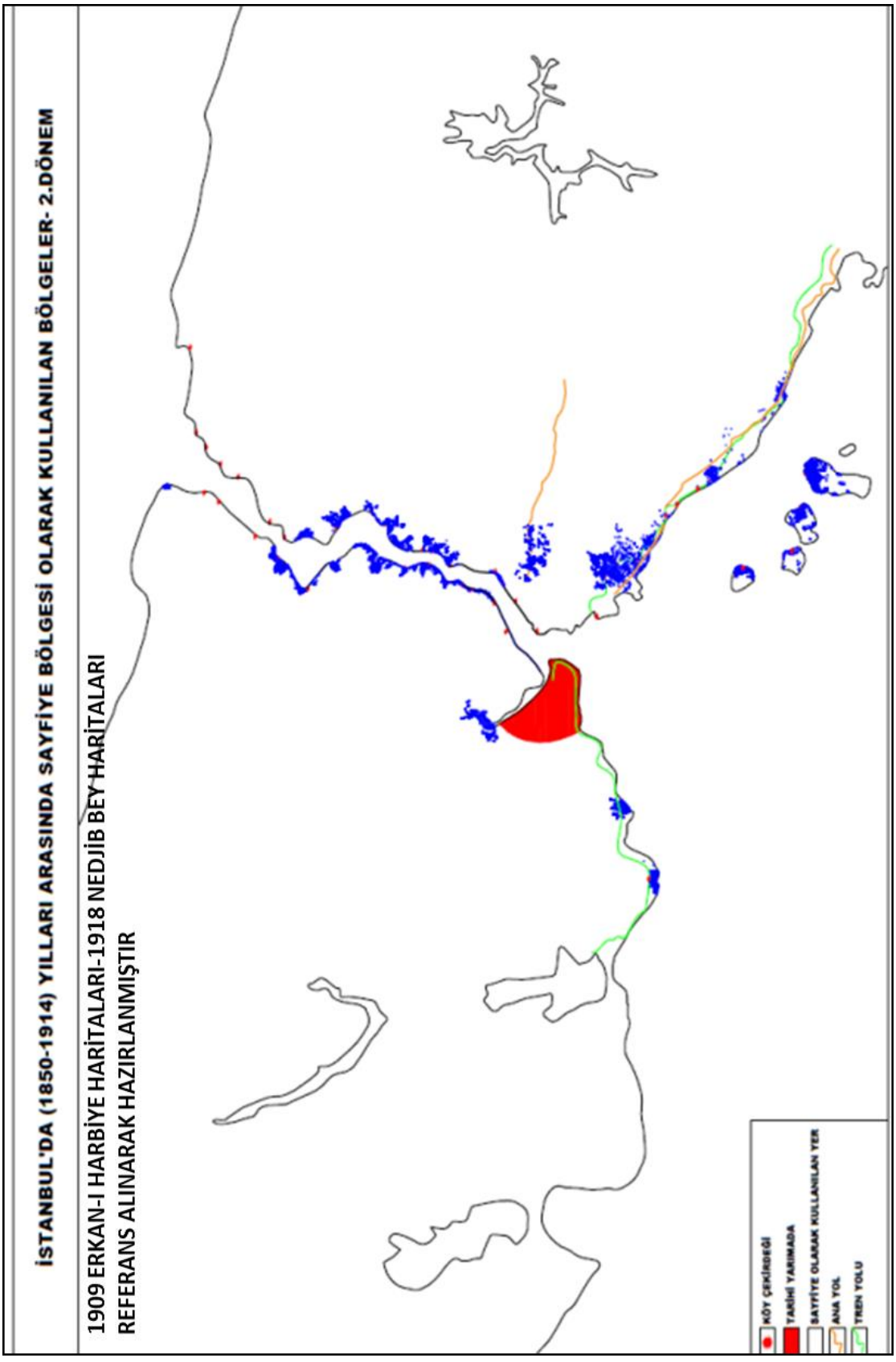

Şekil 4.3 İstanbul'da 1851-1914 Yılları Arasında Sayfiye Bölgesi Olarak Kullanılan Bölgeler

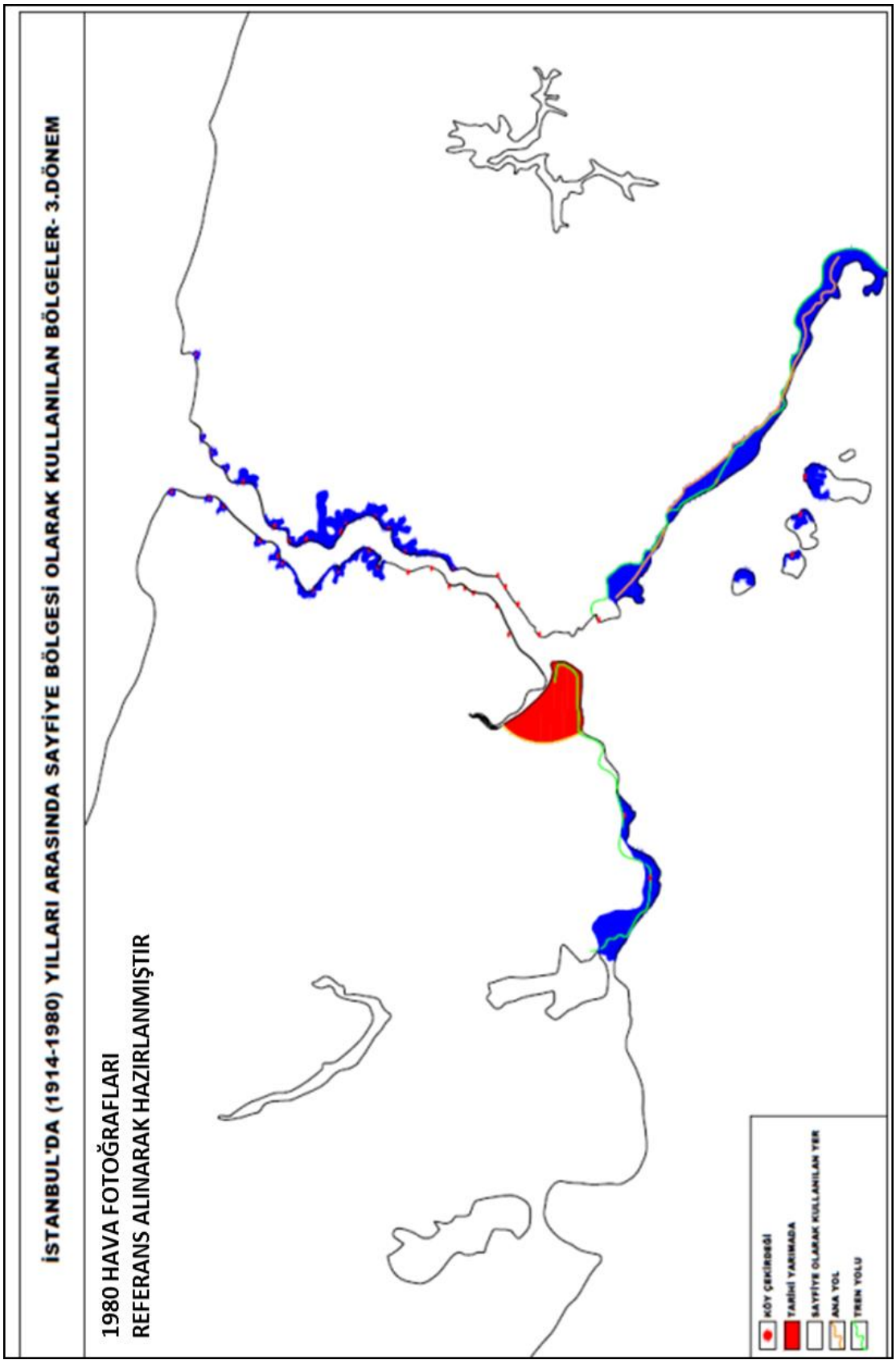

Şekil 4.4 İstanbul'da 1914-1980 Yılları Arasında Sayfiye Bölgesi Olarak Kullanılan Bölgeler

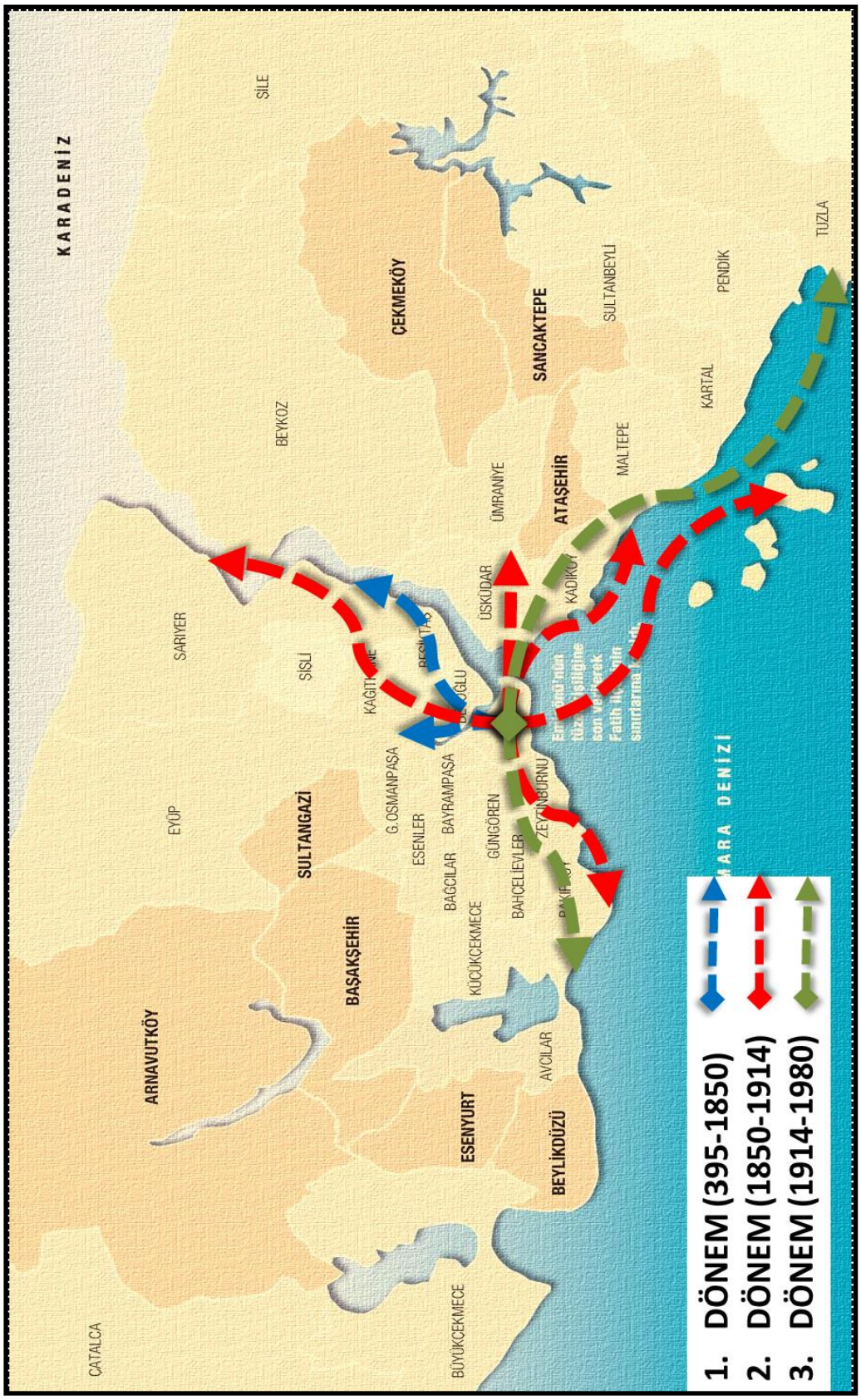

Şekil 4.5 İstanbul'da Sayfiye Bölgelerinin Geçmişten Günümüze Kentten Uzaklaşma Diyagramı

KAYNAKLAR

[1] Ergin, O. N., (1995). Mecelle-i Umur-ı Belediye, İBB Yayınları, İstanbul.

[2] Kubilay, A. Y., (2010). İstanbul Haritaları (1422-1922), Denizler Kitabevi, İstanbul.

[3] Türk Dil Kurumu, Genel Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts, 10 Mayıs 2013.

[4] Develioğlu, F., (1993). Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.

[5] Bora, T., (2014). Sayfiye Hafiflik Hayali, İletişim Yayınları, İstanbul.

[6] Öter, Z., (2001). İç Turizmin Geliştirilmesinde Teşvik Seyahatlerinin Önemi, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

[7] Uluslararası Turizm Sözlüğü, (1965). Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Yayını, Ankara.

[8] Hunziker, W. ve Krapf, K., (1941). "Tourism as the sum of the phenomena and relationships arising from the travel and stay of non-residents", AIEST Association International Experts Scientific Tourism, 8-11 August 1941, London.

[9] Bull, A., (1992). The Economics of Travel and Tourism, John Willey&Sons, London.

[10] Öztaş, K. ve Karabulut, T., 2006. Turizm Ekonomisi Genel Turizm Bilgileri, Nobel Yayınları, Ankara.

[11] Aydın, İ., (1990). Açıklamalı Turizm Terimleri Sözlüğü, Coşkun Matbaası, Aydın.

[12] Toskay, T., (1989). Turizm: Turizm Olayına Genel Yaklaşım, Der Yayınları, Ankara.

[13] Özgüç, N., (2011). Turizm Coğrafyası Özellikler ve Bölgeler, Çantay Yayınları, İstanbul.

[14] Dinç, Y., (1999). Sayfiye Otel İşletmelerinde Boş Zaman ve Rekreasyon Değerlendirmelerinin Hizmet Satışlarını Arttırmaya Yönelik Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

[15] Keleş, R., (1998). Kentbilim Terimleri Sözlüğü, İmge Kitabevi, İstanbul.

[16] Sarıcaoğlu, F., (2007). “Üsküdar’da Osmanlı Padişahları: Göçler, Binişler ve Selamlıklar”, Üsküdar Sempozyumu V Bildiriler, 1:97-105.

[17] İnciciyan, G.V., (2000). Boğaziçi Sayfiyeleri, Eren Yayıncılık, İstanbul.

[18] “Mevsim-i şitanın hululiyle mevaki-i şitaiyeye nakl edilmesi”, Tarih: 03/Ra/1273 (Hicrî), Dosya No: 359, Gömlek No: 23731, Fon Kodu: İ..DH..

[19] “Şitaiye Sarayı meydanında yapılan resm-i geçitte imparatorun yanında bulunanlar ve yemekte imparatoriçe tarafından gösterilen iltifat”, Tarih: 03/B/1308 (Hicrî), Dosya No: 13, Gömlek No: 5, Fon Kodu: Y..PRK.EŞA.

[20] “Yeni yıl dolayısıyla heyet-i süferanın bugün Şitaiye Sarayı'nda kabul olunduğu”, Tarih: 1884 (Miladi), Dosya No: 90, Gömlek No: 43, Fon Kodu: HR.TO..

[21] “Şitaiye sarayındaki ziyafet esnasında Rusya imparatorunun padişah tarafından cenaze alayı münasebetiyle gönderilen memurîn-i mahsusadan dolayı beyân-ı teşekkür ettiğine dair Petersburg Osmanlı sefirinin tahriratı”, Tarih: 12/C /1312 (Hicrî), Dosya No: 315, Gömlek No: 19, Fon Kodu: Y..A...HUS.

[22] “Ecnebi sefirlerin Tarabya ve Büyükdere sayfiyelerinden Beyoğlu sefarethanelerine avdetleri sırasında emniyetin sağlanması”, Tarih: 11/Ra/1308 (Hicrî), Dosya No: 19, Gömlek No: 62, Fon Kodu: Y..PRK.BŞK.

[23] “Sayfiyelere nakil için istizan-ı irade-i seniyyeye şamil”, Tarih: 15/M/1289 (Hicrî), Dosya No: 648, Gömlek No: 45041, Fon Kodu: İ..DH..

[24] “Padişah hizmetindeki görevlilerin sayfiyelere nakli”, Tarih: 24/L /1278 (Hicrî), Dosya No: 488, Gömlek No: 33009, Fon Kodu: İ..DH..

[25] “Sahilhanelere ve diğer sayfiyelere gideceklere izin verildiği”, Tarih: 25/L /1277 (Hicrî), Dosya No: 217, Gömlek No: 87, Fon Kodu: A.}MKT.MHM.

[26] “Bahar mevsiminin gelmesi sebebiyle sahilhanelere ve sayfiyelere yerleşebileceği”, Tarih: 12/L /1276 (Hicrî), Dosya No: 182, Gömlek No: 3, Fon Kodu: A.}MKT.MHM.

[27] “Sahilhanelerine ve sayfiye yerlerine gidecek olan zevat-ı kirama gerekli iznin verildiği”, Tarih: 08/Ş /1272 (Hicrî), Dosya No: 87, Gömlek No: 63, Fon Kodu: A.}MKT.MHM.

[28] “Bahar mevsiminin bitmesi cihetiyle sahilhanelere ve sair sayfiye yerlerine nakl olunması talebi”, Tarih: 03/Ş/1272 (Hicrî), Dosya No: 342, Gömlek No: 22556, Fon Kodu: İ..DH..

[29] “Mevaki-i sayfiyeye nakil talebi”, Tarih: 09/Ş/1271 (Hicrî), Dosya No: 319 Gömlek No: 20632, Fon Kodu: İ..DH..

[30] “Bahar mevsiminin gelmesi sebebiyle bendeganın Boğaziçi'ndeki sahilhane vesair sayfiyelere nakline müsaade edilmesi”, Tarihsiz, Dosya No: 60, Gömlek No: 90, Fon Kodu: A.}AMD.

[31] “Sayfiyelerden Dersaadet'e nakl-i umumi istizanına dair”, Tarih: 12/M/1268 (Hicrî), Dosya No: 242, Gömlek No: 14742, Fon Kodu: İ..DH..

[32] “İmam-ı evvel şehriyarinin damadı Seyyid Veliyüddin Efendi'nin medresesinin hamise rütbesine, büyük oğlu Cemaleddin Efendi medresesinin sahn-ı semana ve Seretıbba-yı şehriyarinin oğlu Hayrullah Efendi medresesinin musıla-i sahn rütbesine terfiiyle şeyhülislamın mevsim nedeniyle sayfiyeye nakli”, Tarih: 29/Z /1251 (Hicrî), Dosya No: 1597, Gömlek No: 71, Fon Kodu: HAT.

[33] Alus, S. M., (2001). Eski Günlerde, İletişim Yayınları, İstanbul.

[34] Loti, P., (2002). Doğu Düşleri Sona Ererken, Kitap Yayınevi, İstanbul.

[35] Mardin, Y., (2012). Kocatas Yalısı Anılarım, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

[36] Çizmeciyan, L. P., (2010). İstanbul'da Kayıp Zamanlar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

[37] Servet-i Fünun Dergisi, (1920). “Yazlıklardan Dönüş”, 18: 5-8.

[38] Servet-i Fünun Dergisi, (1920). “Sayfiyelerden Avdet”, 226: 5-8.

[39] Servet-i Fünun Dergisi, (1919). “Sayfiyelerden Nakliyat”, 205: 11-15.

[40] Servet-i Fünun Dergisi, (1905). “Yazlıklardan Dönüş”, 92: 17-19.

[41] Servet-i Fünun Dergisi, (1902). “Sadabad-Göç Hazırlığı”, 75: 3-4.

[42] Gürbüz, E., (2009). Tarih İçinde İstanbul’daki Mesire Olgusu ve Mesire Alanlarının Geçirdikleri Değişimin Kağıthane Mesiresi Örneğinde İrdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[43] Milliyet Gazetesi, http://www.milliyet.com.tr/kagithane-nin-tarihi-gecmisi-bu fotograflarda/gundem/gündem.htm, 7 Haziran 2014.

[44] Akçura, G., (2003). Şen Gönüller Diyarı-Ivır Zıvır Tarihi 5, Om Yayınları, İstanbul.

[45] “Kadınların mesirelerden vatkiyle dönmelerine ve arabacıların nizamına dair ilamın tab ve tevziine dair”, Tarih: 29/Z/1252 (Hicrî), Dosya No: 493, Gömlek No: 24223, Fon Kodu: HAT.

[46] “Mesirelerde vukubulan uygunsuz davranışların engellenmesi zımnında görevlilere tenbihat yapılmasına dair”, Tarih: 05/Ra/1258 (Hicrî), Dosya No: 57, Gömlek No: 2795, Fon Kodu: İ..DH..

[47] “Baharın gelmesiyle Kağıthane etrafındaki mesire yerlerine gidecek olanlara yapılacak tenbihat”, Tarih: 27/Ca/1266 (Hicrî), Dosya No: 17, Gömlek No: 65, Fon Kodu: A.}AMD.

[48] “Kağıdhane ve civarında bulunan mesirelere gidenlerin edep dışı hareketlerde bulunmaları konusu”, Tarih: 27/C/1266 (Hicrî), Dosya No: 231, Gömlek No: 46, Fon Kodu :MVL.

[49] “Dersaadet'de Üsküdar ve Boğaziçi'nde bulunan mesire yerleriyle buralarda kadınlarla erkeklerin ihtilaf etmemesi ve uyulması gereken kurallara dair talimatname”, Tarih: 29/Z /1266 (Hicrî), Dosya No: 64, Gömlek No: 58, Fon Kodu: A.}DVN.

[50] “Mesirelerde edeb ile gezilmesi tenbihatına dair”, Tarih: 16/B/1268 (Hicrî), Dosya No: 236, Gömlek No :8302, Fon Kodu: İ..MVL.

[51] “Yaz mevsiminde mesire yerlerine giden halkın uygunsuz davranışlarda bulunmamaları hususunda uyarılması”, Tarih: 10/Ş/1268 (Hicrî), Dosya No :55, Gömlek No: 28, Fon Kodu: A.}MKT.NZD.

[52] “Mesire yerlerinde gerekli inzibati tedbirler alınması ve eski hükümlerin tatbik edilmesi”, Tarih: 04/Ş/1269 (Hicrî), Dosya No: 44, Gömlek No: 76, Fon Kodu: A.}AMD.

[53] “Mesireye çıkmakta olan kimselerin adaba mugayir harekette bulunmamalarına dikkat olunması”, Tarih: 29/M/1273 (Hicrî), Dosya No: 7, Gömlek No: 307, Fon Kodu :İ..MMS.

[54] “Mesire yerlerinde uyulacak esaslara dair tab olunan layihanın tavizsiz şekilde tatbik edilmesi”, Tarih: 29/Z/1277 (Hicrî), Dosya No: 129, Gömlek No: 36, Fon Kodu: A.}MKT.MVL.

[55] “Müslüman kadınların tesettüre uymayarak açık ve saçık mesirelerde gezinmekte ve eşleriyle açık arabalara binerek geç vakte kadar Fenerbahçesi'nde kalmak gibi bazı münasebetsizlikde bulundukları işitilmiş olduğundan bunun engellenmesi için Zabtiyye Nezaretine tebligat yapılması”, Tarih: 18/Ra/1317 (Hicrî), Dosya No: 2, Gömlek No: 1317, Fon Kodu :İ..ZB..

[56] “Bakırköy'de Florya mesiresine giden Müslüman kadınların orada ve şimendifer katarlarında uygunsuz hal ve harekette bulunmamalarına zabtiyece dikkat edilmesi”, Tarih: 28/S/1318 (Hicrî), Dosya No: 2365, Gömlek No: 89, Fon Kodu: DH.MKT.

[57] Kahraman, A., (2005). Edebiyatın Belleğinde Yaşayan Beykoz, Kaknüs Yayınları, İstanbul.

[58] Servet-i Fünun Dergisi, (1911). “İstanbul Mesireleri”, 123: 25-29.

[59] Kabacalı, A., (1999). İstanbul'dan Sesler ve Renkler, Türkiye Sınai Kalkınma Bankası Yayını, İstanbul.

[60] Mazak, M., (2009). Gündelik Hayatından Renklere Eski İstanbul, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

[61] Tanpınar, A. H., (2011). Beş Şehir, Dergah Yayınları, İstanbul.

[62] Güneş, Ş., (2005). Abdülhak Şinasi Hisar’ın Eserlerinde İstanbul’da Gündelik Hayat, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

[63] Hikmet, A., (1910). “Bir Mehtap Gecesi”, Resimli Kitap Dergisi, 12: 1208-1212.

[64] Ekrem, E., (1926). “Eski Mehtaplar”, Aylık Mecmua, 5: 24-35.

[65] Resimli Ay Dergisi, (1928). “Eski Nesil Nasıl Eğlenirdi? Yeni Nasıl Eğleniyor?”, 54: 31-35.

[66] Selvi, U., (2010). Kentsel Gelişme Dinamikleri Çerçevesinde İstanbul’da Plaj Olgusu, Yüksek Lisans Tezi, MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[67] Öner, B., (1892). “Mubahasa-i Sıhhiye ve Tıbbiye”, Servet-i Fünun Dergisi, 68: 242-246.

[68] Servet-i Fünun Dergisi, (1908). “Deniz Suyuyla Sıhhat ve Afiyet”, 856: 383-384.

[69] Seyfi, A., (1915). “Deniz Banyolarının ve Denizin Sıhhi Faideleri”, Donanma Dergisi, 53: 74.

[70] Seyfi, A., “Denize Nasıl Girmeli”, Donanma Dergisi, 54: 78-79.

[71] Ottoman History Podcast, http: //www.Ottomanhistorypodcast.com /2014/02/ ottoman-empire-beaches-bathing.html, 9 Haziran 2014.

[72] Beyoğlu, S., (2008). "Boğaziçi'nde Deniz Hamamları ve Plajlar", Geçmişten Günümüze Boğaziçi, İBB Yayını, İstanbul.

[73] “İstanbul Davutpaşa iskelesi kurbunda Deniz Hamamı Çeşmesi karşısında kain iken yanmış olan küçük fırının o civarda başka bir arsaya nakli”, Tarih: 23/Za/1197 (Hicrî), Dosya No: 127, Gömlek No: 6337, Fon Kodu :C..BLD.

[74] “İzmir'deki deniz hamamalarını usulsuz olarak yıktıran Redif Miralayı Hacı Reşit Bey'le tazminat isteyen hariciye katibi'nin muhakemesini icrası”, Tarih: 12/M/1269 (Hicrî), Dosya No: 111, Gömlek No: 18, Fon Kodu: A.}MKT.UM..

[75] “Dicle Nehri civarında yaptırılan Deniz hamamları hasılatının hükümete terki”, Tarih: 13/C/1285 (Hicrî), Dosya No: 422, Gömlek No: 37, Fon Kodu: A.}MKT.MHM.

[76] “Çanakkale Karabiga'da mahalli belediyece deniz hamamı inşası”, Tarih: 22/Ş/1334 (Hicrî), Dosya No: 139, Gömlek No: 59, Fon Kodu: DH.UMVM.

[77] “Denize giren halkın emniyeti için yapılacak deniz hamamlarıyla ilgili layihanın gönderildiği”, Tarih: 06/S/1278 (Hicrî), Dosya No: 362, Gömlek No: 44, Fon Kodu: A.}MKT.NZD.

[78] “Deniz Hamamları İdaresi'nin Şehremaneti'ne havale olunduğu surette senelik bedelin Maliye Hazinesi'nden Bahriye Hazinesi tahsisatına zamm ve ilavesi (Bahriye 1)”, Tarih: 29/R/1288 (Hicrî), Dosya No: 2, Gömlek No: 12, Fon Kodu: ŞD.

[79] “Deniz hamamları hakkında bir nizamname kaleme alınarak irsali. (Şehremaneti 1)”, Tarih: 24/Ra/1294 (Hicrî), Dosya No: 675, Gömlek No: 43, Fon Kodu: ŞD.

[80] “Deniz hamamı inşa ve idaresiyle korunmasına dair nizamname”, Tarih:29/Z/1331 (Hicrî), Dosya No: 103, Gömlek No: 27, Fon Kodu: DH.EUM.THR.

[81] Servet-i Fünun Dergisi, (1892). “Deniz Banyoları”, 68: 249.

[82] Kamil, Ş., (1893). “Denizde Banyo ve Deniz Hamamları”, Maarif Dergisi, 101: 354-355.

[83] Us, A., (16 Temmuz 1939). “Deniz Hamamlarında Ahlak Zabıtası”, Vakit Gazetesi, 1.

[84] Akşam Gazetesi, (13 Ağustos 1929). “İstanbul’da Deniz Banyoları”, 1.

[85] Kemal, A., (1886). “Mevadd-ı Saire”, Gülşen Dergisi, 25: 90-91.

[86] Sebilürreşad Dergisi, (1924). “Muhtelit Deniz Hamamları”, 609: 168-169.

[87] Beyoğlu, S., (2008). "Boğaziçi'nde Deniz Hamamları ve Plajlar", Geçmişten Günümüze Boğaziçi, İBB Yayını, İstanbul.

[88] Evren, B., (2000). İstanbul'un Deniz Hamamları ve Plajları, İnkılap Yayınevi, İstanbul.

[89] Ottoman History Podcast, http://www. ottomanhistorypodcast.com /2014/ 02/ ottoman-empire-beaches-bathing.html, 9 Haziran 2014.

[90] Victorian Beachside Bathing Machines, http:// www. messynessychic. com/2014/04/15/victorian-prudes-beachside-bathing-machines, 15 Nisan 2014.

[91] Akşam Gazetesi, (18 Şubat 1934). “Brightonun Eğlence Yerleri”, 7.

[92] Hakimiyeti Milliye Gazetesi, (27 Haziran 1931). “Deniz ve Güneşin Hararetli Devresi”, 3.

[93] Servet-i Fünun Dergisi, (1927). “İngiliz Kadınları-Deniz Hamamları”, 1623: 296.

[94] “Gittiği deniz hamamlarında pek ziyade rahat ettiği ve vücutça istifade eylediği hakkında Rafet Bey'in babası Saffet Paşa'ya mektubu”, Tarih: 04/Ra/1283 (Hicrî), Dosya No: 44, Gömlek No: 94, Fon Kodu: Y..EE.

[95] “Berlin Sefiri Aristaki Bey'e muvakkaten deniz hamamlarına gitmek üzere ruhsat itası”, Tarih: 29/R/1288 (Hicrî), Dosya No: 250, Gömlek No: 14885, Fon Kodu: İ..HR.

[96] “Belgrad Sefiri Feridun Bey'in tedavi için Belçika deniz hamamlarına gitmesine müsaade olunduğu”, Tarih: 24/M/1310 (Hicrî), Dosya No: 2, Gömlek No: 1310, Fon Kodu: İ..HUS.

[97] “Tunalı Hilmi Efendi'nin deniz hamamına girmek için İspanya'daki Fadiks'e gittiği”, Tarih: 01/Ca/1318 (Hicrî), Dosya No: 36, Gömlek No: 44, Fon Kodu: Y..PRK.EŞA.

[98] Kandemir, F., (27 Ağustos 1949). “Florya’da Bir Gün”, Hafta Gazetesi, 5.

[99] İstanbul’un Kaybolan Nostaljik Plajları, http:// wowturkey.com/ t.php?p= /tr534/wowzak_moda.jpg, 20 Ağustos 2014.

[100] Anadoluhisarı, http://bookinturkey.blogcu.com/anadolu-hisari/4081876, 20 Ağustos 2014.

[101] Günel, M., (2006). Marmara Takım Adalarından Kınalıada’nın Tarihsel ve Kültürel Değerlerinin İncelenmesi ve Koruma Önerileri, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

[102] Adalar’a Gidiyoruz 2-Heybeliada, http:// birtuzdenizisarkisi. blogspot. com.tr/ 2012/08/adalara-gidiyoruz-2-heybeliada.html, 21 Ağustos 2014.

[103] Adalar Postası, http://adalarpostasi.files.wordpress.com/2012/03/126.jpg, 21 Ağustos 2014.

[104] Alus, S. M., (1994). İstanbul Yazıları, İBB Yayını, İstanbul.

[105] Yazar adı yok, (1911). "Göksu Tiyatrosu", Servet-i Fünun Dergisi, 122: 38-43.

[106] Eski İstanbul Belgeleri, https:// www.facebook.com /photo.php? fbid= 602638496415080& set=o.77903, 2 Eylül 2014.

[107] Türker, O., (2008). Halkidona'dan Kadıköy'e, Sel Yayıncılık, İstanbul.

[108] Evren, B. (1998). Eski İstanbul Sinemaları: Düş Şatoları, Milliyet Yayınları, İstanbul.

[109] Bir Zamanlar İstanbul'da Yazlık Sinemalar Vardı, http:// wowturkey.com /forum/viewtopic.php?p=484289, 2 Eylül 2014.

[110] Yazlık Sinemalar, http://www. finalonline.net/ordan–burdan/yazlik-sinemalar .html, 4 Eylül 2014.

[111] Tunç, A., (2001). Bir Maniniz Yoksa Annemler Size Gelecek 70'li Yıllarda Hayatımız, YKY Yayınları, İstanbul.

[112] Türker, O., (2007), Antigoni'den Burgaz'a, Sel Yayıncılık, İstanbul.

[113] Yeni Mecmua Dergisi, (1917). "Medeni İhtiyaçlar: Kulüpler, Gazinolar", 8: 6-9.

[114] Resimli Ay Dergisi, (1928). "Eski Nesil Nasıl Eğlenirdi? Yeni Nasıl Eğleniyor?", 54: 31-35.

[115] Löschburg, W., (1998). Seyahatin Kültür Tarihi, Dost Kitabevi Yayınları, İstanbul.

[116] Kozak, N. ve Kozak, M., (2001). Genel Turizm, İlkeler ve Kavramlar, Detay Yayınları, Ankara.

[117] Williams, S., (2004). "Tourism and Recreation", Tourism Management, 25: 637-646.

[118] İstanbullu, F., (1998). Turizm-Seyahat ilişkisinin tarihi seyri içinde değerlendirilmesi ve iktisadi yönünün ağırlık kazanması, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

[119] Pimlott, J., (1947). The Englishman's Holiday, Faber and Faber Press, London.

[120] Beatty, C. ve Fothergill, S., (2010). The Seaside Tourist Industry in England and Wales, Sheffield Hallam University Press, London.

[121] Walton, J. K., (1981). "The demand for working class seaside holidays in Victorian England", Economic History Review, 24: 249-265.

[122] Towner, J., (1995). "What is tourism's history?", Tourism Management, 16: 339-343.

[123] Agarwal, S. ve Brunt, P., (2006). "Social Exclusion and English Seaside Resorts", Tourism Management, 27: 654-670.

[124] Wall, G., (2011). "The British Seaside: Holidays and Resorts in the 20th Century", Annals of Tourism Research, 29: 569-571.

[125] Cohen, E., (2000). “Who is a tourist? A conceptual clasification”, Sociological Review, 22: 527-555.

[126] “Alman İmparatoru'nun cerihaları iltizampezir olmuş ve şimdi Potsdam kurbunda vaki Bablesburg sayfiyesinde olduğu daha sonra Gasten Kaplıcaları'na gideceğinin Berlin Sefareti'nden bildirildiği”, Tarih: 24/1878 (Miladi), Dosya No: 31, Gömlek No: 2, Fon Kodu: HR.TO.

[127] “Londra Parlamentosu çalışmalarının sona ermek üzere olduğu veliahd ve hanedan üyelerinin sayfiyede olmalarından dolayı görüşülemediği, Düşes Kambriç'e padişahın ihsan buyurduğu nişanın verildiği”, Tarih: 23/Ra/1298 (Hicrî), Dosya No: 2, Gömlek No: 55, Fon Kodu: Y..PRK.EŞA.

[128] “İspanya kralının sayfiyede bulunan hemşiresine çektiği telgrafda asayişin iade edildiğinden hükümet merkezine avdet edeceği hakkında”, Tarih: 13/L/1300 (Hicrî), Dosya No: 174, Gömlek No: 46, Fon Kodu: Y..A...HUS.

[129] “Romanya kralının Sinaya sayfiyesi sarayında sefaretlere verdiği bir yemekte padişah hakkında saygı değer sözlerde bulunduğu”, Tarih: 25/Z/1306 (Hicrî), Dosya No: 9, Gömlek No: 103, Fon Kodu: Y..PRK.EŞA.

[130] “Yunan kralının seyahatten dönünce doğruca Tatvay sayfiyesine gittiği, kraliçenin de ertesi gün Atina'ya muvasalat edeceği”, Tarih: 06/Z/1307 (Hicrî), Dosya No: 237, Gömlek No: 23, Fon Kodu: Y..A...HUS.

[131] “Bükreş'deki ecnebi sefirlerin sıcaklar hasebiyle sayfiyelere gittikleri ve kral hanedanının da yazı geçirmek için Sinapa'ya gitmek üzere oldukları”, Tarih: 29/Za/1308 (Hicrî), Dosya No: 248, Gömlek No: 92, Fon Kodu: Y..A...HUS.

[132] “Prens Ferdinand'ın Viyana'ya uğramadan validesinin Ebhal'de kâin sayfiyesine gittiği”, Tarih: 18/N/1311 (Hicrî), Dosya No: 292, Gömlek No: 76, Fon Kodu: Y..A...HUS.

[133] “Prens Ferdinand'ın Manastır sayfiyesinde vermiş olduğu ziyafette padişahı anması dolayısıyla padişahın memnuniyetinin kendisine bildirilmesi”, Tarih: 18/R/1312 (Hicrî), Dosya No: 17, Gömlek No: 1069, Fon Kodu: İ..MTZ.

[134] “İngiltere kraliçesinin sayfiye yeri olan İskoçya'nın Balmore Sarayı'nda bulunan Rus çariçesinin daha sonra Fransa'ya geçeceği”, Tarih: 21/R/1314 (Hicrî), Dosya No: 25, Gömlek No: 25, Fon Kodu: Y..PRK.EŞA.

[135] “İtalya kralı ve kraliçesinin Piemond'daki Raconicci sayfiyesine, oradan da ziyaret için Paris'e gideceklerine dair Roma sefaretinden alınan tahrirat”, Tarih: 13/Ca/1321 (Hicrî), Dosya No: 453, Gömlek No: 121, Fon Kodu: Y..A...HUS.

[136] “Varna'ya sayfiyeye giden Bulgaristan Prensi'nin Sofya'ya geri döndüğü”, Tarih: 21/B/1321 (Hicrî,) Dosya No: 105, Gömlek No: 56, Fon Kodu: A.}MTZ.(04)

[137] “Yunan kralının, Korfu'dan Atina'ya dönüp Katoy'daki sayfiyesine gideceği”, Tarih: 1888 (Miladi), Dosya No: 12, Gömlek No: 58, Fon Kodu: HR.TO.

[138] Pooley, C. G., (2010). “Landscapes Without The Car: A Counterfactual Historical Geography of 20th Century Britain”, Journal of Historical Geography, 36: 266-275.

[139] Yalçınalp, E., (2009). Trabzon’da Batı Turizm Merkezleri ölçeğinde Yayla Turizminin Ekoturizm Kapsamında İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

[140] Fettahoğlu, B., (2010). Ayder Termal ve Yayla Turizm Bölgesinin Termal Koruma ve Turizm Gelişimi Açısından Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

[141] Oral, Z., (2010). Geleneksel Yaylacılıktan Yayla Turizmine: Ordu-Çambaşı Yaylası Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

[142] Cengizkan, A., (2002). “Bağ Evi’nden Villa’ya: Ankara Keçiören Bağ Evleri ve Kent Konutu Tipolojisinde Dönüşüm”, Modernin Saati, Boyut Yayın Grubu, Ankara.

[143] Faroqhi, S., (1998). Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam, Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

[144] Sakaoğlu, N., (2010). 20.Yüzyıl Başında Osmanlı Kentleri, Deniz Kültür Yayını, İstanbul.

[145] “Padişah'ın Çanakkale, Edirne ve Gelibolu'yu gezüp Çırağan Sarayı'na geldiğine dair alınan evamire memnuniyetini ve teşekürü havi kaime”, Tarih: 17/Ra/1247 (Hicrî), Dosya No: 350, Gömlek No: 19801, Fon Kodu: HAT.

[146] “Edirne Sarayı'nda ikamet eden Harem-i Hümayun Ağaları'nın Edirne Gümrüğü'nden muhavvel tayinat bedellerinden üç aylığının mahsubu”, Tarih: 29/Z/1255 (Hicrî), Dosya No: 12, Gömlek No: 642, Fon Kodu: C..SM.

[147] Hürel, H., (2012). Burası İstanbul, Kapi Yayınları, İstanbul.

[148] Osmanlı Dönemi Eski Kayıkçılık Tarihi ve Kayık Çeşitleri, http://www.unutulmussanatlar.com/2012/12/osmanl-donemi, 20 Ağustos 2014.

[149] Meriç, U., (2010). Seyyahların Aynasında İstanbul, Albaraka Yayınları, İstanbul.

[150] Pınarbaşı, S. Ö., (2008). "Boğaziçi Mesireleri ve Koruları", Geçmişten Günümüze Boğaziçi, İBB Yayını, İstanbul.

[151] Eski Resimler, http://team-aow.discuforum.info/t668-Eski-Resimler2.htm, 20 Ağustos 2014.

[152] Gravürler, http://azizistanbul.com/gravur/araba.jpg, 20 Ağustos 2014.

[153] Tutel, E., (1997). Şirket-i Hayriye, İletişim Yayınları, İstanbul.

[154] 162 Yıllık Şirket-i Hayriye, http://spor.haber7.com/foto-galeri/26999-162-yillik-sirket-i-hayriye/p1#gallery, 21 Ağustos 2014.

[155] İzzet, M., (1892). “Boğaziçi ve Şirket-i Hayriye”, Servet-i Fünun Dergisi, 1485: 169-172.

[156] İstanbul Şehremaneti Mecmuası, (1912). “Boğaziçi ve Şirket-i Hayriye”, 23: 466-467.

[157] Servet-i Fünun Dergisi, (1890). “İstanbul’da Kayık Yarışı”, 26: 302-303.

[158] Servet-i Fünun Dergisi, (1898). “Ada Kayık Yarışı”, 443: 4-6.

[159] Servet-i Fünun Dergisi, (1904). “Kayık Yarışları”, 756: 24.

[160] Servet-i Fünun Dergisi, (1811). “Moda Yarışları”, 1162: 412-413.

[161] “Dersaadet Rusya sefirinin Çirnamoviç adlı vapurla Büyükdere'deki sayfiyeye naklettiği”, Tarih :27/S/1319 (Hicrî), Dosya No: 27, Gömlek No: 86, Fon Kodu: Y..PRK.ZB.

[162] “Ecnebi sefirlerin Tarabya ve Büyükdere sayfiyelerinden Beyoğlu sefarethanelerine avdetleri sırasında emniyetin sağlanması”, Tarih: 11/Ra/1308 (Hicrî), Dosya No: 19, Gömlek No: 62, Fon Kodu: Y..PRK.BŞK.

[163] Tutel, E., (2000). Seyr-i Sefain Öncesi ve Sonrası, İletişim Yayınları, İstanbul.

[164] Bir Yat, Bir Otel ve Bir Padişah, http://romasahaf.files. wordpress.com/ 2013/09/loreley.jpg, 21 Ağustos 2014.

[165] Türker, O., (2006). Therapia'dan Tarabya'ya, Sel Yayıncılık, İstanbul.

[166] Türker, O., (1999). Mega Revma’dan Arnavutköy’e, Sel Yayıncılık, İstanbul.

[167] Galland, A., (1998). Antoine Galland İstanbul'a Ait Günlük Hatıralar (1672-1673), Türk Tarih Kurumu Yayını, İstanbul.

[168] Tuğlacı, P., (1992). Tarih Boyunca İstanbul Adaları, Pars Yayınları, İstanbul.

[169] Şehsuvaroğlu, H., (1986). Boğaziçi'ne Dair, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul.

[170] Koraltürk, M., (2011). "İstanbul'da Deniz Ulaşımının Rolü ve Yolcu Sayıları (19. ve 20. yüzyıllar)", Tarih İçinde İstanbul Bildiriler, Marmara Üniversitesi Yayını, İstanbul.

[171] Eski Taşıtlar, http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=9059&start=5, 3 Eylül 2014.

[172] Aktan, E. Ö., (2006). Kent Biçimi-Ulaşım Etkileşimine İlişkin Yaklaşımlar ve İstanbul Örneği, Doktora Tezi, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[173] Köroğlu, G., (2006). İstanbul’daki Bizans İmparatorluk Sarayları, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayını, İstanbul.

[174] Ancient Ships, https://modelshipmaster.com/products /ancient/dromon/ Dromon %20 (5).JPG, 4 Eylül 2014.

[175] Kahraman, S. A., (2011). Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

[176] Akan, M., (2006). Ruhunu Arayan Şehir İstanbul, İBB Yayını, İstanbul.

[177] Kağıthane, http://buyukkeyif.com/gunun-bilgisi-kagithane/4303, 4 Eylül 2014.

[178] Atasoy, N., (2008). "Boğaziçi Bahçe ve Mesireleri", Geçmişten Günümüze Boğaziçi, İBB Yayını, İstanbul.

[179] Alus, S. M., (2005). 30 Sene Evvel İstanbul, İletişim Yayınları, İstanbul.

[180] "Efrenc taifesiyle elçi ve tercümanlara sayfiye olarak Tarabya ve Büyükdere tahsis olunduğundan Kandilli Burnu cihetinde oturmalarına müsaade olunmayacağı", Tarih: 29/Z/1205 (Hicrî), Dosya No: 200, Gömlek No: 10176, Fon Kodu: HAT.

[181] Türker, O., (2004). Nihori'den Yeniköy'e, Sel Yayıncılık, İstanbul.

[182] Rilke, A. G., (2009). Avrupa Saraylarından Yıldız'a İstanbul'da Bir Hoş Sada, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

[183] Zarifi, Y. L., (2005). Hatıralarım-Kaybolan Bir Dünya İstanbul 1800-1920, Literatür Yayıncılık, İstanbul.

[184] Mümtaz, A. S., (2011). Eski İstanbul Konakları, Kurtuba Yayınları, İstanbul.

[185] Neave, D. L., (1978). Eski İstanbul'da Hayat, Kervan Yayınları, İstanbul.

[186] Pamukciyan, K., (2002). İstanbul Yazıları, Aras Yayınları, İstanbul.

[187] Dökmeci, V. ve Koramaz T. K., (2008). Yeniköy, Çelik Gülersoy Vakfı Yayını, İstanbul.

[188] İleri, S., (2001). İstanbul Seni Unutmadım, Oğlak Yayınları, İstanbul.

[189] Eldem, S. H., (1969). Köşkler ve Kasırlar, DGSA Yayını, İstanbul.

[190] Akpınar, İ., Akcan, E. Ve Akın, G., (2010). Osmanlı Başkentinden Küresellesen İstanbul'a: Mimarlık ve Kent, 1910-2010, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul.

[191] Giz, A., (1988). Bir Zamanlar Kadıköy, İletişim Yayınları, İstanbul.

[192] Önemli Olaylar, http://www.devletialiyyei.com/wp-content/uploads/2014/08/800px, 7 Eylül 2014.

[193] Balci, İ., (1998). Sarıyer'i Görmek ve Hissetmek, Cem Ofset, İstanbul.

[194] Hafta Gazetesi, (8 Ağustos 1934). "Florya Plajı", 3.

[195] Kortan, E., (2006). Kaybolan İstanbul'um/Bir Mimarın Anıları 1947-1957, Boyut Yayın Grubu, İstanbul.

[196] Maarif Vekaleti Mecmuası, (1927). "Yaz Kampları", 12: 7-9.

[197] Müftüoğlu, C., (1948). "Kampta Hayat", Her Hafta Dergisi, 62: 6-10.

[198] Ertüz, H. N., (1949). "Kız Lisesinin Yazlık Kampı", Her Hafta Dergisi, 114: 14-18.

[199] Baykal, M., (3 Ağustos 1956). "Kızılayın Pendikteki Gençlik Kampında", Milliyet Gazetesi, 4.

[200] Ataç, G., (1937). "Boğaziçinde Kamping", Boğaziçi Dergisi, 11: 18-21.

[201] İsvan, A., (2002). Başkent Gölgesinde İstanbul, İletişim yayınları, İstanbul.

[202] Ekdal, M., (2004). Kapalı Hayat Kutusu Kadıköy Konakları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

[203] Kuban, D., (2010). İstanbul Bir Kent Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

[204] Yılmaz, G. I., (2008). Haliç Kıyı Şeridinde Sanayileşme ve Ortaya Çıkan Kentsel Dönüşüm, Doktora Tezi, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[205] Sevin, N. A., (2010). Gravürlerde Yaşayan Osmanlı, TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, Ankara.

[206] Eyice, S., (2007). Bizans Devri'nde Boğaziçi, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.

[207] İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Gravür ve Fotoğraf Arşivi

[208] Kayra, C. ve Üyepazarcı, E., (1992). İkinci Mahmut'un İstanbul'u: Bostancıbaşı Sicilleri, İBB Yayını, İstanbul.

[209] Artan, T., (1994). "Eyüp'ün Bir Diğer Çehresi: Sayfiye ve Sahilsaraylar", Eyüp Dün/Bugün Sempozyum, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

[210] Çubuk. M., (1994). "Kentin Gelişmesi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 2: 266-281.

[211] Atalan, Ö., (2008). Boğaziçi Kıyı Yerleşmelerinin Tarihsel Değişim Süreci ve Koruma Yöntemleri Üzerine Bir Araştırma Ortaköy-Kuruçeşme Sahili, Doktora Tezi, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[212] Kuban, D., (1994). "Yalılar", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 7: 417-422.

[213] Aysu, Ç., (1989). Boğaziçi'nde Mekânsal Değişim, Doktora Tezi, İ.Ü. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü, İstanbul.

[214] Kurtuluş, H. ve Türkün, A., (2005). İstanbul'da Kentsel Ayrışma: Mekânsal Dönüşümde Farklı Boyutlar, Bağlam Yayınevi, İstanbul.

[215] Bozdoğan, S., (2005). "Türk Mimari Kültüründe Modernizm: Genel Bir Bakış", Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

[216] Duben, A. ve Behar, C., (1998). İstanbul Haneleri: Evlilik, aile ve doğurganlık 1880-1940, İletişim Yayınları, İstanbul.

[217] Öncel, A. D., (2010). Apartman: Galata'da Yeni Bir Konut Tipi, Kitap Yayınevi, İstanbul.

[218] Tekeli, İ., (2013). İstanbul'un Planlanmasının ve Gelişmesinin Öyküsü, Türk Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

[219] Ergin, O. N., (1938). İstanbul'da İmar ve İskan Hareketleri, İstanbul-Eminönü Halkevi Matbaası, İstanbul.

[220] Özcan, K., (2006). "Tanzimat'ın Kent Reformları: Türk İmar Sisteminin Kuruluş Sürecinde Erken Planlama Deneyimleri (1839-1908)", Osmanlı Bilimi Araştırmaları VII, İstanbul.

[221] Ortaylı, İ., (1974). Tanzimattan Sonra Mahalli İdareler, TODAİE Yayınları, Ankara.

[222] Köprülü, B., (1958). Toprak Hukuku Dersleri, İ.Ü. Hukuk Fakültesi Yayını, İstanbul.

[223] Cin, H., (1969). Miri Arazi ve Bu Arazinin Mülk Haline Dönüşümü, A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayını, Ankara.

[224] Selman, G.G., (1982). Urban Development Laws and Their Impact on the Ottoman Cities in the Second Half of the 19th Century, ODTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

[225] Çelik, Z., (1986). The Remarking of İstanbul, Berkeley University of California Press, New York.

[226] Salah, E., (2013). Sayfiyeden Banliyöye: Anadolu Demiryolları Çevresindeki Banliyö Peyzajı, ODTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

[227] Haliç, http://eski.istanbulium.net/, 9 Haziran 2015.

[228] Kağıthane, http://eski.istanbulium.net/, 9 Haziran 2015.

[229] Yenimahalle, http://eski.istanbulium.net/, 13 Haziran 2015.

[230] Sarıyer, http://eski.istanbulium.net/, 13 Haziran 2015.

[231] Büyükdere, http://eski.istanbulium.net/, 14 Haziran 2015.

[232] Eski İstanbul Fotoğrafları, https://www.facebook.com/groups/eskiistanbulfotograflari/, 14 Haziran 2015.

[233] Kireçburnu, http://eski.istanbulium.net/, 14 Haziran 2015.

[234] Tarabya, http://eski.istanbulium.net/, 10 Mart 2015.

[235] Yeniköy, http://eski.istanbulium.net/, 14 Haziran 2015.

[236] Rumelihisarı, http://eski.istanbulium.net/, 14 Haziran 2015.

[237] İstanbul Semtleri, https://www.facebook.com/groups/istanbulsemtleri, 3 Eylül 2014.

[238] Beşiktaş, http://eski.istanbulium.net/, 2 Eylül 2014.

[239] Arnavutköy, http://eski.istanbulium.net/, 10 Mart 2015.

[240] Kuruçeşme, http://eski.istanbulium.net/, 15 Haziran 2015.

[241] Göksu, http://eski.istanbulium.net/, 15 Haziran 2015.

[242] İstanbul Şehir Rehberi, http://sehirrehberi. ibb.gov.tr/map.aspx, 7 Ağustos 2014.

[243] Örsan, R., (1989). Kaybolan Bakırköy, Private Edition, İstanbul.

[244] Karsan, S., (2007). Burgazada Kentsel Sit Koruma Önerisi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

[245] Mamboury, E., (1929). Constantinople Guide Touristique, ed. John A. Rizzo, İstanbul.

[246] Tekeli, İ., (1980). “Türkiye’de Kent Planlamasının Tarihsel Kökleri”, Türkiye’de İmar Planlaması, ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Yayını, Ankara.

[247] Arıkan, B., (2013). Kentsel Mekanın Değişimi ve Konut Dokusunda Katmanlaşma: Feneryolu Mahallesi Örneği, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

[248] Bozdoğan, S., (1999). “Modern Yaşamak: Erken Cumhuriyet Kültüründe Kübik Ev”, Tarihten Günümüze Anadolu’da Konut ve Yerleşme- Housing and Settlement in Anatolia A Historical Perspective, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

[249] Tekeli, İ., (2009). Modernizm, Modernite ve Türkiye’de Modernleşme Yazıları, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.

[250] Kaynak, S. A., (1936). “Büyükada’da Bir Villa”, Arkitekt, 8: 219-223.

[251] Gorbon, R., (1953). “Feneryolu’nda Bir Sayfiye Evi”, Arkitekt, 255: 23-25.

[252] Erdoğan, K. L., (1954). “Bay Mithat Güldü Evi”, Arkitekt, 269: 57-59.

[253] Giray, M., (1967). “Küçükyalı’da İki Villa”, Arkitekt, 325: 8-11.

[254] Kortan, E., (1967). “Yelkenci Villası”, Arkitekt, 325: 11-13.

[255] Bigat, E., (1966). “Orhantepe’de Bir Yazlık Ev”, Arkitekt, 324: 169-172.

[256] Bigat E. ve Bilgesü, İ., (1958). “Mühendis Arif Saltuk Villası”, Arkitekt, 291: 55-60.

[257] Tekeli, İ. ve İlkin, S., (1984). Bahçeli Evlerin Öyküsü, Kent-Koop Yayını, Ankara.

[258] Dener, A., (1994). Sosyal ve Mekânsal Değişmenin Etkileşimi Cumhuriyet Sonrası İstanbul Konutları, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

[259] Öngen, O., (16 Ocak 1960). “Kadıköy-Altıyol Arası Açılıyor”, Milliyet Gazetesi, 2.

[260] Cumhuriyet Gazetesi, (10 Ekim 1957). 7.

[261] Cumhuriyet Gazetesi, (7 Kasım 1960). 4.

[262] Cumhuriyet Gazetesi, (12 Mart 1963). 5.

[263] Alatur, Ç., (1971). “Namık Yolga Evi”, Arkitekt, 344: 154-155.

[264] Hürriyet Gazetesi, (16 Temmuz 1966). 5.

[265] Hürriyet Gazetesi, (5 Nisan 1963). 3.

[266] Hürriyet Gazetesi, (1 Temmuz 1967). 4.

[267] Cumhuriyet Gazetesi, (6 Haziran 1967). 8.

[268] Hürriyet Gazetesi, (12 Temmuz 1972). 5.

[269] Şirketi Hayriye Boğaziçinde 1936 Senesi Zarfında Kiraya Verilecek Ev, Yalı ve Köşkler Hakkında Bazı Malumatı Havi Risale, (1936). Devlet Basımevi, İstanbul.

[270] Sarıyer, http://eski.istanbulium.net/, 5 Haziran 2014.

[271] Tarabya, http://eski.istanbulium.net/, 4 Haziran 2014.

[272] İstinye, http://eski.istanbulium.net/, 6 Haziran 2014.

[273] Giray, M. ve Baytop, F., (1964). "Ataköy Campingleri", Arkitekt, 314: 8-10.

[274] Adalar, http://eski.istanbulium.net/, 8 Haziran 2014.

[275] Aysel, N., (2004). Mimari Tasarımın Biçimlenmesinde Bir Çevre Faktörü Olarak "Su" ve Boğaziçi Örneği, MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

[276] Çiftçi, P., (2007). Diyarbakır'ın Dicle Kıyısındaki Köşk Yapıları, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Van.

[277] Kuban, D., (1994). "Konaklar", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 5: 50-55.

[278] Gorbon, R., (1937). "B. Yusuf Evi-Suadiye", Arkitekt, 75: 68-70.

[279] Mutlu, A ve İzgi, U., (1968). "Adnan Kunt Villası", Arkitekt, 332: 151-153.

[280] Erkoğlu, S., (1941). "Cadde Bostanında Bir Villa", Arkitekt, 130: 213-215.

[281] Arkan, S., (1940). "Suadiye'de Bir Villa", Arkitekt, 113: 101-104.

[282] Yapanar, A., (1939). "Yüzen Ev", Arkitekt, 97: 18-19.

[283] Okan, Y., (1975). "Yüksel Sahil Sitesi-Yalova", Arkitekt, 360: 149-157.

[284] Sağdıç, Z., (2006). Üç Osmanlı Sarayında İşlev ve Mimarlık Bağlantısı, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

[285] Celebi,M. E., (2011). 19. Yüzyıl İstanbulu'nda Otel Yapılarının Doğuşu ve Gelişimi, Seba Yayınları, İstanbul.

[286] Zipci, R. ve Akın, A., (1940). "Çınar Oteli", Arkitekt, 297: 132-140.

[287] Ziyaoğlu, R. ve Lokmanoğlu, H., (1950). Turistik İstanbul Rehberi, Halk Basımevi, İstanbul.

[288] Kökten, B., (1967). "Ataköy 2.Kısım Motelleri", Arkitekt, 327: 104-107.

[289] Eldem, S.H ve Çakmakoğlu, O., (1961). "Florya ve Kilyos Tesisleri", Arkitekt, 304: 105-113.

[290] Selçuk, E. U., (2009). İstanbul'daki Sefarethanelerin Oluşumu, Günümüzdeki Mevcut Durumları, Koruma Sorunları ve Önerileri, MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

[291] Akçura, G., (1994). "Deniz Hamamları", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 3: 24-25.

[292] Evren, B., (2000), İstanbul'un Deniz Hamamları ve Plajları, İnkılap Yayınevi, İstanbul.

[293] Balcı, İ., (2006). Sarıyer Aşiyan'dan Kısırkaya'ya, İlkbiz Yayınevi, İstanbul.

[294] Evren, B., (1994). "Plajlar", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 6: 261-262.

[295] Erkılıç, N ve Eren, İ., (1973). “Yörükali Plaj ve Turistik Tesisleri”, Arkitekt, 352: 165-168.

[296] Yalancı Yarim Filmi, (1973). Yönetmen: Ertem Eğilmez, İstanbul.

[297] Kartal’da Yazlık Sinema Keyfi, http://www.istanbul34gazetesi.com/kartalda-yazlik-sinema-keyfi/, 13 Mayıs 2015.

EK-A

LİTERATÜR ÖZETİ-KAYNAKÇA

A.1 Basılı Yayınlara Ait Kaynakça

Akçura, G., (2010). Ada Sahillerinde Bekliyorum, Adalı Yayınları, İstanbul.

Akçura, G., (2003). Şen Gönüller Diyarı, Ivır Zıvır Tarihi 5, Om Yayınevi, İstanbul.

Akın, N., (2002). 19. Yüzyıl'ın İkinci Yarısında Galata ve Pera, Literatür Yayıncılık, Temmuz.

Akpinar, İ., Akcan, E., Akın, G. vd., (2010). Osmanlı Başkentinden Kuresellesen İstanbul'a: Mimarlık ve Kent, 1910-2010, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul.

Ali, S., (1334). Hamamlar, Deniz Hamamları ve Denizde Banyo, Ayyıldız Matbaası İstanbul.

Alus, S. M., (1995). Masal Olanlar, İletişim Yayınları, İstanbul.

Alus, S. M., (1997). İstanbul Kazan Ben Kepçe, İletişim Yayınları, İstanbul.

Aslanoğlu, İ., (2001). Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923-1938, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, Ankara.

Atasoy, N., (2011). Hasbahçe, Kitap Yayınevi, İstanbul.

Aydemir,S., (2004). "Planlama ve Planlamanın Evrimi", Kentsel Alanların Planlaması ve Tasarımı, Akademi Kitabevi, Trabzon.

Bachmann, M., (2003). Tarabya, Alman Arkeoloji Enstitüsü ve Ege Yayınları, İstanbul.

Balcı, İ., (2006). Sarıyer Aşiyan'dan Kısırkaya'ya, İlkbiz Yayınevi, İstanbul.

Bammer, A., (1996). "Çadır ile Anadolu Evi İlişkileri", Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 234-247.

Başgelen, N., (2010). Tarihi Kartpostallarda Boğaziçi, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Bayhan, N., (2008). Havadan İstanbul, İBB Yayını, İstanbul.

Berberyan, B., (2010). Burgazada Sevgilim, Adalı Yayınları, İstanbul.

Bilgin, İ., (1996). "Anadolu'da Modernleşme Sürecinde Konut ve Yerleşme", Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 472-490.

Boyar, E. and Fleet, K., (2011). A Social History Of Ottoman İstanbul, Cambridge University Press, Cambridge.

Bozdoğan, S., (1996). "Modern Yaşamak: Erken Cumhuriyet Kültüründe Kübik Ev", Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 313-327.

Brown, J., (1868). Ancient and Modern Constantinople, Stevens Brothers, London.

Cansever, T., (2008). İstanbul'u Anlamak, Timaş Yayınları, İstanbul.

Çarkoğlu, A., Bozbeyoğlu, A. Ç. vd., (2009). Eski İstanbullular, Yeni İstanbullular, Osmanlı Bankası Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.

Celebi,M. E., (2011). 19. Yüzyıl İstanbulu'nda Otel Yapılarının Doğuşu ve Gelişimi, Seba Yayınları, İstanbul.

Çelik, Z., (1986). The Remarking of İstanbul, Berkeley University of California.

Çoruk, A. Ş., (2011). Osmanlı Sarayında Gündelik Hayat, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

De Goeje, M. J., (Tarihsiz). Vues de Constantinople, Paris.

Deleon, J., (2008). 100 İstanbul, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Demiriz, Y., (2007). Dünden Bugüne Caddebostan, Yorum Sanat Yayınları, İstanbul.

Diehl, C., (1924). Constantinople: Les Villes d'art Celebres, Librairie Renouard, Paris.

Dökmeci, V., Koramaz T. K., (2008). Yeniköy, Çelik Gülersoy Vakfı Yayını, İstanbul.

Edwards, G.W., (1928). Constantinople İstanbul, The Pen Publishing Company, Philadelphia.

Ekdal, M., (2004). Kapalı Hayat Kutusu Kadıköy Konakları, YAPI Kredi Yayınları, İstanbul.

Eldem, S. H., (Tarihsiz). Türk Evi, Abdullah Demir Mimarlık Yayınları, cilt 1-2-3.

Eldem, S. H., (1969). Köşkler ve Kasırlar, DGSA Yayını, cilt 1-2, İstanbul.

Eldem, S. H., (1977). Sadabad, Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul.

Emiroğlu, K., (2011). Gündelik Hayatımızın Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 5. Basım, İstanbul.

Erdenen, O., (2007). Boğaziçi Kendini Anlatıyor, Kitabistanbul Yayınları, İstanbul.

Ergin, O. N., (1995). Mecelle-i Umur-ı Belediye, İBB Yayınları, cilt 1-8, İstanbul.

Erginöz, M. A., (1996). Doğu Mektupları Lady Montagu, Yalçın Yayınları, İstanbul.

Evren, B., (1998). Eski İstanbul Sinemaları: Düş Şatoları, Milliyet Yayınları, İstanbul.

Evren, B., (2000). İstanbul'un Deniz Hamamları ve Plajları, İnkılap Yayınevi, İstanbul.

Eyice, S., (2007). Bizans Devri'nde Boğaziçi, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.

Fesch, P., (1909). Constantinople aux derniers jours d'Abdulhamit, Librairie des Sciences Politique et Sociales, Paris.

Gökman, H.,(2011). Heybeliada Kartpostallarla Bir Ada Hikayesi, denizler kitabevi, İstanbul.

Göyünç, N., (1996). "Osmanlı Belgelerinde Konut Terminolojisi", Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 264-267.

Grelot, G. J., (1683). A Late Voyage to Constantinople, London: J. Playford.

Gül, M., (2009). The Emergence of Modern İstanbul: Transformation and Modernisation of a City, Tawis Academic Studies, New York.

Gürpınar, M., (2009). Çamlica'dan Yeldegirmeni'ne Rüzgârın Pesinde, Heyamola Yayınları, İstanbulum Serisi, No:39, İstanbul.

Hakkı, İ., (1329). Avrupa Bizi Nasıl Tanıyor?, Kader Matbaası, İstanbul.

Haluk, M., (1920). Güzel İstanbul, Edirne Vilayet Matbaası, Edirne.

Hicyilmaz, E., (2012). Son istanbullu, Destek Yayınevi, İstanbul.

Hisar, A. Ş., (2006). Geçmiş Zaman Köşkleri, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Hisar, A. Ş., (2005). Boğaziçi Mehtapları, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Hutton, W. H., (1905). Constantinople, J. M. Dent&Sons Ltd., London.

Hürel, H., (2009). Anlat İstanbul, Kapı Yayınları, İstanbul.

Hürel, H., (2012). Burası İstanbul, Kapi Yayınları, İstanbul.

İnciciyan, G.V., (2000). Boğaziçi Sayfiyeleri, Eren Yayıncılık, İstanbul.

İstanbul, (2008). İstanbul ticaret odası yayını, İstanbul.

İsvan, A., (2012). Başkent Gölgesinde İstanbul, İletişim yayınları, İstanbul.

Janin, R., (1950). Constantinople Byzantine: Developpement Urbain et Repertoire Topographique, Institut Français d'Etudes Byzantines, Paris.

Kartikoff, B., (1310). Dersaadet Planı Cedveli, L. Babok ve Mahdumu Matbaası, İstanbul.

Kavukçuoğlu, D., (2010). Mühürdar'dan Moda'ya Geçmişe Doğru Bir Gezinti, Heyamola Yayınları, İstanbulum Dizisi:46, İstanbul.

Keleş, R., (1998). Kentbilim Terimleri Sözlüğü, İmge Kitabevi, İstanbul.

Kılınçaslan, T., (2012). Kentsel Ulaşım, Ninova Yayınları, İstanbul.

Konstantiniyye'den İstanbul'a 19. Yüzyıl Ortalarindan 20. Yüzyıl'a Bogazici'nin Rumeli Yakası Fotografları, (2010). Pera müzesi Yayınları,5. Baskı, İstanbul.

Kortan, E., (2006). Kaybolan İstanbul'um "Bir Mimarın Anıları 1947-1957", Boyut Yayınları, İstanbul.

Kozak, N., Kozak, M. ve Kozak, M., (2001). Genel Turizm, İlkeler ve Kavramlar, Detay Yayınları, Ankara.

Kuban, D., (2010). İstanbul Bir Kent Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Kuruyazıcı, H., (2011). Adalar Binalar Mimarlar, Adalı Yayınları, İstanbul.

Löschburg, W., (1998). Seyahatin Kültür Tarihi, Dost Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Macfarlone, C., (1829). Constantinople in 1828, Saunders and Otley, London.

Mamboury, E., (1925). İstanbul Rehber-i Seyyahin, Risto ve Mahdumu Neşriyatı, İstanbul.

Mantran, R., (2005). İstanbul Tarihi, iletişim yayınları, İstanbul.

Mardin, Y., (2012). Kocatas Yalısı Anılarım, Boğaziçi yayınları, 2. Baskı, İstanbul.

Mazak, M., (2010). Boğaziçi ve Kayık Kültürü, Yeditepe Yayınları, İstanbul.

Mehmed, M. K., (1293). Telhis-i Risaletü'r-rumat, Darü't-tıbbati'l-amire, İstanbul.

Mithat, A., (1312). Avrupa Adab-ı Muhaşereti Yahut Alafranga (1844-1912), İkdam Matbaası, İstanbul.

Montagu, M.W., (1966). The Complete Letters of Lady Mary Wortley Montagu: 1721-1751, Oxford University, Oxford.

Montagu, M.W., (1966). The Complete Letters of Lady Mary Wortley Montagu: 1752-1762, Oxford University, Oxford.

Musa, A., (1315). Avrupa Medeniyetinin Esasına Bir Nazar, Cemal Efendi Matbaası, İstanbul.

Ömer, B., (1317). Yalova Kaplıcası, Alem Matbaası, İstanbul.

Özcan, C.,(2010). Gözbebeğim Göztepe, Heyamola Yayınları, İstanbulum serisi, No:9, İstanbul.

Özendes, E., (2008). The Last Ottoman Capital İstanbul, YEM Yayınları, İstanbul.

Özgüç, N., (1977). "Sayfiye Yerleşmeleri: Gelişme ve Başlıca Özellikleri", İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi, Sayı:22, İstanbul, 143-162.

Özgüç, N., (2011). Turizm Coğrafyası Özellikler ve Bölgeler, Çantay Yayınları, İstanbul.

Pamukciyan, K., (2002). İstanbul Yazıları, Aras Yayınları, İstanbul.

Petrusier, C., (1815). Promenades Pittoresques Dans Constantinople et sur Les Rives du Bosphore, Paris: H.Nicolle.

Poujoulat, B., (1840). Voyage a Constantinople, Paris: Ducollet.

Refik, M.,(1310). Menakıb-ı Seyyahin, Tercüman-ı Hakikat Matbaası, İstanbul.

Sarınay, Y., (2010). Belgelerde İstanbul Adaları, Adalar Kültür Derneği Yayınları, İstanbul.

Saz, L., Anılar, (2000). 19. Yüzyıl'da Saray Haremi, cumhuriyet yayınları, İstanbul.

Sezer, S. ve Özyalçıner, A., (2005). Bir Zamanların İstanbulu, İnkılap Yayınları, İstanbul.

Suad, A., (1332). Seyahatlerim, Kanaat Matbaası, İstanbul.

Svastics, O., (2011). Yahudiler'in istanbul'u, Boyut Yayınları, İstanbul.

Şehsuvaroğlu, H., (1986). Boğaziçi'ne Dair, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul.

Tanpınar, A. H., (2011). Beş Şehir, Dergah Yayınları, İstanbul.

Şehabettin, C., (1335). Avrupa Mektupları, Matbaa-i Amire, İstanbul.

Şimşek, M. S., (2011). İstanbul'un 100 Köşkü ve Konağı, İBB Yayınları, İstanbul.

Şimşek, M. S., (2011). İstanbul'un 100 Yalısı, İBB Yayınları, İstanbul.

Tanyeli, U., (2004). İstanbul 1900-2000, Akın Nalça Kitapları 2, İstanbul.

Tchihatchef, P., (2000). İstanbul ve Boğaziçi, Tarih Vakfı Yurt yayınları, İstanbul.

TDK Türkçe Sözlük, (2012). Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Tuğlacı, P., (1989). İstanbul Adaları, Say Yayınları, cilt 1, İstanbul.

Tuğlacı, P., (1992). İstanbul Adaları, Say Yayınları, cilt 2, İstanbul.

Tunç, A., (2001). Bir Maniniz Yoksa Annemler Size Gelecek 70'li Yıllarda Hayatımız, YKY Yayınları, İstanbul.

Tutel, E., (1997). Şirket-i Hayriye, İletişim Yayınları, İstanbul.

Türker, O., (2008). Halki'den Heybeli'ye, Sel Yayıncılık, 2. Baskı, İstanbul.

Türker, O., (2004). Nihori'den Yeniköy'e, Sel Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul.

Türker, O., (2007). Antigoni'den Burgaz'a, Sel Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul.

Türker, O., (2008). Halkidona'dan Kadıköy'e, Sel Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul.

Türker, O., (1999). Mega Revma'dan Arnavutköy'e, Sel Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul.

Türker, O., (1999). Mega Revma'dan Arnavutköy'e, Sel Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul.

Türker, O., (2006). Therapia'dan Tarabya'ya, Sel Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul.

Türker, O., (2004). Prinkipo'dan Buyukada'ya, Sel Yayıncılık,1.baskı, İstanbul.

Walsh, R., (1828). Voyage en Turquie at Constantinople, Paris: Moutardier.

Young, G., (1934). Constantinople, Librairie Payot, Paris.

Yücel, A., (1996). "İstanbul'da 19. Yüzyılın Kentsel Konut Biçimleri", Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, s.298-312.

Zarifi, Y., (2006). Hatıralarım Kaybolan Bir Dünya İstanbul 1800-1920, Literatür Yayınları, İstanbul.

Ziya, M., (1336). İstanbul ve Boğaziçi, Maarif-i Umumiye Nezareti Telif ve Tercüme Dairesi, İstanbul.

A.2 Süreli Yayınlara Ait Kaynakça

Agarwal, S. and Brunt, P., (2006). "Social Exclusion and English Seaside Resorts", Tourism Management, 27: 654-670.

Agarwal, S., (2002). "Restructuring Seaside Tourism: The Resort Lifecyle", Annals of Tourism Research, 29: 25-55.

Akozan, F., (1969). "Nebil Baykent Kilyos Dinlenme Tesisleri", Arkitekt, 334: 56-58.

Antrop, M., (2004). "Landscape Change and the Urbanization Process in Europe", Landscape and Urban Planning, 67: 9-26.

Andrews, G. J. and Kearns, R. A., (2005). "Everyday Health Histories and The Making of Place: The Case of an English Coastal Town", Social Science&Medicine, 60: 2697-2713.

Arif, İ., (1937). "Boğaziçi Röportajları", Boğaziçi, sayı:14, cilt:3, İstanbul.

Arkan, S., (1939). "Türkiye Cumhuriyeti Yazlık Sefaret Binası", Arkitekt, 103-104: 150-152.

Arkitekt, (1935). "İstanbul'da Yapılar 1928-1934", sayı:53: 153-154.

Arkitekt, (1966). "Kumköy (Kilyos) Tatil Sitesi Projesi", 321: 18-24.

Arkitekt, (1969). "Seyfi Doral Yaz Oteli", 334: 55.

Arkitekt, (1962). "Kumköy (Kilyos) Tesisleri", 307: 57-62.

Arkitekt, (1980). "Özenler Tatil Sitesi", 379: 87.

Arkitekt, (1972). "Adalar Kentleşiyor", 346: 63.

Arkitekt, (1973). "Adaların Sorunları", 352: 169.

Ataç, G., (1937). "Boğaziçinde Kamping", Boğaziçi, sayı:11, cilt:2, İstanbul.

Aylık Mecmua, (1926). "Boğaziçi'nde Eski Mehtaplar", sayı:5, cilt:1, İstanbul.

Baykal, M., (3 Ağustos 1956). "Kızılayın Pendikteki Gençlik Kampında", Milliyet Gazetesi.

Beatty, C., Fothergill, S. vd., (2010). The Seaside Tourist Industry in England and Wales, Sheffield Hallam University Press.

Bigat, E., (1966). "Orhantepe'de Bir Yazlık Ev", Arkitekt, 324: 169-172.

Bigat, E., (1958). "Yazlık Bir Ev", Arkitekt, 291: 68-69.

Birson, V., (1 Eylül 1938). "Haftasonu Nereye Gidelim?", Foto Magazin, İstanbul.

Birson, V., (1 Birinciteşrin 1938). "Bedava Plajlar", Foto Magazin, İstanbul.

Black, J., (1992). The British Abroad: The Grand Tour in the 18th Century, St. Martin Press, New York.

Bozkurt, C., (1976). "Aydın Sahil Sitesi", Arkitekt, 361: 5-9.

Braudel, F., (1985). "The Structures of Everyday Life", Civilization and Capitalism, Fontana Press, London.

Brendon, P., (1991). Thomas Cook: 150 Years of Popular Tourism, Secker and Warburg Press.

Cohen, E., (2000). “Who is a tourist? A conceptual clasification”, Sociological Review, 22: 527-555.

Cohen-Hattab, K. and Katz, Y., (2001). “The Attraction of Palestine: Tourism in The Years 1850-1948”, Journal of Historical Geography, 27: 166-177.

Daver, A., (1937). “Boğaz Tenezzühleri”, Boğaziçi, 12, İstanbul.

Derme Çatma Dergisi, (1901). “Seyahat Yeni mi Çıktı?”, sayı:4, cilt:1, İstanbul.

Donanma Dergisi, (1915). “Deniz Banyolarının ve Denizin Sıhhı Faideleri”, sayı:53, cilt:7, İstanbul.

Dora, R., (1978). “Enez’de Bir Yazlık Ev”, Arkitekt, 372: 131.

Durie, A., (2005). “Scotland for the Holidays: A History of Tourism Management, 26, 623-637.

Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası, (1913). “Baharda Boğaziçi”, İstanbul.

Emin, S., (1933). “Yazlık Ev”, Arkitekt, 36: 384.

Enhörning, G., (2010). “Göteborg, Sweden”, Cities, 27: 182-194.

Erkılınç, N., (1973). “Yörükali Plajı ve Turistik Tesisleri”, Arkitekt, 352: 165-168.

Erogan, K., (1961). “Yeni Doğan Bir Sayfiye Yeri: Sedef Adası”, Arkitekt, 304: 114-119.

Ertüz, H. N., (3 Eylül 1949). “Kız Lisesinin Yazlık Kampı”, Her Hafta, sayı:114, cilt:9, İstanbul.

Fen Alemi Dergisi, (1926). “Latif Bir Sayfiye”, sayı:24, cilt:2, İstanbul.

Fen Alemi Dergisi, (1926). “Güzel Bir Sayfiye”, sayı:22, cilt:2, İstanbul.

Forstad, M. and Rye J. F., (2013). “Second Home Owners, Locals and Their Perspectives on Rural Development”, Journal of Rural Studies, 30: 41-51.

Foto Magazin, (1 Ağustos 1938). “Plajda”, İstanbul.

Garay, L. and Canoves, G., (2011). “Life Cycles, Stages and Tourism History: The Catalonia (Spain) Experience”, Annals of Tourism Research, 38: 651-671.

Giesel, E., (1952). “İsviçre’de Bir Tatil Evi”, Arkitekt, 253-254: 190.

Giray, M., (1964). “Ataköy Camping’leri”, Arkitekt, 314: 8-10.

Gorbon, R., (1953). “Feneryolunda Bir Sayfiye Evi”, Arkitekt, 255-258: 23-25

Gören, M., (1937). “Yaz Hayatı ve Boğaziçi”, Boğaziçi, sayı:13, cilt:3, İstanbul.

Güleman, H., (1970). “Bayramoğlu Oteli”, Arkitekt, 338: 62-64.

Hakkı, S., (1932). “Sayfiye Projesi”, Arkitekt, 21: 248-250.

Hayat Dergisi, (1927). “İstanbul Bizans Sarayları”, sayı:24, cilt:1, İstanbul.

Hazine-i Evrak Dergisi, (1898). “Çamlıca”, sayı:3, cilt:1, İstanbul.

İstanbul Şehremaneti Mecmuası, (1912). “Boğaziçi ve Şirket-i Hayriye”, sayı:23, cilt:2, İstanbul.

Hammersley, R. and Westlake, T., (2010). “Planning in the Prague Region: Past, Present and Future”, Cities, 13: 247-256.

Hembry, P., (1990). The English SPA (1560-1815), Athlone Press, London.

Hürriyet Gazetesi, (1 Temmuz 1963). “Kartal’daki tesisten sonra bir doktor Kumburgaz’da turistik bir motel yaptırdı”.

Hürriyet Gazetesi, (4 Temmuz 1972). “İstanbul’da Bir Plaj ve Kadınlar Hamamı”.

İrtika Dergisi, (1317). “Seyahat ve Deniz Banyosu”, sayı:125, cilt:1, İstanbul.

İstanbul Şehremaneti Mecmuası, (1927). “İktisadi Şehir Hayatı ve Sayfiye Hayatı”, sayı:35, cilt:3, İstanbul.

Kandemir, B., (1949). “Suadiye Ne İdi? Ne Oldu?”, Her Hafta, sayı:109, cilt:9, İstanbul.

Kandemir, B., (1949). “Florya’da Bir Gün”, Her Hafta, sayı:113, cilt:9, İstanbul.

Kırımlı, A., (1945). “Kazino Projesi”, Arkitekt, 167-168: 254-255.

Kökten, B., (1967). “İstanbul’da Yapılar 1928-1934”, Arkitekt, 327: 104-107.

Ma, M. and Hassink, R., (2013). “An Evolutionary Perspective on Tourism Area Development”, Annals of Tourism Research, 41: 89-109.

Maarif Dergisi, (1910). “Deniz Hamamları ve Denizde Banyo”, sayı:51, cilt:2.

Maarif Dergisi, (1919). “Büyükada”, sayı:148, cilt:3.

Maarif Vekaleti Mecmuası, (1927). “Yaz Kampları”, sayı:12, cilt:3.

Marjavaara, R., (2008). Second Home Tourism, Umea University, Doctoral Dissertation, Department of Social and Economic Geography, Sweden.

Mehtab Dergisi, (1908). “Moda Burnu: Hayat-ı Şikeste”, sayı:8, cilt:1.

Meşale Dergisi, (1928). “Bu Yaz da Geçti”, sayı:8, İstanbul.

Milliyet Gazetesi, (30 Temmuz 1956). “Halk Dün Sayfiyelere Akın Etti”.

Morkaya, B. C., (1938). “Ataköy 2. Kısım Motelleri”, Boğaziçi, sayı:16, cilt:3, İstanbul.

Müftüoğlu, C., (1948). “İstanbul Plajlarından”, Her Hafta, sayı:55, cilt:5, İstanbul.

Müftüoğlu, C., (1948). “Boğaziçi’nde Yaz ve Kadın”, Her Hafta, sayı:56, cilt:5, İstanbul.

Müftüoğlu, C., (1948). “Florya Plajı”, Her Hafta, sayı:58, cilt:5, İstanbul.

Müftüoğlu, C., (1948). “Kampta Hayat”, Her Hafta, sayı:62, cilt:5, İstanbul.

Pimlott, J., (1947). The Englishman’s Holiday, Faber and Faber Press, London.

Pooley, C. G., (2010). “Landscapes Without The Car: A Counterfactual Historical Geography of 20th Century Britain”, Journal of Historical Geography, 36: 266-275.

Resimli Ay Dergisi, (1897). “Avrupa’da Yazı Nasıl Geçirirler?”, Resimli Ay Matbaası, İstanbul.

Resimli Ay Dergisi, (1902). “Büyükada’da Nasıl Eğlenilir?” Resimli Ay Matbaası, sayı:5, cilt:2, İstanbul.

Resimli Ay Dergisi, (1911). “Anadolu Nasıl Eğleniyor?”, Resimli Ay Matbaası, İstanbul.

Resimli Ay Dergisi, (1928). “Eski Nesil Nasıl Eğlenirdi? Yeni Nasıl Eğleniyor?”, Resimli Ay Matbaası, sayı:54, cilt:5, İstanbul.

Resimli Ay Dergisi, (1928). “İstanbul’da Deniz Sporları”, Resimli Ay Matbaası, sayı:54, cilt:5, İstanbul.

Resimli Ay Dergisi, (1928). “Avrupa’da Yazı Nasıl Geçiriler?”, Resimli Ay Matbaası, sayı:54, cilt:5, İstanbul.

Resimli Mecmua, (1906). “Başka Milletler Nasıl Eğleniyor, Nasıl Vakit Geçiriyorlar?”, İstanbul.

Sabri, B., (1934). “Şehir Evi Projesi”, Arkitekt, 39: 77-78.

Salazar, N, and Zhang, Y., (2013). “Seasonal Lifestyle Tourism: The Case of Chinese Elites”, Annals of Tourism Research, 43: 81-99.

Sayar, Z., (1980). “Prens Adalarından Kınalı”, Arkitekt, 379: 94.

Sebilürreşad (Sırad-ı Müstakim) Dergisi, (1911). “Muhtelit Deniz Hamamları”, sayı:609, cilt:24, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1905). “Ada Kayık Yarışı”, Alem Matbaası, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1909). “Adalar”, Alem Matbaası, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1911). “Avrupanın İstirahat Köşeleri”, Alem Matbaası, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1896). “Beykoz Çayırı”, Alem Matbaası, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1903). “Beylerbeyi Sahil-i Saray-ı Hümayun”, Alem Matbaası, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1891). “Beylerbeyi”, Alem Matbaası, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1909). “Bir Yaz Hatıraları”, Alem Matbaası, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1899). “Boğaziçi’nde Mevsim-i Sayf”, Alem Matbaası, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1892). “Boğaziçi ve Şirket-i Hayriye”, Alem Matbaası, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1920). “Boğaziçi’nde Mehtab”, Alem Matbaası, sayı:185, cilt:8, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1924). “Büyükada”, Alem Matbaası, sayı:236, cilt:10, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1918). “Büyükada”, Alem Matbaası, sayı:119, cilt:5, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1909). “Deniz Banyoları”, Alem Matbaası, sayı:68, cilt:3, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1924). “Deniz Banyosu”, Alem Matbaası, sayı:227, cilt:9, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1928). “Denizcilik: Moda Deniz Yarışları Münasebetiyle”, Alem Matbaası, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1909). “Denizde Yüzmek”, Alem Matbaası, sayı:66, cilt:3, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1909). “Denizde Yüzmek”, Alem Matbaası, sayı:68, cilt:3, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1928). “Garip Sayfiyeler”, Alem Matbaası, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1898). “Boğaziçi”, Alem Matbaası, sayı:22, cilt:1, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1901). “Boğaziçi’nden Çırpıcı Veli Efendi Taraflarına Seyahat”, Alem Matbaası, sayı:78, cilt:3, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1898). “Boğaziçi”, Alem Matbaası, sayı:22, cilt:1, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1910). “Geziler ve Eğlenceler”, Alem Matbaası, sayı:113, cilt:5, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1898). “İstanbul’da Boğaziçi ve vesair Gezme Eğlence Yerleri”, Alem Matbaası, sayı:20, cilt:1, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1897). “İstanbul’da Sarıyer mevkiinin yaz ayları sebebiyle İstanbul halkı tarafından ziyareti”, Alem Matbaası, sayı:14, cilt:1, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1898). “İstanbul’da Kayık Yarışları”, Alem Matbaası, sayı:26, cilt:1, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1897). “Sarıyer, Göksu, Küçüksu ve Çubuklu’ya Yapılan Geziler”, Alem Matbaası, sayı:17, cilt:1, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1911). “Göksu Tiyatrosu”, Alem Matbaası, sayı:122, cilt:5, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1911). “İstanbul Mesireleri”, Alem Matbaası, sayı:123, cilt:5, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1911). “İstanbul’da Yaz”, Alem Matbaası, sayı:118, cilt:5, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1903). “Moda Yarışları”, Alem Matbaası, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1925). “Sayfiyelere ve Sayfiye Hayatına Dair”, Alem Matbaası, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1923). “Mevsim-i Sayf’a Doğru-Yaz Tenezzühleri”, Alem Matbaası, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1921). “Nisan Yağmurları-Yaz Mevsimi”, Alem Matbaası, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1920). “Yazlıklardan Dönüş”, Alem Matbaası, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1920). “Sayfiyelerden Avdet”, Alem Matbaası, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1919). “Sayfiyelerden Nakliyat”, Alem Matbaası, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1911). “Yaz Eğlenceleri”, Alem Matbaası, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1910). “Yaz Mevsimi-Avrupa’da Sıcaklar”, Alem Matbaası, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1905). “Yazlıklardan Dönüş”, Alem Matbaası, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1902). “Sadabad-Göç Hazırlığı”, Alem Matbaası, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1924). “Seyahat Ederek Eğlenmek”, Alem Matbaası, sayı:226, cilt:9, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1926). “Sıcaklar ve Yalova Sayfiyesi”, Alem Matbaası, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1928). “Amerika’nın Sabih Sayfiyeleri”, Alem Matbaası, İstanbul.

Servet-i Fünun Dergisi, (1927). “Vagonda Sayfiyeler”, Alem Matbaası, İstanbul.

Söylemezoğlu, K., (1936). “Yazlık Sahil Evi”, Arkitekt, 62: 45.

Süs Dergisi, (1902). “Sadabad Eğlencesi”, sayı:52, cilt:1, İstanbul.

Süs Dergisi, (1912). “İstanbul Mesireleri”, sayı:52, cilt:1, İstanbul.

Sykes, O., Brown, J. vd., (2013). “A City Profile of Liverpool”, Cities, 35: 299-318.

Towner, J., (1985). “The Grand Tour: A key phase in the history of tourism”, Annals of Tourism Research, 297-333.

Towner, J., (1995). “What is tourism’s history?”, Tourism Management, 16: 339-343.

Türkiye Edebiyat Mecmuası, (1904). “Geçmiş Zaman (Sadabad ve Çırağan)”, sayı:2, cilt:1, İstanbul.

Wall, G., (2011). “The British Seaside: Holidays and Resorts in the 20th Century”, Annals of Tourism Research, 29: 569-571.

Walton, J. K., (1981). “The demand for working class seaside holidays in Victorian England”, Economic History Review, 249-265.

Walton, J. K., (1983). The English Seaside Resort 1750-1914, Leicester University Press, Leicester.

Williams, S., (2004). “Tourism and Recreation”, Tourism Management, 25: 637-646.

Volkart, H., (1959). “Dünün Bugünün ve Yarının İkamet Şekilleri”, Arkitekt, 295: 74-76.

Yapanar, A., (1947). “Yüzer Ev”, Arkitekt, 189-190: 204-206.

Yapanar, A., (1939). “Yüzen Ev”, Arkitekt, 97-98: 18-19.

Yassin, N., (2012). “Beirut”, Cities, 29: 64-73.

Yeni Mecmua, (1917). “Medeni İhtiyaçlar: Kulüpler, Gazinolar”, sayı:8, cilt:1.

Zipci, R., “Çınar Oteli”, Arkitekt, cilt:1959, sayı:297, s.132-140.

Zürich, A., “Şimali Hollanda’da Bir Tatil Evi”, Arkitekt, cilt:1952, sayı:253-254, s.188-189.

A.3 Tezlere Ait Kaynakça

Akkurt, H. B., (2004). 19. Yüzyıl Batılılaşma Kesitinde, Bornova ve Buca Levanten Köşkleri Mekânsal Kimliğinin İrdelenmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

Aktan, E. Ö., (2006). Kent Biçimi-Ulaşım Etkileşimine İlişkin Yaklaşımlar ve İstanbul Örneği, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

Alsancak, M., (2004). Burgaz Adası Kevencioğlu Köşkü Restorasyon Projesi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Anıl, A., (2005). Tuzla'nın Mekânsal Gelişimi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Arıkan, B., (2013). Kentsel Mekanın Değişimi ve Konut Dokusunda Katmanlaşma: Feneryolu Mahallesi Örneği, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Arslan, B., (2006). Cedvel-i Sim ve Ait Olduğu Bütünün yakın Çevresiyle Birlikte İşlevsel ve Biçimsel Sorgulaması, MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Aslan, E. H., (2010). 16. Yüzyıl İstanbul Köşkleri Koruma Sorunlarının Siyavuş Paşa Köşkü Örneği Üzerinden Değerlendirilmesi, MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Atalan, Ö., (2008). Boğaziçi Kıyı Yerleşmelerinin Tarihsel Değişim Süreci ve Koruma Yöntemleri Üzerine Bir Araştırma Ortaköy-Kuruçeşme Sahili, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

Aydemir, Z., (2007). Burgazada Konutlarında Cephe Düzenlemeleri ve Bezemeleri, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Aysel, N., (2004). Mimari Tasarımın Biçimlenmesinde Bir Çevre Faktörü Olarak "Su" ve Boğaziçi Örneği, MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

Baykan, Ö., (2002). İstanbul Kandilli'deki Abud Efendi Yalısı, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Bayram, N., (2001). Turizm Coğrafyası Açısından bir İnceleme: Kümbet Yaylası, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

Çelebi, M. E., (2010). İstanbul'un Tarihi Otelleri (1840-1914) ve Koruma Kapsamında Galata ve Pera Otellerinin Değerlendirilmesi, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

Çiftçi, P., (2007). Diyarbakır'ın Dicle Kıyısındaki Köşk Yapıları, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Van.

Dinç, Y., (1999). Sayfiye Otel İşletmelerinde Boş Zaman ve Rekreasyon Değerlendirmelerinin Hizmet Satışlarını Arttırmaya Yönelik Etkisi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.

Dündar, M., (2008). "Beylerbeyi Sarayı", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

Elmas, E. S., (2005). Çamlıca-Altunizade-Bağlarbaşı Tarihsel Çevresi Değerlendirme ve Çamlıca'da Ahşap bir Köşkün Koruma Projesi, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Eroğlu, İ., (2012). Tarabya Huber Kökü Mimarisi ve Tarihi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Fettahoğlu, B., (2010). Ayder Termal ve Yayla Turizm Bölgesinin Termal Koruma ve Turizm Gelişimi Açısından Değerlendirilmesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.

Gel, S., (2006). Heybeliada Konut Mimarlığı, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Gököz, G., (2013). Fenerbahçe Semtinde 19. Yüzyıl'da İnşa Edilen Sayfiye Köşklerinin İncelenmesi ve Koruma Sorunları Üzerine Bir Araştırma, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Göncü, T. C., (2006). Beylerbeyi Sarayı'nın İnşa Süreci, Teşkilatı ve Kullanımı, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Günel, M., (2006). Marmara Takım Adalarından Kınalıada'nın Tarihsel ve Kültürel Değerlerinin İncelenmesi ve Koruma Önerileri, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Güneş, Ş., (2005). Abdülhak Şinasi Hisar'ın Eserlerinde İstanbul'da Gündelik Hayat, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Gürbüz, E., (2009). Tarih İçinde İstanbul'daki Mesire Olgusu ve Mesire Alanlarının Geçirdikleri Değişimin Kağıthane Mesiresi Örneğinde İrdelenmesi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Hanoğlu, M., (1993). Erenköy-Kozyatağı'nda Hüseyin Avni Paşa Köşkü Restorasyonu, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Işık, A., (2005). İstanbul Ulaşımında Banliyö Trenlerinin Rolü, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

İstanbullu, F., (1998). "Turizm-Seyahat İlişkisinin Tarihi Seyri İçinde Değerlendirilmesi ve İktisadi Yönünün Ağırlık Kazanması", İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

Kaçmaz, M., (2005). Sapanca-Kırkpınar Yerleşmesinin Evrimi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.

Kalafatoğlu, E. P., (2009). Yüzyıl Dönümü İstanbul Mimarlığı'nda "Viktorya Tarzı"Sayfiye Konutları, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Kana, D., (2006). İstanbul'da Kentleşme ve Değişim, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Karsan, S., (2007). Burgazada Kentsel Sit Koruma Önerisi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Kayalı, Ö., (2010). 8. ve 11. Yüzyıllar Arasında Göçebe Türklerin Yaylak ve Kışlak Hayatı, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Kısa, P., (1998). İkincil Konut Mimarlığında Cephe, Kütle ve Dış Mekân Oluşumu, Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Edirne.

Koraltürk, M., (1992). İstanbul'da Şehiriçi Ulaşımında Şirket-i Hayriye, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Köseoğlu, I., (2013). İstanbul'da Geç Osmanlı Dönemi Sayfiye Konutları: Büyükada ve Kadıköy, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Muluk, M., (2007). Baltalimanı Reşitpaşa Sahil Sarayı Mimari Özellikleri ve Restitüsyon Projesi, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Oral, Z., (2010). Geleneksel Yaylacılıktan Yayla Turizmine: Ordu-Çambaşı Yaylası Örneği, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Özakbaş, D., (2007). Cumhuriyet Dönemi (1923-1940) İstanbul Konut Mimarisi, MSGSÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Özhekim, Y., (2006). Boğaziçi'ndeki Yerleşmelerin Yasal Mevzuat Yönünden Değerlendirilmesi, MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Özkan, Z., (2006). Karşıyaka Tarihsel Dokusunun İncelenmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

Schafers, E., (2009). Sa'dabad: Bir 18. Yüzyıl Sarayı ve Çevresinin Toplumsal Kurgusu, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Paker, Ç., (2009). Boğaziçi Köylerinden Kuzguncuk'ta Kıyı Yerleşimi üzerine Bir İnceleme, Maltepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Pilli, E., (1993). Maltepe Başıbüyük'te Süreyya Paşa Köşkü Restorasyon Projesi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Sağlam, L. R., (2000). İstanbul'da Göztepe ve Caddebostan Mahallelerinde Doku Değişim Süreci ve Nedenleri, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Salah, E., (2013). Sayfiyeden Banliyöye: Anadolu Demiryolları Çevresindeki Banliyö Peyzajı, ODTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.

Salman, Y., (2004). Boğaziçi Tarihi Sit Alanının Yok Olma Süreci ve Kalan Sınırlı Değerlerin Korunma Olasılıkları, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

Sayar, B., (2010). İstanbul Boğazı Anadolu Yakasındaki Kıyı Yerleşmeleri, MSGSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Sayın, Ş., (2001). Ortaköy-Sarıyer Arasında Bazı Örneklere Dayanarak Yalıların Bugünkü Durumunun Saptanması, İTÜ Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Selçuk, E. U., (2009). İstanbul'daki Sefarethanelerin Oluşumu, Günümüzdeki Mevcut Durumları, Koruma Sorunları ve Önerileri, MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Selvi, U., (2010). Kentsel Gelişme Dinamikleri Çerçevesinde İstanbul'da Plaj Olgusu, MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Sökmen, D., (2013). Boğaziçi'nde Yalı Kayıkhaneleri Üzerine Bir Araştırma, MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Sürel, B., (2011). Damatris Sarayı Restorasyon Projesi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Tam, J., (1996). İstanbul Kozyatağı Ferik Hacı Hüseyin Paşa Köşkü, Tarihsel Gelişimi, Koruma Sorunları ve Öneriler, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Taşer, N., (2008). İstanbul'da Ihlamur ve Küçüksu Kasırları, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Tekin, R., (2008). Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Gündelik Yaşamları, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

Turunç, Z., (2008). İstinye Kıyı Mekanı Üzerine Bir Araştırma, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Uysal, A., (2009). İstanbul'un Avrupa Yakasının İETT Ulaşımı, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Vural, E., (2008). Boğaziçi Sit Alanındaki Arazi Kullanımının Zamansal Değerlendirmesi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Yalçınalp, E., (2009). Trabzon'da Batı Turizm Merkezleri ölçeğinde Yayla Turizminin Ekoturizm Kapsamında İncelenmesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.

Yazıcıoğlu, Z.,(2001). 1950-1970'lerde İstanbul'd Konut Mimarisi: Bağdat Caddesi Örneği, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Yılmaz, K., (2008). Cumhuriyet Dönemi'nde Büyükada'nın İktisadi ve Sosyal Tarihi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Yılmaz, G. I., (2008). Haliç Kıyı Şeridinde Sanayileşme ile Ortaya Çıkan Kentsel Dönüşüm, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

EK-B

İSTANBUL'UN SAYFİYE BÖLGESİ HARİTALARI-TABLOLAR

Çizelge B.1 Kapsadıkları Sayfiye Bölgesinin Büyüklüğüne Göre Harita Türleri

1. Genel İstanbul Haritaları
2. En az iki semti birlikte gösteren haritalar
2.1. Vaziyet planı biçimindeki haritalar
2.2. Yol-İstikamet Haritaları
3. Bir Semtle İlgili Haritalar
3.1. Goad Haritaları (1908)
3.2. Nedjib Bey Haritaları (1918)
3.3. Rumeli Ciheti Haritaları (1928 öncesi)
3.4. Anadolu Ciheti Haritaları (1938)
3.5. Adalar Planı (1938)
3.6. Bakırköy Ciheti Haritaları (≈1938)
3.7. Pervititich Haritaları (1935-1939)
3.8. Şehir Rehberi Haritaları (1934)
3.9. Şehir Rehberi Haritaları (1955)
3.10. Şehir Rehberi Haritaları (1989)
3.11. Şehir Rehberi Haritaları (2013)
4. Bir Semtin Belli Bir Bölümünü Gösteren Haritalar
4.1. İfraz Haritaları
4.2. İstimlak Haritaları
4.3. Yangın Yeri Haritaları
4.4. Tanzim-Çevre Düzenleme Haritaları
4.5. Mülkiyet Haritaları

Çizelge B.2 Kapsadıkları Bölgelere Göre İstanbul’un Tarihi Sayfiye Bölgesi Haritaları

Tablo 1- KAPSADIKLARI BÖLGELERE GÖRE İSTANBUL'UN TARİHİ SAYFİYE BÖLGESİ HARİTALARI																														
Sayfiye Bölgeleri	Goad-1908	Nedjib-1918	Rumeli-1928	Anadolu-1938	Adalar-1938	Bakırköy-1938	Pervititch-1939	Şehir Rehberleri
Anadoluhisarı		■		■				■
Anadolukavağı		■		■				■
Altunizade							■	■
Arnavutköy			■					■
Bağlarbaşı							■	■
Bakırköy		■				■		■
Bebek		■	■					■
Beşiktaş		■	■					■
Beykoz		■		■				■
Beylerbeyi		■		■				■
Bostancı								■
Boyacıköy		■	■					■
Burgazada					■			■
Büyükada		■			■			■
Büyükdere		■	■					■
Caddebostan								■
Çamlıca							■	■
Çengelköy		■		■				■
Çiftehavuzlar								■
Çubuklu		■		■				■
Doğancılar								■
Emirgan		■	■					■
Erenköy								■
Fenerbahçe								■
Florya								■
Göztepe								■

Çizelge B.2 Kapsadıkları Bölgelere Göre İstanbul'un Tarihi Sayfiye Bölg. Har. (devamı)

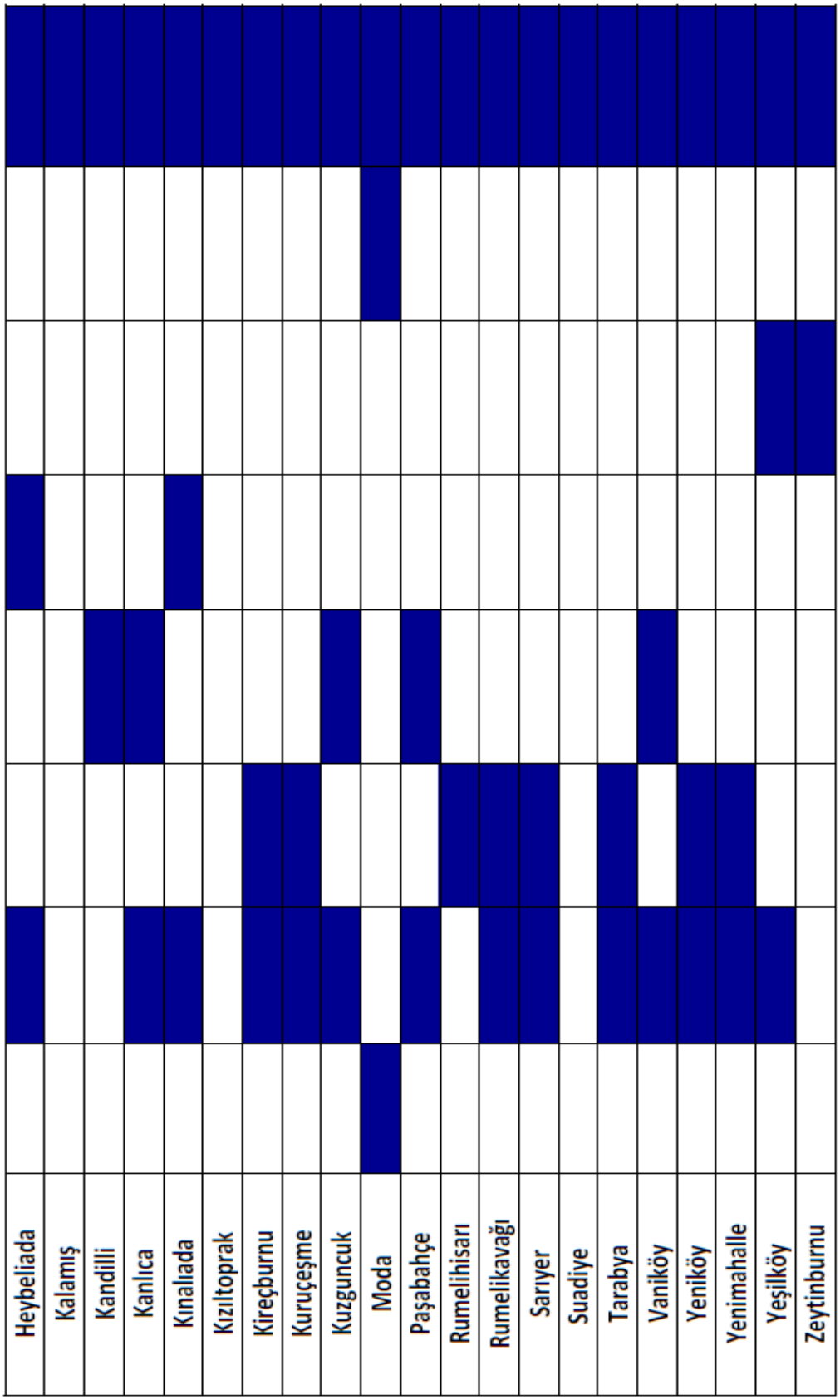

Çizelge B.3 Bir Semtle İlgili Haritaların Genel Özellikleri

Tablo 2- GENEL ÖZELLİKLER

Harita Adı	Tarih	Dil	Haritayı Yapan	Ölçek	Yükselti	Kotlar	Mevki	Şehir Rehberi
Goad	1908	Fransızca	Charles Goad	1/600		■	■	
Nedjib	1918	Fransızca	Nedjib Bey	1/5000			■	■
Rumeli Ciheti	1928 öncesi	Osmanlıca	İstanbul Harita Şirketi	1/500		■	■	
Anadolu Ciheti 1	1938	Türkçe	İstanbul Harita Şirketi	1/2000	■	■	■	
Anadolu Ciheti 2	1938	Türkçe	İstanbul Harita Şirketi	1/500		■	■	
Adalar Planı 1	1938	Türkçe	Mühendis İ.Rahmi Harita Bürosu	1/2000	■	■	■	
Adalar Planı 2	1938	Türkçe	Mühendis İ.Rahmi Harita Bürosu	1/500		■	■	
Bakırköy Ciheti 1	≈ 1938	Türkçe	Mühendis İ.Rahmi Harita Bürosu	1/2000	■	■	■	
Bakırköy Ciheti 2	≈ 1938	Türkçe	Mühendis İ.Rahmi Harita Bürosu	1/500		■	■	
Pervititch	1935-1939	Fransızca Türkçe	Jack Pervititich	1/500 1/600		■	■	
Şehir Rehberi 1	1934	Türkçe	Ernest Mamboury	1/8000 1/10000				■
Şehir Rehberi 2	1955	Türkçe	Hayrettin Lokmanoğlu	1/7500 1/8000 1/10000 1/15000				■
Şehir Rehberi 3	1989	Türkçe	Erhan İşözen	1/8000 1/10000				■

Çizelge B.4 Bir Semtle İlgili Haritalar-Yolların Özellikleri

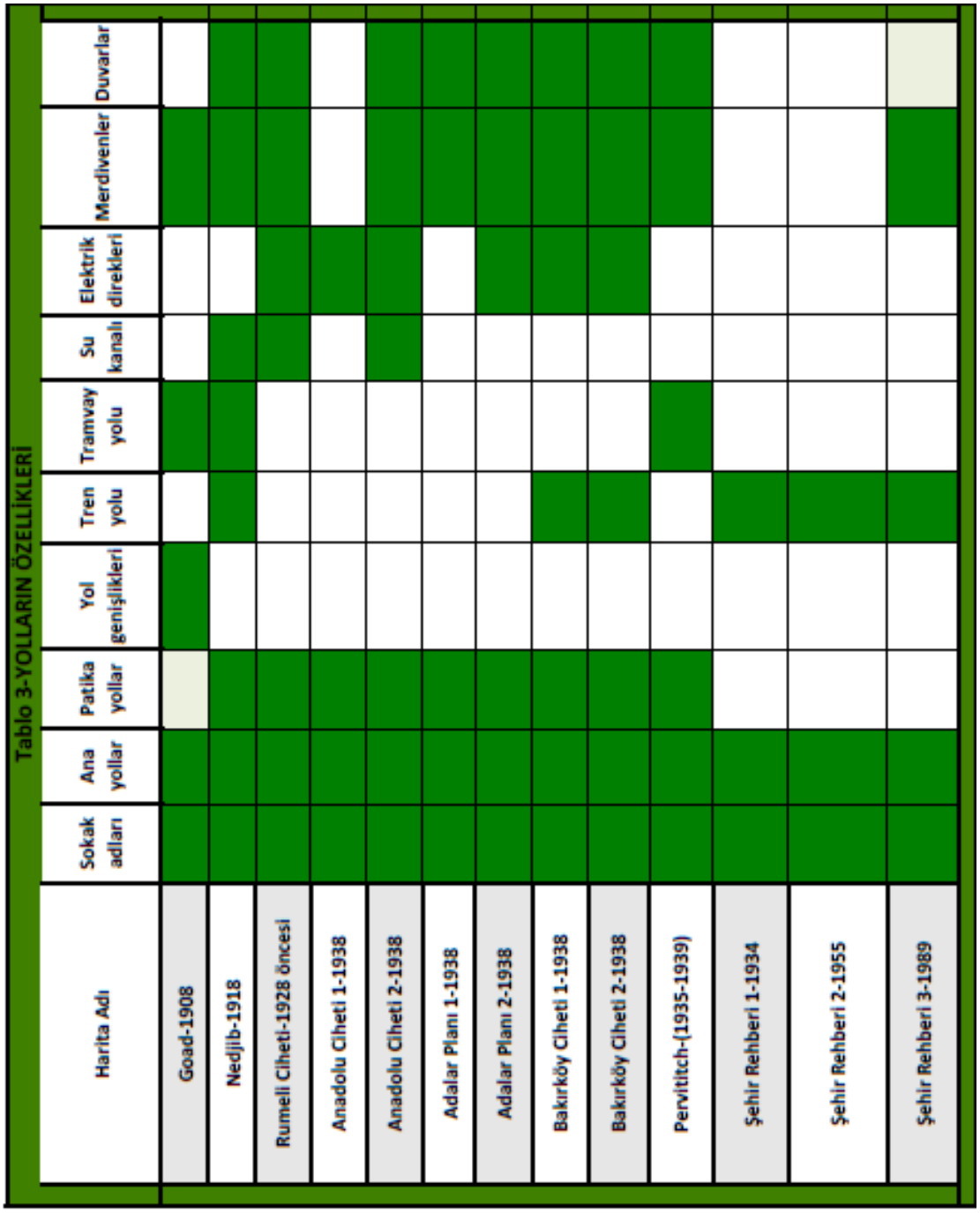

Harita Adı	Tablo 3-YOLLARIN ÖZELLİKLERİ													
	Sokak adları	Ana yollar	Patika yollar	Yol genişlikleri	Tren yolu	Tramvay yolu	Su kanalı	Elektrik direkleri	Merdivenler	Duvarlar
Goad-1908	■	■		■		■			■	
Nedjib-1918	■	■	■		■	■	■		■	■
Rumeli Ciheti-1928 öncesi	■	■	■				■	■	■	■
Anadolu Ciheti 1-1938	■	■	■					■		
Anadolu Ciheti 2-1938	■	■	■				■	■	■	■
Adalar Planı 1-1938	■	■	■						■	■
Adalar Planı 2-1938	■	■	■					■	■	■
Bakırköy Ciheti 1-1938	■	■	■		■			■	■	■
Bakırköy Ciheti 2-1938	■	■	■		■			■	■	■
Pervititch-(1935-1939)	■	■	■			■			■	■
Şehir Rehberi 1-1934	■	■			■					
Şehir Rehberi 2-1955	■	■			■					
Şehir Rehberi 3-1989	■	■			■				■	

Çizelge B.5 Bir Semtle İlgili Haritalar-Yapıların Özellikleri

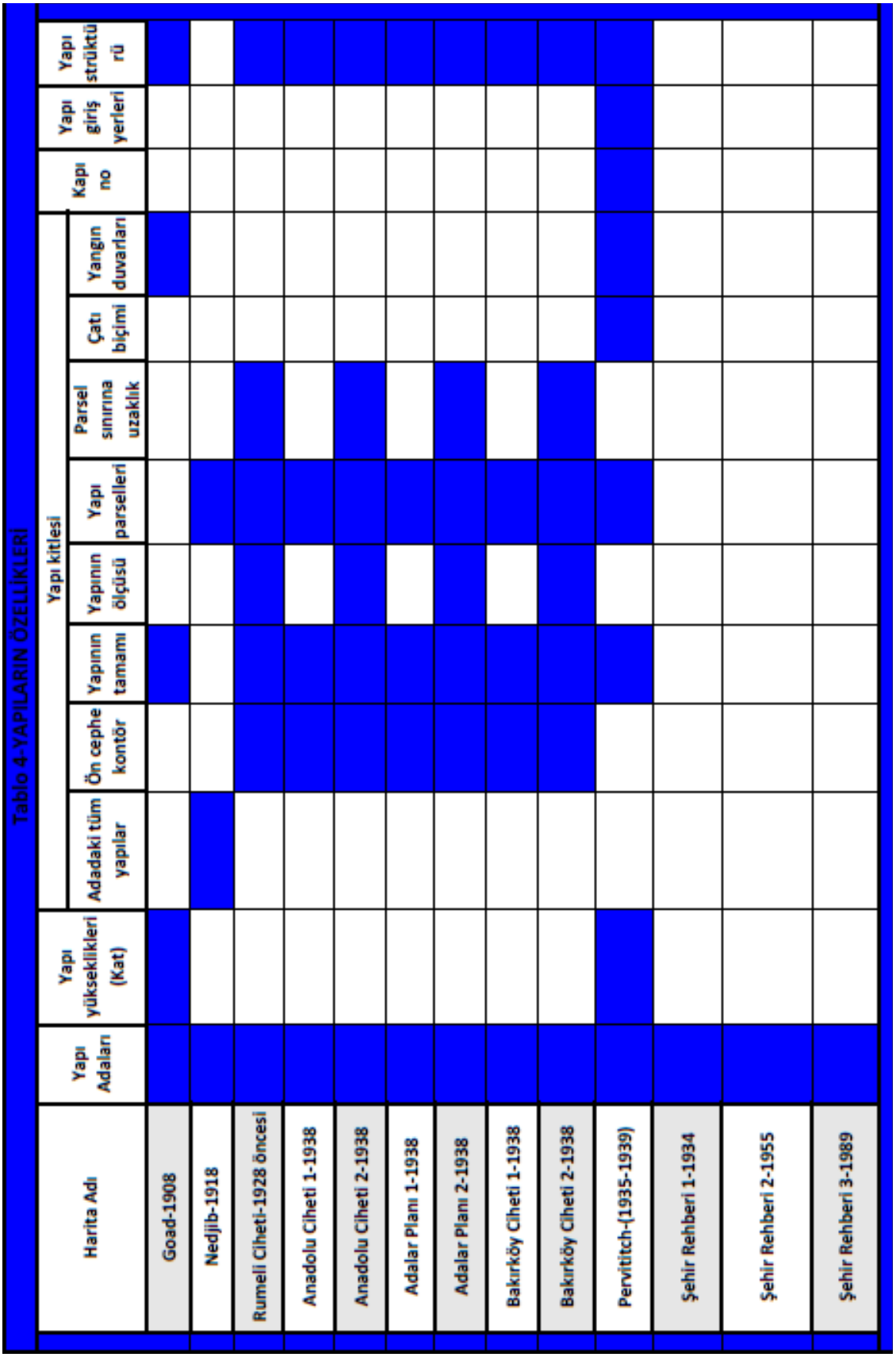

Tablo 4-YAPILARIN ÖZELLİKLERİ																
Harita Adı	Yapı Adaları	Yapı yükseklikleri (Kat)	Yapı kitlesi											Yapı giriş yerleri	Yapı strüktürü
			Adadaki tüm yapılar	Ön cephe kontör	Yapının tamamı	Yapının ölçüsü	Yapı parselleri	Parsel sınırına uzaklık	Çatı biçimi	Yangın duvarları	Kapı no				
Goad-1908	■	■			■					■					
Nedjib-1918	■		■				■								
Rumeli Ciheti-1928 öncesi	■			■	■	■	■	■							
Anadolu Ciheti 1-1938	■			■	■		■								
Anadolu Ciheti 2-1938	■			■	■	■	■	■							
Adalar Planı 1-1938	■			■	■		■								
Adalar Planı 2-1938	■			■	■	■	■	■							
Bakırköy Ciheti 1-1938	■			■	■		■								
Bakırköy Ciheti 2-1938	■			■	■	■	■	■							
Pervititch-(1935-1939)	■	■			■		■		■	■	■				
Şehir Rehberi 1-1934	■														
Şehir Rehberi 2-1955	■														
Şehir Rehberi 3-1989	■														

Çizelge B.6 Bir Semtle İlgili Haritalar-Yapıların İşlevleri

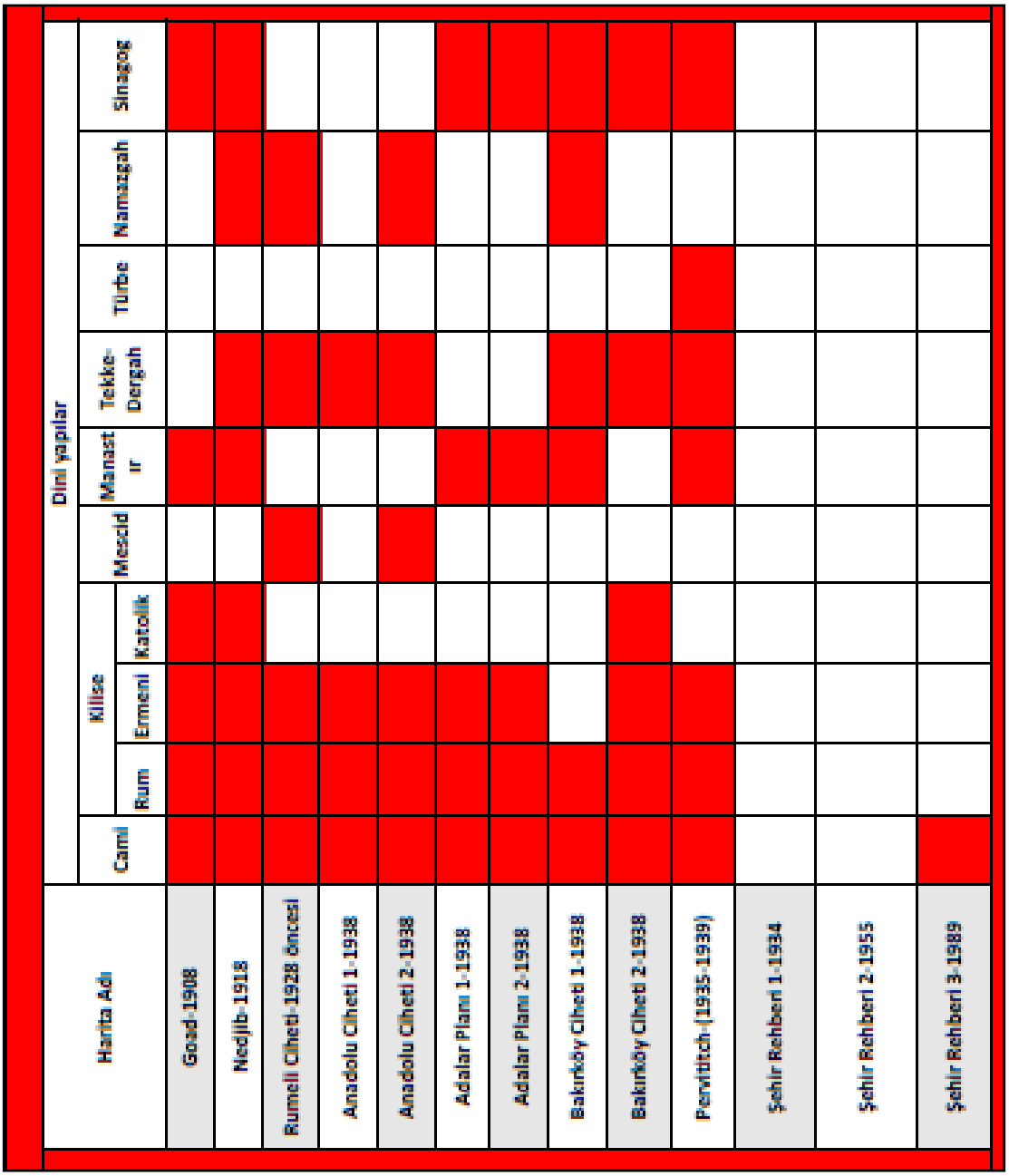

Harita Adı	Dini yapılar									
	Cami	Kilise			Mescid	Manastır	Tekke-Dergah	Türbe	Namazgah	Sinagog
		Rum	Ermeni	Katolik						
Goad-1908										
Nedjib-1918										
Rumeli Cheti-1928 öncesi										
Anadolu Cheti 1-1938										
Anadolu Cheti 2-1938										
Adalar Planı 1-1938										
Adalar Planı 2-1938										
Bakırköy Cheti 1-1938										
Bakırköy Cheti 2-1938										
Pervititch-(1935-1939)										
Şehir Rehberi 1-1934										
Şehir Rehberi 2-1955										
Şehir Rehberi 3-1989										

Çizelge B.6 Bir Semtle İlgili Haritalar-Yapıların İşlevleri (devamı)

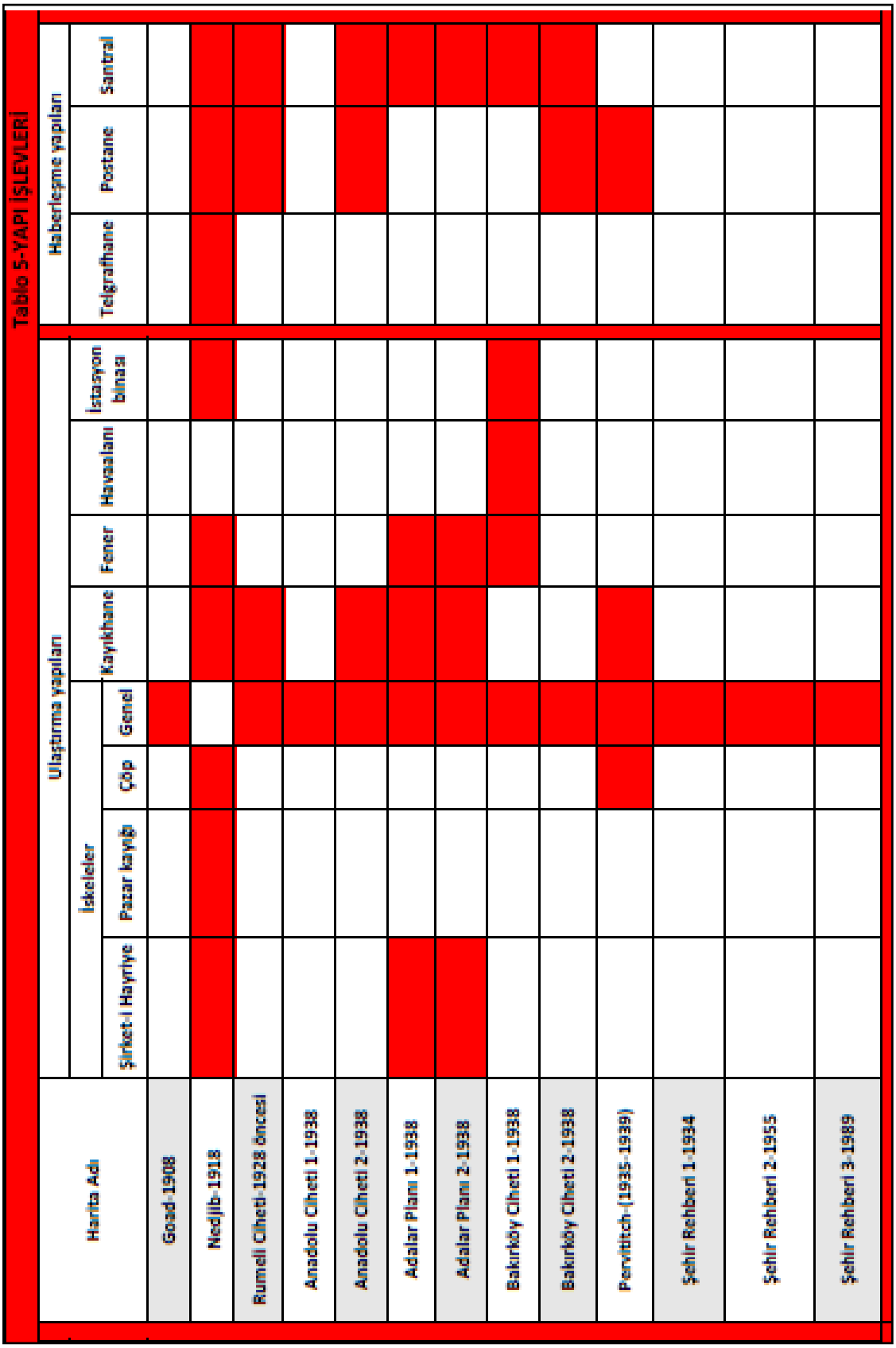

Çizelge B.6 Bir Semtle İlgili Haritalar-Yapıların İşlevleri (devamı)

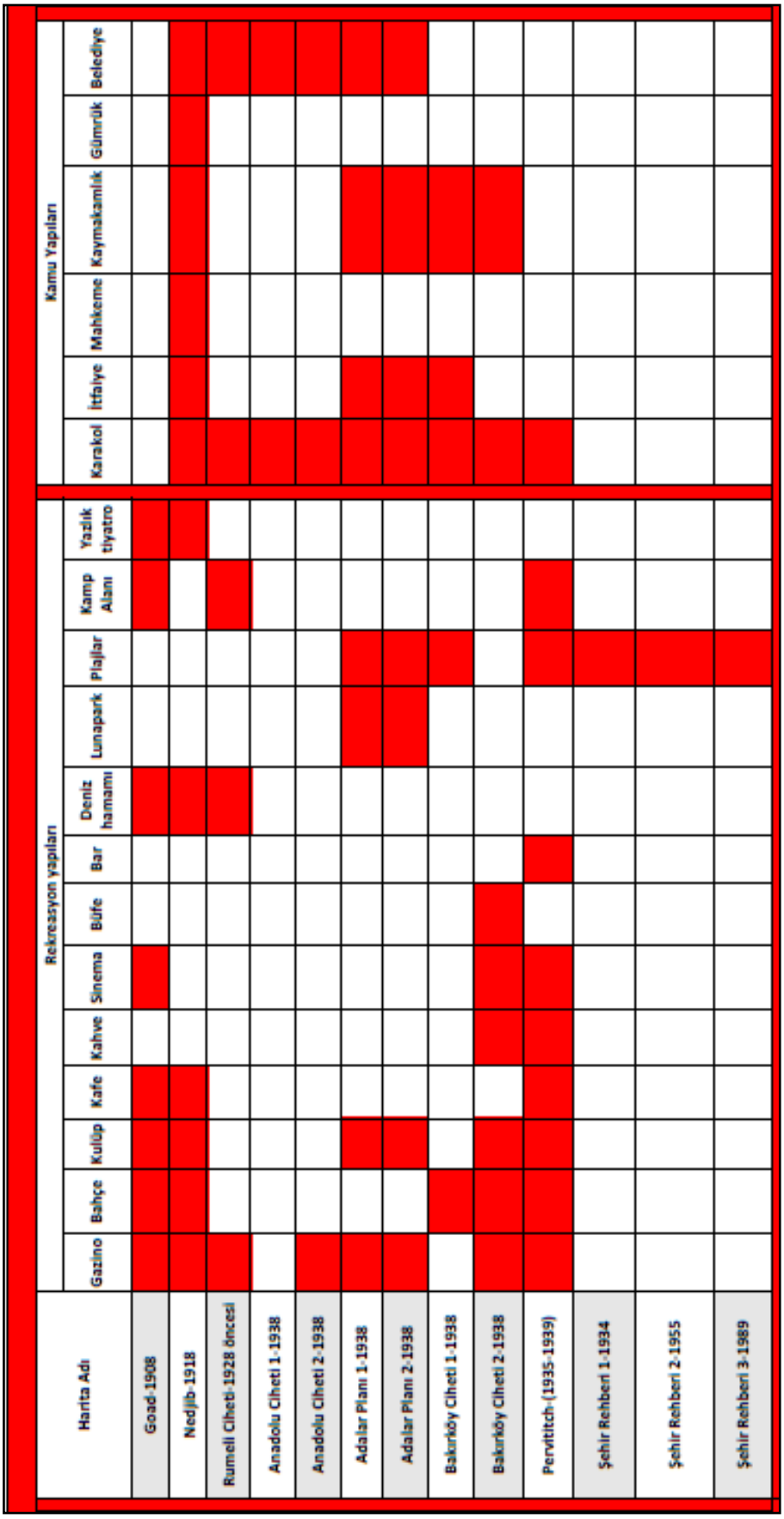

Harita Adı	Rekreasyon yapıları														Kamu Yapıları						
	Gazino	Bahçe	Kulüp	Kafe	Kahve	Sinema	Büfe	Bar	Deniz hamamı	Lunapark	Plajlar	Kamp Alanı	Yazlık tiyatro	Karakol	İtfaiye	Mahkeme	Kaymakamlık	Gümrük	Belediye
Goad-1908	■	■	■	■		■			■			■	■						
Nedjib-1918	■	■	■	■					■				■	■	■	■	■	■	
Rumeli Cheti-1928 öncesi	■								■	■		■		■					■
Anadolu Cheti 1-1938														■					■
Anadolu Cheti 2-1938	■													■					■
Adalar Planı 1-1938	■	■	■							■	■			■	■		■		
Adalar Planı 2-1938	■		■							■	■			■	■		■		
Bakırköy Cheti 1-1938		■									■			■	■		■		
Bakırköy Cheti 2-1938	■	■	■		■	■	■							■			■		
Pervititch-(1935-1939)	■	■	■	■	■	■		■			■	■		■					
Şehir Rehberi 1-1934											■								
Şehir Rehberi 2-1955											■								
Şehir Rehberi 3-1989											■								

Çizelge B.6 Bir Semtle İlgili Haritalar-Yapıların İşlevleri (devamı)

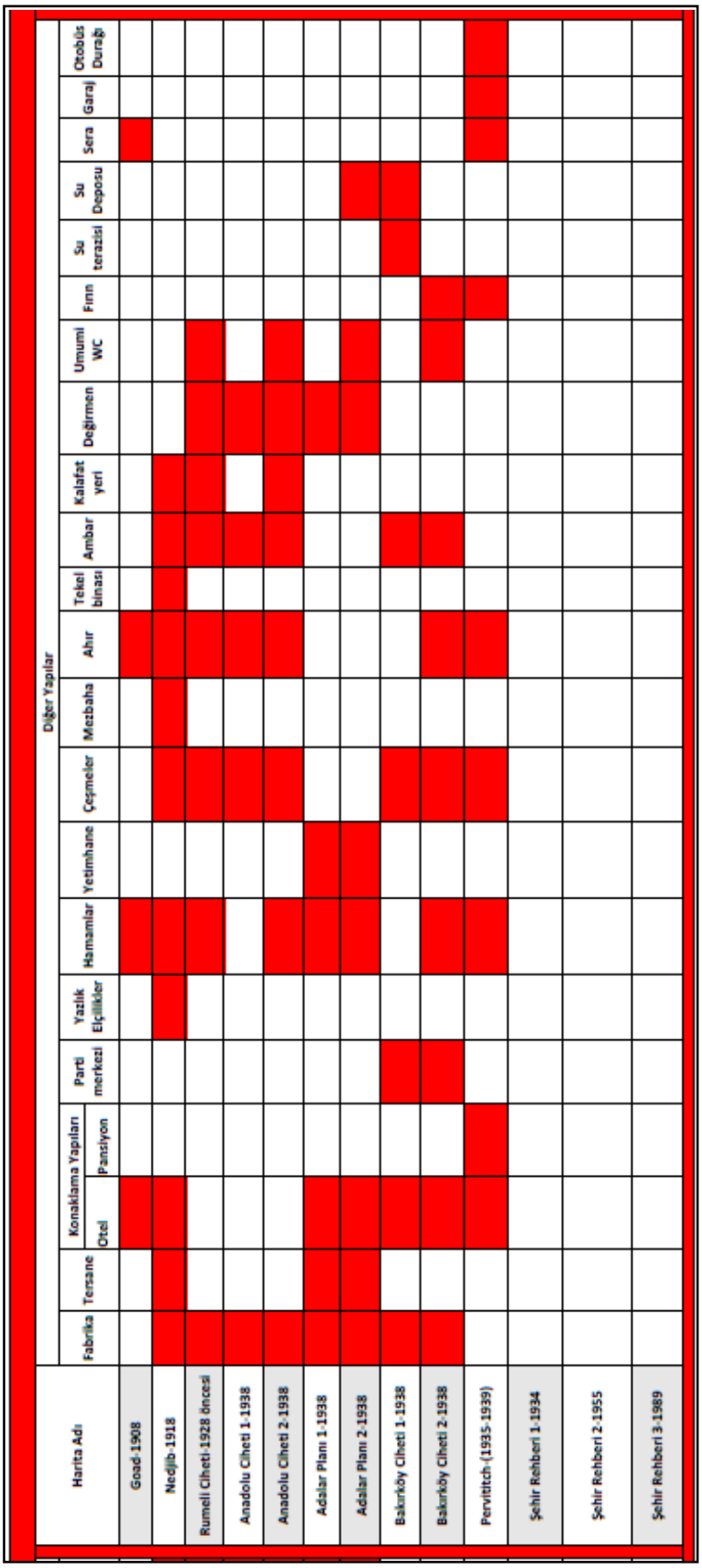

Çizelge B.7 Bir Semtle İlgili Haritalar-Yeşil Alanların Özellikleri

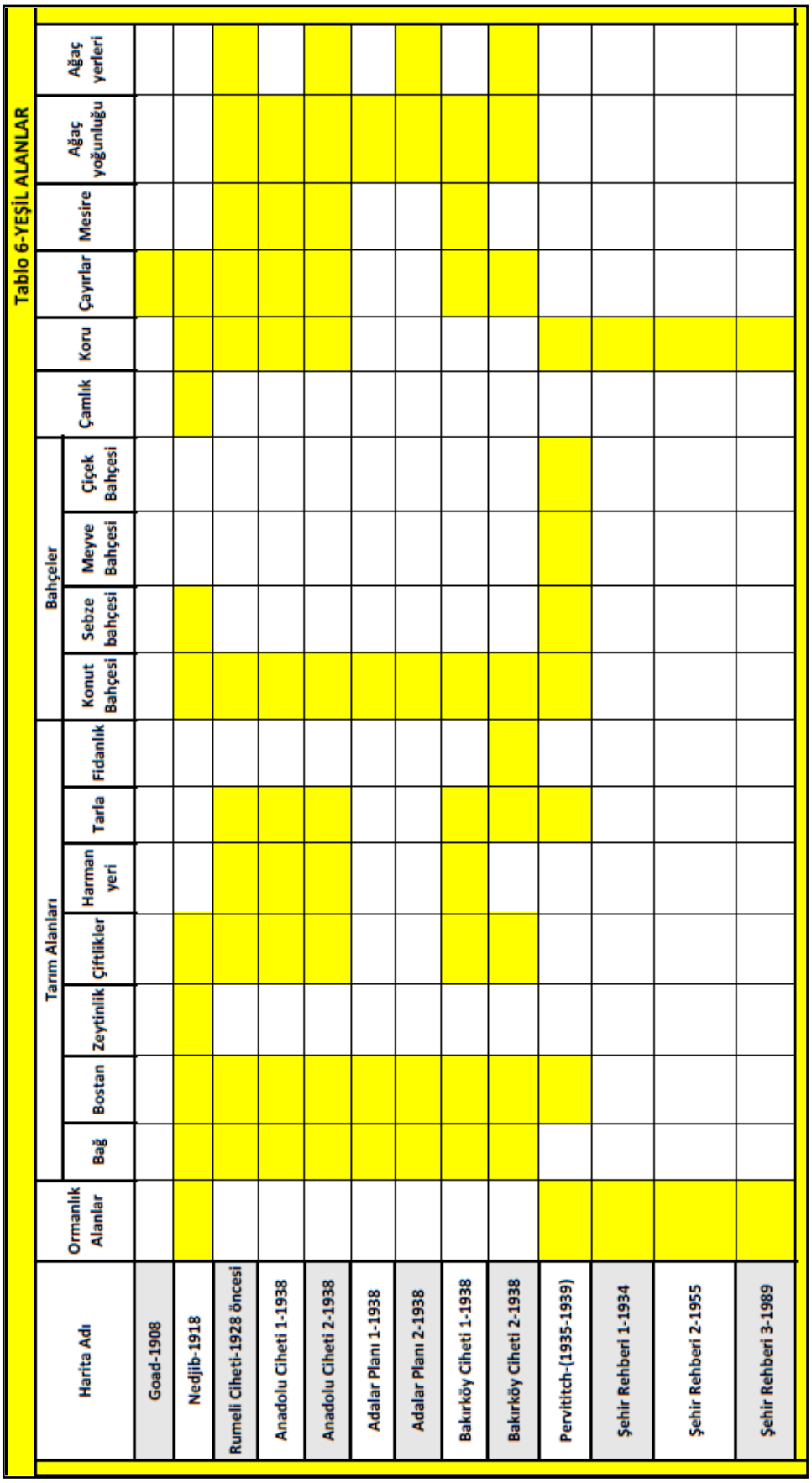

Tablo 6-YEŞİL ALANLAR

Harita Adı	Ormanlık Alanlar	Tarım Alanları								Bahçeler					Çamlık	Koru	Çayırlar	Mesire	Ağaç yoğunluğu	Ağaç yerleri
		Bağ	Bostan	Zeytinlik	Çiftlikler	Harman yeri	Tarla	Fidanlık	Konut Bahçesi	Sebze bahçesi	Meyve Bahçesi	Çiçek Bahçesi								
Goad-1908																				
Nedjib-1918																				
Rumeli Ciheti-1928 öncesi																				
Anadolu Ciheti 1-1938																				
Anadolu Ciheti 2-1938																				
Adalar Planı 1-1938																				
Adalar Planı 2-1938																				
Bakırköy Ciheti 1-1938																				
Bakırköy Ciheti 2-1938																				
Pervititch-(1935-1939)																				
Şehir Rehberi 1-1934																				
Şehir Rehberi 2-1955																				
Şehir Rehberi 3-1989																				

Çizelge B.7 Bir Semtle İlgili Haritalar-Yeşil Alanların Özellikleri (devamı)

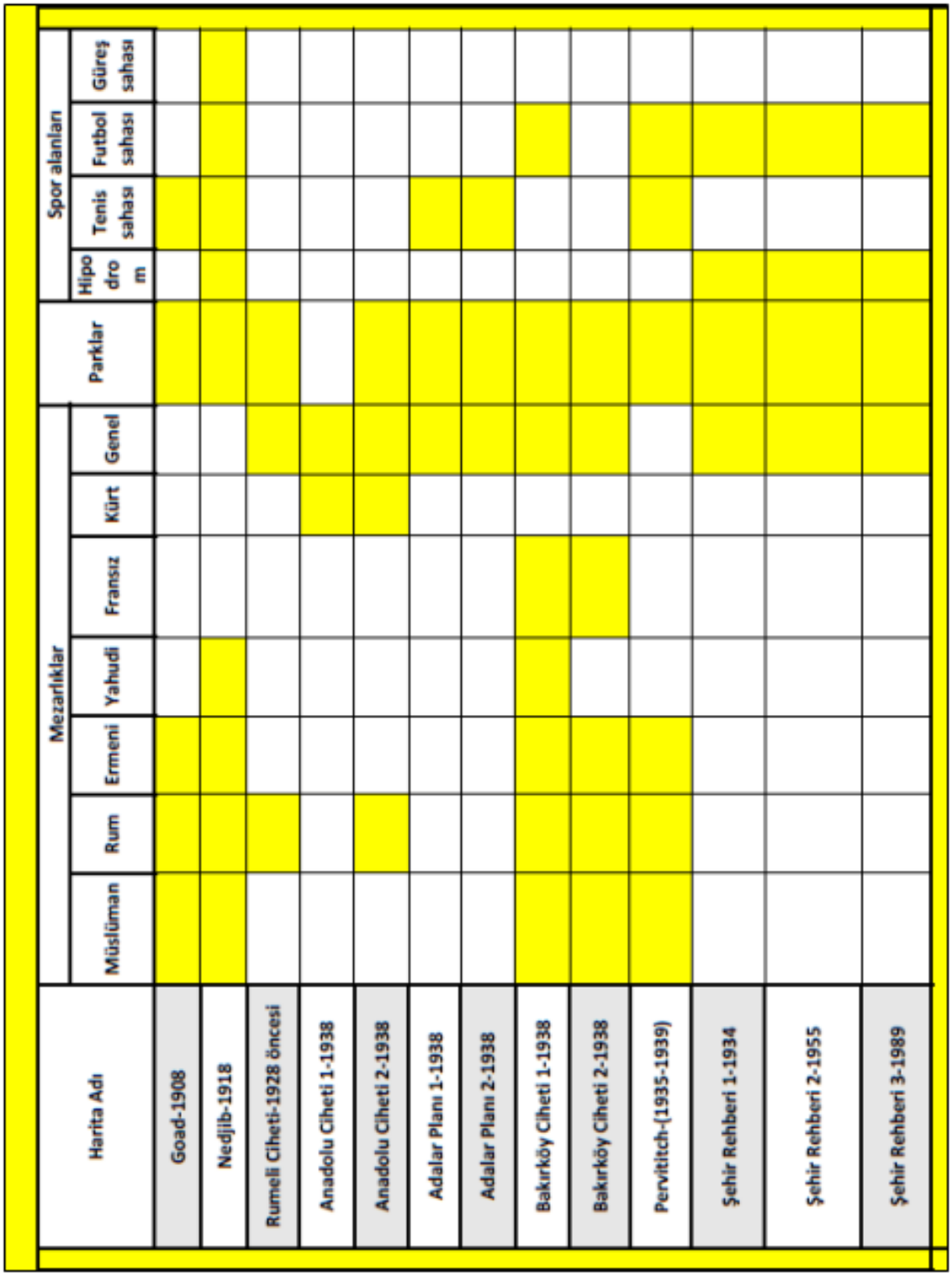

Harita Adı	Mezarlıklar							Parklar	Spor alanları				
	Müslüman	Rum	Ermeni	Yahudi	Fransız	Kürt	Genel		Hipodrom	Tenis sahası	Futbol sahası	Güreş sahası
Goad-1908												
Nedjib-1918												
Rumeli Cheti-1928 öncesi												
Anadolu Cheti 1-1938												
Anadolu Cheti 2-1938												
Adalar Planı 1-1938												
Adalar Planı 2-1938												
Bakırköy Cheti 1-1938												
Bakırköy Cheti 2-1938												
Pervititch-(1935-1939)												
Şehir Rehberi 1-1934												
Şehir Rehberi 2-1955												
Şehir Rehberi 3-1989												

Çizelge B.8 Bir Semtle İlgili Haritalar-Diğer Alanların Özellikleri

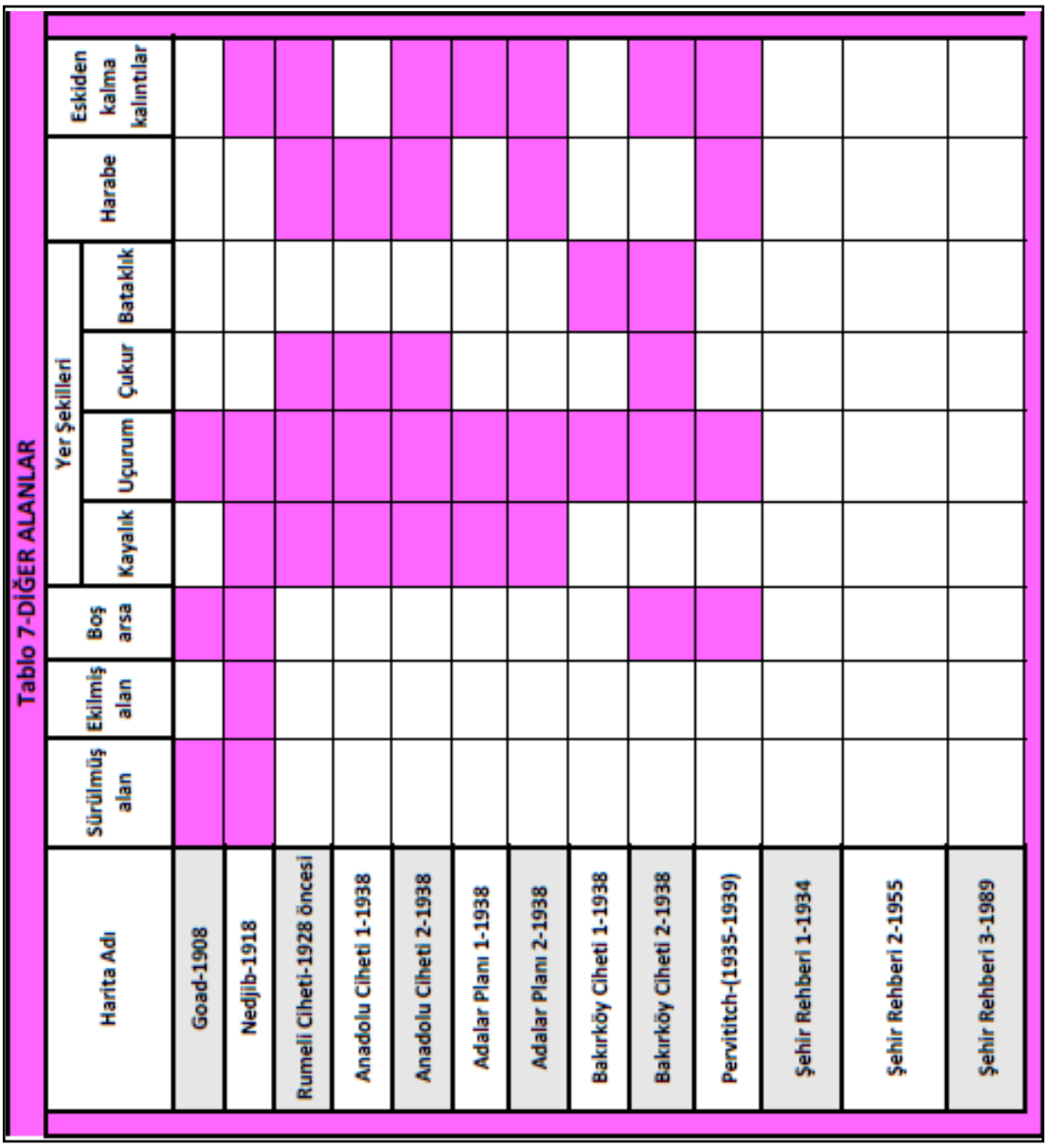

Tablo 7-DİĞER ALANLAR

Harita Adı	Sürülmüş alan	Ekilmiş alan	Boş arsa	Yer Şekilleri				Harabe	Eskiden kalma kalıntılar
				Kayalık	Uçurum	Çukur	Bataklık		
Goad-1908	■		■		■				
Nedjib-1918	■	■	■	■	■				■
Rumeli Ciheti-1928 öncesi				■	■	■		■	■
Anadolu Ciheti 1-1938				■	■	■		■	
Anadolu Ciheti 2-1938				■	■	■		■	■
Adalar Planı 1-1938				■	■				■
Adalar Planı 2-1938				■	■			■	■
Bakırköy Ciheti 1-1938					■		■		
Bakırköy Ciheti 2-1938			■		■	■	■		■
Pervititch-(1935-1939)			■		■			■	■
Şehir Rehberi 1-1934									
Şehir Rehberi 2-1955									
Şehir Rehberi 3-1989									

Çizelge B.9 Bir Semtle İlgili Haritalar-Su Kaynakları ve Ocakların Özellikleri

Tablo 8-SU KAYNAKLARI					OCAKLAR		
Harita Adı	Ayazma	Kuyu	Sarnıç	Havuz	Memba Suyu	Taş ocağı	Kireç Ocağı
Goad-1908							
Nedjib-1918							
Rumeli Ciheti-1928 öncesi							
Anadolu Ciheti 1-1938							
Anadolu Ciheti 2-1938							
Adalar Planı 1-1938							
Adalar Planı 2-1938							
Bakırköy Ciheti 1-1938							
Bakırköy Ciheti 2-1938							
Pervititch-(1935-1939)							
Şehir Rehberi 1-1934							
Şehir Rehberi 2-1955							
Şehir Rehberi 3-1989							

EK-C

HARİTA KATOLOĞU

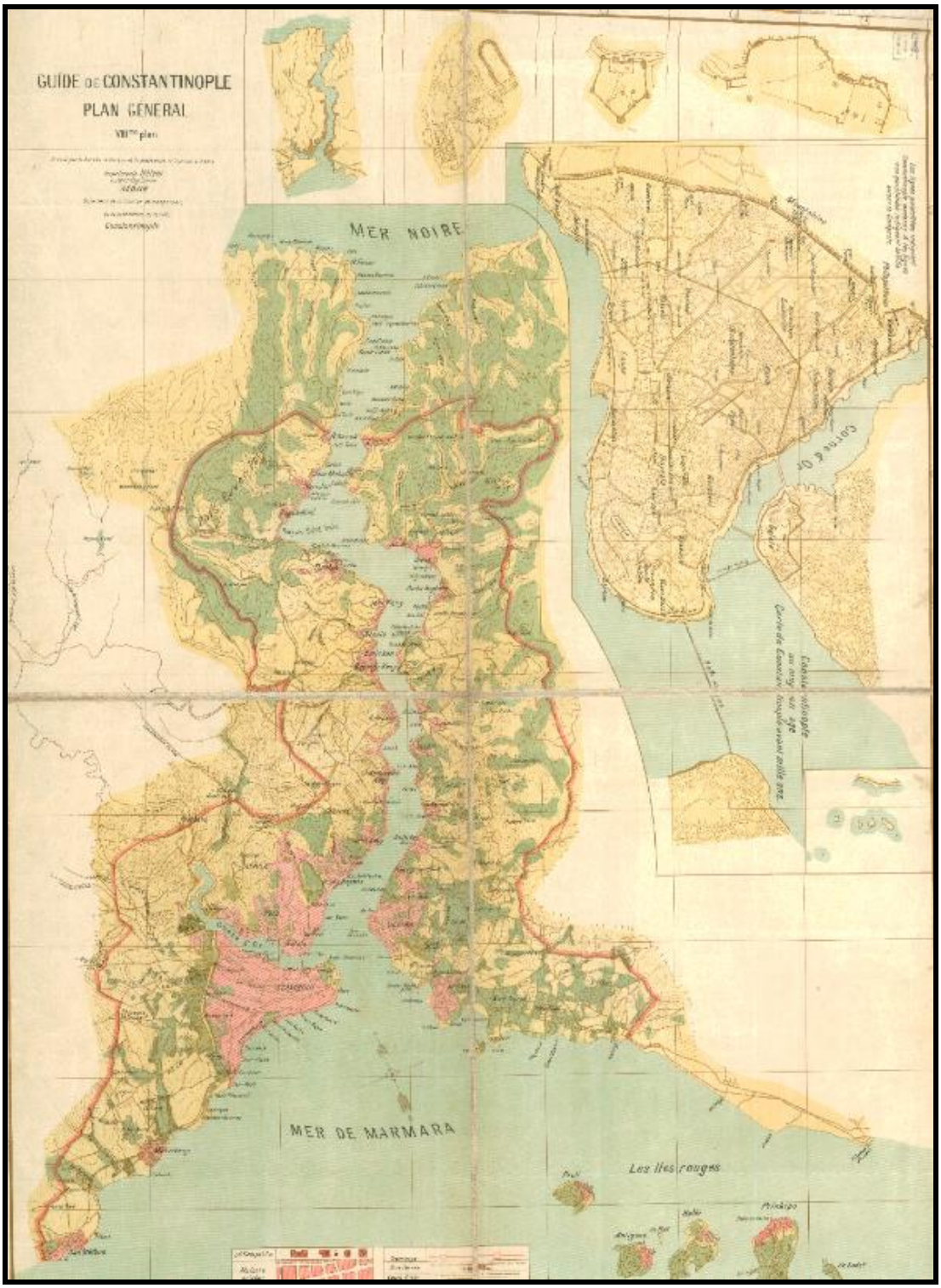

Şekil C.1 Genel İstanbul Haritası-1918

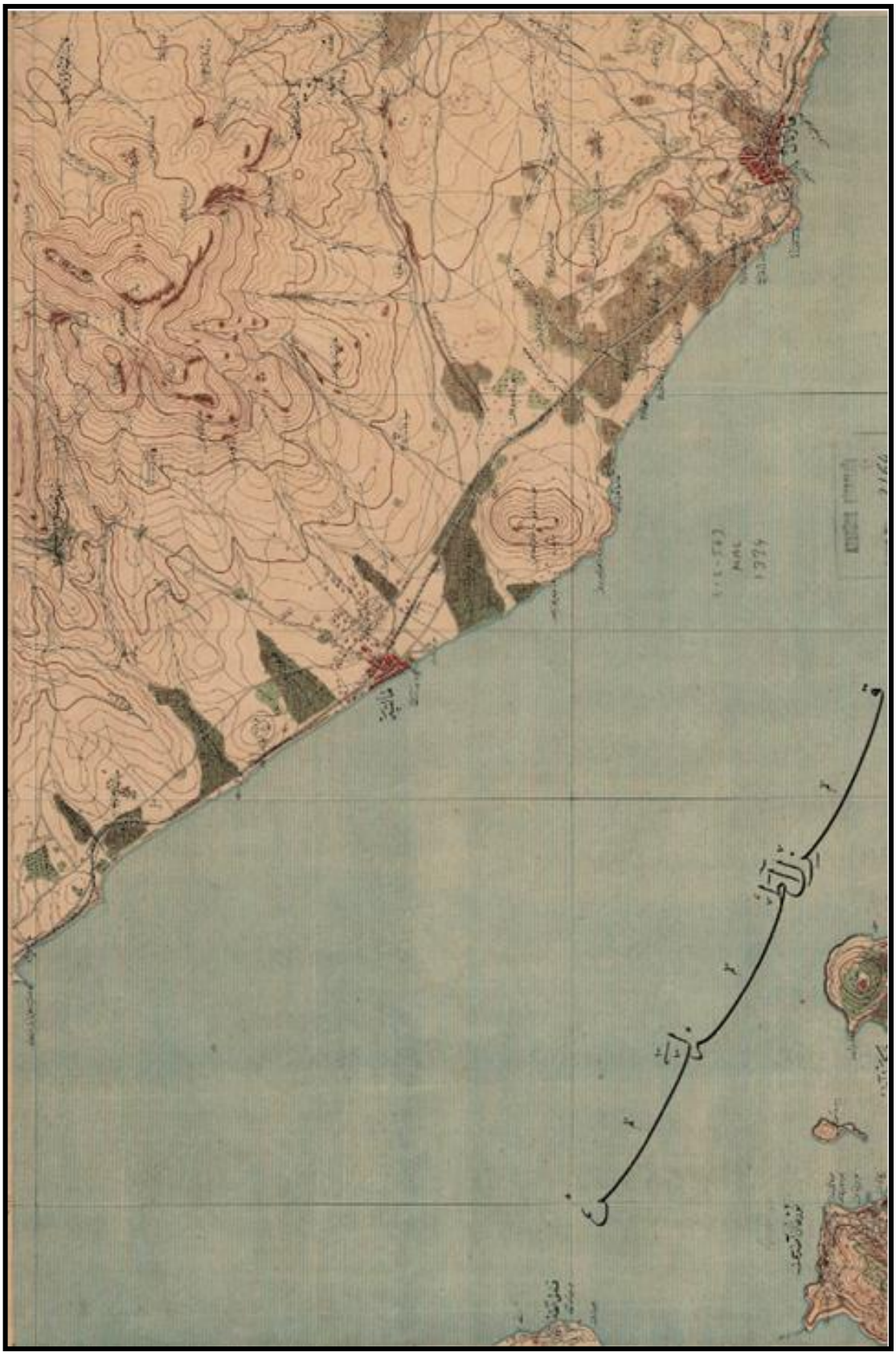

Şekil C.2 En Az İki Semti Birlilte Gösteren Harita Örneği-Maltepe-Adalar Bölgesi-1916

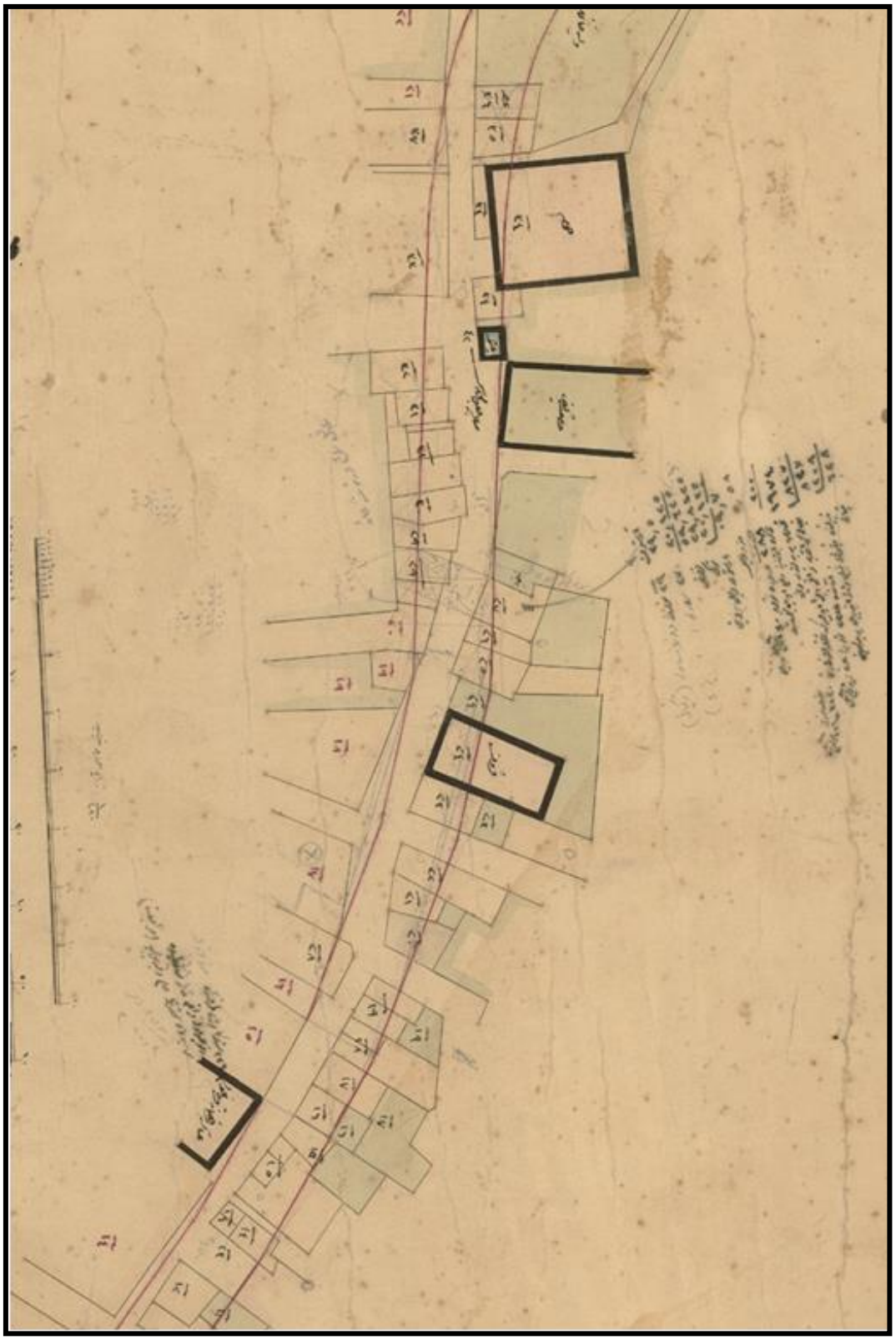

Şekil C.3 Yol-İstikamet Haritası-Yeniköy-Tarihsiz

Şekil C.4 Nedjib Bey Haritası-Büyükada-1918

Şekil C.5 Rumeli Ciheti Haritası-Yeniköy-1928 Öncesi

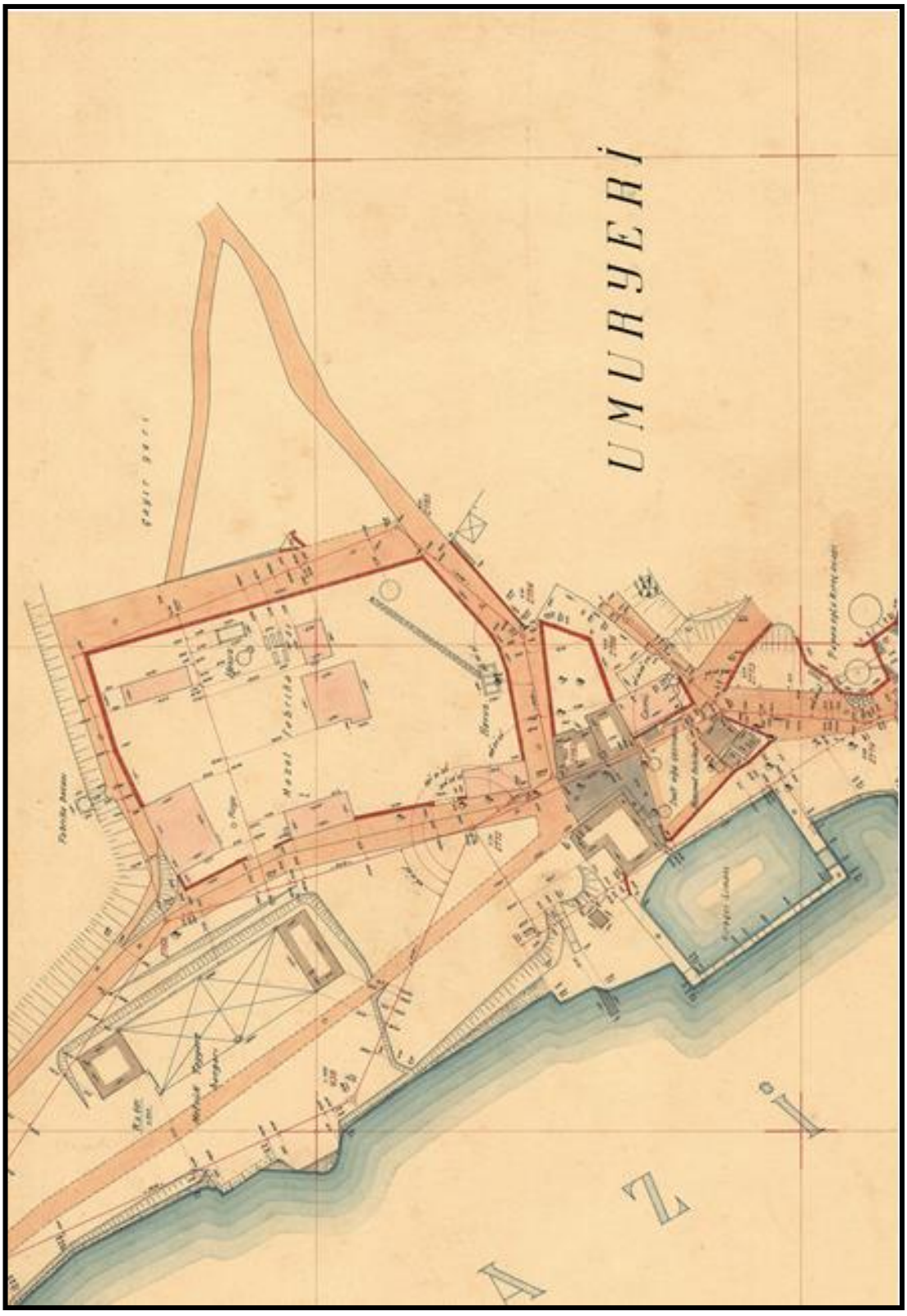

Şekil C.6 Anadolu Ciheti Haritası-Beykoz-1938

Şekil C.7 Adalar Planı Haritası-Kınalıada-1938

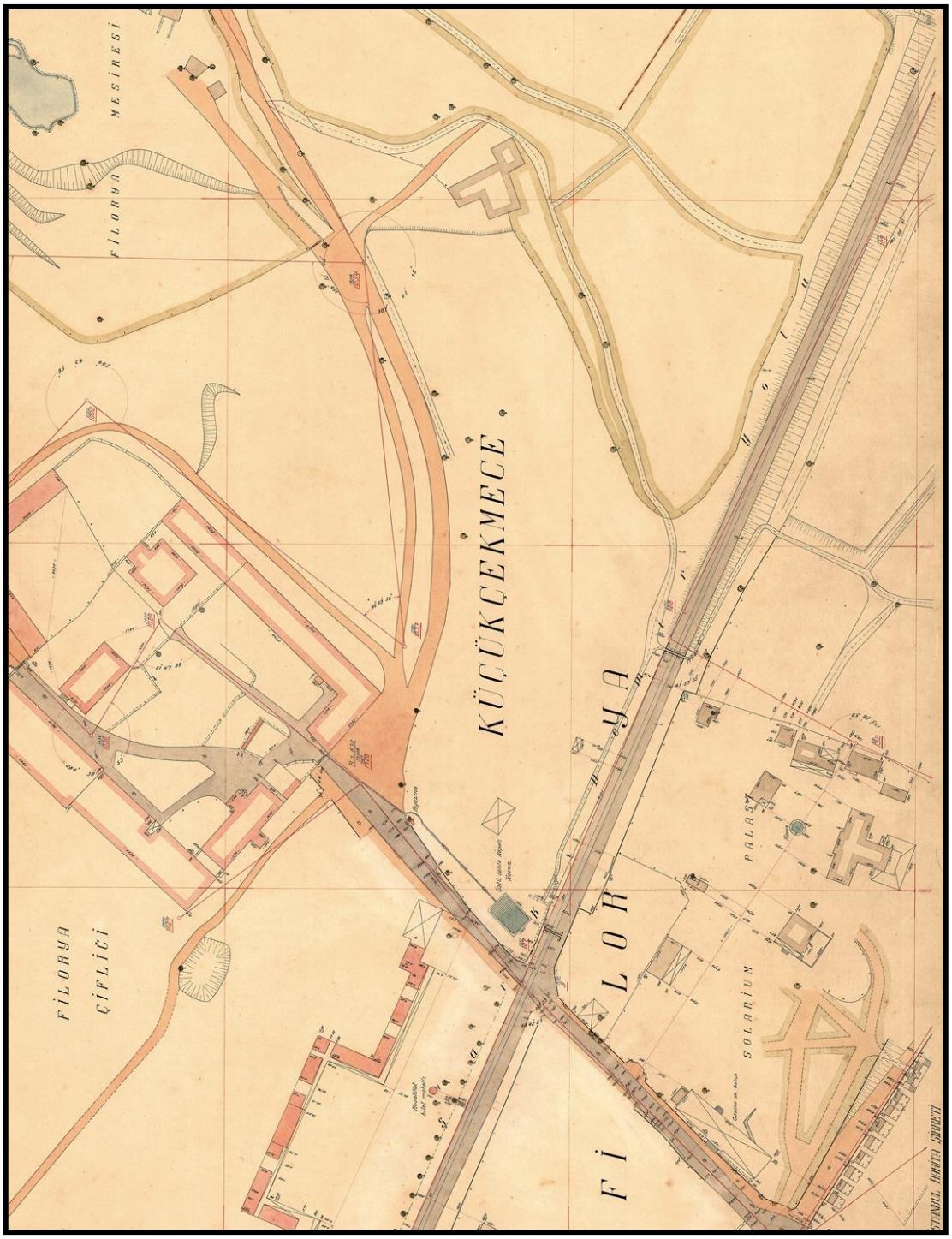

Şekil C.8 Bakırköy Ciheti Planı-Florya-1938

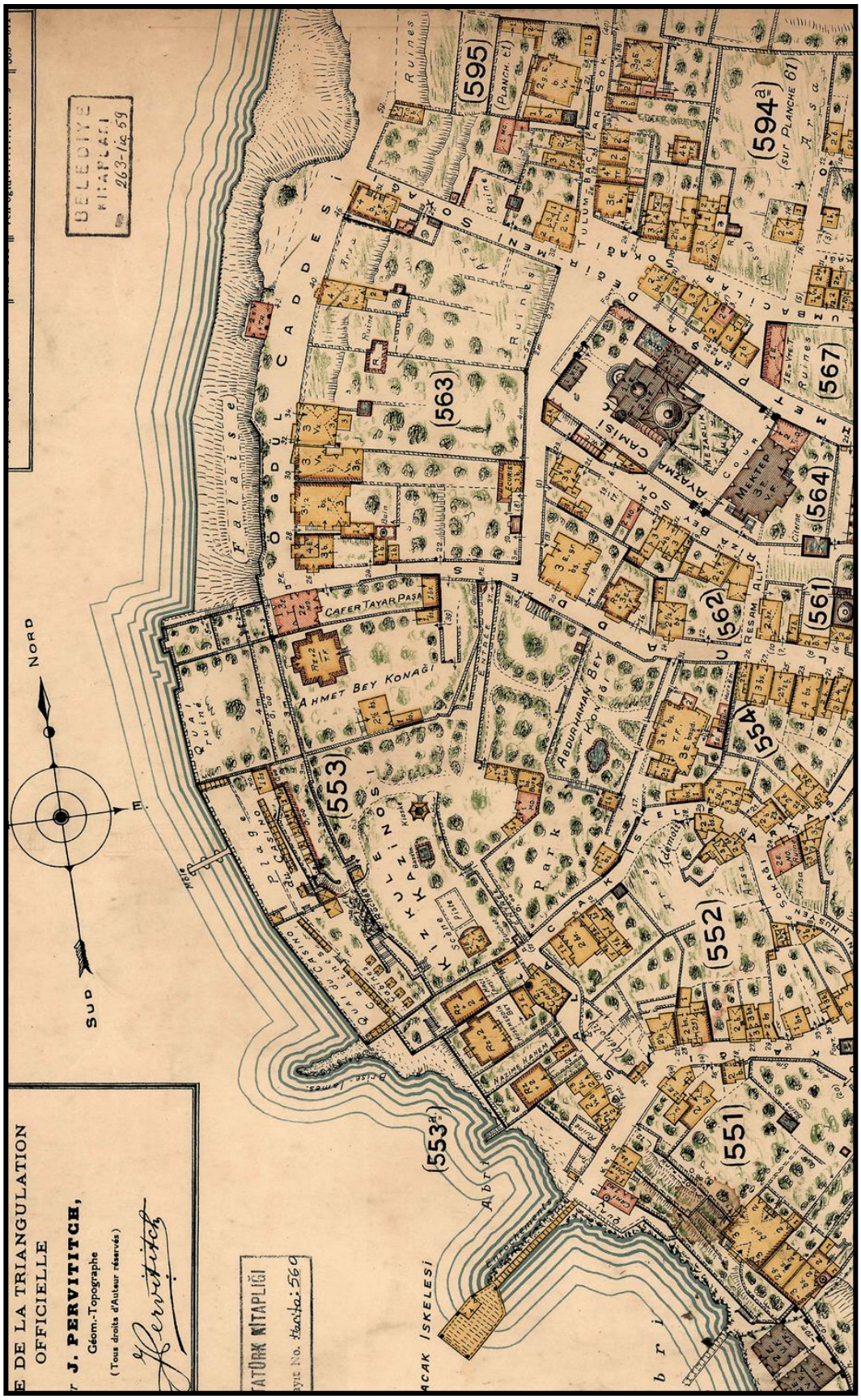

Şekil C.9 Pervititch Haritası-Üsküdar-1938

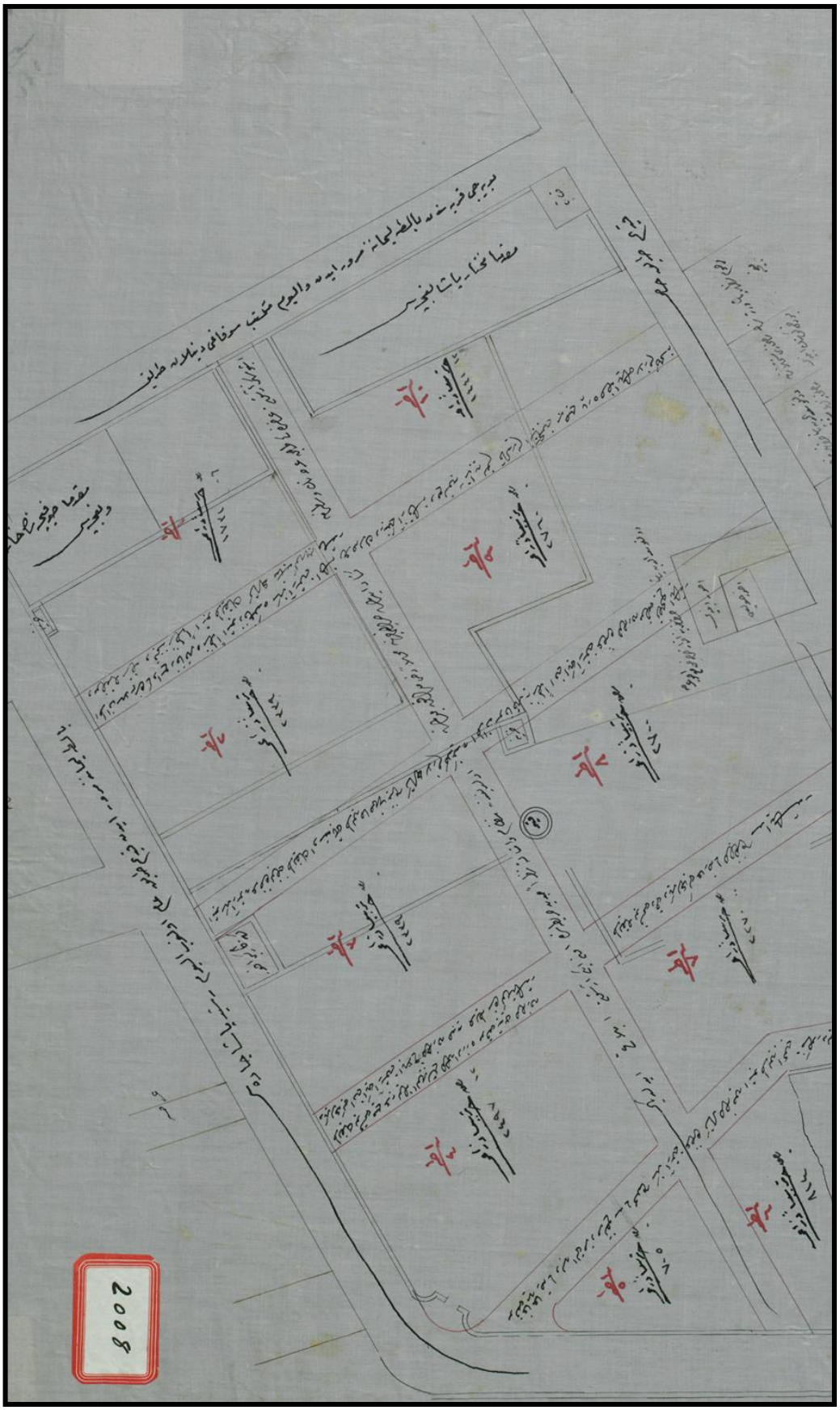

Şekil C.10 İfraz Haritası-Baltalimanı-1908

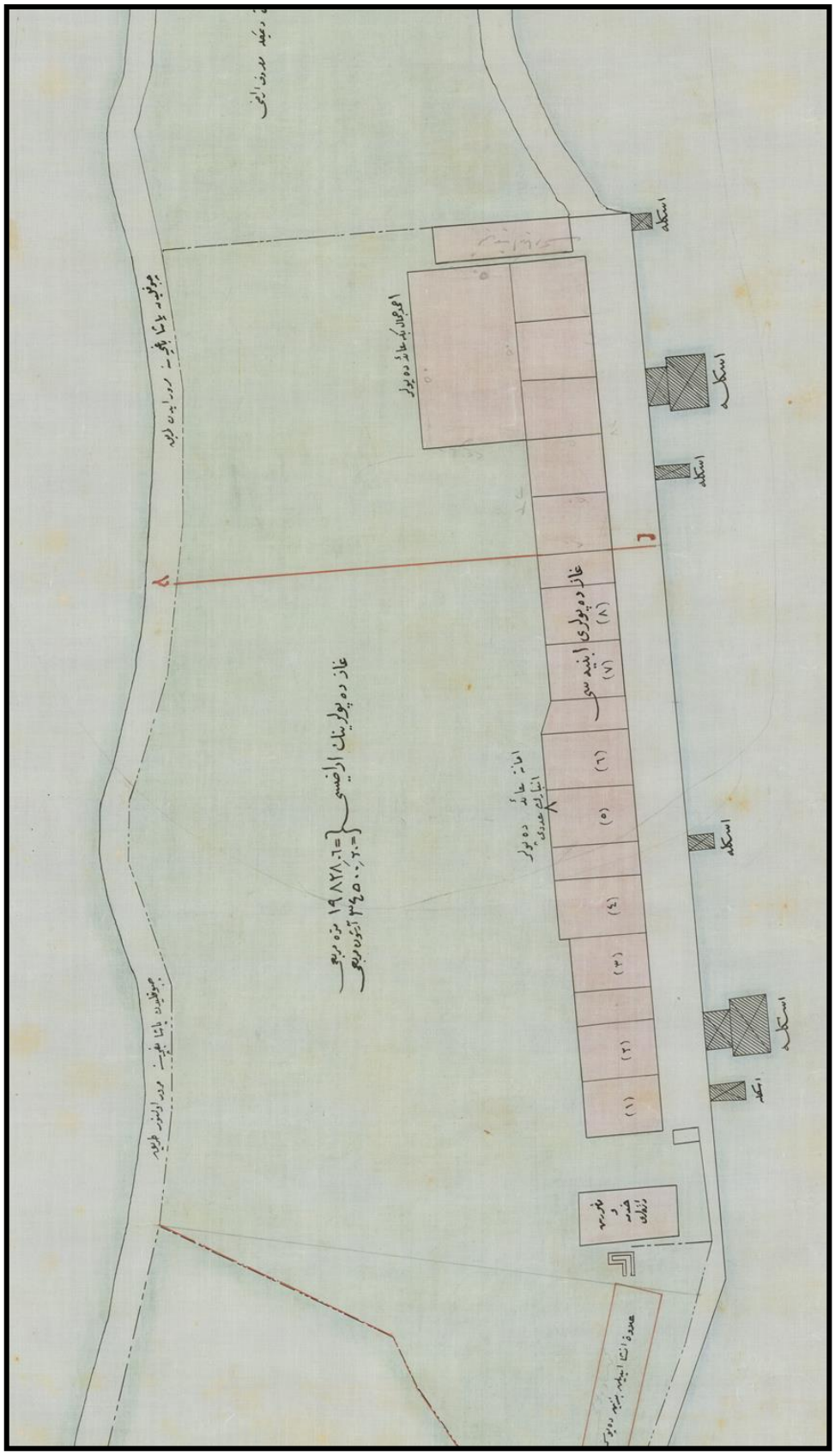

Şekil C.11 İstimlak Haritası-Çubuklu-1911

Şekil C.12 Yangın Yeri (Harik Mahalli) Haritası-Büyükada-1909

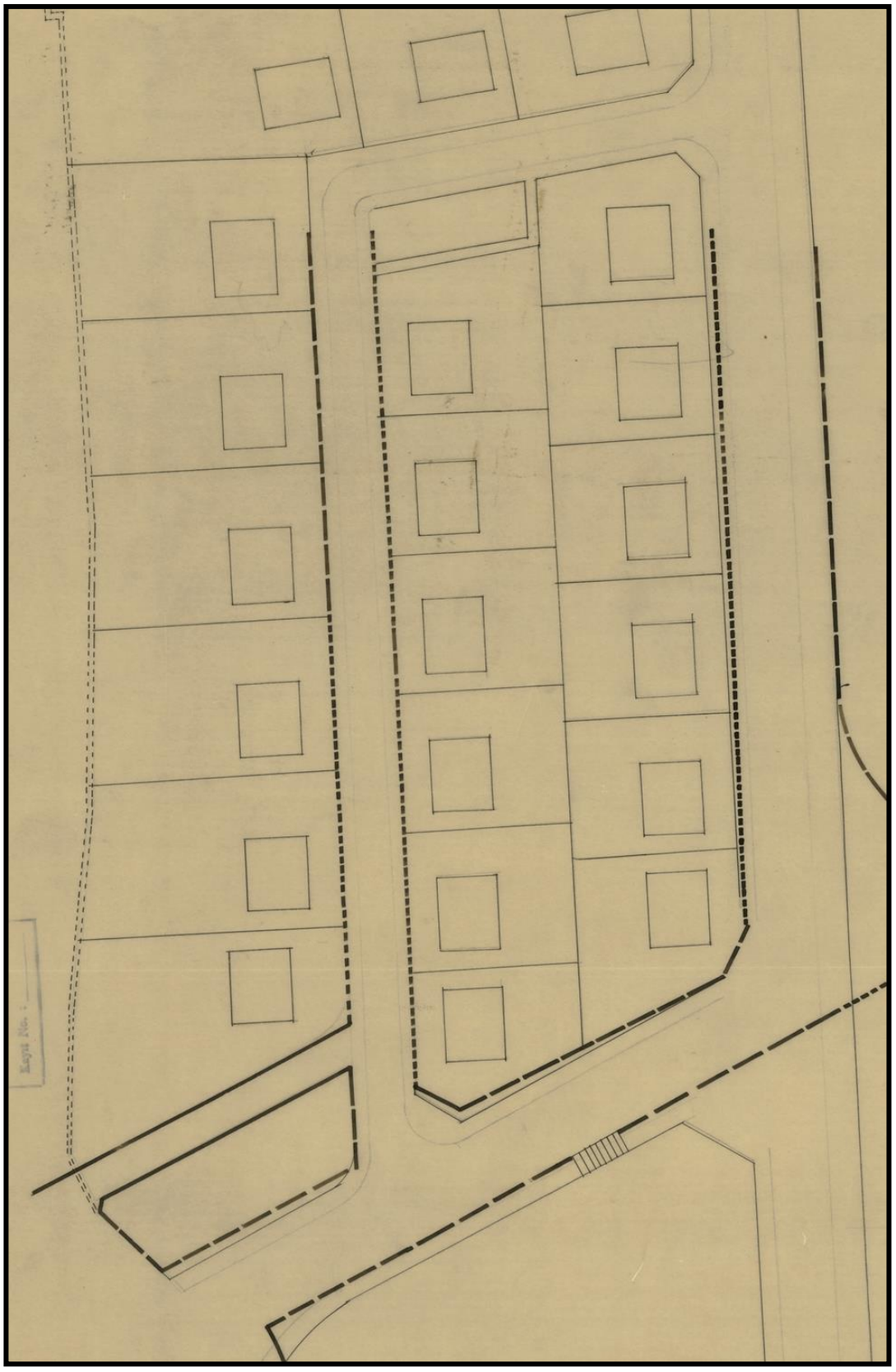

Şekil C.13 Tanzim-Çevre Düzenleme Haritası-Moda-1938

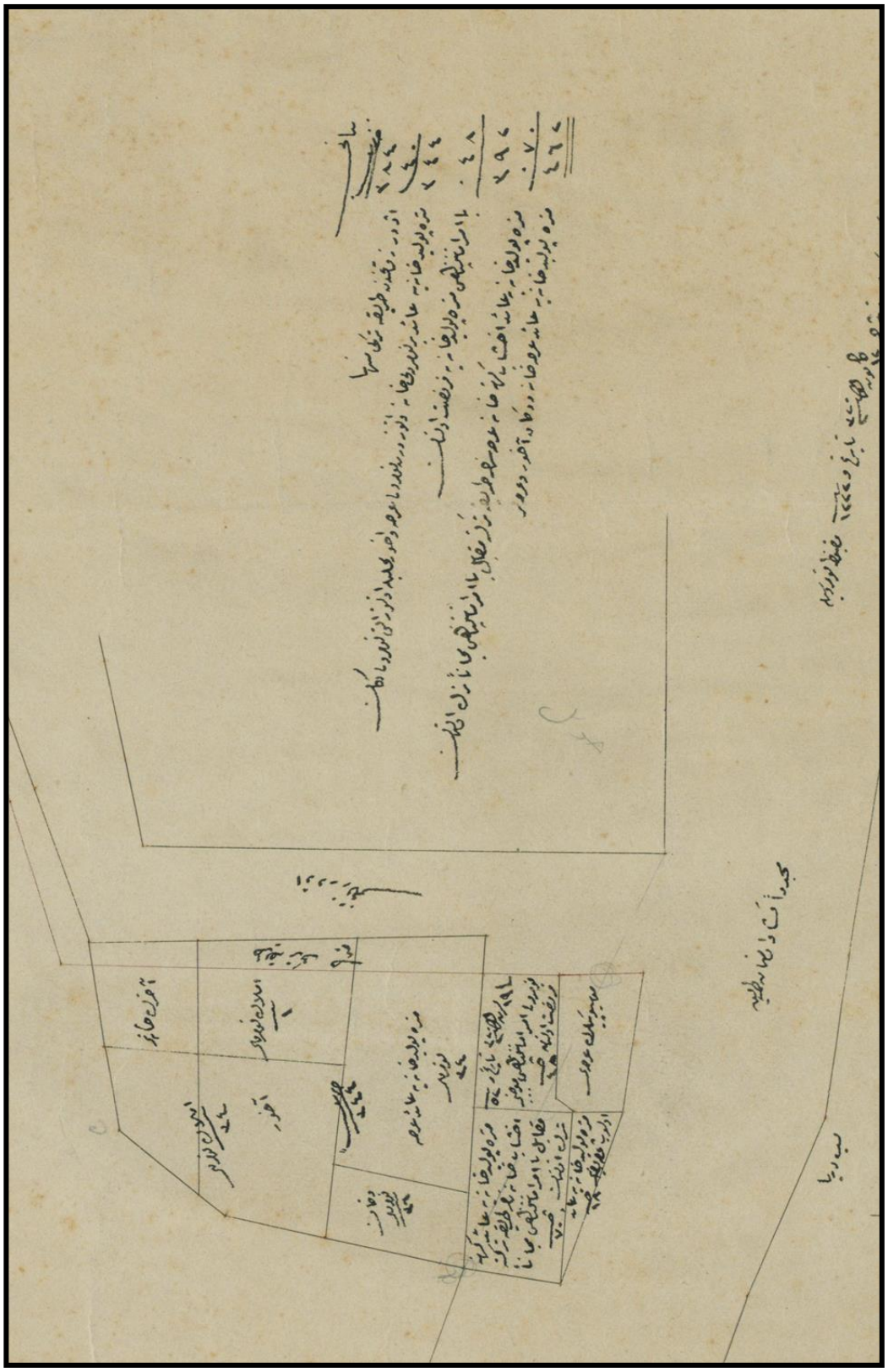

Şekil C.14 Mülkiyet Haritası-Tarabya-1902

EK-D

İSTANBUL SAYFİYE EVLERİ LİSTESİ

Çizelge D.1 Büyükada Sayfiye Evleri Listesi

Yapının Adı	Yapının Strüktürü	Yapım tarihi	Yapının Durumu
Abazoğlu Evi	Ahşap	1937	Mevcut
Abdullah Paşa Köşkleri	Ahşap	1890	Mevcut
Abdülkadir Efendi Köşkü	Ahşap	?	Mevcut
Adamantidis Evi	Ahşap	1886	Harap
Agopyan Köşkü	Ahşap	?	Mevcut değil
Ağasi Efendi Köşkü	Ahşap	1864 öncesi	Mevcut
Akil Muhtar Bey Evi	Ahşap	1931 öncesi	Mevcut değil
Alalemciyan Köşkü 1	Ahşap	1915 öncesi	Mevcut
Alalemciyan Köşkü 2	Ahşap	1932 öncesi	Mevcut
Aleksandra Evi	Kagir	1906 öncesi	Mevcut
Aleksandra Köşkü	Ahşap	1919 öncesi	Harap
Ali Rıza Bey Evi	Ahşap	1913 öncesi	Mevcut
Amalia Evi	Ahşap	1932 öncesi	Mevcut
Andrea Evi	Ahşap	1931 öncesi	Mevcut değil
Apostolaki Evi	Ahşap	1918 öncesi	Mevcut
Arvanitidis Evi	Kagir+Ahşap	1925 öncesi	Mevcut
Asaduryan Evi	Ahşap	1908 öncesi	Mevcut
Asimenia Evi	Ahşap	1932 öncesi	Mevcut
Askerlik Dairesi	Kagir	1914 öncesi	Mevcut
Ataç Evi	Kagir	1922 öncesi	Mevcut
Avlonitis Evi	Kagir	1932 öncesi	Mevcut
Azaryan Evi	Ahşap	1928 öncesi	Mevcut değil
Azaryan Köşkü	Ahşap	1890	Mevcut
Aznavur Evi	Ahşap	1917 öncesi	Mevcut
Bafralı Ahmed Bey Köşkü	Ahşap	1931 öncesi	Mevcut
Bağdasaroğlu Evi	Ahşap	1932 öncesi	Mevcut
Bahaeddin Bey Evi	Kagir+Ahşap	1919 öncesi	Mevcut değil
Bahçıvanoğlu Köşkü	Ahşap	19.yy ikinci yarısı	Mevcut değil
Bedirhan Paşa Köşkü	Ahşap	1903 öncesi	Mevcut
Berber Köşkü	Ahşap	1930 öncesi	Mevcut
Blaque Bey Köşkü 1	Kagir	1925 öncesi	Mevcut değil
Blaque Bey Köşkü 2	Ahşap	1924 öncesi	Mevcut
Bodosaki Evi	Ahşap	1896 öncesi	Mevcut
Bukardos Evi 1	Ahşap	1919 öncesi	Mevcut
Bukardos Evi 2	Ahşap	1919 öncesi	Mevcut
Bukardos Evi 3	Ahşap	1919 öncesi	Mevcut
Burhaneddin Efendi Köşkü	Ahşap	1916 öncesi	Mevcut
Büyük Yenidünya Köşkü	Kagir	1932 öncesi	Mevcut değil
Canbulad Köşkü	Ahşap	1908 öncesi	Mevcut
Canbulad Evi	Kagir	1907 öncesi	Mevcut
Castelli Evleri	Ahşap	1928 öncesi	Mevcut
Celal Muhtar Bey Evi	Ahşap	1887	Mevcut
Cemal Bey Evleri	Ahşap	1915 öncesi	Mevcut değil
Cemali Evi	Ahşap	1928 öncesi	Mevcut
Chalmers Evi	Ahşap	1921	Harap
Can Paşa Köşkü	Ahşap	1880	Harap
Korpi Köşkü	Ahşap	19.yy ikinci yarısı	Mevcut

Çizelge D.1 Büyükada Sayfiye Evleri Listesi (devamı)

Courtelly Yalısı	Ahşap	1881	Mevcut
Çavuşoğlu Köşkü 1	Kagir	20.yy başı	Mevcut
Çavuşoğlu Köşkü 2	Ahşap	1932 öncesi	Mevcut
Çehreli Köşkü	Ahşap	1929 öncesi	Mevcut
Danasi Evi	Ahşap	1930 öncesi	Mevcut değil
Danasi İkiz Evleri	Ahşap	1927 öncesi	Mevcut
Dandria Evi	Kagir	1924 öncesi	Mevcut
Danioli Köşkü	Ahşap	1912 öncesi	Harap
Demircan Evi	Kagir	1928 öncesi	Mevcut
Demircibaşyan Köşkü	Ahşap	1932 öncesi	Mevcut
Dikmen Evi	Kagir	1914 öncesi	Mevcut
Dimitri Evi 1	Ahşap	1931 öncesi	Mevcut
Dimitri Evi 2	Ahşap	1883 öncesi	Harap
Dimitri İkiz Evleri	Ahşap	1921 öncesi	Mevcut
Dimitri Bey Evi	Ahşap	1921 öncesi	Mevcut
Efrosini Evi	Ahşap	1919 öncesi	Mevcut
Elisanito Köşkü	Ahşap	19.yy yapısı	Harap
Evdoksia Evi	Ahşap	1931 öncesi	Mevcut
Fabiato Köşkü	Kagir	1878	Harap
Fadıl Bey Köşkü	Ahşap	1919 öncesi	Mevcut
Faik Paşa Köşkü	Ahşap	19.yy	Harap
Farra Köşkü	Ahşap	?	Mevcut
Fatma Hürrem Evi	Ahşap	1919 öncesi	Mevcut
Ferdinand Paşa Evi	Kagir	1935	Mevcut
Ferid Paşa Köşkü	Ahşap	1903 öncesi	Mevcut değil
Foskolo Mango Evleri	Ahşap	1884	Mevcut
Fotiadis Evi 1	Ahşap	1917 öncesi	Mevcut
Fotiadis Evi 2	Ahşap	19.yy ikinci yarısı	Mevcut değil
Fotiadis Yalı Köşkü	Ahşap	1928 öncesi	Mevcut
Fresko Evi	Kagir	1924 öncesi	Mevcut
Fresko Köşkü	Ahşap	1944 öncesi	Mevcut
Fuad Bey Evi	Ahşap	1911 öncesi	Mevcut
Garoyan Köşkü	Ahşap	1885	Mevcut değil
Gökberk Evi	Ahşap	1928 öncesi	Mevcut değil
Gülsüm Hanım Köşkü	Ahşap	19.yy	Harap
Gümüşgerdan Köşkü	Ahşap	20.yy başı	Mevcut
Gümüşyan Evi	Ahşap	1927 öncesi	Mevcut
Güntekin Yalısı	Ahşap	1925 öncesi	Mevcut değil
Hacopulo Köşkü	Ahşap	19.yy sonu	Mevcut
Halid Bey Evi	Ahşap	1932 öncesi	Mevcut
Hamopulo Köşkü 1	Ahşap	1884	Mevcut değil
Hamopulo Köşkü 2	Ahşap	1921 öncesi	Mevcut
Hamson Evi	Kagir	1932 öncesi	Mevcut değil
Haritonidis Köşkü	Ahşap	20.yy başı	Mevcut
Hıntiryan Köşkü	Ahşap	1897 öncesi	Harap
Hrisanti Köşkü	Ahşap	1921 öncesi	Mevcut
Hrisavelonis Evi	Ahşap	1828	Mevcut
Hüseyin Daim Bey Evi	Kagir	1944 öncesi	Mevcut
Hüseyin Şevket Bey Köşkü	Ahşap	19.yy sonu	Harap
İliasko Yalı Köşkü	Ahşap	20.yy başı	Mevcut değil
İnal Evi	Kagir	1957	Mevcut
İpekçi Evi	Ahşap	1943	Mevcut
İskender Yalısı	Ahşap	1929 öncesi	Mevcut değil
İsmail Fenni Bey Evi	Ahşap	1908 öncesi	Mevcut
İsmail Hakkı Bey Köşkü	Ahşap	1893	Mevcut

Çizelge D.1 Büyükada Sayfiye Evleri Listesi (devamı)

Jones'un Köşkü 1	Ahşap	19.yy	Mevcut
Jones'un Yalı Köşkü 2	Kagir	1919 öncesi	Mevcut
Jones'un Köşkü 3	Ahşap	1922 öncesi	Mevcut
Kalfaoğlu Evi	Ahşap	1913 öncesi	Mevcut değil
Kalvokoresis Köşkü 1	Ahşap	1894	Mevcut
Kalvokoresis Köşkü 2	Kagir	1883 öncesi	Mevcut
Kangelaris Evi	Ahşap	1930 öncesi	Mevcut değil
Kanzuk Evler Kompleksi	Ahşap	1882	Mevcut
Kanzuk Evi	Ahşap	1932 öncesi	Mevcut
Kaymakam Evi	Kagir+Ahşap	1927	Mevcut değil
Kazım Paşa Köşkü	Ahşap	1911	Mevcut
Kefala Evi 1	Kagir	1889 öncesi	Mevcut
Kefala Evi 2	Ahşap	1913 öncesi	Mevcut
Kefala İkiz Evleri	Ahşap	1930 öncesi	Mevcut
Keresteciyan İkiz Evleri	Ahşap	1908 öncesi	Mevcut
Keresteciyan Yalı Köşkü	Ahşap	19.yy sonu	Mevcut
Kevkeb Köşkü	Ahşap	19.yy	Mevcut değil
Kiryakidis Köşkü	Ahşap	19.yy	Harap
Kiryako Bey Köşkü	Ahşap	1931 öncesi	Mevcut
Konstantinidis Evi	Kagir	1908 öncesi	Mevcut
Konstantinos Evi	Ahşap	1932 öncesi	Mevcut
Koray Evi	Kagir	1915 öncesi	Mevcut
Kostaki Evi	Ahşap	1919 öncesi	Mevcut
Lagos Köşkü	Kagir	1932 öncesi	Mevcut
Lambridis Evi	Ahşap	19.yy	Mevcut
Lamiki Evi	Ahşap	1907 öncesi	Mevcut
Lavrendoğlu Yalı Köşkü	Kagir	19.yy	Mevcut
Lorenku Evi	Ahşap	1908 öncesi	Mevcut
Magar Evi	Kagir	1922	Mevcut
Mahmud Celaleddin Paşa Evi	Ahşap	1917 öncesi	Mevcut değil
Mahmud Ekrem Bey Yalısı	Kagir	1924 öncesi	Mevcut
Maidis Yalısı	Ahşap	1932 öncesi	Harap
Makbule Hanım Köşkü	Ahşap	1930 öncesi	Mevcut
Mançini Evi	Ahşap	1921	Harap
Manol Köşkü	Ahşap	1884 öncesi	Mevcut
Manoli Evi	Kagir	1909 öncesi	Mevcut
Mari'nin Yalı Köşkü	Ahşap	1940 öncesi	Mevcut
Markaryan Köşkü	Kagir	1943 öncesi	Mevcut
Matara Evleri	Ahşap	1933 öncesi	Harap
Mazlum Bey Köşkü	Ahşap	1852	Mevcut
Mehmed Esad Bey Köşkü	Ahşap	1932 öncesi	Mevcut
Melandinos Evi	Kagir+Ahşap	1870	Mevcut
Meziki Köşkü	Kagir	20.yy başı	Mevcut
Mihalaki Evi	Ahşap	1922 öncesi	Mevcut
Mimaridis Köşkü	Ahşap	1931 öncesi	Mevcut
Mizzi Köşkü	Kagir	1889 öncesi	Mevcut
Moris Dar Köşkü	Kagir	1908 öncesi	Mevcut
Muradoğlu Evi	Ahşap	1913 öncesi	Mevcut
Muhiddin Paşa Köşkleri	Ahşap	1909 öncesi	Mevcut
Muradyan İkiz Evleri	Ahşap	1914 öncesi	Mevcut
Mustafa Efendi Evi	Ahşap	20.yy başı	Mevcut
Mustafa Kaptan Evi	Ahşap	1933 öncesi	Mevcut
Mutlu Evi	Kagir	1942	Mevcut
Nikitiç Yalı Köşkü	Kagir	1930 öncesi	Mevcut

Çizelge D.1 Büyükada Sayfiye Evleri Listesi (devamı)

Okyar Evi	Kagir	1927 öncesi	Mevcut
Ömer Lütfi Bey Evi	Ahşap	1928 öncesi	Mevcut
Palagdos Evi	Ahşap	1881 öncesi	Mevcut
Palikaraki Evi	Kagir+Ahşap	1916 öncesi	Mevcut
Pana Evi	Kagir	1905 öncesi	Mevcut
Panuriadis Evi	Ahşap	1838 öncesi	Mevcut
Papayanopulo Evi	Ahşap	1931 öncesi	Mevcut
Papazoğlu Evi	Ahşap	1913 öncesi	Mevcut
Parma Evi (Belediye)	Ahşap	19.yy. sonu	Mevcut
Patriano Evi	Ahşap	1902 öncesi	Mevcut
Patrikiadis Köşkü 1	Ahşap	1929 öncesi	Mevcut
Patrikiadis Köşkü 2	Kagir+Ahşap	1915 öncesi	Mevcut
Patrikiadis Köşkü 3	Ahşap	19.yy sonu	Mevcut
Pembe Hanım Evi	Ahşap	1890	Mevcut
Perili Köşk	Ahşap	1926 öncesi	Mevcut
Psakis Köşkü	Ahşap	1876	Harap
Peuçak Köşkü	Ahşap	1910	Mevcut
Psiliaris Evi	Ahşap	1931 öncesi	Mevcut
Psiliaris Sıraevleri	Ahşap	1931 öncesi	Mevcut
Ralli Evi	Ahşap-Prefabrik	20.yy ortası	Mevcut değil
Reisyan Evi	Ahşap	1931 öncesi	Mevcut
Rıza Derviş Evi	Kagir	1956	Mevcut
Rizzo Köşkü	Ahşap	1921 öncesi	Harap
Rosolato Köşkü	Ahşap	19.yy	Mevcut değil
Rotenberg Yalı Köşkü	Ahşap	19.yy sonu	Mevcut değil
Sabri Bey Köşkü	Ahşap	1916	Mevcut
Sabis Evi	Kagir	1932 öncesi	Mevcut
Sadrettin Bey Evi	Kagir	1926 öncesi	Mevcut değil
Sapuncakis Köşkü	Kagir	1904	Mevcut
Sarıoğlu Köşkü 1	Kagir	1918 öncesi	Mevcut
Sarıoğlu Köşkü 2	Ahşap	1948 öncesi	Mevcut
Sayar Evi	Kagir	1962	Mevcut
Seden Evi	Ahşap	1906	Mevcut
Seferoğlu Evi 1	Kagir+Ahşap	1946	Mevcut
Seferoğlu Evi 2	Ahşap	1922 öncesi	Mevcut
Seferoğlu Köşkü 1	Ahşap	?	Mevcut
Seferoğlu Köşkleri (2-3)	Ahşap	1937 öncesi	Mevcut
Seferoğlu Köşkü 4	Kagir	1937 öncesi	Mevcut
Sırmalı Evi	Kagir	1933	Mevcut
Siryani Köşkü	Ahşap	1912 öncesi	Mevcut
Sivastopol Köşkü	Kagir	1884	Harap
Sofia Evi	Ahşap	1929 öncesi	Mevcut
Sofroniadis Köşkü	Kagir	1910	Mevcut
Sofronios Köşkü	Kagir	1929 öncesi	Mevcut
Soysal Köşkü	Ahşap	1931 öncesi	Mevcut
Stefanidis Köşkü	Ahşap	1864	Mevcut
Sukiyas Evi	Ahşap	1908 öncesi	Mevcut
Sulyoti İkiz Evleri	Ahşap	1908 öncesi	Harap
Şahin Paşa Evi	Ahşap	1920 öncesi	Mevcut
Şemsi Molla Köşkü	Ahşap	19.yy	Mevcut değil
Şükrü Bey Köşkü	Ahşap	1927 öncesi	Mevcut
Şükrü Paşa Evi	Ahşap	1901 öncesi	Mevcut
Şükrü Kanatlı Köşkü	Ahşap	1920 öncesi	Mevcut

Çizelge D.1 Büyükada Sayfiye Evleri Listesi (devamı)

Tapsidis Köşkü	Ahşap	1891 öncesi	Mevcut
Taranto Evi	Ahşap	1930 öncesi	Mevcut
Taranto Köşkü	Ahşap	1918 öncesi	Mevcut
Taşçıoğlu Evi 1	Kagir+Ahşap	1897 öncesi	Mevcut
Taşçıoğlu Evi 2	Kagir+Ahşap	1932 öncesi	Mevcut
Taşçıoğlu Evi 3	Kagir	1902 öncesi	Mevcut
Tevfik Paşa Köşkü	Ahşap	1902 öncesi	Mevcut
Trandas Köşkü	Kagir+Ahşap	1912 öncesi	Mevcut
Trasivolo Evi	Kagir+Ahşap	1912 öncesi	Mevcut
Tripo Köşkü	Ahşap	1897	Mevcut
Tripo Yalısı 1	Ahşap	1928 öncesi	Mevcut değil
Tripo Yalısı 2	Kagir	1931 öncesi	Mevcut
Tubini Evi	Kagir	1929 öncesi	Mevcut
Usulcuoğlu Köşkü 1	Kagir+Ahşap	1910	Harap
Usulcuoğlu Köşkü 2	Ahşap	1908	Mevcut
Vatikan Büyükelçiliği Köşkü	Kagir	1908 öncesi	Mevcut
Vedad Bey Evi	Ahşap	1935	Mevcut
Wondra Bey Evi	Ahşap	19.yy	Harap
Yanko Evi	Ahşap	1889 öncesi	Mevcut
Yelkencizade Köşkü	Kagir	1920 öncesi	Mevcut
Yeoryiadis Köşkü	Kagir	1919 öncesi	Mevcut
Yuvanoğlu Köşkü	Ahşap	1930 öncesi	Mevcut
Yüzbaşyan Evi	Kagir+Ahşap	19.yy	Mevcut
Zambako Paşa Köşkü	Kagir+Ahşap	1914 öncesi	Mevcut
Zeki Paşa Köşkü	Ahşap	1920 öncesi	Mevcut
Ziya Paşa Köşkü Kompleksi	Ahşap	1924 öncesi	Mevcut değil

Çizelge D.2 Heybeliada Sayfiye Evleri Listesi

Yapının Adı	Yapının Strüktürü	Yapım tarihi	Yapının Durumu
Abbas Paşa Köşkü	Ahşap	1897	Mevcut
Abbas Paşa Evi	Ahşap	1928 öncesi	Mevcut
Abbas Paşa Evleri	Ahşap	1937 öncesi	Mevcut
Adalı Evi	Ahşap	1937 öncesi	Mevcut
Ahmet Hamdi Bey Evi	Ahşap	1892	Harap
Ahmet Rasim Evi	Kagir	1936 öncesi	Mevcut
Ali Hamid Evi	Kagir+Ahşap	1936 öncesi	Mevcut
Amiralis Evi	Ahşap	1919 öncesi	Mevcut
Anagnosti Evi	Ahşap	1930 öncesi	Mevcut
Andoniadis Evi	Ahşap	1933 öncesi	Mevcut
Barba Evi	Ahşap	1956 öncesi	Mevcut
Basmacidis Evi	Kagir	1869	Mevcut
Bayrak Evi	Ahşap	1930 öncesi	Mevcut
Bellisoy Köşkü	Ahşap	19.yy	Mevcut
Berberoğlu Evi	Kagir	1850	Mevcut
Birinci Evi	Ahşap	1936 öncesi	Mevcut
Butira Evi	Kagir	1863	Mevcut
Değirmencioğlu Evi	Ahşap	1938 öncesi	Mevcut
Demirci Evi	Ahşap	1936 öncesi	Mevcut
Efremoğlu Evi	Kagir	1936 öncesi	Mevcut
Eleni Evi	Ahşap	1905 öncesi	Mevcut
Etnopulos Evi	Ahşap	1912 öncesi	Mevcut
Fundopulos Evi	Ahşap	1928 öncesi	Mevcut
Gürpınar Köşkü	Ahşap	1918	Mevcut
Hacı İstefani Köşkü	Kagir	1933 öncesi	Mevcut
Hacı Petro Köşkü	Kagir	1922	Mevcut
Hacopulo Köşkü	Kagir	1881	Mevcut
Hiraklioğlu Evi	Kagir	1937 öncesi	Mevcut
Hrisanti Evi	Ahşap	1936 öncesi	Mevcut
Hüseyin Sabri Bey Evi	Ahşap	1936 öncesi	Mevcut
İliasko Köşkü 1	Kagir	19.yy	Mevcut
İliasko İkiz Sahil Evleri	Ahşap	1870 öncesi	Mevcut
İnal Evleri	Ahşap	1936 öncesi	Mevcut
İsmail Hakkı Bey Köşkü	Ahşap	1914	Mevcut
İliasko Köşkü 2	Kagir	1935 öncesi	Mevcut
Kalyopi Evi	Kagir	1933 öncesi	Mevcut
Kostasiadis Evi	Kagir+Ahşap	1928 öncesi	Mevcut
Kavasoğlu Köşkü	Ahşap	1936 öncesi	Mevcut
Kendros Evi	Ahşap	1937 öncesi	Mevcut
Kostaki Paşa Evi	Ahşap	1936 öncesi	Mevcut
Körmükçü Evi	Ahşap	1936 öncesi	Mevcut
Lenger Evi	Ahşap	1936 öncesi	Mevcut
Limnidis Evi 1	Ahşap	1936 öncesi	Mevcut
Limnidis Evi 2	Kagir+Ahşap	1936 öncesi	Mevcut
Manyadakis Evi	Ahşap	1936 öncesi	Mevcut değil
Mari Evi 1	Ahşap	?	Mevcut
Mari Evi 2	Ahşap	19.yy sonu	Mevcut
Mari Köşkü	Ahşap	?	Mevcut

Çizelge D.2 Heybeliada Sayfiye Evleri Listesi (devamı)

Markaryan Evi	Ahşap	1928 öncesi	Mevcut
Mavromatis Köşkü	Kagir	1920	Mevcut
Mehmed Rüşdü Bey Evi	Ahşap	1928 öncesi	Mevcut
Mesolongidis Evi	Ahşap	1928 öncesi	Mevcut
Muradoğlu Evi	Ahşap	1936 öncesi	Mevcut
Muradoğlu Köşkü	Kagir+Ahşap	1921	Mevcut
Murunakis Evleri	Ahşap	1936 öncesi	Mevcut
Nikolaidis (Horozoğlu) Köşkü	Ahşap	1936 öncesi	Mevcut
Nikolopulos Evi	Ahşap	1870	Mevcut
Özdeş Evi	Ahşap	1917 öncesi	Mevcut
Par Evi	Ahşap	1933 öncesi	Mevcut
Pasadeos Evi	Kagir+Ahşap	1915 öncesi	Mevcut
Petraku Evi	Ahşap	1936 öncesi	Mevcut
Propokios Evi 1	Ahşap	1902 öncesi	Mevcut
Propokios Evi 2	Ahşap	1902 öncesi	Mevcut
Ralli Evi	Ahşap	1936 öncesi	Mevcut
Reşid Bey Evi	Ahşap	1936 öncesi	Mevcut
Rosopulos Evi	Ahşap	1936 öncesi	Mevcut
Selahaddin Bey Köşkü	Ahşap	1895	Mevcut
Skiliçi Evi	Ahşap	1929	Mevcut
Stavropulos Evi	Ahşap	1927 öncesi	Mevcut
Şeren Evi	Ahşap	1936 öncesi	Mevcut
Tayyibe Hanım Evi	Ahşap	1936 öncesi	Mevcut
Teogonisya Evi	Kagir	1936 öncesi	Mevcut
Topal Salamon Evi	Ahşap	1921 öncesi	Harap
Valcis Evi	Ahşap	1936 öncesi	Mevcut
Virjinia Evi	Ahşap	1901 öncesi	Mevcut
Voridis Köşkü	Ahşap	1925 öncesi	Mevcut
Vurlaka Evi	Kagir+Ahşap	1936 öncesi	Mevcut
Yanopulos Evi	Ahşap	19.yy	Harap
Yordanopulos Evi	Ahşap	1940 öncesi	Mevcut

Çizelge D.3 Kınalıada Sayfiye Evleri Listesi

Yapının Adı	Yapının Strüktürü	Yapım tarihi	Yapının Durumu
Acemyan Evi	Ahşap	1910	Mevcut
Agopyan Köşkü 1	Ahşap	1902	Mevcut
Agopyan Köşkü 2	Ahşap	1943 öncesi	Mevcut
Ağasi Evi1	Ahşap	1939 öncesi	Mevcut
Ağasi Evi 2	Ahşap	1922 öncesi	Mevcut
Alboyacıyan Evi	Ahşap	1949 öncesi	Mevcut
Apraham Ağa Evi	Ahşap	19.yy	Mevcut
Ayvaz Evi	Kagir	1969 öncesi	Mevcut
Baruyr Sıraevleri	Ahşap	19.yy	Harap
Berberyan Evi	Ahşap	19.yy	Harap
Buluğ Evi	Ahşap	1939 öncesi	Mevcut
Civanyan Evi	Kagir+Ahşap	1940 öncesi	Mevcut
Corcopulos Evi	Ahşap	1885	Mevcut değil
Çakıryan Evi	Kagir	1916	Mevcut
Damlamacıyan Evi	Ahşap	1939 öncesi	Mevcut
Dandrino Evi	Ahşap	1939 öncesi	Mevcut
Derunyan Evi 1	Ahşap	19.yy sonu	Mevcut
Derunyan Evi 2	Ahşap	19.yy sonu	Mevcut
Derunyan Evi 3	Ahşap	1919 öncesi	Mevcut
Elgün Evi	Ahşap	1938 öncesi	Mevcut
Erozan Evi 1	Kagir	1940 öncesi	Mevcut
Erozan Evi 2	Ahşap	1939 öncesi	Mevcut
Galante Evleri	Kagir	1933	Mevcut
Galerini Evi	Ahşap	1939 öncesi	Mevcut
Görey Köşkü	Ahşap	1955	Mevcut
Gümüşyan Evi 1	Ahşap	1949 öncesi	Mevcut
Gümüşyan Evi 2	Ahşap	1939 öncesi	Mevcut
Hancıyan Evi	Ahşap	1948 öncesi	Mevcut
Hancıyan Köşkü	Ahşap	1880	Mevcut
Hıdıryan Evi	Kagir	1952 öncesi	Mevcut
İnciciyan Evi	Ahşap	1941 öncesi	Mevcut
Kanakori Köşkü	Ahşap	1938 öncesi	Mevcut
Kazazyan Evi 1	Ahşap	1855	Mevcut
Kazazyan Evi 2	Ahşap	1938 öncesi	Mevcut
Kazazyan Evleri	Ahşap	1938 öncesi	Mevcut
Kordoncuyan Evi	Ahşap	1954 öncesi	Mevcut
Krespi Evi	Ahşap	19.yy	Mevcut
Manukyan Evi 1	Ahşap	1859 öncesi	Mevcut değil
Manukyan Evi 2	Kagir	1966 öncesi	Mevcut
Menevişliler İkiz Evleri	Ahşap	1880	Harap
Mühürdaroğlu Evi	Kagir	1939 öncesi	Mevcut
Nedüryan Evi	Kagir	1986	Mevcut
Oskan Evi	Ahşap	1943 öncesi	Mevcut değil
Özalyanak Köşkü	Ahşap	1938 öncesi	Mevcut
Papazyan Köşkü	Kagir+Ahşap	1940 öncesi	Mevcut
Papazyan Evi	Ahşap	1931 öncesi	Mevcut değil

Çizelge D.3 Kınalıada Sayfiye Evleri Listesi (devamı)

Papazyan Yalısı	Ahşap	19.yy	Mevcut değil
Raka Köşkü 1	Ahşap	1963 öncesi	Mevcut
Raka Köşkü 2	Ahşap	1940 öncesi	Mevcut
Partikyan Evi	Ahşap	1940 öncesi	Mevcut değil
Sabuncakis Evi	Ahşap	19.yy	Harap
Seferyan Köşkü	Ahşap	1883	Mevcut değil
Seferyan İkiz Evleri	Ahşap	1950 öncesi	Mevcut
Semih Bey Evleri	Ahşap	1907	Harap
Serviçen Köşkü	Ahşap	1905	Mevcut
Simetri Evi 1	Ahşap	1940 öncesi	Mevcut
Simetri Evi 2	Kagir	1940 öncesi	Mevcut
Sirakyan İkiz Evleri	Ahşap	20.yy başı	Mevcut
Sukyas Evi	Ahşap	20.yy başı	Mevcut
Şairoğlu Köşkü	Ahşap	1939 öncesi	Mevcut
Şnorkyan Evi	Ahşap	1938 öncesi	Mevcut
Taşçıyan Köşkü	Ahşap	1904 öncesi	Harap
Taşçıyan Yalısı	Ahşap	1907 öncesi	Mevcut
Tatan Evi	Ahşap	1939 öncesi	Mevcut
Tüzün Evi	Kagir	1939 öncesi	Mevcut
Valery Yalısı	Ahşap	19.yy sonu	Mevcut
Yılmazcan Evi 1	Ahşap	1939 öncesi	Mevcut
Yılmazcan Evi 2	Ahşap	1939 öncesi	Mevcut
Zarfçıyan Evi	Ahşap	1938 öncesi	Mevcut

Çizelge D.4 Burgazada Sayfiye Evleri Listesi

Yapının Adı	Yapının Strüktürü	Yapım tarihi	Yapının Durumu
Andriomenos Köşkü 1	Ahşap	1929 öncesi	Mevcut
Andriomenos Köşkü 2	Ahşap	1934 öncesi	Mevcut
Arzumanoğlu Evi	Kagir+Ahşap	1939 öncesi	Mevcut
Ataç Evi	Kagir	1986	Mevcut
Barnas Evi	Ahşap	1885	Mevcut
Bendic Evi 1	Kagir	1937 öncesi	Mevcut
Bendic Evi 2	Kagir	1883	Mevcut
Berberyan Evi	Ahşap	1951 öncesi	Mevcut değil
Coni Evi	Ahşap	1938 öncesi	Mevcut
Çibukeli Evi	Ahşap	1935 öncesi	Mevcut
Çivioğlu Köşkü	Ahşap	1937 öncesi	Mevcut
Çivioğlu Evi	Ahşap	1937 öncesi	Mevcut
Dimitrakopulo Köşkü 1	Ahşap	1915	Harap
Dimitrakopulo Köşkü 2	Ahşap	1945 öncesi	Mevcut
Erbelger Evi	Ahşap	1937 öncesi	Mevcut
Etnopulos Evi	Ahşap	1937 öncesi	Mevcut
Girav Köşkü	Ahşap	19.yy	Mevcut
Güvenç Evi	Ahşap	1937 öncesi	Mevcut değil
Hıdıroğlu Evi 1	Ahşap	1937 öncesi	Mevcut
Hıdıroğlu Evi 2	Kagir	1937 öncesi	Mevcut
Kaçis Köşkü	Ahşap	1937 öncesi	Harap
Kalınoğlu Evi	Ahşap	1938 öncesi	Mevcut
Karakaş Köşkü	Ahşap	1930 öncesi	Mevcut
Kevencioğlu Köşkü	Ahşap	1937 öncesi	Mevcut
Lenas Evi	Kagir+Ahşap	1938 öncesi	Mevcut
Lukia Evi	Ahşap	1937 öncesi	Mevcut
Marko Paşa Evi	Ahşap	1937 öncesi	Mevcut
Mehmed Nazif Bey Köşkü	Ahşap	1925 öncesi	Mevcut
Özalp Köşkü	Ahşap	1927 öncesi	Mevcut
Panciri Evi	Ahşap	1954 öncesi	Mevcut
Papa Konstantin Evi	Kagir	1938 öncesi	Mevcut
Politis Evi	Ahşap	1937 öncesi	Mevcut
Sinyosoğlu Köşkü 1	Ahşap	1922 öncesi	Mevcut
Sinyosoğlu Evi 2	Ahşap	1923 öncesi	Mevcut
Sinyosoğlu Evi 3	Ahşap	1938 öncesi	Mevcut
Spanudis Köşkü	Ahşap	1937 öncesi	Mevcut
Spanudis Evi	Ahşap	1937 öncesi	Mevcut
Stilyanopulos Evi	Ahşap	1938 öncesi	Mevcut
Vasilyadis İkiz Evleri	Ahşap	1787	Mevcut
Yediç Evleri	Ahşap	1908	Mevcut
Yorgiapelis Evi	Ahşap	1937 öncesi	Mevcut
Zafiriadis Evi	Ahşap	1921	Mevcut

Çizelge D.5 Boğaziçi Avrupa Yakası Sayfiye Evleri Listesi

Yapının Adı	Yapının Strüktürü	Yapım tarihi	Yapının Durumu	Semt	Kat sayısı
Afif Paşa Yalısı	Ahşap	20. yüzyıl başı	Mevcut	Yeniköy	Z+4
Aleko Nikoladis Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut	Yeniköy	Z+2
Ali Rıza Paşa Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut	Yeniköy	Z+3
Ayvazpaşazade Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut	Arnavutköy	Z+3
Aziz İzzet Paşa Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl	Mevcut	Boyacıköy	Z+2
Baltalimanı Sahilsarayı	Kagir	1830	Mevcut	Baltalimanı	Z+1
Beyazcıyan Yalısı	Ahşap	20. yüzyıl başı	Mevcut	Yeniköy	Z+2
Burhanettin Sezerar Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl başı	Mevcut	Yeniköy	Z+2
Dadyan Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut	Yeniköy	Z+2
Deli Fuad Paşa Yalısı	Kagir	19. yüzyıl	Mevcut	Emirgan	Z+2
Dikranyan Yalısı	Ahşap	1895	Mevcut	Kefeliköy	Z+2
Doktor Hulusi Behçet Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut	Yeniköy	Z+3
Doktor Muvaffak Gönen Yalısı	Kagir	1880	Mevcut	Yeniköy	Z+2
Ebubekir Ratip Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl ortası	Mevcut	Yeniköy	Z+2
Esma Sultan Yalısı	Kagir	19. yüzyıl	Mevcut	Ortaköy	Z+2
Faik Bey-Pakize Hanım Yalısı	Ahşap	20. yüzyıl başı	Mevcut	Yeniköy	Z+3
Feridun Bey Yalısı	Kagir	1930	Mevcut	Yeniköy	Z+1
Gazioğlu Yalısı	Ahşap	20. yüzyıl başı	Mevcut	Yeniköy	Z+2
Halet Çambel Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl	Mevcut	Arnavutköy	Z+2
Hatice Sultan Yalısı	Ahşap	19.yy ikinci yarısı	Mevcut	Kuruçeşme	Z+2
Huber Köşkü	Ahşap	?	Mevcut	Yeniköy	Z+2
İhmalyan Yalısı	Ahşap	20. yüzyıl başı	Mevcut	Yeniköy	Z+2
İkiz Yalı	Ahşap	1906	Mevcut	Yeniköy	Z+2
Karatodori Paşa Yalısı	Kagir	1871	Mevcut	Yeniköy	Z+2
Madenci Arif Bey Yalısı	Ahşap	1840	Mevcut	Yeniköy	Z+2
Memduh Paşa Yalısı	Ahşap	1900	Mevcut	Kireçburnu	Z+1
Mısırlı Fuad Paşa Yalısı	Ahşap	20. yüzyıl başı	Mevcut	Yeniköy	Z+2
Mısırlı Yusuf Ziya Paşa Yalısı	Kagir	1910	Mevcut	Rumelihisarı	Z+9
Muhsinzade Mehmet Paşa Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut	Kuruçeşme	Z+2
Naime Sultan Yalısı	Ahşap	1883	Mevcut Değil	Kuruçeşme	Z+2
Recaizade Mahmut Ekrem Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut	Yeniköy	Z+2
Sağır Ahmet Bey Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl başı	Mevcut Değil	Yeniköy	?
Said Halim Paşa Yalısı	Ahşap	1863	Mevcut	Yeniköy	Z+1
Saip Özden Yalısı	Ahşap	1851	Mevcut	Yeniköy	Z+2
Sandoz Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl başı	Mevcut	Yeniköy	Z+3
Selahaddin Adil Paşa Yalısı	Kagir	20. yüzyıl başı	Mevcut	Yeniköy	Z+2
Şehzade Burhaneddin Efendi Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut	Yeniköy	Z+2
Şerifler Yalısı	Ahşap	?	Mevcut	Emirgan	Z+1
Tahsin Uzer Yalısı	Kagir	19. yüzyıl ortası	Mevcut	Yeniköy	Z+1
Tansu Çiller Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut	Yeniköy	Z+4
Yılanlı Yalı	Ahşap	19. yüzyıl	Mevcut	Rumelihisarı	Z+2
Zeki Paşa Yalısı	Kagir	19. yüzyıl sonu	Mevcut	Rumelihisarı	Z+3
Ziya Kalkavan Yalısı	Ahşap	20. yüzyıl başı	Mevcut	Yeniköy	Z+2

Çizelge D.6 Boğaziçi Anadolu Yakası Sayfiye Evleri Listesi

Yapının Adı	Yapının Strüktürü	Yapım tarihi	Yapının Durumu	Semt	Kat sayısı
Abud Efendi Yalısı	Ahşap	1830	Mevcut	Anadoluhisarı	Z+1
Ahmet Midhat Efendi Yalısı	Ahşap	1887	Mevcut	Beykoz	Z+3
Ahmet Rasim Paşa Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl	Mevcut	Kanlıca	Z+2
Ahmet Nazif Paşa Yalısı	Ahşap	1904	Mevcut	Vaniköy	Z+1
Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı	Ahşap	1697	Mevcut	Kanlıca	1
Arapzade Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl	Mevcut	Paşalimanı	Z+1
Bahriyeli Sedat Bey Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl	Mevcut	Anadoluhisarı	Z+2
Baştımar Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl	Mevcut	Paşalimanı	Z+2
Bostancıbaşı Abdullah Ağa Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl	Mevcut	Çengelköy	Z+1
Çukur Yalı	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut	Beylerbeyi	Z+2
Debreli İsmail Hakkı Paşa Yalısı	Ahşap	20. yüzyıl başı	Mevcut	Beylerbeyi	Z+1
Doktor Ali Mazhar Bey Yalısı	Ahşap	1864	Mevcut	Kanlıca	Z+1
Dilfirib Kadın Efendi Yalısı	Ahşap	20. yüzyıl başı	Mevcut	Vaniköy	Z+2
Eczacı Edhem Pertev Bey Yalısı	Ahşap	1860	Mevcut	Kanlıca	Z+1
Edib Efendi Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl	Mevcut	Kandilli	Z+1
Elbiseci Ahmet Bey Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut	Kanlıca	Z+2
Evrenosoğlu Hamid Bey Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut	Vaniköy	Z+2
Fenerli Yalısı	Ahşap	20. yüzyıl başı	Mevcut	Çengelköy	Z+1
Ferruh Efendi Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl	Mevcut	Kanlıca	Z+1
Fethi Paşa Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl	Mevcut	Kuzguncuk	Z+1
Hacı Ahmet Bey Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut	Kanlıca	Z+2
Hadi Semi Yalısı	Ahşap	20. yüzyıl başı	Mevcut	Anadoluhisarı	Z+1
Halil Edhem Bey Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut	Çubuklu	Z+1
Halil Haşim Bey Yalısı	Ahşap	20. yüzyıl başı	Mevcut	Beylerbeyi	Z+1
Hamid Paşa Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut	Beylerbeyi	Z+2
Hasib Paşa Yalısı	Ahşap	18. yüzyıl sonu	Mevcut	Beylerbeyi	Z+1
Hekimbaşı Salih Efendi Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl	Mevcut	Kanlıca	Z+1
Hüseyin Kazım Kadri Yalısı	Ahşap	1930	Mevcut	Beylerbeyi	Z+2
İffet Hanım Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut	Vaniköy	Z+2
Kamil Paşa Yalısı	Ahşap	20. yüzyıl başı	Mevcut	Beylerbeyi	1
Kadri Paşa Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl	Mevcut	Kanlıca	Z+2
Kazasker Necmeddin Efendi Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut	Vaniköy	1
Kıbrıslı Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut	Anadoluhisarı	Z+1
Komodor Remzi Paşa Yalısı	Ahşap	1917	Mevcut	Anadoluhisarı	Z+2
Kont Ostrorog Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut	Anadoluhisarı	Z+1
Mabeyinci Faik Bey Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut	Beylerbeyi	Z+2
Madam Agavni Muratyan Yalısı	Ahşap	1860	Mevcut	Beylerbeyi	Z+2
Mahmut Nedim Paşa Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl	Mevcut	Vaniköy	Z+2
Manastırlı İsmail Hakkı Efendi Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut	Anadoluhisarı	Z+2
Marki Necib Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl	Mevcut	Kanlıca	Z+1
Mehmet Muhtar Bey Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl	Mevcut	Kanlıca	Z+2
Münevver Ayaşlı Yalısı	Kagir	19. yüzyıl	Mevcut	Beylerbeyi	Z+1
Nazım Paşa Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl	Mevcut	Kanlıca	Z+2
Nuri Paşa Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl	Mevcut	Kanlıca	Z+1
Prenses Rukiye Yalısı	Ahşap	20. yüzyıl başı	Mevcut	Kanlıca	Z+2
Raife Hanım Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl	Mevcut	Beylerbeyi	Z+3
Recai Efendi Yalısı	Kagir	19. yüzyıl	Mevcut	Vaniköy	Z+2
Rıza Bey Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut	Anadoluhisarı	Z+1
Riyaziyeci İzzet Bey Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut	Anadoluhisarı	Z+2
Sadullah Paşa Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut	Çengelköy	Z+1
Saffet Paşa Yalısı	Ahşap	1760	Mevcut	Kanlıca	Z+1
Serasker Rıza Paşa Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut	Vaniköy	Z+2
Server Bey Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl	Mevcut	Çengelköy	Z+3
Yağcı Şefik Bey Yalısı	Ahşap	1905	Mevcut	Kanlıca	Z+1
Yağlıkçı Hacı Reşid Bey Yalısı	Ahşap	1850	Mevcut	Kanlıca	Z+1
Yedi-Sekiz Hasan Paşa Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl	Mevcut	Kanlıca	Z+2
Zarif Mustafa Paşa Yalısı	Ahşap	19. yüzyıl	Mevcut	Kanlıca	Z+1

Çizelge D.7 Kadıköy-Bostancı Bölgesi Sayfiye Evleri Listesi

Yapının Adı	Yapının Strüktürü	Yapım tarihi	Yapının Durumu	Semt	Kat sayısı
Abdülkadir Efendi Köşkü	Ahşap	1900	Harap	Feneryolu	Z+2
Abdüllatif Suphi Paşa Köşkü	Ahşap	19. yüzyıl sonu (?)	Mevcut	Çiftehavuzlar	Z+2
Abidin Paşa Köşkü	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut Değil	Göztepe	Z+2
Ahmet Eyüp Paşa Köşkü	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut Değil	Feneryolu	Z+1
Ahmet Zühtü Paşa Köşkü	Ahşap	19. yüzyıl ortası	Mevcut Değil	Kızıltoprak	Z+3
Ali Mübarek Bey Köşkü	Ahşap	1860 öncesi	Mevcut Değil	Feneryolu	Z+1
Ali Refik Paşa Köşkü	Ahşap	20. yüzyıl başı (?)	Mevcut	Göztepe	Z+2
Ali Rıza Bey Evi	Ahşap	20. yüzyıl başı (?)	Mevcut Değil	Feneryolu	Z+2
Ali Şamil Paşa Köşkü	Ahşap	19. yüzyıl	Mevcut Değil	Söğütlüçeşme	Z+2
Altıparmaklar'ın Evi	Ahşap	19. yüzyıl sonu (?)	Mevcut	Feneryolu	Z+2
Arap Sami Bey Köşkü	Ahşap	20. yüzyıl başı	Mevcut Değil	Feneryolu	Z+2
Asador'un İkiz Köşkleri	Ahşap	?	Mevcut Değil	Fenerbahçe	Z+1
Babanzade Şükrü Bey Evi	Ahşap	19. yüzyıl sonu (?)	Mevcut	Feneryolu	Z+2
Bağdat Valisi Mecid Efendi Köşkü	Ahşap	20. yüzyıl başı (?)	Mevcut Değil	Göztepe	1
Balıkçıyan Köşkü	Ahşap	1886	Mevcut Değil	Fenerbahçe	Z+1
Başkatip Tahsin Paşa Köşkü	Ahşap	20. yüzyıl başı (?)	Mevcut	Feneryolu	Z+2
Bezmigül Dilber Hanım Köşkü	Ahşap	20. yüzyıl başı (?)	Mevcut Değil	Kızıltoprak	Z+3
Baron Oppenhaimer Köşkü	Kagir	1890 öncesi	Mevcut Değil	Fenerbahçe	Z+2
Bölükbaşı Apartmanı	Ahşap	20. yüzyıl başı	Mevcut Değil	Feneryolu	Z+2
Cafer Paşa Köşkü	Ahşap	1897	Harap	Çiftehavuzlar	Z+2
Camgöz Osman Paşa Köşkü	Ahşap	19. yüzyıl sonu (?)	Mevcut Değil	Göztepe	Z+1
Celal İsmail Paşa Köşkü	Ahşap	?	Mevcut	Erenköy	Z+2
Cemil Topuzlu Paşa Köşkü	Ahşap	1901	Mevcut	Çiftehavuzlar	Z+2
Cevat Paşa Köşkü	Ahşap	1912	Mevcut Değil	Göztepe	Z+2
Cingria Köşkü	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut	Fenerbahçe	Z+2
Çifte Konaklar	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut Değil	Caddebostan	Z+2
Degucis Evi	Kagir	1889	Mevcut Değil	Fenerbahçe	1
Doktor Nihat Bey Köşkü	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut Değil	Fenerbahçe	Z+2
Dopola Köşkü	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut Değil	Fenerbahçe	Z+1
Eczacıbaşı Köşkü	Ahşap	19. yüzyıl sonu (?)	Mevcut	Erenköy	Z+1
Esat Toptani Paşa Köşkü	Ahşap	20. yüzyıl başı	Mevcut	Kızıltoprak	Z+2
Esvapçizade İlyas Bey Köşkü	Ahşap	20. yüzyıl başı (?)	Mevcut	Ziverbey	Z+2
Fahrettin Kerim Gökay Evi	Ahşap	1880 öncesi	Mevcut Değil	Göztepe	Z+2
Fethiye Hanım Köşkü	Ahşap	19. yüzyıl	Mevcut Değil	Feneryolu	Z+2
Fuad Paşa Köşkü	Kagir	19. yüzyıl sonu	Mevcut Değil	Fenerbahçe	Z+1
Galip Paşa Köşkü	Ahşap	19. yüzyıl sonu (?)	Mevcut	Göztepe	Z+2
Gazi Ahmet Muhtar Paşa Köşkü	Ahşap	1877	Mevcut Değil	Feneryolu	Z+2
Gazi Osman Paşa Köşkü	Ahşap	19. yüzyıl	Mevcut Değil	Göztepe	Z+2
Hacı Bekir Köşkü	Ahşap	20. yüzyıl başı	Mevcut Değil	Çiftehavuzlar	Z+2
Hasan Amir bey Köşkü	Ahşap	19. yüzyıl	Mevcut Değil	Kızıltoprak	?
Hasan Edip Paşa Köşkü	Ahşap	19. yüzyıl sonu (?)	Mevcut Değil	Kızıltoprak	Z+2
Hasan Rami Paşa Köşkü	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut Değil	Çiftehavuzlar	Z+3
Hasip Paşa Köşkü	Kagir	20. yüzyıl başı (?)	Mevcut Değil	Göztepe	Z+2
Huguenin Köşkü	Kagir	1903	Mevcut	Bostancı	Z+1
Hunter Evi	Ahşap	20. yüzyıl başı	Mevcut	Fenerbahçe	Z+3
Hurşit Mehmet Paşa Köşkü	Ahşap	20. yüzyıl başı (?)	Mevcut	Göztepe	Z+2
Hüseyin Hüsnü Paşa Köşkü	Ahşap	1860	Mevcut Değil	Feneryolu	Z+2
İshak Paşa Köşkü	Ahşap	20. yüzyıl başı (?)	Mevcut Değil	Göztepe	Z+2
İskeçeli Yusuf Ziya Bey Köşkü	Ahşap	20. yüzyıl başı	Mevcut Değil	Feneryolu	Z+1
İsmail Hikmet Bey Köşkü	Ahşap	20. yüzyıl başı	Mevcut Değil	Feneryolu	Z+2
İstasyon'daki Köşk	Ahşap	20. yüzyıl başı (?)	Mevcut	Kızıltoprak	Z+2
İzzet Paşa Köşkü	Ahşap	1880	Mevcut Değil	Göztepe	Z+2
Jean Botter Köşkü	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut	Fenerbahçe	Z+2
Josephine Botter Köşkü	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut Değil	Fenerbahçe	Z+2
Kabasakal Mehmet Paşa Köşkü	Ahşap	19. yüzyıl sonu (?)	Harap	Erenköy	Z+2
Kami Nazım Bey Köşkü	Ahşap	19. yüzyıl sonu (?)	Mevcut	Erenköy	Z+1
Kaymakam Halit Bey Evi	Ahşap	20. yüzyıl başı (?)	Mevcut Değil	Feneryolu	Z+3
Kazım Paşa Köşkü	Ahşap	20. yüzyıl başı (?)	Mevcut Değil	Kızıltoprak	Z+2
Kılıç Ali Bey Köşkü	Ahşap	19. yüzyıl sonu (?)	Mevcut Değil	Bostancı	Z+1
Kilercibaşı Osman Bey Köşkü	Ahşap	19. yüzyıl	Mevcut	Feneryolu	Z+2
Kocabaş Arif Bey Köşkü	Ahşap	?	Mevcut Değil	Kalamış	Z+2
Konyalılar'ın Köşkü	Ahşap	?	Mevcut Değil	Fenerbahçe	Z+3
Kuleli Beyaz Köşk	Ahşap	?	Mevcut Değil	Fenerbahçe	?
Kuleli Köşk	Ahşap	19. yüzyıl sonu (?)	Mevcut Değil	Kızıltoprak	Z+3

Çizelge D.7 Kadıköy-Bostancı Bölgesi Sayfiye Evleri Listesi (devamı)

Kurukahveci İhsan Efendi Köşkü	Ahşap	1894	Mevcut	Fenerbahçe	Z+2
Louısa Botter Köşkü	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut	Fenerbahçe	Z+3
Lütfiye Hanım Köşkü	Ahşap	1910	Mevcut Değil	Feneryolu	Z+2
Mabeyinci Faik Bey Köşkü	Ahşap	20. yüzyıl başı (?)	Harap	Göztepe	Z+2
Madam Uskuk Evi	Ahşap	20. yüzyıl başı (?)	Mevcut Değil	Feneryolu	Z+2
Mahmut Celalettin Paşa Köşkü	Ahşap	1900	Mevcut Değil	Selamiçeşme	Z+2
Mahmut Hakkı Paşa Köşkü	Ahşap	1908	Mevcut Değil	Feneryolu	Z+2
Marie Smith Lyte Köşkü	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut Değil	Fenerbahçe	Z+1
Masraf Nazırı Rıza Köşkü	Ahşap	20. yüzyıl başı (?)	Mevcut Değil	Feneryolu	Z+2
Mehmet Küçük Deveci Bey Köşkü	Ahşap	20. yüzyıl başı (?)	Mevcut	Suadiye	Z+2
Mısırlılar'ın Köşkü	Ahşap	20. yüzyıl başı (?)	Mevcut	Selamiçeşme	Z+3
Mihran Efendi Köşkü	Ahşap	20. yüzyıl başı	Mevcut	Erenköy	Z+2
Mısırlıoğlu Köşkü	?	19. yüzyıl	Mevcut Değil	Söğütlüçeşme	?
Mr. Theron Damon Köşkü	Ahşap	20. yüzyıl başı (?)	Mevcut	Caddebostan	Z+2
Mustafa Mazhar Bey Köşkü	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut Değil	Feneryolu	?
Mustafa Hilmi Paşa Köşkü	Ahşap	1880'ler	Mevcut Değil	Feneryolu	Z+3
Müfit Pazarcı Köşkü	Ahşap	1900	Mevcut	Erenköy	Z+2
Müşir Hayri Paşa Köşkü	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut	Göztepe	Z+2
Naci Moralı Köşkü	Kagir	20. yüzyıl başı (?)	Mevcut Değil	Kızıltoprak	Z+1
Nadir Ağa Köşkü	Ahşap	20. yüzyıl başı (?)	Mevcut Değil	Göztepe	Z+2
Nail Bey Köşkü	Ahşap	1870 öncesi	Mevcut Değil	Feneryolu	Z+2
Nasuhi Kaptan Evi	Ahşap	19. yüzyıl sonu (?)	Mevcut Değil	Feneryolu	Z+2
Nebile Hanım Evi	Ahşap	?	Mevcut Değil	Feneryolu	Z+2
Necmettin Sadak Köşkü	Ahşap	20. yüzyıl başı	Mevcut	Kızıltoprak	Z+3
Nezahat-Nurettin Ege Köşkü	Ahşap	1905	Mevcut	Suadiye	Z+3
Nuri Paşa Köşkü	Ahşap	19. yüzyıl sonu (?)	Mevcut Değil	Feneryolu	Z+2
Ömer Faik Paşa Köşkü	Ahşap	19. yüzyıl sonu (?)	Mevcut	Göztepe	Z+2
Pembe Köşk	Ahşap	20. yüzyıl başı	Mevcut Değil	Bostancı	Z+2
Prenses Tevhide Köşkü	Ahşap	20. yüzyıl başı	Mevcut	Kızıltoprak	Z+2
Pier Hulback'in İkiz Köşkleri	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut Değil	Fenerbahçe	Z+2
Ragıp Sarıca Paşa Köşkü	Kagir	1906	Mevcut	Caddebostan	Z+2
Reşat Paşa Konağı	Ahşap	1900	Mevcut	Erenköy	Z+2
Rosi Köşkü	Ahşap	1897	Mevcut Değil	Fenerbahçe	Z+2
Rukiye Sultan Köşkü	Ahşap	1900	Mevcut	Göztepe	Z+2
Sadık Efendi Evi	Ahşap	1904	Mevcut Değil	Feneryolu	Z+2
Sadrazam Salih Paşa Köşkü	Ahşap	19. yüzyıl sonu (?)	Mevcut Değil	Göztepe	Z+3
Saliha Sultan Köşkü	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut Değil	Selamiçeşme	Z+1
Saraylı Hanım'ın Köşkü	Ahşap	19. yüzyıl sonu (?)	Mevcut Değil	Feneryolu	Z+3
Salih Bey Köşkü	Ahşap	19. yüzyıl başı	Mevcut Değil	Feneryolu	Z+1
Selva Köşkü	Ahşap	20. yüzyıl başı	Mevcut Değil	Fenerbahçe	Z+2
Semiha ve Fayiha Hanım Köşkleri	Ahşap	20. yüzyıl başı	Mevcut Değil	Fenerbahçe	Z+2
Servet Paşa Köşkü	Ahşap	19. yüzyıl sonu (?)	Mevcut Değil	Göztepe	Z+2
Sırrı Bey Köşkü	Ahşap	1917 (?)	Mevcut Değil	Fenerbahçe	Z+2
Sokullu Abdülkerim Paşa Köşkü	Ahşap	20. yüzyıl başı (?)	Harap	Erenköy	Z+2
Sultan V. Murat Köşkü	Ahşap	1876	Mevcut Değil	Fikirtepe	Z+1
Şamlı Hanım'ın Evi	Ahşap	19. yüzyıl sonu (?)	Mevcut	Feneryolu	Z+2
Şehzade Ahmet Efendi Evi	Ahşap	1905	Harap	Feneryolu	Z+2
Şemseddin Sami Bey Köşkü	Kagir	19. yüzyıl sonu (?)	Mevcut Değil	Erenköy	Z+4
Şişman Yanko'nun Evi	Ahşap	20. yüzyıl başı	Mevcut Değil	Selamiçeşme	Z+2
Tahir Ekdal Evleri	Ahşap	1895	Mevcut	Feneryolu	Z+2
Taşçızade Hilmi Bey Köşkü	Ahşap	20. yüzyıl başı	Mevcut Değil	Kızıltoprak	Z+2
Tevfik Amir Bey Köşkü	Ahşap	19. yüzyıl başı	Mevcut Değil	Fenerbahçe	Z+3
Tevhide Hanım Köşkü	Ahşap	20. yüzyıl başı (?)	Mevcut	Caddebostan	Z+2
Thedoris Evi	Kagir	20. yüzyıl başı	Mevcut Değil	Fenerbahçe	Z+1
Tüccar Necip Bey Köşkü	Ahşap	19. yüzyıl sonu (?)	Mevcut Değil	Feneryolu	Z+2
Vamık Bey Köşkü	Ahşap	20. yüzyıl başı (?)	Mevcut Değil	Suadiye	Z+2
Vidinli Tevfik Paşa Köşkü	Ahşap	19. yüzyıl sonu (?)	Mevcut Değil	Feneryolu	Z+2
Villa Angadin	Ahşap	20. yüzyıl başı	Mevcut	Fenerbahçe	Z+1
Villa Gaetta	Ahşap	20. yüzyıl başı	Mevcut	Fenerbahçe	Z+2
Villa Melite	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut Değil	Fenerbahçe	Z+2
Villa Mon Plaisir	Ahşap	1906	Mevcut	Fenerbahçe	Z+2
Villa Sans-Soucis	Ahşap	20. yüzyıl başı	Mevcut	Fenerbahçe	Z+2
Yusuf Paşa Köşkü	Kagir	1890'lar	Mevcut	Erenköy	Z+1
Ziverbey Köşkü	Ahşap	19. yüzyıl	Mevcut Değil	Ziverbey	Z+2
Ziya Paşa Köşkü	Ahşap	20. yüzyıl başı (?)	Mevcut Değil	Erenköy	Z+2
Ziyaeddin Efendi Köşkü	Ahşap	1910	Mevcut	Ayrılıkçeşmesi	Z+2
Züheyrzade Ahmet Paşa Köşkü	Ahşap	20. yüzyıl başı	Mevcut Değil	Kalamış	Z+2
Zülüflü İsmail Paşa Köşkü	Ahşap	1905	Mevcut	Göztepe	Z+2
Zürafalı Köşk	Ahşap	19. yüzyıl sonu	Mevcut	Erenköy	Z+2

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Nefise Burcu YAĞAN

Doğum Tarihi ve Yeri : 01.01.1980-İstanbul

Yabancı Dili : İngilizce

E-posta : burcuyagan@gmail.com

ÖĞRENİM DURUMU

Derece	**Alan**	**Okul/Üniversite**	**Mezuniyet Yılı**
Y. Lisans	Rölöve-Restorasyon	Yıldız Teknik Üniversitesi	2000
Lisans	Mimarlık	Yıldız Teknik Üniversitesi	2004
Lise	Fen-Matematik	Muğla Turgut Reis Lisesi	1996

ÖĞRENİM DURUMU

Yıl	**Firma/Kurum**	**Görevi**
2006-Günümüz	Yıldız Teknik Üniversitesi Milli Saraylar ve Tarihi Yapılar MYO	Öğretim Görevlisi
2004-2006	Yıldız Teknik Üniversitesi Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığı	Yüksek Mimar
2002-2004	Adnan Menderes Üniversitesi Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığı	Mimar

YAYINLARI

Bildiri

1. Yağan, N. B. ve Binan, C., (1941). "Erken Cumhuriyet Dönemi Modern Yapılarından: Aydın Cumuriyet Mektebi", Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları III, DOCOMOMO-TR, 2-4 Kasım 2007, Kayseri.

2. Yağan, N. B. ve Kürüm, M., (2008). "Erken Cumhuriyet Dönemi Konaklama Yapılarına Aydın'dan Bir Örnek: Madran Palas", Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları III, DOCOMOMO-TR, 26-27 Aralık 2008, Bursa.

3. Yağan, N. B. ve Binan, C., (2010). "1850-1970 Tarihleri Arasında İstanbul'da Sayfiye Alanlarında Kentsel ve Mekansal Değişim Süreci", V. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, 26-30 Mayıs 2010, Nevşehir.

4. Yağan, N. B. ve Binan, C., (2010). "19. Yüzyıl'ın İkinci Yarısından 20. Yüzyıl'a Kadar İstanbul'da Sayfiye Alanlarında Kentsel Değişim Süreci", Turizm ve Mimarlık Sempozyumu, 25-27 Kasım 2010, Antalya.

5. Yağan, N. B. ve Binan, C., (2013). "İstanbul Adalarının Gravür, Harita ve Fotoğraflara Yansıyan Sayfiye Tarihi Üzerine Değerlendirmeler", I. Adalar Sempozyumu, 24-26 Ekim 2013, İstanbul.

Proje

1. Yağan, N. B., Araştırmacı, "YTÜ Yıldız Yerleşkesi'ndeki Yıldız Sarayı Şehzade Köşkleri Tarihi Bahçesinin Koruma ve Onarım Projesi", YTÜ BAP Projesi, Mayıs 2010-Mayıs 2011.

2. Yağan, N. B., Araştırmacı, "YTÜ Beşiktaş Yerleşkesi'ndeki Tarihi Demir Bahçe Kapısının Koruma ve Onarım Projesi", Haziran 2011-Temmuz 2011.

3. Yağan, N. B., Araştırmacı, "İstanbul'daki Tarihi Sayfiye Alanlarında Kentsel ve Mekansal Gelişim Süreci", TUBİTAK 1001 Projesi, Eylül 2012-Eylül 2014.